

॥ नमो नमो निम्मलदंसणस्स ॥

आगमसूत्र

सटीक अनुवाद

१४

अनुवाद श्रेणी सर्वक -

मुनि दीपरत्नसागर

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ
નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ
પ.પૂ. શ્રી આનંદ-દામા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂભ્યો નમઃ

આગમસતીક અનુવાદ

જ્ઞાતાધર્મકથા

-: અનુવાદ-શ્રેણીના સર્જક :-

મુનિ દીપરત્નસાગર

તા. ૨૩/૧૦/૨૦૦૯

શુક્રવાર

૨૦૬૬ કા.સુ.પ

આગમ સતીક અનુવાદ
ભાગ ૧ થી ૪૨ સંપૂર્ણ
મૂલ્ય-રૂ-૧૦,૦૦૦

o શ્રી શ્રુત પ્રકાશન નિધિ o

સંપર્ક સ્થળ

આગમ આરાધના કેન્દ્ર, શીતલનાથ સોસાયટી
ફ્લેટ નં. ૧૩, ચોથે માળે, બહાઈ સેન્ટર,
ખાનપુર, અમદાવાદ.

આગમ સતીક અનુવાદના

આ ભાગ - ૧૪ માં છે...

“જ્ઞાતાધર્મકથા” - અંગસૂત્ર-૬-ના

—૦— શ્રુતસ્કંધ-૧ના

અધ્યયન-૧ થી ૧૯

— તથા —

—૦— શ્રુતસ્કંધ-૨ સંપૂર્ણ

— x — x — x — x — x — x — x —

-: ટાઈપ સેટીંગ :-
શ્રી મહાકાલી એન્ટરપ્રાઈઝ
ચાંદલોડિયા, અમદાવાદ.
(M) 9824419736

-: મુદ્રક :-
નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.
Tel. 079-25508631

૦ વંદના એ મહાન્ આત્માને ૦

વિક્રમ સંવત-૨૦૬૧માં ફાગણસુદ-૩ નો દિવસ અને મંગલપારેખના ખાંચામાં શ્રી શાંતિનાથ પરમાત્માની વર્ષગાંઠનો પ્રસંગ, અતિભવ્ય અને ઘણી જ લાંબી સ્થયાત્રાના પ્રયાણની ઘડીએ, આગમોના ટીકા સહિતના અનુવાદ કરવા માટેની મનોભાવનાનું જેમના મુખેથી વચન પ્રાગટ્ય થયું, અંતરના આશીર્વાદ, સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત વાસ ચૂર્ણનો ક્ષેપ અને ધનરાશિની જવાબદારીના યથાશક્ય સ્વીકાર સહ જેમની કાર્ય પ્રેરણાની સરવાણીમાં ભીંજતા મારા ચિત્તે આશિર્ષ અનેરો હર્ષોલ્લાસ અનુભવ્યો. જેમની હયાતી દરમ્યાન કે હયાતી બાદ પણ, જેમના નામસ્મરણ માત્રથી આ કાર્ય વિઘ્નરહિતપણે મૂર્ત સ્વરૂપને પામ્યું, એવા...

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ૦ ના

ચરણ કમળમાં સાદર કોટીશઃ વંદના

૦ કેમ ભૂલાય એ ગુરુદેવને પણ ? ૦

ચારિત્ર પ્રતિ અંતરંગ પ્રીતિથી યુક્ત, અનેક આત્માઓને પ્રવ્રજ્યા માર્ગે પ્રયાણ કરાવનાર, સંયમમૂર્તિ, પ્રતિ વર્ષ ઉપધાન તપ વડે શ્રાવકધર્મના દીક્ષા દાતા, શારીરિક સમસ્યાઓ વચ્ચે પણ બંને શાશ્વતી ઓળીની આરાધનાને ન ચૂકનારા, સાગર સમુદાયમાં ગચ્છાધિપતિ પદને શોભાવનારા અને સમર્થ શિષ્ય પરિવારયુક્ત એવા મહાન વિભૂતિરત્ન-

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦

જેમના આજીવન અંતેવાસી, શાસનપ્રભાવક

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.સા.

જેમણે આ અનુવાદ કાર્ય માટે ઘણાં વર્ષો પૂર્વે પ્રેરણા કરેલી અને આ કાર્ય સાઘંત પાર પહોંચાડવા માટે વિપુલ ધનરાશિ મોકલાવી.

ઉક્ત બંને આચાર્ય ભગવંતોની અસીમ કૃપા અને તેઓ દ્વારા પ્રેરિત સંઘો થકી થયેલ ધનવર્ષાના બળે પ્રસ્તુત કાર્ય મૂર્તસ્વરૂપ પામ્યું.

આગમ સટીક અનુવાદના

આ ભાગ **૧૪** ની

સંપૂર્ણ દ્રવ્ય સહાયના પ્રેરણાદાતાશ્રી

**પ.પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવેશ શ્રી
દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ.ના શિષ્ય**

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.

તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી લાભલેનાર

શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન શ્રે.મૂ.પૂ.સંઘ

તથા શ્રી શેઠ ફૂલચંદ કલ્યાણચંદ ટ્રસ્ટ

સુરત

અનુદાન દાતા

આગમ સટીક અનુવાદના કોઈ એક ભાગના સંપૂર્ણ સહાયકતા

સચ્ચારિત્ર યુડામણી પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ સ્વ. આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજીના આજીવન અંતેવાસી
સદ્ગુણાનુરાગી પૂજ્ય આંદેવશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.ની
જ્ઞાનઅનુમોદક પ્રેરણાથી પ્રેરિત
શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ
તથા શ્રી શેઠ ફૂલચંદ કલ્યાણચંદ ઝવેરી ટ્રસ્ટ, સુરત.
૧૬ ભાગોના સંપૂર્ણ સહાયક થયેલ છે.

પરમપૂજ્ય સરળ સ્વભાવી, ભદ્રિક પરિણામી, શ્રુતાનુસંગી
સ્વ. આચાર્યદેવશ્રી વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની
પુનિત પ્રેરણાથી ૧૦ ભાગો માટે
નીચેના સંઘો સહાયક થયા છે.

(૧) શ્રી મંગલપારેખનો ખાંચો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ	બે ભાગ.
(૨) શ્રી ભાવનગર જૈન શ્વે.મૂ.પૂ. સંઘ, ભાવનગર	બે ભાગ.
(૩) શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. સંઘ, નવસારી	બે ભાગ.
(૪) શ્રી ગિરિરાજ સોસાયટી આદિનાથ જૈન સંઘ, બોટાદ	બે ભાગ.
(૫) શ્રી જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. તપાગચ્છ સંઘ, બોટાદ	એક ભાગ.
(૬) શ્રી પાર્શ્વભક્તિદામ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ, તણસા	એક ભાગ.

[પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીની પ્રેરણાથી તેમના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવચાઓ તરફથી પ્રાપ્ત સહાયની નોંધ આગળ છે.]

સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી વૈયાવસ્ય પરાયણ પંચાસ પ્રવર શ્રી વજસેનવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક ભાગ- શ્રી હાલારતીર્થ આરાધના ધામ, વડાલિયા, સીંહણ, તરફથી

આગમ સટીક અનુવાદ શ્રેણીના સર્જક મુનિશ્રી દીપરત્નસાગરજીની પ્રેરણાથી આ બે દાતાઓએ મળીને એક ભાગ માટે સહાય કરી છે.

(૧) શ્રી જૈન શ્રે. મૂર્તિ. સંઘ, થાનગઢ

(૨) શાહ હંજરીમલજી ભૂરમલજી, કર્નૂલ.

પૂ.પૂ. ક્રિયાચિવંત, પ્રભાવક, આદેય નામકર્મધર સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીથી પ્રેરિત પુન્યવંતી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત અનુદાનો

૧- વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભક્તિસૂરીશ્વરજી સમુદાયવર્તી મિલનસાર સાધ્વીશ્રી સૌમ્યાપ્રજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી ત્રણ ભાગો માટેની દ્રવ્ય સહાય પ્રાપ્ત થઈ છે, તે આ પ્રમાણે—

- (૧) શ્રી કારેલીબાગ, શ્રે.મૂ.પૂ. જૈનસંઘ, વડોદરા.
- (૨) શ્રી કારેલીબાગ, જૈન સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, વડોદરા.
- (૩) શ્રી ભગવાન નગરનો ટેકરો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ.

૨- સુવિશાળ પરિવારચુકતા સાધ્વીશ્રી ભાવપૂર્ણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી “શ્રી ક્ષેત્રપાલ ભક્તિ ટ્રસ્ટ” - નવસારી તરફથી.

૩- વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આચાર્યદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મં ના સમુદાયવર્તી પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી ધ્યાનરસાશ્રીજી તથા સાધ્વીશ્રી પ્રફુલ્લિતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી -

“શ્રી માંગરોળ જૈન શ્રે. તપ. સંઘ, માંગરોળ - તરફથી.

૪- પરમપૂજ્યા જયશ્રીજી-લાવણ્યશ્રીજી મંના પરિવારવર્તીની સાધ્વીશ્રી સત્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ની પુનિત પ્રેરણાથી
 “શ્રી ગાંધીનગર જૈન સંઘ, બેંગલોર - તરફથી.”

૫- પરમપૂજ્ય ક્રિયારૂચીવંત આંદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મંના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવર્યા મોક્ષનંદિતાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી
 “શ્રી વલ્લભનગર જૈન શ્વેંમૂંપૂં સંઘ, વલ્લભનગર, ઈન્દોર

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક, સામાચારી સંરક્ષક, બહુશ્રુત આચાર્યદેવ આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી શ્રુત અનુરાગીણી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત સહાયો.

- (૧) પરમપૂજ્યા નીડરવક્તા સાધ્વીશ્રી ચંદ્રયજ્ઞાશ્રીજી મંથી પ્રેરિત
 -૧- શ્રી ત્રિલોકપદ્મ ચિંતામણિધામ જૈન સંઘ, અંધેરી, મુંબઈ.
 -૨- શ્રી મહાવીરનગર જૈન દહેરાસરજી ટ્રસ્ટ, નવસારી.

(૨) અપ્રતિમ વૈયાપૃત્યકારિકા પ.પૂ. મલય-પ્રગુણાશ્રીજી મંના શિષ્યા સુસંવાદી પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મંના શ્રુતાનુરાગી શિષ્યા સાંશ્રી પ્રશમરત્નાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-
 “શ્રી શ્વેતાંબર જૈન તપાગચ્છ સંઘ,” વાંકાનેર.

(૩) પરમપૂજ્યા માતૃહૃદયા સાધ્વીશ્રી અમિતગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી
 - “શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વેં સંઘ,” ભોપાલ.

(૪) પરમપૂજ્યા વર્ધમાનતપસાધિકા, શતાવધાની સાધ્વીશ્રી અમિત-ગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી-૧૦૦ ઓળીની પૂર્ણાહૂતિ નિમિત્તે
 “કરચેલીયા જૈન શ્વેં મહાજન પેટી,” કરચેલીયા, સુરત.

(૫) શ્રમણીવર્યા ભક્તિરસિક પૂજ્ય મલયાશ્રીજી મંના વ્યવરદક્ષ શિષ્યા સાધ્વીશ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી

“શ્રી જૈન મરચન્ટ સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, અમદાવાદ.

(૬) પરમપૂજ્યા મલય-કૈવલ્ય-ભવ્યાનંદશ્રીજી મંના સુવિનિતા મિષ્ટ ભાષી, તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પૂર્ણજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી

“સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” મુંબઈ

આગમ-સટીક અનુવાદ સહાયકો

(૧) પ.પૂ. ભગવતીજી દેશનાદક્ષ આદેવશ્રી નરદેવસાગરસૂરિજી મંસાંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જ્ઞાતિ,” જામનગર.

(૨) વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આ.દેવ શ્રી વિજય પ્રબાકરસૂરીશ્વરજી મંની પ્રેરણાથી - “અભિનવ જૈન શ્રેમૂંપૂં સંઘ,” અમદાવાદ.

(૩) શ્રુતસંશોધનરસિક પૂજ્ય આદેવશ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” ભીલડીયાજી.

(૪) પ.પૂ. જયલાવણ્યશ્રીજી મંસાંના સુશિષ્યા સાં સૂર્યભાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી ભગવતી” નગર ઉપાશ્રયની બહેનો,” અમદાવાદ.

(૫) પરમપૂજ્યા વરધમાશ્રીજી મંના શિષ્યા તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પ્રીતિદર્માશ્રીજી મંની પાવન પ્રેરણાથી.

- (૧) શ્રી પાર્શ્વભક્તિ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ, ડોંબીવલી.

- (૨) શ્રી રાજાજી રોડ શ્રેમૂંપૂં તપાં જૈન સંઘ, ડોંબીવલી.

(૬) સ્વનામદાન્યા શ્રમણીવર્યાશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી. “શ્રી પરમ આનંદ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ,” પાલડી, અમદાવાદ.

મુનિ દીપરત્નસાગરજી દ્વારા પ્રકાશિત સાહિત્ય-એક ઝલક
કુલ પ્રકાશનોનો અંક-૩૦૧

૧-આગમસુત્તાણિ-મૂલં

૪૯-પ્રકાશનો

આ સંપુટમાં મૂળ આગમો છે. જેમાં ૪૫ આગમો ૪૫ અલગ-અલગ પુસ્તકોમાં મુદ્રિત કરાવાયેલ છે. ચાર વૈકલ્પિક આગમો પણ તેમાં સમાવાઈ ગયેલ છે. એ રીતે ૪૫ + ૪ કુલ (૪૯) આગમોનું આ સંપુટમાં સંપાદન છે. તેમજ પ્રત્યેક સૂત્રને અંતે પૂજ્ય સાગરાનંદસૂરિશ્વરજી સંપાદિત આગમો તથા તેની વૃત્તિના અંકો પણ ટાંક્યા છે.

અમારા આ પ્રકાશનમાં શ્રુતરકંઠ, શતક/અધ્યયન/વક્ત્રકાર/પદ, પ્રતિપત્તિ, ઉદ્દેશક, સૂત્ર/ગાથા આદિ સ્પષ્ટતથા બુદ્ધા નજરે પડે તેવી વિશિષ્ટ મુદ્રણકલાને પ્રયોજેલ છે. પુસ્તકો અલગ-અલગ અને નાના કદના હોવાથી વાંચન કે કંઠસ્થ કરવાની અતિ સરળતા રહે છે.

૪૫-આગમની પૂજા, પૂજન, રથયાત્રા કે શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂજનાદિ માટે અલગ-અલગ પીસ્તાળીશ પુસ્તકો હોવાથી ગોઠવણી સરળ બને છે.

આગમસહકોસો, આગમનામકોસો, આગમવિષયદર્શન, આગમકથાનુયોગના મૂળ સંદર્ભ જોવા માટે આ પ્રકાશન વસાવવું જરૂરી જ છે. જેની કિંમત છે રૂ. ૧૫૦૦/- દર્શન-પૂજન માટે આજીવન ઉપયોગી છે.

૨. આગમ-ગુજરાતી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

આપણા મૂળ આગમો અર્ધમાગધી ભાષામાં છે. જેઓ ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત છે, શાસ્ત્રીય કારણોથી આગમના અભ્યાસથી વંચિત રહ્યા છે, આગમોની વાંચના પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ઇત્યાદિ કારણે આગમિક પદાર્થોનું જ્ઞાન પામી શક્યા ન હોય તેવા ભવ્યાત્માઓ શ્રી કલ્પસૂત્ર માફક સરળતાથી આગમોનું વાંચન અને બોધ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેમજ ભવભીરુ આત્માઓ પોતાનું જીવન માર્ગાનુસાર બનાવી શકે તેવું પ્રકાશન.

સાત ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૮૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પીસ્તાળીશ આગમોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ ધરાવતા આ “આગમદીપ” સંપુટમાં બીજા બે વૈકલ્પિક આગમોનું ગુજરાતી પણ આપેલ જ છે.

અંદાજે ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ મૂળ આગમનો આ ગુજરાતી અનુવાદ રૂ. ૨૦૦૦/-ની કિંમતે ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. પણ હાલ તેની એક પણ નકલ બચેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની લોકપ્રિયતાનો પૂરાવો છે. અનેક પૂજ્યશ્રીએ આ ગુજરાતી અનુવાદનો સ્વાધ્યાયાદિ અર્થે ઉપયોગ કરેલો છે.

૩. આગમસુત્તાણિ-સટીક ૪૬-પ્રકાશનો

જેઓને મૂળ આગમો વાંચ્યા પછી તેની વિસ્તૃત સમજ મેળવવી છે. તેમાં રહેલા પદાર્થોને ઊંડાણથી અવગાહવા છે, તેમાં રહેલા તત્ત્વો આધારિત કથા, દેષ્ટાંત કે દ્રવ્યાનુયોગને જાણવો છે, તેવા વિશિષ્ટ જ્ઞાનપિપાસુ માટેનું અમારું આ ૧૩,૦૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પથરાયેલ અને ત્રીશ ભાગોમાં વિભાજીત એવું દળદાર પ્રકાશન છે.

આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો પર પ્રાપ્ત બધી જ નિર્ચુક્તિઓ, ૩૯ આગમો પરની વૃત્તિ, શેષ આગમોની સંસ્કૃત છાયા, કેટલાંક ભાષ્યો તથા ચૂંલિઓ ઈત્યાદિ સર્વે વિવેચનોનો સમાવેશ કરાયેલ છે.

સૂત્રો અને ગાથાના સ્પષ્ટ અલગ વિભાજન, પ્રચુર પેરેગ્રાફ્સ, અધ્યયન, ઉદ્દેશક, સૂત્ર આદિની સુસ્પષ્ટ અલગ પેજ લાઈન તેમજ અમારા મૂળ અને અનુવાદિત આગમોમાં અપાયેલા ક્રમાંક મુજબના જ સૂત્ર ક્રમાંકન તથા વ્યવસ્થિત અનુક્રમણિકાને લીધે કોઈપણ પસંદિત ચોક્કસ વિષયવસ્તુ કે સમગ્ર અધ્યયનના વાંચનમાં સરળતા રહે તે રીતે આ સંપુટનું સંપાદન અને મુદ્રણ કરાયેલું છે.

આ પ્રકાશનના અભ્યાસમૂલ્ય અને સંશોધનક્ષેત્રે ઉપયોગિતા તેમજ સમગ્ર વિશ્વમાં આગમ પ્રકાશનની આવી એક જ માત્ર શૃંખલા ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે રૂ. ૧૧,૦૦૦/- મૂલ્ય હોવા છતાં તેની એક પણ નકલ સ્ટોકમાં રહેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની મહત્તા સાબિત કરે છે.

૪. આગમ-વિષય-દર્શન

આ એક એવું પ્રકાશન છે, જેમાં ૪૫-આગમોની વિશદ્વરૂપે અનુક્રમણિકા અપાયેલ છે, છતાં તેના પૃષ્ઠો છે. — ૩૮૪.

પ્રત્યેક આગમના પ્રત્યેક સૂત્ર કે ગાથાના વિષયોને એ જ આગમોના સૂત્રોના ક્રમાંકન અનુસાર, અતીવ સુસ્પષ્ટ રૂપે અને પૃથક્-પૃથક્ સ્વરૂપે અપાયેલી આ અનુક્રમણિકાથી તમે તમારો મનગમતો-આવશ્યક કે તમારા સંશોધન અને તેખનને અનુરૂપ વિષય સહેલાઈથી પસંદ કરી શકો છો.

ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરાયેલ આ અનુક્રમણિકાથી તમે અમારા અનુવાદિત આગમોમાં તો મૂળ વિષય જોઈ જ શકો છો. તદુપરાંત મૂળ આગમો કે આગમસટીક માં પણ તમારી પસંદગીનો વિષય શોધવો આ બૃહત્ અનુક્રમ પરથી ખૂબ જ સરળ છે.

રૂ. ૪૦૦/-ની કિંમતને લક્ષમાં ન લઈ તેનું ઉપયોગિતા મૂલ્ય સમજશો.

૫. આગમસદ્ક્રોસો ૪-પ્રકાશનો

આ શબ્દકોશ - એટલે સંદર્ભસ્થળ નિર્દેશ સહિતની “આગમ-ડીક્ષનેરી” જેમાં તમને મળે છે મૂળ આગમમાંથી લેવાયેલા ૪૬,૦૦૦ શબ્દો અને તેના ૩,૭૫,૦૦૦ જેટલા આગમ સંદર્ભો સહિત મૂળ-અર્ધમાગધી શબ્દોના સંસ્કૃત અર્થ અને ગુજરાતી એક કે વધુ અર્થો.

ચાર ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૪૦૦ જેટલા પાનાઓનો આ પુસ્તકનો સેટ મેપલીથો કાગળ, પાકુ બાઈન્ડીંગ અને આકર્ષક મુજપૃષ્ઠ તો ધરાવે જ છે. પણ તમારે માટે તેની ઉપયોગિતા છે - અ થી હ પર્યતનો કોઈપણ શબ્દ શોધવા માટે. ત્યાં ફક્ત શબ્દનો અર્થ જ જોઈને બેસી નથી રહેવાનું. પણ પીસ્તાળીશે પીસ્તાળીશ આગમોમાં આ શબ્દ જ્યાં જ્યાં વપરાયો હોય તે-તે બધાં સ્થાનોનો નિર્દેશ પણ મળશે જ - જેના દ્વારા એક જ શબ્દ બે જુદા જુદા સંદર્ભમાં વપરાયો હશે, તો તે ભિન્ન-ભિન્ન સંદર્ભયુક્ત અર્થ કે વ્યાખ્યા પણ જાણી શકાશે.

- વળી આવા સંદર્ભો જોવા માટે તમારે જુદા જુદા પ્રકાશનોના આગમોને ફેંદવાની કોઈ જરૂર નથી. તમે માત્ર અમારું આગમસુત્તાણિ - સંપુટ સાથે રાખો. તમારે ઉપયોગી શબ્દો મૂળ આગમ કે આગમ-સટીક માં મળી જ જવાના

૬. આગમનામક્રોસો

આગમ શબ્દકોશની એક પૂરક ડીક્ષનેરી તે આ “આગમ નામકોશ”. આ પ્રકાશન આગમસટીક માં આવતા નામો (કથાઓ)ની ડીક્ષનેરી છે. આ ડીક્ષનેરીમાં કથાના પાત્રોના નામો તો કક્કાવારી ક્રમમાં આપેલા જ છે. સાથે સાથે તે પાત્રો કે નામોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય પણ છે.

તમારે મૂળ આગમ ઉપરાંત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, યૂર્ષિ કે વૃત્તિમાં જો આ નામ કે તે નામ સાથે સંકડાયેલ કથા કે દેષ્ટાંત જાણવા છે તો અમારી ડીક્ષનેરીમાં તે-તે નામને અંતે નિર્દેશ કરાયેલ આગમ સંદર્ભ જોવો. આગમ સંદર્ભ જોતાં જ તમને તે સંદર્ભવાળા આગમનું નામ, પંચાંગીનો પ્રકાર અને સૂત્રક્રમ મળી જશે. જેના આધારે તમે તે કથા કે દેષ્ટાંતનો સહેલાઈથી અભ્યાસ કરી શકશો.

આ નામકોશનું મહત્ત્વ તો ત્યારે જ સમજાય જ્યારે એક જ નામ ધરાવતા એકથી વધારે પાત્રોનો અલગ-અલગ પરીચય કે જુદી જુદી કથાઓ તમને જોવા મળે. તે પણ ફક્ત રૂ. ૨૦૦/-ની કિંમતમાં.

સંદર્ભ મુજબ કથા જોવા માટે અમારું આગમસુત્તાણિ-સટીક તો છે જ.

૭. આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

મૂળ આગમના ૯૦,૦૦૦ જેટલાં શ્લોક પ્રમાણ સાહિત્યના મૂળ પ્રકાશન પછી જેમ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો, તેમ હિન્દી અનુવાદ પણ કર્યો. ફર્ક એટલો જ કે આ હિન્દી અનુવાદ બાર ભાગોમાં આશરે ૩૨૦૦ જેટલા પાનાઓમાં પથરાયેલો છે. ગુજરાતી અનુવાદ કરતા ૩૦૦થી પણ વધારે પૃષ્ઠો તેમાં ઉમેરાયા છે. જે ફક્ત કદની વૃદ્ધિ જ નથી, પણ અર્થવિસ્તાર અને પેરેગ્રાફોની પ્રચૂરતા પણ ધરાવે જ છે.

હિન્દીભાષી મહાત્માઓને પણ આગમના પદાર્થજ્ઞાનથી વંચિત ન રહેવું પડે તે આશયથી તૈયાર કરાયેલ આ આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ હિન્દી ભાષાની સમૃદ્ધિ અને સાહિત્યિક મૂલ્ય તો ધરાવે જ છે. તે ગુજરાતી ભાષી આગમરસિકો અને તત્ત્વજ્ઞાસુઓ માટે પણ મહત્ત્વનું સંદર્ભશાસ્ત્ર બની રહ્યું છે.

રૂ. ૨૭૦૦/-નું મૂલ્ય ધરાવતા આ આગમસૂત્ર-હિન્દી અનુવાદ માં પણ ક્રમાંકન તો મૂળ આગમ, આગમ ગુજરાતી અનુવાદ અને આગમ સટીક અનુસાર જ થયેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓને તુલના કરવી સરળ પડે છે.

૮. આગમ કથાનુયોગ

૬-પ્રકાશનો

આગમ કાર્ય વિષયક આ અમારું નવમું પ્રકાશન છે. જેમાં “કથાનુયોગ” નામે અનુયોગની મુખ્યતા છે. આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો, આગમો પરની નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂંધિ, વૃત્તિ કે અવચૂરી એ તમામનો સમાવેશ કરી આ આગમ કથાનુયોગનું સંકલન અને ગુજરાતી અનુવાદ કરવામાં આવેલ છે. જે છ ભાગોમાં વિભાજીત છે ૨૨૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં સમાવિષ્ટ છે અને કથાઓને દશ વિભાગમાં ગોઠવેલ છે.

આ કથાનુયોગમાં તીર્થંકર, ચકવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ એ ઉત્તમપુરુષો સંબંધી કથાનક કે માહિતીનો સંગ્રહ છે, શ્રમણ વિભાગમાં ગણધરો, પ્રત્યેકબુદ્ધો, નિહવો, અન્ય શ્રમણોની કથાઓ છે. તે સાથે આશરે ૯૦થી વધુ પૃષ્ઠોમાં ગોશાળાનું કથાનક તેના પૂર્વભવ, વર્તમાનભવ અને ભાવિ ભવો સહિત મૂકેલ છે. તે સિવાય શ્રમણી કથા, શ્રાવક કથા, શ્રાવિકા કથા, અન્યતીર્થી કથા, પ્રાણી કથા, પ્રકીર્ણ કથા અને દેષ્ટાંતોના અલગ વિભાગો છે. પ્રત્યેક કથાને અંતે તેના આગમ સંદર્ભો પણ મૂકેલા છે, જેથી મૂળ માહિતી સ્રોત જોઈ શકાય. છટ્ટા ભાગમાં અકારાદિકમે પ્રત્યેક કથાના નામોની ગોઠવણી અને તેની સાથે પૃષ્ઠાંક આપેલા છે, જેથી કોઈપણ કથા શોધવી અત્યંત સરળ બને છે.

આ “આગમ કથાનુયોગ” કેવળ કથારસિકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે. જેનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧,૫૦૦/- છે. તેમજ સન-૨૦૦૪માં જ પ્રકાશિત થયેલ હોવાથી હજી સરળતાથી ઉપલબ્ધ છે.

૯. આગમ મહાપૂજનવિધિ

આ એક લઘુ પુસ્તિકા છે. જેમાં પીસ્તાળીશ આગમ મહાપૂજન ભણાવવા માટેની સરળ, સ્પષ્ટ, શાસ્ત્રીય વિધિ છે. સાથે-સાથે પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી કૃત્ ૪૫-આગમ પૂજાઓ પણ આપી દીધેલ છે. અષ્ટપ્રકારી પૂજાના અભિનવ દુહા પણ છે.

કોઈપણ વિધિકારકને સહેલાઈથી પૂજન કરાવતા ફાવે તે રીતે વિધિ સાથે સૂચનાઓનો નિર્દેશ છે. તેમજ આગમ મંડપની રચના, માંડલુ, આવશ્યક સામગ્રી, વિધિમાં પ્રત્યેક કાર્ય માટે જરૂરી એવા સહાયકોની કાર્ય વહેંચણી પણ જણાવેલ છે.

મોટા ટાઈપ, પથોની સુંદર ગોઠવણી, પ્રત્યેક પૂજન માટેનું અલગ પેજ, દરેક પૂજનને માટેની સૂચના, તે પૂજનની સાથે જ અપાયેલી હોય તેવું આ એક માત્ર પ્રકાશન છે.

૧૦. આગમસૂત્ર સટીક અનુવાદ

૪૮-પ્રકાશનો

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આગમોના મૂળસૂત્રોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ તો છે જ. સાથે સાથે આગમોની નિર્યુક્તિ અને ટીકાનો પણ અનુવાદ કરેલ હોવાથી અમે “સટીક અનુવાદ” એવું નામકરણ કરેલ છે. જેમાં ૪૫ આગમો ઉપરાંત બે વૈકલ્પિક આગમો અને કલ્પ [બારસા] સૂત્રના સમાવેશથી ૪૮ પ્રકાશનો થાય છે. જેને આ સાથે અમે ૪૨-ભાગોમાં પ્રકાશિત કરેલ છે.

આ સટીક અનુવાદમાં છ છેદ સૂત્રોનો અનુવાદ માત્ર મૂળનો જ છે, તેમાં સટીક અનુવાદ નથી. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત શ્રુતરસિકો કે સ્વાધ્યાય પ્રેમીઓને આ અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે, જેનું સંયુક્ત મૂલ્ય રૂ. ૧૦,૦૦૦/- છે, કે જે કિંમતમાં તો કોઈ ૪૫ સટીક આગમોનો અનુવાદ પણ ન કરી આપે.

આ સટીક અનુવાદ સંપુટમાં-અંગસૂત્રો, ઉપાંગ સૂત્રો અને મૂળસૂત્રોનો સંપૂર્ણ સટીક અનુવાદ છે. પચગ્ના સૂત્રોમાં પણ ઉપલબ્ધ ટીકાઓનો અનુવાદ કરેલો જ છે, નંદી અને અનુયોગ બંને સૂત્રોનું વર્તમાન પદ્ધતિથી સાનુવાદ વિવેચન કરેલ છે અને છેદસૂત્રો, કલ્પસૂત્ર અને કેટલાંક પચગ્નાઓનો મૂળનો અનુવાદ છે.

— x — x —

આ હતી આગમ સંબંધી અમારા ૨૫૦ પ્રકાશનોની યાદી

— x — x —

આગમ સિવાયના સાહિત્ય સર્જનની ઝાંખી

(૧) વ્યાકરણ સાહિત્ય :-

૦ અભિનવ હૈમ લઘુપ્રક્રિયા ભાગ-૧ થી ૪

૪

— મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી કૃત “લઘુપ્રક્રિયા” પર સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન અને તેની સાથે સંબંધિત અનેક સંદર્ભગ્રંથોના ઉપયોગથી તૈયાર કરાયેલો એવો આ દળદાર ગ્રંથ છે. જે કાઠિન આઠ પેજમાં તૈયાર થયેલ છે. સંસ્કૃત વ્યાકરણના અભ્યાસ માટેનું આ પ્રકાશન છે. જે ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમથી તૈયાર થયેલ છે. તેમાં મૂળસૂત્ર, તેનો અર્થ, વૃત્તિ, વૃત્ત્યર્થ, અનુવૃત્તિ, વિશેષ વિવેચન જેવા સાત વિભાગો અને પ્રચૂર પરિશિષ્ટો છે.

૦ કૃદન્તમાલા :-

૧

— આ લઘુ સર્જનમાં ૧૨૫ ધાતુઓના ૨૩ પ્રકારે થતાં કૃદન્તોનું કોષ્ટક છે.

(૨) વ્યાખ્યાન સાહિત્ય :-

૩

૦ અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ-૧ થી ૩.

— આ એક સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાનમાળા છે. “મન્નહ જિણાણં” નામક સર્જકાચમાં આવતા શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો ઉપરના ૧૦૮ વ્યાખ્યાનો તેમાં ગોઠવેલા છે. પ્રત્યેક વ્યાખ્યાન માટે દશ-દશ પેજ ફાળવેલ છે. જે પ્રત્યેકમાં શ્લોક-જૈનેતર પ્રસંગ - સંબંધિત કર્તવ્યની તાત્ત્વિક વ્યાખ્યા અને સમજ-જૈનકથા અને કર્તવ્યને અનુરૂપ સ્તવનાદિ પંક્તિની સુંદર ગુંથણી છે.

૦ નવપદ-શ્રીપાલ

૧

— શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાનરૂપે આ પુસ્તકનું સર્જન થયું છે, જેમાં નવે પદનું અલગ-અલગ વિવેચન સાથે નવ દિવસમાં શ્રીપાલચરિત્ર પણ પૂરું થાય, તે રીતે ગોઠવેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમન્વય છે.

(૩) તત્ત્વાભ્યાસ સાહિત્ય :-

૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રબોધ ટીકા-અધ્યાય-૧

૧

૦ તત્ત્વાર્થાદિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા-અધ્યાય-૧ થી ૧૦

૧૦

— આ ગ્રંથમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના દશે અધ્યાયોનું અલગ-અલગ દશ પુસ્તકમાં અતિ વિસ્તૃત વિવેચન ધરાવતું દશાંગ વિવરણ છે. જેમાં સૂત્રહેતુ, મૂળસૂત્ર, સંધિરહિત સૂત્ર, સૂત્રાર્થ, શબ્દજ્ઞાન, અનુવૃત્તિ, અનેક સંદર્ભ ગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરાયેલ અભિનવ ટીકા, સૂત્રસંદર્ભ, સૂત્રપદ, સૂત્રનિષ્કર્ષ જેવા દશ વિભાગો છે.

પ્રત્યેક અધ્યાયને અંતે સૂત્રક્રમ, અકારાદિ ક્રમ, શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદ જેવા પરિશિષ્ઠો તથા દશમા અધ્યાયના પુસ્તકમાં અંતે શબ્દસૂચિ, વિષયસૂચિ, સંબંધકારિકા જેવા ઉપયોગી પરિશિષ્ઠો છે.

૦ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો.

૧

— આ સંશોધન કક્ષાનું એક વિશિષ્ટ પુસ્તક છે. જેમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના પ્રત્યેક સૂત્રનો મૂળ આગમમાંથી ઉપલબ્ધ સંદર્ભ, સંદર્ભ પાઠ, સંદર્ભ સ્થળનો ઉલ્લેખ છે. તેમજ શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદની તાલિકા અને વિશ્લેષણ છે.

(૪) આરાધના સાહિત્ય :-

૩

૦ સમાધિમરણ :-

અંત સમયે અને ભાવિ ગતિ સુધારવા માટે મરણ સમયે ચિત્તની સમાધિ જળવાય રહે તેવી આરાધના વિધિ, આરાધના સૂત્રો, આરાધના પદ્યો, આરાધના પ્રસંગો વગેરે સાત વિભાગોમાં આ ગ્રંથ સર્જેલો છે.

૦ સાધુ અંતિમ આરાધના

૦ શ્રાવક અંતિમ આરાધના

સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો અંત સમય સુધારવા માટે નિત્ય કરવાની એવી આ આરાધના છે, મૂળ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતમાં ગ્રંથસ્થ થયેલ આ વિધિને સરળ ગુજરાતીમાં રજૂ કરેલ છે. પંચાંગના કદની આ પુસ્તિકા સાથે રાખવી પણ સરળ છે.

(૫) વિધિ સાહિત્ય :-

૩

૦ દીક્ષા-યોગાદિ વિધિ

૦ વિધિ સંગ્રહ ભાગ-૧

૦ સાધુ-સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ

(૬) પૂજન સાહિત્ય :-

૧

૦ આગમ મહાપૂજન વિધિ-જેની નોંધ આગમ વિભાગમાં છે.

૦ પાર્શ્વ પદ્માવતી પૂજનવિધિ

(૭) યંત્ર સંયોજન :-

૦ ૪૫-આગમ યંત્ર

૦ વિંશતિ સ્થાનક યંત્ર

(૮) જિનભક્તિ સાહિત્ય :-

૯

- ચૈત્યવન્દન પર્વમાલા
- ચૈત્યવન્દનસંગ્રહ-તીર્થજિન વિશેષ
- ચૈત્યવન્દન ચોવિસી
- ચૈત્યવંદન માળા

— આ એક સંપાદન ગ્રંથ છે. જેમાં પર્વદિન તથા પર્વતિથિના ચૈત્યવંદનો, ચોવિસ જિનની ચોવિસી રૂપ ચૈત્યવંદનો, વિવિધ તીર્થમાં બોલી શકાય તેવા અને જિનેશ્વર પરમાત્મા વિષયક વિવિધ બોલ યુક્ત એવા ૭૭૯ ચૈત્યવંદનોનો વિશાળ સંગ્રહ છે.

- શત્રુંજય ભક્તિ
- શત્રુંજય ભક્તિ
- સિદ્ધાયતનો સાથી - સિદ્ધાયત ભાવયાત્રા, સ્તુતિ-ચૈત્યવંદનાદિ
- વીતરાગ સ્તુતિ સંચય-૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિનો સંચય
- ચૈત્ય પરિપાટી

(૯) પ્રકીર્ણ સાહિત્ય :-

૯

- શ્રી નવકાર મંત્ર-નવ લાખ જાપ નોંધપોથી
- શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
- અભિનવ જૈન પંચાંગ
- અભિનવ જૈન પચ્ચાઙ્ગ
- અમદાવાદ જિનમંદિર-ઉપાગ્રય આદિ ડિરેક્ટરી
- બાર વ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો
- શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
- કાયમી સંપર્ક સ્થળ
- ચોઘડીયા તથા હોરા કાયમી સમયદર્શિકા

(૧૦) સૂત્ર અભ્યાસ-સાહિત્ય :-

૫

- જૈન એડ્યુકેશનલ સર્ટિફિકેટ કોર્સ
- પ્રતિક્રમણસૂત્ર અભિનવ વિવેચન ભાગ-૧ થી ૪

આ રીતે અમારા ૩૦૧ પ્રકાશનો થયા છે.

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ

નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

પ.પૂ. શ્રી આનંદ-ક્ષમા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂભ્યો નમઃ

-: ભાગ-૧૪ :-

(૬) જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્ર

અનુવાદ તથા ટીકાનુસારી વિવેચન

● ભૂમિકા :-

“જ્ઞાતાધર્મકથા” એ છટ્ટું આગમ છે, અંગસૂત્રોમાં તે છટ્ટું અંગસૂત્ર છે. પ્રાકૃતમાં તે “નાયાધર્મકથાઓ” નામે પ્રસિદ્ધ છે. સંસ્કૃતમાં તે “જ્ઞાતાધર્મકથા” નામે પણ ઓળખાય છે. આ સૂત્રમાં બે શ્રુતસ્કંધ છે. જેમાં પહેલા શ્રુતસ્કંધમાં ૧૯ અધ્યયનો છે. બીજા શ્રુતસ્કંધમાં ૧૦-વર્ગો છે. આ વર્ગોમાં પણ પેટા અધ્યયનો છે.

જ્ઞાતાધર્મકથામાં પહેલું શ્રુતસ્કંધ “જ્ઞાત” કહેવાય છે. જેમાં વાસ્તવિક કથા અને બોધક દેષ્ટાંતરૂપ કાલ્પનિક પ્રસંગ, બંનેનો સમાવેશ છે. બીજું શ્રુતસ્કંધ “ધર્મકથા” કહેવાય છે, જેમાં વાસ્તવિક ધર્મકથાઓ છે. આ રીતે અહીં દેષ્ટાંતો અને ધર્મકથા બંને જોવા મળે છે. આ રીતે આ આગમનો મુખ્ય વિષય “કથાનુયોગ” છે. જો કે શ્રુતસ્કંધ પહેલામાં એ નોંધપાત્ર છે કે, પ્રત્યેક કથાને અંતે ભગવંતે કથાના નિષ્કર્ષરૂપે બોધ આપેલ છે. જે કંઈક અંશે “ચરણકરણાનુયોગ” રૂપ છે.

આ આગમના મૂળસૂત્રોનો પૂર્ણ અનુવાદ અત્રે કરેલ જ છે. વિવેચનમાં “ટીકાનુસારી વિવેચન” શબ્દ અમે પસંદ કર્યો છે. તેમાં વૃત્તિ સાથે ક્વચિત્ અન્ય સંદર્ભોનો પણ આધાર લઈને અનુવાદાત્મક વિવેચન છે. આ સૂત્ર પરત્વે કોઈ નિર્યુક્તિ કે ચૂર્ણિ હોવાના ઉલ્લેખ અમોને પ્રાપ્ત થયેલ નથી. તેથી મુખ્યતાએ ‘વિવેચન’માં વૃત્તિનો જ અનુવાદ છે. વૃત્તિમાં અમે જ્યાં ક્યાંક-કેટલુંક છોડી દીધેલ છે. ત્યાં - X - X - એવી નિશાની કરી છે.

આ સૂત્રનો અનુવાદ “સમવાયાંગ સૂત્ર” માફક એક જ ભાગમાં અમે કરેલ છે. આચારાંગ કે ભગવતી સૂત્ર માફક જુદા જુદા ભાગોમાં કરેલ નથી. કેમકે આગમનું કદ તેટલું મોટું નથી.

ॐ શ્રુતસ્કંધ-૧ ॐ

o શ્રીમન્મહાવીરને નમીને, પ્રાયઃ અન્ય ગ્રંથ જોઈને જ્ઞાતાધર્મકથાંગનો અનુયોગ કંઈક કહેવાય છે. તેમાં ફળ, મંગલ આદિ ચર્યા બીજા સ્થાનેથી જાણી લેવી. કેવલ અનુયોગ દ્વારા વિશેષના ઉપક્રમના પ્રતિભેદરૂપ પ્રકાંત શાસ્ત્રના વીરજિનવરેન્દ્રની અપેક્ષાએ અર્થથી તેમના શિષ્ય પંચમ ગણધર સુધર્માસ્વામીને આશ્રીને આત્માગમ, તેમના શિષ્ય જંબૂસ્વામીને આશ્રીને પરંપરાગમપણું બતાવવા અથવા અનુગમ નામે ત્રીજા અનુયોગ દ્વારના ભેદરૂપ ઉપોદ્ઘાત નિર્યુક્તિના પ્રતિભેદરૂપ નિર્ગમ દ્વારા સ્વભાવ પ્રસ્તુત ગ્રંથને અર્થથી મહાવીર નિર્ગતત્વને જણાવવા સૂત્રકાર કહે છે -

● સૂત્ર-૧ :-

સર્વજ્ઞ ભગવંતને નમસ્કાર.

તે કાળે, તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. વર્ણન જાણવું.

● વિવેચન-૧ :-

તેમાં - X - X - આ વાક્યાર્થ છે - તે કાળે, તે સમયમાં જેમાં આ નગરી હતી. કાળ અને સમયમાં શો ભેદ છે ? કાળ એ સામાન્ય કાળ છે - અવસર્પિણીના ચોથા વિભાગરૂપ છે. સમય, તેમાં વિશેષ છે, જેમાં તે નગરી, તે રાજા, સુધર્માસ્વામી થયા. તે કાળ - અવસર્પિણી ચોથા આરા રૂપ હેતુભૂત. તે સમય વડે - તદ્વિશેષભૂત હેતુ વડે. ચંપા નામે નગરી હતી.

[શંકા-તે નગરી આજે પણ છે, તો પછી હતી કેમ કહ્યું ?]

[સમાધાન] અવસર્પિણીપણથી કાળની વર્ણક ગ્રંથવર્ણિત વિભૂતિયુક્ત તે વખતે હતી, તે હાલ નથી. વર્ણન - આ અવસરે ચંપા નગરીમાં વર્ણન ગ્રંથ આ અવસરે કહેવું. તે આ પ્રમાણે -

ઋદ્ધા - ભવનાદિ વડે વૃદ્ધિને પામેલ. ભય રહિતતાથી સ્થિર, ઘન્યઘાન્યાદિ યુક્ત સમૃદ્ધ, પ્રમુદિત, નગરીમાં રહેનાર લોકો, જાનપદો - - મનુષ્ય જન વડે સંકીર્ણ, રાજદંતાદિ દર્શન વડે આકીર્ણ-જન મનુષ્ય. - - સો અને હજાર અથવા લાખ હળ વડે સંકૃષ્ટ, વિકૃષ્ટ, નીકટ, મનોજ્ઞ કર્ષક અભિમત ફળ સાધન સમર્થવથી યોગ્ય કરીને બીજને વાવવાની જે માર્ગ સીમા જેની છે, તે તથા અથવા સંકૃષ્ટાદિ વિશેષણ એવી પાણીની નીકને સીંચવાના ક્ષેત્રની મર્યાદામાં છે તે. આ રીતે તે જનપદનું લોક બાહુલ્ય અને ક્ષેત્ર બાહુલ્ય કહ્યું.

કુર્કુટા, ષંઠ પુત્રકો જ ષંઠ કહ્યા છે, તેઓનો સમૂહ, જે નગરીમાં છે તે, આ શબ્દોથી લોક પ્રમુદિત્વ જણાવ્યું. પ્રમુદિત લોક કુકડાને પોષે છે. - X - X - જેમાં ઘણાં ગાય, ઘેટા વગેરે છે, સુંદર આકારના દેવાયતનો છે, યુવતીઓના સમૂહો છે, જે ઉત્કોટાની જેમ વ્યવહરે છે, મનુષ્ય શરીરના અવયવ વિશેષ કટી આદિ પાસે ગ્રંથિ કાર્ષાપણાદિ પોટ્ટલિકાને ભેટે છે તે ગાત્ર ગ્રંથિ ભેદા, ચારભટો, ચોરી કરવાના સ્વભાવ યુક્ત તસ્કરો, દંડપાશકો, શુલ્કપાતો આદિથી રહિત તે નગરી હતી. આ વિશેષણોથી

ત્યાં ઉપદ્રવ કરનારાનો અભાવ કહ્યો.

તે નગરીમાં અશિવોનો અભાવ, રાજદિકૃત ઉપદ્રવોનો અભાવ, મનોજ પ્રચુર ભિક્ષા ભિક્ષુકોને જેમાં મળે છે, તે સુભિક્ષા, તેથી જ પાખંડી અને ગૃહસ્થોના આવાસો જે નગરીમાં વિશ્વસ્ત અને નિર્ભય છે, સુખરૂપ કે શુભ છે. ત્યાં અનેક કરોડ દ્રવ્ય સંખ્યામાં સ્વરૂપ પરિમાણમાં છે, તેવા કૌટુંબિક વડે આકીર્ણ છે, જે નગરી સંતુષ્ટ જનના યોગથી સંતોષવતી છે. તે નગરી - નટો, નર્તકો, વસ્ત્ર આખેલકો અથવા રાજના સ્તોત્ર પાઠકો, મલ્લો, મુઢી વડે પ્રહાર કરતાં મલ્લો, વિદૂષકો, કથકો, ફૂંદનારાઓ કે નદી આદિને તરનારા, રાસ ગાનારા કે જય શબ્દ કરનારા ભાંડો, શુભાશુભને કહેનારા, મોટા વાંસ ઉપર ખેલનારા, હાથમાં ચિત્રફલકવાળા, તૂણ નામક વાઘવાળા, વીણાવાદક, અનેક તાલાચાર આદિથી યુક્ત છે.

તે નગરીમાં આરામ - જે માઘવીલતા ગૃહાદિમાં દંપતી આદિ રમણ કરે છે, ઉદ્યાન-પુષ્પાદિવાળા વૃક્ષ સંકુલ જે બહુજનભોગ્ય હોય, ફૂવા, તળાવ, દીર્ઘિકા, વાપી આદિ રમ્યતાદિથી યુક્ત છે. - X - X - વિપુલ અને ગંભીર ખાઈ, પરિખાથી યુક્ત છે. અરઘટ્ટ ચંબ્રિકા ચક્રો, ગદા, મુસુંદી, પ્રતોલી દ્વારમાં અવાંતર પ્રાકાર, મહાયષ્ટિ કે મહાશિલા જે પાડવાથી સો પુરુષોને હણે છે, બે સમસંસ્થિત રૂપ દ્વાર કે જેથી દુષ્પ્રવેશ્ય હોય તેવી, વક્ર એવા પ્રાકારથી યુક્ત, વર્તુળાકાર કપિશીર્ષક યુક્ત, વિશિષ્ટ સંસ્થાન વડે શોભતી એવી તથા અટ્ટાલક, ચરિકા - આઠ હાથ પ્રમાણ નગરપ્રાકાર-અંતરાલ માર્ગ, દ્વારો, ભવન-દેવકુલાદિના ગોપુર, તોરણ છે, વિવિક્ત રાજમાર્ગ છે તેવી, નિપુણ શિલ્પી દ્વારા રચિત, દંટ અર્ગલા, ઈન્દ્રકીલ યુક્ત.

વણિક્ષ પથ કે વણિજ નો હાટ માર્ગ તથા શિલ્પી વડે આકીર્ણ - X - જેના શ્રુગાંટક, ત્રિક-જ્યાં ત્રણ શેરી મળતી હોય, ચતુષ્ક-ચાર શેરીઓ મળે તે, ચત્વર-ઘણી શેરીનું મીલન સ્થાન, ભાંડાદિપ્રધાન હાટ, અનેકવિધ દ્રવ્યો વડે પરિમંડિત એવી નગરી, જે અતિ રમણીય છે, રાજના ગમનાગમન વડે વ્યાપ્ત, રાજમાર્ગવાળી છે અથવા જેના રાજા વડે બીજા રાજની પ્રભા નષ્ટ કરાયેલ છે, તેવી, અનેક ઉત્તમ ઘોડા, ઉન્મત્ત હાથી, રથસમૂહ, શિબિકા, સ્યંદમાનિકા વડે વ્યાપ્ત એવી નગરી, જેમાં ફૂટાકાર વડે છાદિત જંપાન વિશેષ, તે શિબિકા અને પુરુષ પ્રમાણ જંપાન વિશેષ તે સ્યંદમાનિકા, શકટાદિ ચાન, ગોલ્લ દેશ પ્રસિદ્ધ યુગ્ય ઈત્યાદિથી યુક્ત.

વિકસિત કમલ, નલિની-પદ્મિની વડે શોભિત પાણી, શ્વેતઉત્તમ પ્રાસાદ વડે યુક્ત - X - સૌભાગ્યના અતિશય પ્રેક્ષણીય, ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી, દર્શનીય, મનોહરરૂપ, પ્રતિરૂપ એવી નગરી છે.

● સૂત્ર-૨,૩ :-

[૨] તે ચંપાનગરી બહાર ઈશાન ખૂણામાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું.

[૩] તે ચંપાનગરીમાં કોણિક નામે રાજા હતો - (વર્ણન).

● વિવેચન-૨,૩ :-

તે ચંપાનગરીના ઈશાન ખૂણામાં પૂર્ણભદ્ર નામે ચૈત્ય અર્થાત્ વ્યંતરાચન હતું. તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે - ચિત્રકાળથી રહેલ, તેથી જ પૂર્વ પુરુષો વડે કહેવાયેલ -

ઉપાદેયતાથી પ્રકાશિત, ચિરાદિક હોવાથી પુરાતન, પ્રસિદ્ધ, દ્રવ્ય અથવા વૃત્તિને દેનાર, ન્યાય કે જ્ઞાત, છત્ર-ધ્વજ-ઘંટ-પતાકા-અતિપતાકાથી મંડિત, લોમમય પ્રમાર્જનકયુક્ત, વેદિકાયુક્ત, છાણ આદિ વડે લેપિત ભૂમિયુક્ત, સંમાર્જન કરાયેલ ભીંતોયુક્ત, પૂજન કરાયેલ, સરસ-સ્કત ચંદન અને દર્દર વડે પાંચ આંગળી સહિત થાપા દેવાયેલ, જ્યાં ચંદન કળશ નિવેશિત કરાયેલ છે, ચંદન ઘટા - સારી રીતે કરેલ તોરણો યુક્ત દ્વારના દેશભાગ વાળું, ભૂમિ ઉપર લટકતી, લાંબી, વિપુલ પુષ્પમાળા સમૂહ જેમાં છે તેવું, સુગંધી પંચવર્ણી પુષ્પોના પુંજથી યુક્ત, કાલાગરુ આદિ ધૂપોથી મધમધતી ગંધ વડે ઉદ્દૂત - X - સુગંધવર ગંધિત, ગંધદ્રવ્યની ગુટિકા સમાન - X - નટ, નૃત્યક, જલ્લ, મલ્લ, મૌષ્ટિક, વેલંબ, પ્લવક, આખ્યાયક, લંખ, મંખ, તાલાચર, વીણાવાદક, ભોગી, ભટ્ટ યુક્ત, ઘણાં લોકો-જનપદમાં ખ્યાત એવું ચૈત્ય હતું.

ઘણાં લોકોને સંપ્રદાનરૂપ, પ્રકર્ષથી આહ્વાનીય, સંમાનનીય, કલ્યાણ-મંગલ-દૈવ-ચૈત્યરૂપ અને વિનયથી પર્યુપાસનીય, દિવ્ય, સત્ય, સત્યાવપાત, સત્યસેવ્ય, દેવતાકૃત્ પ્રાતિહાર્યયુક્ત, યાગ-પૂજાવિશેષ, - X - ઘણાં લોકો આવીને આ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યે અર્ચા કરે છે.

તે પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય એક મહાવનખંડથી ચોતરફથી વીંટાયેલ છે. તે વનખંડ કાળો છે અને કાળો હોય તેવો અવભાસે છે. બીજા પ્રદેશમાં નીલ અને નીલાવભાસ છે, બીજા પ્રદેશે હરિત અને હરિતાવભાસ છે. તેમાં નીલ તે મોરની ડોક સમાન અને હરિત તે પોપટના પિંછા સમાન છે, સ્પર્શની અપેક્ષાએ વલ્લ્યાદિથી આકાંત હોવાથી શીત છે, સ્નિગ્ધ છે, વર્ણાદિના ગુણ પ્રકર્ષથી તીવ્ર છે. કૃષ્ણ છાયાયુક્ત કૃષ્ણ છે છાયા એટલે સૂર્યના આવરણથી જનિત વસ્તુ વિશેષ છે. એ રીતે નીલછાયાયુક્ત નીલાદિ છે. અન્યોન્ય શાખાનુપ્રવેશથી નિરંતર ઘણી છાયાયુક્ત છે. મહામેઘવૃંદવત્ છે.

તે વૃક્ષ મૂળ-કંદ-છાલ-શાખા-પ્રવાલ-પત્ર-પુષ્પ-ફળ-બીજ આદિથી યુક્ત છે. મૂલાદિ પરિપાટીથી સારી રીતે થયેલ, વૃત્ત ભાવને પરિણત, એક સ્કંધ, અનેક શાખા-પ્રશાખાથી તેનો મધ્ય ભાગ શોભે છે, અનેક નર વડે પ્રસારિત બાહુ વડે અગ્રાહ્ય, ઘન, વિસ્તીર્ણ, વૃત્ત સ્કંધ જેમાં છે તેવું, છિદ્રરહિત પર્યાવાળુ, નિરંતર દળયુક્ત, અધોમુખ પલાશ કે વાયુથી ઉપહત નહીં તેવા પત્રવાળું, ઈતિરહિત, જુના પાંકુરપત્ર રહિત, નવા હરિત પાનથી શોભતું, પત્રભારથી અંધકારવત્, તેથી જ ગંભીર જણાતું, નવા પાત્ર પલ્લવ વડે ઉપનિર્ગત તથા કોમલ ઉજ્જવલ ચલ કિશલય અને સુકુમાલ પ્રવાલ વડે શોભિત - X - X - નિત્ય કુસુમિત, નિત્ય મચૂરિત, નિત્ય પલ્લવિત, સ્તબ્ધવંત, ગુલ્મવંત, ગુચ્છયુક્ત, સમશ્રેણિતાથી વ્યવસ્થિત, યુગલપણે સ્થિત, વિશેષ ફળ-પુષ્પભારથી નમેલ, પ્રણમિત, કોઈકના મતે કુસુમિત આદિ એકેક ગુણયુક્ત, કોઈકના મતે સમસ્ત ગુણયુક્ત તે વૃક્ષ છે.

વિશેષ એ કે તે વૃક્ષ સુવિભક્ત, સુનિષ્પન્નતાથી લુંબ અને મંજરી યુક્ત, - X - X - X - પોપટથી સારસ સુધીના અનેક પક્ષી ગણોના યુગલ વડે રચિત ઉજ્જત શબ્દ અને મધુર સ્વર વડે નાદિત છે. આ વનખંડ સુરમ્ય, ઉન્મત્ત ભ્રમર-ભ્રમરી વડે

સંપિંડિત, પહર, પરિણીયામા, કિંજલ્ક લંપટ મધુર અવાજોથી ગુંજતું, - X - અભ્યંતર પુષ્પ ફળ અને બાહ્ય પત્રપુષ્પ વડે અત્યંત આચ્છાદિત છે. આ વૃક્ષો સ્વાદુ ફળ, મિષ્ટફળ આદિ વિશેષણથી યુક્ત છે, રોગવર્જિત છે, વિવિધ ગુચ્છ, ગુલ્મ મંડપથી શોભિત, વિચિત્ર શુભ ધ્વજા પ્રાપ્ત છે.

ચોખૂણી, વર્તુળ વાવ, દીર્ઘિકા, તેમાં સુષ્ઠુ નિવેશિત રમ્ય જાલગૃહો જેમાં છે તેવું. પિંડિમ અને નિહારિમિ પુદ્ગલોના સમૂહરૂપ દૂરદેશગામી સુગંધી, બીજા શુભસુરભિ વડે મનોહર, - X - અથવા દ્વાણના હેતુત્વથી ગંધ - દ્વાણને તૃપ્ત કરનારી ગંધવાળુ વૃક્ષ છે. અનેકવિધ ગુચ્છ, ગુલ્મ, મંડપ અને ગૃહો જેમાં છે, તથા જેમાં શુભ માર્ગ, ઘણી ધ્વજા છે તે, અનેક રચ્યાદિ, અઘો અતિ વિસ્તીર્ણત્વ વડે છે, તેવું સુરમ્ય-પ્રાસાદીય-દર્શનીય-અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ છે.

તે વનખંડના બહુ મધ્ય દેશભાગમાં એક મોટું ઉત્તમ અશોક વૃક્ષ કહ્યું છે, જે દર્ભ, વલ્લજાદિથી વિરહિત, વૃક્ષાનુરૂપ છે. તે મૂળવાળું આદિ વિશેષણયુક્ત યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. તે ઉત્તમ અશોકવૃક્ષ બીજા ઘણાં તિલક, લકુશ, છત્રોજ, શિરીષ, સપ્તવર્ણ, દધિપર્ણ, લોઘ, ધવ, ચંદન, અર્જુન, નિંબ, કુટજ, કલંબ, ફાસ, દાડિમ, શાલ, તાલ, તમાલ, પિંજ, પ્રિયંગુ, રાજવૃક્ષ, નંદિવૃક્ષથી ચોતરફથી વીંટાયેલ છે તે તિલક, લકુશ યાવત્ નંદિ વૃક્ષ દર્ભાદિથી રહિત, મૂળવાળુ આદિ પૂર્વવત્ છે.

તે તિલક યાવત્ નંદિવૃક્ષ બીજી ઘણી પન્નલતા, નાગલતા, અશોકલતા, ચંપકલતા, ચૂતલતા, વનલતા, વાસંતિકાલતા, કુંદલતા, શ્યામલતા વડે ચોતરફથી વીંટાયેલ છે, તે પન્નલતા નિત્ય કુસુમિત યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. તે ઉત્તમ અશોકવૃક્ષની નીચે સ્કંધ આસન યુક્ત છે.

અહીં એક મોટો પૃથ્વીશિલા પટ્ટક છે. તે આચામ-વિષ્કંભથી સુપ્રમાણ છે, અંજન સમાન કૃષ્ણ છે - X - X - તેમાં અંજનક-વનસ્પતિ, હલધર કોશેય-બલદેવનું વસ્ત્ર, કાજળના ઘર સમાન, મહિષાદિના શૃંગવત્, સિષ્ટ રત્ન, અસનક વનસ્પતિવત્, મરકત રત્ન-મસૂણીકારક પાષાણ વિશેષ, કડિત્ર-નેત્ર મધ્યના તારક સમાન કાળી છે. તે શિલા સ્નિગ્ધવત્, અષ્ટકોણ છે, તે સુરમ્ય છે, ઈહામૃગ-શ્ચાપદ-ભુજગ આદિ ચિત્રયુક્ત છે. આજિનક, બૂર વનસ્પતિ, અર્કતૂલ્ય સ્પર્શવાળી છે. - X - X -

આ ગ્રન્થમાં બે વાયના છે, તેમાં એક મોટી છે, તેની વ્યાખ્યા કરીશું, બીજી પ્રાયઃ સુગમ જ છે, જે દૂરવગમ્ય છે, તે બીજેથી જાણવી.

કૂણિક નામે શ્રેણિકરાજાનો પુત્ર રાજા હતો. તેનું વર્ણન કહેવું. જેમકે મહાહિમવાન, મહા મલય મંદર મહેન્દ્રની જેમ પ્રધાન છે, વિઘ્નો, રાજકુમારાર્દિ કૃત્ વિડ્વરો જેણે શાંત કરેલા છે ઈત્યાદિ આગળ કહીશું.

● સૂત્ર-૪ :-

તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય આર્ય સુદર્મા નામે સ્થવિર, જે જાતિ-કુલ-બળ-રૂપ-વિનય-જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-લાઘવ સંપન્ન હતા, ઓજસ્વી, તેજસ્વી, વર્ચસ્વી, યશસ્વી હતા. ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-ઈન્દ્રિય-નિદ્રા-પરીપહને જિતનાર, જીવિતની આશા અને મરણના ભયથી મુક્ત, તપ અને ગુણ

પ્રધાન, એમજ કરણ-ચરણ-નિગ્રહ-નિશ્ચય-આર્જવ-માર્દવ-લાઘવ-ક્ષાંતિ-ગુપ્તિ-મુક્તિ તથા વિદ્યા-મંત્ર-બ્રહ્મચર્ય-વ્રત-નય-નિયમ-સત્ય-શૌચ-જ્ઞાન-દર્શન, ચારિત્ર તથા ઉદાર, ઘોર, ઘોરવ્રત, ઘોરતપસ્વી, ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસ, શરીર સંસ્કાર ત્યાગ, સંક્ષિપ્ત વિપુલ તેજોલેશ્યી, ચૌદપૂર્વી, ચાર જ્ઞાનથી યુક્ત, ૫૦૦ અણગાર સાથે પરિવરેલ, પૂર્વીનુપૂર્વી વિચરતા, ગ્રામાનુગ્રામ ચાલતા, સુખે સુખે વિહરતા જ્યાં ચંપાનગરી, જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું, ત્યાં જાય છે, જઈને યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ યાચીને સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે.

● વિવેચન-૪ :-

સ્થવિર-શ્રુતાદિ વડે વૃદ્ધ, જાતિસંપન્ન-ઉત્તમ માતૃપક્ષ યુક્ત, - X - X - કુળ સંપન્ન-ઉત્તમ પિતૃપક્ષ યુક્ત, બલ-સંહનન વિશેષ સમુત્થ પ્રાણ, રૂપ-અનુત્તર સૂરના રૂપથી અનંતગુણ શરીર સૌંદર્ય, વિનયાદિ પ્રતીત છે. વિશેષ એ કે - લાઘવ એટલે દ્રવ્યથી અલ્પ ઉપધિત્વ, ભાવથી ત્રણે ગૌરવનો ત્યાગ, આ બધાં વડે સંપન્ન, તથા - ઓજસ્વી - ઓજ એટલે માનસ અવષ્ટંભ, તેનાથી યુક્ત, તેજસ્વી-તેજ એટલે શરીરપ્રભા, તેનાથીયુક્ત, સૌભાગ્યાદિ યુક્ત વચનવાળા અથવા વર્ચ-તેજયુક્ત તે વચસ્વી. યશસ્વી-ખ્યાતિવાનું જિતક્રોધાદિ સાત વિશેષણમાં - ક્રોધાદિ જય એટલે ઉદય પ્રાપ્ત ક્રોધાદિનું વિફલીકરણ, જીવિત એટલે પ્રાણધારણની આશા અને મરણના ભયથી વિમુક્ત.

તથા તપ વડે પ્રધાન, ઉત્તમ શેષ મુનિજન અપેક્ષાએ કે તપ વડે પ્રધાન, એ રીતે ગુણ પ્રધાન પણ હતા. ગુણ એટલે સંયમગુણ, આ બે વિશેષણ તપ-સંયમ વડે પૂર્વબદ્ધ અને નવા કર્મની નિર્જરાના ઉપાદાન હેતુ મોક્ષ સાધનમાં મુમુક્ષુની ઉપાદેયતા દર્શાવી, ગુણપ્રાધાન્ય દર્શાવે છે -

- X - કરણાદિ વડે ૨૧-વિશેષણ જાણવા. જેમકે કરણપ્રધાન, ચરણપ્રધાનાદિ તેમાં કરણ - પિંડ વિશુદ્ધિ આદિ, ચરણ - મહાવ્રતાદિ, નિગ્રહ-અનાચાર પ્રવૃત્તિનો નિષેધ, નિશ્ચય-તત્ત્વોનો નિર્ણય, અથવા વિહિત અનુષ્ઠાનો અવશ્ય કરવાનો સ્વીકાર. આર્જવ-માયાનિગ્રહ. માર્દવ-માનનિગ્રહ, લાઘવ-ક્રિયામાં દક્ષત્વ, ક્ષાંતિ-ક્રોધ નિગ્રહ. ગુપ્તિ-મનોગુપ્તિ આદિ. મુક્તિ-નિર્લોભતા. વિદ્યા-પ્રજ્ઞાપ્તિ આદિ દેવતાધિષ્ઠિત, મંત્ર-હરિણોગમેષી આદિ દેવતા અધિષ્ઠિત અથવા

વિદ્યા-સાધના સહિત અને મંત્ર-સાધનારહિત બ્રહ્મ-બ્રહ્મચર્ય અથવા કુશલાનુષ્ઠાન. વેદ-આગમ. નય-નેગમાદિ. નિયમ-વિચિત્ર અભિગ્રહ વિશેષ. સત્ય-વચન વિશેષ. શૌચ-દ્રવ્યથી નિર્લેપતા, ભાવથી અનવધ સમાચારતા. જ્ઞાન-મતિ આદિ. દર્શન-ચક્ષુર્દશન આદિ અથવા સમ્યક્ત્વ. ચારિત્ર-બાહ્ય સદનુષ્ઠાન.

અહીં કરણ ચરણના ગ્રહણ છતાં આર્જવાદિનું ગ્રહણ તેની મુખ્યતા જણાવવા છે. જિતક્રોધત્વાદિ અને આર્જવાદિમાં શો ભેદ છે ? પ્રથમમાં તેના ઉદયનું વિકલીકરણ છે, બીજામાં ઉદયનો નિરોધ છે. અથવા હેતુ-હેતુમત્ભાવ છે. - X - ઓરાલ-ભીમ, ભયાનક અથવા ઉદાર-પ્રધાન. ઘોર-નિર્ઘૃણ, પરીપહ-કષાય નામે શત્રુનો વિનાશ કરવો. બીજા આત્મનિરપેક્ષને ઘોર કહે છે. ઘોરવ્રત-બીજા વડે દુરનુચર વ્રતો-

મહાપ્રત. ઘોર બ્રહ્મચર્ય-અલ્પ સત્ત્વ વડે જે દુઃખે આચરાય તે. - X - ઉચ્છ્રૂટ શરીર - સત્કાર પરત્વે નિસ્પૃહ. સંક્રિપ્ત-શરીર અન્તર્વતી, વિપુલ - અનેક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રાશ્રિત વસ્તુદહન સમર્થ. તેજોવેશ્યા - વિશિષ્ટ તપોજન્ય લબ્ધિથી ઉત્પન્ન તેજ જ્વાલા. - X -

ચાર જ્ઞાનયુક્ત - કેવળજ્ઞાન સિવાયના. આના દ્વારા તેમને જ્ઞાનપ્રધાન કહ્યા. અનગાર-સાધુ. - X - ગામાણુગામ-એક ગામથી બીજા ગામ જતા, આના દ્વારા અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કહ્યા. - X - સુખંસુખેન-શરીરના ખેદના અભાવથી અને સંયમમાં બાધાના અભાવથી. - X - X - યથા પ્રતિરૂપ - મુનિજનને યથોચિત, અનુજ્ઞાપૂર્વક ગ્રહણ કરીને. - X -

● સૂત્ર-૫ થી ૮ :-

[૫] ત્યારે ચંપાનગરીથી પર્યદા નીકળી. કોણિક નીકળ્યો. ધર્મ કહ્યો. પર્યદા જે દિશાથી આવેલી, તે દિશામાં પાછી ગઈ.

તે કાળે, તે સમયે આર્ય સુધર્મા અણગારના મોટા શિષ્ય આર્ય જંબૂ નામે અણગાર, જે કાશ્યપગોત્રના, સાત હાથ ઉંચા હતા યાવત્ આર્ય સુધર્મા સ્થવિરની દૂર નહીં - નજીક નહીં એવા સ્થાને ઉર્ધ્વજાનૂ, અધોશિર થઈ ધ્યાન કોષમાં પ્રવેશી સંયમ અને તપ વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરતા હતા.

ત્યારે તે આર્યજંબૂ જાતશ્રદ્ધ, જાતસંશય, જાતકુતૂહલ, સંજાત, શ્રદ્ધા, સંજાત સંશય, સંજાત કુતૂહલ, ઉત્પન્ન શ્રદ્ધા-સંશય, કુતૂહલ, સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા-સંશય-કુતૂહલ, ઉત્પાનથી ઉઠીને, જ્યાં આર્ય સુધર્મા સ્થવિર હતાં ત્યાં આવે છે. આવીને આર્ય સુધર્માને ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરીને વંદે છે - નમે છે, વાંદી-નમીને આર્ય સુધર્માની અતિ દૂર કે નીકટ નહીં તેવા સ્થાને શ્રવણની ઈચ્છાથી, નમન કરતા, અભિમુખ હાથ જોડી, વિનયથી પર્યુપાસના કરતાં આમ કહ્યું -

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીર, કે જે આદિકર, તીર્થકર, સ્વયં સંબુદ્ધ, પુરુષોત્તમ, પુરુષસીંહ, પુરુષવરપુંડરીક, પુરુષવરગંધર્હસ્તિ, લોકોત્તમ, લોકનાથ, લોકહિતક, લોકપ્રદીપક, લોકપ્રદ્યોતકર, અભયદાતા, શરણદ, ચક્ષુદ, માર્ગદ, બોધિદ, ધર્મદ, ધર્મદેશક, ધર્મનાયક, ધર્મસારથી, ધર્મવર ચાતુરંત ચક્રવર્તી, અપ્રતિહત જ્ઞાન-દર્શનદાર, વિવૃત છન્ન, જિનજાપક, તીર્થ-તારક, બુદ્ધ-બોધક, મુક્ત-મોચક, સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી, શિવ-અચલ-અરુજ-અનંત-અક્ષય-અવ્યાબાધ-અપુનરાવર્તિક-શાશ્વત સ્થાનને પામેલ હતા, તેઓએ પાંચમા અંગનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો હે ભગવન્ ! છટલા અંગ જ્ઞાતાધર્મનો અર્થ શો કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! એમ આમંત્રી, આર્યસુધર્મા સ્થવિરે આર્ય જંબૂ અણગારને આમ કહ્યું - હે જંબૂ ! યાવત્ સિદ્ધિ સ્થાન પ્રાપ્ત ભગવંત મહાવીરે છટલા અંગના બે શ્રુતસ્કંધ કહ્યા છે - જ્ઞાતા અને ધર્મ કથાઓ.

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે - X - બે શ્રુતસ્કંધ કહ્યા છે - X - તો હે ભગવન્ ! પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના - X - ભગવંતે કેટલા અધ્યયનો કહ્યા

છે ? હે જંબૂ ! - X - ૧૯ અધ્યયનો કહ્યા છે.

[૬ થી ૮] - ઉત્ક્રિપ્ત જ્ઞાન, સંઘાટ, અંક, કૂર્મ, શૈલક, તુંબ, રોહિણી, મલ્લી, માકંદી, ચંદ્ર... દાવદ્રવ, ઉદકજ્ઞાત, મંડૂક, તેતલીપુત્ર, નંદીકળ, અપરકંકા, આકીર્ણ, સુંસમા... પુંડરીક, એ ૧૯મું છે.

● વિવેચન-૫ થી ૮ :-

- X - કૂણિક રાજા આદિ સુધર્માસ્વામીને વંદનાર્યે નીકળ્યા. જે દિશામાંથી આવેલા, તે જ દિશામાં પાછા ગયા. - X - સાત હાથ ઉંચા, યાવત્ શબ્દથી આમ જાણવું - સમયતુરમ્પ્ર સંસ્થાન સંસ્થિત, વજ્રઋષભનારાય સંઘયણી, સુવર્ણિખા-સમાન તથા પદ્મગર્ભવત્ ગૌરવર્ણવાળા, - X - વર્ણાતિશય પ્રધાન જે રેખા તેના જે પદ્મબહુલત્વ તેના સમાન ગૌર, ઉગ્રતપ કર્તા, તપ તપનાર તે તાપિત તપ્ત, જેના વડે કર્મોને સંતાપીને, તે તપ વડે પોતાના આત્માને પણ તપોરૂપ સંતાપિત - X - તથા પ્રશસ્ત તપ કે બૃહત્ તપથી મહાતપસ્વી તથા દીપ્ત તપ, દીપ્ત એટલે અગ્નિ માફક જ્વલત્ તેજ, કર્મ ઇંધનના દાહકત્વથી કહ્યું.

ઉદાર, ઘોર, ઘોરગુણ ઘોર તપસ્વી, ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી આદિ ગુણ વિશિષ્ટ જંબૂસ્વામી, આર્ય સુધર્મા સ્થવિરની અતિ દૂર કે અતિ સમીપ નહીં પણ ઉચિત દેશમાં રહેલ. કઈ રીતે ? રૂઢ્ઢાણુ - શુદ્ધ પૃથ્વી આસન વર્જનથી ઔપગ્રહિક નિષધા અભાવથી ઉત્કુટાસન રૂપ કહેવાય, તે ઉર્ધ્વ જાનૂ. અધઃશિર - અધોમુખ, ઉર્ધ્વ કે તીર્ણા નહીં, તે રીતે દંષ્ટિ ન રાખીને, નિચત ભૂમિ ભાગમાં દંષ્ટિ રાખીને, ધ્યાન રૂપ કોષને પામેલ. જેમ કોઠામાં ધાન્ય ક્ષેપ કરતાં વિખેરાતું નથી, તેમ ધર્મધ્યાનરૂપ કોઠામાં પ્રવેશીને ઈન્દ્રિય અને મનને આશ્રીને સંવૃતાત્મા થાય છે.

સંયમ-સંવર વડે તપ-ધ્યાન વડે આત્માને વાસિત કરતા વિચરે છે. - - - ધ્યાન પછી પૂર્વ પ્રસ્તુત પરમશર્ચે - X - વિશેષાવધારણ અર્થે આર્યજંબૂ ઉદ્યત્ થાય છે. કેવા થઈને ? જેની ઈચ્છા પ્રવૃત્ત થઈ તે જાતશ્રદ્ધ, વક્ષ્યમાણ પદાર્થોનો તત્ત્વ પરિજ્ઞાનમાં જાતશ્રદ્ધ. જાત સંશય અનિર્હારિતાર્થ જ્ઞાન ઉભય વસ્તુ અવલંબીને પ્રવૃત્ત, તે તે મુનિને થયું - જે રીતે ત્રિભુવન પ્રકાશ પ્રદીપ સમાન ભગવંત મહાવીર વર્ધમાન સ્વામીએ પાંચમાં અંગની સમસ્ત વસ્તુને - X - અર્થથી કહી, એ રીતે જ છટલા અંગમાં પણ કહી છે કે અન્ય રીતે ? તથા જાતકુતૂહલ-ઉત્સુકતાથી.

સંજાતશ્રદ્ધ આદિ, સમુત્પન્ન શ્રદ્ધ આદિમાં સં શબ્દ-પ્રકર્ષ આદિ વચન, તથા જેને પૂર્વે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ છે, તે ઉત્પન્ન શ્રદ્ધ. હવે ઉત્પન્ન શ્રદ્ધત્વ અને જાત શ્રદ્ધત્વમાં શો અર્થ ભેદ છે ? કશો નહીં. હેતુ પ્રદર્શનાર્યે આ પ્રયોગ છે. તેથી કહે છે - ઉત્પન્ન શ્રદ્ધત્વથી જાતશ્રદ્ધ-પ્રવૃત્તશ્રદ્ધ.

બીજા કહે છે - જે પૂછનારને શ્રદ્ધા જન્મી છે તે જાતશ્રદ્ધ. જાતશ્રદ્ધ કેમ ? જેનાથી જાતસંશય છે. કઈ રીતે સંશય જન્મો ? જાતકુતૂહલથી. જેમકે - છટલા અંગનો અર્થ કેવો હશે ? - X - એ પ્રમાણે સંજાત-ઉત્પન્ન-સમુત્પન્ન શ્રદ્ધાદિને ઇલા-અપાય-ધારણા ભેદથી કહેવા. - X -

તિક્કવુત્તો - ત્રણ વખત જમણી બાજુથી આરંભી, પરિભ્રમણ કરતા તે આદક્ષિણ

પ્રદક્ષિણા - X - વન્દતે - વાણી વડે સ્તુતિ કરે છે, નમસ્યતિ - કાયા વડે નમે છે. અતિ નીકટ નહીં-અતિ દૂર નહીં, તેવા ઉચિત દેશમાં. સાંભળવાને ઈચ્છતા, નમન કરતાં, અંજલિ કરીને, વિનય વડે નમે છે. પર્યુપાસના કરતા કહ્યું. જે કહેલું, તે બતાવે છે.

જઈં આદિ પ્રગટ છે. વિશેષ એ કે - જો ભગવંતે પાંચમા અંગનો આ અર્થ બતાવ્યો, તો છઠ્ઠા અંગનો શો અર્થ છે ? આ પ્રશ્ન વાક્ય છે ઉત્તરદાનાર્થે કહે છે - હે જંબૂ ! આ રીતે આમંત્રણ વચનથી આમંત્રીને સુધર્માસ્વામીએ જંબૂસ્વામીને કહ્યું. જ્ઞાત - ઉદાહરણ, તે પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ છે અને ધર્મપ્રદાન કથા તે ધર્મકથા એ બીજી છે.

ઉદ્દિપ્તાદિ અઠી શ્લોક છે. તેમાં - (૧) મેઘકુમારના જીવે, હાથીના ભવમાં જે પગ ઉંચો કર્યો, તે ઉદ્દિપ્તને ઉપલક્ષીને મેઘકુમાર ચરિત્ર ઉદ્દિપ્ત કહેવાય છે. તે - X - ઉદ્દિપ્ત જ્ઞાત છે. આની જ્ઞાતતા આ રીતે વિચારવી - દયાદિ ગુણવાળા દેહકષ્ટને સહે છે, ઈત્યાદિ - X -

(૨) સંઘાટક - શ્રેષ્ઠી અને ચોરને એકબંધન બદ્ધત્વથી આ પણ ઈષ્ટાર્થ જ્ઞાપકત્વથી જ્ઞાત જ છે. આ રીતે બધે જ જ્ઞાત શબ્દ જોડવો.

(૩) અંડ-મયુરી અંડ... (૪) કૂર્મ-કાયબો... (૫) શૈલક રાજર્ષિ... (૬) તુંબ-તુંબડુ... (૭) રોહિણી-શ્રેષ્ઠીવદુ... (૮) મલ્લી-૧૯માં જિનને સ્થાને ઉત્પન્ન તીર્થકરી... (૯) માર્કંદે-વણિકપુત્ર... (૧૦) ચંદ્ર.

(૧૧) દાવદ્રવ-સમુદ્ર કિનારે વૃક્ષ વિશેષ... (૧૨) ઉદક-નગરની ખાઈનું જળ... (૧૩) મંડૂક-નંદ મણિયાર શ્રેષ્ઠીનો જીવ. (૧૪) તેતલી-તેતલિપુત્ર નામે અમાત્ય... (૧૫) નંદીફળ-નંદી વૃક્ષ નામે તરુ ફળ... (૧૬) અપરકંકા-ઘાતકીખંડના ભરતદોષની રાજધાની... (૧૭) આકીર્ણ-સમુદ્રમધ્યવર્તી અશ્વ... (૧૮) સુંસમા-શ્રેષ્ઠી પુત્રી... (૧૯) પુંડરીક જ્ઞાત.

❀ અધ્યયન-૧-ઉદ્દિપ્ત ❀

— X — X — X —

● સૂત્ર-૯,૧૦ :-

[૯] ભગવન્ ! જો શ્રમણ યાવત્ સંપ્રાપ્તે જ્ઞાતના ૧૯-અધ્યયનો કહ્યા છે - ઉદ્દિપ્ત યાવત્ પુંડરીક. (તો) ભગવન્ ! પહેલા અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે આ જંબૂદ્વીપ દ્વીપના ભરતદોષના દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં રાજગૃહ નામે નગર હતું - વર્ષક, ચૈત્ય વર્ષન. તે રાજગૃહ નગરમાં શ્રેષ્ઠિક નામે રાજા હતો, તે મહાહિમવંત વર્ષન. તે શ્રેષ્ઠિક રાજાને નંદા નામે રાણી હતી, સુકુમાલ હાથપગ વર્ષન.

[૧૦] તે શ્રેષ્ઠિકનો પુત્ર અને નંદા દેવીનો આત્મજ અભય નામે કુમાર હતો. જે અહીન યાવત્ સુરૂપ હતો, શામ-દંડ-ભેદ તથા ઉપપ્રદાન નીતિમાં નિષ્ણાત તથા વિદિજ્ઞ હતો. ઈલા-અપોહ-માર્ગણા-ગવેષણા-અર્થશાસ્ત્રમાં વિશારદ હતો, ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મિક, પારિણામિકી એ ચાર ભેદે બુદ્ધિયુક્ત હતો. શ્રેષ્ઠિક રાજાને ઘણાં કાર્યોમાં, કુટુંબમાં, મંત્રોમાં, ગુહ્ય કાર્યમાં, રહસ્યમાં,

નિશ્ચયમાં, આપૃચ્છા-પ્રતિપૃચ્છામાં મેટી સમાન, આધારરૂપ, આલંબનરૂપ, ચક્ષુભૂત, સર્વ કાર્યોમાં-સર્વભૂમિકામાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત, વિસ્તીર્ણ વિચાર, રાજ્યધુરા ચિંતક હતો. શ્રેષ્ઠિક રાજાના રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, કોશ, કોષાગાર, બલ, વહન, પુર, અંત:પુરની દેખબાળ કરતો હતો.

● વિવેચન-૯, ૧૦ :-

જો પહેલા શ્રુતસ્કંધના આટલા અધ્યયનો ભગવંતે કહ્યા છે, તો પહેલા અધ્યયનનો ભગવંતે શો અર્થ કહ્યો છે, તે શાસ્ત્રાર્થ પ્રસ્તાવના છે. આમ પૂછતાં જંબૂસ્વામી પ્રત્યે સુધર્માસ્વામી શ્રુતના અર્થને કહે છે. તે સુગમ છે. - X - આ જ જંબૂદ્વીપ, બીજો નહીં. ભારત દોષના દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં, ઉત્તરાર્ધ ભરતમાં નહીં. દેવી - રાજાની પત્ની. - X - અહીન યાવત્ સુરૂપ.

અહીં યાવત્ શબ્દથી આ પ્રમાણે જાણવું -

લક્ષણ અને સ્વરૂપથી અન્યૂન, પાંચે ઈન્દ્રિયો જેને છે, તેવા શરીરવાળો. લક્ષણ-સ્વસ્તિક, ચક્રાદિ. વ્યંજન-મષ, તિલકાદિ, તેમાં જે ગુણ-પ્રશસ્તતા, તેનાથી યુક્ત - X - માન-જલદોષ પ્રમાણતા, કઈ રીતે ? જળથી અતિ ભરેલ કુંડમાં પુરુષ પ્રવેશે, ત્યારે જે જળ નીકળે, તે જો દ્રોણ-માન હોય ત્યારે તે પુરુષ માન પ્રાપ્ત કહેવાય. ઉન્માન-અર્ધ ભાર પ્રમાણતા. પ્રમાણ - સ્વ અંગુલ વડે ૧૦૮ અંગુલ ઊંચાઈથી. તે માનોન્માન પ્રમાણથી પ્રતિપૂર્ણ, સુનિષ્પન્ન સર્વે અંગો જેના છે, તથાવિધ સુંદર શરીરવાળો. ચંદ્ર સમાન સૌમ્યાકાર, કમનીય, તેથી જ પ્રિય દર્શન-રૂપ જેનું છે તે. તથા સામ-દંડ-ભેદ-ઉપપ્રદાનરૂપ જે રાજનીતિ, તેને સારી રીતે પ્રયુક્ત.

નય-નૈગમાદિ ઉક્ત લક્ષણ નીતિ, જે પ્રકારે છે, તેને જાણે છે, તે તથા. સામ - તેમાં પરસ્પર ઉપકાર પ્રદર્શન ગુણ કીર્તનાદિ વડે શત્રુનું આત્મ વશીકરણ તે શામ. તથાવિધ પરિકલેશમાં ઘનહરણાદિ તે દંડ. શત્રુ પરિવર્ગને જીતીને સ્વામી આદિના સ્નેહ અપનયનાદિ તે ભેદ. ગૃહીત ઘન પ્રતિદાનાદિ ઉપપ્રદાન. નયવિધિ તે સાત નૈગમાદિ નય. પ્રત્યેકના સો ભેદ, નીતિ ભેદ - સામનીતિના પાંચ, દંડના ત્રણ, ભેદ અને ઉપપ્રદાનના પાંચ-કામંદકાદિ પ્રસિદ્ધ.

ઈલા-આ હુંહું છે કે પુરુષ, તે અર્થની આલોચના અભિમુખ મતિયેષ્ટા. અપોહ-આ હુંહું જ છે, તેવો નિશ્ચય. માર્ગણા-આ વલ્લિ ઉત્સર્પણાદિ સ્થાણુ ધર્મ પ્રાયઃ ઘટે છે, ઇત્યાદિ અન્યવ ધર્માલોચનારૂપ. ગવેષણ - આ શરીર કંડૂચનાદિ પુરુષ ધર્મ પ્રાયઃ ઘટતા નથી, તે વ્યતિરેક ધર્મ આલોચનારૂપ ઈલાદિ, તેના વડે અર્થશાસ્ત્રમાં જે મતિનોઘપણાથી વિશારદ. તથા ઔત્પાતિકી આદિ બુદ્ધિ વડે યુક્ત. તેમાં -

ઔત્પાતિકી - અદેષ્ટ, અશ્રુત, અનનુભૂત અર્થ વિષય આકસ્મિકી વૈનયિકી-ગુરુના વિનયથી પ્રાપ્ત શાસ્ત્રાર્થ સંસ્કારજન્યા. કર્મજા-કૃષિવાણિજ્યાદિ કર્માભ્યાસ જન્યા. પારિણામિકી-પ્રાયઃ વચવિપાકજન્યા.

તથા શ્રેષ્ઠિક રાજાના ઘણાં કાર્યો-ભક્ત, સેવક, રાજ્યાદિ દાન લક્ષણ કૃત્ય વિષયભૂત તથા કુટુંબમાં સ્વકીય પરકીય વિષયરૂપ જે મંત્રથી નિશ્ચય સુધી પૂછવા યોગ્ય. તેમાં મંત્ર-મંત્રણા, ગુહ્ય-તજજનીય વ્યવહાર, રહસ્ય-એકાંત યોગ્ય આ બધાંના

નિશ્ચયમાં “આ આમ જ છે.” તેવા નિર્ણયોમાં અથવા સ્વતંત્ર કાર્યાદિમાં. આપ્રચ્છનીય-એક વખત, પ્રતિપચ્છનીય-બે, ત્રણ વખત - X - મેઠી-મંત્રણીય અર્થને વિવેચે છે. પ્રમાણ-પ્રત્યક્ષાદિ. - X - આધાર-સર્વ કાર્યોમાં આધાર જેવા. આલંબન-દોરડાની માફક, ખાડા આદિમાંથી નીકળવા માટે આલંબનરૂપ. ચક્ષુ-લોચન, મંત્રી-અમાત્યાદિ વિવિધ કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ વિષયપ્રદર્શકપણાથી ચક્ષુ. આ નો જ વિસ્તાર કરેલ છે. મેઠીભૂત. આદિ. ભૂત શબ્દ ઉપમાર્થે છે. સર્વકાર્ય-સંધિવિગ્રહાદિમાં, સર્વ ભૂમિકામાં-મંત્રી અમાત્ય સ્થાનોમાં પ્રત્યય-જેનું વચન અવિસંવાદી છે તે. - X - X - ઈત્યાદિ - X - X -

● સૂત્ર-૧૧,૧૨ :-

[૧૧] તે શ્રેણિક રાજને ધારણી નામે રાણી હતી. - યાવત્ - શ્રેણિક રાજને ઇષ્ટા હતી યાવત્ વિચરે છે.

[૧૨] ત્યારે તે ધારણીદેવી અન્યદા કોઈ દિવસે, તે તેવા પ્રકારના બાહ્ય દ્વાર પર તથા મનોહર, સ્નિગ્ધ, સુંદર આકારવાળા અને ઉંચા સ્તંભો ઉપર અતિ ઉત્તમ પુતળીઓ હતી. ઉજ્જવલ મણિ, કનક અને કર્કેતન આદિ રત્નોના શિખર, કપોતગવાક્ષ, અર્ધ ચંદ્રાકાર સોપાન, નિર્પૂહક, કનકાલી તથા ચંદ્રમાલિકા આદિ ઘરના વિભાગો સુંદર રચનાથી સુક્ત હતા. સ્વચ્છ ગેરુથી ઉત્તમ રંગેલ હતા. બહારથી ઘૃષ્ટ-મૃષ્ટ અને અંદરના ભાગમાં ઉત્તમ ચિત્રોનું આલેખન હતું. તેનું તળીયું વિવિધ પંચરંગી મણિ-રત્ન જડિત હતું. ઉપરી ભાગ પદ્મલતા, પુષ્પપ્રધાન વેલ, માલતી આદિથી ચિત્રિત હતો.

તેના દ્વાર ભાગમાં ચંદન-ચર્ચિત મંગલ ઘટ સારી રીતે સ્થાપિત હતો. તે સરસ કમલથી શોભિત હતો. પ્રતરક આભૂષણો તથા મણિ-મોતીની લાંબી-લટકતી માળાથી શોભતો હતો. ત્યાં સુગંધી અને શ્રેષ્ઠ પુષ્પોથી કોમળ અને ડુંવાટીવાળી શય્યા હતી. તે મન-હૃદયને આનંદિત કરનારી, કપૂર-લવીંગ-મલય ચંદન, કાળો અગરુ, ઉત્તમ કુંદુરુક્ક, તુરુષ્ક આદિ ઘૂપના બળવાથી ઉત્પન્ન મધમધતી ગંધથી રમણીય હતી. તે સુગંધવરગંધિત, ગંધવર્તી ભૂત હતી. મણિના કિરણથી અંધકારનો નાશ કરાતો હતો. બીજું કેટલું કહીએ ? તે ધૃતિગુણથી ઉત્તમ દેવવિમાનને પણ પરાજિત કરતી હતી.

તે તેવા પ્રકારની શય્યામાં શરીરપ્રમાણ ઉપધાન બિછાવેલ હતું. બંને બાજુ ઓશીકા હતા, તે બંને તરફ ઉજ્જત અને મધ્યમાં ગંભીર હતી. ગંગા કિનારે રેતીમાં પગ રાખતાં પગ ઘસી જાય, તેમ તેમાં પણ ઘસી જતા હતા. ઉપચિત ક્ષૌમ દુકુલ વસ્ત્ર બિછાવેલ હતું, તે આસ્તરક, મલક, નવત, કુશકત, લિંબ અને સિંહકેસર આસ્તરણથી આચ્છાદિત હતું. તેના પર સુંદર રજશ્રાણ પડેલ હતું. તેના ઉપર રમણીય “મચ્છરદાની” હતી. તેનો સ્પર્શ આજિનક, રુ, બૂર, માખણ સમાન નરમ હતો.

આવી શય્યામાં મધ્યરાત્રિ સમયે ધારણી રાણી સુપ્ત-જગૃત વારંવાર નીદ્રા લેતી હતી. ત્યારે એક મહાન્, સાત સાત હાથ ઉંચો, રજતકૂટ સદૈશ,

શ્વેત-સૌમ્ય-સૌમ્યાકૃતિ, લીલા કરતો, અંગડાઈ લેતો હાથી, આકાશતલથી ઉતરી પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો, જોઈને જાગી.

ત્યારે તે ધારણીદેવી આ આવા પ્રકારના ઉદાર-કલ્યાણ-શિવ-ધન્ય-મંગલ-સશ્રીક-મહારવણને જોઈને જાગી ત્યારે હૃષ્ટ-તુષ્ટ-આનંદિત ચિત્ત-પ્રીતિમના-પરમ સૌમનસ્થિક, હર્ષના વશથી વિકસિત હૃદયવાળી, મેઘની ધારાથી સિંચિત્ કદંબ પુષ્પ સમાન રોમાંચિત થઈ. તે સ્વપ્નને વિચારી, શય્યા થકી ઉઠી, ઉઠીને પાદપીઠથી નીચે ઉતરી, ઉતરીને અત્વરિત, અચપળ, અસંબ્રાંત, અવિલંબિત, રાજહંસ સદૈશ ગતિથી જ્યાં તે શ્રેણિક રાજા હતો, ત્યાં આવે છે, આવીને શ્રેણિક રાજાને તેવી ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોહર, મનામ, ઉદાર, કલ્યાણ, શીવ, ધન્ય, મંગલ, સશ્રીક, હૃદયને-ગમનીય, આહ્વાદક, મિત-મધુર-રિમિત-ગંભીર-સશ્રીક વાણી વડે વારંવાર બોલાવી જગાડે છે. જગાડીને શ્રેણિક રાજાની અનુજ્ઞા પામીને વિવિધ મણિ-કનક-રત્ન-વડે ચિત્રિત ભદ્રાસન ઉપર બેસે છે. બેસીને આશ્ચર્ય, વિશ્ચર્ય થઈ ઉત્તમ-સુખદ-શ્રેષ્ઠ આસને બેસી, બંને હાથ વડે પરિગૃહિત, મસ્તકે આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ કરી શ્રેણિક રાજાને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! આજે, તેવા પ્રકારની [પૂર્વોક્ત] શય્યામાં સુતી હતી ત્યારે યાવત્ પોતાના મુખમાં પ્રવેશતા હાથીના સ્વપ્નને જોઈને જાગી. તો હે દેવાનુપ્રિય ! આ ઉદાર સ્વપ્નનું મને શું કલ્યાણ, ફળ વૃત્તિ થશે ?

● વિવેચન-૧૧,૧૨ :-

ધારણી નામે રાણી હતી. યાવત્ - X - અહીં બે વખત યાવત્ શબ્દ વડે આમ જાણવું. સુકુમાલ હાથ-પગ, અહીન પંચેન્દ્રિયશરીરી, લક્ષણ-વ્યંજન, ગુણથી સુક્ત, માનોન્માન પ્રમાણ સુખત સર્વાંગ સુંદરંગી, શશિ સૌમ્યાકારા, કાંતા, પ્રિયદર્શના, સુરૂપા, મુઢીમાં ગ્રાહ્ય ત્રણ રેખા સુક્ત, જેનો મધ્યભાગ બલીષ છે તેવી, કાર્તિકી ચંદ્રવત્ વિમલ સૌમ્ય વદનવાળી, બે કુંડલો વડે ઉલ્લિખિત, કપોલ મધ્યે વિરચિત મૃગમદાદિ રેખાવાળી, શૃંગારના ગૃહ જેવી અથવા મંડન-આભૂષણના આટોપથી પ્રધાન આકૃતિવાળી, સુંદર વેષયુક્તા તથા ઉચિત ચેષ્ટિત, નેત્ર ચેષ્ટાવાળી, પ્રસન્નતા સુક્ત, પરસ્પર ભાષણ લક્ષણમાં નિપુણા, સંગત લોકવ્યવહારોમાં કુશલ, ચિત્તપ્રસાદ-જનિકા, જેને જોતાં ચક્ષુ શ્રમ ન પામે તેવી, મનોહરરૂપા, પ્રતિરૂપા, શ્રેણિક રાજાને ઈષ્ટા, વલ્લભા, કામ્યત્વથી પ્રિયા, પ્રેમવિષયત્વથી મનોહર, પ્રશસ્ત નામવાળી, હૃદયમાં ધારણીય, વિશ્વાસનીય, સંમતત્વથી ઘણાં લોકો કે બીજા વડે માન્ય કે બહુમાનપાત્ર, વિપ્રિયકરણ છતાં પછી અનુમતા, આભરણ કરંડક સમાન ઉપાદેય, માટીના તેલના ભાજન વિશેષને ભાંગવાના ભયથી સારી રીતે સંગોપ્ય, વસ્ત્ર મંજૂષાવત્ સુસંપરિગૃહિત, રત્નકરંડક સમાન સુસંરક્ષિત - X - X - શ્રેણિક રાજા સાથે વિપુલ ભોગ ભોગવતી હતી.

- X - X - વાસભવન કેવું હતું ? ગૃહનું બાહ્ય આલંકક છ કાષ્ઠમય હતું. બીજાના મતે આ સ્તંભના વિશેષણ છે. લષ્ટ-મનોહર, મૃષ્ટ-મસૃણ, સંસ્થિત-વિશિષ્ટ સંસ્થાનવાળા. આ સ્તંભો, ઉંચા રહેલા સ્તંભોમાં વ્યવસ્થિત સ્તંભોદ્ગતા, અતિપ્રધાન જે પુતળી, ઉજ્જવલ ચંદ્રકાંતાદિ મણી, સુવર્ણની, કર્કેતનાદિ રત્નોની જે સ્તૂપિકા, તથા

કપોલતાલી વરંડિકા નીચે અસ્તર વિશેષ, સચ્છિદ્ર ગવાક્ષ વિશેષ, અર્ધચંદ્રકાર સોપાન નિર્મૂલક, અસ્તર વિશેષ - X - અસ્તર વિશેષ ચંદ્ર શાલિકા - X - તેમાં પાષાણ ઘાતુ વડે ગૈરિક વિશેષ વર્ણ રચિત છે, તથા બહાર શ્વેત, કોમળ પાષાણાદિ વડે દૃષ્ટ, તેથી જ મસૂણ, તથા અંદરથી પ્રશસ્ત, પવિત્ર, લિખિત ચિત્રકર્મ તેમાં છે તથા વિવિધ જાતિભેદથી પંચવર્ણી મણિરત્નોથી રચિત મણિભૂમિકા જેમાં છે તે, તથા પદ્માકાર લતા, અશોક લતા વડે અથવા પદ્મલતા અને મૃણાલિકા વડે, પુષ્પ પ્રધાન પત્ર વલ્લિ વડે, તથા ઉત્તમ માલતી આદિ વડે ચિત્રિત ઉપરિતન ભાગ જેમાં છે, તે તથા પદ્માદિ વડે ઉલ્લોકનો અધોભાગ ચિત્રિત અધોભાગ છે તથા ઉત્તમ સુવર્ણના મંગળ કળશ. સારી રીતે રાખેલ છે, ચંદનાદિથી ચર્ચિત, દ્વાર ભાગ સરસ પદ્મોથી શોભિત છે. અથવા દ્વાર ભાગ ઢગલો કરાયેલ સરસ પદ્મ વડે શોભે છે.

તથા પ્રતરક - સુવર્ણના આભરણ વિશેષની મુખ્યતા યુક્ત મણિ મોતીની માળા વડે સારી રીતે વિરચિત દ્વાર શોભા છે જેની, તુલી આદિની શય્યાનો પૂજોપચાર જેમાં છે, જે મનને સ્વાસ્થ્યકર છે, તથા કર્પૂર, લવંગ, મલય ચંદનાદિ ગંધ દ્રવ્ય વિશેષ, તુરુષ્ક ધૂપ, આ બધાંનો જે ધૂપ તેનાથી બળતા, અતિશય ગંધ, તેના વડે અભિરમણીય, પ્રધાન ચૂર્ણની ગંધ જેમાં છે, તે સુગંધવરગંધી, તથા ગંધ દ્રવ્યગુટિકા કે કસ્તુરિકાની ગંધ, તેની ગુટિકા-અતિશય સુગંધી સમાન ઈત્યાદિ કેટલું વર્ણન કરવું ?

આ સર્વ વર્ણન, ધૃતિ વડે અને ગુણોથી દેવવિમાનનો જય કરે છે. - X - તે શય્યામાં શરીર પ્રધાન જે ઓશીકા વર્તે છે તે મસ્તકે અને પગ પાસે રહેલા છે. તે બંને તરફ ઉજ્જત અને મધ્યે નત છે. તેના નમવાથી ગંભીર અથવા મધ્ય ભાગથી ગંભીર-પગ મધ્યમાં ઘસી જાય તેવી હતી.

ત્યાં કપાસ કે અતસીના વસ્ત્ર યુગલની અપેક્ષાએ એક પટ શાટકનું આચ્છાદન છે, તથા - X - આસ્તરણ વિશેષ વડે આચ્છાદિત, - X - નવત-ઉનનું વિશેષમય જીન, - X - સિંહકેસર-જટિલ કંબલ, સારી રીતે રચિત રજસ્ત્રાણ-આચ્છાદન વિશેષ, - X - મશક ગૃહાભિધાન વસ્ત્રથી આવૃત, સુરમ્ય, આજિનક-ચર્મમય વસ્ત્ર વિશેષ, સ્વાભાવિક અતિ કોમળ, - X - રૂત, બૂર, માખણવત્ મૃદુ સ્પર્શવાળી, - X -

પૂર્વ રાત્રિ અને અપરરાત્રિ રૂપ કાળ લક્ષણ અર્થાત્ - X - મધ્યરાત્રિ, ન અતિ ઉંઘતી - ન અતિ જાગતી, તેથી જ વારંવાર કંઈક નિદ્રાને લેતી. એક હાથી જોઈને જાગી, તે હાથી સાત હાથ ઉંચો હતો. તેને આકાશતલથી મુખમાં અવતરતો જોયો. વાયનાંતરથી સીંહનું સ્વપ્ન જોઈને જાગી. યાવત્ શબ્દથી એક મહાન પંડુર-ઘવલ-શ્વેત અર્થાત્ અત્યંત શુકલ. ઉપમાથી કહે છે - શંખકુળની માફક વિમલ, દહીં સમાન ઘન, ગાયના દૂધના વિમલ ફીણ જેવો, ચંદ્રસમાન પ્રભાચુક્ત અથવા હાર-રજત-ક્ષીર-આદિથી અતિ શ્વેત, મહાહિમવાન્વત્ વિસ્તીર્ણ, રમણીય તથા -

સ્થિર, મનોહર, અગ્રેતન ભાગમાં કૂર્પર, સ્થૂલ, સુશ્લિષ્ટ, મનોહર, તીક્ષ્ણ દાંતો વડે વિવૃત મુખવાળો, તથા પરિકર્મ કરેલ, પરિમિત. તથા લાલકમળના પાંદડા સમાન, સુકુમાર-અતિકોમળ તાળવું અને અગ્રજિહ્વા પ્રસારેલ એવો, મધુગુટિકાવત્,

દીપ્યમાન્, પિંગલ આંખોવાળો, માટીના ભાજન વિશેષમાં રહેલ જે અગ્નિ વડે તાપિત સુવર્ણ, આવર્ત કરાયેલ હોય તેની જેમ, વિવૃત અને વિમલ સમાન નયનવાળો, - X - પાઠાંતરથી વૃત્ત, પ્રતિપૂર્ણ, પ્રશસ્ત, સ્નિગ્ધ, મધુગુલિક પિંગલચ્છ તથા વિસ્તીર્ણ, માંસલ, રોમવર્તી ઉરુ, પરિપૂર્ણ વિમલ સ્કંધવાળો, અથવા પ્રતિપૂર્ણ સુખત સ્કંધ યુક્ત, તથા મૃદુ, વિશદ, સૂક્ષ્મ, પ્રશસ્ત લક્ષણ, વિસ્તીર્ણ સ્કંધ કેશર જટાવાળો અથવા નિર્મળ ઉત્તમ કેસરાને ધારક, ઉંચુ કરેલ - સારી રીતે વાળીને રાખેલ, સુખત, સદ્ગુણોપેત, ભૂમિ ઉપર પછાડેલ પૂંછવાળો, સૌમ્ય, સૌમ્યાકાર, લીલા કરતો, શરીરની ચેષ્ટા વિશેષ કરતો ગગનતલથી ઉતરીને મુખમાં પ્રવેશતો સીંહ જોઈને જાગી.

આવા વર્ણવેલા સ્વરૂપવાળા સ્વપ્નને જોયું જે ઉદાર, પ્રધાન, કલ્યાણના શુભ સમૃદ્ધિ વિશેષના કારણત્વથી નિરોગત્વ આપે છે. તે ઉપદ્રવ ઉપશમ હેતુત્વથી શિવ, ધનાવહત્વથી ધન્ય, દુરિતના ઉપશમથી મંગલ, સશોભન સ્વપ્ન જોયું. જોઈને અતિ તુષ્ટ, હૃષ્ટ થઈ, ચિત્ત વડે આનંદિત થઈ, પ્રીતિયુક્ત મનવાળી, પરમ સૌમનસ્યયુક્ત, હર્ષના વશથી વિસ્તરેલ હૃદયવાળી. આ બધાં પ્રાયઃ એકાર્થક પદો છે. પ્રમોદપ્રકર્ષના પ્રતિપાદનાર્થે તથા સ્તુતિતરૂપ હોવાથી દૃષ્ટ નથી. - X -

માનસ ઉત્સુક્ય અભાવથી અત્વરિત, કાર્યાથી અચાપળ, અસ્ખલિત, અવિલંબિત એવી રાજહંસ સદૈશ ગતિ વડે... વિશિષ્ટ ગુણોપેતા વાણી વડે, તેની વલ્લભા હોવાથી ઈષ્ટા, સદૈવ અભિલષિત, અદ્રેષાદિ વડે પ્રિય, બધાંને મનોહર, મનોરમ, ઉદાર નાદ-વર્ણોચ્ચાર આદિ યુક્ત હોવાથી ઉદાર, સમૃદ્ધિકારી, વાણીના દોષરહિત, ધન લંબિકા, માંગલ્ય, અલંકારાદિ શોભાવાળી, કોમળ અને સુબોધત્વથી હૃદયગમનીય, હૃદયને આહ્લાદક, વર્ણ-પદ-વાક્ય અપેક્ષાથી પરિમિત, સ્વરથી મધુર, સ્વર ઘોલના પ્રકારવતી, અર્થ અને શબ્દથી ગંભીર, તેવી ગુણ લક્ષ્મી યુક્ત વાણી વારંવાર બોલતી - X - X - ગતિ જનિત શ્રમ જવાથી આશ્ચસ્ત, સંક્ષોભાભાવે વિશ્ચસ્ત, શુભ કે સુખાસને રહીને, બે હાથ જોડી, આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ કરી, શું કલ્યાણકારી-ફળ વૃત્તિ વિશેષ થશે ?

વાચનાંતરમાં રાણીના વર્ણનમાં આ પ્રમાણે છે -

● સૂત્ર-૧૩,૧૪ :-

[૧૩] ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા ધારિણી રાણીની પાસે આ કથનને સાંભળીને, અવધારીને હર્ષિત યાવત્ હૃદય, ધારા વડે આહત કદંબ વૃક્ષના સુગંધી પુષ્પ સમાન તેનું શરીર પુલકિત થઈ ગયું, રોમાંચિત થઈ ગયો. તે સ્વપ્નને અવગ્રહણ કરીને ઈલામાં પ્રવેશ્યો, પ્રવેશીને પોતાની સ્વાભાવિક મતિપૂર્વક, બુદ્ધિવિજ્ઞાનથી, તે સ્વપ્નના અર્થને ગ્રહણ કરે છે, કરીને ધારિણીદેવીને તેવી યાવત્ હૃદયને આહ્લાદ આપનારી મિત-મધુર-રિમિત-ગંભીર-સશ્રીક વાણી વડે વારંવાર પ્રશંસતો આ પ્રમાણે કહે છે-

હે દેવાનુપ્રિયા ! તે ઉદાર, કલ્યાણકારી, શિવ-ધન્ય-મંગલ-સશ્રીક, આરોગ્ય-તુષ્ટી-દીર્ઘાયુ-કલ્યાણ-મંગલકારી એવા સ્વપ્નને જોયેલ છે, હે દેવાનુપ્રિયા ! [આ સ્વપ્નથી] તને અર્થનો-પુત્રનો-રાજ્યનો-ભોગસુખનો લાભ

થશે. તેમજ હે દેવાનુપ્રિય ! તું નવ માસ પ્રતિપૂર્ણ થતાં સાડા સાત રાત્રિદિવસ વ્યતીત થતાં, આપણા કુલમાં કેતુ-દ્વીપ-પર્વત-અવતંસક-તિલક-કીર્તિકર-વૃત્તિકર-નંદિકર-ચશકર-આધારરૂપ-વૃક્ષરૂપ, કુલની વૃદ્ધિ કરનાર, સુકુમાલ હાથ-પગ ચાવત્ પુત્રને જન્મ આપીશ. તે બાળક બાલભાવથી મુક્ત થઈને, વિજ્ઞાન પરિણત થઈને, યૌવનને પ્રાપ્ત થતાં શૂર-વીર-વિકાંત-વિસ્તીર્ણ વિપુલ બલ-વાહનયુક્ત રાજ્યવાળો રાજા થશે. હે દેવી ! તે ઉદાર ચાવત્ આરોગ્ય-તુષ્ટી-દીર્ઘાયુ-કલ્યાણકારક સ્વપ્નને જોયેલ છે. એ રીતે વારંવાર અનુમોદના કરે છે.

[૧૪] ત્યારપછી તે ધારિણી દેવી, શ્રેણિક રાજાને આમ કહેતા સાંભળી હર્ષિત-સંતુષ્ટ ચાવત્ હૃદયી થઈ બે હાથ જોડી ચાવત્ અંજલિ કરીને આમ કહે છે. હે દેવાનુપ્રિય ! તે એમ જ છે, અવિતથ છે, અસંદિગ્ધ છે, ઈચ્છિત છે, પ્રતિચ્છિત છે, ઈચ્છિત-પ્રતિચ્છિત છે, જે તમે કહો છો, તે અર્થ સત્ય છે, તેમ કરી, તે સ્વપ્નને સારી રીતે સ્વીકારી, શ્રેણિક રાજાની અનુજ્ઞા પામી, વિવિધ મણિ-કનક-રત્નથી ચિત્રિત ભદ્રાસનથી ઉઠે છે, ઉઠીને જ્યાં પોતાની શય્યા છે, ત્યાં આવે છે, આવીને પોતાની શય્યામાં બેસે છે, બેસીને આમ કહે છે -

તે મારા ઉત્તમ, પ્રધાન, મંગલમય, સ્વપ્નો, અન્ય પાપ સ્વપ્નોથી પ્રતિહત ન થાઓ, એમ વિચારી દેવ-ગુરુજન સંબદ્ધ, પ્રસસ્ત ધાર્મિક કથા વડે સ્વપ્ન જાગરિકાથી જાગૃત થઈને રહીશ.

● વિવેચન-૧૩,૧૪ :-

ધારાહય. તેમાં નીચ-કર્દબ, ધારાહત નીચ સુરભિ કુસુમવત્. ચંચુમાલિય - જેનું શરીર પુલકિત થયું છે તે. રોમછિદ્રો ઉંચા થયા છે તે. તે સ્વપ્નને અર્થાવગ્રહથી અવગ્રહી, સદર્થ પર્યાલોચનરૂપ ઈલામાં પ્રવેશે છે. પોતાની સ્વાભાવિક મતિપૂર્વક, મતિ વિશેષભૂત ઔત્પાતિકી આદિ બુદ્ધિરૂપ પરિચ્છેદથી સ્વપ્નના ફળનો નિશ્ચય કરે છે. પછી કહે છે - અર્થલાભ ઈત્યાદિ થશે. એ પ્રમાણે અનુમોદના કરે છે - X -

બહુપદ્મિપુણ - અતિપૂર્ણ, સાડા સાત અહોરાત્ર વ્યતીત થતાં, કુલકેતુ આદિ અગિયાર પદો - તેમાં કેતુ-ધ્વજ, તે રીતે કુલકેતુ સમાન, પાઠાંતરથી કુલહેતુ-કુલ કારણ, દીપ-પ્રકાશકત્વથી, સ્થિર આશ્રયના સાધર્મ્યથી પર્વત સમાન, અવતંસ-શેખર, ઉત્તમત્વથી તિલક, ખ્યાતિ કરનાર, ક્યાંક વૃત્તિકર પણ દેખાય છે. વૃત્તિ-નિર્વાહ, નંદિકર-વૃદ્ધિકર, યશ-સર્વદિગ્ગામી પ્રસિદ્ધિ, પાદપ-આશ્રણીય છાયાપણાથી વૃક્ષ સમાન, વિવિધ પ્રકારે વૃદ્ધિને કરનાર. - - વિજ્ઞાન-પરિણત માત્રથી કલાદિને જાણે, દાન કે અભ્યુપેત નિર્વાહણથી શૂર, સંગ્રામથી વીર, ભૂમંડલ આક્રમણથી વિકાંત, વિસ્તીર્ણ, અતિ વિપુલ બળ-વાહનાદિ, રાજ્યપતિ-રાજા.

જો આમ છે, તો ઉદારાદિ વિશેષ સ્વપ્ન તેં જોયા છે. રાજાનું વચન સાંભળીને કહે છે - તમે જેમ કહો છો, તેમજ છે, આ રીતે તેમના વચનની સત્યતા કહી. 'અવિતથ' શબ્દથી વ્યતિરેક ભાવ કહ્યાં. અસંદિગ્ધ પદથી સંદેહ અભાવ કહ્યો, ઈચ્છિત-પ્રતિચ્છિત અને બંને ધર્મના યોગથી ઈષ્ટ-પ્રતીષ્ઠ, આ શબ્દથી અત્યંત આદર કહ્યો.

- - સ્વરૂપથી ઉત્તમ, ફળથી પ્રધાન, તેથી જ મંગલ, સાધુસ્વપ્ન ઈત્યાદિ છે. - X -

● સૂત્ર-૧૫ થી ૧૭ :-

[૧૫] ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા પ્રભાતકાળ સમયે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને આમ કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી આજે બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળાને સવિશેષ પરમ રમ્ય, ગંધોદક સિક્ત, સાફ-સુથરી કરી, લીપ્ત, પંચવર્ણી સરસ સુરભિ વિખરાયેલ પુષ્પના પુંજના ઉપચાર યુક્ત, કાલાગરુ પ્રવર કુંદુરુક્ક તુરુષ્ક ધૂપના બળવાથી મધમધાય ગંધ વડે અભિરામ, ઉત્તમ સુગંધ ગંધિત, ગંધવર્તીભૂત કરો અને કરાવો. એ રીતે મારી આજ્ઞાને પાછી આપો.

ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષોને શ્રેણિક રાજાએ આમ કહેતા હર્ષિત, સંતુષ્ટ થઈ ચાવત્ આજ્ઞાને પાછી સોંપી.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા કાલે, રાત્રિ પ્રભાતરૂપ થતા, પ્રકુલ્લિત કમળોના પત્ર વિકસિત થતા, પ્રભાત શ્વેતવર્ણી થતા, લાલ અશોકની કાંતિ, પલાશપુષ્પ, પોપટની ચાંચ, ચણોઠીનો અર્ધભાગ, બપોરીયાના પુષ્પ, કબૂતરના પગ અને આંખ, કોકિલાના નેત્ર, જસુદના ફૂલ, જાજવલ્યમાન અગ્નિ, સ્વર્ણકળશ, હિંગલોકના સમૂહની રક્તતાથી અધિક લાલીથી જેની શ્રી સુશોભિત થઈ રહી હતી, એવો સૂર્ય ક્રમશઃ ઉદય થયા.

સૂર્યના કિરણો વડે અંધકારનો વિનાશ થવા લાગ્યો, બાળ સૂર્ય રૂપ કુંકુમથી જીવલોક વ્યાપ્ત થયો. નેત્રોના વિષયના પ્રસારથી લોક સ્પષ્ટ રૂપે દેખાવા લાગ્યો. સરોવર સ્થિત કમલોના વનને વિકસિત કરનાર, સહસ્રકિરણ દિનકર તેજથી જાજવલ્યમાન થયો. ત્યારે શ્રેણિક શય્યાથી ઉઠ્યો.

શય્યાથી ઉઠીને જ્યાં વ્યાયામશાળા હતી, ત્યાં આવ્યો. વ્યાયામ શાળામાં પ્રવેશ્યો, પ્રવેશીને અનેક વ્યાયામ, યોગ, વલ્ગન, મર્દન, મલ્લયુદ્ધ કરવાથી શ્રાંત, પરિશ્રાંત થયો. શતપાક-સહસ્રપાક ઉત્તમ સુગંધી તેલ આદિ વડે, જે પ્રીતનીચ-દીપ્તનીચ-દર્પનીચ-મદનીચ-બૃંહણીય, સર્વ ઈન્દ્રિય-ગાત્રને આહ્વાદક અભ્યંગન વડે અભ્યંગન કરાવ્યા પછી તેલચર્મમાં પ્રતિપૂર્ણ હાથ-પગ સુકુમાર કોમળ તળવાળા પુરુષો વડે કે જે કુશળ-દક્ષ-બળવાન્-નિષ્ણાંત-મેઘાવી-નિપુણ-નિપુણશિલ્પોપગત-પરિશ્રમ જિતનાર હતા, અભ્યંગન-પરિમર્દન-ઉદ્ધર્તન કરણ ગુણ વડે અસ્થિ-માંસ-ત્વચા-રોમની સુખાકારી રૂપ ચાર પ્રકારની સંબાધના વડે શ્રેણિકના શરીરનું મર્દન કર્યું. તેનાથી રાજાનો પરિશ્રમ દૂર થયો.

પછી તે વ્યાયામ શાળાથી નીકળ્યો, નીકળીને સ્નાનગૃહે આવ્યો, આવીને સ્નાનગૃહમાં પ્રવેશ્યો. પ્રવેશીને ચોતરફ જાળીઓથી મનોહર, ચિત્ર-વિચિત્ર મણી અને રત્નોના તળીયાવાળા તથા રમણીય સ્નાનમંડપની અંદર વિવિધ પ્રકારના મણી અને રત્નોની રચનાથી વિચિત્ર એવા સ્નાનપીઠ-બાજોઠ ઉપર સુખપૂર્વક બેઠો. તેણે શુભોદક, પુષ્પોદક, ગંધોદક, શુદ્ધોદક વડે વારંવાર કલ્યાણક પ્રવર સ્નાન વિધિથી સ્નાન કર્યું.

પછી ત્યાં કલ્યાણક અને ઉત્તમ સ્થાનને અંતે સેંકડો કૌતુક કર્યા, પછી

પક્ષીની પાંખ સમાન કોમળ, સુગંધિત, કાપાય રંગી વસ્ત્ર વડે શરીર લુંછયું. પછી અહત, મહાર્ધ, વસ્ત્રરત્ન ધારણ કર્યું. સરસ સુગંધી ગોશીર્ષ ચંદન વડે શરીરનું લેપન કર્યું. શુચિ પુષ્પ માલા-વર્ણન-વિલેપન કરીને, મણિ-સુવર્ણના અલંકાર પહેર્યાં. હાર, અર્ધહાર, ત્રિસરોહાર, લાંબા-લટકતા કટિ સૂત્રથી શોભા વધારી. ઐવેચક પહેર્યું. આંગળીઓમાં વીંટી પહેરી, અંગ ઉપર અન્યાન્ય સુંદર આભરણ પહેર્યાં. વિવિધ મણિના કટક, મુટિકથી ભુજા સ્તંભિત થઈ. અધિક રૂપથી શોભવા લાગ્યો.

કુંડલોથી તેનું મુખ ઉદ્ધિપ્ત થયું. મુગટથી મસ્તક દિપ્ત થયું, હારથી વક્ષસ્થળ પ્રીતિકર બન્યું. લાંબા-લટકતા ઉતરીયથી સુંદર ઉત્તરાસંગ કર્યું. વીંટીથી આંગળી પીળી લાગવા માંડી. વિવિધ મણિ-સુવર્ણ-રત્નથી નિર્મળ, મહાર્ધ, નિપુણ કલાકાર રચિત, ચમકતા, સુરચિત, સુસ્વિષ્ટ, વિશિષ્ટ, લષ્ટ, સંઠિત, પ્રશસ્ત વીરવલય પહેર્યાં.

કેટલું વર્ણન કરવું ? કલ્પવૃક્ષ સમાન તે સુ અલંકૃત - વિભૂષિત-રાજા લાગતો હતો. કોરંટ પુષ્પની માળા યુક્ત છત્રને ધારણ કરતો, બંને તરફ ચાર ચામરો વડે વીંગાતા શરીરવાળા, રાજાને જોઈને લોકોએ મંગલ-જય શબ્દ કર્યો. અનેક ગણનાયક, દંડ-નાયક, રાજા, ઈશ્વર, તલવાર, માંડબિક, કૌટુંબિક, મંત્રી, મહામંત્રી, ગણક, દૌવારિક, અમાત્ય, ચેટ, પીઠમર્દક, નગર-નિગમ શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ, સાર્થવાહ, દૂત, સંઘિપાલ સાથે પરિવરેલો, ગ્રહ-ગણ-તારાગણ મધ્યે અંતરીક્ષમાં મહામેઘમાંથી નીકળતા શ્વેત ચંદ્ર સમાન રાજા સ્નાનગૃહથી નીકળ્યો.

નીકળીને બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળાએ આવ્યો, આવીને ઉત્તમ સીંહાસને પૂર્વાભિમુખ થઈને બેઠો. પછી તે શ્રેણિક રાજા પોતાનાથી ઉચિત સ્થાને ઈશાન દિશામાં આઠ ભદ્રાસન, શ્વેત વસ્ત્રોથી આરચાદિત, સરસવના મંગલોપચારથી શાંતિકર્મ કરાવી રચાવ્યા. રચાવીને વિવિધ મણિરત્નમંડિત, અધિક પ્રેક્ષણીય રૂપ, મહાર્ધ અને ઉત્તમ નગરમાં નિર્મિત શ્વલક્ષ અને સેંકડો પ્રકારની રચનાવાળા ચિત્રોના સ્થાનરૂપ, ઈલા-મૃગ-ઋષભ-તુરગ-નર-મગર-પક્ષી-વાલગ-કિંનર-રુદ્રુ-સરભ-ચમર-કુંજર-વનલતા-પન્નલતાદિના ચિત્રોથી યુક્ત, શ્રેષ્ઠ સુવર્ણના તારોથી ભરેલ, સુશોભિત કિનારીવાળી જવનિકા સભાના અંદરના ભાગમાં બંધાવી.

બંધાવીને તેના અંદરના ભાગમાં ધારણી દેવી માટે ભદ્રાસન રચાવ્યું. તે ભદ્રાસન આસ્તરક અને કોમલ તકીયાથી યુક્ત હતું. તેના ઉપર શ્વેત વસ્ત્ર બીજાવેલ, તે સુંદર, સ્પર્શ વડે શરીરને સુખદાયી, અતિ મૃદુ હતું. પછી કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા, બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી અષ્ટાંગ મહાનિમિત્ત સૂત્રાર્થ પાઠક, વિવિધ શાસ્ત્રકુશલ સ્વપ્ન પાઠકને બોલાવો, બોલાવીને મારી આ આજ્ઞાને જલ્દી પાછી સોંપો.

ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષો શ્રેણિક રાજાને આમ કહેતા સાંભળીને હર્ષિત યાવત્ હૃદયી થઈ, બે હાથ જોડી, દશ નખ ભેગા કરી, મસ્તકે અંજલિ કરી, હે દેવ ! 'તહત્તિ' કહી આજ્ઞાથી વિનય વડે તે વચન સ્વીકારીને શ્રેણિક રાજા

પાસેથી નીકળ્યા, નીકળીને રાજગૃહનગરની વચ્ચોવચ્ચથી સ્વપ્ન પાઠકના ઘરો હતા ત્યાં આવ્યા, આવીને સ્વપ્નપાઠકને બોલાવ્યા.

પછી તે સ્વપ્ન પાઠકો શ્રેણિક રાજાના કૌટુંબિક પુરુષોએ બોલાવતા હર્ષિત યાવત્ હૃદયી થઈ સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ કર્યું યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, અલ્પ પણ મહાર્ધ આભરણથી શરીર અલંકૃત્ કરી, મસ્તકે દુર્વા તથા સરસવને ધારણ કર્યાં. પોત-પોતાના ઘેરથી નીકળ્યા. રાજગૃહની વચ્ચોવચ્ચ થઈને શ્રેણિક રાજાના મુખ્ય મહેલના દ્વારે આવ્યા. આવીને એક સાથે મળીને શ્રેણિક રાજાના મહેલના દ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો, કરીને બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળામાં શ્રેણિક રાજા હતો, ત્યાં આવ્યા, આવીને શ્રેણિક રાજાને જય-વિજય વડે વધાવે છે. શ્રેણિક રાજાએ અર્ચિત-વંદિત-પૂજિત-માનિત-સત્કારિત-સન્માનિત કરી પ્રત્યેકને પૂર્વે રાખેલ ભદ્રાસનોએ બેસાડ્યા.

પછી તે શ્રેણિક રાજાએ યવનિકા પાછળ ધારણી દેવીને બેસાડ્યા, બેસાડીને હાથમાં ફળ-ફૂલ ભરી, પરમ વિનયથી તે સ્વપ્ન પાઠકને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! આજે ધારણીદેવી તે તેવા પ્રકારની શય્યામાં યાવત્ મહાસ્વપ્ન જોઈને જાગી. હે દેવાનુપ્રિયો ! આ ઉદાર યાવત્ સશ્રીક મહાસ્વપ્નનું શું કલ્યાણકારી, ફળ વૃત્તિ વિશેષ થશે ?

ત્યારે તે સ્વપ્ન પાઠકો શ્રેણિક રાજા પાસે આ અર્થને સાંભળી, અવધારીને હર્ષિત યાવત્ હૃદયી થઈ તે સ્વપ્નને સમ્યક્ અવગ્રહીને ઈલામાં પ્રવેશે છે, પ્રવેશીને અન્યોન્ય સાથે વિચાર વિમર્શ કર્યો. તે સ્વપ્નને લબ્ધાર્થ, ગૃહિતાર્થ, પૃષ્ઠિતાર્થ, વિનિશ્ચિતાર્થ, અભિગતાર્થ (કરી) શ્રેણિક રાજા પાસે સ્વપ્ન શાસ્ત્રને ઉચ્ચારતા આ પ્રમાણે કહ્યું - હે સ્વામી ! અમારા સ્વપ્ન શાસ્ત્રમાં ૪૨-સ્વપ્નો, ૩૦-મહાસ્વપ્નો, એમ ૭૨-સર્વ સ્વપ્નો કહ્યા છે. તેમાં હે સ્વામી ! અરિહંત કે ચક્રવર્તીની માતા, અરિહંત કે ચક્રવર્તી ગર્ભમાં આવે ત્યારે આ ૩૦-મહાસ્વપ્નોમાંથી આ ૧૪ જોઈને જાગે છે-

[૧૬] ગજ, વૃષભ, સીંહ, અભિષેક, માળા, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, કુંભ, પન્નસરોવર, સાગર, વિમાન-ભવન, રત્નરાશિ અને શિખા.

[૧૭] વાસુદેવની માતા, વાસુદેવ ગર્ભમાં આવે ત્યારે આ ચૌદ મહાસ્વપ્નોમાંના કોઈ ચાર [સાત] મહાસ્વપ્નો જોઈને જાગે છે. બલદેવની માતા બળદેવ ગર્ભમાં આવે ત્યારે આ ૧૪-મહાસ્વપ્નોમાંથી કોઈ ચાર મહા સ્વપ્ન જોઈને જાગે, માંડલિકની માતા માંડલિક ગર્ભમાં આવે ત્યારે આમાંના કોઈ એક મહાસ્વપ્નને જોઈને જાગે. હે સ્વામી ! ધારણી દેવીએ આમાંનું એક મહાસ્વપ્ન જોયું છે. હે સ્વામી ! ધારણી દેવીએ ઉદાર યાવત્ - X - માંગલ્યકારી સ્વપ્નને જોયેલ છે. તેનાથી હે સ્વામી ! અર્થ-સુખ-ભોગ-પુત્ર-રાજ્યનો લાભ થશે. હે સ્વામી ! ધારણી દેવી, નવ માસ બહુપ્રતિપૂર્ણ થતા યાવત્ તેણી એક બાળકને જન્મ આપશે.

તે બાળક, બાલભાવથી મુક્ત થઈ, વિજ્ઞાન પરિણત થઈ, ચૌવનને પ્રાપ્ત

થઈ, શૂર-વીર-વિકાંત-વિસ્તીર્ણ વિપુલ બલ વાહનથી યુક્ત રાજ્યવાળો રાજા થશે. અથવા ભાવિતાત્મા અણગાર થશે. હે સ્વામી ધારિણી દેવીએ ઉદાર સ્વપ્નને જોયેલ છે યાવત્ આરોગ્ય, તુષ્ટિ યાવત્ દૈષ્ટ છે, એમ કરીને વારંવાર અનુમોદના કરે છે.

પછી તે શ્રેણિક રાજાએ તે સ્વપ્ન પાઠકોની પાસે આ અર્થ સાંભળી, અવધારીને હર્ષિત્ યાવત્ હૃદયી થઈ બે હાથ જોડી યાવત્ આમ કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! એમ જ છે યાવત્ જેમ તમે કહો છો, એમ કરી, તે સ્વપ્નનો સમ્યક્ સ્વીકાર કરે છે, સ્વીકારી તેઓને વિપુલ અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ વડે અને વસ્ત્ર, ગંધ, માળા, અલંકાર વડે સત્કાર અને સન્માન કરી, જીવિત યોગ્ય વિપુલ પ્રીતિદાન આપીને વિસર્જિત કર્યા.

ત્યારપછી તે શ્રેણિક રાજા સીંહાસનેથી ઉભો થયો, થઈને ધારણીદેવી પાસે આવ્યો. આવીને તેણીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુષિય ! સ્વપ્ન શાસ્ત્રમાં ઋ-સ્વપ્નો યાવત્ એક મહારસ્વપ્ન યાવત્ વારંવાર અનુમોદના કરે છે. ત્યારે તે ધારિણી દેવી શ્રેણિક રાજા પાસે આ અર્થ સાંભળી, અવધારી હર્ષિત્ યાવત્ હૃદયી થઈને તે સ્વપ્નને સારી રીતે સ્વીકારે છે, સ્વીકારીને પોતાના વાસગૃહમાં આવે છે. આવીને સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, યાવત્ વિપુલ યાવત્ વિચરે છે.

● વિવેચન-૧૫ થી ૧૭ :-

પ્રત્યૂષ કાળ લક્ષણ જે સમય, કૌટુંબિક પુરુષ-આદેશકારી, સદ્વેષ-શબ્દ કરે છે, બોલાવે છે. ઉપસ્થાનશાળા - આસ્થાન મંડપ, - X - શુચિકા-પવિત્રા, સંમાર્જિતા, કચરો દૂર કરી. છાણાદિ વડે લેપીને, - X - X - પંચવર્ણી સરસ અને સુરભિ પુષ્પપુંજ લક્ષણ જે ઉપચાર-પૂજા તેના વડે યુક્ત. આજ્ઞાપિત્મ - આદેશ, પ્રત્યર્પયત- કરીને જણાવો. કાલ-આવતી કાલ. પ્રાદુ-પ્રકાશ્ય થતાં, - X - કુલ્લ-વિકસિત અને તે ઉત્પલ તે પદ્મ ફુલોત્પલ, કમલ-હરણવિશેષ. - X - X - રજની વીત્યા પછી પાંડુર-શુકલ પ્રભાતમાં, રક્તાશોકનો પ્રકાશ-પ્રભા, કિંશુક-પલાશપુષ્પ, ગુંબ-ફળ વિશેષ. તેનું અર્ધ. બંધુજીવક-કબૂતર, પક્ષી વિશેષ. તેના ચલનનયન. પરભૂત-કોકિલ, તેના સુરકત લોચન. જપા-વનસ્પતિ વિશેષ, તેના ફૂલ અને સુવર્ણ કળશ, હિંગલોક-વર્ણ વિશેષ, તેનો ઢગલો-તેનાથી અધિક. રેહંત-શોભતી એવી સ્વકીયા વર્ણલક્ષ્મી, દિવાકર સૂર્ય.

અનંતર કમથી રાત્રિનો ક્ષય થતાં શ્વેતપ્રભાત કરવા રૂપ, સૂર્ય ઉગતા, તે સૂર્યના દિવસ અધિકરણરૂપ જે કિરણના પ્રવાહનો અવતાર, તેનો આરંભ થાય છે અથવા સૂર્ય વડે પરંપરાએ અંધકાર વિનાશિત કર્યો. અંધકાર નાશ થતા તથા બાલકિરણો વડે ખચિત એવો જીવલોક થતાં લોચન વિષય વિકાશ થતાં તે વર્ધમાન અને સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યો. અર્થાત્ લોકમાં અંધકારની કમશ: હાનિ અને લોચન વિષય વિકાશ કમથી થાય છે, તેનાથી વિકસતો એવો લોક દેખાય છે. અંધકારના સદ્ભાવમાં દૈષ્ટિના અપ્રસારથી લોક સંકીર્ણ એવો જ દેખાય છે. તથા દ્રહો આદિમાં નલિની ખંડનો બોધક થાય છે, તેના ઉદયની અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે. કેવો સૂર્ય ?

સહસ્રરશ્મિ તથા દિન કરવાના સ્વભાવવાળો તેજથી બળે છે.

અટ્ટનશાલા -વ્યાયામશાળા, અનેક વ્યાયામ યોગ્ય કુદ્વું અને વ્યામર્દન-પરસ્પર બાહુ વડે અંગમોટન અને મલ્લયુદ્ધ - X - તેના વડે સામાન્યથી પરિશ્રાંત. સર્વથા સો વખત પકાવેલ કે ઔષધિ વડે જે પકાવેલ તે શતપાક સુગંધી ઉત્તમ તેલ આદિ વડે અભ્યંજન કર્યું આદિ શબ્દ વડે ઘી-કર્પૂર-પાનીયાદિ ગ્રહણ કરવા. પ્રીણનીય-રસ, રુધિરાદિ ધાતુને સમતાકારી, અગ્નિજનન વડે ઉદ્દીપનીય, દર્પણીય-બલકર, મદનીય-મન્મથ દ્વારા માંસોપચયકારીતાથી સર્વેન્દ્રિય અને શરીરને આહ્વાદકારી. સ્નિગ્ધ પદાર્થ વડે અભ્યંગ કરાય તે અભ્યંગિત. તૈલચર્મમાં સંબાધિત.

કેવા પુરુષો વડે-પ્રતિપૂર્ણ હાથ-પગ, અતિ કોમળ અધોભાગ. છેક-અવસરજા વડે-૭૨ કલાપંડિત વડે. દક્ષ-અવિલંબે કાર્ય કરનાર. પ્રષ્ઠ-અગ્રગામી, કુશલ-સારી રીતે સંબાધન કર્મમાં, મેઘાવી-અપૂર્ણ વિજ્ઞાન ગ્રહણ શક્તિનિષ્ઠ, નિપુણ-ક્રીડાકુશલ, સૂક્ષ્મ એવા શિલ્પ-અંગમર્દનાદિને જાણનાર. તેના વડે પરિશ્રમને જીતીને. બીજી વ્યાખ્યા મુજબ :- છેક-પ્રયોગજ્ઞ, દક્ષ-શીઘ્રકારી, પ્રાપ્તાર્થ-અધિકૃત્ કર્મમાં નિષ્ઠા પ્રાપ્ત. કુશલ-આલોચિતકારી, મેઘાવી-સકૃત્ શ્રુતદૈષ્ટ કર્મજ્ઞ. નિપુણ-ઉપાય આરંભી, સૂક્ષ્મ શિલ્પ સમન્વિત વડે અભ્યંગન-પરિમર્દન-ઉદ્વલન કરણમાં જે ગુણો તેના વડે. હાડકામાં સુખ હેતુપણથી અસ્થિસુખ.

ચોતરફ જાળી વડે આસ્થાદિત, છિદ્રવાળા ગૃહાવચયથી વિશેષ રમ્ય એવો સ્નાન મંડપ. પાઠાંતરથી સમસ્ત જાલક વડે અભિરામ કે મુક્તા જાળ સાથે વર્તતો હોવાથી અભિરામ. પવિત્ર સ્થાનેથી લાવેલ-શુભોદક વડે. શ્રીખંડાદિ મિશ્ર-ગંધોદક, પુષ્પ રસમિશ્ર પુષ્પોદક, સ્વાભાવિક જળ.

સ્નાનાવસરે જે સેંકડો કૌતુક-રક્ષાદિ. પાંખ જેવા હોવાથી સુકુમાલ, ગંધપ્રદાન, કષાયરંગી શાટિકા વડે શરીર લુંથ્યું. અહત-મલ મૂષિકાદિથી અનુપદ્રુત, સુમહર્ષ વસ્ત્ર પહેર્યું અથવા સમ્યક્પરિહિત. શુચિની-પવિત્ર, પુષ્પમાળા અને વર્ણકવિલેપન. - X - કલ્પિત-વિન્યસ્ત. હાર-અટાર સરો, અર્ધહાર-નવસરો. પ્રાલંબ-ગુમ્પાં, કટિસૂત્ર-કમરનું આભરણ અથવા કલ્પિત હાર આદિ વડે સારી રીતે શોભા કરાયેલ. પિનદ્ધધારણ કરેલ. - X - લલિતાંગક - બીજા પણ આભરણો પહેર્યા.

વિવિધ મણીના હાથ અને બાહુના આભરણ વિશેષથી જેની ભૂજા સ્તંભિત થઈ છે તે - X - કુંડલ વડે ઉદ્યોતિત મુખ ઈત્યાદિ - X - આંગળીના આભરણ વડે જેની આંગળી પીળી લાગે છે તે. દીર્ઘ-લાંબા વસ્ત્ર વડે ઉત્તરાસંગ કરેલ, - X - મહાર્દ-મહાર્દ, ઉવિચ-પરિકર્મિત. મિસિમિસંત-દીપ્યમાન. - X - લષ્ટ-મનોહર. - X - આવિદ્ધ-પરિહિત - X - વીરવલય.

બીજું કેટલું વર્ણન કરીએ ? કલ્પવૃક્ષ માફક સારી રીતે અલંકૃત્ અને ફળ-પુષ્પાદિ વડે વિભૂષિત, તે રીતે રાજા પણ મુગટાદિ વડે અલંકૃત્ અને વસ્ત્રાદિ વડે વિભૂષિત, - X - કોરંટ-પુષ્પની જાતિ, તે પુષ્પોની માળા, શોભાર્થે લગાડેલી છે તેવું છત્ર. - X - X - જય શબ્દ મંગલરૂપ છે. આલોક-દર્શન - તથા -

ગણનાચક-પ્રજામાં મહત્તર, દંડનાચક-તંત્રપાલ, રાજા-માંડલિક, ઈશ્વર-યુવરાજ,

મતાંતરથી ઐશ્વર્ય યુક્ત. તલવર-રાજાએ ખુશ થઈને આપેલ પટ્ટબંધથી વિભૂષિત રાજ્ય સ્થાનીય. માર્કબિક-છિન્ન મડંપાધિપ. કૌટુંબિક-કેટલાંક કુટુંબ પ્રભવ અવલગક. મહામંત્રી-મંત્રી મંડલમાં મુખ્ય કે હસ્તિ સાધન-ઉપરી ગણક-ગણિતજ્ઞ, ભાંડાગારિક. દૌવારિક-પ્રતીહાર કે રાજદ્વારિક. અમાત્ય-રાજ્યાધિષ્ઠાયક, ચેટ-પાદમૂલિક. પીઠમર્દ-વચસ્ય. નગર-નગરવાસી પ્રજા. નિગમ-કારણિક. શ્રેષ્ઠી-શ્રીદેવતા અધ્યાસિત, વર્ષપટ્ટ વિભૂષિત ઉત્તમાંગવાળા. સેનાપતિ-રાજા દ્વારા નિયુક્ત ચતુરંગી સૈન્યનાયક. સાર્થવાહ-સાર્થનાયક. દૂત-બીજે જઈ રાજદેશ કહેનારા. - X - X -

નરપતિ કેવો ? પ્રિયદર્શન, ઘવલ મહામેઘથી નીકળેલ ચંદ્ર જેવો. - X - સિદ્ધાર્થક પ્રધાન જે મંગલોપચાર, તેના વડે કરાયેલ શાંતિકર્મ, વિઘ્ન ઉપશમન કર્મ કરેલ. - X - X - વરપતન - ઉત્તમ વસ્ત્ર ઉત્પત્તિ સ્થાને જે ઉત્પન્ન છે તે - X - ઈહામૃગ-વરુ, ઋષભ-વૃષભ, વ્યાલ-શ્વાપદ ભુજગ. કિંનર-વ્યંતર વિશેષ. રુદ્ર-મૃગવિશેષ. સરભ-જંગલી મહાકાય પશુ કે પારાસર. ચમર-જંગલી ગાય. કુંજર-હાથી. વનલતા-અશોકાદિ લતા - X - ખચિત-મંડિત - X - X - દેશભાગ - જેના અવચવો.

આભ્યંતરિકી-આસ્થાનશાલાના અભ્યંતર ભાગવર્તી. ચવનિકા - કાંડપટ. - X - X - પ્રત્યવસ્તૃત - આસ્થાદિત, વિશિષ્ટ-શોભન, અષ્ટાંગ-દિવ્યોત્પાત અંતરિક્ષાદિ આઠ ભેદ. શાસ્ત્રવિશેષ, તેના સૂત્રાર્થ પાઠક..વચનને વિનયપૂર્વક સ્વીકારે છે. કઈ રીતે ? જે રીતે તમે કહો છો તે રીતે જ હે દેવ ! અન્ય રીતે નહીં. આજ્ઞા-આપના આદેશ મુજબ કરીશું. આ રીતે અભ્યુગમ સૂચક ચાર પદો કહ્યા. - X -

સ્નાનાંતર બલિકર્મ કર્યું - સ્વગૃહદેવતાનું બલિકર્મ. કૌતુકમંગલ કરીને. પ્રાયશ્ચિત-દુઃખ સ્વપ્નાદિ વિઘાતાર્થે અવશ્ય કરણીય. તેમાં કૌતુક-મષી, તિલકાદિ મંગલ-સરસવ, દહીં, ચોખા, દુર્વા ઇત્યાદિ. - X - “તમે જય-વિજય વડે વૃદ્ધિ પામા” તેમ કહ્યું. તેમાં જય-બીજા વડે હારવું નહીં તે અને પ્રતાપવૃદ્ધિ. વિજય-બીજાનો પરાભવ. અચિતા-ચંદનાદિ વડે ચચિત, વંદિત-સદ્ગુણકીર્તન વડે. પૂજિત-પુષ્પ વડે. માનિત-દંષ્ટિ વડે પ્રણામ કરીને. ફળ વસ્ત્રાદિ દાનથી સત્કારિત સન્માનિત. - X -

સંચાલચન્તિ-પર્યાલોચન કરે છે. આપમેળે લબ્ધાર્થ, પરસ્પર પૃષ્ઠાર્થ, બીજાના અભિપ્રાય વડે ગૃહિતાર્થ, પછી જ વિનિશ્ચિતાર્થ. તેથી જ અવધારિતાર્થ. - વક્કમાણ-ઉપજતા. અભિષેક-લક્ષ્મીસંબંધી. વિમાન - જે દેવલોકથી અવતરે તેની માતા વિમાન જુએ છે, જે નરકથી અવતરે છે તેની માતા ભવન જુએ છે. વિમાન-ભવન એક હોવાથી સ્વપ્નો ચૌદ જ છે. વિજ્ઞાત-વિજ્ઞાન પરિણત માત્ર છે જેને તે. - X - X -

● સૂત્ર-૧૮ :-

ત્યારપછી તે ધારિણી દેવીને બે માસ વીત્યા પછી, ત્રીજો માસ વર્તતો હતો ત્યારે તે ગર્ભના દોહદ કાળ સમયમાં આ આવા પ્રકારે અકાલ મેઘનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો - તે માતાઓ ઘન્ય છે, પુન્યવંતી છે કૃતાર્થ છે, કૃતપુન્ય છે, કૃતલક્ષણ છે, કૃત વૈભવ છે. તેમનો જન્મ અને જીવિત ફળ સુલભ છે, જેણે મેઘ અભ્યુદગત-અભ્યુદુત-અભ્યુત્ત - અભ્યુત્થિત થતાં, સગર્ભિન-સવિદ્યુત-સસ્પર્શિત, સસ્તનિત થતાં અગ્નિ સળગાવી શુદ્ધ કરેલ ચાંદીના પતરા સમાન,

અંકરત્ન, શંખ, ચંદ્રમા, કુંદપુષ્પ અને ચોખાના લોટ સમાન શુકલ વર્ણવાળા. ચિકુર, હરતાલના ટુકડા, ચંપો, સન, કોરંટ, સરસવ, પમ્પની ૨૪ સમાન પીતવર્ણવાળા... લાક્ષરસ, સરસ, રક્તકિંચુક, જસુમણ, રક્ત બંધુજીવક, હિંગલોક, સરસકંકુ, બકરા અને સસલાનું રક્ત, ઇન્દ્રગોપ સમાન લાલ વર્ણવાળા... મયૂર, નીલમ, નીલગુલિકા, પોપટની પાંખ, ચાસ પક્ષીના પંખ, ભ્રમર પંખ, સાસગ, ધિયંગુ લતા, નીલકમલ, તાજ શિરિષ્પુષ્પ અને ઘાસ સમાન નીલવર્ણવાળા.

ઉત્તમ અંજન, કાળો ભ્રમર, કોલસો, રિષ્ટરત્ન, ભ્રમર સમૂહ, ભેંસના શીંગડા, કાલી ગોળી અને કાજળ સમાન કાળા વર્ણવાળા.

[આ પ્રમાણે પંચવર્ણી મેઘ હોય] વિજળી-ગર્જના હોય, વિસ્તીર્ણ આકાશમાં વાયુથી ચપળ બનેલ વાદળા ચાલતા હોય, નિર્મળ ઉત્તમ જળધારાથી ગલિત, પ્રચંડ વાયુથી આહત, પૃથ્વી તલને ભીંજવતી વર્ષા નિરંતર થતી હોય, તેથી ભૂતલ શીતલ હોય, પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીએ ઘાસરૂપી કંચુક ધારણ કરેલ હોય, વૃક્ષસમૂહ પલ્લવથી સુશોભિત હોય, વેલ વિસ્તરી હોય, ઉન્નત ભૂપ્રદેશ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત હોય, અથવા પર્વત, કુંડ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત હોય. વૈભારગિરિનો પ્રપાતતટ-કટકથી ઝરણાં નીકળતાં હોય. તેજ વહેણને લીધે ઉત્પન્ન ફીણયુક્ત જળ હોય. ઉદ્યાન સર્જ, અર્જુન, નીપ, કુટજ નામક વૃક્ષોના અંકુરથી છાત્રાકાર યુક્ત થઈ ગયું હોય. - -

- - મેઘ ગર્જનાથી હર્ષિત-સંતુષ્ટ થઈ નૃત્ય કરતાં મયૂર હર્ષથી મુક્ત કંઠે કેકારવ કરતા હોય, વર્ષાઋતુથી ઉત્પન્ન મદથી તરુણ મયૂરીઓ નૃત્ય કરી રહી હોય, ઉપવન શિલિંદ્ર-કુટજ-કંદલ-કદંબ વૃક્ષોના પુષ્પોની નવીન અને સૌરભયુક્ત ગંધની તૃપ્તિ ધારણ કરી રહી હોય. નગર બહાર ઉદ્યાન કોકીલાઓના સ્વરઘોલના શબ્દોથી વ્યાપ્ત હોય અને રક્તવર્ણ ઇન્દ્રગોપથી શોભિત હોય. તેમાં ચાતક કરુણ સ્વરે બોલતા હોય. તે નમેલ તૃણોથી સુશોભિત હોય. તેમાં દેડકા ઉચ્ચ સ્વરે અવાજ કરતા હોય, મદોન્મત ભ્રમર-ભ્રમરીનો સમૂહ એકત્ર થઈ રહ્યો હોય. તે ઉપવનમાં પ્રદેશોમાં પુષ્પરસ લોલુપ અને મધુર ગુંજારવ કરતા મદોન્મત ભ્રમર લીન થઈ રહ્યા હોય, આકાશતલમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહસમૂહ મેઘાસ્થાદિત હોવાથી શ્યામવર્ણી જણાતું હોય. ઇન્દ્રધનુષ્ રૂપી ધ્વજપટ ફરકતો હોય. તેમાં રહેલ મેઘસમૂહ બગલાઓની શ્રેણિથી શોભિત થઈ રહ્યો હોય. આ રીતે કારંડક, ચક્રવાક, રાજહંસને ઉત્સુક કરનારી વર્ષાઋતુનો કાળ હોય.

આવી વર્ષાઋતુમાં જે માતાઓ સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક મંગલ પ્રાયશ્ચિત કરીને [વૈભારગિરિમાં પતિ સાથે વિહરે છે.]

[તે માતા ઘન્ય છે જે] પગમાં ઉત્તમ ઝાંઝર પહેરી, કમરમાં કંદોરો પહેરે, વક્ષઃસ્થળે હાર પહેરે, કડાં-વીંટી પહેરે. બાજુઓને વિચિત્ર અને શ્રેષ્ઠ બાજુબંધથી સ્તંભિત કરે છે, કુંડલ વડે મુખ ઉઘોતિત છે. અંગ, રત્નોથી ભૂષિત છે. નાસિકા નિઃશ્વાસના વાયુથી ઉડે તેવું વસ્ત્ર પહેર્યું હોય, ચક્ષુહર-વર્ણ સ્પર્શ સંયુક્ત હોય,

ઘોડાની લાળથી પણ કોમળ હોય ધવલ-કનક ખચિત કિનારીવાળુ, આકાશ-સ્ફટિક સર્દશ પ્રભાચુક્ત, પ્રવર દુકુલ સુકુમાર વસ્ત્રને ધારણ કરેલ હોય.

સર્વ ઋતુક સુગંધી પુષ્પ પ્રવર માળાથી શોભિત મસ્તક હોય, કાલાગરૂ ધૂપથી ધૂપિત, લક્ષ્મી સમાન વેષવાળી હોય. આ રીતે શ્રીસમાન વેષધારી, સેચનક ગંધહસ્તિ રત્ન ઉપર બેસેલી, કોરંટ પુષ્પની માળાથી ચુક્ત છત્ર ધારણ કરેલ હોય. ચંદ્રપ્રભા-વજ-વૈદૂર્ય, વિમલદંડ, શંખ, કુંદ, જળરજ, અમૃત મચિત ફીણનો સમૂહ. સર્દશ ચાર ચામર ટોળાઈ રહેલ હોય, શ્રેણિક રાજ સાથે ઉત્તમ હાથીના સ્કંધ ઉપર બેઠેલી હોય, પાછળ-પાછળ ચતુરંગિણીસેના ચાલતી હોય, જે મોટી અશ્વ-ગજ-રથ-પદાતી સેના હોય. સર્વ ઋષ્ટિ, સર્વધૃતિ યાવત્ નિર્ઘોષ-નાદિત-રવથી રાજગૃહનગરના શૃંગાટક-ત્રિક-ચતુષ્ક-ચત્વર-ચતુર્મુખ-મહાપથ-પથમાં આસિક્ત, સિક્ત, સુચિત, સંમર્જિત, ઉપલિપ્ત યાવત્ સુગંધવર ગંધિત ગંધવર્તીભૂત હોય, અવલોકતી-નાગરજન વડે અભિનંદાતી, ગુચ્છલતા-વૃક્ષ-ગુલ્મ-વલ્લીના સમૂહથી વ્યાપ્ત, સુરમ્ય, વૈભારગિરિના અઘો પાદમૂલે ચોતરફ સર્વત્ર ભ્રમણ કરતી પોતાના દોહદ પૂર્ણ કરે છે - - - તો હું પણ આ પ્રકારના મેઘોના ઉદય આદિ થતાં મારા દોહદને પૂર્ણ કરવા ઈચ્છું છું.

● વિવેચન-૧૮ :-

દોહદ - મનોરથ. ઘનને પામનાર તે ઘન્યા. અમ્મયા - પુત્રની માતા કે સ્ત્રી. સંપૂર્ણ-પરિપૂર્ણ. કૃતાર્થા-કૃતપ્રયોજન. કૃતપુણ્યા-જન્માંતરોપાત સુકૃતા. કૃતલક્ષણા-કૃત ફળવત્ શરીર લક્ષણા. કૃતવિભવ-કૃતસફલ સંપત્તિ. માનુષ્યકં-મનુષ્ય સંગંધી, જન્મનિ-ભવમાં. જીવિતફલ-જીવિતવ્ય પ્રયોજન અર્થાત જન્મ જીવિત ફળ.

અભ્યુદ્ગત-અંકુરવત્ ઉત્પન્ન. અભ્યુદય-વધવાને પ્રવૃત્ત. અભ્યુજ્જત-ગગનમંડલમાં વ્યાપવા માટે ઉન્નત. અભ્યુત્થિત-વરસવા માટે કૃતઉદ્યોગ. સર્ગર્જિત-મુક્ત મહાધ્વનિ. સકુસિત-વરસવાના ભિંદુમાં પ્રવૃત્ત. સસ્તનિત-મંદમંદ ધ્વનિ કૃત. ધ્માત-અગ્નિ યોગ વડે જે શોધિત તે. રૂપ્યપટ્ટ-રજતપત્રક. અંક-રત્નવિશેષ. કુંદ-પુષ્પવિશેષ. શાલિપિટરાશિ - ચોખા વિશેષના ચૂર્ણનો ઢગલો. આવા પ્રકારની શુકલ.

ચિકુર-રાગ દ્રવ્ય વિશેષ, હરિતાલ-વર્ણક દ્રવ્ય, ભેદ-તેની ગુટિકાનો ખંડ. સંપક-કોરંટ આદિથી તેના પુષ્પો કહેવા. પદ્મરજ આદિ, તેના જેવી પ્રભા. વાયનાંતરમાં સનના સ્થાને કાંચન, સર્ષપના સ્થાને સરિસગ દેખાય છે તેમાં ચિકુરાદિ સમપ્રભા એટલે પીળો વર્ણ.

લાક્ષારસ, સરસ આદિ લાલરંગ વડે વિશેષિત થાય છે તેમાં જાતિહિંગલોક એ વર્ણકદ્રવ્ય છે. - X - X - ઉરભ્ર-ઉરણ. શશ-શશકનું લોહી. ઈન્દ્રગોપક-વર્ષામાં થતો એક કીડો. તેના જેવી અર્થાત્ લાલપ્રભા.

બર્હિણ-મોર, નીલ-રત્નવિશેષ. ગુલિકા-વર્ણકદ્રવ્ય. શુકયાષ-પક્ષિ વિશેષ, ભૃંગ-એક કીડો. પત્ર-પાંખ. સાસક-બીજક નામે કોઈ વૃક્ષ. શ્યામ-પ્રિયંગુ. - X - X - નવશાસ્વલ-પ્રત્યગ્રહરિત. એના જેવી પ્રભા-નીલવર્ણ.

જાત્ય-પ્રદાન, અંજન-સૌવીરક. રિષ્ક-રત્નવિશેષ ગવલ ગુલિકા-ભેંસના

શીંગડાની ગોલિકા. કજ્જલ-મષી, તેના જેવી પ્રભા-કાળોવર્ણ.

- X - X - નિર્મલવારિધારા વડે પ્રગલિત-ક્ષરિત, પ્રચંડ પવન વડે સમાહત. સમોત્થરંત-પૃથ્વીની પીઠને આક્રમણ કરીને ઉપરાઉપર, સાતત્યથી, ત્વરિત જે વર્ષા-જળસમૂહ તે. પ્રવૃષ્ટ-વરસવાને આરંભાયેલ મેઘ. ધારાનો પહકર-સમૂહ. તેનું જે પડવું, તેના વડે શીતલ કરાયેલ. ક્યાં ? ભૂતલને. હરિતક-દૂસ્વત્પુણોનો જે સમૂહ. તે રૂપ કંચુક જ્યાં આચ્છાદક છે પછી વૃક્ષસમૂહ અને વેલ-વીતાનને પલ્લવિત કરેલ. તથા ભૂપ્રદેશમાં ઉન્નત-અનવસ્થિત જલત્વથી કાદવરહિત હોવાથી સૌભાગ્યને પામેલ.

પાઠાંતરથી નગ - પર્વત, નદ - દ્રહ તથા વૈભારગિરિમાં જે પ્રપાતતટ, કટક - પર્વતનો એક દેશ. તે બધાંથી જે વિમુક્ત-પ્રવૃત્ત, તેમાં. કેમાં ? ઝરણામાં ત્વરિત દોડીને. પલ્લેટ્ટ - ઉત્પન્ન ફીણથી આકુળ. કાલુષ્ય સહિત જળને વહેતી ગિરિનદીમાં સર્જ-અર્જુન-નીપ-કુટજ વૃક્ષ વિશેષની જે કન્દલાનિ - પ્રરોહ. શિલન્ન - છત્રક, તેના વડે ચુક્ત.

હૃષ્ટતુષ્ટ - અતિ હર્ષિત અને ચેષ્ટિત. હર્ષવશથી પ્રમુક્ત. કંઠ-ગળુ, તેનો કેકારવ કરતા. ઋતુવશ-કાળ વિશેષ બળથી જે મદ, તેના વડે જનિત. યુવાન મયૂરી સાથે નર્તન કરતા. શિલિંઘ-કુટજાદિની જે સુગંધ, તેના વડે જે તૃપ્તિ, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગંધ. ઉપવન - ભવનની નજીકનું વન. પરભૂત-કોકીલાનો જે સ્વ (અવાજ), રિમિત-સ્વરઘોલન તેના વડે સંકુલ જે ઉપવન. તેમાં ઝહાંત - શોભતું, રક્ત ઈન્દ્રગોપક-એક કીડો વિશેષ. સ્તોક-ચાતકોનો કારુણ્યપ્રદાન વિલાપ. - X - X - સંપિંડિતા - એકઠા થયેલ. દ્વત - દર્પિત ભ્રમર અને મધુકરીનો જે સમૂહ. ઉન્મત ભ્રમરનો ગુંબરવ. કુસુમાસવલોલા-મકરંદમાં લંપટ. મધુર-કલ, ગુંજંત-અવાજ કરતા.

તે ઉપવનમાં, પરિશ્યામિત-સાંદ્ર મેઘના આચ્છાદન વડે કૃષ્ણ કરાયેલ. પાઠાંતરથી પરિભ્રામિતા-જેમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહોની પ્રભાનો ભ્રંશ કરાયેલ છે, તે આકાશતલમાં... ઈન્દ્રાયુધ વડે બદ્ધની માફક બદ્ધ. ચિહ્નપટ્ટ-ધ્વજપટ - X - તથા કારંડકાદિ પક્ષીઓ માનસ સરોવર જવાને માટે ઉત્સુક કરનાર. - X - એવા લક્ષણ વાળી વર્ષાઋતુમાં.

કેવી માતા ? સ્નાન કરેલ ઈત્યાદિ. પગમાં ઉત્તમ ઝાંઝર પામીને. મણિમેખલા-રત્ન, સુવર્ણનો હાર પહેરેલી, ખુસ્ક - વીંટી તથા વિચિત્ર ઉત્તમ વલય વડે સ્તંભિત ભુજા જેની છે. તથા કુંડલ વડે દીપ્ત મુખ આદિ. પાઠાંતરથી તેમાં-પ્રાપ્ત ઝાંઝર, મણિમેખલા, હાર તથા રચિત ઉચિત કટક, વીંટી, એકાવલી, વિચિત્ર મણિકૃત એકસરિકા, કંઠમુરજ, ત્રિસરોહાર, વરવલય અને હેમસૂત્રક, તથા કુંડલ વડે જેનું મુખ ઉદ્યોતિત છે. રત્ન વડે વિભૂષિત અંગવાળી નાકના નિઃશ્વાસ વડે ઉડે તેવું હલકું તથા દૈષ્ટિને ખેંચે તેમ હોવાથી ચક્ષુર્હર અથવા પ્રચ્છાદનીય અંગ દર્શનથી ચક્ષુર્હર વર્ણ-સ્પર્શચુક્ત.

હયલાલાયા-ઘોડાની લાળની જેમ પેલવત્વથી-મૃદુત્વ, લઘુત્વ લક્ષણથી અતિરિક્તપણે, તથા ધવલ, તે સુવર્ણ વડે મંતુત આંચલ. આકાશ-સ્ફટિક સર્દશ પ્રભા, અંશુક-વસ્ત્ર વિશેષ. પરિહિતા-પહેર્યું. દુકુલવસ્ત્ર કે વૃક્ષવિશેષ. તેની છાલમાંથી બનેલ વસ્ત્ર, તેનું સુકુમાલ જે ઉપરનું આચ્છાદન અર્થાત્ ઉત્તરીય વસ્ત્ર તથા સર્વઋતુક

સુગંધી ફૂલોની ગુંથેલ માળા, તેના વડે મસ્તક શોભતું હોય. - X - X - આ વર્ણનમાં ઘણો વાચના ભેદ છે તથા - X - X - ઉત્તમ શ્વેત ચામર વડે વીંગાતી, છાદિ રાજચિહ્ન રૂપ સર્વ ઋદ્ધિ વડે. અહીં ચાવત્ શબ્દથી આભરણાદિ સંબંધી સર્વ ધૃતિ વડે, ઉચિત ઈષ્ટ વસ્તુ ઘટના લક્ષણ સર્વ ચુક્તિ વડે, સર્વ સૈન્ય વડે, નગરજન આદિ સમુદાય વડે, સર્વ ઉચિત કૃત્ય-કરણરૂપ આદર વડે, સર્વ સંપદારૂપ વિભૂતિ વડે, સમસ્ત શોભા વડે, પ્રમોદકૃત ઔત્સુક્યથી સર્વ પુષ્પ-ગંધ-માલ્ય-અલંકાર વડે, તૂર્ણ શબ્દોના સંયોગથી સંગત મહાન્ ઘોષ વડે. આ બધી પ્રવૃત્તિ અલ્પ ઋદ્ધિ આદિમાં પણ દેખાય, તેથી કહે છે - મહા ઋદ્ધિ-ધૃતિ-ચુક્તિ-બલ-સમુદયાદિ વડે.

વિશેષથી કહે છે - શંખ આદિનો નિત્ય ઘોષ તે નિર્ઘોષ-મહા પ્રયત્નોત્પાદિત શબ્દ નાદિત-ધ્વનિ માત્ર આ બંને લક્ષણ રૂપ જે રવ. - X - શૃંગાટકાદિમાં આ વિશેષ છે - સિંઘાટક - જલજબીજ ફળ વિશેષ, તેવી આકૃતિવાળા માર્ગચુક્ત, તે શૃંગાટક. ત્રણ પથવાળું સ્થાન તે ત્રિક. ચાર પથચુક્ત ચતુષ્ક, ત્રિપથભેદિ ચત્વર. ચતુર્મુખ-દેવકુલાદિ. મહાપથ-રાજમાર્ગ, પથ-પથમાત્ર, આસિક્ત-ગંધોદક વડે સીંચેલ. શુચિક-પવિત્ર, સંમાર્જિત-કચરો દૂર કરીને, છાણ વડે લીધેલ. - X - X -

ગુચ્છ-વૃંતાકી આદિના, લતા-સહકારાદિ વેલ, વૃક્ષ-સહકાર આદિ, ગુલ્મ-વંશી વગેરે, વલ્લી-ત્રપુષી આદિ. આ બધાંનો જે પલ્લવસમૂહ. તેના વડે આચ્છાદિત, વૈભારગિરિનો જે દેશ, તેના જે અઘોભાગ, તેની સમીપ, ત્યાં ચોતરફ ભ્રમણ કરે. આ બધું કહીને ધારિણીનો આત્મ વિષયક અકાલમેઘ દોહદ કહ્યો. વાચનાંતરમાં બીજી રીતે પણ કહેલ છે.

- X - દોહદ કહ્યો, હવે તેની પ્રાપ્તિ કહે છે.

● સૂત્ર-૧૯ થી ૨૪ :-

[૧૯] ત્યારે તે ધારિણીદેવી તે દોહદ પૂર્ણ ન થવાથી, અસંપન્ન દોહદ, અસંપૂર્ણ દોહદ, અસંમાનીય દોહદને કારણે શુષ્ક, ભુખી, નિમ્નસિ, જીર્ણ-જીર્ણશરીરી, મ્વાન, દુર્બલ, કલાંત, વદન-નયન કમલ નીચા કરેલ, ફીક્કા મુખવાળી, હથેળીમાં મસળેલ ચંપકમાલાવત્ નિસ્તેજ, દીન-વીવર્ણ વદના, યથોચિત પુષ્પ-ગંધ-માલ્ય-અલંકાર-હારનો અભિલાષ ન કરતી, કીડા-રમણકિયાનો ત્યાગ કરેલી, દીના, દુર્મના, નિરાનંદા, ભૂમિગત દિષ્ટિવાળી નષ્ટ મન સંકલ્પા ચાવત્ આર્તધ્યાન મગ્ન બની.

ત્યારે તે ધારિણીદેવીની અંગપરિચારિકા, આભ્યંતરિકા દાસ ચેટીકા ધારિણી દેવીને જીર્ણ ચાવત્ આર્તધ્યાન મગ્ન જોઈ, જોઈને આ પ્રમાણે કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! તમે જીર્ણ, જીર્ણશરીરી ઈત્યાદિ કેમ થયા છો ?

ત્યારે તે ધારિણીદેવી, તે અંગપરિચારિકાદિને આ પ્રમાણે કહેતા સાંભળીને તેનો આદર નથી કરતી, જાણતી પણ નથી, આદર ન કરતા અને ન જાણતા મૌન જ રહે છે. - - ત્યારે તે અંગપરિચારિકાદિએ ધારિણી દેવીને બીજી-ત્રીજી વખત આમ કહે છે - હે દેવાનુપ્રિયા ! તમે કેમ જીર્ણ, જીર્ણશરીરી ચાવત્ આર્તધ્યાની થયા છો ? ત્યારે તે ધારિણીદેવી તે અંગપરિચારિકાદિએ આ પ્રમાણે

બીજી-ત્રીજી વખત કહેતા સાંભળીને તેમનો આદર કરતી નથી, ધ્યાન દેતી નથી. આદર ન કરીને અને ધ્યાન ન દર્શને મૌન જ રહે છે ત્યારે તે અંગપરિચારિકાદિ ધારિણી દેવી દ્વારા અનાદૃત-અપરિજ્ઞાત કરાયેલી, સંશ્રાંત થઈ ધારિણી દેવી પાસેથી નીકળે છે, નીકળીને શ્રેણિક રાજાની પાસે આવે છે, આવીને બે હાથ જોડી ચાવત્ જય-વિજય વડે વધાવે છે, વધાવીને આમ કહ્યું - હે સ્વામી ! આજ ધારિણીદેવી જીર્ણ, જીર્ણશરીરી ચાવત્ આર્તધ્યાનોપગત ચિંતિત છે.

[૨૦] ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા તે અંગપરિચારિકાઓ પાસે આ વાત સાંભળી-અવધારીને તે પ્રકારે જ સંશ્રાંત થઈને શીઘ્ર, ત્વરિત, ચપલ, વેગથી ધારિણીદેવી પાસે આવ્યો. આવીને ધારિણીદેવીને જીર્ણ, જીર્ણશરીરી, ચાવત્ આર્તધ્યાનોપગત અને ચિંતિત જોઈને આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિયા ! તું કેમ જીર્ણ, જીર્ણશરીરી ચાવત્ આર્તધ્યાન ઉપગત અને ચિંતામગ્ન થઈ છો ? ત્યારે તે ધારિણીદેવી શ્રેણિક રાજાને આમ કહેતા સાંભળી, તેનો આદર ન કરતાં ચાવત્ મૌન રહી.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા ધારિણીદેવીને બીજી-ત્રીજી વખત આ પ્રમાણે કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! તું કેમ જીર્ણ ચાવત્ ચિંતામગ્ન છો ?

ત્યારે તે ધારિણીદેવી શ્રેણિક રાજાએ બીજી-ત્રીજી વખત આમ કહેતા સાંભળીને આદર કરતી નથી, ધ્યાન દેતી નથી, મૌન રહે છે.

ત્યારે શ્રેણિક રાજા ધારિણી દેવીને શપથ આપીને આમ કહે છે - હે દેવાનુપ્રિયા ! શું હું આ વાતને સાંભળવાને માટે યોગ્ય નથી ? કે જેથી તું તારા મનમાં રહેલ માનસિક દુઃખને છુપાવે છે ?

ત્યારપછી ધારિણી દેવી, શ્રેણિક રાજા દ્વારા શપથ શાપિત કરાઈ ત્યારે શ્રેણિક રાજાને આમ કહે છે - હે સ્વામી ! મારા તે ઉદાર ચાવત્ મહાસ્વપ્નના ત્રણ માસ પ્રતિપૂર્ણ થતા આ આવા સ્વરૂપનો અકાલ મેઘનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. - તે માતાઓ ધન્ય છે, કૃતાર્થ છે, ચાવત્ વૈભારગિરિ પાદ મૂલે ભ્રમણ કરતી દોહદને પૂર્ણ કરે છે. તો જ્યારે હું પણ ચાવત્ દોહદને પૂર્ણ કરું [ત્યારે ધન્ય થઈશ.] હે સ્વામી ! હું આવા પ્રકારના અકાલ દોહદ પૂર્ણ ન થવાથી જીર્ણ ચાવત્ આર્તધ્યાનોપગત, ચિંતામગ્ન થઈ રહી છું.

આ કારણે હે સ્વામી ! હું જીર્ણ ચાવત્ આર્તધ્યાનોપગ, ચિંતિત છું.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા, ધારિણી દેવી પાસે આ વાત સાંભળી, સમજીને ધારિણી દેવીને આમ કહે છે - હે દેવાનુપ્રિયા ! તું જીર્ણ ચાવત્ ચિંતામગ્ન ન થઈશ. હે તેવું કરીશ, જેથી તારા આ પ્રકારના અકાલ દોહદના મનોરથની સંપ્રાપ્તિ થશે, એમ કરીને ધારિણી દેવીને ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોહર, મલામ, વાણી વડે આશ્વાસિત કરી, કરીને જે બાહ્ય ઉપસ્થાનશાળા હતી, ત્યાં આવે છે, આવીને ઉત્તમ સીંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખ થઈ બેઠો. ધારિણી દેવીના આ અકાલ દોહદની પૂર્તિ માટે, ઘણાં આયો, ઉપાયો, ઔત્પાતિકી-વૈનચિકી-કાર્મિકી-

પારિણામિકી એ ચારે પ્રકારની બુદ્ધિ વડે વારંવાર વિચારતા તે દોહદના આચ, ઉપાય, સ્થિતિ, ઉત્પત્તિને ન સમજી શકતા, નષ્ટ મનોસંકલ્પ થઈ યાવત્ ચિંતામગ્ન થયો.

૦-૦ ત્યારપછી અભયકુમાર સ્નાન, બલિકર્મ કરી યાવત્ સર્વાલંકાર વિભૂષિત થઈ [શ્રેણિક રાજાને] પાદવંદનાર્થે જવા વિચારે છે.

ત્યારપછી અભયકુમાર શ્રેણિક રાજા પાસે આવે છે, આવીને શ્રેણિક રાજાને નષ્ટ મન સંકલ્પ યાવત્ બોચા, બોઈને આ પ્રકારે અભ્યર્થિત, ચિંતિત, મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો - અન્ય સમયે શ્રેણિક રાજા મને આવતો બોઈને આદર કરે છે, જાણે છે, સત્કાર-સન્માન કરે એ, આલાપ-સંલાપ કરે છે, અર્ધાસને બેસવા નિમંત્રે છે, મારું મસ્તક સુંઘે છે, આજે શ્રેણિક રાજા મને આદર નથી કરતા, જાણતા નથી, સત્કારતા-સન્માનતા નથી, ઈષ્ટ-કાંત-પ્રિય-મનોહાર-ઉદાર વાણી વડે આલાપ-સંલાપ કરતા નથી, અર્ધાસનથી નિમંત્રતા નથી, મસ્તક સુંઘતા નથી, કોઈ કારણે નષ્ટ મન સંકલ્પ થઈને ચિંતિત થઈ રહ્યા છે, તેનું કોઈ કારણ હોવું જોઈએ.

મારે માટે એ શ્રેયસ્કર છે કે શ્રેણિક રાજાને તેનું કારણ પૂછું. એ પ્રમાણે વિચારી, જ્યાં શ્રેણિક રાજા છે, ત્યાં આવે છે. આવીને બે હાથ બેડી, મસ્તકે આવર્ત કરી, અંજલિ કરી, જય-વિજય વડે વધાવે છે, પછી આ પ્રમાણે કહ્યું - હે તાત ! અન્ય કોઈ સમયે મને આવતો જોઈને તમે આદર કરો છો, ધ્યાન આપો છો યાવત્ મારા મસ્તકને સુંઘો છો. આસને બેસવા, નિમંત્રો છો. આજે હે તાત ! તમે મારો આદર કરતા નથી, યાવત્ આસને બેસવા નિમંત્રતા નથી. કંઈક નષ્ટ મનસંકલ્પ થઈ યાવત્ ચિંતિત થયા છો, તેનું કોઈ કારણ હોવું જોઈએ. તો હે તાત ! તો તમે તે કારણને ગોપવ્યા વિના, શંકા રાખ્યા વિના, અપલાપ કર્યા વિના, છુપાવ્યા વિના, જેવું હોય તેમ સત્ય અને સંદેહ રહિત થઈ આ વાતને જણાવો. જેથી હું તેના કારણના અંત સુધી પહોંચી શકું [તેનો પાર પામી શકું]

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા, અભયકુમારે આમ કહેતા, તેમણે અભયકુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું - હે પુત્ર ! તારી લઘુમાતા ધારિણીદેવી, તે ગર્ભને બે માસ વીતતા, ત્રીજો માસ વર્તતો હતો ત્યારે દોહદ કાળ સમયમાં આ આવા સ્વરૂપે દોહદ ઉત્પન્ન થયો - તે માતાઓ ધન્ય છે ઈત્યાદિ બધું તે પ્રમાણે જ કહેવું યાવત્ દોહદને પૂર્ણ કરે છે. ત્યારપછી હે પુત્ર ! મેં ધારિણીદેવીના તે અકાલ દોહદના ઘણાં આચ, ઉપાય યાવત્ ઉપપત્તિને ન સમજી શકતા નષ્ટ મન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતિત થયો છું. તું આવ્યો તે પણ ન જાણ્યું, આ કારણથી હે પુત્ર ! હું યાવત્ ચિંતામગ્ન છું.

ત્યારે તે અભયકુમારે શ્રેણિક રાજા પાસે આ વાત સાંભળી, અવધારીને હર્ષિત્ યાવત્ હૃદયી થઈ શ્રેણિક રાજાને આમ કહ્યું - હે તાત ! તમે નષ્ટ મન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતિત ન થાઓ. હું તેવું કરીશ જેથી મારી લઘુમાતા ધારિણી

દેવીના આ આવા સ્વરૂપના અકાલ દોહદના મનોરથ સંપ્રાપ્ત કરીશ. એમ કરીને શ્રેણિક રાજાને તેવી ઈષ્ટ, કાંત યાવત્ વાણીથી આશ્ચર્યિત કર્યા. ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા અભયકુમારે આ પ્રમાણે કહેતા હર્ષિત, સંતુષ્ટ થઈને યાવત્ અભયકુમારને સત્કારી. વિસર્જિત કરે છે.

[૨૧] ત્યારે તે અભયકુમાર સત્કારિત, સન્માનિત અને પ્રતિવિસર્જિત કરાતા, શ્રેણિક રાજા પાસેથી નીકળે છે, નીકળીને પોતાના ભવનમાં આવે છે, આવીને સીંહાસને બેઠો. ત્યારે તે અભયકુમારને આવા પ્રકારનો અભ્યર્થિત યાવત્ ઉત્પન્ન થયો - મારી લઘુમાતા ધારિણી દેવીના અકાલ દોહદના મનોરથોની સંપ્રાપ્તિ કરવા માનુષ્ય ઉપાય વડે શક્ય નથી. દિવ્ય ઉપાય વડે. સૌધર્મકલ્પે મારા પૂર્વ ભવનો મિત્ર દેવ છે, જે મહાન્ ઋદ્ધિવાળો યાવત્ મહાસૌખ્ય છે. તો મારા માટે શ્રેયસ્કર છે કે હું મારી પૌષ્ઠશાળામાં પૌષ્ઠ કરી, બ્રહ્મચારીપણે, મણિ-સુવર્ણાદિને ત્યાગીને, માળા-વર્ણક-વિલેપન ત્યાગીને, શસ્ત્ર-મુસલાદિ છોડીને એક, અદ્વિતીય થઈને, દર્ભસંસ્તારકે બેસીને, અહમ તપ ગ્રહણ કરીને પૂર્વ સંગાતિક દેવને મનમાં ધારણ કરી વિચરું. ત્યારે તે પૂર્વસંગાતિક દેવ મારી લઘુમાતા ધારિણી દેવીના આ અકાલ મેઘના દોહદને પૂર્ણ કરે.

આ પ્રમાણે વિચારી પૌષ્ઠશાળાએ ગયો, જઈને પૌષ્ઠશાળાને પ્રમાર્જે છે, પછી ઉચ્ચાર પ્રસવણ ભૂમિને પડિલેહે છે, પડિલેહીને દર્ભ-સંસ્તારકને પડિલેહે છે, પછી દર્ભ-સંસ્તારકે બેસે છે. બેસીને અહમ તપ સ્વીકારે છે, સ્વીકારીને પૌષ્ઠશાળામાં પૌષ્ઠયુક્ત થઈને, બ્રહ્મચારી થઈ યાવત્ પૂર્વસંગાતિક દેવને મનમાં ધારીને રહે છે.

પછી તે અભયકુમારનો અહમભક્ત પૂર્ણ થતાં, પૂર્વ સંગાતિક દેવનું આસન ચલિત થયું, તે પૂર્વસંગાતિક સૌધર્મકલ્પવાસી દેવે આસનને ચલિત થતું જોઈને અવધિજ્ઞાન પ્રયોજ્યુ. પછી તે પૂર્વસંગાતિક દેવને આ આવા પ્રકારે અભ્યર્થિત યાવત્ સંકલ્પ ઉપજ્યો - મારો પૂર્વ સંગાતિક, જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રના દક્ષિણાર્ધ ભરત ક્ષેત્રમાં રાજગૃહનગરમાં પૌષ્ઠશાળામાં પૌષ્ઠ સ્વીકારી, અભયકુમાર નામે અહમ તપ ગ્રહણ કરીને, મને મનમાં ધારણ કરતો રહેલ છે. તો શ્રેયસ્કર છે કે મારે અભયકુમારની પાસે પ્રગટ થવું.

આ પ્રમાણે વિચારીને ઈશાન જૂલામાં જાય છે. જઈને વૈકિંચ સમુદ્ધાત વડે સમવહત થઈને સંખ્યાત યોજન દંડ કાઢે છે. તે આ રીતે - રત્ન, વજ, વૈદ્ય, લોહિતાક્ષ, મસારગલ્લ, હંસગર્ભ, પુલક, સૌગંધિક, જ્યોતિરસ, અંક, અંજન, રજત, જાત્યરૂપ, અંજનપુલક, સ્ફટિક, સિંધ આ સોળ રત્નોના યથાબાદર પુદ્ગલોનો પરિત્યાગ કરે છે, યથાસૂક્ષ્મ પુદ્ગલને ગ્રહણ કરીને અભયકુમારની અનુકંપાર્થે તે દેવે પૂર્વભવ જનિત સ્નેહ-પ્રીતિ-બહુમાનથી શોક કરવા લાગ્યો.

પછી ઉત્તમ રત્નમય પુંડરીક વિમાનથી ધરણિતલે જવા માટે શીઘ્ર ગતિનો પ્રચાર કર્યો. તે સમયે ચલાયમાન થતાં, નિર્મલ સ્વર્ણ-પ્રતર જેવા કર્ણપૂર અને મુગટના ઉત્કટ આડંબરથી તે દર્શનીય લાગતો હતો. અનેક મણિ-સુવર્ણ-

રત્નોના સમૂહથી શોભિત અને વિચિત્ર રચનાવાળા કટિસૂત્રથી તે હર્ષિત થતો હતો. ચલાયમાન, શ્રેષ્ઠ કુંડલોથી ઉજ્જવલ મુખ દીપ્તિથી તેનું રૂપ સૌમ્ય લાગતું હતું. કૌમુદી રાત્રિમાં શનિ અને મંગલના મધ્યે સ્થિત અને ઉદય પ્રાપ્ત શારદ નિશાકટની સમાન તે દેવ દર્શકના નયનને આનંદ દર્શ રહ્યો હતો. દિવ્ય ઔષધિના પ્રકાશ સમાન મુગટ આદિના તેજથી દેદીપ્યમાન, મનોહર રૂપ, સમસ્ત ઋતુની લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિંગત શોભાવાળા તથા પ્રકૃષ્ટ ગંધના પ્રસારથી મનોહર મેરુ પર્વત સમાન તે દેવ અભિરામ પ્રતીત થતો હતો. તે દેવે વિચિત્ર વેશ વિકુર્વ્યો. અસંખ્ય પરિમાણ અને નામધેય દ્વીપ-સમુદ્રોની મધ્યમાંથી જવા લાગ્યો. પોતાની વિમલ પ્રભાથી જીવલોકને તથા ઉત્તમ નગરરાજગૃહને પ્રરાશિત કરતો તે દિવ્ય રૂપધારી દેવ અભયકુમાર પાસે આવ્યો.

[૨૨] ત્યારપછી તે દેવ, અંતરિક્ષમાં સ્થિત થઈ, પંચવર્ણી, ઘુંઘરુવાળા ઉત્તમ વસ્ત્રોને ધારણ કરેલ તે દેવ બોલ્યો, આ એક ગમ છે. બીજો પણ ગમ છે - તે દેવ ઉત્કૃષ્ટ, ત્વરિત, ચપલ, ચંડ, શીઘ્ર, ઉદ્ધત, જિતનારી, છેક, દિવ્ય, દેવગતિએ જ્યાં જંબૂદ્વીપમાં ભરત ક્ષેત્રમાં જ્યાં દાક્ષિણાર્દ્ધ ભરતમાં રાજગૃહનગરની પૌષધશાળામાં અભયકુમાર પાસે આવ્યો, આવીને અંતરિક્ષમાં રહી પંચવર્ણી, ઘુંઘરુવાળા પ્રવર વસ્ત્રને ધારણ કરી, અભયકુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! હું તારો પૂર્વસંગતિક સૌધર્મકલ્પવાસી મહર્ષિક દેવ છું. કેમ કે તું પૌષધશાળામાં અક્રમતપ ગ્રહણ કરીને મને મનમાં ધારણ કરી સ્થિત હતો, તેથી હું જલ્દી અહીં આવ્યો છું. હે દેવાનુપ્રિય ! બતાવો, હું શું કરું?, શું આપું?, કોને આપું? તમને શું હૃદય ઈચ્છિત છે?, ત્યારે તે અભયકુમારે તે પૂર્વસંગતિક દેવને આકાશમાં જોયો, જોઈને હર્ષિત-સંતુષ્ટ થઈને પૌષધ પાયો. પારીને, બે હાથ જોડી, મસ્તકે અંજલી કરીને [દેવને] આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! મારી લઘુમાતાને આવા પ્રકારે અકાલ દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે કે - તે માતાઓ ધન્ય છે ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ કહેવું તેથી હે દેવાનુપ્રિય ! તું મારી લઘુમાતા ધારિણીદેવીના આવા પ્રકારના અકાલ દોહદ પૂર્ણ કર. ત્યારે તે દેવે અભયકુમારે આમ કહેતાં હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈને અભયકુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું - તું નિશ્ચિત અને વિશ્વસ્ત રહે, હું તારી લઘુમાતા ધારિણી દેવીના આવા પ્રકારના દોહદને પૂર્ણ કરું છું.

એમ કહીને અભયકુમાર પાસેથી નીકળે છે, નીકળીને ઈશાન ખૂણામાં વૈભાર પર્વતે વૈકિય સમુદ્ઘાતથી સમવહત થઈને સંખ્યાત યોજન દંડને કાઢે છે યાવત્ બીજી વખત પણ વૈકિય સમુદ્ઘાત વડે સમવહત થઈ, જલ્દીથી સગર્જિત, સવિદ્યુત્, સસ્પર્શિત, પંચવર્ણી મેઘોની ધ્વનિથી શોભિત દિવ્ય વર્ષાઋતુની શોભા વિકુર્વી. પછી અભયકુમાર પાસે આવે છે, આવીને અભયકુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! મેં તારી પ્રિયાર્થતાથી સગર્જિત, સસ્પર્શિત, સવિદ્યુત્,

દિવ્ય, પ્રાવૃટ્તી વિકુર્વી છે. હે દેવાનુપ્રિય ! હવે તું તારી લઘુમાતા ધારિણી દેવીના આવા અકાલ દોહદની પૂર્તિ કર.

ત્યારે તે અભયકુમારે તે પૂર્વસંગતિક સૌધર્મ કલ્પવાસી દેવની પાસે આ વાત સાંભળી, સમજી, હર્ષિત-સંતુષ્ટ થયો. પોતાના ભવનથી નીકળ્યો, નીકળીને શ્રેણિક રાજ પાસે આવ્યો. બે હાથ જોડી, અંજલિ કરી આ પ્રમાણે કહ્યું - હે તાત ! મારા પૂર્વ સંગતિક સૌધર્મકલ્પવાસી દેવે જલ્દીથી સગર્જિત, સવિદ્યુત્, પંચવર્ણી મેઘના ધ્વનિથી ઉપશોભિત દિવ્ય વર્ષાઋતુની શોભા વિકુર્વી. તેથી મારી લઘુમાતા ધારિણી દેવી પોતાના અકાલ દોહદને પૂર્ણ કરે.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજ અભયકુમારની પાસે આ વાત સાંભળી, સમજી હર્ષિત-સંતુષ્ટ થઈને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો! જલ્દીથી રાજગૃહનગરના શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર આદિને સીંચીને યાવત્ ઉત્તમ સુગંધથી સુગંધી કરી, ગંધવર્તીભૂત કરો. એમ કરીને મારી આજ્ઞા પાછી સોંપો. ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષો યાવત્ આજ્ઞાને પાછી સોંપે છે.

પછી તે શ્રેણિક રાજને બીજી વખત કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવા કહે છે - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દી ઘોડા-હાથી-રથ-ચોદ્ધા પ્રવર ચુક્ત ચતુરંગિણી સેનાને સજ્જ કરો, સેયનક ગંધહસ્તિને તૈયાર કરો. તેઓ તે રીતે જ આજ્ઞા પાછી સોંપે છે. - - પછી તે શ્રેણિક રાજ ધારિણી દેવી પાસે આવે છે, આવીને ધારિણી દેવીને આ પ્રમાણે કહે છે - હે દેવાનુપ્રિયા ! સગર્જિત યાવત્ વર્ષાઋતુ લક્ષ્મી પ્રગટ થઈ છે, તેથી તું આ અકાલ દોહદને પૂર્ણકર.

ત્યારે તે ધારિણીદેવી, શ્રેણિક રાજ પાસે આમ સાંભળી હર્ષિત-તુષ્ટિત થઈ સ્નાનગૃહે આવી. આવીને સ્નાનગૃહમાં પ્રવેશી, પ્રવેશીને અંતઃપુરમાં સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક મંગલ-પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, પછી પગમાં ઉત્તમ ઝાંઝર પહેચાં. યાવત્ આકાશ, સ્ફટિકમણિ સમાન પ્રભાવાળા વસ્ત્રોને ધારણ કર્યાં. સેયનક ગંધહસ્તી પર આરૂઠ થઈને અમૃતમંથનથી ઉત્પન્ન ફીણના સમૂહ સમાન શ્વેત ચામરના વાળ વીજનથી વિંઝાતી સંપ્રસ્થિત થઈ.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજ, સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી યાવત્ શરીર શોભા વધારી, ઉત્તમ હસ્તિના સ્કંધે આરૂઠ થઈ, કોરંટપુષ્પોની માળાવાળા છત્રને ધારણ કરતો, ચાર ચામરો વડે વિંઝાતો ધારિણીદેવી પાછળ ચાલ્યો.

ત્યારે તે ધારિણી દેવી, ઉત્તમ હસ્તિ પર બેઠેલ શ્રેણિક રાજ વડે પાછળ-પાછળ સમ્યક્ અનુગમન કરાતી, ઘોડા-હાથી-રથ-ચોદ્ધા સહિતની ચતુરંગિણી સાથે પરિવરેલી, મહાન્ ભટ-ચડગરના વૃંદથી ઘેરાયેલી, સર્વ ઋદ્ધિ-સર્વદ્યુતિ સહિત યાવત્ દુંદુભિના નિર્ઘોષ નાદિત સ્વ સાથે રાજગૃહ નગરના શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર યાવત્ મહાપથમાં નગરજનો વડે અભિનંદિત કરાતી, વૈભારગિરિ પર્વતે આવી. આવીને વૈભારગિરિના કટકતટ અને પાદમૂલમાં, આરામ-ઉદ્યાન-કાનન-વન-વનખંડ-વૃક્ષ-ગુચ્છ-ગુલ્મ-લતા-વલ્લી-કંદરા-દરી-ચુંડી-દ્રહ-કચ્છ-નદી-સંગમ અને વિવરમાં [તેને] જોતી-પ્રેક્ષતી-સ્નાન કરતી, પત્રો-

પુષ્પો-ફળો-પલ્લવોને ગ્રહણ કરતી, માન કરતી, સુંઘતી, પરિભોગ કરતી, પરિભાગ કરતી, વૈભારગિરિની તળેટીમાં દોહદને પૂર્ણ કરતી, ચોતરફ પરિભ્રમણ કરે છે.

ત્યારપછી ધારિણી દેવીએ દોહદને દૂર કર્યો, પૂર્ણ કર્યા, સંપન્ન કર્યા. - પછી તે ધારિણી દેવી સેચનક હાથી પર આરૂઠ થઈ. શ્રેણિક રાજા ઉત્તમ હસ્તીના સ્કંધ ઉપર બેસી, તેની પાછળ-પાછળ સમ્યક્ અનુગમન કરતો, હાથી-ઘોડા યાવત્ રથ વડે રાજગૃહનગરે આવ્યો. આવીને રાજગૃહ નગરની વચ્ચેવચ્ચથી પોતાના ભવને આવ્યો. આવીને વિપુલ માનુષી ભોગોપભોગને ભોગવતો યાવત્ વિચરવા લાગ્યો.

[૨૩] ત્યારે તે અભયકુમાર પૌષ્પશાળાએ આવ્યો. આવીને પૂર્વ સંગતિક દેવનો સત્કાર, સન્માન કરીને તેને પ્રતિવિસર્જિત કર્યો. પછી તે દેવે સર્ગર્જિત, પંચવર્ણી મેઘથી શોભિત દિવ્ય વર્ષા લક્ષ્મીને પ્રતિસંહરીને જે દિશામાંથી આવેલો, તે જ દિશામાં પાછો ગયો.

[૨૪] ત્યારપછી તે ધારિણીદેવી, તે અકાલ દોહદ પૂર્ણ થતાં તે ગર્ભની અનુકંપાર્થે યતનાપૂર્વક રહે છે, યતનાપૂર્વક બેસે - સુવે છે. આહાર કરતાં પણ અતિ તિક્ત, અતિ કટુક, અતિ કષાય, અતિ અમ્બ, અતિ મધુર આહાર કરતી નથી. જે તે ગર્ભને હિત-મિત-પથ્ય અને દેશ-કાળને અનુરૂપ આહાર હોય. અતિચિંતા, અતિશોક, અતિદૈન્ય, અતિમોહ, અતિભય, અતિપરિત્રાસ ન કરતી ભોજન-છાદન-ગંધ-માળા-અલંકાર વડે તે ગર્ભને સુખે સુખે વહન કરે છે.

● વિવેચન-૧૯ થી ૨૪ :-

અવિણિજ્જમાણસિ - દોહદ, નષ્ટ ન થતાં અસંપ્રાપ્તદોહદ, મેઘ આદિ ન થવાથી અસંપૂર્ણ દોહદ, તેમના અજાતત્વથી અસંપૂર્ણત્વથી, તેથી જ અસંન્માનિત દોહદ, તેમને ન અનુભવતા, મનના તાપથી લોહી શોષાવાથી શુષ્ક થઈ, ભુખથી આકાંત થઈ નિર્માસ થઈ. ઓલુગ્ગ - શરીરથી જીર્ણ થઈ, અથવા ચેતાથી અવરુગ્ણ શરીરા થઈ, સ્નાન-ભોજન ત્યાગથી મ્લાન દુર્બલ થઈ, ગ્લાનીભૂત થઈ, વદનને અધોમુખ કરી, દીનની માફક વિવર્ણ વદનવાળી થઈ, જલકીડારૂપ કીડા, અક્ષાદિ વડે રમણ આદિ ત્યાગ કરી દુઃખી મનવાળી થઈ, નિરાનંદ થઈ, મનથી ઉપહત થઈ ઈત્યાદિ - X -

નો આઢાઙ - આદર ન કરતી, વિપરીત ચિત્તત્વથી ન જાણતી, આકુલીભૂત થઈ, શીઘ્ર આદિ ચારે પદ એકાર્થક છે, તે અતિ સંભ્રમ દેખાડે છે, - ધારિણી દેવી પાસે આવીને અવરુગ્ણાદિ ધારિણી દેવીને જુએ છે. બીજી વાચનામાં “જ્યાં ધારિણી દેવી હતી, ત્યાં જવાને સંકલ્પ કર્યો” આદિ દેખાય છે.

- X - લેચ્ચંપિ - બીજીવાર પણ, દેવ-ગુરુ દ્રોહિકા યર્ષશ આદિ સોગંદ આપીને અથવા શપથ વડે શાપિત તે. - X - X - મનમાં જન્મેલ માનસિક, મનમાં જ જે વર્તે છે, તે મનોમાનસિક દુઃખ, વચન વડે અપ્રકાશિતત્વથી મનો માનસિક... રહસિ કરોસિ-ગોપવે છે.

તિણ્હ - ત્રણ માસમાં કંઈક ન્યૂન... જત્તિહામિ - તને ઈષ્ટ કંઈક કરીશ. - -

આવા સ્વરૂપના મનોરથ પ્રધાન પ્રાપ્તિ, આય - ઈચ્છિત અર્થ-હેતુ વડે લાભ, ઉપાય-અપ્રતિહત લાભ કારણ વડે, તે આય કે ઉપાય. - X - X - અવિદમાણ - અપ્રાપ્ત થતા, આવા સ્વરૂપના આત્માશ્રિત, સ્મરણરૂપ, પ્રાર્થિત, બહાર અપ્રકાશિત, વિકલ્પને પર્યાલોચે છે.

તાઓ - હે તાત ! એમ આમંત્રીને - - અપધ્યાન હેતુ દોહદ આપૂર્તિ લક્ષણ. - - તેને ન ગોપવીને, વિવક્ષિત પ્રાપ્તિમાં સંદેહ ન ધારણ કરીને, અપલાપ કર્યા વિના, પ્રચ્છાદિત કર્યા વિના, યથાભૂત - જેમ બનેલ હોય તેમ, સત્ય પણ અન્યથા રીતે નહીં. સંદેહ રહિત, ઈયમદ્વં - દોહદપૂરણ લક્ષણ પ્રયોજન. અંતગમણ - પાર પામીશ.

ચુલ્લામઝ્યા - લઘુમાતા, પુલ્વસંગર્ભય-પૂર્વકાળે મિત્રપણે જેની સાથે રહ્યા તે પૂર્વસંગતિક - - મહર્ષિક-વિમાન પરિવારાદિ સંપત્તિયુક્ત યાવત્ શબ્દથી - મહાદ્યુતિક, મહાનુભાગ, મહાબલ, મહાસૌખ્ય.

પૌષ્પ - પર્વદિન અનુષ્ઠાન-ઉપવાસાદિ, તેની શાળા-ગૃહ વિશેષ, તે પૌષ્પશાળા. તેમાં પૌષ્પિક - ઉપવાસાદિ કરીને. માળા આદિને છોડીને, તેમાં વર્ણક-ચંદન, નિક્ષિપ્ત-વિમુક્ત, શસ્ત્ર-છરી આદિ - X - અદ્વિતીય - તથાવિધ પદાતિ આદિની સહાયથી રહિત. અદ્વમ્ભત્ત - સિદ્ધાંતની ભાષામાં ત્રણ ઉપવાસ. પરિણમમાણે - પરિપૂર્ણ થતા. વૈક્રિય સમુદ્ઘાત એટલે વૈક્રિય કરણાર્થ જીવ વ્યાપાર વિશેષ. તેના વડે સમુપહત-વ્યાપાર વિશેષ પરિણતિ. દંડ-ઉર્ધ્વ અધો લાંબો, શરીરની બહાર જીવપ્રદેશ કર્મ પુદ્ગલ સમૂહ, તેમાં વિવિધ પુદ્ગલોને સ્વીકાર્યા, જે સૂત્રમાં કહ્યા છે. યથાબાદર - અસાર, યથાસૂક્ષ્મ - સાર, તેનાથી વિકુર્વણા કરે છે.

અભયકુમારની અનુકંપાર્થે - તેને ત્રણ ઉપવાસ રૂપ કષ્ટ વર્તે છે, એમ વિચારીને. પૂર્વ જન્મમાં રહેલ જે સ્નેહ, તે પ્રિયત્વ, કાર્યના વશથી પ્રિયત્વ નહીં. બહુમાન - ગુણાનુરાગ, તેને લીધે થયેલ શોક-ચિત ખેદ, વિરહના સદ્ભાવથી જેને છે તે પૂર્વજનિત સ્નેહપ્રીતિબહુમાનજાત શોક વાચનાંતરમાં - “પૂર્વભવજનિત સ્નેહ પ્રીતિ બહુમાનજનિત શોભા” છે.

- X - રચણુત્તમાઙ - ઉત્તમરત્ન કે ઉત્તમ રચનાથી, ધરણીતલ - ભૂમિ ઉપર આવવાને સંજનિત - ઉત્પાદિત, ગમનપ્રચાર - ગતિક્રિયા વૃત્તિ. વાચનાંતરમાં “ધરણીતલ ગમન સંજનિત મનઃપ્રચાર” કહ્યું. - X -

સોનાના પ્રતરરૂપ આભરણ - કર્ણપૂર અને મુગટ તેનો જે આટોપ, તેના વડે દર્શનીય, તથા અનેક મણિ, કનક, રત્નોના સમૂહ વડે પરિમંડિત, કમરમાં નિવેશિત કટિસૂત્ર, તેના વડે ઉત્પન્ન હર્ષ, ચલાયમાન ઉત્તમ લલિત કુંડલો વડે ઉજ્જ્વલ કરાયેલ મુખ, તેની કાંતિરૂપ, તેના વડે જનિત સૌમ્યરૂપ જેનું છે તે.

વાચનાંતરમાં બીજા ત્રણ વિશેષણ છે -

તેમાં વ્યાઘૂર્ણિત - ચંચળ વિમલ સુવર્ણ પ્રતરક અને અવતંસકના પ્રકંપથી અતિ ચપળ, શોભે છે. પરિલમ્બમાન - લટકતી. મુગટના અગ્ર ભાગથી નિર્મિત ૧૦૦ મુખાકૃતિ વડે વિનિર્ગત, - X - ઉત્તમ મુક્તા ફળ વડે શોભતો જે મુગટ, તેનો જે ઉત્કટ આટોપ, તેના વડે દર્શનીય. તથા અનેક મણિ-કનક-રત્નના સમૂહ વડે

પરિમંડિત ભાગમાં - X - X - ગતિ સામર્થ્યજનિત કર્ણ આભૂષણ-ઉત્તમ કુંડલની સંચળતા, તેના વડે ઉજ્જ્વલિત - X - તથા કુંડલ સિવાયના આભરણથી જનિત શોભા યુક્ત.

તથા માલિન્યના જવાથી જેનો આકાર વિમળ છે, તેથી જ જેનું રૂપ શોભે છે, તેની ઉપમીત કરે છે - કાર્તિક પૂર્ણિમામાં શનિ-મંગળરૂપ ઉજ્જ્વલિત, જે મધ્ય ભાગે રહે છે, તથા નેત્રને આહ્લાદક શરદ્યંદ્ર અર્થાત્ શનિ-મંગળરૂપ કવચ કુંડલમાં ચંદ્રની જેમ તેનું રૂપ છે તથા આને જ મેરુ વડે ઉપમીત કરાય છે. - X - તેના વડે રમ્ય, તથા ઋતુલક્ષ્મી વડે જેની સર્વ શોભા જન્મી છે, પ્રકૃષ્ટ ગંધ વડે અભિરામ છે. - X - અસંખ્ય પરિમાણ અને નામવાળા દ્વીપ-સમુદ્ર છે, તેના મધ્યભાગમાં જતા વિમલ પ્રભા વડે જીવલોકને ઉદ્યોત કરતો અવતરે છે - ઉતરે છે આકાશમાં રહેલ, પંચવર્ણી-લઘુદંટિકાયુક્ત. આવો એક પાઠ છે.

બીજો પણ પાઠ-વાચના વિશેષ, બીજા પુસ્તકમાં દેખાય છે. તે ઉત્કૃષ્ટ ગતિ વડે, આકુળતાથી પણ સ્વાભાવિક નહીં, વળી ચપળ કાર્યા વડે, અતિ ઉત્કૃષ્ટ યોગથી રૌદ્રપણે, તેના દંટ સ્થૈર્યથી શીઘ્ર, દર્પાતિશયથી ઉદ્ધૃત, જય કરનારી, નિપુણતાથી, દેવગતિ વડે - આ બીજો ગમ છે. તે જીવાભિગમ સૂત્ર વૃત્તિ અનુસાર લખેલ છે. -
- કિં કરેમિ - આપને અભિપ્રેત કયુ કાર્ય કરું ? અથવા તને શું આપું ? અથવા તારા સંબંધીને શું આપું ? તારા હૃદયને શું મનોવાંછિત છે, આ પ્રશ્નો છે. - - સુનિચ્ચયવીસત્થે - સારી રીતે નિવૃત્ત-સ્વસ્થાત્મા, વિશ્વાસન્ કે નિરુત્સુક જે છે તે. - X - X -

મહાભયઞ્ચટગર. મોટા સુભટોના જે ચટકર પ્રધાનવૃંદ, તેના વડે પરિવરિત... વૈભાટગિરિના એકદેશતટ, તેની નજીકના નાના પર્વત, તેનું જે મૂળ, તેમાં તથા આરામ - જે માઘવી લતા ગૃહાદિમાં દંપતી આદિ રમણ કરે છે તેમાં, ઉદ્યાન-પુષ્પયુક્ત વૃક્ષસંકુલ જે ઉત્સવાદિમાં બહુચન ભોગ્ય છે તે. સામાન્ય વૃક્ષવૃંદયુક્ત નગર નજીકના કાનન, તેમાં. નગર વિપ્રકૃષ્ટ વનમાં, એક જાતિય વૃક્ષ સમૂહમાં, વૃંતાકી આદિ ગુચ્છોમાં, વંશ જાલી આદિ ગુલ્મોમાં, સહકારાદિ લતામાં, નાગ આદિ વલ્લીમાં, કંદરા - ગુફામાં, દરી - શૃંગાલાદિ ઉત્કીર્ણ ભૂમિ વિશેષમાં, ચુંઢી - અખાત અલ્પોદક વિદરિકામાં, વાનર આદિ ચૂથોમાં, પાઠાંતરથી દ્રહો-કક્ષો-ગહન-નદીમાં, નદીના સંગમોમાં, વિદર - જલસ્થાન વિશેષમાં, અચ્છમાણી - રહે છે, પ્રેક્ષમાણા - દેશ્યવસ્તુને જુએ છે. મજ્જંતિ - સ્નાન કરે છે. પલ્લવ - કિશલય, માણેમાણી - સ્પર્શન દારથી માપે છે. વિણેમાણ - દોહદને નષ્ટ કરે છે.

અકાલમેઘ દોહદ નાશ પામતાં, સંમાનિત - દોહદ પૂર્ણ થયા. ચતનાપૂર્વક - જે રીતે ગર્ભને બાધા ન થાય, તે રીતે રહે છે. ઉર્ધ્વ સ્થાને બેસે છે અથવા આસનનો આશ્રય કરે છે - સુવે છે. - X - જેમાં અતિ ચિંતા છે તે અતિચિન્ત, તે ન થાય તેમ ગર્ભને વહન કરે છે. એ રીતે અતિ શોક-દૈન્ય-મોહ-ભય ન રાખીને [ગર્ભને વહન કરે છે.] - X - X -

- સૂત્ર-રૂપ થી ૨૯ :-

[૨૫] ત્યારપછી તે ધારિણી દેવી નવ માસ બહુ પ્રતિપૂર્ણ થયા પછી સાડા

સાત રાત્રિદિવસ વીત્યા પછી, અર્ધ રાત્રિ કાળ સમયમાં સુકુમાલ હાથ, પગ યાવત્ સર્વાંગ સુંદર બાળકને જન્મ આપ્યો. ત્યારે તે અંગપ્રતિચારિકાઓ ધારિણી દેવીને નવ માસ યાવત્ બાળકને જન્મ આપેલ જોઈને, શીઘ્ર, ત્વરિત, ચપળ, વેગવાળી, ગતિથી શ્રેણિક રાજા પાસે આવે છે.

પછી શ્રેણિક રાજાને જય, વિજય વડે વધાવે છે, વધાવીને બે હાથ જોડી, મસ્તકે આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ કરી આમ કહે છે - હે દેવાનુપ્રિય ! ધારિણી દેવીએ નવ માસ થતાં યાવત્ બાળકને જન્મ આપ્યો. તે અમે દેવાનુપ્રિયને પ્રિય નિવેદન કરીએ છીએ, જે આપને પ્રિય થાઓ.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા તે અંગપ્રતિચારિકા પાસે આ વાતને સાંભળી, સમજી હૃષ્ટ-તુષ્ટ. થઈ તે અંગપ્રતિચારિકાને મધુર વચન વડે અને વિપુલ પુષ્પ-ગંધ-માળા-અલંકાર વડે સત્કારે છે, સન્માને છે, પછી દાસીપણથી મુક્ત કરી, પુત્રના પુત્ર સુધી ચાલે તેટલી આજીવિકા આપે છે આપીને પછી તે બધીને વિસર્જિત કરે છે.

ત્યારપછી તે શ્રેણિક રાજા કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! રાજગૃહનગર આસિકત યાવત્ પરિગત કરો. કરીને ચારક પરિશોધન કરો, કરીને માનોન્માન વર્ધન કરો. એ પ્રમાણે મારી આજ્ઞા મને પાછી સોંપો યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપે છે.

પછી તે શ્રેણિક રાજા ૧૮-શ્રેણી, પ્રશ્રેણીઓને બોલાવે છે, બોલાવીને કહે છે - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ. રાજગૃહનગરને અંદર અને બહારથી શુલ્ક અને કરરહિત કરો, અભટપ્રવેશ-અદંડિમકુદંડિમ-અઘરિમ-અઘારણીય કરો, સર્વત્ર મૃદંગ વગાડો, અમ્લાનમાલ્યદામ લટકાવો, ગણિકા જેમાં પ્રધાન હોય તેવા નાટક કરાવો, અનેકતાલાનુચરિત-પ્રમુદિત પ્રકીડિત-અભિરામ એવા પ્રકારની સ્થિતિપતિકા દશ દિવસ માટે કરાવો. - - મારી આ આજ્ઞા મને પાછી સોંપો, તેઓએ પણ તેમ કરીને, તેમજ આજ્ઞા પાછી સોંપે છે.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળાના ઉત્તમ સીંહાસને પૂર્વાભિમુખ બેઠો અને સૈંકડો, હજારો, લાખો, દ્રવ્યોથી યાગ કર્યો, દાન-ભાગ દેતો-લેતો વિચરવા લાગ્યો. - - ત્યારે તેના માતાપિતાએ પહેલા દિવસે જાતકર્મ કર્યું, બીજા દિવસે જાગરિકા કરી, ત્રીજા દિવસે ચંદ્ર-સૂર્ય દર્શન કરાવ્યું, આ પ્રમાણે શુચિજાત કર્મ કરણ સંપ્રાપ્ત થયા પછી બારમે દિવસે વિપુલ અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ તૈયાર કરાવ્યા. કરાવીને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન, સૈન્ય, અનેક ગણનાયક, દંડનાયકને યાવત્ આમંત્રે છે.

ત્યારપછી ન્હાઈ, બલિકર્મ કરી, કૌતુક કરી યાવત્ સર્વાલંકાર વિભૂષિત થઈ. મહા-મોટા ભોજન મંડપમાં તે વિપુલ અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમને મિત્ર, જ્ઞાતિ, ગણનાયક યાવત્ સાથે આસ્વાદિત-વિશ્વાદિત-પરિભાગ-પરિભોગ કરતા વિચરે છે. જમીને શુદ્ધ જલથી આચમન કર્યું, હાથ-મુખ ઘોઈ સ્વચ્છ થયા, પરમ શુચિ થયા, પછી તે મિત્ર-જ્ઞાતિ-નિજક-સ્વજન-સંબંધિ-પરિજન, ગણનાયક.

આદિને વિપુલ પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકાર વડે સત્કારી, સન્માની આ પ્રમાણે કહે છે -

કેમકે - અમારો આ પુત્ર ગર્ભમાં હતો, ત્યારે (તેની માતાને) અકાલ મેઘનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો, તેથી અમારા આ બાળકનું મેઘકુમાર એવું નામ થયો. તે બાળકના માતાપિતા આ આવા સ્વરૂપનું ગૌણ અને ગુણનિષ્ણ નામ કરે છે. ત્યારપછી તે મેઘકુમાર પાંચ ઘાત્રી વડે ગ્રહણ કરાયો. તે આ પ્રમાણે - ક્ષીરઘાત્રી, મંડનઘાત્રી, મજ્જનઘાત્રી, ક્રીડાપનઘાત્રી અને અંકઘાત્રી. બીજી પણ ઘણી કુબ્જા, ચિલાતી, વામણી, વડભિ, બર્બરી, બકુશી, ચોનકી, પલ્લવિણકી, ઈસીણીકા, ઘોરુકીણી, લ્હાસિકી, લકુશિકી, દમ્બિલિ, સિંહલિ, આરબી, પુલિંદિ, પક્વણી, બહલી, મરુંડી, શબરી, પારસી, વિવિધ દેશની, વિદેશી પરિમંડિત ઇંગિત-ચિંતિત-પ્રાર્થિત-વિજ્ઞાપિત પોતાના દેશ-નેપથ્ય-ગૃહિતવેશ, નિપુણ-કુશલ-વિનિત દાસીઓ દ્વારા, ચક્રવાલ-વર્ષધર-કંચુકી-મહત્તરક વૃંદથી ઘેરાયેલ રહેતો હતો. એક હાથથી બીજા હાથમાં સંહરાતો, એક ખોળામાંથી બીજા ખોળામાં જતો, લાલન-પાલન કરાતો, ચલાવાતો-ઉપલાલિત કરાતો, રમ્ય મણિજડીત તળ ઉપર પરિમિદમાન, નિવ્યાત-નિવ્યાઘાત ગિરિ કંદરામાં સ્થિત ચંપક વૃક્ષ સમાન સુખપૂર્વક વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો.

ત્યારે તે મેઘકુમારના માતા-પિતાએ અનુક્રમે નામકરણ, જમણ, પગથી ચલાવવો, ચોલોપનચન, મોટા-મોટા ઋદ્ધિ સત્કાર માનવ સમૂહની સાથે સંપન્ન કર્યો.

ત્યારે તે મેઘકુમાર, સાતિરેક આઠ વર્ષનો થયો અર્થાત્ ગર્ભથી આઠ વર્ષનો થયો, ત્યારે તેના માતાપિતાએ શુભ તિથિ-કરણ-મુહૂર્તમાં કાલાચાર્ય પાસે લઈ ગયા. ત્યારપછી તે કલાચાર્યે મેઘકુમારને લેખ આદિ ગણિતપ્રધાન શકુનરુત સુધીની ૭૨-કળાઓ સૂત્ર, અર્થ અને કરણથી સિદ્ધ કરાવી-શીખવાડી. તે આ પ્રમાણે -

(૧ થી ૬) લેખ, ગણિત, રૂપ, નૃત્ય, ગીત, વાજિંત્ર, (૭ થી ૧૨) સ્વરગત, પુષ્કરગત, સમતાલ, ધ્રુત, જનવાદ, પાસક, (૧૩ થી ૧૮) અષ્ટાપદ, નગરરક્ષા, દગમૃતિક, અજ્ઞાવિધિ, પાનવિધિ, વસ્ત્રવિધિ, (૧૯ થી ૨૪) વિલેપનવિધિ, શયનવિધિ, આર્યા, પ્રહેલિક, માગાધિક, ગાથા, (૨૫ થી ૩૦) ગીતિક, શ્લોક, હિરણ્યયુક્ત સુવર્ણ, યુક્તિ, ચૂર્ણયુક્તિ, આભરણવિધિ, (૩૧ થી ૩૬) તરુણીપ્રતિકર્મ, સ્ત્રીલક્ષણ, પુરુષલક્ષણ, અશ્વલક્ષણ, ગજલક્ષણ, ગોલલક્ષણ, (૩૭ થી ૪૨) કુકુટલક્ષણ, છત્રલક્ષણ, દંડલક્ષણ, અસિલલક્ષણ, મણિલક્ષણ, કાકલિલક્ષણ, (૪૩ થી ૪૮) વાસ્તુવિદ્યા, સ્કંધવારમાન, નગરમાન, વ્યૂહ, પ્રતિવ્યૂહ, ચાર, (૪૯ થી ૫૪) પ્રતિચાર, ચક્રવ્યૂહ, ગૂડ વ્યૂહ, શકટવ્યૂહ, ચુદ્ધ, નિર્યુદ્ધ (૫૫ થી ૬૦) યુદ્ધાતિચુદ્ધ, ચષ્ટિચુદ્ધ, મુષ્ટિચુદ્ધ, બાહુચુદ્ધ, લતાચુદ્ધ, ઈસત્ય, (૬૧ થી ૬૬) ત્સરુપવાદ, ધનુર્વેદ, હિરણ્ય પાક, સુવર્ણ પાક, સૂત્ર છેદ, વૃતખેડ, (૬૭ થી ૭૨) નાલિકાછેદ, પખછેદ, કડછેદ, સર્જુવ, નિર્જુવ, શકુનરુત.

[૨૬] ત્યારે તે કલાચાર્ય, મેઘકુમારને ગણિતપ્રધાન લેખાદિ શકુનરુત પર્યન્તની ૭૨ કલા સૂત્રથી, અર્થથી, કરણથી સિદ્ધ કરાવે છે, શીખવે છે, શીખવીને માતા-પિતા પાસે લઈ જાય છે. ત્યારે તે મેઘકુમારના માતા-પિતા તે કાલાચાર્યને મધુર વચન વડે અને વિપુલ વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકાર વડે સત્કારે છે, સન્માને છે, પછી જીવિતાઈ વિપુલ પ્રીતિદાન આપે છે આપીને પ્રતિવિસર્જિત કરે છે.

[૨૭] ત્યારપછી તે મેઘકુમાર ૭૨-કલામાં પંડિત થયો. તેના નવે અંગ જાગૃત થઈ ગયા. ૧૮ પ્રકારની દેશી ભાષામાં વિશારદ થઈ ગયા, તે ગીતરતી, ગંધર્વનૃત્યકુશલ, અશ્વ-હાથી-રથ-બાહુ યોદ્ધો, બાહુપ્રમદી, ભોગ ભોગવવામાં સમર્થ, સાહસિક, વિકાલચારી થઈ ગયો.

ત્યારે તે મેઘકુમારના માતાપિતાએ મેઘકુમારને ૭૨-કલામાં પંડિત યાવત્ વિકાલચારી થયેલ જાણ્યો. જાણીને આઠ ઉત્તમ પ્રાસાદાવતંસક બનાવ્યા. તે પ્રાસાદ ઘણા ઉંચા, પોતાની ઉજ્જવલ કાંતિથી હસતા હોય તેવા લાગતા હતા. મણિ-સુવર્ણ-રત્નની રચનાથી વિચિત્ર, વાતોક્ષુત વિજય-વૈજયંતી પતાકા, છત્રાતિછત્રયુક્ત, ઉંચા, આકાશતલને ઉલ્લંઘતા શિખરયુક્ત હતા. જાળી મધ્યે રત્નના પંજર, નેત્ર સમાન લાગતા હતા. તેમાં મણિ-કનકની સ્તુપિકા હતી. વિકસિત શતપત્ર પુંડરીક હતા. તે તિલક રત્નો અને અર્ધચંદ્રાર્ચિત હતા. વિવિધ મણિમય માળાથી અલંકૃત, અંદર-બહાર શ્લક્ષણ, તપનીય રુચિર વાલુકા પ્રસ્તર યુક્ત, સુખસ્પર્શવાળા, શોભાયુક્ત રૂપવાળા, પ્રાસાદીય યાવત્ પ્રતિરૂપ હતા.

એક મહા ભવન કરાવ્યું, તે અનેક શત સ્તંભ સંનિવિષ્ટ, લીલા સ્થિત શાલભંજિકા, ઉંચી-સુનિર્મિત વજ્રમય વેદિકા અને તોરણ, ઉત્તમ રચિત શાલભંજિકા સુશ્વિષ્ટ-વિશિષ્ટ-લષ્ટ-સંસ્થિત-પ્રશસ્ત-વૈદૂર્યમય સ્તંભ હતા. તે વિવિધ મણિ-સુવર્ણ-રત્ન ખચિત, ઉજ્જવલ, બહુસમ સુવિભક્ત, નિચિત, રમણીય ભૂમિભાગ ઈદામૃગ યાવત્ વિવિધ ચિત્રથી ચિત્રિત હતા. સ્તંભ ઉપર વજ્રમય વેદિકાયુક્ત હોવાથી રમણીય લાગતા હતા. સમાન શ્રેણી સ્થિત વિદ્યાધરોના યુગલ ચંત્ર દ્વારા ચાલતા દેખાતા હતા. હજારો કિરણોથી વ્યાપ્ત હજારો, ચિત્રોથી યુક્ત, દેદીપ્યમાન-અતિ દેદીપ્યમાન હતા. તેને જોતા આંખો ચોંટી જતી હતી. તે સુખ સ્પર્શી, શોભા સંપન્ન રૂપ હતું. સુવર્ણ-મણિ-રત્ન સ્તૂપિકા, વિવિધ પંચવર્ણી ઘંટા સહિત પતાકાથી પરિમંડિત શિખર યુક્ત હતું. ધવલ મરિચિકવચ ફેલાતા હતા. તે લીંપેલ, ઘોળેલ અને ચંદરવા યુક્ત યાવત્ ગંધવર્તીભૂત, પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ, પ્રતિરૂપ હતું.

[૨૮] ત્યારે તે મેઘકુમારના માતાપિતાએ મેઘકુમારને શોભન તિથિ-કરણ-નક્ષત્ર-મુહૂર્તમાં સદેશ, સદેશવચ, સદેશત્વચા, સદેશ લાવણ્ય-રૂપ-ચૌવન-ગુણોપેત, સદેશ રાજકૂળથી લવાયેલ, એક સાથે આઠ અંગોમાં અલંકારધારી સુહાગણ સ્ત્રીઓ દ્વારા મંગલગાન આદિ પૂર્વક, આઠ રાજકન્યાઓ સાથે એક દિવસે પાણિ ગ્રહણ કરાવ્યું.

ત્યારપછી તે મેઘના માતા-પિતાએ આ પ્રમાણે પ્રીતિદાન આપ્યું. આઠ કોટી હિરણ્ય, આઠ કોટી સુવર્ણ ઈત્યાદિ ગાથાનુસાર જાણવું યાવત્ પ્રેક્ષણકારિકાઓ. બીજું પણ વિપુલ ધન-કનક-રત્ન-મણિ-મોતી-શંખ-શિલ-પ્રવાલ-રક્તરત્ન-ઉત્તમ સારભૂત દ્રવ્ય આપ્યું યાવત્ સાત પેટી સુધી દેવા માટે - ભોગવવા માટે - પરિભાગ કરવાને માટે પર્યાપ્ત હતું.

ત્યારે તે મેઘકુમારે પ્રત્યેક પત્નીને એક-એક કરોડ હિરણ્ય, એક એક કરોડ સુવર્ણ, યાવત્ એક એક પ્રેક્ષણકારીને આપી. બીજું પણ વિપુલ ધન, કનક યાવત્ પરિભાગ આપ્યો. ત્યારે તે મેઘકુમાર ઉપરના ઉત્તમ પ્રાસાદમાં રહેલો, ત્યાં મૃદંગના ધ્વનિ, ઉત્તમ તરુણી દ્વારા થતાં બ્રહ્મીશબ્દ નાટક દ્વારા ગાયન કરાતા, કીડા કરાતા, મનોહર શબ્દ-સ્પર્શ-રૂપ-ગંધની વિપુલતાવાળા મનુષ્યસંબંધી કામભોગોને ભોગવતો રહ્યો હતો.

[૨૯] તે કાળે તે સમયે ભગવન્ મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વી વિચરતા ગ્રામાનુગ્રામ જતાં સુખે સુખે વિહાર કરતા રાજગૃહનગરના ગુણશીલ ચૈત્યે યાવત્ રહ્યા. - - ત્યારે તે રાજગૃહનગરના શૃંગાટકઁ ઘણાં લોકોનો મોટો અવાજ [શોર બકોર] થતો હતો. યાવત્ ઘણાં ઉગ્ર, ભોગો યાવત્ રાજગૃહનગરની વચ્ચોવચ્ચ થઈને એક દિશામાં, એકાભિમુખ કરીને નીકળતા હતા. તે સમયે મેઘકુમાર ઉપરના ઉત્તમ પ્રાસાદમાં રહેલ, મૃદંગનો નાદ યાવત્ માનુષી કામભોગો ભોગવતો રાજમાર્ગને આલોકતો આલોકતો એ રીતે વિચરતો હતો.

ત્યારે તે મેઘકુમારે ઘણાં ઉગ્ર, ભોગ યાવત્ એક દિશાભિમુખ નીકળતા લોકોને જોયા, જોઈને કંચુકી પુરુષને બોલાવ્યો, બોલાવીને પૂછ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! શું આજે રાજગૃહનગરમાં ઈન્દ્ર મહોત્સવ કે સ્કંદ મહોત્સવ કે રુદ્ર-શિવ-વૈશ્રમણ-નાગ-યક્ષ-ભૂત-નદી-તળાવ-વૃક્ષ-ચૈત્ય-પર્વત-ઉદ્યાન-ગિરિ યાગ્રા (મહોત્સવ) છે ? કે જેથી ઘણા ઉગ્ર, ભોગ (લોકો) યાવત્ એક દિશામાં એકાભિમુખ થઈ નીકળી રહ્યા છે ત્યારે તે કંચુકી પુરુષો એ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના આગમનનો વૃત્તાંત જાણીને મેઘકુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! આજે રાજગૃહનગરમાં ઈન્દ્ર મહોત્સવ યાવત્ ગિરિયાગ્રા નથી કે જેથી આ ઉગ્ર યાવત્ એક દિશામાં, એકાભિમુખ થઈ નીકળી રહ્યા છે, પણ હે દેવાનુપ્રિય ! આદિકર, તીર્થકર, શ્રમણભગવન્-મહાવીર અહીં આવ્યા છે - સંપ્રાપ્ત થયા છે - સમોસર્યા છે - આ જ રાજગૃહનગરના ગુણશીલ ચૈત્યમાં યાવત્ વિચરે છે.

● વિવેચન-૨૫ થી ૨૯ :-

મત્થયથોચાઝ - દાસત્વથી મુક્ત કરી. પૌત્રાનુપુત્રિકા-પુત્ર, પૌત્રાદિ યોગ્ય, વૃત્તિ-જીવિકા. રાજગૃહનગર આસિકત કરો, અહીં યાવત્ શબ્દથી પાણી છાંટીને સીંચો, કચરો સાફ કરવા વડે સંમાર્જન કરો, છાણ આદિ વડે લીંપો. શેમાં ? શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, ચતુર્મુખ, મહાપથ, પથમાં. પાણી વડે સીંચો, તેથી જ પવિત્ર, કચરાને દૂર કરવા વડે શેરી આદિને સાફ કરો. - X - તથા મંચાતિમંચ ચુક્ત,

મંચ-માળો, જેવા માટે બેઠેલા પ્રેક્ષકો નિમિત્તે, અતિમંચ - તેની પણ ઉપર જે છે તે.

નાનાવિધરાગૈઃ વિવિધ કુસુંભાદિ વડે ભૂષિત જે ધ્વજસિંહ, ગરુડાદિ રૂપ ચિત્રો ચુક્ત ઉપલક્ષિત મોટો પટ્ટ, પતાકા, તેનાથી મંડિત. લાઝ્જોદ્વયમહિયં - છાણ આદિ વડે ભૂમિમાં લેપન, યુના વડે ભીંતાદિને સફેદ કરવી. તે બંને વડે પૂજન કરાયેલ. ગોશીર્ષ-ચંદન વિશેષ અને રક્ત ચંદન વિશેષના થાપા-પંચાંગુલી સહિત હાથ જે ભીંત ઉપર લગાડેલ છે. તથા ઘરની અંદર ચંદન કળશ-માંગલ્ય ઘટ સ્થાપેલ છે, તથા તે ચંદન કળશ, સારી રીતે તોરણો લગાડેલ છે. તથા આસત્તોસત્તઁ આસક્ત ભૂમિમાં રહેલ, ઉત્સક્ત - ઉપર રહેલ, વિપુલ અને વૃત્ત, વર્ધારિય-લટકતી, પુષ્પ માળાનો સમૂહ જેમાં છે, તે તથા - પંચવર્ણ. પંચવર્ણ, સરસ, સુગંધ વડે જે કરપ્રેરિત, પુષ્પપુંજ, તેના વડે ઉપચાર-પૂજા, તેના વડે ચુક્ત.

કુંદુરુક્કઁ કુંદુરુક્કઁ, તુરુષ્ક ધૂપ વડે મધમધાયમાન ગંધ વડે રમ્ય, સુગંધ વરગંધિકથી ગંધવર્તીભૂત, નટ-નાટકોમાં નાટક કરનાર, નર્તક, જલ્લ-વસ્ત્રાપેલકા અથવા રાજાના સ્તોત્ર પાઠક, મલ્લ, મુઢી વડે લડતા, વિડંબક-વિદૂષક, કથા કહેનારા, પલવક-જે કુદે છે, નદી આદિને તરે છે, લાસક - જે રાસકો ગાય છે કે જય શબ્દ કરે છે તે ભાંડ. આખ્યાયક-જે શુભાશુભ કહે છે, લંખ-વાંસ ખેલક, મંખ-હાથમાં ચિત્રફલક લઈ ભિક્ષા માટે ફરે, તૂણઈલ્લ-તૂણવાદ વગાડનાર, વીણાવાદક, તાલાચર-પ્રેક્ષકોને ફરતાં ધ્વનિ કરી રહેલ, પોતે કરતા બીજાને કરાવતા તથા ચારક શોધન કરીને માનોન્માન વર્ધન કરો. - X - શ્રેણી-કુંભારાદિ, પ્રક્ષેણી-તેના ભેદ.

અસ્સુક્કઁ શુલ્કથી મુક્ત સ્થિતિપતિતા કરો, શુલ્ક-વેચાતા કરિયાણા માટે રાજાને દેવાનું દ્રવ્ય. ઉત્કર-કર રહિત, ગાય આદિ માટે પ્રતિવર્ષ રાજાને દેવાનું દ્રવ્ય. રાજપુરુષોને કુટુંબીના ઘરોમાં પ્રવેશબંધી તે અભટપ્રવેશ. દંડ વડે નિવૃત્ત તે દંડિમ, કુદંડ વડે નિવૃત્ત તે કુદંડિમ રાજદ્રવ્ય, તેનો નિષેધ તે અદંડિમ કુદંડિમ. તેમાં દંડ તે અપરાધાનુસાર રાજગ્રાહ્ય દ્રવ્ય, કારણિકોને પ્રજ્ઞાદિ અપરાધથી મહા અપરાધમાં પણ અલ્પ રાજગ્રાહ્ય દ્રવ્ય તે કુદંડિમ. ઋણદ્રવ્યને ધારણ ન કરવું તે. - X - X -

અમ્માયમિલાયઁ મ્લાન ન થયેલ પુષ્પમાળાને વિલાસી પ્રધાન ગણિકા વડે - નાટક પ્રતિબદ્ધ પાત્ર વડે ચુક્ત. પ્રેક્ષકારી વિશેષ વડે સેવાતી. પ્રમુદિત-હૃદય, પ્રકીડિત-કીડા કરવાને આરંભેલ લોકો વડે રમ્ય. યથોચિત કુલમર્યાદામાં અંતર્ભૂત જે પુત્ર જન્મોત્સવ સંબંધી પ્રક્રિયા તે સ્થિતિપતિતા, દશ દિવસનો મહિમા કરો અને કરાવો. - X -

યાગ-દેવપૂજા, દાયાન્-દાનનો, ભાગ-લબ્ધ દ્રવ્ય વિભાગ. પહેલા દિવસે પ્રસવ કર્મ-નાલ છેદન, નિખનનાદિ, બીજે દિવસે રાત્રિ જાગરણ, ત્રીજે દિવસે સૂર્ય-ચંદ્ર દર્શન ઉત્સવ વિશેષ. પાઠાંતરમાં પહેલા દિવસે સ્થિતિપતિતા, ત્રીજે દિવસે ચંદ્ર-સૂર્ય દર્શન, છટ્ઠે દિવસે જાગરણ. નિલ્લ-અશુચિ જાતકર્મ થઈ ગયા પછી - X - બારમે દિવસે અથવા બારસ નામના દિવસે - X - મિત્ર-સુહૃદ, જ્ઞાતિ-માતા, પિતાભાઈ આદિ, નિજક-પોતાના પુત્રાદિ, સ્વજન-કાકા આદિ, સંબંધી-સસરા આદિ, પરિજન-દાસીદાસાદિ, બાળ-સૈન્ય, ગણનાયકાદિ પૂર્વે કહ્યા છે.

મહદ્મહાલક - અતિ મહાન્. આસ્વાદ કરાતો હોવાથી આસ્વાદનીય, પરિભાજ્યન્ત-બીજાને આપતા - X - જેમિય-જમ્યા, ભોજન કર્યું. ભુતુતર-ભોજન પછીનો કાળ. આગય-બેસવાના સ્થાને આવેલ - X - શુદ્ધ જળ વડે આચમન કરેલ, લેપ આદિને દૂર કરવા વડે ચોખ્ખા થયેલ. તેથી જ પરમ શુચિભૂત થયેલ. - X - ગુણનિષ્પન્ન પ્રશસ્ત નામ મેઘ.

દ્વીરદાત્રી-દુધ પીવડાવનારી, મંડનદાત્રી-વસ્ત્રાભૂષણ પહેરાવનારી, મજ્જનદાત્રી-સ્નાન કરાવનારી, ક્રીડનદાત્રી-ક્રીડા કરાવનારી, અંકદાત્રી-ખોળામાં બેસાડનારી, - - વાંકી જંઘા વડે કુબ્જા, અનાર્ય દેશોત્પન્ન ચિલાતી, વામણી-ઠીંગણી, વડબી-મોટા પેટવાળી, બર્બરી-બર્બર દેશની, એ રીતે બકુશ, ચોનક આદિ દેશની - X - નાના દેશી-અનેક પ્રકારની અનાર્ય પ્રાય: દેશોત્પન્ન, સ્વકીય દેશની અપેક્ષાએ વિદેશી. - X -

ઇંગિત-નયન આદિ ચેષ્ટા વિશેષ, ચિંતિત-બીજાના હૃદયમાં સ્થાપિત, પ્રાર્થિત-અભિલષિત - X - સ્વ દેશમાં જે નેપથ્ય-પરિધાનાદિ રચના, તેની જેમ ગૃહિત વેષ - X - નિપુણોના મધ્યે કુશળ, તેથી જ વિનિતાભિ વડે યુક્ત તથા ચેટિકા ચક્રવાલ-સ્વદેશમાં સંભવિત વર્ષધર-પ્રયોગ વડે નપુંસક કરાયેલ - X - કંચુઈજજ-કંચુકી નામે અંત:પુર પ્રયોજન નિવેદક કે પ્રતીહારા, મહત્તરક - અંત:પુરના કાર્ય ચિંતક - X -

એક હાથથી બીજા હાથમાં લઈ જવાતો ઈત્યાદિ, તથાવિદ્ય આલોચિત ગીત વિશેષથી ગવાતો, ક્રીડાદિ લાલન વડે ઉપલાલ્યમાન પાઠાંતરથી નૃત્ય-ગીત-લાલન-આલિંગન-અલ્પાલિંગન-સ્તુતિ-ચુંબન આદિ કરાતો. - - નિર્વાત-નિર્વાઘાત - X - પ્રચંકમક-ભ્રમણ, ચૂડાપનચન-મુંડન. - - મહા ઋદ્ધિ તથા સત્કારથી, લોક વડે પૂજવાથી.

અર્થથી- વ્યાખ્યાનથી, કરણથી-પ્રયોગથી, સેહાવએ - સિદ્ધ કરવું, શિક્ષાયતિ-અભ્યાસ કરાવે છે. નવાઙ્ગ - બબ્બે શ્રોત્ર, નયન, નાસિકા, એક જીભ, એક ત્વચા, એક મન, બાલ્યાપણે અવ્યક્ત ચેતના હતી તે ચૌવનમાં વ્યક્ત ચેતનાવાળા થયા - X -

અષ્ટદશ - પ્રવૃત્તિ પ્રકાર અથવા અઢાર વિધિ વડે, પ્રચાર-પ્રવૃત્તિ, જેની છે, તથા તેની, દેશીભાષા - દેશ ભેદથી વર્ણ શ્રેણીરૂપ, વિશારદ-પંડિત. ગીતરતિગંધર્વ-ગીત અને નાટ્યમાં કુશલ. ઘોડા વડે યુદ્ધ કરે તે હયયોધી - X - X - સાહસિક હોવાથી વિકાલે ચરે તે વિકાલચારી.

પ્રાસાદાવતંસક-પ્રધાનપ્રાસાદ, અબ્બુગાયભૂસિય-અતિઉચ્ચ, પહસિએવિવ-શ્ચેત પ્રભાના પ્રબલ પટલતાથી હસતા એવા, તથા મણિ-સુવર્ણ-રત્નોના વેરાચેલાપણાથી ચિત્રિત, વાયુ વડે ઉડતી વિજયસૂચક વૈજયંતિ નામે પતાકા, છત્રાતિ છત્ર વડે જે યુક્ત, ગગનતલને જાણે ઓળંગી જતા શિખરવત્ ઊંચા, જાલાંતરેપુ-જાળની મધ્યે જેમાં રત્નો છે તે. પંજર ઉન્મિલિત - પૃથક્કૃત્ પંજર અને પ્રત્યગ્રહાયા અથવા જાલાંતર રત્નપંજરથી, તેના સમુદાય વિશેષથી ઉન્મીલિત કે ઉન્મીલિત લોચનો. - X - X - તિલક-પુંડ્ર, રત્ન-કર્કેતનાદિ, અર્ધચંદ્ર-સોપાન વિશેષ કે ભીંતોમાં, ચંદનાદિમય

વડે આલેખેલ, - X - X - અંદર-બહાર વિવિધ મણિમયમાળા વડે અલંકૃત. મસૂણ, તપનીચની જે રુચિરા વાલુકા તેનું પ્રતર. - X -

સશ્રીક-સશોભન, રૂપ-રૂપક જેમાં છે, તે પ્રાસાદીય-ચિત્તને આહ્વાદક, દર્શનીય - જેને જોતા આંખો થાકતી નથી. અભિરૂપ મનોજ્ઞરૂપ. એક મોટું ભવન. આ ભવન અને પ્રાસાદમાં શો ભેદ છે ? ભવન, લંબાઈની અપેક્ષાએ કંઈક ન્યૂન ઊંચાઈવાળું હોય છે, પ્રાસાદ-આચામ કરતા બમણી ઊંચાઈવાળો હોય. - - અનેક શત્ સ્તંભમાં રહેલ, લીલા કરતી રહેલી પુતળી જેમાં છે તે, તથા સુકૃતા વજની વેદિકા, તેના ઉપર તોરણ તથા ઉત્તમ, રચિતા કે રતિદા શાલભંજિકા વડે સંબદ્ધ, વિશિષ્ટ લષ્ટ સંસ્થિત, પ્રશસ્ત વૈદૂર્યના સ્તંભો જેમાં છે, તે તથા -

વિવિધમણિ-સુવર્ણ-રત્ન વડે ખચિત અને ઉજ્જ્વલ, અતિસમ, સુવિભક્ત, નિબિડ, રમણીય ભૂ ભાગ જેમાં છે તે તથા, ઈલા-મૃગ-વૃષભ - આદિ ચિત્રો વડે ચિત્રિત ચાવત્ કરણથી સ્તંભની ઉપરવર્તી વજની વેદિકા વડે પરિવેષ્ટિત અને અભિરામ, વિદ્યાધરોના જે સમશ્રેણિક યુગલ, તેને ચંત્ર વડે પુરુષ પ્રતિમા દ્વય રૂપે ચલાવનાર તથા અર્ચિ :- હજરો કિરણો વડે પરિવારણીય, દીપ્યમાન, અતિશય દીપ્યમાન. - X - લિશતીવ - દર્શનીયત્વના અતિશયથી શ્લિષ્યતિ, તથા વિવિધ પંચવર્ણી ઘંટી પ્રધાન પતાકા વડે પરિમંડિત અગ્ર શિખર જેના છે, તે તથા -

ઘવલ મરીચિ લક્ષણ કંકટ, તેનો સમૂહ. - X - સદૈશ અર્થાત્ શરીર પ્રમાણથી અથવા મેઘકુમારની અપેક્ષાએ પરસ્પર સમાન, સમાન કાળકૃત્ અવસ્થા વિશેષ, સમાન ત્વચાવાળી, સમાન લાવણ્યાદિ રૂપ, તેમાં લાવણ્ય-મનોજ્ઞતા, રૂપ-આકૃતિ, ચૌવન-ચુવાની, ગુણ-પ્રિયભાષીપણું આદિ તથા પ્રસાદન-મંડન. - - અવિઘવવધૂષિ: જીવિત્ પતિક નારી વડે જે અપવદન, મંગલ-દહિ, અક્ષત, ગાયન વિશેષ, સુજલ્પિત-આશીર્વચનો. - X - આ જે પ્રીતિદાન આપ્યું તે આ પ્રમાણે -

આઠ કોટી રૂપુ, આઠ કોટી સુવર્ણ, બાકીનું પ્રીતિદાન ગાથા અનુસાર જાણવું, તે ગાથા અહીં ન હોવાથી, બીજા ગ્રંથથી નોંધીએ છીએ -

આઠ કોટી હિરણ્ય, આઠ કોટી સુવર્ણ, એ રીતે મુગટ, કુંડલ, આઠ-આઠ હાર-એકાવલી-મુક્તાવલી-કનકાવલી - રત્નાવલી-કટકયુગ-ત્રુટિત જોય-ક્ષોમયુગલ-વડયુગ-પટ્ટયુગ-દુકૂલયુગ, આઠ આઠ શ્રી-દ્વી-દૃતિ-કીર્તિ-બુદ્ધિ-લક્ષ્મી, આઠ આઠ નંદા-ભદ્રા-તલા-ધ્વજ-વચ-નાડ-અન્ન-હાથી-યાન-યુગ્ય-શીબિકા-સ્ચંદમાની-ગિલ્લી-થિલ્લી-વિકટયાન-રથ-ગામ-દાસ-દાસી-કિંકર-કંચુકી-મયહર-વર્ષધર-તિવિહ-દીપ-સ્થાલ-પાત્રી-સ્થાસક-પલ્લક-કતિપય અવપકવ, પાવીટ-કરોટીકા-પલ્ચંક-પ્રતિશચ્યા. આઠ આઠ હંસાદી વિશિષ્ટ ભેદો -

હંસ-ક્રૌંચ-ગરુડ-ઓણય-પ્રણત-દીર્ઘ-ભદ્ર-પક્ષ-મગર-પદ્મ-દિશા સૌવસ્તિક એ અગિયાર. તેલ-કોષ સમુદ્ગક, પત્ર, ચોચ, તગર, એલા, હરિતાલ, હિંગલોક, મન:શીલ, સાસવ-સમુદ્ગક.

કુબ્જા, ચિલાતી, વામણી, વડબી, બર્બરી, વસિય, ચોનિક, પલ્લવિકા, ઈસિણીયા, ઘોરુઈણિયા, લાસિકી, લકુશિકી, દમિણી, સિંહલી, આરબી, પુલિંદી, પકવણી, બહણી,

મુરંટી, શબરી, પારસી.

છત્રધરી, ચેટી, ચામરધરી, તાલિયંટધરી, સકરોટીકાધરી, ક્ષીર આદિ પંચ ધાત્રી - - અષ્ટાંગમર્દિકા, ઉન્મર્દિકવિગમંડિકા, વર્ણચૂર્ણક પીસિત કીડાકારી, દ્રવકારી - - ઉત્સ્થાપિતા, નાડધલ્લ, કૌર્ડુબિણી, મહાનસિણી, ભંડારી, અજજધારિ, પુષ્પધરી, પાણીયધારી, વલકારી, શય્યાકારી આભ્યંતરિકી-બાહિરીકી, પ્રતિહારી, માલારી, પ્રેષણકારી આઠ આઠ.

અહીં આ પાઠક્રમ છે, સ્વરૂપ આ રીતે - આઠ મુગટ મુગટપ્રવર આદિ, હાર-૧૮ સરો, ૯ સરો. એકાવલી-વિચિત્રમણિકા, મુક્તાવલી-મોતીની, કનકાવલી-કનક, માણેકમયી, કટક-કલાયિક આભરણ, ત્રુટિકા-બાહુરક્ષિકા, ક્ષોમ-કપાસનું બનેલ, વટક-ત્રિસરીમય, પટ્ટ-પટ્ટસૂત્રમય, દુકૂલ-દુકૂલ નામક વૃક્ષથી બનેલ. વલ્ક-વૃક્ષવલ્ક નિષ્પન્ન. શ્રી આદિ છ દેવીની પ્રતિમા. નંદાદિનો અર્થ લોકથી જાણવો. બીજા કહે છે નંદ - વૃત લોહાસનાદિ - X -

તલ-તાલવૃક્ષ, વ્રજ-ગોકુળ, નાડ્ય-બગીચાબદ્ધ નાટક. અશ્વ-ઉત્તમ અશ્વ, સર્વ રત્નમય શ્રીગૃહપ્રતિરૂપ, એ રીતે હાથી આદિ. યાન-શકટ આદિ, યુગ્ય-ગોલ્લ દેશ પ્રસિદ્ધ, બે હાથ પ્રમાણ જંપાન ચોખૂણી. શિબિકા-કૂટાકારથી આચ્છાદિત, સ્યંદમાનિકા-પુરુષ પ્રમાણ જંપાન વિશેષ. ગિલ્લિ-હાથી ઉપરની અંબાડી, તે બીજા દેશમાં શિલ્લી કહેવાય છે. વિકટયાન-અનાચ્છાદિત વાહન, રથ-સંગ્રામિક પરિયાન, - X - X -

ગામ-૧૦,૦૦૦ કુળનું એક ગામ, દીપ ત્રણ પ્રકારે - અવલંબન દ્વીપ, શ્રુંખલાબદ્ધ હોય, ઉત્કંપન દ્વીપ - ઉર્ધ્વ દંડવાળું, પંજરદ્વીપ-અભ્રપટલ આદિ પંજરચુકત, આ ત્રણે ત્રણ ભેદે છે - સોનાનો, રૂપાનો, તે બંનેનો. આ પ્રમાણે સ્થાલ આદિ સુવર્ણાદિ ત્રણ ભેદે છે. કઈવિકા - કલાયિકા, અવએજ-તાપિકાહસ્તક, - X - ભિસિકા-આસનવિશેષ, - X - બાકી રૂઢિથી જાણવું.

વિપુલ-ઘણું, ઘન-ગણિમ, ઘરિમ, મેય, પરિચ્છેદ ભેદથી ચાર પ્રકારે છે. કનક-સુવર્ણ, રત્ન-કર્કેતનાદિ, સ્વસ્વજાતિપ્રધાન વસ્તુ - X - શિલાપ્રવાલ-વિદુમ, અથવા શિલા-રાજપટ્ટ - X - સાર-પ્રધાન.

અલાહિ-પર્યાપ્ત, પરિપૂર્ણ. યાવ-યાવત્ પરિમાણ, સાતમા-કુલ લક્ષણ વંશમાં થનાર સાતમા પુરુષ સુધી. પ્રકામ-અત્યર્થ, દાતું-દીન આદિને દાન, ભોક્તું-સ્વયં ખાય, પરિભાજયિતું-દાયાદ આદિનો પરિભાગ કરવો, - X - કુટ્ટમાણેહિં મુયંગમત્યેહિં-ઘણાં ખેરથી આસ્ફાલન કરવાથી ફાટી જતું લાગે તેવું, મૃદંગમુખપુટ તે મૃદંગમસ્તક.

- X - મહયા જનસદ્ધં અહીં યાવત્ શબ્દથી જનસમૂહ, જનબોલ, જનકલકલ, જનોર્મી, જનોક્કલ, જનસંનિપાત, ઘણાં લોકો પરસ્પર એ પ્રમાણે કહે છે એ રીતે પ્રજાપે છે, બોલે છે, પ્રરૂપે છે - હે દેવાનુપ્રિય! આદિકર, તીર્થકર, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર યાવત્ પ્રાપ્તિની કામના કરનાર પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા, ગ્રામાનુગ્રામ જતા અહીં આવ્યા છે, અહીં સંપ્રાપ્ત, સમવસૂત થયા છે, અહીં રાજગૃહનગરમાં ગુણશીલ ચૈત્યે યથા પ્રતિરૂપ અવગ્રહ લઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચારી રહ્યા છે. હે દેવાનુપ્રિય!

તથારૂપ અરહંત, ભગવંતના નામગોત્રના શ્રવણથી પણ મહાફળ મળે, તો અભિગમન-વંદન-નમન-પ્રતિપૂચ્છના-પર્યુપાસનાનું તો કેટલું ફળ મળે? એક જ આર્ય ધાર્મિક સુવચનના શ્રવણનું મહાફળ છે, તો વિપુલ અર્થ ગ્રહણનું કેટલું હોય?

હે દેવાનુપ્રિય ! ત્યાં જઈએ. ભગવંતને વાંદી-નમી-સત્કારી-સન્માની-કલ્યાણ મંગલ દેવ ચૈત્યરૂપ તેમને પર્યુપાસીએ. તે આપણને આ અને પરભવમાં હિત-સુખ-ક્ષમ-નિઃશ્રેયસ-આનુગામિકપણે યશે.

ઘણાં ઉગ્રોં યાવત્ શબ્દથી ઉગ્રપુત્રો, ભોગ, ભોગપુત્રો તથા રાજન્ય, ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણ, ભટ, યોદ્ધા, મલ્લકી, લેચ્છવી અને બીજા પણ ઘણાં રાજા, ઈશ્વર, તલવર ઈત્યાદિ સાર્થવાહ વગેરે. તેમાંના કેટલાંક વંદનાર્થે, કેટલાંક પૂજાર્થે, સત્કાર-સન્માન-કુતૂહલ નિમિત્તે, ન સાંભળેલ સાંભળીશું, સાંભળેલને નિઃશંકિત કરીશું તેમ વિચારી, કેટલાંક મુંડ થઈ, ઘરથી નીકળી અણગાર પ્રવ્રજ્યા લઈશું તેમ વિચારી, કેટલાંક બાર ભેદે ગૃહીધર્મ સ્વીકારવા માટે, કેટલાંક જિનભક્તિરાગથી, કેટલાંક જિતાચાર સમજીને, એમ વિચારી સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક મંગલ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, મસ્તકે માળા ધારી, મણિ-સુવર્ણના - X - આભુષણ પહેરી, ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરી, ચંદન વડે શરીરને વિલેપન કરી, કોઈ હાથી-ઘોડા ઉપર, કોઈ શિબિકાદિ ઉપર, કોઈ પગે ચાલીને - X - નગર મધ્યેથી નીકળ્યા.

- X - મહા જન શબ્દ-પરસ્પર આલાપાદિ રૂપ - X - જેમાં મહાન્ જનશબ્દ, જનવ્યૂહ-તેનો સમુદાય, જનબોલ-અવ્યક્ત વર્ણ ધ્વનિ, કલકલ, ઉર્મિ, ઉત્કલિકા, સક્ષિપાત-અલગ અલગ સ્થાનેથી આવેલ લોકોનું એકત્ર મીલન, તેમાં ઘણાં લોકો પરસ્પર સામાન્યથી કહે છે, વિશેષથી પ્રજ્ઞાપે છે, આ જ અર્થ બોલે છે, પ્રરૂપે છે. અથવા સામાન્યથી કહે છે, વિશેષથી પ્રજ્ઞાપે છે, વ્યક્ત પર્યાયવચનથી બોલે છે, ઉપપત્તિથી પ્રરૂપે છે. રાજગૃહે, ગુણશીલ ચૈત્યે સમવસર્યા - X -

મહાફલ-મોટું ફળ, અર્થ થાય છે. તદાસ્વ-તે પ્રકારના સ્વભાવનું મહાફલ જનન સ્વભાવ. નામગોચર- ઇચ્છાનુસાર અભિધાન તે નામ, ગુણનિષ્પન્ન તે ગોત્ર શ્રવણથી. કિમંગપુણ - 'પુન' શબ્દ પૂર્વોક્ત અર્થને વિશેષથી જણાવવા માટે છે. અંગ શબ્દ આમંત્રણાર્થે છે અથવા પરિપૂર્ણ જ આ શબ્દ વિશેષણાર્થે છે. અભિગમન - અભિમુખ ગમન, વન્દન - સ્તુતિ, નમસ્યન - પ્રકૃષ્ટ નમન, પ્રતિપ્રચ્છન - શરીરાદિ સંબંધી પ્રશ્ન. પર્યુપાસના-સેવા. - X - આર્ય - આર્યપ્રણેતાપણથી, ધાર્મિક - ધર્મપ્રતિબદ્ધત્વથી - X - સત્કાર વસ્ત્રાદિ અર્ચનથી આદર કરવો સન્માન - ઉચિત પ્રતિપતિ વડે. મંગલ - દુરિત ઉપશમન હેતુ. દૈવત - દેવ - X - જો - આપણને, પ્રેત્યભવે-જન્માંતરે.

હિતાચ-પથ્ય અજ્ઞવત્, ક્ષમાચ-સંગતત્વ માટે, નિઃશ્રેયસ-મોક્ષ, આનુગામિક - ભવપરંપરા સુખાનુબંધી સુખ. આ હેતુથી ઘણાં ઝગ્ર આદિ દેવે સ્થાપિત આરક્ષકવંશજ, ઝગ્રપુત્રા, તે જ કુમારાદિ અવસ્થાવાળા, ભોગ - આદિ દેવે સ્થાપિત ગુરુવંશમાં જન્મેલ, રાજન્ય-ભગવત્ના વચસ્યના વંશજો, ક્ષત્રિય-સામાન્ય રાજકુલીન, ભટો-શૌર્યવંત, યોદ્ધા-તેથી વિશિષ્ટતર. મલ્લકી, લેચ્છકી-રાજા વિશેષ ચેટક રાજાના ૧૮ ગણ રાજામાંના

નવ-નવ તે મલ્લકી અને લેચકી. લેચકી-કયાંક વણિજ્ એવી વ્યાખ્યા છે - X - અપ્પેગઙ્ગ - કેટલાંક, વંદન હેતુથી ઇત્યાદિ. - X - હાર, અર્ધહાર, પ્રાલંબ, કટિસૂત્ર તથા બીજા પણ શોભન આભરણો, ચંદન વડે લિપ્ત શરીરાંગ, - X - X - ઉક્તૃષ્ટિ - આનંદનો મહાધ્વનિ, બોલ-વ્યક્ત વર્ણ વર્જિત ધ્વનિ, કલકલ-વ્યક્ત વચન, આવા લક્ષણવાળો જે સ્વ તેના વડે સમુદ્રસ્વ સ્વરૂપ. તેવા પ્રકારનું નગર થયેલ હતું. એગર્દિસિ - એક જ દિશા ઇશાન ખૂણા સ્વરૂપ. એકાભિમુખ - એક ભગવંતની અભિમુખ થયેલા, તેઓ નીકળે છે. - X -

ત્યારે તે મેઘકુમાર ઘણાં ઉગ્રો યાવત્ એક દિશાભિમુખ થઈ નીકળેલા જુએ છે, ઇત્યાદિ સ્પષ્ટ છે. ઇંદમહ - ઇન્દ્રોત્સવ, એ રીતે બીજા પદો જાણવા. વિશેષ એ - સ્કંદ - કાર્તિકેય, શિવ - મહાદેવ, વૈશ્રમણ - ચક્ષરાજ, નાગ - ભવનપતિ વિશેષ, ચક્ષ અને ભૂત-વ્યંતર વિશેષ, ચૈત્ય - સામાન્યથી પ્રતિમા, ઉદ્યાનયાત્રા-ઉદ્યાનગમન, ગૃહયાગમન - આગમન પ્રવૃત્તિ જાણીને.

● સૂત્ર-૩૦ :-

ત્યારે તે મેઘ કંચુકી પુરુષની પાસે આ કથન સાંભળી, સમજી હૃષ્ટ તુષ્ટ થઈને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને આમ કહ્યું કે - હે દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દી યાતુર્ઘટ અશ્વરથ જોડીને ઉપસ્થિત કરો, તેઓ પણ 'તહતિ' કહીને રથ લાવે છે. - - - ત્યારે તે મેઘ ન્હાઈ યાવત્ સર્વાલંકાર વિભૂષિત થઈને યતુર્ઘટ અશ્વરથમાં આરૂઠ થઈ, કોરંટ પુષ્પની માળાયુક્ત છત્રને ધારણ કરી મહાન્ ભટ-ચટકર વૃંદના પરિવારથી ઘેરાયેલ રાજગૃહનગરની વચ્ચેવચ્ચે થઈને નીકળે છે. નીકળીને ગુણશીલ ચૈત્યે આવે છે, આવીને ત્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના છત્રાતિછત્ર, પતાકાતિપતાકા, વિદ્યાધર-ચારણ-જૃંભક દેવને નીચે ઉતરતા-ઉપર ચડતા જુએ છે. જોઈને યાતુર્ઘટ અશ્વરથથી ઉતરે છે.

ત્યારપછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર સન્મુખ પાંચ અભિગમ વડે જાય છે. તે આ - સચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ, અચિત્ત દ્રવ્યોનો અત્યાગ, એક શાટિક ઉત્તરાસંગ કરણથી, ભગવંતને જોતાં અંજલિ જોડવી અને મનને એકાગ્ર કરવું. - - પછી જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે, ત્યાં આવે છે, આવીને ભગવંતને ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરે છે, કરીને વાંદી-નમીને ભગવંતથી ઉચિત સ્થાને શુશ્રૂષા કરતો, નમન કરતો, બંને હાથ જોડી, અભિમુખ થઈ વિનયપૂર્વક ભગવંતની પર્યુપાસના કરે છે.

ત્યાર ભગવંતે મેઘકુમાર અને તે મહામોટી પર્યદા મધ્યે આશ્ચર્યકારી ધર્મને કહે છે - જે રીતે જીવો બંધાય છે - મુક્ત થાય છે અને સંકલેશને પામે છે, ધર્મકથા કહી, યાવત્ પર્યદા પાછી ફરી.

● વિવેચન-૩૦ :-

જેમાં ચાર ઘંટ લટકી રહ્યા છે, તે તથા અશ્વપ્રધાન રથ. દૂરૂઠ - આરૂઠ. મહાન્ જે ભટોના ચડકર વૃંદ-વિસ્તારવાળો સમૂહ લક્ષણો જે પરિવાર તેના વડે પરિવરેલ. જૃંભક દેવો તિર્છા લોકચારી છે. ઓવચમાણ - આકાશથી નીચે ઉતરતા, ઉપચંત -

જમીનથી ઉંચે જતા જોઈને.

સચિત્ત - આદિ. પુષ્પતાંબુલાદિ સચિત્ત દ્રવ્યોના વ્યુત્સર્જનથી, અલંકાર-વસ્ત્રાદિને ન છોડીને, કયાંક 'છોડીને' એવો પાઠ પણ છે, ત્યાં છત્ર આદિ અચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ કરીને - X - જેમાં એક શાટિકા છે, તે ઉત્તરીય વિશેષ ધારણ કરીને, ચક્ષુઃસ્પર્શ - જોતા, અંજલિપ્રગ્રહ - બે હાથ જોડીને, એકત્વ કરણ - એકાગ્રત્વ ધારણ કરીને, કયાંક 'એકત્વભાવથી' એવો પાઠ છે. ધર્મ - શ્રુત, ચારિત્રરૂપ. - X - જે રીતે જીવો કર્મ વડે બંધાય છે, મિથ્યાત્વ આદિ હેતુ વડે કર્મથી મુકાય છે, જ્ઞાનાદિ આસેવનથી જે રીતે સંકલેશ પામી અશુભ પરિણામવાળા થાય છે તે કહે છે. ધર્મકથા 'ઉવવાઈ'થી કહેવી.

● સૂત્ર-૩૧ :-

ત્યારે તે મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે ધર્મ સાંભળી, સમજી હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ ભગવંતને ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરે છે, કરીને વંદન-નમસ્કાર કરે છે, કરીને આમ કહે છે - ભગવન્ ! હું નિર્ગન્ય પ્રવચનની શ્રદ્ધા કરું છું એ રીતે પ્રીતિ-રુચિ કરું છું. હું નિર્ગન્ય પ્રવચન સ્વીકારું છું. ભગવન્ ! નિર્ગન્ય પ્રવચન એમ જ છે, તેમ જ છે, અવિતથ છે, ઇચ્છિત છે, પ્રતિચ્છિત છે, ઇચ્છિત-પ્રતિચ્છિત છે. જે રીતે તમે કહો છો. વિશેષ એ કે - હું માતા-પિતાને પૂછીને પછી મુંડ થઈને દીક્ષા લઈશ. - -

હે દેવાનુપ્રિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો, પ્રતિબંધ ન કરો.

ત્યારે તે મેઘકુમાર ભગવંતને વંદન-નમન કરીને યાતુર્ઘટ અશ્વરથ પાસે આવે છે. આવીને તેમાં આરૂઠ થયો, થઈને મહા ભટ-ચટકર, પહકર વડે પરીવરીને રાજગૃહનગરની વચ્ચેવચ્ચે થઈ પોતાના ભવને આવ્યો. આવીને યાતુર્ઘટ અશ્વરથથી ઉતર્યો. ઉતરીને માતા-પિતા પાસે આવ્યો. આવીને માતાપિતાને પાદવંદન કર્યાં.

ત્યારપછી આમ કહ્યું - હે માતાપિતા ! મેં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે ધર્મ સાંભળ્યો છે, તે ધર્મની મેં ઇચ્છા કરી, વારંવાર ઇચ્છા કરી, મને રુચ્યો. ત્યારે તે મેઘના માતા-પિતાઓ આમ કહ્યું - હે પુત્ર ! તું ધન્ય છે. હે પુત્ર ! તું પુન્યવંત, કૃતાર્થ, કૃતલક્ષણ છે કે તે ભગવંત પાસે ધર્મ સાંભળ્યો, વળી તે ધર્મ તને ઇષ્ટ-પ્રતીષ્ટ-રુચિકર લાગ્યો છે.

ત્યારે તે મેઘકુમારે માતા-પિતાને બે-ત્રણ વખત પણ આમ કહ્યું - હે માતાપિતા ! મેં ભગવંત પાસે ધર્મ સાંભળેલ છે, તે ધર્મ ઇચ્છિત-પ્રતિચ્છિત-અભિરુચિત છે. હે માતા-પિતા હું ઇચ્છું છું કે આપની અનુમતિ પામી ભગવંત પાસે મુંડ થઈ, ઘર છોડી અણગાર પ્રવ્રજ્યા લઉં.

ત્યારે તે ધારિણીદેવી, તે અનિષ્ટ, અકાંત, અપિય, અમનોઙ્ગ, અમલામ, અશ્રુતપૂર્વ, કઠોર, વાણી સાંભળી. આ આવા પ્રકારના મનો-માનસિક મહા પુત્ર દુઃખથી અભિભૂત થઈ. તેના રોમકૂપમાં પરસેવો આવીને, શરીરથી પસીનો-પસીનો થઈ ગઈ. શોકથી તેણીના અંગો કાપવા લાગ્યા, તેણી નિસ્તેજ-દીન વિમનવદના-

હાથ વડે મસળેલ ફૂલની માળા જેવી - તત્કાલ તેણી દુઃખ અને દુર્બળ થઈ ગઈ. તેણી લાવણ્ય શૂન્ય, કાંતિ દીન થઈ ગઈ. પહેરેલ વલય સરકી ભૂમિ ઉપર પડી ભાંગી ગયા, તેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સરકી ગયું, સુકુમાલ કેશપાશ વિખરાઈ ગયો. મૂર્છાવશ, નષ્ટચિત્ત થઈ ગઈ. કુહાડુથી કાપેલ ચંપક લતા સમાન, મહોત્સવ સંપન્ન થયા પછી ઈન્દ્રધ્વજ સમાન પ્રતીત થવા લાગી. તેના શરીરના સાંઘા ટીલા પડી ગયા. એ સ્થિતિમાં ધારણી સર્વાંગી ઘડામથી પૃથ્વી ઉપર પડી ગઈ.

ત્યારપછી તે ધારણીદેવી, સંભ્રમ સાથે શીઘ્રતાથી સુવર્ણકળાશના મુખથી નીકળેલ શીતળ જળની નિર્મળ ધારાથી સિંચાતા, તેણીનું શરીર શીતળ થઈ ગયું. ઉત્ક્રોધક-તાલવૃંત-વીઝણા જનિત જલકણ યુક્ત વાયુથી અંતપુરના પરિજનથી આશ્વાસિત કરાતા મુક્તિવાલ સમાન પડતી અશ્રુધારાથી પોતાના સ્તનોને સિંચવા લાગી, કરુણ - વિમનસ્ક-દીન થઈ રોતી-કંદન કરતી - પસીના અને લાળ ટપકાવતી- વિલાપ કરતી, મેઘકુમારને આમ કહેવા લાગી-

● વિવેચન-૩૧ :-

સદ્ગામિ - છે, એવો સ્વીકાર, નૈર્ગ્ન્ય પ્રવચન-જૈનશાસન, પત્તિયામિ - પ્રત્યય [વિશ્વાસ] કરવો. રોચયામિ - કરણ રુચિ વિષય કરું છું. અર્થાત્ ઈચ્છુ છું. સ્વીકારું છું. - X - અવિતથ - સત્ય, ઇચ્છા - ઈષ્ટ, પંડિચ્છા - પુનઃ પુનઃ ઈષ્ટ, અથવા ભાવથી પ્રતિપન્ન અભિરુચિથી. - X -

અગારાઓ - ધરથી નીકળીને અનગારિતા-સાધુતાને હું સ્વીકારીશ. મનમાં થાય તે માનસિક, તે મનોમાનસિક. તેના વડે અબહિવૃત્તિ કહી. સ્વેદાગતા - રોમકૂપોમાં પરસેવો આવ્યો. પ્રગલન્તિ - ખરે છે, તેણીના ગાગ્રો ક્વિલ્લ થયા. શોકથી ભારે થઈ તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું. દીનની માફક-વિમનસ્કવત્ વદન કે વચન જેણીનું છે તે.

“હું દીક્ષા લઉં” એ વચનશ્રવણ કાણે જ અવરુગ્ણ-ગ્લાન અને દુર્બળ શરીરી થઈ. - X - નિશ્ચાય-શોભારહિત, દુર્બળત્વથી જેના આભૂષણો શિથિલ થયા છે તે, દુર્બળત્વથી તે બાહુથી પડી ગયા, ભૂમિમાં પડવાથી ધવલ વલય ભાંગી ગયા, ઉત્તરીય સરકી ગયું ઈત્યાદિ - X - ગુર્વી-અલદુશરીરી, નિવૃત્તમહેવેન્દ્રયષ્ટિ-ઈન્દ્રકેતુ રહિત, સંધિબંધન-સંધીઓ શિથિલ થઈ. - X - ઝવત્તિયાણ - અપવર્તિતાથી - X - નિર્વાપિતા-શીતલ કરાયેલ - X - ઝક્ષેપક - વંસદલાદિમય જ મુઝીમાં ગ્રાહ્ય દંડ મધ્ય ભાગ, તાલવૃંત-તાડ નામે વૃક્ષાનું પત્રવૃંત, અથવા તદાકાર ચર્મમય વીઝણો, વંશાદિમય જ વાંત ગ્રાહ્ય દંડ.

સફુસિણ- જળકણ સહિત. - X - રુદંતિ-સાશ્રુપાત શબ્દ કરતી, કંદતિ-ધ્વનિ વિશેષથી રડતી, તેપમાન-પરસેવો અને લાળ ઝરતી, શોચમાના - હૃદયથી આર્ત સ્વરે વિલાપ કરતી.

● સૂત્ર-૩૨ :-

હે પુત્ર ! તું અમારો એક જ પુત્ર છે, અમને ઈષ્ટ-કાંત-પ્રિય-મનોહાર-મલામ-વિશ્રામનું સ્થાન, સમ્મત, બહુમત, અનુમત, ભાંડ-કરંડક સમાન, રત્ન, રત્નરૂપ, જીવિતના ઉચ્ચવાસ સમ, હૃદયમાં આનંદ જનક, ઉંબર પુષ્પ સમાન

તારું નામ શ્રવણ પણ દુર્લભ છે, તો દર્શનની વાત જ શું ?

હે પુત્ર ! ક્ષણભરને માટે અમે તારો વિયોગ સહી શકતા નથી, તો હે પુત્ર ! જ્યાં સુધી અમે જીવીએ છીએ, ત્યાં સુધી મનુષ્યસંબંધી વિપુલ કામભોગોને ભોગવ, પછી જ્યારે અમે કાળધર્મ પામીએ અને તું પરિણત વયનો થઈ જાય, કુલ-વંશ-તંતુ કાર્યવૃદ્ધિ થઈ જાય, નિરપેક્ષ થઈ જાય પછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે મુંડ થઈ - X - દીક્ષા લેજે.

ત્યારે માતા-પિતાએ આમ કહેતા મેઘકુમારે તેમને કહ્યું - હે માતાપિતા ! જે તમે મને એમ કહો છો કે હે પુત્ર ! તું અમારો એક જ પુત્ર છે ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ યાવત્ નિરપેક્ષ થઈને ભગવંત પાસે યાવત્ પ્રવ્રજિત થજે, પણ હે માતાપિતા ! આ મનુષ્ય ભવ અધુવ, અનિત્ય, અશાશ્વત, સેંકડો વ્યસન અને ઉપદ્રવથી વ્યાપ્ત છે, વિજળી સમાન ચંચળ, અનિત્ય, પાણીના પરપોટા સમાન, તૃણના અગ્રભાગે રહેલ જળબિંદુ સમાન, સંધ્યાના રાગ સમાન, સ્વપ્ન દર્શનવત્, સડણ-પતન-વિધ્વંસણ ધર્મી છે. વળી પછી કે પહેલા અવશ્ય ત્યાજ્ય છે, હે માતાપિતા ! કોણ જાણે છે કે કોણ પહેલાં જશે અને કોણ પછી જશે ? તેથી હે માતા-પિતા ! હું આપની અનુજ્ઞાથી ભગવંત પાસે યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું.

ત્યારે તે મેઘકુમારને માતા-પિતાએ આમ કહ્યું - હે પુત્ર ! આ તારી સદૈશ, સદૈશ ત્વયા, સદૈશ વય, સદૈશ લાવણ્ય-રૂપ-ચૌવન-ગુણયુક્ત, સદૈશ રાજકુલથી આણેલી પત્નીઓ છે, હે પુત્ર ! તું એમની સાથે વિપુલ માનુષી કામભોગોને ભોગવ, પછી ભુક્તભોગી થઈ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે યાવત્ દીક્ષા લેજે.

ત્યારે તે મેઘકુમારે માતાપિતાને કહ્યું - હે માતાપિતા ! જે તમે મને એમ કહો છો કે - આ તારી પત્નીઓ સદૈશ છે યાવત્ પછી તું દીક્ષા લેજે. પણ હે માતાપિતા ! માનુષી કામભોગ અશુચિ, અશાશ્વત, વમન-પિત્ત-કફ-શુક્ર-લોહી ઝરતું છે, ગંદા ઉચ્ચવાસ-નિઃશ્વાસવાળું, ગંદા મુત્ર-મળ-રસીથી ઘણું પ્રતિપૂર્ણ છે, મળ-મૂત્ર-કફ-મેલ-નાસિકા મળ-વમન-પિત્ત-શુક્ર-લોહીથી ઉત્પન્ન છે, અધુવ-અનિત્ય-અશાશ્વત-સડણ-પતન-વિધ્વંસણ ધર્મી છે, પહેલા કે પછી અવશ્ય છોડવાનું છે. હે માતાપિતા ! વળી તે કોણ જાણે છે કે પહેલા કોણ જશે ? પછી કોણ જશે ? તેથી હે માતાપિતા ! હું ઈચ્છુ છું યાવત્ પ્રવ્રજિત થઈ.

ત્યારે તે મેઘકુમારને માતાપિતાએ આમ કહ્યું - હે પુત્ર ! આ તારા પિતા, પિતામહ, પિતાના પિતામહથી આવેલ ઘણું હિરણ્ય-સુવર્ણ-કાંસુ-વસ્ત્ર-મણિ-મોતી-શંખ-શીલ-પ્રવાલ-રક્તરત્ન-સારરૂપ દ્રવ્ય પર્યાપ્ત છે યાવત્ સાતમા કુલવંશ [પેટી] સુધી ચાલે તેમ છે. તેને ખૂબ જ દાન કરતા-ભોગવતા-પરિભાગ કરો. હે પુત્ર ! આ જેટલો મનુષ્ય સંબંધી ઋદ્ધિ-સત્કાર સમુદાય છે, એટલું તમે ભોગવો, ત્યારપછી અનુભૂત કલ્યાણ થઈ, ભગવંત પાસે દીક્ષા લેજે.

ત્યારે તે મેઘકુમારે માતાપિતાને આમ કહ્યું - હે માતાપિતા ! જે તમે એમ કહો છો કે હે પુત્ર ! આ પિતા, પ્રપિતા યાવત્ ત્યારપછી અનુભૂત કલ્યાણ થઈ

દીક્ષા લેજે. પણ હે માતાપિતા ! હિરણ્ય, સુવર્ણ યાવત્ સારરૂપ દ્રવ્ય અગ્નિ-ચોર-રાજ-દાયિત-મૃત્યુ સાધિત છે. તે અગ્નિ સામાન્ય યાવત્ મૃત્યુ સામાન્ય છે, સડણ-પતન-વિધ્વંસ ધર્મી છે, પહેલા કે પછી અવશ્ય ત્યાજ્ય છે. વળી હે માતાપિતા ! કોણ જાણે છે કે પહેલા કોણ જશે ? પછી કોણ જશે ? યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું.

ત્યારે તે મેઘકુમારને તેના માતાપિતા જ્યારે ઘણી વિષય-અનુકૂળ આખ્યાપના, પ્રજ્ઞાપના, સંજ્ઞાપના, વિજ્ઞાપના વડે સમજાવવા, પ્રજ્ઞાપિત કરવા, સંબોધિત કરવા કે મનાવવામાં સમર્થ ન થયા, ત્યારે વિષયને પ્રતિકૂળ, સંયમ પ્રતિ ભય અને ઉદ્દેગકારી પ્રજ્ઞાપનાથી આમ કહ્યું -

હે પુત્ર ! આ નિર્ગન્થ પ્રવચન સત્ય, અનુત્તર, કૈવલિક, પ્રતિપૂર્ણ, નૈયાયિક, સંશુદ્ધ, શલ્યકર્તક, સિદ્ધિમાર્ગ, મુક્તિમાર્ગ, નિર્વાણમાર્ગ, નિર્વાણમાર્ગ, સર્વ દુઃખ પ્રક્ષીણ માર્ગ છે. [પરંતુ] સર્પ માફક એકાંત દૈષ્ટિક, છુરા સમાન એકાંત ધારવાળું, લોટાના ચણા યાવવા સમાન, રેતીના કવલ સમાન સ્વાદહીન, ગંગા મહાનદીના સામા પૂરમાં તરવા સમાન, મહાસમુદ્રને ભૂજ વડે દુસ્તર, તીક્ષ્ણ તલવારને આક્રમવા સમાન, મહાશિલા જેવી ભારે વસ્તુઓને ગળામાં બાંધવા સમાન, ખડ્ગની ધાર ઉપર ચાલવા સમાન છે....

હે પુત્ર ! શ્રમણ નિર્ગન્થને આઘાકર્મી, ઔદેશિક, કીતકૃત, સ્થાપિત, રચિત, દુર્ભિક્ષભક્ત, કાંતારભક્ત, વર્દલિકાભક્ત, ગ્લાનભક્ત, મૂલ-કંદ-ફળ-બીજ-હરિત ભોજન ખાવું કે પીવું ન કલ્પે.

હે પુત્ર ! તું સુખ ભોગવવા યોગ્ય છે, દુઃખ ભોગવવા યોગ્ય નથી. તું ઠંડી કે ગર્મી, ભુખ કે તરસ, વાત-પિત્ત-કફ-સંનિપાત જન્ય વિવિધ રોગાતંક, પ્રતિકૂળ વચનો, ગ્રામ કંટક, ઉત્પન્ન બાવીશ પરીપહ, ઉપસર્ગોને સહન કરવા સમર્થ નથી, હે પુત્ર ! તેથી માનુષી કામભોગોને ભોગવ, ત્યારપછી ભુક્તભોગી થઈ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે દીક્ષા લેજે.

ત્યારે તે મેઘકુમારે માતા-પિતાને આ પ્રમાણે કહેતા સાંભળી તેઓને આમ કહ્યું - હે માતાપિતા ! જ્યારે તમે મને એમ કહો છો કે હે પુત્ર ! નિર્ગન્થ પ્રવચન સત્ય, અનુત્તર છે યાવત્ પછી ભુક્તભોગી થઈ ભગવંત પાસે યાવત્ દીક્ષા લેજે. પણ હે માતાપિતા ! નિર્ગન્થ પ્રવચન કલીબ કાયર, કાપુરુષો, આલોક પ્રતિભદ્ધ, પરલોકના સુખને ન ઈચ્છનાર સામાન્યજન માટે દુષ્કર છે, પણ ધીર, દૈટ સંકલ્પવાળાને આમાં પાલન કરવાનું શું દુષ્કર છે ? તેથી હે માતાપિતા ! આપની અનુજ્ઞા પામીને હું શ્રમણ ભગવંત પાસે યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છું છું.

● વિવેચન-૩૨ :-

જાય - પુત્ર. ઈષ્ટ-ઈચ્છાવિષયત્વથી, કમનીય હોવાથી કાંત, પ્રેમ નિબંધનત્વથી પ્રિય, મન વડે ઉપાદેયપણે હોવાથી મનોજ્ઞ, મન વડે જણાય માટે મનોમ, સ્થૈર્યગુણ યોગથી સ્થૈર્ય, વિશ્વાસ સ્થાન, કાર્યકરણમાં સંમત, ઘણાં કાર્યોમાં બહુમત - X - કાર્ય

વિધાન પછી પણ અનુમત, આભરણ રત્નવત્ - X - ચિંતામણી રત્નાદિ સમાન, અમારા જીવિતના ઉચ્ચવાસ વધારનાર અથવા જીવિત ઉત્સવ સમાન, હૃદયનાં આનંદ જનક - X - છે.

અમે જીવીએ છીએ ત્યાં સુધી ભોગ ભોગવ. - X - પુત્ર પૌત્રાદિ વડે કુલવંશ-સંતાન તંતુની વૃદ્ધિ કરીને - X - બધાં પ્રયોજનોથી નિરપેક્ષ થઈને [દીક્ષા લે] અધુવ - સૂર્યોદયવત્ ધ્રુવ નહીં, પ્રતિનિયત કાળે અવશ્ય થનાર નહીં. અનિયત - ઐશ્વર્ય છતાં પણ દરિદ્રાદિ ભાવથી, અશાશ્વત - ક્ષણ વિનશ્ચરથી, વ્યસન - ધ્રુતચોરી આદિ તે સૈકંડો ઉપદ્રવ સંભવ અથવા સદા ઉપદ્રવોથી વ્યાપ્ત છે. શટન - કુષ્ઠાદિ વડે આંગળી આદિનું ખરવું, ખડ્ગ વડે બાહુ આદિનું છેદન તે પત્તન, વિધ્વંસ-ક્ષય એવો જેનો સ્વભાવ છે. તે પૂર્વે કે પછી અવશ્ય ત્યાજ્ય છે. વળી કોઈ જાણતું નથી કે - X - પહેલા કે પછી કોણ મરશે.

વાચનાંતરમાં મેઘકુમારની પત્નીનું વર્ણન આ રીતે મળે છે - આ તારી પત્નીઓ વિપુલ કુલની બાલિકાઓ છે, કલાકુશળ-સર્વકાળ લાલિત સુખોચિત, માર્દવ ગુણયુક્ત, નિપુણ, વિનયોપચાર પંડિત વિચક્ષણ - પંડિત મધ્યે વિચક્ષણ છે. મંબુલ-કોમળ, શબ્દથી પરિમિત, મધુર-અકઠોર, ભણિત-હસિત-ઈત્યાદિ છે. અવિકલ કુલ-શીલ-શાલિની, વિશુદ્ધ કુળવંશ-સંતાન તંતુ વર્ધન પ્રકૃષ્ટ ગર્ભ સંભવ લક્ષણ પ્રભાવી છે. મનોનુકૂલ, હૃદયને ઈષ્ટ, તારી ગુણ વડે વલ્લભ આઠ ભાર્યાઓ, નિત્ય ભાવાનું રક્ત, સર્વાંગ સુંદરીઓ છે. - - - માનુષ્ય કામભોગ-તેના આધારભૂત સ્ત્રી-પુરુષ શરીરોને અભિપ્રેત, અશુચિકારણત્વથી અશુચિ, વમનને ઝરનાર આદિ છે, આ રીતે બીજા પદો પણ જાણવા. - - -

વિશેષ એ કે - ખેલ - કફ, શુક્ર-સાતમી ધાતુ, શોણિત-લોહી, દુરૂપ-વિરૂપ જે મુત્ર-મળ-પૂતાદિથી બહુપ્રતિપૂર્ણ. ઉચ્ચાર મળ, પ્રસ્રવણ-મૂત્ર, સિંધાન-નાકનો મેલ, વાંતાદિ, સંભવ-ઉત્પત્તિ.

આ તારા આર્યકં પિતામહ, પિતાના પિતામહ, પિતાના પ્રપિતામહ, તેની પાસેથી આવેલ અથવા આર્યક-પ્રાર્યક-પિતાનો જે પર્યાય કે પરિપાટીથી આવેલ છે. અગ્નિ સાધિત, દાયાદ-પુત્રાદિ, આ જ દ્રવ્યના અતિપાતને અવશ્ય પ્રતિપાદનાર્થે પર્યાયાંતરથી કહે છે - અગ્નિ સામાન્યાદિ.

વસ્ત્રાદિનું લાંબા ગાળે શટન, વર્ણાદિ વિનાશ તે પતન, નાશ, સ્વાભાવિક ઉચ્છેદ ધર્મ જેનો છે તે... સંચાણિ - સમર્થ, વિષય-શબ્દાદિનો અનુલોમ-પ્રવૃત્તિજનકત્વથી અનુકૂલ-વિષયાનુલોમ, આખ્યાપન-સામાન્ય થકી પ્રતિપાદન, પ્રજ્ઞાપના-વિશેષથી કથન, સંબોધન વડે સંજ્ઞાપન, વિજ્ઞાપિતથી વિજ્ઞાપન. - X - ત્યારે વિષય પ્રતિકૂળ-શબ્દાદિ વિષયોના પરિભોગ નિષેધકત્વથી પ્રતિલોમ, સંયમથી ભય અને ઉદ્દેગ કરીને-સંયમના દુષ્કરત્વ પ્રતિપાદન પર એવી પ્રજ્ઞાપના વડે પ્રજ્ઞાપિત કરતા - X -

નિર્ગન્થ-સાધુ, પ્રવચન એ જ પ્રાવચન, સજ્જનોને હિતકારી તે અથવા સદ્ભૂત તે સત્ય. જેનાથી પ્રધાનતર કોઈ નથી તે અનુત્તર, એવું બીજું પણ અનુત્તર હોય, તેથી કહે છે - કૈવલિક, કેવલ એટલે અદ્વિતીય અથવા કેવલી પ્રણિત, પ્રતિપૂર્ણ-

અપ્વર્ગ પ્રાપ્ત ગુણ વડે ભરેલ, નૈયાયિક-મોક્ષાગમક અથવા ન્યાયમાં થનાર. સંશુદ્ધ-સામસ્ત્યથી શુદ્ધ, એકાંત અકલંક. શત્ય-માયાદિ, કાપવું તે શત્યકર્તક. સિદ્ધિ-હિતાર્થ પ્રાપ્તિ, તેનો માર્ગ, તે સિદ્ધિ માર્ગ. મુક્તિ માર્ગ-અહિતકર્મ વિચ્યુતિનો ઉપાય, ત્યાં લઈ જાય તે યાન, નિરુપમ યાન તે નિર્વાણ-સિદ્ધિ ક્ષેત્ર, તેનો માર્ગ તે નિર્વાણ માર્ગ, એ રીતે નિર્વાણ માર્ગ પણ કહેવો. વિશેષ એ કે - નિર્વાણ એટલે સકલ કર્મ વિરહજન્ય સુખ. સર્વ દુઃખના ક્ષયનો માર્ગ.

સર્પના પક્ષે માંસ ગ્રહણના એકત્વ લક્ષણ એકનિશ્ચયા દૃષ્ટિ, જેની છે તે એકાંતદૃષ્ટિક. છરીની જેમ એક ધારવાળો અર્થાત્ અપવાદ ક્રિયાના અભાવથી અથવા એક વિભાગ આશ્રિત ધારા જેની છે તે. લોટાના ચણા ચાવવા જેવું દુષ્કર ચારિત્ર, રેતીના કણ જેવું નિરાસ્વાદ, વૈષયિક સુખ આસ્વાદન અપેક્ષાથી કહ્યું, ગંગાની જેમ - X - પ્રવચન પાલન દુસ્તર છે, - X - તીક્ષ્ણ ખડ્ગાદિ ઉપર આક્રમણ સમાન આ પ્રવચન છે અર્થાત્ તેની જેમ પાલન અશક્ય છે, મહાશિલાદિને અવલંબવા સમાન દુષ્કર. જે વ્રત-નિયમ છે તે તલવારની ધાર માફક સેવવા રૂપ છે. અર્થાત્ આ પ્રવચનનું અનુપાલન તેની જેમ દુષ્કર છે. આનું દુષ્કરત્વ કેમ છે ? તે કહે છે - X - રચિત - ઔદૈશિક ભેદથી લાડુના ચૂર્ણને ફરી લાડુપણે બનાવવા. જ્યાં ભિક્ષુકાર્યે દુકાળમાં સંસ્કારાય તે દુર્ભિક્ષાભક્ત. એ રીતે બીજા પણ કહેવા.

વિશેષ એ કે - કાંતાર એટલે અરણ્ય, વર્દલિકા-વૃષ્ટિ, ગ્લાન હોય તેને આરોગ્યને માટે જે અપાય તે ગ્લાન ભક્ત. મૂળ-પદ્મસિન્નાટિકાદિ. શીતાદિ સહેવા સમર્થ નથી. રોગ-કુષ્ઠાદિ, આતંક-જલ્દી ઘાત કરનાર શૂળાદિ. વિવિધ ઈન્દ્રિય વર્ગ પ્રતિકૂળ, તે ગ્રામકંટક.

જેમ લોટાના ચણાદિની ઉપમા દુઃખથી સેવાતા નેર્ગન્થ પ્રવચનને માટે કહી પણ તે દુષ્કર કોના માટે ? કલીબ-મંદ સંહનનવાળા, કાતર-કાયર, કાપુરુષ-કુત્સિત મનુષ્ય, દુરનુચર-દુઃખથી સેવિત. - X - પણ ધીર-સાહસિકને દુરનુચર નથી, જેને નિશ્ચયવત્ કર્મ છે તેને કંઈ દુષ્કર નથી.

● સૂત્ર-૩૩ :-

ત્યારપછી મેઘકુમારને તેના માતાપિતા જ્યારે વિષયને અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઘણી આખ્યાપના, પ્રજ્ઞાપના, વિજ્ઞાપનાથી સમજાવવા, બૂઝાવવા, સંબોધન અને વિજ્ઞાપિત કરવામાં સમર્થ ન થયા, ત્યારે ઈચ્છા વિના મેઘકુમારને આમ કહ્યું - હે પુત્ર ! એક દિવસને માટે પણ તારી રાજ્યશ્રીને જોવા ઈચ્છીએ છીએ. ત્યારે તે મેઘકુમાર, માતા-પિતાની ઈચ્છાને અનુવર્તતો ગૌન રહ્યો.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા, કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી મેઘકુમારના મહાર્થ, મહાર્થ, મહાર્થ, વિપુલ, રાજ્યાભિષેકની તૈયારી કરો. ત્યારે કૌટુંબિક પુરુષોએ ચાવત્ તે પ્રમાણે કહ્યું. ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા ઘણાં ગણનાયક-દંડનાયક વડે ચાવત્ પરીવરીને મેઘકુમારને ૧૦૮-૧૦૮ સુવર્ણ, રૂપ્ય, સુવર્ણરૂપ્ય, મણિમય, સુવર્ણમણિમય, રૂપ્યમણિમય, સુવર્ણરૂપ્યમણિમય, માટીના કળશો વડે [આ ૮૬૪ કળશો] સર્વ-

ઉદક, માટી, પુષ્પ, ગંધ, માલ્ય, ઔષધિ તથા સરસવ વડે ભરીને, સર્વદ્યુતિ-સર્વ બળ વડે ચાવત્ દુંદુભિનિર્ઘોષ નાદિત રવથી મોટા-મોટા રાજાભિષેક વડે અભિસિંચિત કરો. કરીને શ્રેણિક રાજાએ મેઘને બે હાથ જોડી, મસ્તકે અંજલિ કરી આમ કહ્યું -

હે નંદ ! તમારો જય થાયો. હે ભદ્ર ! તમારો જય થાયો. હે જગત્ નંદ ! તમારું ભદ્ર થાયો. તમે ન જીતેલને જીતો, જીતેલા મિત્રપક્ષનું પાલન કરો, જીતેલા મધ્યે વસો, ન જીતેલ શત્રુપક્ષને જીતો, ચાવત્ મનુષ્યોમાં ભરત ચક્રી માફક રાજગૃહ નગરના અન્ય ઘણાં ગામ, આકર, નગર ચાવત્ સંનિવેશનું આધિપત્ય કરતા ચાવત્ વિચરો. એમ કરીને જય-જય શબ્દ કરે છે. ત્યારે તે મેઘ, મહાન્ રાજા થઈ ચાવત્ વિચરે છે.

ત્યારપછી તે મેઘરાજાના માતા-પિતાએ આમ કહ્યું - હે પુત્ર ! બોલો, શું દર્શ્યે ? શું આપીએ ? તારા હૃદયને શું ઈચ્છિત છે ?

ત્યારે તે મેઘરાજાએ માતાપિતાને આમ કહ્યું - હે માતાપિતા ! હું ઈચ્છુ છું કે કુબ્રિકાપણથી રજોહરણ, પાત્ર, વાણંદને બોલાવો.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા કૌટુંબિક પુરુષને બોલાવે છે, બોલાવીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ, શ્રીગૃહથી ત્રણ લાખ મુદ્રા લઈને બે લાખ મુદ્રાથી કુબ્રિકાપણથી રજોહરણ અને પાત્રા લાવો અને એક લાખ મુદ્રાથી વાણંદને બોલાવો. ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષો શ્રેણિક રાજાને આમ કહેતા સાંભળી હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ શ્રીગૃહથી ત્રણ લાખ મુદ્રા લઈને, કુબ્રિકાપણથી બે લાખ મુદ્રા વડે રજોહરણ અને પાત્ર લાવ્યા, એક લાખથી વાણંદ બોલાવ્યો.

ત્યારે તે વાણંદ, તે કૌટુંબિક પુરુષ વડે બોલાવાતા હૃષ્ટ ચાવત્ હર્ષિત્ હૃદયથી સ્નાન કરી, બલુકર્મ કરી, કૌતુક-મંગલ-પ્રાયશ્ચિત્ત કરી. શુદ્ધ-પ્રાવેશ્ય મંગલ ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેર્યા, અલ્પ-મહાર્થ આભરણથી અલંકૃત્ શરીરી થઈ શ્રેણિક રાજાની પાસે આવ્યા. આવીને રાજાને બે હાથ જોડી, અંજલિ કરી આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! આજ્ઞા કરો કે મારે શું કરણીય છે ?

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા વાણંદને આમ કહે છે - હે દેવાનુપ્રિય ! તું જા, સુરભિ ગંધોદક વડે સારી રીતે હાથ-પગ ધોઈ, ચાર પડવાળા શ્વેત વસ્ત્રથી મુખ બાંધીને મેઘકુમારના નિષ્કમણ યોગ્ય ચાર અંગુલ છોડીને અગ્રકેશને કાપો. ત્યારે તે વાણંદ, શ્રેણિક રાજાએ આમ કહેતા હર્ષિત ચાવત્ હૃદયી થઈ ચાવત્ આજ્ઞા સ્વીકારી. પછી સુરભિ ગંધોદક વડે હાથ-પગ ધોયા, ધોઈને શુદ્ધ વસ્ત્ર વડે મુખ બાંધ્યુ, બાંધીને પરમ ચતનાથી મેઘકુમારના નિષ્કમણ પ્રાયોગ્ય ચાર અંગુલને છોડીને અગ્રકેશ કાપ્યા.

ત્યારે તે મેઘકુમારની માતાએ મહાર્થ હંસલક્ષણ પટશાટકથી અગ્રકેશને લીધા, લઈને સુરભિ ગંધોદકથી ધોયા, ધોઈને સરસ ગોશીર્ષ ચંદન વડે ચર્ચા કરી, પછી શ્વેત વસ્ત્રમાં બાંધ્યા, બાંધીને રત્ન સમુદ્ગમકમાં મૂક્યા, મૂકીને પેટીમાં રાખ્યા. રાખીને જલધારા-નિર્ગુડીના કૂલ-ટુટેલા મોતીના હાર સમાન

અશ્રુધારા પ્રવાહિત કરતી, રોતી-રોતી, આકંદન કરતી-કરતી, વિલાપ કરતી-કરતી આ પ્રમાણે બોલી-

મેઘકુમારના આ કેશનું દર્શન અબ્યુદયમાં, ઉત્સવમાં, પર્વ તિથિઓમાં, અવસર-ચણ-પર્વમાં અંતિમ દર્શનરૂપ થશે. એમ કરીને ઓશીકા નીચે તે પેટીને રાખી.

ત્યારપછી તે મેઘકુમારના માતાપિતાએ ઉત્તરાભિમુખ સીંહાસનને રખાવ્યું. મેઘકુમારને બીજી-ત્રીજી વખત સોના-ચાંદીના કળશથી સ્નાન કરાવ્યું, ડુંવાટીવાળા-સુકુમાલ ગંધ કાષાયિક વસ્ત્રથી શરીર લુંછ્યું. સરસ ગોશીર્ષ ચંદન વડે શરીરને લેપન કર્યું, કરીને નાકના શ્વાસના વાયુ વડે ઉડી જાય તેવા યાવત્ હંસલક્ષણ પટશાટકને પહેરાવ્યું, પછી હાર-અર્ધ હાર - એકાવલિ-મુક્તાવલિ-કનકાવલિ-રત્નાવલિ-પ્રાલંબ પાદ પ્રલંબ-ત્રુટિત-કેયુર-અંગદ-દશ આંગળીમાં વીંટી-કટિસૂત્ર-કુંડલ-ચૂડામણિ-રત્નજડિત મુગટ પહેરાવ્યા. પહેરાવીને દિવ્ય ફૂલની માળા પહેરાવી. પછી દર્દર-મલય-સુગંધિત ગંધ લગાવી.

ત્યારે તે મેઘકુમારને ગ્રંથિમ-વેદિમ-પૂરિમ-સંઘાતિમ ચાર પ્રકારની માલા વડે કલ્પવૃક્ષ સમાન અલંકૃત, વિભૂષિત કરે છે.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - ઓ દેવાનુપિયો ! જલ્દીથી અનેકશત સ્તંભથી સંનિવિષ્ટ, લીલાસ્થિત પુતળી, ઈલા-મૃગ-વૃષભ-તુરગ-નર-મગર-વિહગ-વાલગ-કિંનર-રુરુ-સરભ-ચમર-કુંજર-વનલતા-પદ્મલતાના ચિત્રોથી યુક્ત, ઘંટાવલિના મધુર-મનોહર સ્વર થતા હોય, શુભ-કાંત-દર્શનીય હોય, નિપુણ કારીગર દ્વારા નિર્મિત, દેદીપ્યમાન મણિ અને રત્નોના ઘુંઘરુના સમૂહથી વ્યાપ્ત હોય, સ્તંભ ઉપર બનેલ વેદિકાથી યુક્ત હોવાથી મનોહર દેખાતી હોય, ચિત્રિત વિદ્યાધર યુગલથી શોભિત હોય, સૂર્યના હજારો કિરણો, હજારો રૂપો વાળી, દેદીપ્યમાન, અતિ દીપ્યમાન, નેત્રોને તૃપ્તિ આપનાર, સુખસ્પર્શ યુક્ત, સશ્રીક રૂપવાળી, શીઘ્ર-ત્વરિત-ચપલ-વેગવાળી-હજારો પુરુષ દ્વારા વહન કરાતી શીબિકાને ઉપસ્થાપિત કરો.

ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષો હૃષ્ટતુષ્ટ થઈ યાવત્ સ્થાપે છે. ત્યારે તે મેઘકુમાર તે શિબિકામાં આરૂઢ થઈને, ઉત્તમ સીંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખ થઈને બેસે છે.

ત્યારે તે મેઘકુમારની માતા, સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, યાવત્ અલ્પ પણ મહાર્ધ આભરણથી અલંકૃત શરીરી થઈ શીબિકામાં આરૂઢ થઈ. પછી મેઘકુમારની જમણી બાજુના ભદ્રાસને બેઠી, પછી મેઘકુમારની ઘાવમાતા રજોહરણ અને પાત્ર લઈને શિબિકામાં મેઘકુમારની ડાબી બાજુમાં બેઠી. ત્યારપછી મેઘકુમારની પાછળ એક ઉત્તમ તરુણી, જે શૃંગારના ઘર જેવી, સુંદર વેશવાળી, સંગત ગતિ - હાસ્ય - વચન - ચેષ્ટા - વિલાસ - સંલાપ - ઉલ્લાપ - નિપુણ યુક્તોપચાર કુશલ, પરસ્પર મળેલ - સમશ્રેણિ સ્થિત-ગોળ-ઉંચા-પુષ્ટ-પ્રીતિ જનક-ઉત્તમાકારના સ્તનોવાળી, હિમ-ચાંદી-કુંદપુષ્પ-ચંદ્રમા સમાન પ્રકાશિત, કોરંટ પુષ્પોની માળાથી

યુક્ત ઘવલ છત્રોને હાથમાં લઈને લીલાપૂર્વક ઉભી રહી.

ત્યારપછી મેઘકુમાર પાસે બે ઉત્તમ તરુણી, જે શૃંગારના ગૃહસમાન, સુંદર વેશવાળી યાવત્ કુશળ હતી, તે શિબિકામાં આરૂઢ થઈ, થઈને મેઘકુમારની બંને બાજુ વિવિધ મણિ-કનક-રત્ન-મહાર્ધ-તપનીયમય-ઉજ્જ્વલ અને વિચિત્ર દંડવાળા ચમચમાતા, સૂક્ષ્મ-ઉત્તમ-દીર્ઘવાળવાળા, શંખ-કુંદપુષ્પ-જલકણ-રજત-મંથન કરેલ અમૃતના ફીણ સમાન સરખા બે ચામર ધારણ કરીને લીલાપૂર્વક વીંગતી ઉભી રહી.

ત્યારપછી તે મેઘકુમાર સમીપે શૃંગારરૂપ યાવત્ કુશલ ઉત્તમ તરુણી યાવત્ શિબિકામાં આરૂઢ થઈ. પછી મેઘકુમારની પાસે પૂર્વ દિશા સન્મુખ ચંદ્રકાંત-વજ-વૈદૂર્ય-વિમલ દંડના તાલવૃંતને લઈને ઉભી રહી. - - ત્યારપછી તે મેઘકુમારની પાસે એક ઉત્તમ તરુણી યાવત્ સુરૂપા શિબિકામાં આરૂઢ થઈ, થઈને મેઘકુમારની પૂર્વ-દક્ષિણે શ્વેત રજતમય વિમલ સલિલ પૂર્ણ મત્તહાથીના મોટા મુખ સમાન આકૃતિવાળા ભૃંગારને ગ્રહણ કરીને ઉભી રહી.

ત્યારપછી તે મેઘકુમારના પિતાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા, બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું - ઓ દેવાનુપિયો ! સદૈશ-સદૈશ ત્વચા-સદૈશ વચવાળા, એક સમાન આભરણ સમાન વેશધારી ૧૦૦૦ ઉત્તમ તરુણોને બોલાવો યાવત્ બોલાવે છે.

ત્યારે શ્રેણિક રાજા દ્વારા બોલાવાયેલ તે કૌટુંબિક પુરુષો હર્ષિત થયા, સ્નાન કરી યાવત્ એક આભરણ સમાન વસ્ત્રો પહેરી શ્રેણિક રાજા પાસે આવે છે. આવીને શ્રેણિક રાજાને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપિય ! આજ્ઞા કરો કે જે અમારે કરણીય હોય. ત્યારે તે શ્રેણિકે તે હજાર ઉત્તમ કૌટુંબિક તરુણોને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપિયો ! જાઓ અને મેઘકુમારની સહસ્રપુરુષવાહિની શિબિકાને વહન કરો.

ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા દ્વારા આમ કહેવાતા હૃષ્ટ-તુષ્ટ થયેલા ઉત્તમ ૧૦૦૦ કૌટુંબિક તરુણો મેઘકુમારની સહસ્રપુરુષવાહિની શિબિકાને વહે છે - - ત્યારે તે મેઘકુમાર સહસ્રપુરુષવાહિની શિબિકામાં આરૂઢ થતાં તેની સામે પહેલાં આ આઠ મંગલ દ્રવ્યો અનુક્રમે ચાલ્યા. તે આ રીતે - સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નંદાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કળશ, મત્સ્ય, દર્પણ. યાવત્ ઘણાં ધનાર્થી યાવત્ ઈષ્ટાર્થી યાવત્ અનવરત અભિનંદાતા અને અભિસ્તવાતા આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે નંદ ! તમારો જય થાઓ, ભદ્ર થાઓ. હે ભદ્ર ! તમે ન જીતેલ ઈન્દ્રિયોને જીતો, જીતેલ સાધુધર્મનું પાલન કરો, હે દેવ ! વિદ્યોને જીતીને સિદ્ધિમાં નિવાસ કરો. ધૈર્યપૂર્વક કમર કસી, તપ દ્વારા રાગ-દ્વેષ રૂપ મલ્લોનું હનન કરો. પ્રમાદ રહિત થઈ ઉત્તમ શુક્લ ધ્યાન દ્વારા આઠ કર્મરૂપી શત્રુનું મર્દન કરો. અજ્ઞાનાંધકાર રહિત સર્વોત્તમ કેવળજ્ઞાનને પામો. પરીષદ રૂપી સેનાનું હનન કરી, પરીષદોપસર્ગથી નિર્ભય થઈ, શાશ્વત અને અચલ પરમપદ રૂપ મોક્ષને પામો. તમારા ધર્મ સાધનમાં વિદ્યન ન થાઓ. આ પ્રમાણે કહીને તેઓ ફરી-ફરી મંગલમય જય-જય શબ્દનો પ્રયોગ કરો.

ત્યારપછી તે મેઘકુમાર રાજગૃહ નગરની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળે છે, નીકળીને ગુણશીલ ચૈત્યે આવે છે, આવીને સહસ્રપુરુષવાહિની શિબિકાથી નીચે ઉતરે છે.

● વિવેચન-૩૩ :-

મહત્થ - મહાપ્રયોજન, મહાર્ધ-મહામૂલ્ય, મહાર્ધ-મહાપૂજ્ય, મહાન્ કે યોગ્ય રાજ્યાભિષેક-રાજ્યાભિષેક સામગ્રીને એકઠી કરો, સુવર્ણાદિ ૮૬૪-કળશો, ભૌમેજ્જ-માટીના, સર્વોદક-સર્વતીર્થનું જળ, જયજય - તમે જયને પામો, નંદ-સમૃદ્ધ, સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત, ભદ્ર-કલ્યાણકારી ! હે જગન્નંદ તારું ભદ્ર થાઓ. - - આ ગમમાં યાવત્ શબ્દથી આમ જાણવું -

દેવોમાં ઈન્દ્ર, અસુરોમાં ચમર, નાગોમાં ધરણ, તારામાં ચંદ્ર સમાન, ગામ, આકર૦ અહીં યાવત્ શબ્દથી નગર, ખેડ, કર્બટ, દ્રોણમુખ, મડંબ, પટ્ટણ, સંબાધ, સંનિવેશનું આધિપત્ય, પૌરોપત્ય, સ્વામીત્વ, ભર્તૃત્વ, મહત્તરકત્વ, આજ્ઞા-ઐશ્વર્ય-સેનાપત્ય કરતા, પાલન કરતા, મહત્ આહત-નૃત્ય-ગીત-વાજિંત્ર-તંત્રી-તલ તાલ-ત્રુટિત-ઘનમૃદંગ-પ્રત્યુત્પન્ન વાદિંત્રના સ્વથી વિપુલ ભોગોપભોગ ભોગવતા વિચરે છે.

અહીં કર આદિ લેવાય તે ગામ, આકર-ખાણ, કર ન લેવાતો હોય તે નગર, - X - X - સંવાહ-પર્વતાદિ દુર્ગમાં લોકો ધાન્યને વહન કરે છે તે, સાર્થાદિ સ્થાન સંનિવેશ, આધિપત્ય-અધિપતિકર્મ, રક્ષા. પુરોવર્તિત્વ-અગ્રેસરત્વ, સ્વામિત્વ-નાયકત્વ, ભર્તૃત્વ-પોષકત્વ, મહત્તરકત્વ-ઉત્તમત્વ, - X - આજ્ઞાપ્રધાનત્વ અને સેનાપતિનો ભાવ...

અહ્ય - આપ્યાનક પ્રતિબદ્ધ કે નિત્યાનુબંધ, જે નાટ્ય-નૃત્ય અને ગાન, વગાડાતી જે તંત્રી, વીણા, તાળી, કંસિકા તાલ, વાજિંત્ર, ઘનસમાન ધ્વનિ જે મૃદંગ, ચતુર પુરુષો વડે વગાડાતા, તેનો જે અવાજ. - X - X -

મહતા શબ્દથી આમ જાણવું - મહાન્ હિમવંત, મહાન મલય-મંદર, મહાર્ધન્દ્ર સમાન, અત્યંત વિશુદ્ધ દીર્ઘરાજ કુલવંશ પ્રસૂત, નિરંતર રાજલક્ષણ વિરાજિત અંગવાળો, બહુજન વડે બહુમાનથી પૂજિત, સર્વ ગુણ સમૃદ્ધ, મૂર્ધાભિસિક્ત. દ્યયપત્ત - દયાવાન્, મર્યાદાકારિત્વથી સીમંકર, કૃત્ મર્યાદા પાલકત્વથી સીમંધર, એ રીતે ક્ષેમંકર-ક્ષેમંધર જાણવું.

હિતપણાથી જનપદ પ્રિય, શાંતિકારિત્વથી જનપદ પુરોહિત, સેતુકર-માર્ગદર્શક, કેતુકર-અદ્ભૂત કાર્યકારિત્વથી, પુરિસવર-પુરુષો મધ્યે ઉત્તમ, શૂરત્વથી પુરુષસીંહ, શાપ સમર્થત્વથી પુરુષાશિવિષ, - X - પુરુષવર ગંધહસ્તી, અદ્ભુ - આદ્ય, દિત્ત - દર્પવાન્. અતિ વિસ્તીર્ણ ભવન-શયન-આસનવાળા, યાન-વાહનથી સંકીર્ણ... તથા - “બહુઘન બહુ જાય રૂવચ્ચએ” ધન - ગણિમાદિ, ઘણાં જાત્યરૂપ રજત જેને છે તે. આયોગ - અર્થલાભનો પ્રયોગ - ઉપાય. સંપ્રયુક્તા - જેના વડે વ્યાપાર કરાયેલ છે તે. વિચ્છિદ્ધિય - તજેલ બહુજન ભોજન દાનથી અવશિષ્ટ-ઉચ્છિષ્ટના સંભવથી અથવા સંજાત વિચ્છેદ વિવિધ ભક્ત-પાન. ઘણાં દાસ-દાસી-ગાય-ભેંસ આદિ, જેના કોશ-કોષાગાર-આયુઘાગાર પ્રતિપૂર્ણ છે તે. - X - X - કંટક એટલે પ્રતિસ્પર્ધી-ગોત્રજા, વિનાશ વડે ઉપહત સમૃદ્ધિ અપહારથી નિહત, માનભંગથી ગણિત, દેશનિકાલથી

ઉદ્ધૃત. તેથી જ અકંટક બનેલ. - X - X - X - રાજ્યને સાધિત કરતા વિચરે છે.

કિં દલયામો - આપને સ્વીકાર્ય નહીં, તેવું શું વિનાશ કરીએ ? અથવા તમારા અભિમતને શું આપીએ ? તથા તમને જ શું આપીએ ? તારા હૃદયને વાંછિત એવો કયો મંત્ર છે ? કુત્તિયાવળ - દેવતાધિષ્ઠિતત્વથી સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતળ લક્ષણ ત્રણે ભૂમિમાં સંભવિત વસ્તુ સંપાદક દુકાન. કાશ્યપ - વાણંદ, શ્રીગૃહ-ભાડાંગાર, નિક્કે - સર્વથા મળ રહિત પોતિય-વસ્ત્ર, મહાર્ધ-મહા યોગ્ય કે મહાપૂજા વડે. હંસલક્ષણ-શુક્લ કે હંસ ચિહ્નરૂપ, શાટક-વસ્ત્ર માત્ર, વિસ્તૃત પટ. સિંદુવાર-વૃક્ષ વિશેષ.

આ કેશ [વાળ] નું દર્શન - અભ્યુદય - રાજ્યલાભાદિ, ઉત્સવ, પ્રિય સમાગમાદિ મહોત્સવ, પ્રસવ-પુત્રજન્મમાં, તિથિ-મદન તેરસમાં, ઘણ-ઈન્દ્રમહોત્સવ, યજ્ઞ-નાગાદિ પૂજા, પર્વણી-કાર્તિકી આદિ.

અપશ્ચિમ - ‘અ’કાર અમંગલના પરિહાર્યત્વથી ‘પશ્ચિમ’ છેલ્લું દર્શન થશે. આ કેશદર્શન કેશરહિત અવસ્થાવાળા મેઘકુમારનું જે દર્શન, બધાં દર્શનને છેડે થશે અથવા પશ્ચિમ નહીં તે અપશ્ચિમ-જે મેઘનું દર્શન કરાવશે.

ઉત્તરાવલ્કળમણ - ઉત્તર દિશામાં જે અવતરણ-ઉત્તરાભિમુખ. (કેમકે) રાજ્યાભિષેક કાળે પૂર્વાભિમુખ બેસાડેલ. શ્વેત પીત - ચાંદી, સોનાના, પાયપલંબ - પગસુધી જે લાંબુ છે, તેવું ઘરેણું, ત્રુટિત-બાહુરક્ષક, કેયૂર, અંગદ બંને આકારભેદથી બાહુના જ આભુષણ વિશેષ છે. - X - દર્દર-કુંડિકાદિ ભાજનના મુખને વસ્ત્ર બાંધીને ગાળેલ કે તેમાં પકવેલ, મલય-મલય પર્વતે થયેલ શ્રીખંડ [સુખંડ] સંબંધી. હાર આદિનું સ્વરૂપ પૂર્વવત્ જાણવું.

ગ્રંથિમ-સૂત્રાદિ વડે ગુંથેલ, વેષ્ટિમ-ગુંથેલ હોવા છતાં જે વીંટાળાય છે, જેમકે ફૂલનો દડો, પૂરિમ-જે વંશશલાકામય પાંજરાદિમાં પૂરાય છે તે, સંઘાતિમ-જે પરસ્પર નાળ સંઘાત દ્વારા જોડાય છે.

ઘ્ના વરતરુણી - શ્રંગારના આગાર જેવી કે શ્રંગાર પ્રધાન આકારવાળી. - X - X - વિલાસ-નેત્રવિકાર. કહ્યું છે કે - હાવ એ મુખવિકાર છે, ભાવ-ચિત્ત સમુદ્ભવ છે, વિલાસ-નેત્રજન્ય છે, વિભ્રમ-ભૂ સમુદ્ભવ છે.

આમેલગ - શેખર, તે સ્તનના વિષયથી ડીંટડી જાણવી, તેનાથી પ્રધાન. પરસ્પર કંઈક જોડાયેલ, ચમલ-સમશ્રેણિ સ્થિત, યુગલ-યુગલ રૂપ, વર્તિત-વૃત્ત, ગોળ, અભ્યુજ્જત-ઉંચા, પીન-સ્થૂળ, રતિદા-સુખ દેનાર, સંસ્થિત-વિશિષ્ટ સંસ્થાનવાળા, પયોધર-સ્તન - - ચંદ્ર જેવો પ્રકાશ.

સકોરંટ - કોરંટ પુષ્પ ગુચ્છ યુક્ત પુષ્પ માળા. ઘવલમાત પત્ર-છત્ર. - X - અહીં કનક અને તપનીયમાં શો ભેદ ? કનક પીળું છે, તપનીય તે રક્ત છે ચિલ્લિયા-દીપતા - X - X - સલ્લિકાશ-સદૈશ. - - અહીં ચંદ્રપ્રભ-ચંદ્રકાંત મણિ, તાલવૃંત-વિંજણો, આકૃતિ-આકાર. - X - નિર્યોગ-પરિકર. અદ્ભુ આઠ-આઠ, વીપસામાં દ્વિવચન છે. મંગલક-માંગલ્ય વસ્તુ.

વદ્ધમાણય - શરાવ, બીજા મતે પુરુષારૂઢ પુરુષ. બીજા મતે સ્વસ્તિક પંચક, બીજા મતે પ્રાસાદ વિશેષ. દ્વષ્ણ - આદર્શ. અહીં યાવત્ શબ્દથી. ત્યારપછી પૂર્ણકળશ

ભૂંગાર, દિવ્ય છત્રપતાકા, ચામર સહિત, આલોકિત દર્શનીયા, વાયુ વડે ઉડતી વૈજયંતી, ગગનતલને સ્પર્શતી આદિ આગળ ક્રમાનુસાર ચાલી. ત્યારપછી વૈદ્યુર્યથી દીપ્યમાન વિમલદંડ, લાંબી કોરંટ પુષ્પની માળાથી ઉપશોભિત, ચંદ્રમંડલ સમાન વિમલ આતપત્ર, પ્રવર સીંહાસન, મણિ-રત્નની પાદપીઠ - સપાદુકાયુગલ, ઘણાં કિંકર-કર્મકર-પુરુષ પદાતિથી પરિવરેલ, આગળ અનુક્રમે ચાલ્યા.

ત્યારપછી ઘણાં લાઠી-કુંત-ચાપ-ધ્વજ-ચામર-કુમર-પુસ્તક-ફલક-પીઠક-વીણ-કૂપ-હડફને ગ્રહણ કરનારા અનુક્રમે ચાલ્યા. પછી ઘણાં દંડી-મુંડી-સિંહંડી-પિંછિણ-હાસ્યકર-ડમરકર-ચાટુકરને કીડા કરતા, ગાયતા, નાયતા, હસતા, શોભતા, રક્ષણ કરતા, જય-જય શબ્દ કરતા આગળ અનુક્રમે ચાલ્યા.

ત્યારપછી - X - ૧૦૮ ઘોડા, - X - ૧૦૮ હાથી, છત્ર-ધ્વજ-ઘંટા-પતાકા-ઉત્તમ તોરણ સહિત, નંદી ઘોષ-ઘંટડીના જાળથી પરિક્ષિપ્ત-હેમમય ચિત્ર-તિનિસ-કનક-નિર્યુક્ત કાષ્ઠમય-સુશ્લિષ્ટ વિત્ત મંડલધુર-ઉત્તમ અશ્વોથી યુક્ત, - X - X - ૧૦૮ રથો અનુક્રમે આગળ ચાલ્યા.

ત્યારપછી અસિ-શક્તિ-કોંત-તોમર-સૂળ-લકુટ-આદિ યુક્તપદાની આગળ અનુક્રમે ચાલ્યા.

ત્યારે તે મેઘકુમાર હારથી સારી રીતે રચિત વક્ષઃસ્થળ, કુંડલથી ઉદ્યોતીત મુખ, મસ્તકે દીપ્ત મુગટ, અધિક રાજતેજ લક્ષ્મીથી દીપ્તો, કોરંટ પુષ્પના માલ્ય દામવાળા છત્રને ધારણ કરી, શ્વેત ચામર વડે વીંઝાતો, ચાતુરંગિણી સેનાથી સમ્યક્ અનુગમન કરાતો ગુણશીલ ચૈત્ય જઘાને તૈયાર થયો. તે મેઘની આગળ મહાન્ અશ્વો, અશ્વધર, બંને પડખે નાગ, નાગધર ઉત્તમ હાથી, પાછળ રથ, રથ સંગેલ્લી હતા.

ત્યારે તે મેઘકુમાર અભ્યાગત ભૂંગાર, પ્રગૃહિત તાલવૃંત, શ્વેત છત્રચુકત, વીંઝાતા વીંઝણા સાથે, સર્વ ઋદ્ધિ-દ્યુતિ-બલ-સમુદાય-આદર-વિભૂતી-વિભૂષા-સંભ્રમ-ગંધપુષ્પ માલ્યાલંકાર-ત્રુટિત શબ્દ નિનાદપૂર્વક, મહા ઋદ્ધિ યાવત્ સમુદાય, શંખ-પ્રણવ-ભેરી-ઝલ્લરી-ખર મુહી આદિના નિર્દોષ સહ રાજગૃહ મધ્યેથી નીકળ્યો.

ત્યારે તે મેઘકુમારના રાજગૃહનગરની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળતી વેળા ઘણાં-ઘનાર્થી, કામાર્થી, ભોગાર્થી, લાભાર્થી, કિલ્લિષિક, કરોટિકા, કારવાહિકા, શંખિકા, ચક્રિકા, લાંગલિકા, મુખમંગલિકા, પૂષ્ય માનવ, વર્ધમાનકો, તેવી ઈષ્ટ-કાંત-પ્રિય-મનોહર-મણામ-મણાભિરામ હૃદયંગમ્ય વાણી વડે [જય જય કરે છે.] - X - X - X -

હડપ્ફ - આભરણ કરંડક, મુંડિણ - મુંડિત, છિંડિણ - શિખાવાળા, ડમરકર - પરસ્પર કલહ વિદાયક, ચાટુકર - પ્રિય બોલનાર, સોહંત - શોભા કરતા, સાવંતા - આશીર્વાચનો સાંભળતા, મેઘકુમારની તે સમૃદ્ધિને જોતાં, જાત્ય-કાંબોજાદિ દેશોદ્ભવ - X - X - X - થાસક - દર્પણ આકર, ચામરગંડ - ચામર દંડ, તેના વડે પરિમંડિત - X - X - X - મહો મહાન્ અશ્વો, જે અશ્વોને ધારે તે અશ્વધર. નાગ - હાથી, નાગધર-જે હાથીને ધારણ કરે છે, કયાંક 'વર' એવો એવો પાઠ છે, તેથી અશ્વવરા, નાગવરા, ઈત્યાદિ. રથસંગિણેલ્લી-રથમાળા અથવા રહસંગેલ્લી-રથ સમૂહ.

- X - X - પળવ - ભાડાંનો પટલ, ભેરી-ટક્કાકાર, ઝલ્લરી-વલયાકાર,

ખરમૂહી-કાહલ, મોટા પ્રમાણવાળો મર્દલ તે મુરજ, તે જ નાનો હોય તો મૃદંગ. દુંદુભિ-ભેરી આકાર સંકટ મુખી આ બધાનો નિર્દોષ-મહાધ્વનિ. નાદિત-ઘંટની માફક વાગ્યા પછીના કાળે થનાર, સ્વ-ધ્વનિરૂપ.

અર્થાર્થી-દ્રવ્યાર્થી, કામાર્થી-શબ્દ, રૂપનો અર્થી, ભોગાર્થી-ગંધ, રસ, સ્પર્શનો અર્થી, લાભાર્થી-સામાન્યથી લાભના ઈચ્છુક, કિલ્લિષિક-પાતકના ફળવાન્ નિઃસ્વાંધપંગુ આદિ. કારોટિકા-કાપાલિકા, કર-રાજદેય દ્રવ્ય તેને વહે છે તે કારવાહિકા અથવા કર વડે બાધિત-પીડિત તે કરબાધિત. શાંખિક-શંખ, વાદન, શિલ્પ જેમાં છે તે શાંખિક અથવા જેમાં મંગલ્ય-ચંદન આધારભૂત શંખ હોય તે શાંખિક, ચક્ર-પ્રહરણ જેમાં છે તે ચાક્રિક-ચોક્કો. જેમાં ચક્ર છે તે ચાક્રિક-કુંભકારાદિ અથવા ચક્ર દેખાડીને ચાચના કરનાર. લાંગલિક-હાલિક, ગળામાં લટકતું પ્રહરણ વિશેષ. મુખમંગલિક-જે ચાટુ વચન બોલે છે, પુષ્પમાણવ-નગ્નાચાર્ય, વર્ધમાનક-સ્કંધારોપિત પુરુષ.

જિયવિગ્ધ - વિઘ્નોને જીતો, દેવો કે સિદ્ધ મધ્યે વસો. નિહણાહ-રાગદ્વેષ મલ્લનો નાશ કરવો. તપ-અનશનાદિ. ધૃત્યા-ચિત્તસ્વાસ્થ્યથી. ઘણિય-અત્યર્થ - X - X - પાવચ-પ્રાપ્ત કરો. વિતિમિર-જ્ઞાનતિમિરપટલ રહિત, અનુત્તર-કેવળજ્ઞાન - X - પરીષહ્યમૂં-પરીષહ સૈન્ય. - X -

● સૂત્ર-૩૪ :-

ત્યારપછી મેઘકુમારના માતાપિતાએ મેઘકુમારને આગળ કરીને શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે આવ્યા. આવીને ભગવંતને ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરે છે, કરીને વંદન-નમસ્કાર કરે છે, કરીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! મેઘકુમાર અમારો એક જ પુત્ર છે, ઈષ્ટ-કાંત યાવત્ જીવિત ઉચ્ચવાસ સમાન, હૃદયને આનંદજનક, ઉંબરના પુષ્પવત્, તેનું નામ શ્રવણ પણ દુર્લભ છે, તો દર્શનનું તો કહેવું જ શું ?

જેમ કોઈ કમળ-પત્ર કે કુમુદ, કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય અને જળથી વૃદ્ધિ પામે છતાં કાદવની રજ કે જળકણથી લિપ્ત થતું નથી, તેમ જ મેઘકુમાર કામમાં જન્મ્યો, ભોગમાં વૃદ્ધિ પામ્યો છતાં કામ કે ભોગ રજથી તે લેપાયેલ નથી. હે દેવાનુપ્રિય ! આ મેઘ, સંસારના ભયથી ઉદ્ધિગ્ન, જન્મ-જરા-મરણથી ભયભીત થયો છે, આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે મુંડ થઈને, ઘરથી નીકળી અણગારિક પ્રવ્રજ્યા લેવા ઈચ્છે છે.

હે દેવાનુપ્રિય ! અમે આપને શિષ્યબિદ્યા આપીએ છીએ. હે ભગવન્ ! આપ શિષ્યબિદ્યાને અંગીકાર કરો.

ત્યારે મેઘકુમારના માતાપિતાએ આમ કહેતા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે આ વાતને સમ્યક્ રીતે સ્વીકાર્યો.

ત્યારે મેઘકુમાર ભગવંત પાસેથી ઈશાન ખૂણામાં ગયો, જઈને આપમેળે આભરણ, અલંકાર ઉતાર્યા, ત્યારે મેઘકુમારની માતાએ શ્વેત લક્ષણ પટ શાટકમાં તે આભરણ-અલંકારને સ્વીકાર્યા, સ્વીકારીને હાર-જલકણ-નિર્ગુડીપુષ્પ-ટુટેલ મુક્તાવલી સમાન આંસુ ટપકાવતી, રડતી-રડતી, કંદન કરતી, વિલાપ કરતી-

કરતી આ પ્રમાણે બોલી -

હે પુત્ર ! [ચારિત્રમાં] યતના-ઘટના-પરાક્રમ કરજે. આ વિષયમાં પ્રમાદ ન કરજે. અમારે માટે પણ આ જ માર્ગ થાયો, એમ કરીને મેઘકુમારના માતિપિતા, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન, નમસ્કાર કરે છે, કરીને, જે દિશામાંથી આવ્યા હતા, તે જ દિશામાં પાછા ગયા.

● વિવેચન-૩૪ :-

“એક જ પુત્ર” એ ધારિણી અપેક્ષાએ જાણવું, શ્રેણિકને ઘણાં પુત્રો હતા. - X - X - જહ્યવ્વ - પ્રાપ્ત સંયમયોગમાં પ્રયત્ન કરવો, અપ્રાપ્ત સંયમ યોગની પ્રાપ્તિ અર્થે ઘટના કરવી, પરાક્રમ કરવું. તે માટે સંયમે પ્રમાદ ન કરવો.

● સૂત્ર-૩૫,૩૬ :-

[૩૫] ત્યારે તે મેઘકુમારે સ્વયં જ પંચમુષ્ટિક લોચ કર્યો, કરીને શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે આવે છે. આવીને ભગવંતને પ્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરે છે, વંદન-નમસ્કાર કરે છે, કરીને આમ કહ્યું -

ભગવન્ ! આ લોક જરા-મરણથી આદીપ્ત છે, પ્રદીપ્ત છે, આદીપ્ત-પ્રદીપ્ત છે. જેમ કોઈ ગાથાપતિ, પોતાનું ઘર બળી જાય ત્યારે તે ઘરમાં રહેલ અલ્પભારવાળી, પણ બહુમૂલ્ય હોય છે, તેને ગ્રહણ કરીને સ્વયં એકાંતમાં ચાલ્યો જાય છે. તે વિચારે છે કે બચાવેલ આ પદાર્થ, મારે માટે પૂર્વે કે પછી હિત-સુખ-ક્ષમ-નિઃશ્રેયસ-આનુગામિકતા માટે થશે. એ જ પ્રમાણે મારો પણ આ એક આત્મારૂપી ભાંડ છે, જે મને ઈષ્ટ-કાંત-પિય-મનોહર-મણમ છે, આ આત્માને હું બચાવી લઈશ, તે મને સંસાર ઉચ્છેદકર થશે. તેથી હું ઈચ્છુ છું કે હે દેવાનુપિય ! આપ પોતેજ મને પ્રવ્રજિત કરો-મુંડિત કરો - શીખવો - શિક્ષિત કરો. આપ જ આચાર-ગોચર-વિનય-વૈનયિક-ચરણ-કરણ-યાત્રા-માત્રા પ્રત્યયિક ધર્મ કહો.

ત્યારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર, મેઘકુમારને સ્વયં જ દીક્ષા આપે છે, આચાર યાવત્ ધર્મ કહે છે - હે દેવાનુપિય ! આ રીતે ચાલવું-ઉભવું-બેસવું-પડખા બદલવા-ખાવું-બોલવું, આ રીતે ઉત્યાનથી ઉઠીને પ્રાણ-ભૂત-જીવ-સત્ત્વની રક્ષા કરીને સંયમનું પાલન કરવું, આ વિષયમાં પ્રમાદ ન કરવો. - - - ત્યારે તે મેઘકુમારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે આ આવા પ્રકારનો ધાર્મિક ઉપદેશ સાંભળી, સારી રીતે સ્વીકાર્યો, તે આજ્ઞા મુજબ ચાલે છે, ઉભો છે યાવત્ ઉત્યાનથી ઉઠીને પ્રાણ-ભૂત-જીવ-સત્ત્વોની યતના કરવી-સંયમ પાળવો.

[૩૬] જે દિવસે મેઘકુમાર મુંડ થઈને, ઘરથી નીકળીને અણગારિક પ્રવ્રજ્યા લીધી, તે દિવસના સંધ્યાકાળે રાત્નિક ક્રમથી શ્રમણ-નિર્ગન્થોના શય્યા-સંસ્તારકોના વિભાજન કરતા મેઘકુમારનો શય્યા-સંચારો બારણાંની પાસે આવ્યો, ત્યારે તે શ્રમણ-નિર્ગન્થો રાત્રિના પહેલા-છેલ્લા કાળ સમયમાં વાંચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, ધર્માનુયોગ ચિંતન માટે, ઉચ્ચાર અને પ્રસવણને માટે આવતા-જતા હતા.

તેમાંથી કેટલાંક શ્રમણો મેઘકુમારને હાથ વડે સંઘટ્ટે છે, એ રીતે કોઈના પગની મસ્તક સાથે, કોઈના પગની પેટ સાથે ટક્કર થઈ. કેટલાંક ઓળંગીને, કેટલાંક વધુ વખત ઓળંગીને ગયા, કોઈએ પોતાના પગની રજથી તેને ભરી દીધો. આ રીતે લાંબી રાત્રિમાં મેઘકુમાર દાણ માત્ર પણ આંખ મીચી ન શક્યો-ઉંઘી ન શક્યો.

ત્યારે તે મેઘકુમારને આવા પ્રકારનો આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો - હું શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર-ધારિણી દેવીનો આત્મજ મેઘ યાવત્ જેનું નામ શ્રવણ પણ દુર્લભ હતું, ત્યારે જ્યારે હું ઘર મધ્યે રહેતો હતો, ત્યારે આ શ્રમણ નિર્ગન્થો મારો આદર કરતા હતા, જાણતા હતા, સત્કાર-સન્માન કરતા હતા, પદાર્થોના હેતુ-પ્રશ્નો-કારણો-ઉત્તરો વારંવાર કહેતા હતા. ઈષ્ટ અને કાંત-વાણીથી આલાપ-સંલાપ કરતા હતા. પણ જ્યારથી હું મુંડિત થઈ, ઘરથી નીકળી પ્રવ્રજિત થયો છું, ત્યારથી આ શ્રમણો મારો આદર યાવત્ સંલાપ કરતા નથી.

ઉલટાના આ શ્રમણ-નિર્ગન્થો, પહેલી અને છેલ્લી રાત્રિના સમયે વાંચના, પૃચ્છનાદિ માટે આવતા-જતા મારા સંચારને ઉલ્લંઘે છે યાવત્ લાંબી રાતમાં હું આંખ પણ મીચી શક્યો નથી, તો મારે માટે શ્રેયસ્કર છે કે મારે કાલે રાત્રિનું પ્રભાત થતા યાવત્ સૂર્ય તેજથી દીપ્ત થતાં, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને પૂછીને પાછો ઘેર જઈશ. આમ વિચારે છે, વિચારીને આર્તદયાન કારણે દુઃખથી પીડિત અને વિકલ્પયુક્ત માનસ પામીને મેઘકુમારને તે રાત્રિ નરક માફક વ્યતીત થઈ.

રાત્રિ વ્યતીત કરીને પ્રભાત થતાં, સૂર્ય યાવત્ તેજથી દીપ્ત થતાં, ‘મેઘ’ ભગવંત પાસે આવ્યા, આવીને પ્રદક્ષિણા કરી, વાંદી-નમી, સેવે છે.

● વિવેચન-૩૫,૩૬ :-

આદીપ્ત - થોડો બળતો, પ્રદીપ્ત - પ્રકર્ષથી બળતો, આદીપ્ત-પ્રદીપ્ત - અત્યંત બળતો. - X - ઙ્ગિયામણાંસિ - ધ્યાન કરતો, ભાંડવિકેચ હિરણ્યાદિ, - X - પચ્છા પુરાય-પશ્ચાદ્ગામી કાળે, પૂર્વે આ લોકમાં-જીવલોકમાં અથવા પશ્ચાત્ લોકમાં - આગામી જન્મમાં. - X - X -

એગે ધંડે - એક, અદ્વિતીય ભાંડવત્, પ્રવ્રજિત-વેશ આપીને, મુંડિત-લોચ કરીને, સેધિત-કરણ, પડિલેહણાદિ શીખવવા તે, શિક્ષિત-સૂત્રાર્થના ગ્રહણથી. આચાર-જ્ઞાનાદિ વિષયક અનુષ્ઠાન કાળ અધ્યયનાદિ, ગોચર-ભિક્ષાટન, વૈનયિક-વિનયનું ફળ, કર્મક્ષયાદિ. ચરણ-વ્રતાદિ, કરણ-પિંડ વિશુદ્ધિ આદિ, યાત્રા-સંયમ યાત્રા, માત્રા-તે માટે જ આહાર માત્રા, આ આચારાદિમાં વર્તવું તે... તે ધર્મને કહો. - X -

ત્યારે ભગવંતે ધર્મ કહ્યો - કઈ રીતે ? યુગમાત્ર દૈષ્ટિ ભૂમિ ઉપર રાખીને ચાલવું, શુદ્ધ ભૂમિમાં ઉર્ધ્વ સ્થાને રહેવું, સાંધા-ભૂમિ પ્રમાર્જનાદિ કરીને બેસવું, સામાયિકાદિ ઉચ્ચારણાપૂર્વક શરીર પ્રમાર્જના કરીને સુવું તથા સંચારો-ઉત્તરપટ્ટો, બાહુનું ઓશીકું, ડાબે પડખે આદિ. વેદનાદિ કારણથી અંગારાદિ દોષરહિત ભોજન કરવું, હિત-મિત-મધુરાદિ વિશેષણથી બોલવું. ઉત્યાનથી ઉઠીને-પ્રમાદ, નિદ્રા છોડીને જાગેલ. પ્રાણ આદિની રક્ષા કરવી કે યતના કરવી.

પ્રાણ - બે, ત્રણ, ચાર કહ્યા. ભૂત-વનસ્પત્યાદિ, જીવ-પંચેન્દ્રિય અને બાકીના બધાંને સત્વો જાણવા. આ પ્રાણાદિના સંયમમાં પ્રમાદ ન કરવો પણ ઉદમ કરવો. અપરાહણકાળ સમય-વિકાળ, ચચારાત્નિકતા-જયેષ્ઠના ક્રમ મુજબ, શચ્યા-શચન, તે માટે સંસ્તારકભૂમિ અથવા શચ્યા-વસતિમાં સંસ્તારક તે શચ્યાસંસ્તારક. ધર્માર્થમનુયોગ-વ્યાખ્યાન, ધર્મ-વ્યાખ્યાનની ચિંતા-ધર્માનુયોગચિંતા, તે માટે જતાં કે આવતો.

ઓલંડિયં ઉલ્લંઘે છે, પ્રકર્ષથી બે-ત્રણ વખત ઉલ્લંઘે છે. પગની રજરૂપ રેણુ વડે ગુંડિત. નો સંચાણ્તિ - સમર્થ નથી-નિદ્રા કરવાને. આધ્યાત્મિક-આત્મવિષયક ચિંતિત-સ્મરણરૂપ, પ્રાર્થિત-અભિલાષારૂપ. મનોગત-મનમાં જ વર્તે, બહાર નહીં તેવો વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે ઘરે જઈ વસીશ અથવા ઘરે પાછો જઈશ. આર્હંતિ - આદર કરતા. અર્થ-જીવાદિ પદાર્થ, હેતુ-તેને જાણવા અન્યવ્યવ્યતિરેક લક્ષણ, કારણ-ઉપપત્તિ માત્ર, વ્યાકરણ-બીજો પ્રશ્ન કરે ત્યારે ઉત્તર આપવો. આખ્યાન્તિ-કંઈક, સંલપન્તિ-વારંવાર. સંપેહેઈ-પર્યાલોચન કરે છે. આર્ત - ધ્યાન વિશેષથી દુઃખપીડિત, વશાર્ત-વિકલ્પવશ ઉપગત જે માનસ, તેને પ્રાપ્ત. નિરચપ્રતિરૂપિકાં-નરક સદૈશ દુઃખના સાધર્મ્યથી, તે રજનીને પસાર કરી.

● સૂત્ર-૩૭ :-

ત્યારે મેઘને આર્મંત્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે મેઘકુમારને આમ કહ્યું -
હે મેઘ ! તેં રાત્રિના પહેલા અને છેલ્લા કાળ સમયમાં શ્રમણ-નિર્ગ્રન્થને વાચના, પૃચ્છના યાવત્ લાંબી રાત્રિ મુહૂર્ત માત્ર પણ ઉંઘી શક્યો નહીં, ત્યારે હે મેઘ ! આ આવા સ્વરૂપનો આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ થયો કે - જ્યાં સુધી હું ઘેર હતો, ત્યાં સુધી શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો મારો આદર કરતા યાવત્ જાણતા હતા, પણ જ્યારથી મુંડ થઈ, ઘેરથી નીકળી અણગાર પ્રવજ્યા લીધી છે, ત્યારથી આ શ્રમણો મારો આદર કરતા નથી યાવત્ જાણતા નથી, ઉલટાના શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોમાંના કેટલાંક રાત્રિમાં વાચનાએ જતા યાવત્ પાદરજ વડે ગુંડિત કરે છે. તો મારે શ્રેયસ્કર છે કે મારે કાલે પ્રભાત થયા પછી ભગવંતને પૂછીને પછી ગૃહ મધ્યે વસીશ. એમ કરીને, એમ વિચારી આર્ત ધ્યાનથી દુઃખપીડિત માનસથી યાવત્ રાત્રિ વીતાવી. પછી મારી પાસે તું આવ્યો.

તો હે મેઘ ! આ વાત બરોબર છે ? - - હા, છે.

હે મેઘ ! તું આની પહેલાના ત્રીજા ભવમાં વૈતાદ્ય પર્વતની તળેટીમાં, વનચરો દ્વારા કરાયેલ નામવાળો, શ્વેત શંખ-દલ-ઉજ્જ્વલ-વિમલ-નિર્મળ-ઘનદહીં-ગાયના દૂધના ફીણ, ચંદ્રના જેવા પ્રકાશવાળો, સાત હાથ ઉંચો, નવ હાથ લાંબો, દશ હાથ મધ્ય ભાગે, સપ્તાંગ પ્રતિષ્ઠિત, સૌમ્ય, સમિત, સુરૂપ, આગળથી ઉંચો, ઉંચા મસ્તકવાળો, સુખાસન, પાછળના ભાગે વરાહ સમાન, બકરી જેવી - છિદ્રહીન-લાંબી કુક્ષીવાળો, લાંબા ઉદર. હોઠ અને સુંદવાળો, ઘનુપૃષ્ઠ જેવી આકૃતિવાળી વિશિષ્ટ પીઠવાળો, આલીન પ્રમાણયુક્ત વૃત્ત-પુષ્ટ-ગાત્રયુક્ત, આલીન પ્રમાણયુક્ત પુંજવાળો, પ્રતિપૂર્ણ-સુચારુ-કુર્મવત્ પગવાળો, શ્વેત-વિશુદ્ધ-સ્નિગ્ધ-નિરુપહત-વીસ નખવાળો, છ દાંતવાળો સુમેરુપ્રભ નામે હસ્તિરાજ હતો.

ત્યારે હે મેઘ ! તું ઘણાં હાથી અને હાથણી, કુમાર હાથી-હાથણી, બાળ હાથી-હાથણી સાથે સંપરિવૃત્ત થઈ, એક હજાર હાથીનો નાયક-માર્ગદર્શક-પ્રાગર્થી-પ્રસ્થાપક-જૂથપતિ-વૃંદપરિવર્તક હતો. આ સિવાય ઘણાં એકલા બાળ હાથીનું આધિપત્ય કરતો યાવત્ વિચરતો હતો.

ત્યારે હે મેઘ ! તું નિરંતર મત્ત, સદા ક્રીડા પરાયણ, કંદર્પરતિ, મૈથુનશીલ, અતૃપ્ત, કામભોગની તૃષ્ણાવાળો, ઘણાં હાથી આદિથી પરિવૃત્ત થઈને વૈતાદ્ય પર્વતની તળેટીમાં, પર્વત-દરી-કુહર-કંદર-કંદર-ઉર્જર-નિર્જર-વિદર-ગર્તા-પલ્લવ-ચિલ્લ-કટક-કટકપલ્લવ-તટ-અટવી-ટંક-કૂટ-શિખર-પ્રાગભાર-મંચ-માળા-કાનન-વન-વનખંડ-વનરાજી-નદી-નદીકચ્છ-ચૂથો-સંગમ-વાપી-પુષ્કરિણી-દીર્ઘિકા-ગુંજાલિકા-સરોવર-સર પંક્તિ અને સરસર પંક્તિમાં વનચરો દ્વારા તને વિચરવાની છુટ અપાયેલી. ઘણાં હાથીની સાથે પરિવૃત્ત થઈને, વિવિધ તરુ પલ્લવ, પ્રચુર પાણી અને ઘાસનો ઉપયોગ કરતો, ઉદ્દેગરહિત, સુખે સુખે વિચરતો હતો.

ત્યારે હે મેઘ ! તું અન્ય કોઈ દિવસે પ્રાવૃદ્, વર્ષા, શરદ્, હેમંત અને વસંત, આ પાંચ ઋતુઓના ક્રમશઃ વ્યતીત થયા પછી ગ્રીષ્મ ઋતુનો સમય આવ્યો. ત્યારે જેઠ માસમાં, વૃક્ષો પરસ્પર ઘસાવાથી ઉત્પન્ન થતા સુકા ઘાસ-પાન-કચરાથી અને વાયુના વેગથી પ્રદીપ્ત, ભયાનક અગ્નિથી ઉત્પન્ન વનના દાવાનળની જવાળાથી વનનો મધ્ય ભાગ સળગી ઉઠ્યો. દિશાઓ ધુમાડાથી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ. પ્રચંડ વાયુ વેગથી અગ્નિની જવાળા ટુટીને ચારો તરફ પડવા લાગી, પોલા ઝાડ અંદર-અંદર જ સળગવા લાગ્યા. વન-પ્રદેશોના નદી-નાળાના જળ મૃત મૃગાદિના મૃતકોથી કોહવાયુ, કીચડ કીડાથી વ્યાપ્ત થયું, કિનારાનું પાણી સૂકાઈ ગયું - -

- - તથા ભૃંગારક દીન-કંદિત-સ્વ કરવા લાગ્યા. ઉત્તમ વૃક્ષો ઉપર સ્થિત કાગડા અતિ કઠોર અને અનિષ્ટ શબ્દ કરવા લાગ્યા. તે વૃક્ષોનો અગ્રભાગ અગ્નિકણને કારણે મુંગા સમાન લાલ દેખાવા લાગ્યો. પક્ષીસમૂહ તૃષાથી પીડિત થઈને પાંખ ટીલી કરીને, જિહ્વા અને તાલુને બહાર કાઢીને તથા મોં ફાળીને શ્વાસ લેવા લાગ્યા. ગ્રીષ્મની ઉષ્ણતા, ઉષ્ણ વાયુ, કઠોર-પુરુષ-ચંડ વાયુ તથા સુકા ઘાસના પાન અને કચરાના ઢગલાને કારણે ભાગતા, મદોન્મત્ત અને ગભરાયેલ સિંહાદિ શ્વાપદને કારણે પર્વત આકુળ-વ્યાકુળ થઈ ગયો. તે પર્વત ઉપર મૃગતૃષ્ણા રૂપ પટ્ટબંધ બાંધ્યો હોય તેમ લાગતું હતું. ત્રાસ પ્રાપ્ત મૃગ, પશુ, સરિસૃપ તડપવા લાગ્યા.

[હે મેઘ !] ત્યારે તારું [સુમેરુપ્રભ હાથીનું] મુખ-વિવર ફાટી ગયું, જિભનો અગ્રભાગ બહાર નીકળી ગયો, મોટા-મોટા બંને કાન ભયથી સ્તબ્ધ અને વ્યાકુળતાના કારણે શબ્દ ગ્રહણમાં તત્પર થયા. લાંબી-મોટી સુંદ સંકોચાઈ ગઈ, પૂંજ ઊંચી કરી લીધી, પીના સમાન વિરસ અરેરાટીના શબ્દથી આકાશતલને ફોડતો એવો, સત્કાર કરતો, ચોતરફ-સર્વત્ર વેલોના સમૂહને છેદતો, ખસ્ત અને ઘમાં હજારો વૃક્ષોને ઉખેડતો, રાજ્યબ્રષ્ટ રાજા સમાન, વાયુથી ડોલતા વહાણ

માફક અહીં-તહીં ભમતો, વારંવાર લીંડા મૂકતો, ઘણાં હાથી આદિ સાથે દિશા-વિદિશામાં અહીં-તહીં ભાગ-દોડ કરવા લાગ્યો.

હે મેઘ ! તું ત્યાં જીર્ણ, જરાથી જર્જરિત દેહવાળો, આતુર, ભૂખ તરસથી દુર્બળ, કલાંત, બહેરો, દિઝૂમૂટ થઈને, પોતાના જૂથથી છૂટો પડી ગયો. વનના દાવાનળની જ્વાલાથી પરાભૂત થયો, ગર્મી-તરસ-ભૂખથી પીડિત થઈને, ભયભીત અને ત્રસ્ત થયો. ઉદ્ધિગ્ન-સંજાતભયથી તું ચોતરફ અહીં-તહીં દોડવા લાગ્યો, ઘણો દોડવા લાગ્યો. ત્યારે ઓછા પાણી અને વધુ કાદવવાળા એક મોટા સરોવર (ને જોઈને) પાણી પીવા માટે કિનારા વગરના તે સરોવરમાં તું ઉતરી ગયો.

હે મેઘ ! ત્યાં તું કિનારાથી દૂર ગયો પણ પાણી સુધી ન પહોંચ્યો, માર્ગમાં કાદવમાં જ ફસાઈ ગયો. - - હે મેઘ ! તેં - “હું પાણી પીઈ” એમ વિચારી તારી સુંદ ફેલાવી, તે પણ પાણી મેળવી શકી નહીં. ત્યારે હે મેઘ ! તેં, “હું ફરી શરીરને કાદવથી બહાર કાઢું, એમ વિચારી ખેર કર્યું તો વધારે કાદવમાં ખુંચી ગયો.

ત્યારે હે મેઘ ! અન્ય કોઈ દિવસે તેં કોઈ એક યુવાન અને શ્રેષ્ઠ હાથીને સૂંદ, પગ અને દંત-મુસલ વડે પ્રહાર કરીને મારેલ હતો અને તારા ઝુંડમાંથી ઘણાં સમય પૂર્વે કાઢી મૂક્યો હતો. તે હાથી પાણી પીવા સરોવરમાં ઉતર્યો. ત્યારે તે યુવાન હાથીએ તને જોયો. જોઈને પૂર્વ વૈરનું સ્મરણ થયું. સ્મરણ થતાં જ તે ક્રોધિત, રુષ્ટ, કુથિત, ચંડસ્વરૂપ, દાંત કચકચાવતો તારી પાસે આવ્યો. આવીને તને તીક્ષ્ણ દંતમુસલ વડે ત્રણ વખત તારી પીઠને વીંધી. વીંધીને પૂર્વના વૈરનો બદલો લીધો. પછી હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈને પાણી પીધું. પીને જે દિશામાંથી આવ્યો હતો, ત્યાં પાછો ચાલ્યો ગયો.

હે મેઘ ! ત્યારે તારા શરીરમાં ઉજ્જવલ, વિપુલ, ત્રિતુલ, કર્કશ યાવત્ દુસ્સહ વેદના ઉત્પન્ન થઈ, તેનાથી તારું શરીર પિત-જ્વરથી વ્યાપ્ત થયું, શરીરમાં દાહ ઉત્પન્ન થઈ તું વિચર્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! તું તે ઉજ્જવલ યાવત્ દુસ્સહ વંદનાને સાત દિન-રાત પર્યન્ત ભોગવી ૧૨૦ વર્ષનું પરમાયુ પાળીને આર્તદયાન વશ અને દુઃખથી પીડિત થઈ, કાળ માસે કાળ કરીને આ જ જંબૂદ્વીપમાં ભરત ક્ષેત્રમાં દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતમાં ગંગા મહાનદીના દક્ષિણ કિનારે વિંધ્યાગિરિની તળેટીમાં એક મત વરગંધહસ્તિથી, એક શ્રેષ્ઠ હાથેલીની કૂક્ષીમાં હાથીબચ્ચા રૂપે ઉત્પન્ન થયો. ત્યારપછી તે હાથેલીએ નવ માસ પૂર્ણ થતાં વસંત માસમાં તને જન્મ આપ્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! તું ગર્ભાવાસથી વિમુક્ત થઈ બાળ હાથી થઈ ગયો, જે લાલકમળ સમ લાલ અને સુકુમાલ થયો. જપાકુસુમ રક્તવર્ણ પારિજાતક નામે વૃક્ષના પુષ્પ, લાક્ષારસ, સરસ કુંકુમ અને સંધ્યાકાલીન વાદળના રંગ સમાન રક્તવર્ણી થયો. પોતાના જૂથપતિને પ્રિય થયો. ગણિકા સમાન હાથેલીઓના ઉદર પ્રદેશમાં પોતાની સુંદ નાંખતા કામક્રીડામાં તત્પર રહેવા લાગ્યો. અનેક સેંકડો હાથીઓથી પરિવૃત્ત થઈ તું પર્વતના રમણીય કાનનમાં સુખપૂર્વક

વિચરવા લાગ્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! તું બાલ્યભાવથી મુક્ત થઈ, યૌવનને પ્રાપ્ત થઈ, યુથપતિ મૃત્યુ પામતાં, તું યૂથને સ્વયં જ વહેવા લાગ્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! વનચરોએ તારું મેરુપ્રભ નામ રાખ્યું. યાવત્ તું ચતુર્ષ્ટંત હસ્તિ રત્ન થયો. હે મેઘ ! તું સાત અંગોથી ભૂમિને સ્પર્શ કરનાર આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણથી યુક્ત યાવત્ સુંદર રૂપવાળો થયો. હે મેઘ ! તું ત્યાં ૭૦૦ હાથીઓના યૂથનું આધિપત્ય કરતો યાવત્ અભિરમણ કરવા લાગ્યો.

ત્યારે અન્ય કોઈ દિવસે ગ્રીષ્મકાળ સમયમાં જયેષ્ઠ માસમાં વનના દાવાનળની જ્વાળાથી વનપ્રદેશ બળવા લાગ્યું, દિશાઓ ધૂમાડાથી વ્યાપ્ત થઈ, યાવત્ મંડલ વાયુની માફક ભમતો, ભયભીત થઈ ત્યાં યાવત્ સંજાત ભય વડે ઘણાં હાથી યાવત્ બાળ હાથી સાથે પરિવરીને ચોતરફ દિશા-દિશામાં ભાગવા લાગ્યા.

ત્યારે હે મેઘ ! તને તે વનદાવાનળ જોઈને આવા પ્રકારે આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ થયો. મેં ક્યાંક આવા સ્વરૂપનો અગ્નિ સંભવ પૂર્વે અનુભવ્યો છે. ત્યારે હે મેઘ ! વિશુદ્ધ થતી લેશ્યાઓ અને શોભન અધ્યવસાયથી, શુભ પરિણામ વડે તેના આવરક કર્મોનો ક્ષયોપશમ થતાં, ઇલા-અપોહ-માર્ગણ-ગવેષણા કરતાં સંજી જીવોને પ્રાપ્ત એવું જાતિસ્મરણ ઉત્પન્ન થયું.

ત્યારે હે મેઘ ! તેં આ અર્થને સમ્યક્ પ્રકારે જાણ્યું કે - મેં નિશ્ચયથી અતીત બીજા ભવમાં આ જ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં વૈતાદ્ય પર્વતની તળેટીમાં યાવત્ ત્યાં આવા સ્વરૂપનો મહા અગ્નિ સંભવ અનુભવેલો હતો. - - ત્યારે હે મેઘ ! તેં તે જ દિવસના અંતિમ પ્રહર સુધી પોતાના યૂથ સાથે યાવત્ મૃત્યુ પામીને, ત્યારપછી હે મેઘ ! તું સાત હાથ ઉંચા યાવત્ સંજી-જાતિસ્મરણથી યુક્ત ચતુર્દન્ત મેરુપ્રભ નામે હાથી થયો.

ત્યારપછી હે મેઘ ! તને આવા સ્વરૂપનો આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે - મારે માટે એ શ્રેયસ્કર છે કે આ ગંગા મહાનદીના દક્ષિણી કિનારે, વિંધ્યાગિરિની તળેટીમાં દવાગ્નિથી રક્ષા કરવાને માટે પોતાના યૂથ સાથે મોટું મંડળ બનાવું - આ પ્રમાણે વિચારીને તું સુખપૂર્વક વિચરવા લાગ્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! અન્ય કોઈ દિવસે પ્રથમ વર્ષાકાળમાં ઘણી વર્ષા થતાં ગંગા મહાનદી સમીપે ઘણાં હાથી યાવત્ નાની હાથેલી સાથે અને ૭૦૦ હાથીથી પરિવૃત્ત થઈને એક યોજન પરિમિત મોટું પરિમંડલ એવા અતિ મોટા મંડલને બનાવ્યું. તેમાં જે કંઈ તૃણ, પત્ર, કાષ્ઠ, કંટક, લતા, વલ્લી, સ્થાણુ, વૃક્ષ કે છોડ હતા, તે બધાંને ત્રણ વખત હલાવી, પગથી ઉખાડ્યા અને સૂંદથી પકડી એક તરફ ફેંક્યા.

ત્યારે હે મેઘ ! તું તે મંડલ સમીપે ગંગા મહાનદીના દક્ષિણી કિનારે, વિંધ્યાચલની તળેટીમાં પર્વતાદિમાં યાવત્ વિચર્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! અન્ય કોઈ દિવસે મધ્ય વર્ષાઋતુમાં મહાવૃષ્ટિ થતાં, તું

તે સ્થાને ગયો જ્યાં મંડલ હતું. ત્યાં જઈને તે મંડલને બીજી વખત સારી રીતે સાફ કર્યું. એ રીતે અંતિમ વર્ષ રાત્રિમાં ઘોર વૃષ્ટિ થતાં જ્યાં મંડલ હતું, ત્યાં ગયો. જઈને ત્રીજી વખત તે મંડલને સાફ કર્યું. ત્યાં રહેલ તૃણાદિ સાફ કરી યાવત્ સુખે વિચર્યો.

હે મેઘ ! તું ગજેન્દ્ર ભાવમાં વર્તતો અનુક્રમે નલિનિવનનો વિનાશ કરનાર, કુંદ અને લોઘના પુષ્પોની સમૃદ્ધિથી સંપન્ન, અતિ હિમવાળી હેમંતઋતુ વ્યતીત થઈ અને અભિનવ ગ્રીષ્મકાળ આવ્યો. ત્યારે તું વનમાં વિચરતો હતો. ત્યાં કીડા કરતાં વન્ય હાથેલીઓ તારા ઉપર વિવિધ ક્રમળ અને પુષ્પોનો પ્રહાર કરતી હતી. તું તે ઋતુમાં ઉત્પન્ન પુષ્પોથી બનેલ ચામર જેવા કર્ણના આભૂષણથી મંડિત અને રમ્ય હતો. મદને વશ વિકસિત ગંડસ્થળોને આર્દ્ર કરનાર તથા ઝરતા સુગંધી મદજળથી તું સુગંધી બની ગયો. હાથેલીથી ઘેરાયેલ રહેતો હતો. સર્વ રીતે ઋતુ સંબંધી શોભા ઉત્પન્ન થયેલી -

- તે ગ્રીષ્મ કાળમાં સૂર્યના પ્રખર કિરણો પડતા હતાં. શ્રેષ્ઠ વૃક્ષોના શિખરોને અતિ શુષ્ક બનાવી દીધા, તે ભયંકર લાગતા હતા. ભૂંગારના ભયંકર શબ્દ થતા હતા. વિવિધ પત્ર, કાષ્ઠ, તૃણ, કચરાને ઉડાળનાર પ્રતિકૂળ પવનથી આકાશતલ અને વૃક્ષસમૂહ વ્યાપ્ત થયો. તે વંટોળને કારણે ભયાનક દેખાવા લાગ્યા. તૃણથી ઉત્પન્ન વેદનાદિ દોષોથી દૂષિત થઈ, અહીં-તહીં ભટકતા શ્વાપદથી યુક્ત હતા. જોવામાં આ ભયાનક ગ્રીષ્મઋતુ, ઉત્પન્ન દાવાનળથી અધિક દારુણ થઈ.

તે દાવાનળ વાયુના સંચારથી ફેલાયો અને વિકસિત થયો. તેનો શબ્દ અતિ ભયંકર હતો. વૃક્ષોથી પડતી મધુ ધારાથી સિંચિત થતાં તે અતિ વૃદ્ધિ પામ્યો. ઘઘકતા ધ્વનિથી વ્યાપ્ત થયો. તે દિપ્ત ચિનગારીથી યુક્ત અને ધૂમ્ર માળાથી વ્યાપ્ત હતો. સેંકડો શ્વાપદોનો અંત કરનાર હતો. આવા તીવ્ર દાવાનળને કારણે તે ગ્રીષ્મઋતુ અતિ ભયંકર દેખાતી હતી.

હે મેઘ ! તું તે દાવાનળ-જ્વાલાથી આસ્થાદિત થઈ ગયો. ઈચ્છાનુસાર ગમનમાં અસમર્થ થયો. ધૂમ્ર-અંધકારથી ભયભીત થયો. તાપને જોવાથી તારા બંને કાન તુંબડા સમાન સ્તબ્ધ થયા. મોટી-લાંબી સૂંઠ સંકોચાઈ ગઈ. ચમકતા નેત્ર, ભયથી ચકળ-વકળ થવા લાગ્યા. વાયુથી થતાં મહામેઘના વિસ્તારવત્ વેગથી તારું સ્વરૂપ વિસ્તૃત દેખાવા લાગ્યું. પહેલા દાવાનળથી ભયભીત થઈ, પોતાની રક્ષાર્થે, જ્યાં તૃણાદિ ખસેડી સાફ પ્રદેશ બનાવેલ અને જ્યાં તે મંડલ બનાવેલ, ત્યાં જ્યાં તે વિચાર્યું. આ એક ગમ.

[બીજો ગમ] ત્યારે હે મેઘ ! અન્ય કોઈ દિવસે ક્રમથી પાંચ ઋતુ વ્યતીત થતાં ગ્રીષ્મકાળ સમયમાં જેઠ માસમાં વૃક્ષ ઘસાવાથી ઉત્પન્ન યાવત્ સંવર્તિત અગ્નિથી મૃગ-પશુ-પક્ષી-સરિસૃપ ચારે દિશામાં ભાગવા લાગ્યા. ત્યારે તું ઘણાં હાથીઓ સાથે મંડલમાં જવાનો વિચાર કર્યો.

ત્યાં બીજા પણ સીંહ, વાઘ, વિગતા, દ્વીપિકા, અચ્છ, તરચ્છ, પારાસર,

સરભ, શિયાળ, વિરાલ, શ્યામ, કોલા, સસા, કોકંતિકા, ચિત્તા, ચિલ્લલ પૂર્વે પ્રવેશેલા, અગ્નિ ભયથી ગભરાઈ એક સાથે બિલધર્મથી રહેલા હતા. - - ત્યારે હે મેઘ ! તું પણ તે મંડલમાં આવ્યો, આવીને તે ઘણાં સીંહ યાવત્ ચિલ્લલ સાથે એક સ્થાને બિલધર્મથી રહ્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! તેં “પગથી શરીરને ખણું” એમ વિચારી પગ ઉંચો કર્યો. ત્યારે તે ખાલી જગ્યામાં, બીજા બળવાન્ પ્રાણી દ્વારા ઘડેલાવેલ એક સસલો પ્રવેશ્યો. ત્યારે હે મેઘ ! તેં શરીર ખંજવાળી પછી પગ નીચે મુકું એમ વિચાર્યું, ત્યારે સસલાને પ્રવેશેલ જોઈને પ્રાણ-ભૂત-જીવ-સત્ત્વની અનુકંપાથી તે પગને અદ્ધર જ ઉપાડી રાખ્યો પણ નીચે ન મૂક્યો. ત્યારે હે મેઘ ! તેં તે પ્રાણ યાવત્ સત્ત્વ અનુકંપાથી સંસાર પરિમિત કર્યો, મનુષ્યાયુ બાંધ્યું.

ત્યારપછી તે વન્ય દવ અટી રાત્રિદિવસ તે વનને બાળીને શાંત થયો. પૂર્ણ થયો, ઉપરત થયો, ઉપશાંત થયો, બૂઝાઈ ગયો. ત્યારે તે ઘણાં સીંહો યાવત્ ચિલ્લલ, તે વનદવને નિષ્ઠિત યાવત્ બુઝાયેલ જાણીને અગ્નિભયથી વિમુક્ત થઈ, તૃષ્ણા અને ભુખથી પીડિત થઈ મંડલથી બહાર નીકળ્યા. નીકળીને ચોતરફ સર્વદિશામાં ફેલાઈ ગયા. [ત્યારે તે ઘણાં હાથી યાવત્ ભુખથી પીડિત થઈને તે મંડળથી નીકળીને ચારે દિશામાં ચાલ્યા ગયા.]

ત્યારે હે મેઘ ! તું જીર્ણ, જરાજર્જરિત શરીરી, શિથિલ-વલિત-વ્યાપ્ત ગામ વાળો, દુર્બળ, ક્લાંત, મુંઝિત, તૃષિત, અત્યામ, અબલ, અપરાક્રમ, અચંક્રમણ થઈ સ્થાણુસમ સ્તબ્ધ થઈ, વેગથી નીકળી જઈ, એમ વિચારી પગને પ્રસારતા વિદ્યુત્થી હણાયેલ રજતગિરિના શિખર સમાન ઘરણિતલ ઉપર સર્વાંગથી ઘડામ કરતો પડ્યો.

ત્યારે હે મેઘ ! તારા શરીરમાં ઉજ્જ્વલ વેદના ઉત્પન્ન થઈ યાવત્ દાહથી વ્યાપ્ત થઈ તું વિચરવા લાગ્યો. ત્યારે હે મેઘ ! તેં તે ઉજ્જ્વલ યાવત્ દુસ્સહ વેદના ત્રણ રાત્રિદિવસ વેદતો વિચરી સો વર્ષનું આયુ પાળીને આ જ જંબૂદ્વીપમાં ભરત ક્ષેત્રમાં રાજગૃહનગરમાં શ્રેણિક રાજની ધારિણી રાણીની કુક્ષિમાં કુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થયો.

● વિવેચન-૩૭ :- [વૃત્તિનો મહત્ત્વનો સાર ભાગ-]

હે મેઘ ! એમ કહી, ભ૦ મહાવીરે કહ્યું. નૂન-નિશ્ચિત. હંત-કોમળ આમંત્રણ. વનચરક-શબર આદિ, સતુસ્સેહ-સાત હાથ ઉંચો. નવાચત - નવ હાથ લાંબો, મધ્ય ભાગમાં દશ હાથ પ્રમાણ. સપ્તાંગ-પગ, હાથ, પુચ્છ, લિંગ સ્વરૂપ. સમ - અવિષમ ગાત્ર, સુસંસ્થિત-વિશિષ્ટ સંસ્થાન, પાઠાંતરથી સૌમ્ય - અરૌદ્રાકાર કે નીરોગી અને સમિત - પ્રમાણ યુક્ત અંગવાળો. ઉદગ્ર-ઉચ્ચ, શુભ કે સુખ આસન-સ્કંધાદિવાળો. પૃષ્ઠત-પાછળના ભાગે વરાહ-શુકરવત્-નમેલ હોવાથી. જેની કુક્ષી બકરી માફક ઉન્નત છે, માંસલ હોવાથી છિદ્રરહિત કુક્ષિ, અપલક્ષણ રહિત હોવાથી અલંબકુક્ષિ, ગણપતિ માફક હોઠ અને સુંદવાળો.

આલીન - સુખિષ્ટ પ્રમાણયુક્ત, વૃત્ત, ઉપચિત અંગો, - X - અથવા આલિનાદિ

વિશેષણ ગાત્ર-ઉર અને અપર-પૃષ્ઠ ભાગ. વાયનાંતરમાં આ બે વિશેષણ છે - ઉજ્જત, મુકુલમલ્લિકાવત્. શ્વેત દાંતવાળો. - X - તથા સુંદના અગ્રભાગને સંકોચેલ. આલીન પ્રમાણયુક્ત પુચ્ચ આદિ - X - પાંડુર-સફેદ, સુવિશુદ્ધ-નિર્મળ, સ્નિગ્ધ-કાંત, નિરુપહત-ફોડાદિ દોષરહિત.

હાથી-પરિપૂર્ણ પ્રમાણવાળા કુમારાવસ્થાવાળા, કલભ-બાલ્યાવસ્થાવાળા, નાયક-પ્રધાન કે ન્યાયક. હિતમાર્ગિનો દેશક. પ્રાકર્ષી-અગ્રગામી, પ્રસ્થાપક-વિવિધકાર્યમાં પ્રવર્તક, યૂથ પતિ-તેમનો સ્વામી, વૃંદપરિવર્હક-તેની વૃદ્ધિને કરનાર. સદા પ્રલલિત-પ્રકીડિત, કંદર્પરતિ-કેલિપ્રિય, મોહનશીલ-સંભોગપ્રિય, અવિતૃપ્ત-સંભોગાદિમાં અનુપરત ઈચ્છાવાળો. સામાન્યથી કામભોગમાં અતૃપ્ત.

ગિરિ-પર્વત, દરી-કંદરા, કુહર-પર્વતીયફાટ, કંદરા-ગુફા, ઉર્જ્જર-પાણીનો પ્રપાત, નિર્ઝર-ઝરણા, વિદર-ક્ષુદ્રનદ્યાકાર, પલ્લવ-પ્રહ્લાદનશીલ, ચિલ્લલ-કાદવમિશ્ર, કટક-પર્વત તટ, કટક પલ્લવ - પર્વત તટ સ્થિત જળાશય વિશેષ, તટી-નદી આદિના તટમાં, વિતટી-અટવી. ટંક - એક દિશામાં છિન્નપર્વત, શિખર-પર્વતની ઉપરનો કૂટ, પ્રાગભાર-કંઈક નમેલ પર્વત ભાગ. મંચ-સ્તંભ ઉપર રહેલ ફલકમય, નદ્યાદિ ઓળંગવા માટે છે. માળ-શ્ચાપદાદિથી રક્ષાર્થે બનાવેલ.

કાનન-સ્ત્રી અને પુરુષોને સાથે ભોગ્ય વન વિશેષ. અથવા જેના પછી પર્વત કે અટવી હોય છે, તે કાનન કે જીર્ણ વૃક્ષો. વન-એકજાતિય વૃક્ષ, વનખંડ-અનેક જાતિય વૃક્ષ, વનરાજી-એક કે અનેક જાતિય વૃક્ષોની શ્રેણી, નદીકાંઠા-નદીના ગહનમાં, યૂથ-વાનરાદિ યૂથના આશ્રયમાં. સંગમ-નદીના મીલન, વાપી-ચોખૂણી, પુષ્કરિણી-વર્તુળાકૃતિ વાવ. - X - દીર્ઘિકાદિ-જળાશય વિશેષ. - X - X - X -

પાઞ્ચસં પ્રાવૃટ્ - અષાઢ-શ્રાવણ, વર્ષરાત્રિ-ભાદરવો - આસો, શરત્-કારતક માગસર, હેમંત-પોષ મહા, વસંત-ફાગણ ચૈત્ર આ પાંચ ઋતુ ગયા બાદ. જેઠ માસમાં વૃક્ષાના ઘર્ષણથી સમુત્પન્ન - X - મહાભયંકર - અતિભયકારી. હુતાવહ-અગ્નિ. વનદવ-વનનો અગ્નિ. - X - X - છિન્ન જવાલા - ત્રુટિત જવાલાસમૂહ પોલ્લુક્ષ્ - પોલા વૃક્ષોમાં મધ્યમાં ધ્યાયમાન-દહ્યમાન. - X - કુચિત-સડી ગયેલ, - X - કિમિણકહમ - કૃમિવત્ કાદવ, - X - X - X - ભૃંગારક-પક્ષી વિશેષ, જેનો દીન, કંદિત સ્વર હોય છે તે. ચ્ચરપુષ્ - અતિ કર્કશ-અનિષ્ટ.

રિષ્ટનાંબ્યાહત - કાગડાના શબ્દો, વિદ્યુમાણીવ - પ્રવાલ માફક લાલ, અગ્નિ પ્રયોગ કે પલ્લવ પ્રયોગથી જેમાં અગ્રણી છે તે. - X - X - X - અસંપુટિતતુંડ - અસંવૃત મુખવાળા. સસંત - શ્વાસ છોડતા. ઉષ્મા-ઉષ્ણતા, ઉષ્ણપાત-સૂર્યકિરણનો સંતાપ, ખરપુરુષ ચંડમારુત-અતિ કર્કશ પ્રબળ વાયુ, શ્ચાપદ-સિંહાદિ, મૃગતૃષ્ણા-મૃગજળ, ગિરિવર-પર્વત રાજ, ઋસ્ત-ભયભીત, પ્રસય-આટવ્ય ચતુષ્પદ વિશેષ, સરિસૃપ-ગોઘા આદિ - X - X - મહાન તુંબકિત-ભયથી અરઘટ્ટ-તુંબ આકારકૃત અર્થાત્ સ્તબ્ધ. પુણ્ય-વ્યાકુળતાથી શબ્દ ગ્રહણમાં પ્રવણ કાન જેના છે તે. થોર-સ્થૂળ, પીવર-મોટી સુંદવાળો, પીનાયા-મૃતકથી નિવૃત્ત પૈનાયિક, તે પ્રકારે જે વિરસ રટિત, તે રૂપ શબ્દ વડે આકાશતળને ફોડતો. પાદ દર્દર-પગના આઘાતથી કંપાવતો.

દિસોદિસિ-દિશા વિદિશા, આતુર-વ્યાકુળ, જુંજિત-ભુખથી દુર્બળ. - X - પરબ્બાહત-બીજા વડે બાધિત. ભીત-ભયવાળો, ઋસ્ત-ક્ષોભવાળો, તસિત-આનંદ રસ શોષાવાથી શુષ્ક. ઉદ્ધિગ્ન-આ અનર્થથી કઈ રીતે બચું, એમ વિચારતો. સંજાતભય-સર્વ રીતે ઉત્પન્ન ભયવાળો. - X - પાણિયપાન-પાણી પીવાને માટે. સેયંસિ વિસન્ન-કાદવમાં ફસાયો. બલિયતર-ગાટતર.

ત્વળં આદિ - હે મેઘ ! એક યુવા હસ્તીએ સુંદ-પગ-દંતમુશલના પ્રહારથી વિનાશ કરવાને લાગ્યો. વિપરાદ્ધ - હણાયો. - X - આસુરુત - ક્રોધના ચિહ્નો પ્રગટ થયા. રુષ્ટ-ક્રોધનો ઉદય, કુપિત-ક્રોધનો ઉદય વધવો, ચાંડિક્ષિયત-રૌદ્રરૂપ પ્રગટ થવું, મિસિમિસીમાણ-ક્રોધાગ્નિ વડે દેદીપ્યમાન એવો અથવા આ બધાં શબ્દો એકાર્થક છે, તે કોપના પ્રકર્ષને પ્રતિપાદનાર્થે અથવા વિવિધ દેશના શિષ્યોના અનુગ્રહાર્થે છે.

ઉચ્છ્રુહ્ - વિદે છે. નિજજાએ-સમાપન કરે છે. વેદના કેવી ? ઉજ્જવલ, વિપુલશરીરમાં વ્યાપક હોવાથી. તિતુલ-મન-વચન કાયરૂપ અનર્થોનો જય કરનારી અથવા તુલામાં આરૂઠ કરાયેલની માફક. કર્કશા-કર્કશ દ્રવ્ય માફક અનિષ્ટા. દુઃખા-દુઃખરૂપ, સુખરૂપ નહીં - દુઃસ્સહ. દાહ વક્કંતીએ - જેને દાહ ઉત્પન્ન થયો છે તે. અદ્રવસદ્દુહદ્ - આર્તધ્યાન વશ થયેલ અને દુઃખથી પીડિત એવો. સ્તુપલ્લ-લાલ કમળવત્ લાલ. જપા સુમન - આરક્ત પારિજાતક વૃક્ષ વિશેષ. - X - X -

ગણિચાર-ગણિકા આકાર, કોત્ય-ઉદર દેશ, તેમાં કામ ક્રીડા પરાયણત્વથી સુંદ ફેરવતો. કાળ-મરણ, તે જ ધર્મ-જીવપર્યાય, તે કાળધર્મ. નિવ્વત્તિય નામધેજ્જ-અહીં યાવત્ શબ્દથી જે કે સમગ્ર પૂર્વોક્ત હાથી-વર્ણન સૂચવેલ છે, તો પણ શ્વેતતાને વર્જીને જાણવું. કેમકે અહીં તેનું સ્કતપણું વણવેલ છે. - X - અહીં ફરી “સપ્તાંગ” આદિ કહ્યું છે તે વાયનાંતર જાણવું. વર્ણક અપેક્ષાએ તે લખ્યું છે.

લેસાહિ - તેજોલેશ્યાદિમાંની કોઈપણ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ. અધ્યવસાય-માનસિક પરિણતિ, પરિણામ-જીવપરિણતિ. જાતિસ્મરણ આવરણીય કર્મ-મતિ જ્ઞાનાવરણીયનો ભેદ, ક્ષાયોપશમ-ઉદિતનો ક્ષાય અને અનુદયનો ઉપશમ. ઈહા-સદ્ અર્થ અભિમુખ વિતર્ક. સંજીની પૂર્વ જાતિ-પૂર્વ જન્મ, તેનું જ જે સ્મરણ. જેને પૂર્વભવે સંજીત્વ હોય તે સંજીપૂર્વ, અસંજીને જાતિવિષય સ્મરણ ઉત્પન્ન ન થાય. અભિસમેસિ-જાણશે. પ્રત્યપરાહ્ણ-અપરાહ્ણ, સાંજે. દવગ્ગિજાયકારણદ્-દવાગ્નિથી સંજાત કારણ - ભયહેતુની નિવૃત્તિ માટે. અહીં અર્થ એટલે નિવૃત્તિ.

મંડલ ધાણિસ - વૃક્ષાદિના ઉપઘાતથી તે કરે છે. ક્ષુવ-નાની શિખા, આહુણિય-પ્રકંચ, ચલાવીને, ઝડુવેસિ - ઉદ્ધરે છે. ઈડેસિ - છાદન કરે છે. વિવધન-વિનાશ. હેમંત-શીતકાળો. કુંદ-પુષ્પજાતિ વિશેષ, લોઘ-વૃક્ષ વિશેષ - X - તુષાર-હિમ, ગ્રીષ્મ-ઉષ્ણકાળો, વિવર્તમાન-વિચરતો.

કજપ્રસવ-પદ્મકુસુમ વડે ઘાત-પ્રહાર જેમાં કે જેનો છે તે. વનરેણુ-વન્ય ઘૂળ, વિવિધ-અનેક પ્રકારે, - X - X - તુમં-તું, - X - X - ઝયકુસુમ - ઋતુજન્ય કુલો વડે. કટતટ-ગંડતટ, કિલ્લ-ભીનુ કરાયેલ, સુરભિજનિતગંધ-મનોઝફૂત ગંધ. - X - X - પરિશોષિત-નીરસ કરાયેલ, શ્રીધર-શોભાવાળા - X - X - ભૃંગાર-પક્ષી વિશેષ,

રુવતાં-રુદન કરતા, ભૈરવ-ભયંકર, સ્વ-શબ્દ. - X - X - પ્રતિમારુત-પ્રતિકૂળ વાયુ, આદિગ્ધ-વ્યાપ્ત, નભસ્તલ-આકાશ. પદુમમાણ-પટુત્વથી ઉપતાપકારી. - X - X - દોષ-વેદનાદિ, દોષિતા-ઉત્પન્ન દોષવાળા કે દૂષિત. - X - X - X -

પ્રસર-પ્રસરણ, વિષ્ણુમિત-પ્રબલરૂપ. - X - ભીમભૈરવ-અતિ ભીષ્મ, ઉદ્ધાવમાન-પ્રવર્ધમાન, ઘગઘગાયમાન-જાજવલ્યમાન. સ્પંદોદ્ધત - બળતા લાકડાનો પ્રબળ સ્પંદ. - X - અંતકરણ-વિનાશકારી - જવાલા વડે આરોપિત-આચ્છાદન કરાયેલ, નિરુદ્ધ-વિવક્ષિત દિશામાં જતા રોકેલ અને ધૂમજનિત અંધકારથી ડરેલ. આત્મપાલ-આત્માને જ પાળે છે તે અથવા આતપાલોકેન અર્થાત્ અગ્નિના તાપદર્શનથી - X - X - આભોગ-વિસ્તાર, બધી દિશામાં જેના દીપ્ત નયન ભમે છે તે.

વેગથી મહામેઘ માફક વાયુ વડે ઉદિત મહારૂપ, કઈ રીતે ? તે કહે છે - જે દિશામાંથી તે થયો, તે-તારા વડે, પૂર્વે, દવાગ્નિથી ભયભીત હૃદય વડે તૃણાદિને દૂર કરાયા. તેનો જ પ્રદેશ-મૂલાદિ અવયવ અને વૃક્ષો જેમાંથી, તે અપગત તૃણપ્રદેશ વૃક્ષ. વૃક્ષોદેશ-વૃક્ષપ્રધાન ભૂમિનો એક દેશ કે રુક્ષદેશ. - X - X - આ એક ગમ-પાઠ જાણવો.

વળી ત્વં પં તુમં મેહા ! અન્નયા કયાઈં. ઈત્યાદિ જે છે તે બીજો ગમ-પાઠ જાણવો. - X - X - તેમાં વૃક્ષ-વરુ, દ્વીપિક-ચિત્તો, અચ્છ-રિંછ, પરાસર-શરભ, કોલ-શૂકર, કોકંતિક-લોમટક. ચિલ્લલક-વન્ય જીવ વિશેષ. અગ્નિભયવિદ્રુત-અગ્નિના ભયથી અભિભૂત. બિલધર્મ-બિલ આચાર, જેમ એકમ બિલમાં, જેમાં મર્કટાદિ સમાય છે, તે રીતે રહ્યા. અંતરંસિ - તે અંતરમાં, પગ મૂકવાના પૂર્વના સમયમાં.

પ્રાણાનુકંપા આદિ ચાર પદ દયાના પ્રકર્ષના પ્રતિપાદનાર્થે છે. નિદ્વિગ્ - નિષ્ઠાને પામેલ. સ્વકાર્ય કરેલ. ઉપશાંત-જવાલાના શાંત થવાથી, મુર્મુરાદિના અભાવે અંગારાનું બુઝાવું. જીર્ણ-શિથિલ અને કડચલીપ્રધાન જે ત્વયા. અસ્થામ - શરીર બળ ઘટી જવાથી. અબલ - અવષ્ટંભ વર્જિતત્વથી, અપરાક્રમ - નિષ્પાદિત સ્વફળ અભિમાન વિશેષરહિતત્વથી. ઠાણુપંડ-ઉંચા સ્થાને સ્તંભન કરાયેલ ગાત્ર. પ્રાગ્ભાર-કિંચિત્ નમેલ પંડ. - X -

● સૂત્ર-૩૮ :-

ત્યારપછી હે મેઘ ! તું અનુક્રમે ગર્ભવાસથી બહાર આવ્યો, બાલ્યભાવથી મુક્ત થઈને ચૌવનને પ્રાપ્ત થઈને, મારી પાસે મુંડ થઈને ઘરથી નીકળી અણગારિત પ્રવજ્યા લીધી. તો હે મેઘ ! યાવત્ તું તિર્યચ્યોનિ ભાવને પામ્યો હતો અને જ્યારે તે સમ્યક્ત્વ રત્નને પ્રાપ્ત કરેલ ન હતું, ત્યારે તે પ્રાણાનુકંપાથી યાવત્ અંતરમાં તારો પગ ઉંચે રાખ્યો પણ નીચે ન મૂક્યો, તો પછી હે મેઘ ! આ વિપુલ કુલમાં જન્મ પામ્યો, ઉપઘાત શરીર પ્રાપ્ત થયું, લબ્ધ પંચેન્દ્રિયોનું દમન કર્યું, એ રીતે ઉત્યાન, બળ-વીર્ય-પુરુષાકાર પરાક્રમ સંયુક્તથી, મારી પાસે મુંડ થઈને, ઘરથી નીકળી દીક્ષા લીધી પછી, પહેલી અને છેલ્લી રાત્રિના સમયે શ્રમણ નિર્ગન્થ વાચનાર્થે યાવત્ ધર્માનુયોગના ચિંતનને માટે, ઉચ્ચાર-પ્રસવણને માટે આવતા-જતા હતા. ત્યારે તેમના હાથ-પગનો સ્પર્શ થયો યાવત્ રજકણથી

તારું શરીર ભરાઈ ગયું. તેને સમ્યક્ પ્રકારે સહેતો - ખમતો - તિતિક્ષતો કે અધ્યાસિત કરતો નથી ?

ત્યારે તે મેઘ અણગાર, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે આ વૃત્તાંત સાંભળી, સમજી, શુભ પરિણામ વડે, પ્રશસ્ત અધ્યવસાયથી, વિશુદ્ધ્યમાન થતી લેશ્યાથી, તદ્ આવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઈલા-અપોહ-માર્ગણ-ગવેષણા કરતા સંજીવૂર્ણ જાતિસ્મરણ ઉત્પન્ન થયું. તેનાથી પોતાના પૂર્વોક્ત વૃત્તાંતને સમ્યક્ પ્રકારે જાણ્યું.

ત્યારે તે મેઘકુમાર, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર વડે સ્મરણ કરાવાયેલ પૂર્વ જાતિસ્મરણથી ભમણા સંવેગવાળા થયા. આનંદાશ્રુપૂર્ણ મુખ, હર્ષના વશથી મેઘધારાથી આહત કર્દભપુષ્પ સમાન તેના રોમ વિકસિત થયા. તેણે ભગવંતને વંદન-નમસ્કાર કર્યા, કરીને આમ કહ્યું - હે ભગવન્ ! આજથી મારી બે આંખોને છોડીને શેષ સમસ્ત શરીર શ્રમણ નિર્ગન્થો માટે સમર્પિત કરું છું. એમ કહીને ફરી પણ ભગવંતને વંદન-નમસ્કાર કર્યા, કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે ભગવન્ ! હું ઈચ્છુ છું કે આપ સ્વયં જ બીજી વખત મને પ્રવર્જિત કરો, સ્વયં જ મુંડિત કરો યાવત્ સ્વયં જ આચાર ગોચર યાત્રા માત્રા વૃત્તિક ધર્મને કહો. - - ત્યારે ભગવંતે મેઘકુમારને સ્વયં જ પ્રવર્જિત કરી યાવત્ યાત્રા માત્રા વૃત્તિક ધર્મને કહ્યો. હે દેવાનુપ્રિય ! આ પ્રમાણે ચાલવું-ઉભવું-નેસવું-પડખાં બદલવા-ખાવું-બોલવું, ઉત્યાનથી ઉઠીને પ્રાણ-ભૂત-જીવ-સત્ત્વોની સંયમ વડે સમ્યક્ યતના કરવી.

ત્યારે તે મેઘ, ભગવંત પાસે આવા પ્રકારનો ધાર્મિક ઉપદેશ સમ્યક્ રીતે સ્વીકારે છે, પછી તે રીતે ઉભે છે યાવત્ સંયમથી સંયમિત થાય છે. - - ત્યારે તે મેઘ, અણગાર થયા ઇચ્છાસિમિત. આદિ અણગાર વર્ણન કહેવું. - - ત્યારે તે મેઘ અણગાર, ભગવંત મહાવીર પાસે રહીને તથાવિધ સ્થવિરો પાસે સામાયિકાદિ ૧૧-અંગોને ભણ્યા, ભણીને ઘણાં જ ઉપવાસ-છટ્ટ-અટ્ટમ-દશમ-નારસ-માસ કે અર્ધમાસ ક્ષમણથી પોતાને આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવા લાગ્યા.

ત્યારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર રાજગૃહનગરના ગુણશીલ ચૈત્ય થકી નીકળીને બહારના જનપદોમાં વિહાર કરે છે.

● વિવેચન-૩૮ :-

અપહિલદ્ધસંમત્ત. અપ્રતિલબ્ધ-અસંજાત, અપ્રાપ્ત. - X - દાંત-ઉપશમને પામેલ. - X - પાઠાંતરથી નિરુપહત શરીર પ્રાપ્ત એવો લબ્ધ પંચેન્દ્રિય. એવ. ઉપલબ્ધમાન રૂપથી ઉત્યાનાદિ વડે સંયુક્ત એવો તે. તેમાં ઉત્યાન-ચેષ્ટા વિશેષ, બળ-શારીરિક, વીર્ય-જીવથી ઉત્પન્ન, પુરુષાકાર-અભિમાન વિશેષ, પરાક્રમ-તેજ સાધિત ફળ.

નો. ભય અભાવે સમ્યક્ સહેવું, ક્ષોભ અભાવે ખમવું, દૈન્યનું અવલંબન ન લઈ તિતિક્ષવું, અવિચલિતકાર્યપણે અધ્યાસિત કરવું અથવા આ પદો એકાર્થિક છે. મેઘ અણગારને જાતિસ્મરણ ઉત્પન્ન થતાં શું થયું ? પૂર્વોક્ત વસ્તુ સમ્યક્ જણાવા લાગી. સંસ્મારિત પૂર્વજાત્યો : - પૂર્વ જન્મ સંબંધી સરણ-ગમન. પાઠાંતરથી પૂર્વભવ યાદ આવ્યો. તથા પૂર્વ કાળની અપેક્ષાએ બમણો સંવેગ પામ્યો. આનંદાશ્રુથી મુખ

ભરાઈ ગયું.

- X - X - અનગાર વર્ણન આ પ્રમાણે - ઘર્યા, ભાષા, એષણા, આદાનભાંડમાત્ર-નિક્ષેપણા, ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણા, મન, વચન, કાય એ આઠેથી સમિત, ગુપ્તિ-મન, વચન, કાયાનો નિરોધ. તેથી જ ગુપ્ત, ગુપ્તેન્દ્રિયાદિ, સંગોનો ત્યાગી, વ્યવહારથી અવક્ર કે લજ્જાળુ, - X - ખંતિખમ-ક્ષાંતિ વડે જે ખમનાર, સોહી-આત્મા અને પરને શોધે તે શોધી કે શોભી. અપ્પુસ્સુએ-અલ્પોત્સુક્ય, અનુત્સુક. અબહિલ્લેસે-સંચમથી અબહિર્ભૂત ચિત્ત વૃત્તિ. નિગ્ગંથં પાવચણાં - નિર્ગ્નથ પ્રવચનાનુ માર્ગે વિચરે છે.

● સૂત્ર-૩૯ :-

ત્યારપછી તે મેઘ અણગાર અન્ય કોઈ દિવસે શ્રમણ ભગવન્ મહાવીરને વાંદે-નમે છે, વાંદી, નમીને આમ કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું આપની અનુજ્ઞા પામીને માસિકી ભિક્ષુ પ્રતિમા સ્વીકારીને વિચરવા ઈચ્છુ છું.

હે દેવાનુષિય ! સુખ ઉપજે તેમ કર, પ્રતિબંધ ન કર.

ત્યારે તે મેઘ, ભગવંતની અનુજ્ઞા પામી, માસિકી ભિક્ષુ પ્રતિમા સ્વીકારીને વિચરે છે. માસિકી ભિક્ષુ પ્રતિમાને યથાસૂત્ર, યથાકલ્પ, યથામાર્ગ સમ્યક્ પ્રકારે કાયા વડે સ્પર્શે છે, પાળે છે, શોભિત કરે છે, તીર્ણ કરે છે, કીર્તન કરે છે, સમ્યક્ કાયા વડે સ્પર્શી-પાળી-શોભાવી-તરી-કીર્તન કરીને ફરી પણ ભગવંતને વાંદી-નમીને આમ કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું આપની અનુજ્ઞા પામીને બે માસિકી ભિક્ષુપ્રતિમાને સ્વીકારીને વિચરવા ઈચ્છુ છું.

હે દેવાનુષિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો, પ્રતિબંધ ન કરો.

પહેલીમાં જે આલાવો કહ્યો, તેમ બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છમાસિકી, સપ્તમાસિકી, પહેલી સાત અહોરાત્રિકી, બીજી સાત અહોરાત્રિકી, ત્રીજી સાત અહોરાત્રિકી, અહોરાત્રિકી, અહોરાત્રિકી, એક રાત્રિકીનની કહેવી.

ત્યારપછી તે મેઘ અણગાર બાર ભિક્ષુપ્રતિમાઓને સમ્યક્ કાયાથી સ્પર્શી-પાળી-શોભાવી-તીર્ણ કરી - કીર્તન કરી, ફરી પણ વાંદી-નમીને આમ કહ્યું - હે ભગવન્ ! આપની અનુજ્ઞા પામી હું ગુણરત્ન સંવત્સર તપકર્મ કરવાને ઈચ્છુ છું. - - હે દેવાનુષિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો.

ત્યારે તે મેઘ અણગાર પહેલા માસે નિરંતર ચતુર્થભક્ત તપોકર્મ વડે દિવસના ઉત્કુટુક આસને રહી, આતાપના ભૂમિમાં સૂર્યાભિમુખ રહી આતાપના લેતા અને રાત્રે વીરાસનમાં, અપ્રાવૃત્તપણે રહેતા હતા.

બીજા માસે છઠ્ઠ તપાં ત્રીજા માસે અઢમ તપાં ચોથા માસે ચાર ઉપવાસના નિરંતર તપોકર્મ વડે દિવસના ઉત્કુટુક આસને રહી સૂર્ય સન્મુખ આતાપના ભૂમિમાં આતાપના લેતા, રાત્રે અપ્રાવૃત્તપણે વીરાસને રહ્યા.

પાંચમે માસે પાંચ ઉપવાસને નિરંતર તપકર્મ વડે કરતા, દિવસે ઉત્કુટુક આસન વડે સૂર્યાભિમુખ આતાપના લેતાં ઈત્યાદિ.

એ રીતે આ આલાવા વડે છઠ્ઠા મહિને છ ઉપવાસ, સાતમે સાત, આઠમે આઠ, નવમે નવ, દશમે દશ, અગિયારમે અગિયાર, બારમે બાર, તેરમે તેર,

ચૌદમે ચૌદ, પંદરમે પંદર અને સોળમા મહિને નિરંતર [૧૬-ઉપવાસ] ચોત્રીશ ભક્ત તપોકર્મ વડે દિવસે ઉત્કુટુક આસનથી સૂર્યાભિમુખ થઈ આતાપના ભૂમિમાં આતાપના લેતા, રાત્રે અપ્રાવૃત્ત થઈને વીરાસને રહે છે.

ત્યારે તે મેઘ અનગારે ગુણરત્ન સંવત્સર તપોકર્મને સૂત્રાનુસાર યાવત્ સમ્યક્ કાયા વડે સ્પર્શી, પાળી, શોભાવી, તીર્ણ કરી, કીર્તન કરી, યથાસૂત્ર-યથાકલ્પ યાવત્ કીર્તન કરી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદે-નમે છે, વાંદી-નમીને ઘણાં છઠ્ઠ-અઢમ-ચાર, પાંચ ઉપવાસ, માસદામણ, અર્ધમાસ દામણાદિ વિચિત્ર તપોકર્મ વડે આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે.

● વિવેચન-૩૯ :-

યથાસુખ-સુખને અતિક્રમ્યા વિના, મા પડિબંધ-વિઘાત કર્યા વિના. ભિક્ષુપડિમા-અભિગ્રહ વિશેષ. પહેલી એક માસિકી, એ રીતે બીજીથી સાતમી સુધી ક્રમથી બે, ત્રણ યાવત્ સાત માસ પ્રમાણની છે. આઠમીથી દશમી પ્રત્યેક સાત અહોરાત્ર પ્રમાણ છે. અગિયારમી અહોરાત્ર પ્રમાણ અને બારમી એક રાત્ર પ્રમાણ છે.

આ પ્રતિમા ધૃતિયુક્ત મહાસત્વી, ભાવિતાત્મા ગુરુની અનુજ્ઞાની સમ્યક્ સ્વીકારે છે. ગચ્છમાં જ હોય છે. જઘન્યથી તેમનો શ્રુતાધિગમ્ય નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ સુધી - અસંપૂર્ણ દશ પૂર્વ હોય છે. જિનકલ્પી માફક દેહના ત્યાગી, ઉપસર્ગ સહેનાર, એષણા અભિગ્રહ યુક્ત અને અલેપકૃત્ ભોજન કરનાર હોય છે. દુષ્ટ અશ્વ, હસ્તિ આદિ આવે તો પણ ભયથી ડગવું પણ ખસતા નથી. આવા નિયમને સેવતો-પાળતો અખંડિત માસ પર્યન્ત વિચરે છે. ઈત્યાદિ ગ્રંથાંતરથી વિધિ દર્શાવી.

અહીં ૧૧-અંગ જ્ઞાતા હોવા છતાં મેઘ અણગારનું પ્રતિમા અનુષ્ઠાન કહ્યું. તે સર્વજ્ઞ સમુપદિષ્ટ હોવાથી અનવધ જાણવું.

યથાસૂત્ર-સૂત્રને અતિક્રમ્યાવિના, યથાકલ્પ-પ્રતિમા આચાર ઉલ્લંઘ્યા વિના, યથામાર્ગ-જ્ઞાનાદિ અથવા ક્ષાયોપશમિક ભાવને ઉલ્લંઘ્યા વિના. કાયાથી-મનોરથ માત્રથી નહીં, ફાસેઈ-ઉચિત કાળે વિધિ ગ્રહણથી. પાલચતિ-પ્રતિજાગરણથી અસકૃત્ ઉપયોગથી, શોભચતિ-પારણાના દિને ગુરુએ આપેલ શેષભોજન કરણથી, અથવા શોધચતિ-અતિચાર પંકના ધોવાથી, તીરચતિ-કાળ પૂર્ણ થયા પછી પણ થોડો કાળ રોકાવાથી. કીર્તચતિ-પારણા દિને આને-આને આવું કૃત્ય કર્યું, એમ કીર્તન કરવાથી.

ગુણ-નિર્જરા વિશેષની રચના-કરણ, સંવત્સર-સ ત્રિભાગ વર્ષથી જે તપમાં ગુણરચના સંવત્સર ગુણો જ અથવા જેમાં રત્નો છે, તે ગુણરત્ન સંવત્સર જે તપમાં છે તે. તે ૧૩ માસ, અધિક ૧૭-દિનનો તપકાળ અને ૭૩-દિન પારણાના હોય છે. આ રીતે ૧૬-માસમાં આ તપ કરાય છે.

આ તપમાં એકમાસીમાં ૧૫ તપદિન, બે માસીમાં-૧૦ છઠ્ઠ, ત્રણમાસીમાં ૮ અઢમ, ચાર માસમાં ઈત્યાદિ વૃત્તિ લિખિત ગાથાનુસાર જાણવું.

- X - ચરુથ - ચાર ભોજન જેમાં ત્યજાય છે તે, આ ઉપવાસની સંજ્ઞા છે, એ પ્રમાણે છઠ્ઠ ભક્તાદિમાં બે વગેરે ઉપવાસ જાણવા. અનિક્ષિપત-અવિશ્રાંત, નિરંતર, દિયા-દિવસે, સ્થાન-આસન, આતાપના કરતા, ઉત્કુટુક અને વીરાસન બંનેની વ્યાખ્યાન

પૂર્વે કહેલી છે. અપ્રાપ્ત-વસ્ત્રરહિતપણે.

● સૂત્ર-૪૦,૪૧ :-

[૪૦] ત્યારે તે મેઘ અણગાર, તે ઉદાર, વિપુલ, સશ્રીક, પ્રત્યક્ત્નપૂર્વક, પ્રગૃહિત, કલ્યાણ-શિવ-ધન્ય-માંગલ્ય-ઉદગ્ર-ઉદાર-ઉત્તમ-મહાનુભાવ-તપોકર્મ વડે શુષ્ક, ભુખી, રુક્ષ, નિર્માસ, લોહી રહિત, કડકડ થતાં હાડકાં યુક્ત, અસ્થિચર્માનવર્ધ, કૃશ, નસોથી વ્યાપ્ત થયા. તે પોતાના જીવના બળથી ચાલતા હતા, જીવના બળથી જ ઉભા રહેતા હતા. ભાષા બોલીને થાકી જતા હતા, બોલતા અને બોલવા વિચારતા પણ થાકી જતા હતા.

જેમ કોઈ કોલસા-કાષ-પાન-તલ-એરંડકાષની ભરેલી ગાડી હોય, તે ઉષ્ણ શુષ્ક હોવાથી શબ્દ કરતી ચાલતી કે ઉભી રહેતી હોય, તેમજ મેઘ અણગાર શબ્દ [ખડખડ] કરતા ચાલતા કે ઉભતા હતા. તેઓ તપથી તો પુષ્ટ હતા, પણ માંસ, લોહીથી દૂસ પામેલ હતા. તે ભસ્મરાશિથી આચ્છાદિત અગ્નિની માફક તપતેજથી, તપતેજશ્રીથી ઘણાં શોભતા હતા.

તે કાળે તે સમયે આદિકર, તીર્થકર શ્રમણ ભગવંત મહાવીર યાવત્ પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા, ગ્રામાનુગ્રામ જતાં, સુખેસુખે વિચરતા રાજગૃહ નગરે ગુણશીલ ચૈત્યે આવ્યા, આવીને યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ અવગ્રહીને સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતા વિચરતા હતા.

ત્યારે તે મેઘ અણગારને રાત્રિના મધ્ય રાત્રિ કાળે ધર્મ-જાગરિકાથી જાગતા આવા સ્વરૂપનો આધ્યાત્મિક યાવત્ મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. - નિશ્ચે હું આ ઉદારો આદિ પૂર્વવત્ યાવત્ બોલીશ એમ વિચારતા પણ થાકી જઈ છું. હજી પણ મારામાં ઉત્યાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષાકાર પરાક્રમ, શ્રદ્ધા, ઘૃતિ, સંવેગ છે, તો જ્યાં સુધી મારામાં ઉત્યાનાદિ છે, યાવત્ મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવંત મહાવીર, જિન, સુહસ્તી વિચરે છે, ત્યાં સુધીમાં મારે શ્રેયસ્કર છે કે કાલે રાત્રિ વીત્યા પછી, પ્રભાત થયા પછી યાવત્ તેજથી જવલંત સૂર્ય ઉગતાં ભગવંતને વાંદી-નમીને શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની અનુજ્ઞા પામીને સ્વયં જ પાંચ મહાવ્રત આરોહીને, ગૌતમાદિ શ્રમણ નિર્ગન્થ, નિર્ગન્થીઓને ખમાવીને, તથારૂપ કૃતાદિ સ્થવિરો સાથે વિપુલ પર્વતે ધીમે-ધીમે ચડીને સ્વયં જ ઘન મેઘ સદૈશ પૃથ્વીશિલાપટ્ટક પ્રતિલેખીને, સંલેખના ઝોસણથી ઝોષિત થઈ, ભોજન-પાનનો ત્યાગ કરીને પાદપોપગમન [અનશન ધારણ કરીને] કાળની અપેક્ષા રાખ્યા વિના વિચરીશ.

આ પ્રમાણે વિચાર્યું. વિચારીને કાલે રાત્રિ વીતતા પ્રભાત થયા પછી યાવત્ સૂર્ય જવલંત થતાં ભગવંત મહાવીર પાસે આવે છે, આવીને ભગવંતને ત્રણ વખત આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ કરે છે, કરીને વાંદી-નમીને ઉચિત સ્થાને શુશ્રૂષા કરતા, નમન કરતા, અભિમુખ, વિનયપૂર્વક અંજલી જોડી, પર્યુપાસના કરે છે. મેઘ એમ આમંત્રી ભગવંતે મેઘને કહ્યું -

નિશ્ચે હે મેઘ ! રાત્રિમાં મધ્યરાત્રિ કાળ સમયે ધર્મજાગરિકા થકી જાગરણ

કરતા, આવા સ્વરૂપે આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ થયો કે - નિશ્ચે હું આ ઉદારો યાવત્ હું અહીં આવ્યો. હે મેઘ ! આ અર્થ સમર્થ છે ?

હા, છે. - - હે દેવાનુધિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો - X -

ત્યારે તે મેઘ અણગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની અનુજ્ઞા પામીને હૃષ્ટ યાવત્ હૃદયી થઈ, ઉત્યાનથી ઉઠીને ભગવંતને ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરે છે, કરીને વાંદી-નમીને સ્વયં જ પાંચ મહાવ્રત આરોહે છે, આરોહીને, ગૌતમાદિ શ્રમણ નિર્ગન્થ, નિર્ગન્થીઓને ખમાવે છે, ખમાવીને તથારૂપ કૃતાદિ સ્થવિરોની સાથે વિપુલ પર્વતે ધીમે ધીમે ચડે છે, ચડીને સ્વયં જ ઘનમેઘ સદૈશ પૃથ્વીશિલા પટ્ટકને પડિલેહે છે, પડિલેહીને ઉચ્ચાર-પ્રસવણ ભૂમિને પડિલેહે છે. પછી દર્ભસંસ્તારકને પાથરે છે, પછી તેના ઉપર આરૂઢ થાય છે. પૂર્વાભિમુખ પલ્લંકાસને બેસીને, બે હાથ જોડી, મસ્તકે અંજલી કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા - અરિહંત ભગવંત યાવત્ સિદ્ધ સંપ્રાપ્તોને નમસ્કાર થાઓ. મારા ધર્માચાર્ય યાવત્ સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્તિની ઈચ્છાવાળા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ. ત્યાં રહેલ ભગવંતને અહીં રહેલ હું વંદુ છું. એ પ્રમાણે વંદન-નમન કરે છે, વાંદી-નમીને આમ કહ્યું -

પૂર્વે પણ મેં ભગવંત પાસે સર્વે પ્રાણાતિપાનના પર્યક્ષણ કર્યા છે મૃષાવાદ, અદતાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ, અરતિરતિ, માયામૃષા, મિથ્યાદર્શનશત્યનો ત્યાગ કર્યો છે. અત્યારે પણ હું તેમની જ સમીપે સર્વે પ્રાણાતિપાત યાવત્ મિથ્યાદર્શનશત્યનો ત્યાગ કરું છું. સર્વે અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ ચારે પ્રકારના આહારને જાવજીવ પર્યક્ષણ છું.

આ શરીર, જે ઈષ્ટ-કાંત-પ્રિય યાવત્ વિવિધા રોગાતંક, પરીષહ-ઉપસર્ગ સ્પર્શે નહીં, એ રીતે રક્ષા કરી છે. ચરમ શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યન્ત તેને વોસિરાવું છું. - - આ પ્રમાણે કહીને સંલેખનાને અંગીકાર કરીને, પાદપોપગમન (અનશન સ્વીકારી) કાળને ન અપેક્ષતા વિચરે છે. ત્યારે તે સ્થવિર ભગવંતો મેઘ અણગારની અગ્લાનપણે સેવા કરે છે.

ત્યારે તે મેઘ અણગાર, ભગવંતના તથારૂપ સ્થવિરો પાસે સામાયિકાદિ ૧૧-અંગો ભણીને બહુ પ્રતિપૂર્ણ બાર વર્ષ શ્રામણ્ય પર્યાય પાળીને, માસિકી સંલેખના વડે આત્માને ઝોષિત કરીને, ૬૦ ભક્તને અનશન વડે છેદીને, આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરીને, શત્યોને ઉદ્ધરીને, સમાધિ પામી, અનુક્રમે કાળધર્મ [મૃત્યુ] પામ્યા.

ત્યારે તે સ્થવિર ભગવંતે મેઘ અણગારને અનુક્રમે કાળધર્મ પામેલા જાણીને, પરિનિર્વાણ નિમિત્તે કાયોત્સર્ગ કરે છે, કરીને મેઘના ઉપકરણાદિ ગ્રહણ કર્યા, કરીને વિપુલ પર્વતે ધીમે ધીમે ચડ્યા, ચડીને ગુણશીલ ચૈત્યે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે આવ્યા. આવીને ભગવંત વંદન-નમસ્કાર કર્યા, કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું -

નિશ્ચે આપ દેવાનુપ્રિયના અંતેવાસી મેઘ નામે અણગાર, જે પ્રકૃતિભદ્રક યાવત્ વિનિત હતા, તે આપ દેવાનુપ્રિયની અનુજ્ઞા પામીને ગૌતમાદિ શ્રમણ નિર્ગળ્ય અને નિર્ગળ્યીઓને ખમાવીને અમારી સાથે વિપુલ પર્વતે ધીમે ધીમે ચડ્યા, ચડીને સ્વયં જ ધનમેઘ સદૈશ પૃથ્વીશીલાપટ્ટક પડિલેહીને, ભક્ત-પાનનો ત્યાગ કરીને, અનુક્રમે કાળધર્મ પામ્યા. આ દેવાનુપ્રિય મેઘ અણગારના ઉપકરણ છે.

[૪૧] ભગવન્ ! એમ આમંત્રીને, ગૌતમસ્વામીએ ભગવંતને વંદન-નમન કર્યા, કરીને આમ કહ્યું - નિશ્ચે આપ દેવાનુપ્રિયના શિષ્ય મેઘ અણગાર જે પ્રકૃતિભદ્રક યાવત્ વિનિત હતા, તે કાળધર્મ પામી ક્યાં ગયા ? હે ગૌતમ ! તેમણે તથાસ્પ સ્થવિરો પાસે સામાયિકાદિ અગીયાર અંગના અધ્યયન કર્યા, કરીને બાર ભિક્ષુ પ્રતિમા આરાધી, ગુણસ્ત્વ સંવત્સર તપોકર્મ કરી, કાયા વડે સ્પર્શી યાવત્ કિર્તન કરી, મારી અનુજ્ઞા પામીને ગૌતમાદિ સ્થવિરોને ખમાવીને, તથાસ્પ યાવત્ વિપુલ પર્વતને આરોહે છે, આરોહીને દર્ભ સંસ્તારકને બીજાવીને દર્ભ સંસ્તારકે બેસીને સ્વયં જ પાંચ મહાવ્રત ઉચ્ચાર્યા, બાર વર્ષનો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળીને માસિકી સંલેખના વડે આત્માને આરાધીને ૬૦ ભક્તોને અનશન વડે છેદીને આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરીને, શલ્ય ઉદ્ધરીને, સમાધિ પ્રાપ્ત કરી કાળ માસે કાળ કરીને ઉપર ચંદ્ર-સૂર્ય-ગ્રહગણ-નક્ષત્ર-તારાસ્પથી ઘણાં યોજન, ઘણાં શત યોજન, ઘણાં સહસ્ર યોજન, ઘણાં લાખ યોજન, ઘણાં કોડી યોજન, ઘણાં કોડાકોડી યોજન ઉંચે દૂર ગયા પછી, સૌધર્મ યાવત્ અચ્યુત, ૩૧૮ ઐવેચક વિમાનાવાસોને ઓળંગીને વિજય મહાવિમાને દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

ત્યાં કેટલાંક દેવોની ૩૩-સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે, ત્યાં મેઘદેવની પણ ૩૩-સાગરોપમ સ્થિતિ થઈ.

ભગવન્ ! આ મેઘ દેવ તે દેવલોકથી આયુ-સ્થિતિ-ભવ ક્ષયથી અનંતર ચ્યવીને ક્યાં જશે, ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે, બોધ પામશે, મુક્ત થશે, પરિનિર્વાણ પામશે, સર્વે દુઃખોનો અંત કરશે. - - - આ પ્રમાણે હે જંબૂ ! આદિકર, તીર્થકર, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર યાવત્ સંપાપ્ત અલ્પ-ઉપાલંબ નિમિત્તે પહેલા જ્ઞાત-અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો - - તેમ હું કહું છું.

● વિવેચન-૪૦,૪૧ :-

ઉરાલ-પ્રધાન, વિપુલ-બહુદિનત્વથી વિસ્તીર્ણથી શોભા વડે. પચત્ત-ગુરુ વડે અપાયેલ પ્રચત્તવાળા અથવા પ્રમાદ રહિતતાથી. પ્રગૃહીત-બહુમાન પ્રકર્ષથી ગૃહીત, કલ્યાણ-નીરોગતા કરણથી, શિવ-શીવહેતુત્વથી, ધન્ય-ધનને લાવનાર હોવાથી, મંગલ્ય-દૂરિતોપશમથી. ઉદગ્ર-તીવ્ર, ઉદાર-નિસ્પૃહ અતિરેકત્વથી, ઉત્તમ-ઉર્ધ્વ તમસ્ અર્થાત્ અજ્ઞાન રહિત. મહાનુભાગ - અચિંત્ય સામર્થ્યથી શુક્ર - નીરસશરીરત્વથી, ભુક્ષ્મ-ભુખના વશથી રૂક્ષીભૂત થયેલ. કિટિકિટિકા-નિર્માસ, અસ્થિ સંબંધી ઉપવેશનાદિ ક્રિયાભાવી શબ્દ વિશેષ - X - X - કૃશ-દુર્બળ - X -

જીવંજીવેણ-જીવબળથી, શરીર બળથી. ભાસંભાસિતાં આદિ વડે ત્રણે કાળ બતાવ્યો. ગિલાયતિ-ગ્લાન થાય છે. - X - X - કોચલાથી ભરેલ શકટિકા-ગાડી, એ રીતે કાષ્ઠ, પાંદડાદિ, તિલ-તલદંડક, તડકો દેવાથી શુક્ર થયેલ. કેમકે ભીના કાષ્ઠ, પત્રથી ભરેલીમાં અવાજ ન થાય. - X - X - X - તવ-તપોલક્ષણ તેજથી. કહેવા માંગે છે કે - જેમ રાખથી ટંકાયેલ અગ્નિ બહારથી તેજરહિત અને અંદરથી જ્વલિત હોય, તેમ મેઘ અણગાર પણ બહારથી અપચિત માંસાદિત્વથી નિસ્તેજ, અંદરથી તો શુભ ધ્યાનથી જ્વલિત હતા. અર્થાત્ તપતેજશ્રી વડે અતિ શોભે છે.

મારા ઉત્થાનાદિ સર્વથા ક્ષીણ થયા નથી એ ભાવ છે. - X - મારા ધર્માચાર્ય, સુહૃત્થી-પુરુષવરગંધસ્તી, અથવા શુભ-ક્ષાયિક જ્ઞાનાદિ અર્થો જેને છે તે. - X - કડાઈ-કૃત યોગ્યાદિ, મેહધન સન્નિગાસ-ધનમેઘ સદૈશ કાળી. ભોજન-પાનના પ્રત્યાખ્યાન, કાળ-મરણ. - X - X -

સંપલિચંક નિસન્ન-પન્નાસન વિશિષ્ટ. પેજજ-રાગમાત્ર, દોસ-અપ્રીતિ માત્ર, અભ્યાખ્યાન-અસત્ દોષારોપણ, પૈશૂન્ય-પિશુનકર્મ, પરપરિવાદ-બીજાની દોષ કથા વિસ્તારવી. ધર્મ-અધર્મ અંગોમાં અરતિરતિ. માયામૃષા-બીજો વેશ કરીને લોક વિપ્રતારણ. સંલેખના-કષાયશરીરની કૃશતાને સ્પર્શે છે. પાઠાંતરથી સંલેખનાસેવના જુષ્ટ.

માસિયા-માસિકી, માસ પરિમાણ. - X - અણસણાએ - અનશન વડે છેદીને. જો પ્રત્યેક દિવસે લોકમાં બે-બે વખત ભોજન કરે છે, એ રીતે ૩૦-દિવસ વડે ૬૦ ભોજનનો ત્યાગ કરે છે. પરિનિવ્વાણવત્તિય - પરિનિર્વાણ ઉપરતિ અર્થાત્ મરણ, તેનો પ્રત્યય-નિમિત્ત જેનું છે તે, મૃતક પરિષ્ઠાપના કાયોત્સર્ગ, તે કાયોત્સર્ગને કરે છે.

આચારભંડગ - જ્ઞાનાદિ ભેદ ભિન્ન આચારને માટે ભાંડ-ઉપકરણ, વર્ષકલ્પાદિ આચારભાંડ પ્રકૃતિભદ્રક યાવત્ શબ્દથી પ્રકૃતિ ઉપશાંત, પ્રકૃતિપ્રતનું કોધ-માન-માયા-લોભ, મૂદુ-માર્દવ સંપન્ન, આલીન-ભદ્રક-વિનીત. તેમાં પ્રકૃતિ-સ્વભાવ, ભદ્રક-અનુકૂળવૃત્તિ, પ્રકૃતિથી જ ઉપશાંત-ઉપશાંતાકાર, મૂદુમાર્દવ-અતિ માર્દવ આલીન-આશ્રિત.

ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ? વિજય વિમાન-અનુત્તર વિમાનોના પ્રથમ પૂર્વદિગ્ ભાગવર્તી. તેમાં ઉત્કૃષ્ટાદિ સ્થિતિના ભાવથી કહે છે - તેમાં - આયુક્ષયથી અર્થાત્ આયુના દલિલ નિર્જરવાથી. સ્થિતિક્ષય-આયુ કર્મની સ્થિતિ વેદનથી. ભવક્ષય-દેવ ભવ નિબંધનભૂત કર્મની ગતિ આદિની નિર્જરા. અનંતર દેવ ભવસંબંધી ચય-શરીરને તજીને અથવા ચ્યવીને નિષ્ઠિતાર્થતાથી સિદ્ધ થાય છે, વિશેષથી સિદ્ધિગમન યોગ્યતા અથવા મહર્ષિ પ્રાપ્તિ વડે. કેવલાલોકથી બોધ પામે છે. સકલ કર્મશોથી મુક્ત થાય. સકલ કર્મકૃત વિકાર વિરહિતતાથી સ્વસ્થ થશે. એટલે કે સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

અપ્પોપાલંભનિમિત્ત - ગુરુ વડે આપ્ત-હિતથી, ઉપાલંબ-શિષ્યને અવિહિત વિદ્યાથી તે આપ્તોપલંબ, તે નિમિત્ત જે પ્રજ્ઞાપનાનું છે તે. - - - પ્રથમ જ્ઞાત અધ્યયનના આ - અનંતર કહેવાયેલ મેઘકુમાર ચરિત્ર લક્ષણ અર્થ કહ્યો. અવિધિ પ્રવૃત્ત શિષ્યને ગુરુ વડે માર્ગમાં સ્થાપના માટે ઉપાલંબ દેવો, જેમ ભગવંત વડે મેઘકુમારને માટે દેવાયો.

જેમ મેઘમુનિને મહાવીરે મધુર નિપુણ વચન વડે સ્થાપ્યા તેમ કવચિત્ સ્મલન પામે ત્યારે શિષ્યને આચાર્ય સ્થાપે. - X -

બ્રવીમી - આ તીર્થકરના ઉપદેશથી પ્રતિપાદિત કર્યું છે, સ્વ બુદ્ધિ વડે નહીં, એ રીતે ગુરુવચન પરતંત્રતાથી સુધર્મસ્વામીએ પોતાના શિષ્ય જંબૂસ્વામીને બતાવ્યું. એ રીતે બીજા પણ મુમુક્ષુ વડે થવું.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૨-“સંઘાટ” 卐

— X — X — X — X —

આ અધ્યયનનો પૂર્વના સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વમાં અનુચિત પ્રવૃત્તિ કરનાર શિષ્યને ઉપાલંબ કહ્યો, અહીં અનુચિત-ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરનારને અનર્થ-અર્થ પ્રાપ્તિ પરંપરા થાય છે. આ સંબંધે આ સૂત્ર -

● સૂત્ર-૪૨ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પહેલા જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે તો હે ભગવન્ ! બીજા જ્ઞાતાધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે જંબૂ ! નિશ્ચે, તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. - વર્ણન - તે રાજગૃહનગરની બહાર ઈશાન દિશામાં ગુણશિલક ચૈત્ય હતું - વર્ણન - તે ગુણશીલ ચૈત્યની સમીપે એક મોટું જિર્ણ ઉદ્યાન હતું. તેનું દેવકુલ વિનષ્ટ થયેલું હતું. તોરણ, ગૃહ ભગ્ન થયેલ હતું. વિવિધ ગુચ્છ-ગુલ્મ-લતા-વલ્લિ-વૃક્ષથી વ્યાપ્ત હતું. અનેક શત શ્વાપદથી શંકનીય-ભયોત્પાદક હતું.

તે ઉદ્યાનના બહુ મધ્ય દેશ ભાગમાં એક મહાન્ ભગ્ન કૂવો હતો. તે ભગ્ન કૂવાની સમીપ એક મહાન્ વાલુકા કચ્છ હતો. તે કૃષ્ણ, કૃષ્ણાવભાસ યાવત્ રમ્ય, મહામેઘના સમૂહ જેવો હતો. તે ઘણાં વૃક્ષ-ગુચ્છ-ગુલ્મ-લતા-વલ્લી-કુશ-સ્થાણુથી વ્યાપ્ત અને આચ્છાદિત હતા. તે અંદરથી પોલો અને બહારથી ગંભીર હતો. અનેક શત શ્વાપદને કારણે શંકનીય-ભયોત્પાદક હતો.

● વિવેચન-૪૨ :-

આ અધ્યયનનો અર્થ સુગમ છે. વિશેષ એ કે જિર્ણોદ્યાન હતું. વિનષ્ટ દેવકુલ, પરિસડિત તોરણ-પ્રાકાર-દ્વાર-દેવકુલ સંબંધી ગૃહો છે તે, તથા વિવિધ ગુચ્છ-વૃંતાકી આદિ, ગુલ્મ-વંશ જાલી આદિ, લતા-અશોકલતાદિ, વલ્લી-ત્રપુષી આદિ, વૃક્ષ-સહકારાદિ, તેના વડે આચ્છાદિત, અનેક શત વ્યાલ-શ્વાપદ, શંકનીય-ભયજનક.

માલુકાકચ્છ - એકાસ્થિ ફળ વૃક્ષ વિશેષ માલુકા, તેનો કક્ષ-ગહન, તે માલુકા કક્ષ. જીવાભિગમ ચૂર્ણ મતે - ચિર્મિટિકાકચ્છક છે.

કૃષ્ણ, કૃષ્ણાવભાસ - અહીં યાવત્ શબ્દથી નીલ-નીલાવભાસ, હરિત-હરિતાવભાસ, શીત-શીતાવભાસ, સ્નિગ્ધ-સ્નિગ્ધાવભાસ, તીવ્ર-તીવ્રાવભાસ, કૃષ્ણ-કૃષ્ણાચ્છાય, નીલ-નીલચ્છાય, હરિત-હરિતચ્છાય શીત-શીતચ્છાય, સ્નિગ્ધ-સ્નિગ્ધચ્છાય, તીવ્ર-તીવ્રચ્છાય જાણવું. - X - X - કૃષ્ણ-અંજન સમાન, નીલ-મયુર ગ્રીવા સમાન, હરિત-પોપટની પાંચ સમાન, વલ્લ્યાદિના આકાંતત્વથી સ્પર્શ વડે શીત કહ્યો. - X - છાયા એટલે સૂર્યના કિરણના આવરણ જનિત દીપ્તિ. ઘણ-કડિયડચ્છાએ-અન્યોન્ય શાખા, પ્રશાખાના અનુપ્રવેશથી ઘન-નિરંતર છાય, રમ્ય, મહામેઘોનો સમૂહ તેની સમાન.

વાચનાંતરમાં અધિક પાઠ છે - પત્ર, પુષ્પ, ફળથી હરિત એવો શોભતો તથા શ્રી વડે અતી-અતી ઉપશોભિત થઈને રહેલ. કુસ-દર્ભ, કચાંક “કૂવા વડે” એવો પાઠ છે. ઝાણુ - સ્થાણુ અથવા ખાત-ગર્તા વડે, અથવા ચોર ગવેષક ક્ષેત્ર તે

કૂવિઅખાણુ. સંચ્છન્ન-વ્યાપ્ત, પરિચ્છન્ન-ચોતરફથી, અંત-મધ્યમાં - X - ઇત્યાદિ.

● સૂત્ર-૪૩ થી ૪૫ :-

[૪૩] તે રાજગૃહમાં ધન્ય નામે સાર્થવાહ હતો. તે આદ્ય દિપ્ત યાવત્ વિપુલ ભોજન-પાન યુક્ત હતો. તે ધન્ય સાર્થવાહને ભદ્રા નામે પત્ની હતી. તે સુકુમાલ હાથ-પગવાળી, અહીન પ્રતિપૂર્ણ પંચેન્દ્રિય શરીરી, લક્ષણ-વ્યંજન-ગુણોથી યુક્ત, માનોન્માન પ્રમાણ પ્રતિપૂર્ણ સુખત સર્વાંગ સુંદર અંગવાળી, શશિવત્ સૌમ્યાકૃતિ, કાંત, પ્રિયદર્શના, સુરૂપા, કરતલ પરિમિત ત્રિવલીયુક્ત મધ્યભાગવાળી, કુંડલોથી ઘસાતી ગંડસ્થળ રેખાવાળી, કાર્તિકી પૂર્ણિમા સમાન પ્રતિપૂર્ણ સૌમ્ય વદના, શ્રંગારાકાર-સુંદર વેશવાળી યાવત્ પ્રતિરૂપ હતી. [પરંતુ તે] વંધ્યા હતી, [તેથી] જનૂ અને કૂર્પર જ તેના સ્તનોને સ્પર્શતા હતા.

[૪૪] તે ધન્ય સાર્થવાહને પંથક નામે દાસ ચેટક હતો. તે સર્વાંગસુંદર, માંસોપચિત, બાળકોને રમાડવામાં કુશળ હતો.

તે ધન્ય સાર્થવાહ રાજગૃહ નગરમાં ઘણાં નગર-નિગમ-શ્રેષ્ઠી-સાર્થવાહોને, અટારે શ્રેણી-પ્રશ્રેણીઓને ઘણાં કાર્યો-કુટુંબો અને મંત્રાણોમાં યાવત્ યક્ષુભૂત હતો. નિજક [સ્વ] કુટુંબીમાં પણ ઘણાં કાર્યોમાં યાવત્ યક્ષુભૂત હતો.

[૪૫] તે રાજગૃહમાં વિજય નામે ચોર હતો, તે પાપ-ચંડાલરૂપ-ભયંકર રૌદ્રકર્મમાં, કુદ્ધ સમાન દિપ્ત-રક્ત નેત્રવાળો, ખર-કઠોર-મોટી-વિકૃત-બીભત્સ દાટાવાળો, અસંપુકિત હોઠવાળો, હવામાં ઉડતા-વીખરાયેલ-લાંબા વાળવાળો, ભ્રમર અને રાહુવર્ણી, દયા અને પશ્ચાત્તાપરહિત, દારુણ, બીહામણો હતો.

તે નૃશંસ, નિરનુકંપ, સાપ માફક એકાંતદૈષ્ટિ, છરા માફક એકાંતધારવાળો, ગીઘ માફક માંસ લોલુપ, અગ્નિવત્ સર્વભક્ષી પાણીની માફક સર્વગ્રાહી, ઉત્કંચન-વંચન-માયા-નિકૃતિ-કૂટ-કપટ અને સાતિ સંપ્રયોગમાં નિપુણ હતો. ચિરનગર વિનષ્ટ અને દુષ્ટ શીલાચાર ચરિત્ર હતો. ઘુત-મધ-ભોજન-માંસમાં લોલુપ હતો. દારુણ, હૃદયદારક, સાહસિક, સંધિછેદક, ઉપધિક, વિશ્વાસઘાતી, આલીયગતિસ્થ-ભેદ લઘુહસ્ત સંપ્રયુક્ત, બીજાનું દ્રવ્ય હરણ કરવામાં નિત્ય અનુભદ્ર, તીવ્ર વૈરી હતો.

તે રાજગૃહ નગરના પ્રવેશ અને નિર્ગમનના ઘણાં દ્વારો, અપદ્વારો, છિંડી, ખંડી, નગરની ખાળ, સંવર્તક, નિર્વર્તક, જુગારના અખાડા, પાનગૃહ, વેશ્યાગૃહ, તેના દ્વાર સ્થાનો, તસ્કર સ્થાનો, તસ્કર ગૃહો, શ્રંગાટકો, મિકો, ચતુષ્કો, ચત્વરો, નાગગૃહો, ભૂતગૃહો, યજ્ઞ દેઉલ, સભા, પ્યાઉ, પલ્લયાણા અને શુન્યઘરોને જોતો-જોતો, માર્ગણા કરતો, ગવેષણા કરતો, ઘણાં લોકોના છિદ્ર-વિષમ-વિહુર-વસનમાં અભ્યુદય-ઉત્સવ-પ્રસવ-તિથિ-ક્ષણ-ચક્ષુ અને પર્વણીમાં મત્ત, પ્રમત્ત, વ્યસ્ત-વ્યાકુળ થઈ સુખ-દુઃખ-વિદેશસ્થ-વિપ્રવસિતના માર્ગ, છિદ્ર, વિરહ અને અંતરોની માર્ગણા-ગવેષણા કરતો વિચરતો હતો.

તે [વિજયચોર] રાજગૃહ નગરની બહાર આરામ-ઉદ્યાન-વાપી-પુષ્કરણી-દીર્ઘિકા-ગુંબલિકા-સરોવર-સરપંકિત-સરસરપંકિત-જિર્ણોદ્યાન-ભગ્નકૂપ-

માલુકાકચ્છ-શ્મશાન-ગિરિ-કંદર-લયન અને ઉપસ્થાનોમાં ઘણાં લોકોના છિદ્રો યાવત્ જોતો વિચરતો હતો.

● વિવેચન-૪૩ થી ૪૫ :-

આદ્ય, દીપ્ત^૦ અહીં યાવત્ શબ્દથી વિસ્તીર્ણ, વિપુલ, ભવન, શયન, આસન, ચાન, વાહનાદિ - X - જાણવું. આની વ્યાખ્યા મેઘકુમાર રાજના વર્ણનવત્ જાણવી. ભદ્રાનું વર્ણન ધારિણીવત્ છે. - X -

વંચ-અપત્ય ફળની અપેક્ષાએ નિષ્ફળ. અવિચારિ-પ્રસવ પછી અપત્યમરણથી પણ ફળથી વંધ્યા થાય છે. તેથી તે અવિજનન-શીલા કહ્યું. તેથી કહ્યું તે જનુકૂર્પરની માતા હતી. આ શરીરના અંશો જ તેણીના સ્તનોને સ્પર્શે છે, સંતાન નહીં. - X - X -

દાસચેડ-દાસ એટલે ભૂતકવિશેષના ચેટ-કુમાર અથવા દાસ એવો આ ચેટ. તક્કર-ચોર. પાપ-પાપકર્મકારી. ચાંડાલની જેમ રૂપ-સ્વભાવ જેનો છે તે, ચંડાલ કર્મ અપેક્ષાથી રૌદ્ર કર્મો જેના છે તે, આરુસિય-આરૂષ્યવત્ દીપ્ત-રક્ત નયનવાળો. ખરપરુષ-અતિકર્કશ, વિકૃત-બીભત્સ, દંષ્ટ્રિક-દશનવિશેષ, અસંપુકિત-અસંવૃત - X -

ઉદ્ભૂત-વાયુ વડે પ્રકીર્ણ, લંબાતા વાળવાળો. ભ્રમર રાહુ-કાળો, નિરનુકોશ-નિર્દય, નિરનુતાપ-પશ્ચાત્તાપરહિત. દારુણ-રૌદ્ર, પ્રતિભય-ભયજનક, નિઃસંશયિક-શૌર્ય અતિશયથી જ તેને સાધીશ. પાઠાંતરથી નિસંસ-મનુષ્યોને હણે છે તે નૃશંસ અથવા નિઃશંસ-શ્લાઘા રહિત. નિરનુકંપ-પ્રાણિરક્ષા રહિત અથવા લોકોની અનુકંપાથી રહિત. સર્પની જેમ એકાંત નિશ્ચયા દૈષ્ટિવાળો. - X - ક્ષુરપ્રવત્ એકધાર.

જલમિવ સવ્વગાહિ-જેમ પાણી પોતાના ક્ષેત્રમાં આવેલા બધાં પદાર્થોને ખેંચી લે છે, તેમ આ પણ બધું લુંટી લે છે. ઉત્કંચન, વંચનાદિ સાથે જે અતિસંપ્રયોગ-ગાદ્ય, તેના વડે બહુલ-પ્રચૂર છે તે તેમાં ઉર્ધ્વ કંચન મૂલ્યાદિ આરોપણાર્થે તે ઉત્કંચન, હીનગુણની ગુણોત્કર્ષ પ્રતિપાદનાર્થે. વંચન-પ્રતારણા, માયા-પરવંચનબુદ્ધિ, નિકૃતિ-બકવૃત્તિથી માછલી પકડવાની જેમ રહેવું. કૂટ-કાર્ષણ તુલાદિથી બીજાને છેતરવા ન્યૂનાધિકરણ કપટ-નેપથ્ય ભાષાનું વિપર્યય કરવું તે. આ ઉત્કંચનાદિ સાથે અતિશય જે સંપ્રયોગ-યોગ, તેના વડે જે બહુલ છે તે અથવા સાતિશયથી દ્રવ્ય કસ્તૂરિકાદિ વડે બીજાના દ્રવ્યનો સંપ્રયોગ - X - X - આ એક વ્યાખ્યાન કહ્યું.

બીજા વ્યાખ્યાનમાં આ રીતે છે - નિકૃતિ એટલે વંચનના પ્રચ્છાદનાર્થ કર્મ. સાતિ-અવિશ્વાસ, આનો સંપ્રયોગ બહુલ. બાકી પૂર્વવત્. ચિર-બહુકાળ યાવત્ નગરમાં કે નગરના વિનષ્ટ તે ચિરનગર વિનષ્ટ. જે નગર બહુકાળથી વિનષ્ટ છે, તથા દુષ્ટ શીલ-સ્વભાવ, આકાર-આકૃતિ અને ચારિત્ર-અનુષ્ઠાન. ઘુતપ્રસંગી-ઘુતમાં આસકત. - X - X - ઇત્યાદિ

ફરીથી દારુણ ગ્રહણ, હૃદયદારક એ વિશેષણાર્થત્વથી છે, પુનરુક્તિ નથી. લોકોના હૃદયને વિદારે છે. પાઠાંતરથી જનહિતકારક છે. સાહસિક અપિતકિર્કિતકારી, સંધિછેદક - ક્ષેત્ર ખણનાર, ઉપધિક-માયિત્વથી પ્રચ્છન્નચારી, વિશ્રંભઘાતી-વિશ્વાસઘાતક, આદીપક-અગ્નિદાતા, તીર્થ-તીર્થરૂપ દેવદ્રોણી આદિ. તે દ્રવ્ય ચોરવાને

માટે તેના પરિકરભેદથી તીર્થભેદ. ક્રિયામાં દક્ષ હાય વડે સંપ્રયુક્ત.

બીજાના દ્રવ્ય હરણમાં નિત્ય જોડાયેલ. તીવ્ર વૈર-વિરોધમાં અનુભદ્ર. અતિગમન-પ્રવેશમાર્ગ, નિર્ગમન-નિસ્સરણ માર્ગ, દ્વાર-પ્રતોલી, અપરદ્વાર-દ્વારિકા, છિંડિકા-વૃત્તિછિદ્રરૂપ, ખંડી-પ્રાકાર છિદ્રરૂપ, નગરનિર્દ્ધમન-નગરનો જળ નિર્ગમ માર્ગ. સંવર્તન-માર્ગ મિલન સ્થાન, નિર્વર્તન-માર્ગ નિર્ઘટન સ્થાન, ધુતખલિક-ધુત સ્થંડિલ, પાનાગાર-મધગૃહ, વેશ્યાગાર-વેશ્યાભવન, તસ્કર સ્થાન-શૂન્ય દેવકુલ ગૃહ, તસ્કરગૃહ-ચોરનો નિવાસ, સભા-લોકોને બેસવાના સ્થાન.

આભોગયન્-જોતો, માર્ગયન્-અન્વય ધર્મ પર્યાલોચનથી, ગવેષયન્-વ્યાતિરેક ધર્મપર્યાલોચનથી ઘણાં લોકોના છિદ્ર-પ્રવિરલ પરિવારત્વાદિમાં ચોરના પ્રવેશનો અવકાશ વિષમ-તીવ્ર રોગાદિ જનિત આતુરત્વ, વિદ્યુર-ઈષ્ટજન વિયોગ, વ્યસન-રાજ્યાદિ ઉપલવ. અભ્યુદય-રાજ્યલક્ષ્મી, ઉત્સવ-ઈન્દ્રોત્સવાદિ. પ્રસવ-પુત્રજન્મ. તિથિ-મદન ત્રયોદશી આદિ, ક્ષણ-બહુલોકને ભોજનદાનાદિરૂપ, યજ્ઞ-નાગાદિ પૂજા, પર્વણી-કૌમુદી આદિ, મત્ત-મદ્યાદિ પીને - X - વ્યાક્ષિપ્ત-બીજા પ્રયોજનોમાં ઉપયુક્ત કે વિવિધ કાર્યાક્ષેપથી વિદેશ-દેશાંતર, વિપ્રોષિત-દેશાંતર જવામાં પ્રવૃત્ત સુસાણ-શ્મશાન, લયન-ગિરિવર્તી પાષાણગૃહ, ઉપસ્થાન-તથાવિદ્યમંડપ - X -

● સૂત્ર-૪૬,૪૭ :-

[૪૬] ત્યારે તે ભદ્રાભાગ્યો અન્ય કોઈ દિવસે મધ્યરાત્રિ કાળ સમયમાં કુટુંબ જાગરિકાથી જાગતા આવા પ્રકારે આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ થયો-હું ધન્ય સાર્થવાહ સાથે ઘણાં વર્ષોથી શબ્દ-સ્પર્શ-રસ-ગંધ-રૂપ માનુષ્ય કામભોગોને અનુભવતી વિચરું છું, મેં પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપ્યો નથી, તે માતાઓ ધન્ય છે યાવત્ તે માતાઓએ મનુષ્ય જન્મ અને જીવિતનું ફળ પ્રાપ્ત કર્યું છે, જે માતાઓ હું માનું છું કે પોતાની કુક્ષીથી ઉત્પન્ન, સ્તનોના દુધમાં લુન્ધ, મધુર બોલ બોલતા, મુલમુલ કરતાં, અને સ્તનના મૂળથી કાંખના પ્રદેશે સરકતા બાળકને સ્તનપાન કરાવે છે. પછી કમળ સમાન કોમળ હાથોથી તેને પકડીને પોતાના ખોળામાં બેસાડે છે અને વારંવાર પ્રિય વચનવાળા મધુર ઉલ્લાપ આપે છે. હું અધન્ય, અપુન્યા, અલક્ષણ, અકૃતપુન્યા છું, આમાંથી કંઈ ન પામી.

મારા માટે શ્રેયસ્કર છે કે કાળે રાત્રિ વીત્યા પછી પ્રભાત થતા યાવત્ સૂર્ય ઉગતાં ધન્ય સાર્થવાહને પૂછીને-અનુજ્ઞા મેળવીને ઘણાં બધાં અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ તૈયાર કરાવીને, ઘણાં જ પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકાર લઈને, અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન, મહિલા સાથે પરિવરીને જે આ રાજગૃહનગરની બહાર નાગ, ભૂત, યક્ષ, ઈન્દ્ર, સ્કંદ, રૂદ્ર, શિવ, વૈશ્રમણાદિના આયતનમાં ઘણી નાગપ્રતિમા અને યાવત્ વૈશ્રમણ પ્રતિમાને મહાર્હ પુષ્પ પૂજા કરીને ઘુંટણ અને પગે પડીને આમ કહીશ - હે દેવાનુપ્રિય ! જો હું એક પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપીશ તો હું તમારી પૂજા, દાન, ભાગ અને અક્ષયનિધિની વૃદ્ધિ કરીશ. - - આ પ્રમાણે ઈષ્ટ વસ્તુની યાચના કરું.

આ પ્રમાણે વિચારીને કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગતા ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવે

છે, આવીને આમ કહું - હે દેવાનુપ્રિય ! હું તમારી સાથે ઘણાં વર્ષોથી યાવત્ મધુર વચનવાળા ઉલ્લાપ આપે છે, - X - તો હું અધન્ય, અપુન્ય, અકૃતલક્ષણ છું, હું આમાંથી કંઈ ન પામી, તો હે દેવાનુપ્રિય ! હું ઈષ્ટ છું કે તમારી અનુજ્ઞા પામીને વિપુલ અશનાદિ યાવત્ વૃદ્ધિકરુ - એવી માનતા માનું.

ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે ભદ્રા ભાગ્યો આમ કહું - નિશ્ચયથી મારા પણ આ મનોરથ છે - કંઈ રીતે તું પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપે ? ભદ્રા સાર્થવાહીની તે વાતની અનુજ્ઞા આપી.

ત્યારે તે ભદ્રા સાર્થવાહી, ધન્ય સાર્થવાહથી અનુજ્ઞા પામીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ યાવત્ હર્ષિત હૃદય થઈ વિપુલ અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ તૈયાર કરીને, ઘણાં જ પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકાર ગ્રહણ કરીને, પોતાના ઘેરથી નીકળે છે, નીકળીને રાજગૃહનગરની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળે છે, નીકળીને પુષ્કરિણીએ આવે છે, આવીને પુષ્કરિણીના કિનારે ઘણાં પુષ્પ યાવત્ માળા, અલંકાર રાખે છે, રાખીને પુષ્કરિણીમાં ઉતરે છે, જળ વડે સ્નાન અને જળકીડા કરે છે, કરીને, સ્નાન કરે છે, બલિકર્મ કરે છે, ભીના વસ્ત્ર અને સાડી પહેરી, ત્યાં કમળ યાવત્ સહસ્ર પત્રોને ગ્રહણ કરે છે, કરીને પુષ્કરિણીમાં ઉતરે છે, ઉતરીને ઘણાં પુષ્પ-ગંધ-માળાને ગ્રહણ કરે છે.

ત્યારપછી જે નાગગૃહ યાવત્ વૈશ્રમણગૃહે આવે છે, આવીને ત્યાં નાગ પ્રતિમા યાવત્ વૈશ્રમણ પ્રતિમાને મોર પીંછીથી પ્રમાર્જે છે જળની ધારા વડે અભિષેક કરે છે. કરીને રુંવાટીવાળા અને સુકુમાલ ગંધ કાષ્ઠાચિક વસ્ત્રથી ગાત્ર લુંછે છે, લુંછીને મહાર્હ વસ્ત્રો પહેરાવે છે, માળા-ગંધ-ચૂર્ણ-વર્ણ આરોહણ કરે છે, કરીને યાવત્ ધૂપ સળગાવે છે, પછી ઘુંટણથી પગે પડીને, અંજલી જોડીને આમ કહે છે - જો હું પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપીશ તો હું પૂજા કરીશ યાવત્ વૃદ્ધિ કરીશ. એમ કરીને માનતા માને છે.

માનતા માનીને પુષ્કરિણીએ આવે છે, આવીને વિપુલ અશનાદિનું આસ્વાદન કરતાં યાવત્ વિચરે છે. ભોજન કરીને યાવત્ શુચિભૂત થઈ પોતાના ઘેર આવી ત્યારપછી ભદ્રા સાર્થવાહી ચૌદશ-આઠમ-અમાસ-પૂનમમાં વિપુલ અશનાદિને તૈયાર કરાવે છે, કરાવીને ઘણાં નાગ યાવત્ વૈશ્રમણની માનતા માનતી યાવત્ એ પ્રમાણે વિચરે છે.

[૪૭] ત્યારપછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી અન્ય કોઈ દિવસે કેટલોક સમય વીતતા કદાચિત્ ગર્ભવતી થઈ. ત્યારે તે ભદ્રા સાર્થવાહી બે માસ વીત્યા પછી, ત્રીજો માસ વર્તતો હતો ત્યારે આવા સ્વરૂપનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. તે માતાઓ ધન્ય છે યાવત્ કૃત્લક્ષણ છે, જે વિપુલ અશનાદિ, ઘણાં જ પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માળા, અલંકાર ગ્રહણ કરીને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધિ, પરિજન, મહિલા સાથે પરીવરીને રાજગૃહની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળે છે, નીકળીને પુષ્કરિણીએ આવે છે. આવીને પુષ્કરિણીમાં ન્હાય છે. ન્હાઈને બલિકર્મ કરીને, સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થઈને વિપુલ અશનાદિને આસ્વાદન કરતી યાવત્ પરિભોગ કરતી

પોતાના દોહદને પૂર્ણ કરે છે. - આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે.

વિચાર કરીને કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવે છે. આવીને ધન્ય સાર્થવાહને આમ કહે છે - હે દેવાનુષિય ! મને તે ગર્ભના પ્રભાવથી યાવત્ દોહદ પૂર્ણ કરું. હે દેવાનુષિય ! તમારી અનુજ્ઞા પામીને યાવત્ વિહરવા ઈચ્છુ છું.

હે દેવાનુષિય ! સુખ ઈપજે તેમ કર, પ્રતિબંધ ન કર.

ત્યારપછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી, ધન્ય સાર્થવાહની અનુજ્ઞા પામીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ યાવત્ વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરી યાવત્ સ્નાન કરી, યાવત્ ભીના વસ્ત્ર-સાડી પહેરીને નાગગૃહે જઈને યાવત્ દૂધ સળગાવે છે. પછી પ્રણામ કરે છે, કરીને પુષ્કરિણીએ આવે છે, ત્યાં તેના મિત્ર, જ્ઞાતિજન યાવત્ નગરમહિલા ભદ્રા સાર્થવાહીને સર્વાલંકાર વડે વિભૂષિત કરે છે.

ત્યારપછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી તે મિત્ર, જ્ઞાતિજન, નિજક, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન, નગરમહિલાઓ સાથે વિપુલ અશન આદિ યાવત્ પરિભોગ કરતી દોહદને પૂર્ણ કરે છે. કરીને જે દિશામાંથી આવ્યા હતા, તે જ દિશામાં પાછા ગયા.

ત્યારપછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી દોહદ સંપૂર્ણ થયા યાવત્ તે ગર્ભને સુખેસુખે પરિવહે છે. ત્યારપછી તે ભદ્રા સાર્થવાહી નવ માસ બહુ પ્રતિપૂર્ણ થતાં, સાડા સાત રાત્રિદિવસ વીત્યા બાદ સુકુમાલ હાથ-પગવાળા બાળકને યાવત્ જન્મ આપ્યો.

ત્યારપછી તે બાળકના માતાપિતાએ પહેલા દિવસે જાતકર્મ કરે છે, ઈત્યાદિ પૂર્વવત્. યાવત્ વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવે છે. એ રીતે જ મિત્ર, જ્ઞાતિને જમાડીને આ આવા સ્વરૂપનું ગૌણ અને ગુણનિષ્પન્ન નામ કરે છે - કેમકે અમારો આ પુત્ર, ઘણી જ નાગ પ્રતિમા યાવત્ વૈશ્રમણ પ્રતિમાની માનતા માનવાથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેથી અમારા આ પુત્રનું “દેવદત્” નામ થાયો. ત્યારે તે બાળકના માતાપિતાએ ‘દેવદત્’ નામ રાખ્યું.

ત્યારપછી તે બાળકના માતાપિતાએ પૂજા, દાન, ભાગ કર્યા અને અક્ષય નિધિની વૃદ્ધિ કરી.

● વિવેચન-૪૬,૪૭ :-

કુટુંબ ચિંતામાં જાગરણ-નિદ્રાક્ષય, જાગ્રત્યા-વિબુદ્ધ્ય માનતાથી, અથવા કુટુંબ જાગરિકાથી જાગતા. પચાસામિ-જન્મ આપીશ. તેમનું જન્મ, જાવિત ફળ સુલબ્ધ છે. એમ હું માનુ છું. - X -

પોતાની કુદિમાં સંભૂત બાળક રૂપે. સ્તનના દુધમાં લુબ્ધક, મધુર સમુલ્લાપ કરતાં, મન્મન-તોતળું બોલતાં, સ્તનના મૂળથી કાંપ ભાગ સુધી સંચરતા, સ્તનના દુધને પીએ છે. - X - ખોળામાં બેસાડી માતા મધુર હાલરડા ગાય છે. આમાં હું કંઈ ન પામી.

ઘુંટણ વડે પગે પડીને નમસ્કાર કરે છે. યાગ-પૂજા, દાય-પર્વ દિવસાદિમાં દાન, ભાગ-લાભાંશ, અક્ષયનિધિ-ભાડાંગારનો અવ્યય, જેના વડે મૂળધનથી જીર્ણિભૂત દેવકુળનો ઉદ્ધાર કરાય છે. - X - ઓછો છે તેમાં વધારો કરીશ.

ઉવવાધય-ચાયના કરવી, ઈષિત્ વસ્તુને પ્રાર્થવી. ઉલ્લાપડસાડય-સ્નાન વડે ભીના, ઉત્તરિય પરિધાન વસ્ત્રોવાળી. આલોએ-દર્શન થતાં, નાગ પ્રતિમાને પ્રણામ કરે છે, લોમહસ્ત-પ્રમાર્જનીકા, પરામૃશતિ-ગ્રહણ કરે છે, અબ્બુકુખેષ-અભિસિંચિત કરે છે. ઉદ્દિહિ-અમાસ. આવન્ન સત્ - જેને ગર્ભમાં જીવ ઉત્પન્ન થયો છે તે.

● સૂત્ર-૪૮,૪૯ :-

[૪૮] ત્યારે તે પંથક દાસચેટક દેવદત્ત બાળકનો બાલગ્રાહી થયો. દેવદત્ત બાળકને કેડે લઈને ઘણાં બચ્યા-બચ્યા, બાલક-બાલિકા, કુમાર-કુમારી સાથે પરિવરીને રમણ કરે છે.

ત્યારે તે ભદ્રા સાર્થવાહી અન્ય કોઈ દિવસે સ્નાન કરેલ, બલિકર્મ કરેલ, કૌતુક-મંગલ-પ્રાયશ્ચિત્ત કરેલ, દેવદત્ત બાળકને સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરી, પંથક દાસચેટકના હાથમાં સોંપ્યો.

ત્યારે તે પંથક, ભદ્રા પાસેથી દેવદત્તને લઈને કેડથી ઉઠાવી, પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો. નીકળીને ઘણાં બચ્યા યાવત્ કુમારિકાઓ સાથે પરીવરીને રાજમાર્ગે જાય છે. જઈને દેવદત્તને એકાંતમાં બેસાડી ઘણાં બચ્યા યાવત્ કુમારિકાઓ સાથે પરીવરીને પ્રમત્ત થઈને વિચરે છે. - - - આ સમયે વિજય ચોર રાજગૃહના ઘણાં દ્વાર, અપદ્વારાદિ યાવત્ જોતો-માર્ગણા-ગવેષણા કરતો, દેવદત્ત બાળક પાસે જાય છે, તે બાળકને સર્વાલંકાર વિભૂષિત જુએ છે.

ત્યારપછી દેવદત્ત બાળકના આભરણ, અલંકારોમાં મૂર્છિત, ગ્રથિત, ગૃહ્ણ, આસક્ત થઈ, પંથકને પ્રમત્ત જોઈને દિશા આલોક કરે છે. કરીને દેવદત્ત બાળકને લઈને કાંપમાં દબાવી દે છે, પછી ઉત્તરીય વડે ઢાંકી દે છે, ઢાંકીને શીઘ-ત્વરિત-ચપળ-ઉતાવળે રાજગૃહ નગરના અપદ્વારેથી નીકળે છે. નીકળીને જિર્ણોદાનના ભગ્ન કૂવા પાસે આવે છે, ત્યાં દેવદત્ત બાળકને મારી નાંખે છે. મારીને આભરણ અલંકાર લઈને, દેવદત્તના નિષ્ણાણ, નિષ્ણેષ્ટ, નિર્જીવ શરીરને તે ભગ્ન કૂવામાં ફેંકી દે છે. પછી માલુકા કચ્છે આવે છે. તેમાં પ્રવેશી નિશ્ચલ, નિસ્પંદ, મૌન રહી દિવસ પસાર કરતો રહે છે.

[૪૯] ત્યારપછી તે પંથક દાસચેટક મુહૂતાંતરમાં દેવદત્ત બાળકને રાખ્યો હતો, ત્યાં આવ્યો. આવીને બાળકને ત્યાં ન જોતા રોતો-કંદન કરતો-વિલાપ કરતો દેવદત્ત બાળકને ચોતરફ માર્ગણા-ગવેષણા કરે છે. પણ બાળકની ક્યાંય શ્રુતિ, છીંક, પ્રવૃત્તિ ન જણાતા પોતાને ઘેર-ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવે છે. આવીને ધન્ય સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહે છે -

હે સ્વામી ! મને ભદ્રા સાર્થવાહીએ સ્નાન કરેલ બાળક યાવત્ હાથમાં સોંપ્યો. પછી હું દેવદત્ત બાળકને કેડે લઈને ગયો યાવત્ માર્ગણા-ગવેષણા કરતા, તેને ન જાયો. હે સ્વામી ! દેવદત્તને કોઈ લઈ ગયું, અપહરણ કર્યું કે લલચાવી ગયું, એ રીતે ધન્ય સાર્થવાહને પગે પડીને આ વાતનું નિવેદન કર્યું.

ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહે પંથક દાસચેટકની આ વાત સાંભળી, સમજી પુત્રના મહાશોકથી વ્યાકૂળ થઈ, કુહાડીથી કપાયેલ ચંપક વૃક્ષ માફક ઘસ

કરતો ઘરણી તળે સર્વાંગીથી પડી ગયો.

ત્યારપછી તે ધન્ય સાર્થવાહ મુહૂર્ત્તર પછી આશ્વસ્ત થયા, તેના પ્રાણ જાણે પાછા આવ્યા, દેવદત દારકની ચોતરફ માર્ગણા ગવેષણા કરે છે, પણ બાળકની ક્યાંય શ્રુતિ, ક્ષુતિ કે પ્રવૃત્તિ પ્રાપ્ત ન થતાં પોતાના ઘેર પાછો આવે છે, આવીને મહાર્થ ભેટણું લઈને નગર રક્ષક પાસે આવ્યો. આવીને તે મહાર્થ ભેટણું ધર્યું, ઘરીને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! મારો પુત્ર અને ભદ્રાનો આત્મજ દેવદત બાળક અમને ઈષ્ટ યાવત્ ઉંબરપુષ્પવત્ તેનું નામ શ્રવણ પણ દુર્લભ છે, તો દર્શન વિશે તો કહેવું જ શું ? ત્યારે તે ભદ્રાએ સ્નાન કરેલ દેવદતને સર્વાલંકાર વડે વિભૂષિત કરી પંથકના હાથમાં આપ્યો યાવત્ પંથકે પગે પડીને મને નિવેદન કર્યું. તો હે દેવાનુપ્રિય ! હું ઈચ્છું છું કે દેવદત બાળકની ચોતરફ માર્ગણા-ગવેષણા કરો.

ત્યારે તે નગરરક્ષકે ધન્ય સાર્થવાહે આમ કહેતા બક્ષર તૈયાર કરી કસોથી બાંધ્યું, ધનુષ્ પટ્ટ ઉપર પ્રત્યંયા ચઢાવી યાવત્ આયુધ-પ્રહરણ લીધાં, ધન્ય સાથે રાજગૃહના ઘણાં અતિગમન યાવત્ પાણીની પરબમાં માર્ગણા-ગવેષણા કરાતા રાજગૃહ નગરથી નીકળ્યા.

પછી જિર્ણોદાનના ભગ્નકૂવા પાસે આવ્યા, આવીને દેવદતનું નિષ્પાપ, નિશ્ચેષ્ટ, નિર્જીવ શરીરને જોયું. જોઈને હા હા અરે અકાર્ય થયું, એમ કહીને દેવદતને ભગ્નકૂવાથી બહાર કાઢ્યો, કાઢીને ધન્ય સાર્થવાહના હાથમાં આપ્યું.

● વિવેચન-૪૮,૪૯ :-

બચ્યા, બાળક, કુમાર એ કાળકૃત્ વય અવસ્થા છે. મૂર્છિત-મૂઠ વિવેક ચૈતન્ય રહિત. લોભતંતુ વડે ગ્રથિત, ગૃહ્ણ-આકાંક્ષાવાળો, અભ્યુપપન્ન-તેમાં અધિક એકાગ્ર શીઘ્રાદિ એકાર્થિક શબ્દો છે. નિષ્પ્રાણ-ઉચ્છ્વાસાદિ રહિત, નિશ્ચેષ્ટ-પ્રવૃત્તિરહિત, જીવવિપ્પજટ-આત્મારહિત, નિશ્ચલ-ચલનવર્જિત. નિષ્પાંદ-હસ્તાદિ ચલન રહિત, તુષ્ણીક-વચનરહિત, શ્રુતિ-વાર્તા, ક્ષુત-ચિહ્ન, પ્રવૃત્તિ-વ્યતીકર - X - પરસુનિયતેલ્લ-કુહાડી વડે છેદાયેલ.

નગરગોતિય-નગર રક્ષક. સન્નદ્વબદ્ધવમ્બિયકવચ-સંહનની વડે સન્નાહકૃત, કસબંધન વડે, અંગરક્ષીકૃત્ - X - ઉષ્ણીલિય સરાસણ પટ્ટિયા - આકાંત ગુણ વડે ધનુષ્યરૂપ પટ્ટિકા અથવા શરાસનપટ્ટિકા બાંધેલ. ધનુર્ધરોની બાહુમાં ચર્મપટ્ટ બંધ. અહીં ત્રૈવેચક ધારણ કર્યું, વિમલવર ચિંધપટ્ટ બાંધ્યું આદિ - X - જાણવું. ગહિયાઉહ પહરણ - આયુધ, પ્રહરણ લીધા. - X -

● સૂત્ર-૫૦,૫૧ :-

[૫૦] ત્યારે તે નગરરક્ષક વિજયચોરના પદ ચિન્હોનું અનુસરણ કરતો માલુકાકચ્છે આવ્યો. તેમાં પ્રવેશીને વિજય ચોરને સાક્ષી અને મુદ્દામાલ સાથે પકડી, ગળામાં બાંધી, જીવતો પકડી લીધો. પછી અસ્થિ, મુષ્ટિ, ઘુંટણ, કોણી આદિ પર પ્રહાર કરીને શરીરને ભગ્ન અને મથિત કરી દીધો. તેની ગર્દન અને બંને હાથ પીઠ તરફ બાંધી દીધા. દેવદતના આભરણ કબ્જે કર્યાં. પછી વિજય

ચોરને ગર્દનથી બાંધી, માલુકાકચ્છથી નીકળ્યા.

પછી રાજગૃહનગરે આવ્યા. નગરમાં પ્રવેશ્યા. પ્રવેશીને નગરના શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ, પથોમાં કોરડા-લતા-છિવના પ્રહાર કરતા, તેના ઉપર રાખ, ઘૂળ, કચરો નાંખતા મોટા-મોટા શબ્દોથી ઉદ્ઘોષણા કરતા કરતા આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિયો ! વિજય તસ્કર યાવત્ ગીધ સમાન, માંસભક્ષી, બાલઘાતક, બાલમારક છે, તો હે દેવાનુપ્રિયો ! કોઈ રાજા. રાજપુત્ર, રાજઅમાત્ય આને માટે અપરાધી નથી, આ વિષયમાં તેના પોતાના કુકર્મ જ અપરાધી છે. એમ કહીને તેને કેદખાનામાં નાંખ્યો, પછી બેડીમાં નાંખ્યો, ભોજન-પાણી બંધ કરી દીધાં. ત્રણે કાળ ચાબુકાદિ તેને મારે છે.

ત્યારપછી તે ધન્ય સાર્થવાહ મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન સાથે રોતા યાવત્ વિલાપ કરતા દેવદતના શરીરને મોટા ઋદ્ધિ સત્કાર સાથે નિહરણ કર્યું. ઘણાં લૌકિક મૃતકકૃત્ય કર્યાં. પછી કેટલાંક કાળ બાદ શોકરહિત થયા.

[૫૧] ત્યારપછી તે ધન્ય સાર્થવાહ અન્ય કોઈ દિવસે રાજાનો નાનો અપરાધ કોઈ ચાડી કરનારે લગાવી દીધો. ત્યારે નગરરક્ષકે ધન્ય સાર્થવાહને પકડ્યો, પકડીને કેદખાને લાવ્યા. તેમાં પ્રવેશીને વિજયચોર સાથે એક બેડીમાં બાંધી દીધો.

ત્યારપછી તે ભદ્રા ભાર્યા કાલે યાવત્ સૂર્ય નીકળતા વિપુલિ અશનાદિ તૈયાર કર્યા, કરીને ભોજન તૈયાર કરીને, ભોજન પેટીમાં રાખીને લંછિત-મુદ્રિત કરે છે. કરીને એક સુગંધી જળથી પરિપૂર્ણ નાનો ઘડો તૈયાર કર્યો. કરીને પંથક દાસચેટકને બોલાવીને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! તું જા, આ વિપુલ અશનાદિ ગ્રહીને કારાગારમાં ધન્ય સાર્થવાહ પાસે લઈ જા. ત્યારે તે પંથક, ભદ્રાએ આમ કહેતા હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ ભોજનની પેટી અને સુગંધી ઉત્તમ પાણીથી પૂર્ણ નાના કળશને લઈને પોતાના ઘેરથી નીકળી, પછી નગરની વચ્ચોવચ્ચથી કેદખાનામાં સાર્થવાહ પાસે આવ્યા, આવીને ભોજનની પેટી રાખે છે. લાંછનને તોડે છે, પછી ભાજનોને લઈને ઘુવે છે. હાથ ઘોવા પાણી આપ્યું. આપીને ધન્ય સાર્થવાહને તે વિપુલ અશનાદિ પીરસ્યા.

ત્યારે તે વિજય તસ્કરે ધન્ય સાર્થવાહને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! મને આ વિપુલ અશનાદિમાંથી ભાગ આપ. ત્યારે ધન્ય એ વિજય ચોરને આમ કહ્યું - હે વિજય ! ભલે હું આ વિપુલ અશનાદિ કાગડા, કુતરાને દર્શા, ઉકરડામાં ફેંકી દર્શા, પણ તારા જેવા પુત્રઘાતક, પુત્રમાર, શત્રુ, વૈરી, પ્રત્યનીક, પ્રત્યમિત્રને આ વિપુલ અશનાદિનો સંવિભાગ નહીં કરું.

ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહ, તે વિપુલ અશનાદિને આહારે છે, પછી તે પંથકને વિસર્જિત કર્યો. ત્યારે તે પંથક, તે ભોજનપિટકને લઈને જે દિશાથી

આવ્યો, તે દિશામાં પાછો ગયો.

ત્યારપછી તે ધન્યને તે વિપુલ અશનાદિ ખાવાથી મળમૂત્રની બાધા ઉત્પન્ન થઈ. ત્યારે ધન્યે, વિજયચોરને આમ કહ્યું - હે વિજય ! એકાંતમાં ચાલ, જેથી હું મળ-મૂત્ર ત્યાગ કરું. ત્યારે વિજયે ધન્ય સાર્થવાહને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તે વિપુલ અશનાદિ ખાધા, હવે મળ-મૂત્રની બાધા ઉત્પન્ન થઈ છે, હું તો આ ઘણાં ચાબુક ચાવત્ લતાના પ્રહારથી ભુખ-તરસથી પીડાઈ છું - મને મળ-મૂત્રની બાધા નથી. જવાની ઈચ્છા હોય તો તું એકાંતમાં જઈને મળ-મૂત્રનો ત્યાગ કર.

ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે, વિજયચોરને આમ કહેતો સાંભળીને મૌન રહ્યો. ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહ મુહૂર્તાંતર પછી ઘણી વધુ મળમૂત્રની બાધાની પીડા થઈ, ફરી વિજય ચોરને કહ્યું - હે વિજય ! ચાલ. ચાવત્ એકાંતમાં જઈએ. ત્યારે તે વિજયે ધન્યને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! જો હવે વિપુલ અશનાદિમાં સંવિભાગ કર, તો હું તમારી સાથે એકાંતમાં આવીશ. ત્યારે ધન્યે વિજયને કહ્યું - હું પછી તને વિપુલ અશનાદિનો ભાગ કરીશ. ત્યારે તે વિજયે ધન્યની વાતને સ્વીકારી.

ત્યારે તે વિજય ધન્યની સાથે એકાંતમાં જઈને મૂળ-મૂત્ર ત્યાગ કરે છે. પાણીથી સ્વચ્છ અને પરમ શુચિ થયો. ફરીને સ્વસ્થાને આવીને રહ્યા. ત્યારે તે ભદ્રા કાલે ચાવત્ સૂર્ય ઉગતા વિપુલ અશનાદિ ચાવત્ પીરસે છે. - - ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે, વિજય ચોરને તે વિપુલ અશનાદિનો સંવિભાગ કરે છે, પછી ધન્યએ પંચકને વિસર્જિત કર્યો.

ત્યારે તે પંચક ભોજનની પેટીને લઈને કારાગરથી નીકળ્યો. નીકળીને રાજગૃહની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળી પોતાના ઘેર ભદ્રા સાર્થવાહી પાસે આવ્યો, આવીને ભદ્રાને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! ધન્ય એ તમારા પુત્રઘાતકને ચાવત્ પ્રત્ય મિત્રને તે વિપુલ અશનાદિનો સંવિભાગ કર્યો.

● વિવેચન-૫૦,૫૧ :-

સહોદ -ચોરીના માલ સાથે, સત્રોવેજ-ગ્રીવા બંધન સાથે, જીવગ્ગાહ-જીવતો પકડ્યો. - X - મોટિત-જર્જરિત, ગાત્ર-શરીર - X - અવઉડગ બંધન-વાળીને બંને હાથોને પાછળના ભાગે લઈ જઈ બાંધવા. કસપ્પહાર-ચાબુકથી મારવું - X - બાલઘાતક-પ્રહાર કરવાથી, બાલમારક-પ્રાણ વિયોજનથી, રાયમચ્ચ-રાજઅમાત્ય, અવરજઝઈ-અનર્થ કરે છે, - X - X - લહુસ્સંગસિ-જેનું આત્મસ્વરૂપ લઘુ છે, તે લઘુ સ્વક એટલે અત્ય સ્વરૂપ, રાજ્યના વિષયમાં અપરાધ તે રાજપરાધ. સંપ્રલપ્ત-પ્રતિ પાદિત. ભોયણપડિય-ભોજન સ્થાલાદિ આધારભૂત વાંસનું ભાજન.

પાઠાંતરથી ભોજન પિટકમાં અશનાદિ કરે છે, લાંછિત-રેખાદિ દાનથી મુદ્રિત. ઉલ્લંછઈ-લંછનરહિત કરે છે. પરિવેશયતિ-ભોજન કરે છે, આઈતિ-ભાષામાં અરે ! શત્રુ-વેરી, પ્રત્યનીક-પ્રતિકૂળ વૃત્તિ. પ્રત્યમિત્ર-વસ્તુ વસ્તુ પ્રતિ અમિત્ર - X - ઉવાહિત્ય-બાધા કરે છે એકાંત-અટવીમાં જઈએ. છંદ-ચથારૂપી અભિપ્રાયથી.

● સૂત્ર-પર :-

ત્યારે તે ભદ્રા સાર્થવાહી, પંચક દાસચેટકની પાસે આ વાત સાંભળી કોષિત, રુષ્ટ ચાવત્ મિસિમિસતી ધન્ય સાર્થવાહ પ્રત્યે પ્રદેષ કરવા લાગી. ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહ અન્ય કોઈ દિવસે મિત્ર-જ્ઞાતિજન-નિજક-સ્વજન-સંબંધી-પરિજન સાથે પોતાના સારભૂત દ્રવ્યથી રાજદંડથી પોતાને છોડાવ્યો, છોડાવીને કેદખાનાથી નીકળ્યો.

પછી અલંકારસભામાં ગયો, અલંકાર કર્મ કર્યું. પુષ્કરિણિએ આવ્યો આવીને ઘોવાની માટી લીધી, પુષ્કરિણીમાં ઉતર્યો, ઉતરીને જળ વડે સ્નાન કર્યું, કરીને સ્નાન, બલિકર્મ કરી ચાવત્ રાજગૃહમાં પ્રવેશ્યો, પ્રવેશીને રાજગૃહની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળી પોતાના ઘેર જવા નીકળ્યો.

ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહને આવતો જોઈને રાજગૃહમાં ઘણાં નિજક, શ્રેષ્ઠી, સાર્થવાહ આદિએ તેનો આદર કર્યો - જાણ્યો - સત્કાર કર્યો - સન્માન કર્યું - ઉભા થઈને શરીરનું કુશલ પૂછ્યું.

ત્યારપછી તે ધન્ય પોતાના ઘેર આવ્યો. આવીને જે તેની બાહ્ય પર્યાદા હતી, તે આ - દાસ, પ્રેષ્ય, ભૂતક, ભાગીદાર. તેમણે પણ ધન્ય સાર્થવાહને આવતો જોયો, જોઈને પગે પડીને ક્ષેમ કુશલ પૂછ્યા. જે તેની અભ્યંતર પર્યાદા હતી, તે આ - માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન, તેમણે પણ ધન્ય સાર્થવાહને આવતો જોયો. જોઈને આસનેથી ઉભા થયા. ગળે મળ્યા, મળીને હર્ષના આંસુ વહાવ્યા.

ત્યારપછી તે ધન્ય સાર્થવાહ ભદ્રાભાર્યા પાસે આવ્યો. ત્યારે તેણી ધન્યને આવતો જોઈને આદર ન કર્યો, જાણ્યો નહીં. આદર ન કરીને, ન જાણીને મૌન થઈ, મુખ ફેરવીને ઉભી રહી.

ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે ભદ્રાને આમ કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! તું કેમ ખુશ-હર્ષિત કે આનંદિત ન થઈ ? જે મેં પોતાનું સાર દ્રવ્ય રાજ્ય દંડરૂપે આપી પોતાને છોડાવ્યો છે. ત્યારે ભદ્રાએ ધન્યને કહ્યું - મને સંતોષ ચાવત્ આનંદ કેમ થાય ? કેમકે તમે મારા પુત્રઘાતક ચાવત્ પ્રત્ય મિત્રને વિપુલ અશનાદિનો સંવિભાગ કર્યો. ત્યારે ધન્યએ કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! ધર્મ-તપ-કૃત્પ્રતિકૃતિ-લોકયાત્રા-ન્યાય-સહચર-સહાયક કે સુહૃદ સમજીને, મેં તે વિપુલ અશનાદિનો સંવિભાગ કરેલ ન હતો. માત્ર શરીર ચિંતાર્થે કરેલ.

ત્યારે ભદ્રા, ધન્ય પાસેથી આમ સાંભળી હર્ષિત થઈ ચાવત્ આસનેથી ઉભી થઈ, ગળે મળી, આંસુ વહાવી, ક્ષેમકુશળને પૂછીને સ્નાન ચાવત્ પ્રાયશ્ચિત કરી વિપુલ ભોગોપભોગ ભોગવતી રહી.

ત્યારે તે વિજયચોર કારાગૃહમાં બંધ, વધ, ચાબુકપ્રહાર ચાવત્ ભુખ-તરસથી પીડિત થઈને કાળમાસે મૃત્યુ પામી નરકમાં નૈરચિકપણે ઉપજ્યો - તે ત્યાં કાળો અને અતિ કાળો નૈરચિકરૂપે જન્મ્યો, ચાવત્ વેદનાને અનુભવતો વિચરવા લાગ્યો. તે ત્યાંથી નીકળી અનાદિ-અનંત-દીર્ઘમાર્ગી-ચાતુરંત સંસાર

કાંતારમાં ભમશે.

હે જંબૂ ! એ પ્રમાણે આપણા જે સાધુ, સાધ્વી આચાર્ય-ઉપાધ્યાય પાસે મુંડ થઈને, ઘરથી નીકળી અણગારિક પ્રવ્રજ્યા લઈને વિપુલ મણિ, મોતી, ઘન, કનક, રત્ન, સારદ્રવ્યમાં લુબ્ધ થાય છે, તેમની [ભાવિ દશા પણ ચોરના] જેવી જ થાય છે.

● વિવેચન-૫૨ :-

અલંકારિયસહ - જેમાં નાપિતાદિ વડે શરીર સત્કાર કરાય છે. અલંકારિક કર્મ-નમ ખંડનાદિ. દાસ-ગૃહદાસીપુત્ર, પ્રેષ્ય-તથાવિધ પ્રયોજનમાં નગરાંતરમાં મોકલાય છે. ભૂતક-બાળપણથી પોષેલ, ભાઈલ્લગ-જે ભાગને પામે. ક્ષેમકુશલ-અનર્થના પ્રતિઘાતરૂપ. - X - X - અવયાસિવચ-આલિંગીને. બાષ્પ પ્રમોદાણ-આનંદાશ્રુને છોડીને.

નાચણ વા - નાચક, પ્રભુ અથવા ન્યાયદ, ન્યાયદર્શી. કે જ્ઞાતક, ઘાડિય-સહચારી, સહાય-સાહાયકારી, સુહૃદ્-મિત્ર. બંધ - દોરડાદિથી બાંધવું, વધ-લાકડી આદિ વડે તાડન. - X - કાલ-કાળોવર્ણ, યાવત્ શબ્દથી - ગંભીર, ભયજન્ય રોમાંચવાળી, ભીષ્મ, ત્રાસને દેનારી, વર્ણથી પરમ કૃષ્ણ હતી. તે ત્યાં નિત્ય ભયભીતાદિ રહેશે.

પર-પ્રકૃષ્ટ, અશુભ સંબંધ-પાપકર્મ વડે ઉપનીત, અણવદગ્ગ-અનંત, દીર્ઘધ્વ-દીર્ઘમાર્ગ, કાંતાર-અરણ્ય. - X - X -

● સૂત્ર-૫૩,૫૪ :-

[૫૩] તે કાળે, તે સમયે ધર્મઘોષ નામે જાતિસંપન્ન સ્થવિર ભગવંત યાવત્ પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા રાજગૃહનગરે ગુણશીલ ચૈત્યમાં યાવત્ યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ લઈને સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે, પર્યાદા નીકળી, ધર્મ કહ્યો.

ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહે ઘણાં લોકો પાસે આ વાત સાંભલી સમજી આવા પ્રકારનો આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ થયો - નિશ્ચ જાતિસંપન્ન ભગવંત અહીં આવ્યા છે, અહીં સંપ્રાપ્ત થયા છે. તો હું ઈચ્છુ છું કે તે સ્થવિર ભગવંતને વંદન-નમન કરું. (૫૪) સ્નાન કરી યાવત્ શુદ્ધ પ્રાવેશ્ય મંગલ ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરી પગે ચાલતા ગુણશીલ ચૈત્યે સ્થવિર ભગવંતો પાસે જાય છે અને વંદન-નમસ્કાર કરે છે.

ત્યારે સ્થવિરો આશ્ચર્યકારી ધર્મને કહ્યો. ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહે ધર્મ સાંભળીને આમ કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું નિર્ગન્થ પ્રવચનની શ્રદ્ધા કરું છું યાવત્ તે પ્રવ્રજિત થયો. યાવત્ ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્યપર્યા પાળીને ભક્ત પરચક્ષ્માણ કરી, માસિકી સંલેખનાથી ૬૦ ભક્તોને અનશન વડે છેદીને કાળમાસે કાળ કરીને સૌધર્મકલ્પે દેવરૂપે ઉપજ્યો.

ત્યાં કેટલાંક દેવોની ચાર પત્નોપમ સ્થિતિ કહી છે. ત્યાં ધન્યદેવની ચાર પત્નોપમ સ્થિતિ થઈ. તે ધન્યદેવ તે દેવલોકથી આયુ-સ્થિતિ-ભવનો ક્ષય થતાં અનંતર ચ્યવીને મહાવિદેહે ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે યાવત્ સર્વે દુઃખોનો અંત કરશે.

[૫૪] હે જંબૂ ! જેમ ધન્ય સાર્થવાહે ધર્મ સમજીને નહીં યાવત્ વિજય ચોરને તે વિપુલ અશનાદિનો સંવિભાગ કર્યો નહીં, પણ શરીરની રક્ષા માટે કરેલો. એ રીતે હે જંબૂ ! જે આપણા નિર્ગન્થ યાવત્ પ્રવ્રજ્યા લઈને સ્નાન, ઉપમર્દન, પુષ્પ, ગંધ, માળા, અલંકાર, વિભૂષા આદિનો ત્યાગ કરીને આ ઉદાર શરીરના વર્ણ-રૂપ કે વિષયના હેતુથી અશનાદિ આહાર કરતા નથી, પણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વહન કરવાને જ આહાર કરે છે. તે ઘણાં જ સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા દ્વારા આ લોકમાં જ અર્ચનીય યાવત્ પર્યુપાસનીય થાય છે અને પરલોકમાં પણ ઘણાં હસ્ત-કાન-નાકના છેદન તથા હૃદય અને વૃષણના ઉત્પાટન અને ઉદ્ભંધન આદિને પામતા નથી. અનાદિ-અનંત દીર્ઘ સંસારને યાવત્ પાર પામે છે. જેમ તે ધન્ય સાર્થવાહે પામ્યો.

હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવંતે યાવત્ જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે - તેમ હું કહું છું.

● વિવેચન-૫૩,૫૪ :-

- X - નક્ષત્ર સરીરસારક્ષણદ્વાર - શરીરના સંરક્ષણ સિવાય બીજા કારણે નહીં. માટે તે માટે જ. 'જહા વ સે ઘણે' - આ દેષ્ટાંત નિષ્કર્ષ છે. અહીં વિશેષથી જણાવવા બહુશ્રુતો આમ કહે છે -

આ રાજગૃહને સ્થાને મનુષ્ય ક્ષેત્ર સમજવું, ધન્ય સાર્થવાહના સ્થાને સાધુને જાણવા. વિજય ચોરના સ્થાને શરીર, પુત્રના સ્થાને નિરંતર નિરુપમ નિરાનંદ નિબંધત્વથી સંયમ જાણવો. અસત્પ્રવૃત્તિક શરીરથી સંયમનો વિઘાત થાય છે. આભરણ સ્થાને શબ્દાદિ વિષયો, તેના માટે પ્રવૃત્ત શરીર જ સંયમના વિઘાતમાં પ્રવર્તે છે. હડી-બંધ સ્થાનીય જીવ-શરીરનું અવિભાગ અવસ્થાન છે, રાજ સ્થાનીય કર્મ પરિણામ, રાજપુરુષ સ્થાનીય કર્મના ભેદો, લઘુસ્વક અપરાધ સ્થાને મનુષ્યાયુના બંધ હેતુઓ છે. મૂઠાદિ મલ સ્થાને પ્રત્યુક્ષેપણાદિ પ્રવૃત્તિ. જેમ ભોજનાદિ દાનના અભાવ જેમ આ વિજય પ્રશ્રવણાદિના ત્યાગ માટે પ્રવર્તતા નથી. એ પ્રમાણે શરીર પણ અશન રહિત પડિલેહણાદિમાં પ્રવર્તતો નથી. પંથકના સ્થાને મુગ્ધ સાધુ, સાર્થવાહી સ્થાને આચાર્ય. તે જ વિવક્ષિત સાધુ ભોજનાદિ વડે શરીરને ઉપકાર કરતાં - X - વેદના-વૈયાવચ્ચાદિ ભોજન કારણે શરીરને સંતોષે છે.

મોક્ષના સાધનરૂપમાં આહાર રહિત દેહ જે પ્રવર્તતો નથી, તેથી સાધુએ તેને ધન્યની જેમ પોષણ કરવું. - X -

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૨-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૩-અંડ 卐 — X — X — X — X —

૦ હવે ત્રીજું 'અંડક' નામ અધ્યયન. તેનો પૂર્વ અધ્યયન સાથે આ સંબંધ છે - તેમાં આસક્ત, અનાસક્તના દોષ-ગુણ કહ્યા. - X - અહીં શંકિત અને નિઃશંકના દોષગુણ કહે છે. સંયમશુદ્ધિના ૪ હેતુભૂત સમ્યક્ત્વશુદ્ધિ વિધેય-પણે ઉપદેશાય છે. તે સંબંધે આવેલ સૂત્ર-

● સૂત્ર-૫૫ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે જ્ઞાતાધર્મકથાના બીજા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તો ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ શું છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે ચંપાનગરી હતી - વર્ણન. તે ચંપાનગરીની બહાર ઈશાન દિશામાં સુભૂમિભાગ ઉદ્યાન હતું. તે સર્વઋતુકં સુરમ્ય, નંદનવન સમાન સુખકારી, સુગંધયુક્ત અને શીતલ છાયાથી વ્યાપ્ત હતું.

તે સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનની ઉત્તરે એક દેશમાં માલુકાકચ્છ હતું - વર્ણન. તેમાં એક ઉત્તમ મયૂરીએ પુષ્ટ-પર્યાપિગત-પિંડસમાન શ્વેત વર્ણી-નિર્વણ-નિરુપહત-પોલી મુક્ટી પ્રમાણ બે ઇંડાને જન્મ આપ્યો. આપીને પોતાની પાંખના વાયુથી સંરક્ષતી, સંગોપતી રહે છે.

તે ચંપાનગરીમાં બે સાર્થવાહ-પુત્ર રહેતા હતા. તે આ - જિનદત્તપુત્ર અને સાગરદત્તપુત્ર. તે બંને સાથે જન્મ્યા. સાથે મોટા થયા, સાથે ધૂળમાં રમ્યા, સાથે વિવાહિત થયા. તેઓ અન્યોન્ય અનુરક્ત-અનુવ્રત-ઇંદાણુવર્તી-હૃદયનું ઇચ્છિત કાર્ય કરનારા, પરસ્પરના ઘરોમાં કૃત્ય, કરણીય, અનુભવતા વિચરતા હતા.

● વિવેચન-૫૫ :-

સૂત્ર સરળ છે. વિશેષ આ - સવ્વોચ્છ - વસંતાદિ સર્વે ઋતુઓ, તેમાં પુષ્પાદિ વનસ્પતિનો સમુદ્ભવ છે, ક્યાંક સવ્વોચ્ચ દેખાય છે. સર્વ ઋતુક પુષ્પ-ફળથી સમૃદ્ધ. તેથી જ સુરમ્ય. નંદનવન-મેરુનું બીજું વન, તેની જેમ શુભ કે સુખ. સુગંધી અને શીતળ છાયા વડે વ્યાપ્ત પુષ્ટ ઉપચિત, પર્યાય-પ્રસ્રવકાળ ક્રમથી આવેલ. પિષ્ટ-ચોખાનો લોટ, ઈંડી-પિંડી, તેની જેમ સફેદ. નિર્વણ-પ્રણરહિત, નિરુપહત-વાયુ આદિથી અનુપહત ભિન્ન વસ્ત્રે પોલા, તે મુક્ટી પ્રમાણ હતા. મયૂરીના અર્થાત્ કુકડીના ઇંડા નહીં.

સંરક્ષયન્તી-પાળે છે, સંગોપાયન્તી-સંગોપન કરે છે, સંવેષ્ટયંતી-પોષે છે. તેઓ એક દિવસે જ જન્મેલા, સાથે જ વૃદ્ધિ પામેલા, સમાન બાળભાવત્વથી સાથે ધૂળમાં રમેલ, સમાન ચૌવન આરંભત્વથી એક અવસરે જાતકામવિકારતાથી પોત-પોતાની પત્નીને તેવી દૈષ્ટિ વડે જોતાં અથવા અન્યોન્યના ગૃહદ્વારને સાથે જોતાં, તેમાં પ્રવેશવાના સ્વભાવવાળા, પરસ્પર અનુરાગી-સ્નેહવાળા, પરસ્પર અનુસરતા, અભિપ્રાયને અનુસરનારા (ઇત્યાદિ બંને મિત્રો) હતા.

● સૂત્ર-૫૬,૫૭ :-

[૫૬] ત્યારે તે સાર્થવાહ પુત્રો કોઈ સમયે મળ્યા. એક ઘરમાં આવી સાથે બેઠા અને આવો પરસ્પર વાર્તાલાપ થયો કે હે - દેવાનુપ્રિય ! આપણને જે સુખ,

દુઃખ, પ્રવજ્યા, વિદેશગમન પ્રાપ્ત થાય, તેનો આપણે એકબીજા સાથે નિર્વાહ કરવો. એમ વિચારી બંને એ આવો સંકેત પરસ્પર સ્વીકાર્યો. પછી પોત-પોતાના કાર્યમાં લાગી ગયા.

[૫૭] તે ચંપાનગરીમાં દેવદત્તા ગણિકા રહેતી હતી. તેણી આદ્ય યાવત્ ભોજન-પાન યુક્ત હતી. તેણી ૬૪-કળામાં પંડિતા, ગણિકાના ૬૪-ગુણોથી યુક્ત, ૨૮-વિશેષ કીડામાં રમમાણ, ૨૧-રતિગુણ પ્રધાન, ૩૨-પુરુષોપચાર કુશળ, સુપ્ત નવે અંગ જાગૃત થયેલી, ૧૮-દેશી ભાષામાં વિશારદા, શ્રંગારગૃહવત્, સુંદર વેશવાળી, સુંદર ગતિ-હાસ્યઃ આદિમાં કુશળ, ઈચ્છી ધ્વજવાળી, સહસ્રલંબી હતી. રાજા દ્વારા તેને છત્ર-ચામર-બાલ વિંગણો અપાયેલ હતો. કર્ણીરથ ઉપર આરૂઢ થનારી અને ઘણી હજારો ગણિકાનું આધિપત્ય કરતી વિચરતી હતી.

ત્યારે તે સાર્થવાહ પુત્રોએ અન્ય કોઈ દિવસે મધ્યાહ્ન કાળે ભોજન પછી આચમન કરી, ચોખ્ખા થઈ, પરમ શુચિભૂત થઈ, ઉત્તમ સુખાસને બેસી આવો પરસ્પર કથા-સમુલ્લાપ થયો કે - આપણે માટે હે દેવાનુપ્રિય ! એ શ્રેયસ્કર છે કે કાલે યાવત્ વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવી, તે વિપુલ અશનાદિ, ધૂપ-પુષ્પ-ગંધ-વસ્ત્ર લઈને. દેવદત્તા ગણિકા સાથે સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનની ઉદ્યાન શોભાને અનુભવતા વિચરીએ. એમ કહી-પરસ્પર આ વાતને સ્વીકારી.

પછી કાલે પ્રભાત થતાં કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! જાઓ, વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવો. તે વિપુલે અશનાદિ તથા ધૂપ-પુષ્પ લીને સુભૂમિ ભાગ ઉદ્યાનમાં નંદા પુષ્કરિણીએ જાઓ. ત્યાં સમીપમાં સ્થૂણા મંડપ તૈયાર કરાવો. પછી પાણી છાંટી, સાફ કરી, લીંપણ કરી, સુગંધ યાવત્ યુક્ત કરો. ત્યાં અમારી રાહ જોતાં ઉભા રહો યાવત્ ત્યાં રાહ જોતાં ઉભા રહે છે.

ત્યારપછી સાર્થવાહ પુત્રો બીજી વખત કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને કહ્યું - જલ્દી સમાન ખૂર અને પૂંછડાવાળા, સમ લિખિત તિક્ષ્ણ અગ્ર શીંગડાવાળા, ચાંદીની ઘંટડીવાળા, સ્વર્ણ જડિત સુતી દોરીની નાથથી બાંધેલા, નીલકમલ કલંગી યુક્ત, શ્રેષ્ઠ યુવાન બળદોથી બેડેલ, વિવિધ મણી-રત્ન-સુવર્ણ ઘંટીના સમૂહથી યુક્ત શ્રેષ્ઠ લક્ષણી રથ લાઓ. તેઓ પણ તેવો જ રથ લાવે છે.

પછી તે સાર્થવાહ પુત્રો ન્હાયા યાવત્ અલંકૃત્ શરીરી થઈ રથમાં આરૂઢ થયા. પછી દેવદત્તા ગણિકાને ઘેર આવ્યા. આવીને તે રથમાંથી ઉતરીને દેવદત્તાના ઘરમાં પ્રવેશ્યા. પછી તે દેવદત્તા તેમને આવતા જોઈ, હર્ષિત થઈ, આસનથી ઉભી થઈ, સાત-આઠ પગલાં સામે ગઈ, જઈને તે. સાર્થવાહ પુત્રોને આમ કહ્યું - આગમન પ્રયોજન કહો.

ત્યારે તે સાર્થવાહ પુત્રોએ દેવદત્તાને કહ્યું - અમે તારી સાથે સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનની શોભા અનુભવતા વિચરવા ઇચ્છીએ છીએ. ત્યારે તે દેવદત્તા તે બંનેની આ વાતને સ્વીકારીને, સ્નાન-મંગલ કાર્ય કરી યાવત્ લક્ષ્મી સમાન

વેશધારણ કરી સાર્થવાહ પુત્રો પાસે આવી. પછી તે સાર્થવાહ પુત્રો, ગણિકા સાથે રથમાં બેઠા.

પછી ચંપાનગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઈ સુભૂમિ ભાગ ઉદ્યાનમાં નંદાપુષ્કરિણીએ આવ્યા, આવીને રથમાંથી ઉતર્યા, પછી તેમાં ઉતરીને જળ વડે સ્નાન કર્યું, જળકીડા કરી, સ્નાન કરી, દેવદત્તા સાથે બહાર નીકળી સ્થૂણામંડપમાં આવ્યા. તેમાં પ્રવેશ કર્યો. કરીને સર્વાલંકાર વિભૂષિત થયા, આશ્વસ્ત-વિશ્વસ્ત થઈ ઉત્તમ સુખાસને બેસી દેવદત્તા સાથે વિપુલ અશનાદિ, ધૂપ-પુષ્પ-ગંધ-વસ્ત્રના આસ્વાદન-વિસ્વાદન-પરિભોગ કરતા વિચરે છે. ભોજન પછી દેવદત્તા સાથે વિપુલ માનુષી કામભોગ ભોગવતા વિચરે છે.

● વિવેચન-૫૬,૫૭ :-

एगउ - કોઈ એક દેશમાં, મળ્યા, કોઈ એકના ઘેર બેઠા. - X - પરસ્પર તેમણે વાત કરી - X - સંકેત સ્વીકાર્યો. ગીતનૃત્યાદિ સ્ત્રીજનો ચિત વાત્સ્યાયન પ્રસિદ્ધ દૃઢ-કળા, આલિંગનાદિ દૃઢ-ગણિકા ગુણો, એ પણ વાત્સ્યાયન પ્રસિદ્ધ છે. તેવી નવચૌવના થયેલી, સંગત ગતિ-હાસ્ય-ભાષા-વિહિત-વિલાસ ઇત્યાદિમાં કુશળ હતી. વાંચનાનંતરમાં આટલું અધિક છે - સુંદર સ્તન, જઘન, વદન, ચરણ, નયન, લાવણ્ય, રૂપ, ચૌવન, વિલાસ યુક્ત હતી. - X - રાજાએ આપેલ છત્ર, ચામર, વીંઠણાદિ યુક્ત હતી.

કર્ણીરથ-વાહન વિશેષ તે કોઈક ઋદ્ધિવાળા પાસે જ હોય, તે તેમની પાસે હતો. લઘુકરણ-ગમનાદિમાં શીઘ્ર ક્રિયાદક્ષ. ચંત્ર-ચૂપાદિ વડે યોજિત. - X - યુવાન બળદોથી યુક્ત વાહન લાવો. સમ-તુલ્ય, લિખિત-શસ્ત્ર વડે બાહ્ય ત્વચા દૂર કરી તીક્ષ્ણ શ્રૃંગ કરાવેલ. - X - જંબૂનદમય-સુવર્ણમય, કલાપ-કંઠાભરણ વિશેષ, ચોક-ચૂપ સાથેનું ગળાને અંકુશમાં રાખવાનું ઘોરડું, સૂત્રજૂક-સુતરાઈ ઘોરડું. - X - X - આપીડ-શેખર, ઇત્યાદિ - X - બીજી વાંચનામાં આટલું અધિક છે - સુખત લાકડાનું ચૂપ, તેનાથી સંગત સરળ, શુભ, સુઘટિત, નિર્મિત જેમાં છે તે, પ્રવહણ-ચાન. - X -

● સૂત્ર-૫૮ થી ૬૧ :-

[૫૮] ત્યારપછી તે સાર્થવાહ પુત્રો દિવસના પાછલા પ્રહરમાં દેવદત્તા ગણિકા સાથે સ્થૂણામંડપથી નીકળ્યા, હાથમાં હાથ નાંખીને સુભૂમિભાગમાં ઘણાં આલિ-કદલી-લતા-આસન-પ્રેક્ષણ-પ્રસાધન-મોહન-સાલ-જલ અને કુસુમગૃહોમાં ઉદ્યાનની શોભાને અનુભવતા વિચરે છે.

[૫૯] ત્યારપછી તે સાર્થવાહ પુત્રો માલુકાકચ્છમાં જવા નીકળ્યા. ત્યારે તે વનમયુરીએ તેમને આવતા જોયા, જોઈને ભયભીત થઈ મોટા મોટા શબ્દોથી કેકારવ કરતી કરતી માલુકા કચ્છથી બહાર નીકળી, નીકળીને એક વૃક્ષની ડાળીએ રહીને તે સાર્થવાહપુત્ર અને માલુકાકચ્છને અનિમિષ દંષ્ટિએ જોતી-જોતી રહી.

ત્યારે તે સાર્થવાહ પુત્રોએ એકીબાજને જોલાવીને આમ કહ્યું - દેવાનુપ્રિય !

આ વનમયુરી આપણને આવતા જોઈને ડરી ગઈ, સ્તબ્ધ થઈ, શ્રાસિત-ઉદ્વિગ્ન થઈને ભાગી ગઈ. મોટા-મોટા શબ્દોથી યાવત્ આપમને અને માલુકાકચ્છને જોતી-જોતી રહી છે, તેથી આનું કોઈ કારણ હોવું જોઈએ.

એમ કહી તે બંને માલુકા કચ્છમાં પ્રવેશ્યા. ત્યાં પુષ્ટ, પર્યાયગત યાવત્ બે મયુરી અંડ જોઈને એકમેકને જોલાવીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! આપણે માટે શ્રેયસ્કર છે કે આ વન મયુરીઅંડકને આપણી જાતિવંત કુકડીના ઇંડા સાથે મૂકાવીએ. તેનાથી તે જાતિવંત કુકડીઓ આ ઇંડાને પોતાના ઇંડાની સાથે પાંખોની હવાથી સંરક્ષણ-સંગોપન કરતી વિચરશે. પછી આપણને આ બે કીડા કરતા મયુરી-બાળક પ્રાપ્ત થશે.

આમ વિચારી પરસ્પર આ અર્થને સ્વીકારી, પોતપોતાના દાયચેટકને જોલાવીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ. આ ઇંડાને લઈને આપણી જાતિવંત કુકડીના ઇંડા સાથે મૂકો. યાવત્ તેઓ મૂકે છે. ત્યારપછી તે સાર્થવાહ પુત્રો દેવદત્તા ગણિકા સાથે સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનની, ઉદ્યાનની શોભા અનુભવતા વિચરીને તે જ યાનમાં આરૂઢ થઈને ચંપાનગરીએ દેવદત્તાના ઘેર ગયા. જઈને તેના ઘરમાં પ્રવેશ્યા, પછી ગણિકાને વિપુલ જીવિતાર્હ પ્રીતિદાન આપે છે. આપીને સત્કારી, સન્માનીને પછી દેવદત્તાના ઘેરથી નીકળે છે. પોતાને ઘેર આવે છે. આવીને પોત-પોતાના કાર્યમાં સંલગ્ન થઈ ગયા.

[૬૦] ત્યારપછી જે સાગરદત્ત પુત્ર સાર્થવાહદારક હતો, તે કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી, વનમયુરી અંડક પાસે આવ્યો. પછી તે મયુરી ઇંડામાં શંકિત, કાંક્ષિત, વિચિકિત્સા સમાપ્ત, ભેદ સમાપ્ત, કલુષ સમાપ્ત થઈ, વિચારવા લાગ્યો કે આ ઇંડામાંથી કીડા કરવા માટેનું મયુરી બાળક ઉત્પન્ન થશે કે નહીં ? તે મયુરી અંડકને વારંવાર ઉદ્ધર્તન, પરિવર્તન, આસારણ, સંસારણ, ચલિત, સ્પંદિત, ઘટ્ટિત, ક્ષોભિત કરવા લાગ્યો. વારંવાર તેને કાન પાસે લઈ જઈ ખખડાવવા લાગ્યો. ત્યારે તે મયુરી અંડક વારંવાર ઉદ્ધર્તન કરતા યાવત્ નિર્જીવ થઈ ગયું.

ત્યારે તે સાગરદત્ત પુત્ર સાર્થવાહ દારક અન્ય કોઈ દિને મયુરી અંડક પાસે આવ્યો, આવીને તે મયુરી અંડકને નિર્જીવ જુએ છે. જોઈને અહો ! આ મયુરી બચ્ચુ મારે કીડા કરવા યોગ્ય ન રહ્યું, એમ વિચારી ઉપહત મનવાળો થઈ યાવત્ ચિંતાગ્રસ્ત થયો.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! આપણા જે સાધુ-સાધ્વી, આચાર્ય-ઉપાધ્યાય પાસે દીક્ષા લઈ પાંચ મહાવ્રત યાવત્ છ જીવનિકાયમાં નિર્ગન્ય પ્રવચનમાં શંકિત યાવત્ કલેષયુક્ત થાય છે. તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણ યાવત્ શ્રાવિકાથી હીલના-નિંદા-ખિંસા-ગર્હા-પરાભવને પામે છે, પરલોકમાં પણ ઘણો દંડ પામે છે યાવત્ સંસારમાં ભમે છે.

[૬૧] ત્યારે તે જિનદત્ત પુત્ર મયુરી અંડક પાસે આવે છે, આવીને તે મયુરી અંડકમાં નિઃશંકિત રહ્યો. મારા આ ઇંડામાંથી કીડા કરનાર મયુરી બાળક

અવશ્ય થશે, એમ નિશ્ચય કરી, તે મયુરી અંડકનું વારંવાર ઉદ્વર્તન ન કર્યું યાવત્ ખખડાવ્યું નહીં. ત્યારે તે મયુરી અંડક ઉદ્વર્તન ન કરવાથી યાવત્ ન ખખડાવવાથી, તે કાળે - તે સમયે ઇંડુ ફૂટીને મયુરી બચ્ચાનો જન્મ થયો. ત્યારે તે જિનદત્તપુત્ર તે મયુર બચ્ચાને જુએ છે. જોઈને હ્રષ્ટ-તુષ્ટ થઈ મયુર પોષકને બોલાવીને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુષિય ! તું આ મયુરબાળકને અનેક મયુરને પોષણ યોગ્ય દ્રવ્યોથી અનુક્રમે સંરક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કરો. નૃત્યકળા શીખવો. ત્યારે તે મયુરપોષકોએ જિનદત્તપુત્રની આ વાત સ્વીકારી. તે બાળમયુરને ગ્રહણ કર્યો, કરીને પોતાને ઘેર આવ્યા. આવીને તે મયુર બાળકને યાવત્ નૃત્યકળા શીખવાડી.

ત્યારે તે બાળમયુર બાલ્યભાવને છોડીને વિજ્ઞાન૦ ચૌવન૦ લક્ષણ-વ્યંજન૦ માનોન્માન પ્રમાણ પ્રતિપૂર્ણ૦ પીંછા-પાંખો સમૂહ યુક્ત, આશ્ચર્યકારી પીંછા, ચંદ્રક શતક અને નીલ કંઠક યુક્ત, નૃત્ય કરવાના સ્વભાવવાળો, ચપટી વગાડતા અનેક શત નૃત્ય અને કેકારવ કરતો હતો.

ત્યારે તે મયુરપોષકોએ તે બાળ મયુરને, બાળભાવથી મુક્ત થતા યાવત્ કેકારવ કરતો જાણીને તે મયુરને જિનદત્તપુત્ર પાસે લઈ ગયા. ત્યારે તે જિનદત્ત પુત્ર - X - યાવત્ મયુરને જોઈને હ્રષ્ટ-તુષ્ટ થઈ, તેઓને જીવિત યોગ્ય વિપુલ પ્રીતિદાન દઈ યાવત્ રવાના કર્યાં.

ત્યારે તે મયુર જિનદત્ત પુત્ર વડે ચપટી વગાડતાં જ લાંગુલ ભંગ સમાન ગરદન નમાવતો હતા, તેના શરીરે પરસેવો આવતો, વિખરાયેલ પીંછાવાળી પાંખને શરીરથી જુદો કરતો, તે ચંદ્રક આદિ યુક્ત પીંછાના સમૂહને ઉંચો કરતો, સેંકડો કેકારવ કરતો નૃત્ય કરતો હતો.

ત્યારે તે જિનદત્તપુત્ર તે મયુરને ચંપાનગરીના શ્રંગાટક યાવત્ માર્ગોમાં સેંકડો, હજારો, લાખોની હોડમાં જય પામતો વિચરે છે.

હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! આ પ્રમાણે આપણા જે સાધુ-સાધ્વી દીક્ષિત થઈને પાંચ મહાવ્રતોમાં, છ જીવનિકાયોમાં, નિર્ગ્નથ પ્રવચનોમાં નિઃશંકિત, નિષ્કાંક્ષિત. નિર્વિચિકિત્સિક રહે છે. તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણ, શ્રમણીઓમાં યાવત્ સંસારનો પાર પામશે.

એ પ્રમાણે હે જંબૂ ! ભગવંત મહાવીરે જ્ઞાતાના ત્રીજા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તેમ હું કહું છું.

● વિવેચન-૫૮ થી ૬૧ :-

હૃત્યસંગેલી-પરસ્પર હસ્તાવલંબન. આલિ-કદલિ બંને વનસ્પતિ વિશેષ છે. લતા-અશોકલતાદિ, અચ્છણ-આસન, પેચ્છણ-પ્રેક્ષણક, પસાહણ-પ્રસાધન, મંડન. મોહન-મૈથુન, સાલ-શાખા અથવા વૃક્ષ વિશેષ, જાલધર-જાળી યુક્ત ઘર, કુસુમ-પ્રાયઃવનસ્પતિ - X -

શંકિત-આ નિપજશે કે નહીં ?, કાંક્ષિત-તેના ફળની આકાંક્ષા, ક્યારે નીપજશે એવા ફળની ઉત્સુકતાવાળો. વિચિકિત્સિત-મયુર થઈ જાય તો પણ તે મયુર શું મારે

રમવાલાયક થશે કે નહીં ? ભેદ સમાપજન-મતિનો દ્રેઘા-ભાવ પ્રાપ્ત. - X - કલુપસમાપજન-મતિ માલિન્યને પામેલ.

ઉદ્વર્તયતિ-અધો ભાગને ઉપર કરવો, પરિવર્તયતિ-તે રીતે જ ફરી સ્થાપના, આસારયતિ-સ્વસ્થાનને થોડું ત્યજીને, સંસાર યતિ-સ્થાનાંતરે લઈ જવાથી, સ્પંદયતિ-કંઈક ચલનથી, ઘટ્ટયતિ-હાથ સ્પર્શવાથી, ક્ષોભયતિ-તેમાં પ્રવેશવા દ્વારા. કર્ણમૂલંસિ-પોતાના કાનની સમીપે લઈને. ટિઢિયાવેતિ-ખખડાવવા રૂપ શબ્દ કરે છે.

હીલનીય-ગુરુના કુળ આદિને ઉઘાડા પાડવા. નિંદનીય-કુલ્સનીય, ખિંસનીય-લોકો મધ્યે નિંદવા, ગર્હણીય-સમક્ષ જ પરાભવ કરવો. - X - નટુલ્લગ-નાટ્ય, - X - X - માન-વિર્હંભથી, ઉન્માન-પહોડાઈથી, પ્રમાણ-આયામથી, પેહુણકલા-મયુરાંગ કલાપ - X - X - ચપ્પુટિકા-ચપટી, કેકારિત-મયુરોનો શબ્દ - X - નંગોલાભંગ સિરોહરિ-સિંહાદિની પુંછડા માફક વક્ર કરવું - તે પુંછડાનો ભંગ, શિરોધર-ડોક. સ્વેદાપજન-પરસેવો થવો આદિ. પ્રકિર્ણ૦ - વિકિર્ણ પાંખો જેની છે તે. ઉત્કિષ્પ્ત-ઉર્ધ્વાકૃત્, ચંદ્રકાદિ૦ - ચંદ્રક વગેરે મયુરાંગક વિશેષોપેત. કેકારિતશત-શબ્દ વિશેષશત, પશિત-વ્યવહાર વડે.

અહીં વૃત્તિકારે ગાથા મૂકેલ છે, જેનો અનુવાદ અહીં કર્યો નથી.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૩-નો ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૪-‘કૂર્મ’ (કાયબો) 卐

૦ હવે “કૂર્મ” નામે યોથું અધ્યયન-તેનો પૂર્વ સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વ અધ્યયનમાં પ્રવચન-અર્થમાં શંકિત, અશંકિતના દોષ-ગુણો કહ્યા, અહીં પંચેન્દ્રિયોમાં તે ગુપ્તાગુપ્તમાં કહે છે.

● સૂત્ર-૬૨ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે જ્ઞાતના ત્રીજા જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તો યોથા ‘જ્ઞાત’નો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે વાણરસી નગરી હતી-વર્ણન. તે વાણરસી નગરી બહાર ઈશાન કોણમાં ગંગા મહનદીના મૃતગંગાતીર નામે દ્રહ હતું. તેના અનુક્રમે સુંદર સુશોભિત કિનારો હતો. શીતલ-ગંભીર જળ હતું. સ્વચ્છ, વિમલ, જળથી પરિપૂર્ણ હતું. પત્ર-પુષ્પ-પલાશથી આચ્છાદિત હતું. ઘણાં ઉત્પલ, પદ્મ, કુમુદ, નલિન, સુભગ, સૌગંધિક, પુંડરીક, મહાપુંડરી, શતાપત્ર, સહસ્ર પત્રાદિ કેસર પુષ્પોપચિત, પ્રાસાદીય હતું.

તેમાં ઘણાં સેંકડો, હજારો, લાખો, મત્સ્યો, કચ્છપો, ગ્રાહો, મગરો, સુંસુમારોનો સમૂહ નિર્ભય, નિરુદ્દેગ, સુખે-સુખે રમણ કરતાં વિચરતા હતા. - તે મૃતગંગા દ્રહની સમીપે એક મોટો માલુકા કચ્છ હતો - વર્ણન. તેમાં બે પાપી શીયાળ વસતા હતા. તે પાપી, ચંડ, રૌદ્ર, તેમાં દત્ત ચિત્ત, સાહસિક, સ્કતરંજિત હાથવાળા, માંસાર્થી, માંસાહારી માંસપ્રિય, માંસ લોલુપ, માંસ ગવેષતા રાત્રિ અને વિકાલચારી તથા દિવસના પ્રચ્છન્ન રહેતા હતા.

ત્યારે તે મૃતગંગાતીર દ્રહથી અન્ય કોઈ દિવસે સૂર્યનો ઘણાં સમય પહેલાં અસ્ત થતા, સંધ્યા વ્યતીત થતાં, કોઈ વિરલ માણસ જ ચાલતા-ફરતા હતા, ઘેર વિશ્રામમાં હતા. ત્યારે આહારાર્થી, આહાર ગવેષક બે કાયબા ધીરે-ધીરે બહાર નીકળ્યા. તે જ મૃતગંગા-દીર દ્રહની આસપાસ ચો તરફ ફરતા પોતાની આજીવિકાર્થે ફરતા હતા.

ત્યારપછી તે આહારાર્થી યાવત્ આહાર ગવેષક બંને પાપી શીયાળો, માલુકા કચ્છથી નીકળ્યા, નીકળીને મૃતગંગા તીર દ્રહે આવ્યા. ત્યાં જ આસપાસ ચોતરફ ફરતા આજીવિકાર્થે વિચરવા લાગ્યા.

ત્યારે તે પાપી શીયાળોએ તે બંને કાયબાને જોયા, જોઈને તે કાયબા પાસે જવા નીકળ્યા. ત્યારે તે કાયબા તે પાપી શીયાળને આવતા જોઈને ભયભીત, ધ્રસ્ત, ત્રસિત, ઉદ્વિગ્ન, સંજાતભયથી પોતાના હાથ, પગ, ગ્રીવાને પોતાના શરીરમાં સંહરી લીધા, પછી નિશ્ચલ, નિષ્પંદ, મૌન થઈને રહ્યા. ત્યારે તે પાપી શીયાળો કાયબાઓ પાસે આવ્યા, આવીને કાયબાને ચોતરફથી ઉદ્ધર્તીત, પરિવર્તીત, આસાર, સંસાર, ચલન, ઘટ્ટન, સ્પંદન, ક્ષોભિત કરવા લાગ્યા. નખો વડે ફાડવા લાગ્યા, દાંત વડે ચુંથવા લાગ્યા, પરંતુ કાયબાના શરીરને થોડી, વધુ કે વિશેષ બાધા પહોંચાડવામાં કે છવિચ્છેદ કરવામાં સમર્થ ન થયા.

ત્યારે તે પાપી શીયાળો આ કાયબાને બીજી-ત્રીજી વખત પણ ચોતરફથી ઉદ્ધર્તીત યાવત્ છવિચ્છેદ કરવામાં સમર્થ ન થયા. ત્યારે શ્રાંત, ત્રાંત, પરિત્રાંત, નિર્વિર્ણ થઈને ધીમે ધીમે પાછા ચાલ્યા ગયા, એકાંતમાં જઈને નિશ્ચલ, નિષ્પંદ, મૌન થઈને રહ્યા.

ત્યારે એક કાયબાએ તે પાપી શીયાળને ઘણાં સમય પહેલાં, દૂર ગયા જાણીને ધીમે ધીમે એક પગ બહાર કાઢ્યો. ત્યારે તે પાપી શીયાળોએ, તે કાયબાને ધીમે ધીમે એક પગ બહાર કાઢતો જોઈને ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ, શીઘ્ર, ચપળ, ત્વરિત, ચંડ, જય કરનારી, વેગવાળી ગતિથી તે કાયબા પાસે જઈને, તે કાયબાના તે પગને નખ વડે વિદારી, દાંત વડે ચુંથી, પછી તેનું માંસ અને લોહીનો આહાર કર્યો.

પછી તે કાયબાને ચોતરફ ઉદ્ધર્તીત કર્યો યાવત્ છવિચ્છેદ કરવા સમર્થ ન થયા, ત્યારે બીજી વખત પાછા ગયા. એ પ્રમાણે ચારે પણ પગોને કહેવા યાવત્ ધીમે ધીમે ગરદન બહાર કાઢી ત્યારે તે પાપી શીયાળોએ તે કાયબા વડે ગરદન બહાર કઢાતા જોઈ, શીઘ્ર-ચપળાદિ ગતિથી, નખ અને દાંત વડે કપાળને અલગ કરી દીધું. પછી તે કાયબાને જીવિતથી રહિત કરી તેના માંસ અને લોહીનો આહાર કર્યો.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ-સાધ્વી, આચાર્ય-ઉપાધ્યાય પાસે દીક્ષિત થઈને પાંચે ઈન્દ્રિયોમાં અગુપ્ત થાય છે, તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણાદિ (ચારે) દ્વારા હીલનીય આદિ થઈ પરલોકમાં પણ ઘણો દંડ પામી યાવત્ પરિભ્રમણ કરે છે જેમ તે અગુપ્તેન્દ્રિય કાયબો [મૃત્યુ પામ્યો]

ત્યારે તે પાપી શીયાળો બીજા કાયબા પાસે આવ્યા. તે કાયબાને ચોતરફથી ઉદ્ધર્તીત યાવત્ દંત વડે વિદારી યાવત્ છવિચ્છેદ કરવાને સમર્થ ન થયા. પછી તેને બીજી-ત્રીજી વખત પણ તે કાયબાને કંઈ પણ આબાધા, વિબાધા યાવત્ છવિચ્છેદ કરવા સમર્થ ન થયા. ત્યારે શ્રાંત, ત્રાંત, પરિત્રાંત, નિર્વિર્ણ થઈ, જ્યાંથી આવેલ. ત્યાં પાછા ગયા.

ત્યારે તે કાયબાએ તે પાપી શીયાળોને ઘણાં કાળથી ગયેલા અને દૂર ગયેલા જાણીને ધીમે ધીમે પોતાની ગરદન બહાર કાઢી કાઢીને દિશાવલોક કર્યો. કરીને એક સાથે ચારે પગ બહાર કાઢ્યા. પછી ઉત્કૃષ્ટ કૂર્મ ગતિથી દોડતા-દોડતા મૃતગંગાતીર દ્રહે આવ્યો. આવીને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન સાથે મળી ગયો.

હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! એ રીતે આપણાં જે સાધુ-સાધ્વી પાંચે ઈન્દ્રિયોથી ગુપ્ત થઈને યાવત્ જેમ તે ગુપ્તેન્દ્રિય કાયબો.

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે યોથા જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે - તેમ હું કહું છું.

● વિવેચન-૬૨ :-

અર્થ સુગમ છે. વિશેષ એ - જે દેશમાં ગંગાજળ ઢોળાય છે. અનુક્રમે સુષુ

થયેલ તટ, તેમાં જે અગાધ, શીતળ જળ છે, કયાંક સ્વચ્છ-વિમલ-સલીલ૦ પદો છે. પ્રતિચ્છન્ન-આચ્છાદિત. સંચ્છન્ન-આચ્છાદિત, પત્ર-પત્રિની દલ, બિશ-પત્રિનીમૂલ, મૃણાલ-નલિનનાલ, પાઠાંતરથી પત્રિનીદલ, કુસુમદલથી આચ્છાદિત. ઘણાં ઉત્પલાદિ, કેસર પ્રધાન-જળ પુષ્પોથી સમૃદ્ધ. તેમાં ઉત્પલાદિ, કુમુદ, પુંડરી, શતપત્રાદિથી ઉપચિત.

તે ષટ્પદથી પરિભુજ્યમાન કમળ, સ્વચ્છ-વિમલ-સલિલ વડે પૂર્ણ. જેમાં મત્સ્ય, કાયબાઓ ભમે છે, અનેક પક્ષી ગણ મિથુનાર્થે વિચરે છે. - X - X - પાપકારીપણાથી પાપી, ક્રોધ વડે ચંડ, ભીષણાકાર વડે રૌદ્ર, તેનાથી તે વિવક્ષિત વસ્તુ પામવા ઈચ્છે છે, સાહસથી પ્રવૃત્ત, - X - માંસાદિને પ્રાર્થતા, માંસાદિનું ભોજન કર્તા, માંસાદિ વલ્લભ, માંસ લંપટ, માંસની ગવેષણા કરતા રાત્રિ અને સંધ્યામાં ફરવાના સ્વભાવવાળા, દિવસે છૂપાઈને રહેતા હતા.

સૂર્ય અત્યંત અસ્ત યતા, સંધ્યા વીતતા, મનુષ્યો ભ્રમણથી વિરત થઈ, - X - જન સંચાર વિરહિત હોય છે. - X - X -

ઇવિચ્છેદ-શરીર છેદ. શરીરથી શ્રાંત, મનથી ખિન્ન કે ઉભયથી પરિશ્રાંત. - X - કાયબાની ઉત્કૃષ્ટ ગતિથી, ત્વરિતાદિ ગતિ વડે. - X -

જ્ઞાતોપનય નિગમન સરળ છે. - X - વિશેષ આ-કાયબો તે સાધુ, શીયાળ તે રાગ-દ્રેષ, પાંચ ઈન્દ્રિયો, શબ્દાદિ વિષયમાં ઈન્દ્રિય પ્રવૃત્તિ - X - ઈત્યાદિ વૃત્તિ સરળ છે. અહીં વૃત્તિકારે બે ગાથા મૂકી છે. - જે સરળ છતાં મનનીય છે. જરૂર જોવી. કેમકે તે નિષ્કર્ષરૂપ ગાથા છે.

**મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૪-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ**

卐 અધ્યયન-૫-“શૈલક” 卐 — X — X — X — X —

૦ હવે શૈલક નામે પાંચમું જ્ઞાત અધ્યયન-આનો પૂર્વની સાથે આ સંગંધ છે - પૂર્વમાં અસંલીન-સંલીન ઈન્દ્રિયનો અનર્થ-અર્થ કહ્યો, અહીં પહેલા અસંલીન થઈ પછી સંલીન થનારની અર્થ પ્રાપ્તિ કહે છે.

● સૂત્ર-૬૩ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે ચોથા જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો હે ભગવન્ ! પાંચમાં જ્ઞાતનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે દ્વારવતી નગરી હતી. તે પૂર્વે-પશ્ચિમ લાંબી અને ઉત્તર-દક્ષિણ પહોળી હતી. નવ યોજન લાંબી, બાર યોજન પહોળી હતી, કુબેરની મતિથી નિર્મિત, સુવર્ણના શ્રેષ્ઠ પ્રાકાર, પંચવર્ણી વિવિધ મણિના બનેલ કાંગરાથી શોભિત, અલકાપુરી સદેશ, પ્રમુદિત-પ્રકીડિત, પ્રત્યક્ષ દેવલોકરૂપ હતી.

તે દ્વારવતી નગરી બહાર ઈશાનખૂણામાં રૈવતક પર્વત હતો, તે ઉંચો, ગગનતલને સ્પર્શતા શિખરવાળો, વિવિધ ગુચ્છ-ગુલ્મ-લતા-વેલથી વ્યાપ્ત હતો. હંસ-મૃગ-મયુર-કૌંચ-સારસ-ચક્રવાક-મેના-કોયલના મુંડોથી વ્યાપ્ત હતો. અનેક તટ-કટક-વિવર-ઉજ્જર-પ્રપાત-પ્રાગ્બાર-શિખર પ્રચુર હતો. અપ્સરાગણ, દેવસમૂહ, ચારણ, વિદ્યાધરોના યુગલોથી યુક્ત હતો. તેમાં દશાર વંશીય વીર પુરુષો, ત્રૈલોક્યમાં બળવાન્, સૌમ્ય, સુભગ, પ્રિયદર્શન, સુરૂપ, પ્રાસાદીયાદિ હતા.

તે રૈવતકની સમીપ નંદનવન ઉદ્યાન હતું, તે સર્વશ્કતુક પુષ્પ-ફળ સમૃદ્ધ, રમ્ય, નંદનવન સદેશ પ્રાસાદીયાદિ હતું.

તે ઉદ્યાનના બહુ મધ્ય દેશ ભાગે સુરપ્રિય યક્ષાયતન હતું.

તે દ્વારવતીમાં કૃષ્ણ નામે વાસુદેવ રાજા રહેતો હતો. તે ત્યાં સમુદ્રવિજય પ્રમુખ દશ દશાર્દ, બલદેવ પ્રમુખ પાંચ મહાવીરો, ઉગ્રસેન પ્રમુખ ૧૬,૦૦૦ રાજાઓ, પ્રદ્યુમ્ન આદિ સાડા ત્રણ કરોડ કુમારો, શાંભ આદિ ૬૦,૦૦૦ દુર્દતો, વીરસેન આદિ ૨૧,૦૦૦ વીરો, મહાસેન આદિ ૫૬,૦૦૦ બળવાન્ પુરુષો, રુદ્ધમીણી આદિ ૩૨,૦૦૦ રાણીઓ, અનંગસેના આદિ અનેક હજાર ગણિકાઓ અને બીજા પણ ઘણાં ઈશ્વર, તલવર યાવત્ સાર્થવાહ વગેરે તથા વૈતાદ્ય ગિરિ અને સમુદ્ર પર્યન્ત દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતનું અને દ્વારવતી નગરીનું આધિપત્ય યાવત્ પાલન કરતો વિચરતો હતો.

● વિવેચન-૬૩ :-

સૂત્ર સુગમ છે. વિશેષ એ - ધનપતિ એટલે વૈશ્રમણ, તેની મતિથી નિરૂપિત, અલકાપુરી-ઈન્દ્રનગરી, તેના નગરજનો કીડા કરવાથી પ્રમુદિત હતો. રૈવતક-ઉજ્જયંત, મયણસાલ-મેના... કટક-ગંડ શૈલ. વિચર-વિવરો, અવજ્જર-ઝરણા, પ્રાગ્બાર-કંઈક નમેલ ગિરિદેશ. - X - ચારણ-જંઘા ચારણાદિ. - X - સંવિચિણ-આસેવિત. નિત્ય-સર્વદા, ક્ષણ-ઉત્સવો. કોનો ? દસાર-સમુદ્રવિજયાદિ, તેમની મધ્યે ઉત્તમ, તેજ વીર-ધીર પુરુષ. તેલ્લોકબલવક-નેમિનાથસહિત હોવાથી બળવાન્.

● સૂત્ર-૬૪ :-

તે દ્વારવતી નગરીમાં થાવચ્ચા નામે ગૃહપત્ની રહેતી બતી, તે આદ્યા યાવત્ અપરિભૂતા હતી. તે થાવચ્ચા ગૃહપત્નીનો પુત્ર થાવચ્ચાપુત્ર નામે સાર્થવાહપુત્ર, સુકુમાલ યાવત્ સુરૂપ હતો.

ત્યારે તે થાવચ્ચા ગૃહપત્ની, તે પુત્રને સાતિરેક આઠ વર્ષનો થયેલો જાણીને શોભન તિથિ-કરણ-નક્ષત્ર-મુહૂર્તમાં કલાચાર્ય પાસે લઈ ગયા, યાવત્ ભોગ સમર્થ જાણીને ૩૨-ઘન્યકુલ બાલિકા સાથે એક દિવસમાં પાણિગ્રહણ કરાવ્યું. ૩૨-૩૨ પ્રાસાદાદિ આપ્યા. યાવત્ ઘન્યકુલની ૩૨-બાલિકા સાથે વિપુલ શબ્દાદિ યાવત્ ભોગવતો રહે છે.

તે કાળે, તે સમયે અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ પધાર્યા. વર્ષન પૂર્વવત્. તે દશ ઘનુષ્ય ઉંચા, નીલકમલ-ગવલ-ગુલિક-અતસિકુસુમ સમાન [શ્યામ કાંતિવાળા] હતા. ૧૮,૦૦૦ શ્રમણ અને ૪૦,૦૦૦ શ્રમણી સાથે પરીવરીને પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા યાવત્ દ્વારવતીનગરીમાં રૈવતક પર્વતે નંદનવન ઉદ્યાનમાં સૂરપ્રિય યક્ષના યક્ષાયતને ઉત્તમ અશોક વૃક્ષ હતું ત્યાં આવી, યથા પ્રતિરૂપ અવગ્રહને યાચીને સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે. પર્ષદા નીકળી, ધમ કહ્યો.

ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવે આ વૃત્તાંત પ્રાપ્ત થતાં કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! જલ્દીથી સુધર્માસભામાં જઈને મેઘ સદૈશ ગંભીર, મધુર શબ્દ કરતી કૌમુદી ભેરી વગાડો.

ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષો, કૃષ્ણ વાસુદેવ દ્વારા આમ કહેવાતા હર્ષિત થઈ યાવત્ મસ્તકે અંજલિ કરી, હે સ્વામી ! 'તહતિ' એમ કહી યાવત્ આજ્ઞા સ્વીકારીને કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસેથી નીકળ્યા, નીકળીને સુધર્માસભામાં કૌમુદી ભેરી પાસે આવ્યા. પછી તે મેઘના સમૂહ સદૈશ ગંભીર અને મધુર શબ્દ કરનારી કૌમુદી ભેરી વગાડે છે.

ત્યારે સ્નિગ્ધ-મધુર-ગંભીર પ્રતિધ્વનિ કરતા, શરદ્ ઋતુના મેઘ જેવો ભેરીનો શબ્દ થયો. ત્યારે તે કૌમુદી ભેરીના તાડનથી નવ યોજન વિસ્તીર્ણ, બાર યોજન લાંબી, દ્વારવતી નગરીના શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, કંદર, દરી, વિવર, કુહર, ગિરિશિખર, નગરગોપુર, પ્રાસાદ, દ્વાર, ભવન, દેવકુલાદિ સ્થાનોમાં લાખો પ્રતિધ્વનિથી યુક્ત થઈને, અંદર-બહારના દ્વારવતી નગરીને શબ્દાયમાન કરતો તે શબ્દ ચારે તરફ ફેલાઈ ગયો.

ત્યારે તે નવયોજન પહોળી, બાર યોજન લાંબી દ્વારવતી નગરીમાં, સમુદ્રવિજય પ્રમુખ દશ દશાર્હ યાવત્ હજારો ગણિકાઓ તે કૌમુદી ભેરીનો શબ્દ સાંભળી, અવધારીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ યાવત્ થઈને સ્નાન કરી, લાંબી-લટકતી કૂલમાલાના સમૂહને ધારણ કર્યો. અહત વસ્ત્ર પહેર્યા, ચંદનનો શરીર ઉપર લેપ કર્યો. કોઈ અશ્ચાર્હ થયા. એ રીતે હાથી-રથ-શિબિકા-સ્વંદમાનિકામાં આરૂઠ થઈને, કોઈ પગે ચાલતા એવા પુરુષોના સમૂહથી પરિવરી કૃષ્ણ પાસે આવ્યા.

ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવ, સમુદ્રવિજય આદિ દશ દશાર્હ યાવત્ સમીપ

આવેલા જુઓ છે. જોઈને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ યાવત્ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! જલ્દીથી ચાતુરંગિણી સેના સજ્જ કરો, વિજય ગંધહસ્તિ લાવો. તેઓ પણ તેમ કરી યાવત્ સેવે છે.

● વિવેચન-૬૪ :-

બખીશ પ્રાસાદ, બખીશ હિરણ્ય કોટિ, ઇત્યાદિ દાન કહેવું. સો ચેવ વણણો - આદિકર, તીર્થકર ઇત્યાદિ મહાવીરમાં કહ્યા મુજબ છે. ગવલ - ભેંસના શીંગડા, ગુલિકા-નીલગાયની ગુલિકા, અતસી-ધાન્ય. કૌમુદી - ઉત્સવ વાદ્ય, તેને ક્યાંક સામુદાયિકી પણ કહી છે.

સ્નિગ્ધ, મધુર, ગંભીર પ્રતિધ્વની, કોની માફક ? શરદ્ઋતુથી ઉત્પન્ન મેઘવત્ શબ્દ કરતી. - X - ગોપુર-નગરદ્વાર, પ્રાસાદ-રાજગૃહ, ભવન-ગૃહ, ઇત્યાદિમાં થતો પ્રતિ શબ્દ, તેવા લાખો પડયા. કેવી રીતે ? નગરીના મધ્ય ભાગ અને પ્રાકારથી બાહ્ય નગર દેશથી, તે. સે - તે, ભેરી સંબંધી શબ્દ, પ્રસરતા. ઇત્યાદિ - X - X -

● સૂત્ર-૬૫ :-

થાવચ્ચા પુત્ર, મેઘકુમારની માફક નીકળ્યો. તેની જેમજ ધર્મ સાંભળ્યો, અવધાર્યો, પછી થાવચ્ચા ગાથાપત્ની પાસે આવ્યો. આવીને માતાના પગે પડ્યો. મેઘકુમારની માફક નિવેદના કરી, માતા જ્યારે વિષયને અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઘણી જ આધવણા, પશ્ચવણા, સંજ્ઞાપના અને વિજ્ઞાપના વડે સામાન્ય કથન યાવત્ આજીજી કરતાં પણ તેને મનાવવામાં સમર્થ ન થઈ, ત્યારે ઈચ્છા વિના જ થાવચ્ચાપુત્ર-બાળકને નિષ્કમણની અનુજ્ઞા આપી. વિશેષ એ કે - "હું તારા નિષ્કમણ અભિષેકને જોવા ઈચ્છુ છું." કહ્યું. ત્યારે થાવચ્ચાપુત્ર મૌન રહ્યો.

ત્યારે તે થાવચ્ચા આસનથી ઉભી થઈ, પછી મહાર્થ, મહાર્થ, મહાર્થ, રાજાને યોગ્ય પ્રાભૂત લીધું, લઈને મિત્ર આદિ વડે યાવત્ પરિવરીને કૃષ્ણ વાસુદેવના ઉત્તમ ભવનના મુખ્યદ્વારના દેશ ભાગે આવી. આવીને તે દ્વાર માર્ગથી કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે આવી. પછી બે હાથ વડે વધાવીને તે મહાર્થ-મહાર્થ-મહાર્થ-રાજાને યોગ્ય પ્રાભૂત ધર્યું. ધરીને પછી આ પ્રમાણે કહ્યું -

હે દેવાનુષિય ! મારો આ એક જ પુત્ર, થાવચ્ચાપુત્ર નામે બાળક ઈષ્ટ છે યાવત્ તે સંસારના ભયથી ઉદ્ધિગ્ન થઈ અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ પાસે દીક્ષા લેવા ઈચ્છે છે. હું તેનો નિષ્કમણ સત્કાર કરવા ઈચ્છુ છું. હે દેવાનુષિય ! દીક્ષા અંગીકાર કરનાર થાવચ્ચા પુત્રના છત્ર-મુગટ-ચામર આપ મને પ્રદાન કરો એવી મારી અભિલાષા છે.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે થાવચ્ચાગાથાપત્નીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! તું આશ્ચર્ય અને વિશ્ચર્ય થઈને રહે. હું પોતેજ થાવચ્ચાપુત્ર દારકનો નિષ્કમણ સત્કાર કરીશ. ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવ ચાતુરંગિણી સેના સાથે વિજય હસ્તિરત્ન ઉપર આરૂઠ થઈને જ્યાં થાવચ્ચા ગૃહપત્ની છે, ત્યાં આવીને, તેણીને આ પ્રમાણે કહ્યું-

હે દેવાનુષિય ! તું મુંડ થઈને પ્રવજ્યા ન લે. તું વિપુલ માનુષી કામભોગોને ભોગવ, મારી ભુજાઓની છાયામાં રહે. હું કેવળ તારી ઉપર થઈને જનારા

વાયુકાયને રોકવામાં સમર્થ નથી. પરંતુ તે સિવાય તને કંઈપણ આબાધા-વિબાધા થાય તે નિવારીશ.

ત્યારે થાવચ્યાપુત્ર, કૃષ્ણ વાસુદેવે આમ કહેતા, કૃષ્ણ વાસુદેવને આ પ્રમાણે કહ્યું - હે દેવાનુપિય ! જો તમે મારા જીવનનો અંત કરનાર મૃત્યુને રોકી દો, મારા શરીર અને રૂપનો વિનાશ કરનારી જરાને રોકી શકો, તો હું તમારા બાહુની છાયા નીચે રહીને વિપુલ માનુષી કામભોગ ભોગવતો વિચરું.

ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવ, થાવચ્યાપુત્રને આમ કહેતા, આ પ્રમાણે કહ્યું - હે દેવાનુપિય ! આ દુર અતિક્રમણીયને બળવાનું એવા દેવ કે દાનવ પણ નિવારવા સમર્થ નથી, માત્ર પોતાના કર્મનો ક્ષય જ તેને રોકી શકે. [ત્યારે થાવચ્યાપુત્રે કહ્યું] તેથી જ હું અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ-અવિરતિ-કષાય સંચિત પોતાનો કર્મક્ષય કરવા ઈચ્છુ છું.

ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવે થાવચ્યાપુત્રને આમ કહેતા જાણીને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપિયો! જાઓ અને દ્વારવતી નગરીના શૃંગાટક-ત્રિક-ચતુષ્ક-ચત્વર યાવત્ ઉત્તમ હસ્તિના સ્કંધે આરૂટ થઈને મોટા મોટા શબ્દોથી ઉદ્દ્યોષણા કરાવતા બહેર કરો કે - હે દેવાનુપિયો! થાવચ્યાપુત્ર, સંસાર ભયથી ઉદ્વિગ્ન થઈ, જન્મ-મરણથી ભયભીત થઈ અર્હત્ અરિષ્ટનેમિના પાસે મુંડ થઈને દીક્ષા લેવા ઈચ્છે છે. તો જે કોઈ રાજા, યુવરાજ, રાણી, કુમાર, ઈશ્વર, તલવર, કૌટુંબિક, માડંબિક, ઇભ્ય-શ્રેઠી-સેનાપતિ-સાર્થવાહ દિક્ષિત થતા થાવચ્યાપુત્રની સાથે દીક્ષા લેશે, તેને કૃષ્ણ વાસુદેવ અનુજ્ઞા આપે છે. તેની પાછળ રહેલ તેના મિત્ર, જ્ઞાતિજન, નિજક, સંબંધી, પરિજનનાં [કોઈ દુઃખી હશે તો] યોગ-ક્ષેમનો નિર્વાહ કરશે. આ પ્રમાણે ઘોષણા કરાવો. યાવત્ તેઓ ઘોષણા કરે છે.

ત્યારે થાવચ્યાપુત્રના અનુરાગથી ૧૦૦૦ પુરુષ નિષ્કમણને માટે તૈયાર થયા. સ્નાન કરી, સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થઈ, પ્રત્યેકે પ્રત્યેક પુરુષ સહસ્રવાહિની શિબિકામાં આરૂટ થઈ મિત્ર, જ્ઞાતિજનાદિથી પરિવૃત્ત થઈ થાવચ્યાપુત્ર પાસે આવ્યા. ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવ ૧૦૦૦ પુરુષને આવતા જુએ છે, જોઈને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને આમ કહ્યું - મેઘકુમારના નિષ્કમણાભિષેક માફક સોના-ચાંદીના કળશોથી સ્નાન કરાવીને યાવત્ અર્હત્ અરિષ્ટનેમિના છાત્રાતિછત્ર અને પતાકાતિપતાકાને જુએ છે, જોઈને વિદ્યાધર-ચારણને યાવત્ જોઈને શિબિકાથી નીચે ઉતરે છે.

ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવ થાવચ્યાપુત્રને આગળ કરીને અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ પાસે આવ્યા ઈત્યાદિ પૂર્વવત્. આભરણ સુધી. ત્યારે તે થાવચ્યાગાથાપત્ની હંસ લક્ષણ પટશાટકમાં આભરણ અલંકાર ગ્રહણ કર્યા. હાર-જળધારા-છિન્ન મુક્તાવલિ સમાન આંસુ વહાવતી-વહાવતી આમ બોલે છે -

હે પુત્ર! (પ્રવજ્યાના વિષયમાં) યત્ન કરજે, ઘટિત કરજે, પરાક્રમ કરજે. આ વિષયમાં પ્રમાદ ન કરજે. એમ કહી જે દિશામાંથી આવી હતી, તે દિશામાં પાછી ગઈ.

ત્યારે તે થાવચ્યાપુત્રને હજાર પુરુષો સાથે સ્વયં જ પંચમુષ્ટિક લોચ કરે

છે યાવત્ પ્રવ્રજિત થાય છે. ત્યારપછી તે થાવચ્યાપુત્ર અણગાર થયા. ઇચ્છાસમિતાદિ થઈ યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારે તે થાવચ્યાપુત્ર અર્હત્ અરિષ્ટનેમિના તથારૂપ સ્થવિરો પાસે સામાયિકથી લઈને ચૌદ પૂર્વ ભણે છે. પછી ઘણાં જ યાવત્ ઉપવાસાદિ કરતાં વિચરે છે.

ત્યારે અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ થાવચ્યાપુત્ર અણગારને તે ઈભ્યાદિ હજાર અણગાર શીખ્યપણે આપે છે.

ત્યારપછી તે થાવચ્યાપુત્ર અન્ય કોઈ દિવસે અર્હત્ અરિષ્ટનેમિને વંદન-નમન કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું આપની અનુજ્ઞા પામીને હજાર અણગાર સાથે બાહ્ય જનપદ વિહારથી વિચરવા ઈચ્છુ છું. - - હે દેવાનુપિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો. - - ત્યારપછી તે થાવચ્યાપુત્ર હજાર અણગાર સાથે તે ઉદાર, ઉગ્ર, પ્રયત્નવાળા, પ્રગૃહિત બાહ્ય જનપદોમાં વિચરણ કરવા લાગ્યા.

● વિવેચન-૬૫ :-

નત્રત્યં - આ મરણાદિ વારણ શક્તિનો નિષેધ કર્યો. તે સિવાય આત્માસંબંધી કર્મક્ષયથી તેમ થાય. - X - પચ્છજસ - પછી આ રાજાદિ પ્રવ્રજિત થયા પછી, આતુરને-દ્રવ્યાદિના અભાવે દુઃખમાં રહેલને મિત્ર, જ્ઞાતિજન, નિજક આદિના યોગક્ષેત્રમને વહન કરીશ. અહીં અલબ્ધ ઈચ્છિત વસ્તુનો લાભ તે યોગ અને લબ્ધનું પરિપાલન તે ક્ષેમ. તે બંને વડે વર્તમાન કાલ ભાવિ, તે વાર્તમાની - અર્થાત્ રાજા નિર્વાહ કરશે. - X - X -

વિદ્યાધર ચારણ - અહીં જૃંભક દેવ જતાં-આવતા, એમ જાણવું. એ રીતે બીજું પણ મેઘકુમારના ચારિત્રાનુસાર કહેવું.

ઇચ્છાસમિતાદિ કહેવાથી પાંચેથી સમિત જાણવું. તેમાં આદાન - ગ્રહણ કરતા, ભાંડમાત્રા-ઉપકરણ રૂપ સાધનોની જે નિક્ષેપણા-મુકવું તે. તેમાં સમિત-સમ્યક્ પ્રવૃત્તિવાળો. ઉચ્ચાર-મળ, પ્રથવણ-મૂત્ર, ખેલ-કફ, સિંધાન-નાકનો મેલ. જલ્લ-શરીરનો મેલ, મન આદિ સમિત-ચિત્તાદિને કુશલમાં પ્રવૃત્તાવનાર. મન આદિ ગુપ્તિ-અશુભ ચિત્તાદિના નિષેધક. તેના વડે જ ગુપ્ત. ગુપ્તિદિય - ઈન્દ્રિયોની વિષયોમાં અસત્ પ્રવૃત્તિના નિરોધથી વસતિ આદિ નવ બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ યોગ વડે - ગુત્તબંભચારી, - X - સૌમ્યમૂર્તિત્વથી-સંત, કષાયના ઉદયના વિફલીકરણથી-‘પસંત’, કષાયોદયના અભાવથી-ઉપશાંત, પરિનિવૃત્ત, અણાસવ-હિંસાદિથી નિવૃત્ત.

અમમ-રાગનો અસદ્ભાવ, અર્કિંચન-દ્રવ્યત્વથી રહિત, છિન્નગ્રંથ - મિથ્યાત્વાદિ ભાવ ગ્રંથિ છેદથી. નિરુપલેપ-તથાવિધ બંધ હેતુ અભાવથી. આ બધું ઉપમાનથી કહે છે -

કાંસપાત્રીવત્ મુક્ત તોય, સંખની જેમ નિરંજન, જીવની જેમ અપ્રતિહતગતિ, ગગન માફક નિરાલંબન, વાયુવત્ અપ્રતિબદ્ધ, સારયસલિલવત્ શુદ્ધહૃદયી, પુષ્કર પત્ર માફક નિરુપલેપ, કુર્મવત્ ગુપ્તેન્દ્રિય, ખડ્ગવિષાણવત્ એક જાત, વિહગવત્ વિપ્રમુક્ત, ભારંડપક્ષી વત્ અપ્રમત, કુંજર વત્ શોંડિર, વૃષભ માફક જાતસ્થામ, સીંહ માફક દુર્લ્ભ. મેરુવત્ નિષંપ, સાગરવત્ ગંભીર, ચંદ્રવત્ સૌમ્યલેશ્ય, સૂર્યવત્ દિપ્તલેજ, જાત્યકંચન

વત્ જાત્યરૂપ, વસુંધરાવત્ સર્વ સ્પર્શ સહેનાર. ઈત્યાદિ સર્વ સ્વરૂપ પૂર્વે વર્ણવેલ છે, તે વૃત્તિથી જાણવું. - X - [આ જ વર્ણન કલ્પસૂત્રમાં પણ કેવળજ્ઞાન પૂર્વે આવે છે.]

● સૂત્ર-૬૬ થી ૬૮ :-

[૬૬] તે કાળે, તે સમયે શૈલકપુર નગર હતું. સુભૂમિભાગ ઉદ્યાન હતું. શૈલક રાજા, પદ્માવતી દેવી, મંડુકકુમાર યુવરાજ. તે શૈલકને પંચક આદિ ૫૦૦ મંત્રી હતા. તેઓ ઔત્પત્તિકી, વૈનચિકી આદિ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિયુક્ત થઈ રાજ્યધુરા ચિંતત્ હતા.

થાવચ્યાપુત્ર, શૈલકપુરે પધાર્યા, રાજા નીકળ્યો, ધર્મ કથા કહી, ધર્મ સાંભળ્યો, (પછી કહ્યું -) જેમ આપની પાસે ઘણાં ઉગ્ર, ભોગો યાવત્ હિરણ્યનો ત્યાગ કરી, યાવત્ પ્રવ્રજ્યા લીધી, તેમ હું દીક્ષા લેવા સમર્થ નથી, હું આપની પાસે પાંચ અણુવત યાવત્ શ્રાવક યાવત્ જીવાજીવને જાણીને યાવત્ આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે. પંચક આદિ ૫૦૦ મંત્રી પણ શ્રાવક થયા, પછી યાવચ્યાપુત્ર બાહ્ય જનપદ વિહારે વિચરે છે.

[૬૭] તે કાળે, તે સમયે સૌગંધિકા નગરી હતી - વર્ણન. નીલાશોક ઉદ્યાન હતું - વર્ણન. તે સૌગંધિકા નગરીમાં સુદર્શન નગર શ્રેષ્ઠી વસતો હતો. તે આદ્ય યાવત્ અપરિભૂત હતો.

તે કાળે, તે સમયે શુક પરિવ્રાજક હતો. તે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, શામવેદ, અથર્વણ વેદ, ષષ્ટિતંત્ર-કુશલ હતો, સાંખ્ય સમય લબ્ધાર્થ, પાંચ યમ-પાંચ નિયમ યુક્ત, શૌચમૂલક દશ પ્રકારના પરિવ્રાજક ધર્મ અને શૌચ ધર્મ, તિથાભિષેકનો ઉપદેશ અને પ્રરૂપણા કરતા, ગેરુથી રક્ત શ્રેષ્ઠ વસ્ત્ર ધારણ કરતા, ત્રિદંડ-કુડિક-છત્ર-છન્નાલય-અંકુશ-પવિત્રી, કેસરિકા [આ સાત] તેમના હાથમાં રહેતા હતા. ૧૦૦૦ પરિવ્રાજકોથી પરિવૃત્ત તે શુક, સૌગંધિકા નગરીએ, પરિવ્રાજકના મઠ પાસે આવ્યો. આવીને ત્યાં પોતાના ઉપકરણ રાખ્યા, સાંખ્યમતાનુસાર પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો વિચરવા લાગ્યો.

ત્યારે તે સૌગંધિકાના શૃંગાટકાદિએ ઘણાં લોકો એકબીજાને આમ કહેતા હતા - શુક પરિવ્રાજક અહીં આવ્યા છે યાવત્ વિચરે છે. પર્યાદા નીકળી, સુદર્શન નીકળ્યો. ત્યારે તે શુક પરિવ્રાજકે તે પર્યાદા અને સુદર્શન તથા બીજા ઘણાંને સાંખ્યમતનો ઉપદેશ કહ્યો.

હે સુદર્શન! અમારો ધર્મ શૌચમૂલક છે, તે શૌચ બે ભેદે છે - દ્રવ્ય અને ભાવથી. દ્રવ્યશૌચ જળ અને માટીથી થાય, ભાવશૌચ દર્ભ અને મંત્રથી થાય. હે દેવાનુપ્રિય! અમારે મતે જે કંઈ અશુચિ થાય છે, તે બઘઈ તત્કાળ માટીથી માંજી દેવાય છે અને પછી શુદ્ધ જળ વડે ઘોવામાં આવે છે. ત્યારે અશુચિ શુચિ થઈ જાય છે. એ રીતે નિશ્ચે જલાભિષેકથી પોતાની આત્મા પવિત્ર કરી નિર્વિઘ્ને સ્વર્ગે જાય છે.

ત્યારે તે સુદર્શન, શુક પાસે આ ધર્મ સાંભળી હર્ષિત થયો, શુકની પાસે શૌચમૂલક ધર્મ સ્વીકાર્યો. પછી પરિવ્રાજકોને વિપુલ અશનાદિ, વસ્ત્રાદિ પ્રતિ

લાભનો યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારે તે શુક પરિવ્રાજક સૌગંધિકા નગરીથી નીકળ્યો. નીકળીને બાહ્ય જનપદ વિહારથી વિચરે છે. - તે કાળે, તે સમયે યાવચ્યાપુત્ર પધાર્યા. પર્યાદા નીકળી, સુદર્શન પણ નીકળ્યો. તેણે યાવચ્યાપુત્રને વંદન-નમસ્કાર કર્યા, પછી આ પ્રમાણે કહ્યું -

આપના ધર્મનું મૂળ શું છે? ત્યારે યાવચ્યાપુત્રે સુદર્શનને કહ્યું - હે સુદર્શન અમારો ધર્મ વિનયમૂલક છે. તે વિનય બે ભેદે છે - અગાર વિનય, અણગાર વિનય. તેમાં જે અગાર વિનય છે, તે પાંચ અણુવત અને સાત શિક્ષાવત, ૧૧-ઉપાસક પ્રતિમાઓ રૂપ છે. અણગાર વિનય પંચ મહાવત રૂપ છે - સર્વથા પ્રાણાતિપાત વિરમણ, સર્વથા મૃષાવાદ વિરમણ, સર્વથા અદત્તાદાન વિરમણ, સર્વથા મૈથુનથી વિરમણ, સર્વથા પરિગ્રહથી વિરમણ તથા સર્વથા રાત્રિભોજનથી વિરમણ યાવત્ મિથ્યાદર્શનશત્યથી વિરમણ, દશવિધ પ્રત્યાખ્યાન, બાર ભિક્ષુપ્રતિમારૂપ છે.

આ બે પ્રકારના વિનયમૂલક ધર્મથી અનુક્રમે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ ખપાવીને લોકાગ્રે પ્રતિષ્ઠિત થાય છે. ત્યારે યાવચ્યાપુત્રે સુદર્શનને કહ્યું - હે સુદર્શન ! તમારા ધર્મનું મૂળ શું છે ? હે દેવાનુપ્રિય ! અમારો શૌચમૂલક ધર્મ છે યાવત્ [તેનાથી] સ્વર્ગે જાય છે.

ત્યારે યાવચ્યાપુત્ર અણગારે સુદર્શનને કહ્યું - હે સુદર્શન ! જેમ કોઈ પુરુષ એક મોટા લોહીલિપ્ત વસ્ત્રને લોહી વડે ઘુવે. તો તે લોહી વડે જ ઘોવાતા વસ્ત્રીની શુદ્ધિ થશે ? ના, તેમ ન થાય. એ રીતે સુદર્શન ! તમે પણ પ્રાણાતિપાત યાવત્ મિથ્યાદર્શન શત્ય વડે લોહીલિપ્ત વસ્ત્રની લોહીથી ઘોવાથી જેમ શુદ્ધિ ન થાય તેમ [તારી] શુદ્ધિ ન થાય.

સુદર્શન ! જેમ કોઈ પુરુષ એક મોટા લોહીલિપ્ત વસ્ત્રને સાજી ખાર વડે પાણીમાં ભીંજવે, પછી સુલ્લે ચઢાવે, પછી ઉકાળે, પછી શુદ્ધ જળથી ઘોવે, તો હે સુદર્શન ! નિશ્ચયથી તે - X - વસ્ત્ર શુદ્ધ થઈ જાય ? હા, થઈ જાય. એ રીતે હે સુદર્શન ! અમારા મતે પ્રાણાતિપાતવિરમણ યાવત્ મિથ્યાદર્શન શત્ય વિરમણથી શુદ્ધિ થાય. જેમ વસ્ત્રશુદ્ધિ.

ત્યારે તે સુદર્શન બોધ પામ્યો, પછી યાવચ્યાપુત્રને વાંદી-નમીને કહ્યું - ભગવન્ ! હું ધર્મ સાંભળીને જાણવા ઈચ્છુ છું યાવત્ તે શ્રાવક થયો, જીવાજીવનો જ્ઞાતા થઈ યાવત્ શુકને આવો સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. સુદર્શન શૌચમૂલક ધર્મ છોડી વિનયમૂલક ધર્મ સ્વીકાર્યો છે, મારા માટે શ્રેયસ્કર છે કે સુદર્શનની દૈષ્ટિનો ત્યાગ કરાવી. ફરી શૌચમૂલક ધર્મ સમજાવું. એ પ્રમાણે તેણે વિચાર્યું.

ત્યારપછી હજાર પરિવ્રાજક સાથે સૌગંધિકા નગરીમાં પરિવ્રાજકના મઠે આવ્યો, આવીને ત્યાં ઉપકરણો રાખ્યા, રાખીને ગેરુના રંગેલ વસ્ત્ર પહેર્યા. થોડાં પરિવ્રાજકો સાથે પરિવરીને પરિવ્રાજક મઠથી નીકળ્યો, નીકળીને સૌગંધિકા નગરીની વચ્ચેવચ્ચથી સુદર્શનના ઘેર સુદર્શનની પાસે આવ્યો.

ત્યારે તે સુદર્શને તેને આવતો જોઈને, ઉભો ન થયો, તેની સામે ન

ગયો, આદર ન કર્યો, જાણ્યો નહીં, વાંધો નહીં, મૌન રહ્યો.

ત્યારે શુક પરિવાજકે સુદર્શનને ઉભો ન થયો. આદિ જાણીને આમ કહ્યું - સુદર્શન ! તું અન્યદા મને આવતો જોઈને ઉભો થતો યાવત્ વાંદતો, હવે હે સુદર્શન ! તું મને જોઈને યાવત્ વાંદતો નથી, તો હે સુદર્શન ! કોની પાસે તે આવો વિનયમૂલ ધર્મ સ્વીકાર્યો.

ત્યારે શુક પરિવાજક પાસે આમ સાંભળીને તે સુદર્શન આસનેથી ઉભો થયો. બે હાથ જોડી શુક પરિવાજકને આમ કહ્યું - હે દેવાનુષિય ! અર્હત્ અરિષ્ટનેમિના શિષ્ય થાવચ્ચાપુત્ર અણગાર યાવત્ અહીં પધાર્યા, નીલાશોક ઉદ્યાનમાં વિચરે છે. તેમની પાસે વિનયમૂલ ધર્મ સ્વીકાર્યો.

ત્યારે શુક પરિવાજકે સુદર્શનને કહ્યું - હે સુદર્શન ! ચાલો, તમારા ધર્મચાર્ય થાવચ્ચાપુત્ર પાસે જઈને આ આવા સ્વરૂપના અર્થો, હેતુઓ પ્રશ્નો, કારણો, વ્યાકરણોને પૂછીએ. જે તેઓ મારા આ અર્થો યાવત્ વ્યાકરણના ઉત્તરો આપશે, તો હું તેમને વંદીશ-નમીશ, જો તે મારા આ અર્થોના યાવત્ ઉત્તરો નહીં આપે તો હું એ જ અર્થો, હેતુઓ વડે નિસ્પૃષ્ટ પ્રશ્ન વ્યાકરણ અર્થાત્ નિરુત્તર કરીશ.

ત્યારે તે શુક હજાર પરિવાજક અને સુદર્શનશ્રેષ્ઠી સાથે નીલાશોક ઉદ્યાનમાં થાવચ્ચાપુત્ર અણગાર પાસે આવ્યો. આવીને તેમને કહ્યું - ભગવન્ ! તમને યાત્રા, યાપનીય, અવ્યાબાધ, પ્રાસુકવિહાર છે ?

ત્યારે થાવચ્ચાપુત્રે - X - શુક પરિવાજકને કહ્યું - હે શુક ! મારે યાત્રા-યાપનીય-અવ્યાબાધ અને પ્રાસુકવિહાર પણ છે.

ત્યારે શુકે થાવચ્ચાપુત્રને કહ્યું - ભગવન્ ! તમારી યાત્રા શું છે ? - - હે શુક ! જે મારા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સંયમ આદિ યોગોથી જીવોની યતના કરવી તે અમારી યાત્રા છે.

ભગવન્ ! તમારે યાપનીય શું છે ? યાપનીય બે ભેદે છે - ઈન્દ્રિય યાપનીય, નોઈન્દ્રિય યાપનીય. તે ઈન્દ્રિય યાપનીય શું છે ? હે શુક ! મારા શ્રોત્ર-ચક્ષુ-ઘ્રાણ-જીભ-સ્પર્શ ઈન્દ્રિય નિરુપહત અને વશવર્તે છે, તે ઈન્દ્રિય યાપનીય છે. તે નોઈન્દ્રિય યાપનીય શું છે ? હે શુક ! જે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ક્ષીણ, ઉપશાંત હોય, ઉદયમાં ન હોય તે અમારે નોઈન્દ્રિય યાપનીય છે. - - ભગવન્ ! તમારે અવ્યાબાધ શું છે ? શુક ! મારા જે વાત, પિત્ત, કફ, સંનિપાતાદિક વિવિધ રોગાતંક ઉદીરાતા નથી, તે અવ્યાબાધ છે - - - ભગવન્ ! તમારા પ્રાસુકવિહાર શું છે ? શુક ! જે આરામ, ઉદ્યાન, દેવકુલ, સભા, પ્રપા, સ્ત્રી-પશુ-પંડક વિવર્જિત વસતી [આ બધા]માં પીઠ, ફલક, શય્યા, સંસ્તારક ગ્રહણ કરીને વિચરીએ છીએ તે અમારો પ્રાસુકવિહાર છે.

ભગવન્ ! તમારે સરિસવયા ભક્ત્ય છે કે અભક્ત્ય ? શુક ! સરિસવયા ભક્ત્ય પણ છે, અભક્ત્ય પણ છે. ભગવન્ ! એમ કેમ કહ્યું ? - X - શુક ! સરિસવયા બે ભેદે છે - મિત્ર સરિસવયા અને ધાન્ય સરિસવયા. તેમાં મિત્ર

સરિસવયા ત્રણ ભેદે - સહજાત, સહવર્જિત, સહપાંશુકીડિત. તે શ્રમણ-નિર્ગન્થોને અભક્ત્ય છે. ધાન્ય સરિસવયા બે ભેદે - શસ્ત્રપરિણત, અશસ્ત્રપરિણત. જે અશસ્ત્ર પરિણત છે, તે શ્રમણ નિર્ગન્થોને અભક્ત્ય છે. શસ્ત્ર પરિણત બે ભેદે - પ્રાસુક અને અપ્રાસુક. તેમાં અપ્રાસુક તે ભક્ત્ય નથી. જે પ્રાસુક છે, તે બે ભેદે - યાચિત, અયાચિત. તેમાં જે અયાચિત, તે અભક્ત્ય છે. યાચિત બે ભેદે - ઓષણીય, અનોષણીય. જે અનોષણીય તે અભક્ત્ય છે, ઓષણીય બે ભેદે - પ્રાપ્ત, અપ્રાપ્ત. અપ્રાપ્ત છે તે અભક્ત્ય છે, જે પ્રાપ્ત છે, તે નિર્ગન્થોને ભક્ત્ય છે. આ કારણે શુક ! એમ કહ્યું કે સરિસવયા ભક્ત્ય પણ છે, અભક્ત્ય પણ છે.

આ પ્રમાણે કુલત્યા પણ જાણવા. વિશેષ એ કે - સ્ત્રીકુલત્યા અને ધાન્યકુલત્યા. સ્ત્રીકુલત્યા ત્રણ ભેદે - કુળવદ્યુ, કુલમાતા, કુલપુત્રી. ધાન્ય કુલત્યા પણ પૂર્વવત્ જાણવા. એ પ્રમાણે 'માસ' પણ જાણવા. તેમાં વિશેષતા એ છે કે - 'માસ' ત્રણ ભેદે છે - કાલમાસા, અર્થમાસા, ધાન્યમાસા, કાલમાસા બાર ભેદે છે - શ્રાવણ યાવત્ અષાઠ. તે અભક્ત્ય છે. અર્થમાસા બે ભેદે છે - હિરણ્યમાસા, સુવર્ણમાસા. તે અભક્ત્ય છે. ધાન્યમાસા તેમજ છે.

આપ એક છો ?, બે છો ? અનેક છો ? અક્ષય છો ? અવ્યય છો ? અવસ્થિત છો ? અનેક ભૂત-ભાવ-ભાવી છો ? - - હે શુક ! હું એક છું, બે છું, અનેક છું, અક્ષય છું, અવ્યય છું, અવસ્થિત છું, અનેક ભૂત-ભાવ-ભવિક છું. ભગવન્ ! એમ કેમ કહ્યું ? દ્રવ્યાર્થપણે હું એક છું, જ્ઞાન-દર્શનાર્થતાથી બે છું, પ્રદેશાર્થતાથી અક્ષય છું - અવ્યય છું - અવસ્થિત છું, ઉપયોગાર્થતાથી અનેકભૂત-ભાવિ-ભવિક છું.

આ રીતે તે શુક બોધ પામ્યો, થાવચ્ચાપુત્રને વાંદી, નમીને આમ કહ્યું - ભગવન્ ! હું આપની પાસે કેવલિપ્રજ્ઞાત ધર્મ સાંભળવા ઈચ્છુ છું, ધર્મકથા કહી. - - ત્યારે તે શુક પરિવાજક, થાવચ્ચાપુત્ર પાસે ધર્મ સાંભળી, સમજીને આમ બોલ્યો - હે ભગવન્ ! હું હજાર પરિવાજક સાથે પરિવરીને આપની પાસે મુંડ થઈ દીક્ષિત થવા ઈચ્છુ છું.

સુખ ઉપજે તેમ કરો, યાવત્ ઈશાનખૂણામાં ત્રિદંડક યાવત્ ગેરુવસ્ત્રોને એકાંતમાં મૂકીને સ્વયં જ શિખા ઉખાડી નાંખી, પછી થાવચ્ચાપુત્ર મુંડ થઈને યાવત્ પ્રવર્જિત થઈ સામાયિકાદિ ચૌદ પૂર્વો ભણ્યા. પછી થાવચ્ચાપુત્રે શુકને હજાર સાધુ શિષ્યરૂપે આપ્યા.

ત્યારે થાવચ્ચાપુત્ર સૌગંધિકાના નીલાશોક ઉદ્યાનથી નીકળ્યા. નીકળીને બાહ્ય જનપદ વિહારથી વિચરે છે. ત્યારે તે થાવચ્ચાપુત્ર હજાર અણગાર સાથે પરિવરીને પુંડરીક પર્વતે આવ્યા. પછી પુંડરીક પર્વતે ધીમે ધીમે ચઢે છે, ચઢીને ધનમેઘ સદેશ દેવોના આગમન રૂપ પૃથ્વીશિલાપટ્ટકે યાવત્ પાદપોપગમન અનશક્ત્ય કર્યું.

ત્યારે તે થાવચ્ચાપુત્ર ઘણાં વર્ષોનો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળીને માસિકી સંલેખના વડે ૬૦ ભક્તોને અનશન વડે છેદીને યાવત્ ઉત્તમ કેવળજ્ઞાન-દર્શન

પામીને પચી સિદ્ધ થઈ, મુક્ત થયા.

[૬૮] ત્યારે તે શુક અન્ય કોઈ દિવસે શૈલકપુર નગરમાં સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા, પર્ષદા નીકળી, શૈલક નીકળ્યો, ધર્મ સાંભળ્યો. વિશેષ એ કે - હે દેવાનુપ્રિય ! પંચક આદિ ૫૦૦ મંત્રીઓને પૂછીને મંડુકકુમારને રાજ્યમાં સ્થાપી, પછી આપની પાસે મુંડ થઈને, ઘરથી નીકળી દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું. - જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો.

ત્યારે તે શૈલક રાજા શૈલકપુરનગરે પ્રવેશ્યો. પ્રવેશીને પોતાના ઘેર બાહ્ય ઉપસ્થાનશાળામાં આવ્યો, આવીને સીંહાસને બેઠો. પછી તે શૈલકરાજાએ પંચક આદિ ૫૦૦ મંત્રીઓને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! મેં શુક અણગાર પાસે ધર્મ સાંભળ્યો, તે જ ધર્મ મને ઈચ્છિત, પ્રતિચ્છિત, રુચિકર છે. હે દેવાનુપ્રિયો ! હું સંસાર ભયથી ઉદ્ધિગ્ન થઈને યાવત્ પ્રવ્રજ્યા લેવા ઈચ્છુ છું. હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે શું કરશો ? ક્યાં રહેશો ? તમારી હાર્દિક ઈચ્છા શું છે ?

ત્યારે તે પંચક આદિએ શૈલક રાજાને આમ કહ્યું - જો તમે સંસાર છોડી યાવત્ દીક્ષા લો, તો દેવાનુપ્રિય ! અમારે બીજું કોણ આધાર કે આલંબન છે ? અમે પણ સંસાર ભયથી ઉદ્ધિગ્ન છીએ યાવત્ દીક્ષા લઈશું. જ્યાં આપ અમારા ઘણાં કાર્યોમાં અને કારણોમાં યાવત્ દીક્ષિત થઈને પણ આપ ઘણાં કાર્યોમાં યાવત્ ચક્ષુભૂત થશો.

ત્યારે તે શૈલકે, પંચક આદિ ૫૦૦ મંત્રીઓને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! જો તમે સંસારથી ઉદ્ધિગ્ન થઈ યાવત્ પ્રવ્રજ્યા લેવા ઈચ્છો છો તો હે દેવાનુપ્રિયો ! પોત-પોતાના કુટુંબોમાં મોટા પુત્રને કુટુંબ મધ્યે સ્થાપીને સહસ્રપુરુષવાહિની શીબિકામાં આરૂટ થઈ મારી પાસે આવો. તેઓ પણ તે પ્રમાણે આવ્યા.

ત્યારપછી શૈલક રાજા ૫૦૦ મંત્રીઓને આવ્યા જોઈને હર્ષિત, સંતુષ્ટ થઈને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દી મંડુકકુમારના મહાર્થ યાવત્ રાજ્યાભિષેકની તૈયારી કરો. [ઈત્યાદિ પૂર્વવત્] અભિસિક્ત કર્યો, યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારે તે શૈલક મંડુક રાજાને પૂછે છે. ત્યારે તે મંડુક રાજા કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહે છે - જલ્દીથી શૈલકપુરનગરને આસિક્ત યાવત્ ગંધવર્તીભૂત કરો અને કરાવો. પછી મારી આ આજ્ઞા પાછી સોંપો. પછી મંડુકે બીજી વખત કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - જલ્દીથી શૈલક રાજાના મહાર્થ યાવત્ નિષ્કમણાભિષેકની તૈયારી કરો. મેઘકુમારની માફક જાણવું. વિશેષ એ કે - પદ્માવતી દેવીએ અગ્રકેશને ગ્રહણ કર્યા, બધાં મુમુક્ષુ પાત્ર ગ્રહણ કરી શિબિકામાં બેઠા. શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ યાવત્ [શૈલક રાજર્ષિ] આમાયિક આદિ ૧૧-અંગોને ભણ્યા, ભણીને ઘણાં જ ઉપવાસાદિ કરતાં યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારે તે શૈલક અણગારને શુક અણગારે ૫૦૦ સાધુને શિષ્યરૂપે સોંપ્યા. પછી શુક-અણગાર કોઈ દિવસે શૈલકપુર નગરના સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનથી બહાર નીકળી જનપદોમાં વિચરવા લાગ્યા. ત્યારપછી તે શુક અણગારે અન્ય કોઈ

દિવસે ૧૦૦૦ અણગાર સાથે પરીવરીને પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા, ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા, પુંડરીક પર્વતે યાવત્ મોક્ષે ગયા.

● વિવેચન-૬૬ થી ૬૮ :-

પાંચ અણુવત્ યાવત્ શબ્દથી સાત શિક્ષાવ્રત, બાર ભેદે ગૃહી ધર્મ સ્વીકાર્યો. - X - X - પછી શૈલક રાજા શ્રાવક થયો યાવત્ જુવાજુવના જ્ઞાતા થયો. અહીં યાવત્ શબ્દથી પુન્ય-પાપને પ્રાપ્ત, આશ્રવ-સંવર-નિર્જરા-ક્રિયા-અધિકરણ-બંધ-મોક્ષમાં કુશળ થયો. આ પદો વડે જ્ઞાનીપણું કહ્યું. અસદેજ્જ-અવિધમાન સહાય કર્તા - X - તેથી કહે છે કે દેવ, અસુર, નાગ, યક્ષ, રાક્ષસ, કિંનર, કિંપુરુષ, ગરુડ, ગંધર્વ, મહોરગાદિ દેવગણથી નિર્ગ્ન્ય પ્રવચનથી અનતિકમણીય.

નિર્ગ્ન્ય પ્રવચનમાં નિઃશંકિત-સંશયરહિત, નિષ્કાંક્ષિત-બીજા દર્શનના પદાપાતથી મુક્ત, નિર્વિચિકિત્સિક-ફળ પ્રત્યે નિઃશંક, લબ્ધાર્થ-અર્થ શ્રવણથી, ગૃહિતાર્થ-અર્થ અવધારણથી, પૃચ્છિતાર્થ-સંશય હોય ત્યારે, અંધિગતાર્થ-બોધથી, વિનિશ્ચિતાર્થ-ઐદંપર્યના ઉપલંબથી. તેથી જ અસ્થિમજ્જાવત્ પ્રેમાનુરાગરક્ત. - X -

હે આયુષ્યમાન ! નિર્ગ્ન્ય પ્રવચન જ અર્થ છે, એ જ પરમાર્થ છે, બાકી બધુ અનર્થક છે. અહીં આઝ્સ - પુત્રાદિને આમંત્રણ. ઝસ્સિયફલિહ - ઉત્કૃષ્ટ સ્ફટિકવત્-અંતઃકરણ જેનું છે તે. મૌનીન્દ્રના પ્રવચનથી પ્રાપ્ત પરિતુષ્ટ મનવાળા. - X - જેના ગૃહ દ્વારે અર્ગલા નથી તે ઉત્સૃતપરિધઃ અર્થાત્ ભિક્ષુ પ્રવેશાર્થે ખુલ્લા ગૃહદ્વાર. અવંગુચદુવાર-અપ્રાવૃત્તદ્વાર અર્થાત્ ભિક્ષુક પ્રવેશાર્થે બંધન રહેતા ગૃહદ્વાર.

ચિયત્તેઝરઘરદારપ્પવેસે - અપ્રીતિકર નહીં એવો અંતઃપુર ગૃહદ્વારથી શિષ્ટજનનો પ્રવેશ જેનો છે તે. આના દ્વારા ઇર્ષ્યાભુત્વ રહિતતા કહી અથવા જેનો પ્રવેશ અંતઃપુરમાં લોકોને પ્રીતિકર છે. અહીં અતિ ધાર્મિકતાથી સર્વત્ર શંકારહિતતા જણાવી.

ચૌદશ, આઠમ, અમાસ, પૂર્ણિમામાં પ્રતિપૂર્ણ પૌષઘને સમ્યક્ પાલન કરતા, શ્રમણ નિર્ગ્ન્યોને પ્રાસુક, એષણીય અશન આદિ, વસ્ત્ર-પાત્ર-કંબલ-રજોહરણ, ઔષધ-ભૈષજ, પ્રાતિહારિક પીઠફલક-શય્યા-સંસ્તારક પ્રતિલાભનો યથા પરિગૃહિત તપોકર્મથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે. - - સુર પરિવ્વાચગ - અહીં શુક - વ્યાસપુત્ર, ઋગ્વેદાદિ ચાર વેદ, ષષ્ટિતંત્ર-સાંખ્યમત, સાંખ્ય સમાચારના અર્થને પ્રાપ્ત. બીજી વાચનામાં આમ જાણવું -

ઋગ્વેદાદિ ચાર વેદ, પાંચમો ઈતિહાસ, પુરાણ, છઠ્ઠો નિઘંટુ તેને સાંગોપાંગ, સરહસ્ય, સારક-સ્મારક-વારક-પારક અને ષડંગવિત્ ષષ્ટિતંત્ર વિશારદ, સંખ્યાન, શિક્ષાકલ્પ, વ્યાકરણ, છંદ, નિરુક્ત, જ્યોતિષ, બીજા પણ બ્રાહ્મણ શાસ્ત્રોમાં સુપરિનિષ્ઠિત. વાચનાંતરમાં પાંચ યમ-પાંચ નિયમ ચુક્ત - X - શૌચમૂલક યમ-નિયમના મિલનથી દશ પ્રકાર. ગેરુ વસ્ત્રો પહેરેલ, ત્રિદંડ, કુંડિકા, છણાલક, અંકુશ, પવિત્રક, કેસરી હાથમાં લઈને જતો હતો.

પાક સ્થાને ચુલ્લા ઉપર મૂકે છે, ઉષ્ણત્વને ગ્રહણ કરે છે. - - દિવિં વમિત્ત્વ - મતનો ત્યાગ કરવો. - - અર્થોને જાણવા. પ્રાર્થના કરવાથી કે ચાર્યમાનત્વથી તે “અર્થ” કહ્યા. હેતુ-તેના જ હેતુ, અન્તવર્તી તેના જ્ઞાનસંપત્તિ જાણવાથી છે. પસિસાઈ-

પ્રશ્નો, પૂછવાપણથી. કારણ-વિવક્ષિત અર્થ નિશ્ચયના જનક. વાગરણ-પ્રત્યુત્તર વડે વ્યાક્રિયમાણત્વથી 'વ્યાકરણ'. - X - X - X -

સરિસવય-સમાન વયવાળા, બીજે સર્ષપ-સિદ્ધાર્થક. કુલત્થિ-એક કુલમાં રહેલ તે કુલસ્થા, અન્યત્ર ધાન્ય વિશેષ, સરિસવય આદિ પદ પ્રશ્ન છલ ગ્રહણથી ઉપહાસ અર્થે કરાયેલ છે.

एगे भवं - આત્માનું એકત્વ સ્વીકારતા, અન્યથા શ્રોત્રાદિ વિજ્ઞાનના અવયવોમાં આત્માનું અનેકત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. दुवे भवं. દ્વિત્વના સ્વીકારમાં 'હું' એવા એકત્વ વિશિષ્ટાર્થના દ્વિત્વવિરોધથી હું દ્વિત્વને દૂષિત કરીશ, એવી બુદ્ધિથી શુકે કહ્યું હતું. નિત્ય આત્મ પક્ષે અક્ષય, અવ્યય, અવસ્થિત કહ્યું. એ રીતે અનેક તે અનિત્ય પક્ષ છે. અહીં આચાર્યએ સ્યાદાદાના સર્વ દોષ ગોચર અતિકાંતત્વને અવલંબીને ઉત્તર આપ્યા કે જીવદ્રવ્યના એકપણથી હું એક છું. પણ પ્રદેશાર્થપણે એક નથી. કોઈ સ્વભાવને આશ્રીને, પદાર્થના બીજા સ્વભાવની અપેક્ષાએ દ્વિત્વ પણ ખોટું નથી, તેથી જ્ઞાન-દર્શનની અપેક્ષાએ “હું બે છું” એમ કહ્યું. - X - X - પ્રદેશાર્થપણે અસંખ્યાત પ્રદેશને આશ્રીને અક્ષય છે વ્યય અભાવે અવ્યય છે. અવસ્થિત હોવાથી નિત્ય છે. વિવિધ વિષયના ઉપયોગને આશ્રીને તે અનેક ભૂત-ભાવ-ભવિક પણ છે. ઈત્યાદિ - X - પુંડરીક પર્વત-શમ્બુજય.

● સૂત્ર-૬૯ થી ૭૩ :-

[૬૯] ત્યારપછી તે સ્ફુટિ સુકુમાર અને સુખોચિત શૈલકરાજર્ષિને તેવા અંત, પ્રાંત, તુચ્છ, રુદ્ધ, અરસ, વિરસ, શીત, ઉષ્ણ, કાલાતિકાંત, પ્રમાણાતિકાંત નિત્ય ભોજનપાન વડે શરીરમાં ઉત્કટ યાવત્ દુઃસહ્ય વેદના ઉત્પન્ન થઈ, ખુજલી-દાહ-પિત્તજ્વર વ્યાપ્ત શરીરી થઈ યાવત્ વિચરતા હતા. ત્યારે શૈલકરાજર્ષિ તે રોગાતંકથી શુષ્ક થઈ ગયા.

ત્યારપછી તેઓ અન્ય કોઈ દિવસે પૂર્વાનુપૂર્વી વિચરતા યાવત્ સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનમાં યાવત્ વિહરવા લાગ્યા. પર્ષદા નીકળી. મંડુક પણ નીકળ્યો. શૈલક અણગારને યાવત્ વાંદી, નમી, પર્યુપાસે છે.

ત્યારે તે મંડુકરાજ શૈલક અણગારના શરીરને શુષ્ક, નિસ્તેજ યાવત્ સર્વ આબાધ અને સરોગ જુએ છે. જોઈને કહ્યું - ભગવન્ ! હું આપની સાધુયોગ્ય-ચિકિત્સા, ઔષધ, ભેસજ, ભક્ત પાન વડે ચિકિત્સા કરાવવા ઈચ્છુ છું. ભગવન્ ! આપ મારી યાનશાળામાં પધારો, પ્રાસુક એષણીય પીઠફલક, શય્યાસંસ્તારક ગ્રહણ કરીને વિચરો.

ત્યારે તે શૈલક અણગાર મંડુક રાજાની આ વાતને “ઠીક છે” એમ કહી સ્વીકારી. ત્યારે મંડુક શૈલકરાજર્ષિને વાંદી, નમીને ગયો.

ત્યારે શૈલક રાજર્ષિ કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગતા પોતાના ભાંડ-માત્ર-ઉપકરણ લઈને પંથક આદિ ૫૦૦ અણગારો સાથે શૈલકપુરમાં પ્રવેશ્યા, પ્રવેશીને મંડુકની યાનશાળામાં આવ્યા, આવીને પ્રાસુક પીઠફલક યાવત્ વિચરે છે - - પછી મંડુકે વૈદ્યોને બોલાવીને કહ્યું કે - તમે શૈલક રાજર્ષિની પ્રાસુક-એષણીય યાવત્

ચિકિત્સા કરો. પછી વૈદ્યો મંડુક રાજાની આ વાતથી હર્ષિત થઈ, સાધુને યોગ્ય એવા ઔષધ, ભેષજ, ભોજન અને પાન વડે ચિકિત્સા કરી. તેમને મધપાન કરવાની સલાહ આપી.

ત્યારપછી તે શૈલકરાજર્ષિ સાધુયોગ્ય ચિકિત્સા યાવત્ મધપાન વડે રોગાતંકની ઉપશાંત થયા હ્રષ્ટ-બળવાન્ શરીરી થયા. રોગાતંકથી મુક્ત થયા. ત્યારપછી તે શૈલક તે રોગાતંકમાં ઉપશાંત થયા પછી, તે વિપુલ અશનાદિ અને મધપાનમાં મૂર્છિત, ગ્રથિત, ગૃહ્ણ, અત્યાસક્ત થઈ અવસન્ન-અવસન્ન વિહારી, એ પ્રમાણે પાર્શ્વસ્થ, કુશીલ, પ્રમત, સંસક્ત, ઋતુબદ્ધ પીઠ-ફલક-શય્યા-સંસ્તારકમાં પ્રમત થઈ વિચરવા લાગ્યા. પ્રાસુક-એષણીય પીઠ ફલકાદિને પાછા આપીને મંડુક રાજાની અનુમતિ લઈ બાહ્ય યાવત્ જનપદ વિહાર પ્રવૃત્તિમાં અસમર્થ થયા.

[૭૦] ત્યારે પંથક સિવાયના ૫૦૦ અણગાર અન્ય કોઈ દિવસે એકઠા થઈ યાવત્ મધ્ય રાખિના સમયે ધર્મ જાગરિકાથી જાગતા આવા પ્રકારે અભ્યર્થિત યાવત્ સંકલ્પ થયો કે - શૈલક રાજર્ષિએ રાજ્ય ત્યજીને યાવત્ દીક્ષા લીધી. [પણ હવે] વિપુલ અશનાદિમાં, મધપાનમાં મૂર્છિત થઈ, વિહાર કરવામાં સમર્થ નથી. હે દેવાનુપ્રિયો ! શ્રમણોને પ્રમત રહેવું ન કલ્પે. તો એ શ્રેયસ્કર થશે કે આપણે કાલે શૈલકરાજર્ષિની આજ્ઞા લઈ, પ્રાતિહારિક પીઠ-ફલક, શય્યા-સંસ્તારક પાછા આપી પંથક મુનિને શૈલક અણગાર વૈયાવચ્ચકારી સ્થાપીને બાહ્ય જનપદમાં વિચરીએ.

[૭૧] ત્યાર તે પંથકમુનિ, શૈલકરાજર્ષિના શય્યા, સંસ્તારક, મળ-મૂત્ર-કફ-મેલના પાત્ર, ઔષધ-ભેષજ, ભોજન-પાનને ગ્લાની રહિત વિનય વડે વૈયાવચ્ચ કરે છે. ત્યારપછી શૈલકરાજર્ષિ અન્ય કોઈ દિને કાર્તિકી ચૌદશે વિપુલ અશનાદિ આહાર કરીને, ઘણું જ મધપાન પીને સંધ્યાકાળના સમયે સુખે સુષ્ટ રહ્યા હતા.

તે સમયે પંથકે કાર્તિક યાતુર્માસમાં કાયોત્સર્ગ કરી દૈવસિક પ્રતિકમણ પ્રતિકમી, યાતુર્માસિક પ્રતિકમણ કરવાની ઈચ્છાથી શૈલક-રાજર્ષિને જમાવવાને માટે પોતાના મસ્તકથી તેમના ચરણે સ્પર્શ કર્યો.

ત્યારે પંથક દ્વારા મસ્તક વડે ચરણ સ્પર્શ થતાં શૈલકમુનિ ઘણાં કુદ્ધ થઈને યાવત્ દાંત કચકચાવતા ઉભા થઈને બોલ્યા કે - અરે આ કોણ અપ્રાર્થિતની પ્રાર્થના કરનારો યાવત્ પરિવર્ષિત છે, જે સુખે સુતેલા એવા મને - મારા પગને સ્પર્શે છે ? ત્યારે શૈલકમુનિને આમ બોલતા જોઈ કરેલા તે પંથકમુનિએ ત્રાસ અને ખેદ પામી, બે હાથ જોડીને કહ્યું -

ભગવન્ ! હું પંથક, કાયોત્સર્ગ કરી, દૈવસિક પ્રતિકમણ કરી, ચૌમાસી પ્રતિકમણ કરતાં, ચૌમાસી જામણા કરવા આપ દેવાનુપ્રિયની વંદના કરતા (મારા) મસ્તક વડે (આપના) ચરણોને સ્પર્શ્યો. હે દેવાનુપ્રિય ! મને ક્ષમા કરો, મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, દેવાનુપ્રિય ! ફરી આવું નહીં કરું. એમ કહી શૈલકમુનિ તે અર્થને સમ્યક્, વિનયથી વારંવાર જમાવે છે.

ત્યારે પંથકે આમ કહેતા શૈલક રાજર્ષિને આવા સ્વરૂપનો યાવત્ સંકલ્પ

થયો કે - નિશ્ચે મેં રાજ્ય (છોડી દીક્ષા લીધી) યાવત્ અવસન્ન થઈ યાવત્ ઋતુબદ્ધ પીઠથી વિચરું છું, શ્રમણ નિર્ગન્થને અપ્રશસ્ત યાવત્ વિચરવું કલ્પવું નથી. તો એ શ્રેયસ્કર છે કે મારે કાલે મંડુકરાજને પૂછીને પ્રાતિહારિક પીઠ-ફલક, શય્યા-સંસ્તારક પાછા આપીને પંથકમુનિ સાથે બહાર અભ્યુદય યાવત્ જનપદ વિહારથી-વિહરવું. આમ વિચારીને કાલે યાવત્ વિચરે છે.

[૭૨] આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! યાવત્ સાધુ-સાધ્વી અવસન્ન થઈ યાવત્ સંસ્તારકાદિમાં પ્રમત્ થઈ વિચરે છે, તે આ લોક ઘણાં શ્રમણ આદિથી હીલના પામે યાવત્ સંસારમાં ભમે છે.

ત્યારે તે પંથક સિવાયના ૫૦૦ મુનિઓએ આ વાત જાણીને પરસ્પર બોલાવીને કહ્યું - શૈલકરાજર્ષિ પંથક સાથે બાહ્ય યાવત્ વિચરે છે તો આપણે શ્રેયસ્કર છે કે શૈલકરાજર્ષિ સમીપે જઈને વિચરવું, આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, વિચારીને શૈલકરાજર્ષિની નિશ્રામાં વિચરવા લાગ્યા.

[૭૩] ત્યારે તે શૈલક આદિ ૫૦૦ અણગારો ઘણાં વર્ષો શ્રમણ પર્યાય પાળીને પુંડરીક પર્વતે આવ્યા, યાવચ્ચા પુત્રની માફક સિદ્ધ થયા.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે સાધુ-સાધ્વી યાવત્ વિચરશે (યાવત્ તેઓ સંસારે ન ભમીને સિદ્ધિ પામશે.)

હે જંબૂ ! ભગવંતે પાંચમાં અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો - X -

● વિવેચન-૬૯ થી ૭૩ :-

અંત - વાલ, યણા આદિ. પ્રાંત-તે જ ખાતા વઘેલ કે પર્યુષિત, રુક્ષ-સ્તિગ્ધતા રહિત, તુચ્છ-અલ્પ. અરસ-હિંગ આદિથી અસંસ્કૃત, વિરસ-જૂનું હોવાથી રસ ચાલ્યો ગયેલ, શીત-ઠંડુ, કાલાતિકાંત-ભુખ, તરસના કાળે અપ્રાપ્ત, પ્રમાણાતિકાંત-ભુખ-તરસ માત્રા માટે અનુચિત. આ વિશેષણયુક્ત પાનથી શરીરને બાધા ન થાય, તેથી કહ્યું - પ્રકૃતિથી સુકુમાર વેદના થઈને બદલે ક્યાંક રોગાતંક શબ્દ છે. - X - કંડૂ-ખુજલી - X - તેઈચ્છં-ચિકિત્સા, આઉટ્ટાવેમિ-કરાવું છું. સખંડં વર્ષાકલ્પાદિ પોતાના ભાંડ-માત્રા-ઉપકરણ, તે લઈને. અભ્યુદય-ઉદમ સાથે, પ્રદત્ત-ગુરુ વડે ઉપદિષ્ટ, પ્રગૃહીત-ગુરુ પાસે સ્વીકારેલ. વિહાર-સાધુવર્તનથી, વિહર્તુ-વર્તવાને, પાર્શ્વ-જ્ઞાનાદિથી બહાર રહે, પાર્શ્વસ્થ-ગાઠ ગ્લાનત્વ આદિ કારણ વિના શય્યાતરના પિંડ ભોજકાદિ. પાર્શ્વસ્થવિહાર-ઘણાં દિવસો સુધી તેમ વર્તવું તે. એ રીતે અવસન્નાદિ વિશેષણ જાણવા.

તેમાં અવસન્ન - વિવક્ષિત અનુષ્ઠાનમાં આભસ અર્થાત્ આવશ્યક, સ્વાધ્યાય, પડિલેહણ, ધ્યાનાદિમાં અસમ્યક્કારી. કુશીલ-કાળ, વિનયાદિ ભેદ ભિન્ન જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રાચારના વિરાધક. પ્રમત્-પંચવિધ પ્રમાદના યોગથી, સંસ્કત-સંવિગ્નગુણ અને પાર્શ્વસ્થાદિ દોષના સંબંધથી. ઋતુબદ્ધ-અવષકાળ - X - X - એવમં કથાનો ઉપનય.

સંયમ શિથિલ થઈ ફરી સંવેગી થાય તે આરાધક થાય છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૫-નો ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

ॐ અધ્યયન-૬-“તુંબ” ॐ

— X — X — X — X —

o પાંચમા પછી છટ્ટાની વ્યાખ્યા-તેનો પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે. પૂર્વમાં પ્રમાદવાન્ અને અપ્રમાદીના અનર્થ-અર્થ કહ્યા. અહીં પણ તે જ.

● સૂત્ર-૭૪ :-

ભગવન્ ! જો ભગવંત મહાવીર યાવત્ સંપ્રાપ્તે પાંચમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તો છટ્ટાનો - X - શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! એ પ્રમાણે તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહે [ભગવંત] પધાર્યા. પર્ષદા નીકળી. - - તે કાળે, તે સમયે ભગવંતના જયેષ્ઠ શિષ્ય ઈન્દ્રભૂતિ, સમીપમાં યાવત્ શુક્લધ્યાનોપગત થઈ વિચરતા હતા.

ત્યારે તે ઈન્દ્રભૂતિ જાતશ્રદ્ધં ભગવંત મહાવીરને કહ્યું - ભગવન્ ! જીવો કઈ રીતે જલ્દીથી ગુરુતા કે લઘુતાને પામે છે ?

ગૌતમ ! જેમ કોઈ પુરુષ એક મોટા સુકા, નિશ્ચિદ્ર, નિરુપહત તુંબડાને દર્ભ-કુશથી વેષ્ટિત કરે, કરીને માટીના લેપ વડે લીપે, ધૂપ [તાપ] આપે. પછી સુકું થતાં બીજી વખત પણ દર્ભ-કુશ વડે લપેટીને, માટીના લેપથી લીપે. લીપીને તાપ આપી, સુકાતા, ત્રીજી વખત દર્ભ અને કુશ વડે લપેટે, લપેટીને માટીના લેપથી લીપે. આ રીતે આ ઉપાય વડે વચ્ચે વચ્ચે લપેટે, વચ્ચે-વચ્ચે લીપતો, વચ્ચે સુકવતો યાવત્ આઠ વખત માટીના લેપથી લેપે. પછી (તે તુંબડાને) અગાધ, અપૌરુષિક પાણીમાં નાંખી દે, તો નિશ્ચે હે ગૌતમ ! માટીના આઠ લેપને કારણે ગુરુતા પામી, ભારે થઈને, ગુરુક-ભારિકતાથી પાણીને પાર કરી નીચે ધરણીતલે સ્થિત થાય છે.

એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! જીવો પણ પ્રાણાતિપાત યાવત્ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી અનુક્રમે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓનું ઉપાર્જન કરે છે. તેની ગુરુતા, ભારેપણું અને ગુરુતાના ભારને કારણે મૃત્યુ અવસરે મૃત્યુ પામીને, પૃથ્વીતલને અતિક્રમીને નીચે નરકતલે સ્થિત થાય છે. હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે નિશ્ચે જીવો શીઘ્રતાથી ગુરુતાને પામે છે.

હવે હે ગૌતમ ! તે તુંબડાને પહેલો માટીનો લેપ ભીનો થઈ જાય, ગળી જાય, પરિશદિત થઈ જાય તો તે તુંબડું ધરણિતલથી થોડુંક ઉપર આવીને રહે છે. ત્યારપછી બીજો માટીનો લેપ ઉખડતા યાવત્ થોડું વધુ ઉપર આવે છે. આ પ્રમાણે આ ઉપાય વડે તે આઠે માટીના લેપ ભીના થઈ જાય યાવત્ બંધનમુક્ત થઈ જતાં નીચે ધરણિતલથી ઉપર પાણીના ઉપરના તટે આવીને સ્થિર થાય છે.

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! જીવો પ્રાણાતિપાત વિરમણ યાવત્ મિથ્યાદર્શનશલ્ય વિરમણથી અનુક્રમે આઠે કર્મપ્રકૃતિ જપાવીને આકાશ તલ પ્રતિ ઉડીને ઉપર લોકાગ્રે સ્થિત થાય છે. એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! જીવો જલ્દીથી લઘુતાને પામે છે.

એ પ્રમાણે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે છટ્ટા જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તેમ હું કહું છું.

● વિવેચન-૭૪ :-

બધું સુગમ છે. વિશેષ આ - વાયુ આદિ વડે નિરુપહત, દર્ભ-અગ્રભૂત, કુશ-મૂલભૂત બીજા કહે છે દર્ભ-કુશ ભેદ જાતિથી છે. અત્યાહ-અસ્થાઘ, અગાઘ. અપૌરુષિક-પુરુષ પ્રમાણથી પણ વધારે. માટીના લેપના સંબંધથી ગુરુપણે. ગુરુતા જ કઈ રીતે ? માટીના લેપથી જનિત ભારેપણાથી. ગુરુભારિકતાથી - તુંબડાના બંને ધર્મ છતાં પણ નીચે ડૂબી જવાના કારણપણે કહેવાયેલ છે. ઉપ્પિં-ઉપરનું, અઘવઘતા-અતિક્રમીને, નિશ્ચિંસિ-આર્દ્રતા પ્રાપ્ત, કુથિત-કોહવાઈ ગયેલ, પરિસટિત-પતિત. - - અહીં ગાથા છે. -

જેમ માટીના લેપથી લિપ્ત ગુરુ તુંબ નીચે જાય છે, તેમ આશ્રવ કૃત કર્મ ગુરુત્વથી જીવ અધોગતિમાં જાય છે. એ રીતે જેમ માટીના લેપથી વિમુક્ત તુંબડું લઘુ ભાવ પામી પાણીની ઉપર આવે છે, તેમ કર્મ વિમુક્ત જીવ લોકાગ્રે પ્રતિષ્ઠિત થાય છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૬-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

ॐ અધ્યયન-૭-“રોહિણી” ॐ

— X — X — X — X —

૦ હવે સાતમું કહે છે - પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે. પૂર્વના અધ્યયનમાં પ્રાણાતિપાતાદિવાળા કર્મ ગુરુતા પામે અને તેથી વિપરીત લઘુતાભાવથી અનર્થ-અર્થ પ્રાપ્તિ કહી. અહીં વિરતિ અને ભંજકથી કહે છે -

● સૂત્ર-૭૫ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ યાવત્ સંપ્રાપ્ત ભગવંતે છઠ્ઠા જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તો સાતમા જ્ઞાતાધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહનગર હતું. સુભૂમિભાગ ઉદાન હતું. તે રાજગૃહમાં ધન્ય સાર્થવાહ રહેતો હતો. તે આદ્ય હતો. ભદ્રા પત્ની હતી. તે અહીંન પંચેન્દ્રિયં યાવત્ સુરૂપા હતી.

તે ધન્ય સાર્થવાહના પુત્રો અને ભદ્રાના આત્મજો એવા ચાર સાર્થવાહ પુત્રો હતા. તે આ - ધનપાલ, ધનદેવ, ધનગોપ, ધનરક્ષિત. તે ધન્ય સાર્થવાહના ચાર પુત્રોની ચાર ભાર્યા [ધન્યની] ચાર પુત્રવધૂઓ હતી. તે આ - ઉજ્જિઝકા, ભોગવતી, રક્ષિકા, રોહિણી.

તે ધન્યએ અન્યદા કોઈ દિને મધ્યરાત્રિમાં આવા પ્રકારે અભ્યર્થિત યાવત્ સંકલ્પ થયો - હું રાજગૃહમાં ઘણાં ઈશ્વર યાવત્ આદિ અને પોતાના કુટુંબના ઘણાં કાર્યો અને કરણીઓમાં, કુટુંબમાં, મંત્રણામાં, ગુહામાં, રહસ્યમાં, નિશ્ચયમાં, વ્યવહારમાં પૂછવા યોગ્ય, વારંવાર પૂછવા યોગ્ય મેટી, પ્રમાણ, આધાર, આલંબન, ચક્ષુમેટીભૂત, કાર્ય પ્રવૃત્તિ કર્તા છું. પણ જાણતો નથી કે મારા ગયા-ચ્યુત થયા - મૃત્યુ-ભગ્ન-રુગ્ણ-વિશીર્ષ-પતિત-વિદેશ જતાં કે વિદેશ જવા પ્રવૃત્ત થતાં આ કુટુંબનું કોણ આધાર, આલંબન કે પ્રતિબંધ રાખનાર થશે ?

તેથી મારે માટે ઉચિત થશે કે કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવી, મિત્ર-જ્ઞાતિજનાદિ તથા ચારે પુત્રવધૂના કુલઘર વર્ગને આમંત્રીને, તે મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ તથા ચાર પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગને વિપુલ અશનાદિ, ઘૂપ-પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ યાવત્ સત્કાર, સન્માન કરીને, તે જ મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ અને ચાર પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની આગળ ચારે પુત્રવધૂની પરીક્ષા કરવાને પાંચ-પાંચ શાલિ-અક્ષત આપીને જાણીશ કે કોણ સારક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કરશે ?

આ પ્રમાણે વિચારીને કાલે યાવત્ મિત્ર, જ્ઞાતિં અને ચારે પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગને આમંત્રે છે, પછી વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા. ત્યારપછી સ્નાન કરી, ભોજન મંડપમાં સુખાસને બેસી, મિત્ર-જ્ઞાતિજન આદિ તથા પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની સાથે, તે વિપુલ અશનાદિનું ભોજન કરી, સત્કાર-સન્માન કરી, તે જ મિત્ર-જ્ઞાતિજનાદિ, પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની સાથે, તે વિપુલ અશનાદિનું ભોજન કરી, સત્કાર-સન્માન કરી, તે જ મિત્ર-જ્ઞાતિજનાદિ, પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની આગળ પાંચ શાલિ-અક્ષત રાખ્યા. રાખીને પછી -

મોટી પુત્રવધૂ ઉજ્જિતકાને બોલાવીને કહ્યું - હે પુત્રી ! તું મારા હાથમાંથી આ પાંચ શાલિઅક્ષત લે. લઈને અનુક્રમે સંરક્ષણ-સંગોપન કરતી રહે. જ્યારે હું તારી પાસે આ પાંચ શાલિઅક્ષત માંગુ ત્યારે તું મને આ પાંચ શાલિ અક્ષત પાછા આપજે. એમ કહી પુત્રવધૂના હાથમાં તે આપીને વિદાય કરી. ત્યારે તે ઉજ્જિતકાએ ધન્યને 'તહતિ' એમ કહી, આ અર્થનો સ્વીકાર કરે છે. કરીને ધન્યના હાથમાંથી તે પાંચ શાલિ અક્ષત લઈને એકાંતમાં જાય છે, પછી આ પ્રમાણે વિચાર્યું કે - નિશ્ચે પિતાના કોઠારમાં ઘણાં પાલા શાલિના ભરેલા છે. તો જ્યારે તેઓ આ પાંચ શાલિ અક્ષત માંગશે, ત્યારે હું કોઈ પાલામાંથી બીજા શાલિઅક્ષત લઈને આપી દર્શ, એમ વિચારી તે પાંચ શાલિઅક્ષત એકાંતમાં ફેંકીને પોતાના કામમાં લાગી ગઈ.

એ પ્રમાણે ભોગવતીને પણ જાણવી. વિશેષ એ કે - તેણીએ શાલિ અક્ષતનો છોલ્યા અને છોલીને ગળી ગઈ. પોતાના કામે લાગી.

એ પ્રમાણે રક્ષિકા પણ જાણવી. વિશેષ આ - લઈને આવો વિચાર કર્યો કે - પિતાજીએ મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ તથા ચાર પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની સામે મને બોલાવીને કહ્યું કે - પુત્રી ! મારા હાથમાંથી યાવત્ પાછા આપજે, એમ કહીને મારા હાથમાં પાંચ શાલિઅક્ષત આપેલ છે, તો આમાં કોઈ કારણ હશે, એમ વિચારીને તેને શુદ્ધ વસ્ત્રમાં બાંધ્યા, બાંધીને રત્નની ડબ્બીમાં મૂક્યા, મૂકીને ઓશીકા નીચે રાખ્યા. રાખીને ત્રણએ સંધ્યા તેની સાર સંભાળ કરતી વિચરે છે.

ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહે તે જ મિત્ર યાવત્ ચોથી રોહિણી પુત્રવધૂને બોલાવીને યાવત્ આનું કોઈ કારણ હશે, તો મારે માટે ઉચિત છે કે આ પાંચ શાલિ-અક્ષતનું સંરક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કરું, એમ વિચારીને કુલગૃહ પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપિયો ! તમે આ પાંચ શાલિઅક્ષતને લઈ જઈને પહેલી વર્ષમાં મહાવૃષ્ટિ થાય ત્યારે એક નાની ક્યારીને સારી રીતે સાફ કરીને આ પાંચ દાણાને વાવજો. બે-ત્રણ વખત ઉત્કોપ-નિકોપ કરજો, ફરતી વાડ કરાવજો. કરાવીને સંરક્ષણ, સંગોપન કરી અનુક્રમે વૃદ્ધિ કરજો. ત્યારે તે કૌટુંબિકોએ રોહિણીની આ વાતને સ્વીકારી, તે પાંચ દાણા લીધા. પછી અનુક્રમે સંરક્ષણ, સંગોપન કરતા વિચરે છે. ત્યારે તે કૌટુંબિકોએ પહેલી વર્ષમાં મહાવૃષ્ટિકાયમાં નાની ક્યારી સાફ કરી, કરીને તે પાંચ દાણા વાવે છે - x - યાવત્ - x - સંવર્ધિત કરતા વિચરે છે.

ત્યારપછી તે શાલી અનુક્રમે સંરક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કરતા શાલી થયા, કૃષ્ણ-કૃષ્ણાવભાસ યાવત્ પ્રાસાદીય થયા.

ત્યારપછી તે શાલીમાં પાન આવ્યા, વર્તિત થયા, ગર્ભિત થયા, પ્રસૂત થયા, સુગંધી, ક્ષીરાદિક, બદ્ધફલ, પકવ થઈ તૈયાર થઈ ગયા, શલ્યકિત-પત્રકિત-હરિતપર્વકાંડ થઈ યાવત્ શાલિ ઉપજ્યા.

ત્યારે તે કૌટુંબિકોએ શાલિ પત્રવાળા યાવત્ શલ્યકિત-પત્રાકિત થયા

જાણીને તીક્ષ્ણ, નવપર્યવ થયા. કાતરથી કાપ્યા, કાપીને હથેળીથી મર્દન કર્યું, કરીને સાફ કર્યા. તેનાથી તે ચોખ્ખા, શૂચિ, અખંડ, અસ્ફોટિત અને સૂપડાથી ઝાટકીને સાફ કર્યા, તે માગધક પ્રસ્થક પ્રમાણ થયા.

ત્યારે તે કૌટુંબિકોએ તે શાલીને નવા ઘડામાં ભર્યા. ભરીને માટીનો લેપ કર્યો, લાંછિત-મુદ્રિત કર્યા. કોઠારના એક ભાગમાં રાખ્યા. રાખીને સંરક્ષણ-સંગોપન કરતા વિચરે છે ત્યારપછી તે કૌટુંબિકોએ બીજી વર્ષા ઋતુમાં પહેલા વર્ષાકાળે મહાવૃષ્ટિમાં નાની ક્યારી સાફ કરી, તે શાલીને વાવ્યા, બીજી-ત્રીજી વખત ઉત્કોપ-નિકોપ કર્યો યાવત્ લણ્યા યાવત્ પગના તળીયાથી તેનું મર્દન કર્યું. સાફ કર્યા. તે શાલિ ઘણાં કુડવ થઈ ગયા યાવત્ એક દેશમાં સ્થાપ્યા. સંરક્ષણ-સંગોપન કરતા રહ્યા.

ત્યારપછી તે કૌટુંબિકોએ ત્રીજી વર્ષાઋતુમાં મહાવૃષ્ટિકાયમાં ઘણાં ક્યારા સાફ કર્યા યાવત્ લણ્યા. વહન કર્યું, ખલિહાનમાં રાખ્યા, મસળ્યા યાવત્ ઘણાં કુંબો થયા ત્યારે તે કૌટુંબિકો શાલીને કોઠારમાં નાંખી યાવત્ વિચરે છે. ચોથી વર્ષાઋતુમાં ઘણા સેંકડો કુંબ થયા.

ત્યારે તે ધન્ય, પાંચમું વર્ષ યાલતું હતું, ત્યારે મધ્ય રાત્રિએ આવો વિચાર થયો. નિશ્ચે મેં પાંચ વર્ષ પહેલાં પાંચમાં વર્ષમાં ચારે પુત્રવધૂને પરિક્ષાર્થે પાંચ શાલિ-અક્ષત હાથમાં આપેલ, તો મારે ઉચિત છે કે કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી પાંચ શાલિ અક્ષત પાછા માંગુ યાવત્ જાણું કે કોણે કઈ રીતે તેનું સંરક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કર્યું છે ? યાવત્ એમ વિચારીને કાલે યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી વિપુલ અશનાદિ બનાવી મિત્ર, જ્ઞાતિજન આદિ, ચારે પુત્રવધૂના કુલગૃહ યાવત્ સન્માનીને, તે જ મિત્ર આદિ તથા ચાર પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની સન્મુખ મોટી પુત્રવધૂ ઉજ્જિતકાને બોલાવીને આમ કહ્યું - હે પુત્રી ! આજથી પાંચમાં વર્ષ પૂર્વે - x - તારા હાથમાં પાંચ શાલિઅક્ષત આપીને કહેલ કે જ્યારે હું પાંચ શાલિ-અક્ષત માંગુ, ત્યારે તું મને પાછા આપજે - x - એ અર્થ સમર્થ છે ?

હા, છે. તો હે પુત્રી ! મને તે શાલિઅક્ષત પાછા આપ. ત્યારે ધન્ય પાસે આ વાત સાંભળીને તે ઉજ્જિતકા કોઠારમાં ગઈ, જઈને પાલામાંથી પાંચ દાણા લઈ, ધન્યના હાથમાં તે આપ્યા. ત્યારે ધન્યએ ઉજ્જિતકાને સોગંદ આપીને પૂછ્યું કે - હે પુત્રી ! આ તે જ શાલિઅક્ષત છે કે બીજા છે ? ત્યારે ઉજ્જિતકાએ ધન્યને કહ્યું - હે તાત ! આપે આજથી અતીત પાંચમાં સંવત્સરમાં આ મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ યાવત્ વિચરજે, એમ કહેલું. ત્યારે મેં આપની વાત સ્વીકારેલી, તે પાંચ શાલિઅક્ષત લઈને એકાંતમાં જઈને, મને એવો સંકલ્પ થયેલો કે સસુરજીના કોઠારમાં ઘણાં શાલિ છે યાવત્ મારા કામમાં લાગી ગઈ, તો હે પિતાજી ! આ તે પાંચ શાલિઅક્ષત તે નથી, પણ અન્ય છે.

ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહે ઉજ્જિતકાની તે વાત સાંભળી, સમજી, યાવત્ અતિ કોષિત થઈ ઉજ્જિતકાને તે મિત્ર, જ્ઞાતિ તથા ચાર પુત્રવધૂના કુલગૃહ વર્ગની આગળ તે કુલગૃહની રાખ કે છાણ ફેંકનારી, કચરો કાઢનારી, ઘોવા

કે સ્નાન માટે પાણી દેનારી અને બહારની દાસી કાર્ય કરનારી રૂપે નિયુક્ત કરી. - - એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણ ! જે આપણા સાધુ-સાધ્વી યાવત્ દીક્ષા લઈને, તે પાંચ મહાવ્રતને ફેંકી દે છે, તે આ ભવમાં ઘણાં સાધુ-સાધ્વીં યાવત્ ઉજ્જિઝકા માફક ભ્રમણ કરશે.

એ પ્રમાણે ભોગવતી પણ જાણવી. વિશેષ એ કે તેણીને ખાંડનારી, ફૂટનારી, પીસનારી, છોતરા ઉતારનારી, રાંધનારી, પીરસનારી, પરિભાગ કરનારી, ઘરમાં દાસીકાર્ય કરનારી, રસોઈ કરનારી રૂપે સ્થાપી. - - આ પ્રમાણે આપણા જે સાધુ-સાધ્વી આ પાંચ મહાવ્રતને ફોડનારા થાય છે, તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણાદિ દ્વારા યાવત્ હીલણાદિ પામે છે.

એ પ્રમાણે રક્ષિકાને પણ જાણવી. વિશેષ એ કે - તેણી વાસગૃહે ગઈ, મંજૂષા ખોલી, પછી રત્નકરંડકમાંથી પાંચ શાલિ-અક્ષત લઈને ધન્ય પાસે આવી, આવીને પાંચ શાલિ-અક્ષત ધન્યના હાથમાં આપ્યા. ત્યારપછી તે ધન્યએ રક્ષિકાને કહ્યું - હે પુત્રી ! આ પાંચ દાણા તે જ છે કે બીજા છે ? ત્યારે રક્ષિકાએ ધન્યને કહ્યું - હે તાત ! આ તે જ પાંચ દાણા છે, બીજા નહીં. હે પુત્રી ! કઈ રીતે ? હે તાત ! તમે આ પાંચ યાવત્ થશે, આ કારણે તે પાંચ દાણા શુદ્ધ વસ્ત્રમાં યાવત્ ભિસંધ્ય સાર સંભાળ કરતી રહી. તેથી આ કારણે હે તાત ! આ પાંચ દાણા તે જ છે, બીજા નહીં. ત્યારે તે ધન્યે રક્ષિકાની પાસે આ વાત સાંભળી, હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ, તેણીને કુલગૃહના હિરણ્ય, કાંસ, દૂધ્ય, વિપુલ ધન યાવત્ સ્વાપતેયની ભાંડાગારિણી રૂપે સ્થાપી.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણ ! યાવત્ જે પાંચ મહાવ્રતનો રક્ષક થાય છે, તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણાદિને અર્ચનીય થાય છે.

રોહિણી પણ તેમજ જાણવી. વિશેષ એ - હે તાત ! તમે ઘણાં ગાડાં-ગાડી આપો. જેથી હું તમને તે પાંચ શાલિ-અક્ષત પાછા આપું. ત્યારે ધન્યે રોહિણીને કહ્યું - હે પુત્રી ! તું મને તે પાંચ દાણા, ગાડાં-ગાડીમાં ભરીને કઈ રીતે આપીશ ? ત્યારે રોહિણીએ ધન્યને કહ્યું - હે તાત ! આપે અતીત પાંચમાં સંવત્સરમાં આ મિત્ર યાવત્ ઘણાં શત કુંભ થયા, તે ક્રમે હે તાત ! તમને તે પાંચ શાલિ અક્ષત ગાડાં-ગાડી ભરીને આપું છું.

ત્યારે ધન્યએ રોહિણીને ઘણાં ગાડાં-ગાડી આપ્યા. પછી રોહિણી તે લઈને પોતાના કુલગૃહે આવી, કોઠાર ખોલ્યો, પાલા ઉઘાડ્યા, ગાડાં-ગાડી ભર્યા પછી રાજગૃહનગરની વચ્ચેવચ્ચથી પોતાના ઘેર, ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવી. ત્યારે રાજગૃહના શ્રૃંગાટકે યાવત્ ઘણાં લોકો એકબીજાને એમ કહેવા લાગ્યા - દેવાનુપ્રિયો ! તે ધન્ય સાર્થવાહ ધન્ય છે, જેને રોહિણી જેવી પુત્રવધૂ છે, જેણે પાંચ શાલિ અક્ષત ગાડાં-ગાડી ભરીને આપ્યા.

ત્યારે તે ધન્યએ તે પાંચ દાણાને ગાડાં-ગાડી ભરીને આવતા જોયા. જોઈને હર્ષિત થઈને સ્વીકાર્યા. પછી તે જ મિત્ર, જ્ઞાતિં ચાર પુત્રવધૂના કુલગૃહ સન્મુખ રોહિણીવહુને તે કુલગૃહના ઘણાં કાર્યોમાં યાવત્ રહસ્યમાં પૂછવા યોગ્ય

યાવત્ વૃતાવૃત અને પ્રમાણભૂત સ્થાપી.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! યાવત્ પાંચ મહાવ્રતને સંવર્ધિત કરે છે, તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણાદિ યાવત્ સંસારથી મુક્ત થઈ જાય છે. જેમ તે રોહિણી.

ભગવંતે સાતમાં અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે.

● વિવેચન-૭૫ :-

સુગમ છે. વિશેષ આ - ગચંસિ - ગ્રામાદિમાં જતા, સ્યુત-અનાચાર વડે પોતાની પદથી પતિત, ભગ્ન-વાત્ આદિ વડે કુબ્જ, ખંજત્વકરણથી અસમર્થ થયેલ. લુગ્ગંસિ-જીર્ણતા પામેલ, શટિત-વિવિધ વ્યાધિથી શીર્ણતા પામેલ. પતિત-પ્રાસાદ કે મંચકમાં ગ્લાન ભાવથી, વિદેશસ્થ-વિદેશમાં જઈને ત્યાં રહેલ, વિપ્રોષિત-દેશાંતરગમન પ્રવૃત.

આધાર-આશ્રય, પ્રતિબંધ-પ્રમાર્જન શલાકાદિવત્. કુલગૃહ-પિતૃગૃહ, તદ્વર્ગ-માતાપિતાદિ, ન ખાઈને સંરક્ષે, સંવરણથી સંગોપે, બહુત્વ કરણથી સંવર્ધે છોલ્લેઈ-તુષ્ટ રહિત કરે. અણુગિલઈ-ખાઈ જવું.

પતિય-પાંદડા આવ્યા, વતિય-ડાંગરના પાન મધ્યે શલાકા પરિવેષ્ટનથી નાલરૂપતાથી વૃત થાય અથવા શાખાદિના સમપણે વૃત થયેલ. પાઠાંતરથી ત્વચાવાણું. ગર્ભિતા-ડોડા થવા. પ્રસૂતા-પત્રગર્ભથી નીકળેલ. આગતગંધા-સુરભિગંધવાળા થયેલ. ક્ષીરકિત-ક્ષીરવાળા થયા. બદ્ધફલા-ક્ષીરના ફળપણે બંધાવાથી. પક્વ-કાઠિન્ય પામેલ. પર્યાગતા-સર્વ નિષ્પન્નતા પામેલ - X - શલ્યકિતા-શુષ્ક પત્રપણે શલાકા થવી. - X - હરિયપ્વકંડ-હરિત, નીલવર્ણ. પર્વકાંડ-નાલવાળા થયા.

નવપજ્જાણ - પ્રત્યગ્ર, લુહાર વડે આતાપિત, કુટ્ટિત-તીક્ષ્ણ ધારી કરેલ - X - અસિય - દાંતરડુ, અખંડ-સકલ - X - સ્ફૂટ-શોધિત.

માગહૃ પથ્થા - બે અસતીની એક પસલી, બે સલીની સેતિકા, ચાર સેતિકાનો કુડવ, ચાર કુડવનો પ્રસ્થક. આ પ્રમાણથી મગધ દેશમાં વ્યવહૃત તે પ્રસ્થ-માગધપ્રસ્થ.

અપ્લિપત્તિ - ઘડાના મુખને ટાંકીને, છાણાદિથી છિદ્ર પુરવા, લિંપેતિ - ઘડાનું મુખ છાણાદિ વડે ફરી મર્મૂષ કરે છે. લાંછિત-રેખાદિથી, મુદ્રિત-માટીની મુદ્રા વડે. મુરલ-માન વિશેષ, ખલક-ધાન્યને મલવાની ભૂમિ ચાર પ્રસ્થનો આટક, છ આટકનો જઘન્ય કુંભ, ૮૦-આટકનો મધ્યમ અને ૧૦૦ આટકનો ઉત્કૃષ્ટ કુંભ. ક્ષારોષ્ટ્રિકા-રાખ પરઠવવી, કચવરોષ્ટ્રિકા-કચરા શોધનારી, સમુક્ષિકા-સવારે ગૃહાંગણમાં પાણી છાંટનારી, સંપુષ્ટિય-પગ વગેરે લુંછનાર, સમ્માર્જિકા-ઘરની અંદર-બહાર કરિકાવાહિકા, પાદોદકદાયાિકા-પગ ધોનારી - X - બહારના દાસ કાર્ય કરનારી.

કંડયંતિકા-ચોખાને બળામાંથી લઈ છોતરા ઉખેડનારી, કુટ્ટયંતિકા-તલ આદિનું ચૂર્ણ કરનારી, પેષયંતિકા-ઘઉં આદિને દળનાર, રુંધયંતિકા-ચંપ્રમાં ડાંગર-કોદવાદિને છોતરા રહિત કરનાર, રંધયંતિકા-ચોખાને રાંધનારી, પરિવેષયંતિકા-ભોજન પીરસનારી, પરિભાજયંતિકા-પર્વદિને સ્વજનગૃહમાં ખંડખાદાદિનો ભાગ કરનારી. - X -

સગડીસાગડ-ગાડાં, ગાડીનો સમૂહ. દલાહ-આપો. પ્રતિ નિર્ચાતયામિ-સમર્પિત

કરો. આ દેષાંતનો વિશેષ ઉપનય કહે છે -

શ્રેષ્ઠી જેવા ગુરુ, જ્ઞાતિજન જેવો શ્રમણસંઘ, વહુઓ જેવા ભવો, સાલિકણ જેવા વ્રત જેમ ઉજ્જિઝકા નામે શાલિ કૈંકવાથી સ્વનામ સાર્થક કરી દાસીપણે અસંખ્ય દુઃખ પામી, ભલ્ય, જે કોઈ સંઘ સમક્ષ, ગુરુએ આપેલ મહાવ્રતને સ્વીકારીને મહામોહથી તણુ દે. તે આ જ ભવમાં લોકોને ધિક્કાર પાત્ર થાય, પરલોકમાં દુઃખાર્ત થઈ વિવિધ યોનિમાં ભટકે.

જેમ તે યથાર્થ નામવાળી તે ભોગવતી શાલિકણ ખાઈ ગઈ, વિશેષ પ્રેષણકારિતાથી દુઃખ જ પામ્યા. તે રીતે જે મહાવ્રતોને આજીવિકા બનાવીને ખાય છે, આહારાદિમાં આસક્ત થઈ મોક્ષ સાધનની ઈચ્છાનો ત્યાગ કરે છે. તે અહીં યથેચ્છ પ્રાપ્ત આહારાદિ લિંગ થઈને વિદ્વાનો વડે પૂજાતા નથી, પરલોકમાં પણ દુઃખી થાય છે.

યથાર્થ નામવાળી તે રક્ષિકાએ શાલિકણનું રક્ષણ કર્યું, પરિજન માન્ય થઈ, ભોગ સુખને પામી. તેમ જે જીવ પાંચ મહાવ્રતોને સમ્યક્ સ્વીકારીને થોડો પણ પ્રમાદ વર્જીને નિરતિયાર પાળે છે, તે. તે આત્મહિતમાં એક રત થઈ આ લોકમાં વિદ્વાનો વડે “પ્રણત પાદ” થઈ એકાંત સુખી થાય છે, પરભવે મોક્ષ પામે છે.

યથાર્થ નામવાળી રોહિણીએ શાલિને રોપ્યા, તેની વૃદ્ધિ કરી, તેમ જે ભલ્ય વ્રતોને પામીને આત્મા વડે સમ્યક્ પાળે છે, અનેકના હિત હેતુથી બીજા ભલ્યોને તે આપે છે. તે અહીં સંઘપ્રધાન. યુગપ્રધાન સંશબ્દથી પામે છે. ગૌતમસ્વામી વત્ સ્વ-પર કલ્યાણકારક. તીર્થની વૃદ્ધિ કરનાર - X - તે ક્રમથી સિદ્ધિને પામે છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૭-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

ॐ અધ્યયન-૮-“મલ્લિ” ॐ

— X — X — X — X —

૦ હવે આઠમાં ‘જ્ઞાત’ની વ્યાખ્યા - તેનો પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વમાં મહાવ્રતોની વિરાધના-અવિરાધના અનર્થ-અર્થ કહ્યા. અહીં મહાવ્રતને અલ્પ માયાશલ્યથી દૂષિત કરનારનું ફળ કહે છે -

● સૂત્ર-૭૬ થી ૮૦ :-

[૭૬] ભગવન્ ! જો ભગવંતે સાતમા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો હે ભગવન્ ! આઠમા અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે આ જ જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મેરુ પર્વતની પશ્ચિમે નિષધ વર્ષધર પર્વતની ઉત્તરે, શીતોદા મહાનદીની દક્ષિણે સુખાવહ વક્ષાર પર્વતની પશ્ચિમે, પશ્ચિમ લવણસમુદ્રની પૂર્વે સલિલાવતી નામે વિજય હતી. તે સલિલાવતી વિજયની વીતશોકા નામે રાજધાની હતી. તે નવ યોજન પહોળી યાવત્ દેવલોક સમાન હતી.

તે વીતશોકા રાજધાનીના ઈશાન ખૂણામાં ‘ઈન્દ્રકુંભ’ ઉદ્યાન હતું, તે વીતશોકા રાજધાનીમાં બલ નામે રાજા હતો, તેને ધારિણી આદિ ૧૦૦૦ રાણી, અંતઃપુરમાં હતી. તે ધારિણી કોઈ દિવસે સીંહનું સ્વપ્ન જોઈને જાગી યાવત્ મહાબલ નામે પુત્ર થયો. યાવત્ ભોગ સમર્થ થયો. તે મહાબલના માતાપિતાએ એક સમાન એવી કમલશ્રી આદિ ૫૦૦ ઉત્તમ રાજકન્યા સાથે એક દિવસે પાણિ ગ્રહણ કરાવ્યું, ૫૦૦ પ્રાસાદો આદિ ૫૦૦નો દાયજો આપ્યો. યાવત્ [ભોગ ભોગવતો] વિચરે છે.

ઈન્દ્રકુંભ ઉદ્યાનમાં સ્થવિર પદાર્યા, પર્ષદા નીકળી, બલ રાજા પણ નીકળ્યો. ધર્મ સાંભળી, સમજી, યાવત્ મહાબલકુમારને રાજ્યઉપર પ્રતિષ્ઠિત કરી યાવત્ અગિયાર અંગવિદ્ થયા. ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પચાચિ પાળીને ચારુ પર્વતે માસ ભક્ત વડે સિદ્ધ થયા.

ત્યારે તે કમલશ્રીએ કોઈ દિવસે સીંહનું સ્વપ્ન જોઈને યાવત્ બલભદ્ર કુમાર જન્મ્યો, યુવરાજ થયો. તે મહાબલ રાજાને આ છ બાલમિત્ર હતા - અચલ, ઘરણ, પૂરણ, વસુ, વૈશ્રમણ, અભિચંદ્ર. તેઓ સાથે જન્મ્યા યાવત્ સાથે વૃદ્ધિ પામ્યા. આત્માનો નિસ્તાર કરવાનો નિર્ણય કરી, પરસ્પર આ અર્થને સ્વીકાર્યો.

તે કાળે, તે સમયે ઈન્દ્રકુંભ ઉદ્યાનમાં સ્થવિર પદાર્યા. મહાબલે ધર્મ સાંભળ્યો. વિશેષ આ - છ બાલમિત્રોને પૂછીને અને બલભદ્ર કુમારને રાજ્યમાં સ્થાપીને યાવત્ છ બાલ મિત્રોને પૂછે છે, ત્યારે તે છ એ મહાબલ રાજાને કહે છે - હે દેવાનુપિય ! જો તમે દીક્ષા લો, તો અમારે બીજો કોણ આધાર છે ? યાવત્ દીક્ષા લઈશું.

ત્યારે તે મહાબલ રાજાએ તે છ એને કહ્યું - જો તમે મારી સાથે યાવત્ દીક્ષા લો છો, તો જઈને પોત-પોતાના મોટા પુત્રને રાજ્યમાં સ્થાપી, સહસ્રપુરુષ

વાહિની શિક્ષિકામાં આરૂઢ થઈ યાવત્ આવો. ત્યારપછી તે મહાબલ રાજા છ એ બાળમિત્રોને આવતા જોયા, જોઈને હર્ષિત થઈ યાવત્ કૌટુંબિક પુરુષોને કહી યાવત્ બલભદ્રનો રાજ્યાભિષેક કરાવીને અનુમતી માંગી.

ત્યારપછી મહાબલ રાજાએ યાવત્ મહા ઋષિપૂર્વક દીક્ષા લીધી, અગિયાર અંગો ભણ્યા, ઘણાં ઉપવાસાદિ કરી યાવત્ આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે. પછી તે મહાબલ આદિ સાતે સાધુ કોઈ દિવસે એકઠા થયા, પરસ્પર વાતો કરતા એવો સંકલ્પ ઉપજ્યો કે હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણામાંથી જો કોઈ એક તપકર્મ સ્વીકારીને વિચરે, તો આપણે બધાંએ તે તપોકર્મ સ્વીકારીને વિચરવું. એમ નક્કી કરી એકબીજાની આ વાત સ્વીકારીને ઘણાં ઉપવાસાદિથી યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારે તે મહાબલ મુનિએ આ કારણે સ્ત્રીનામ ગોત્રકર્મ બાંધ્યું - જ્યારે મહાબલ સિવાયના છ મુનિ ઉપવાસ કરે, ત્યારે તે મહાબલ મુનિ છઠ્ઠ કરતા, જ્યારે તે બધાં છઠ્ઠ કરે ત્યારે મહાબલ મુનિ અઢમ કરતા, અઢમે ચાર ઉપવાસાદિ જાણવું. [જે કે] આ વીશ કારણોને વારંવાર સેવીને તેમણે તીર્થકર નામ ગોત્રકર્મ [પણ] બાંધ્યું.

[૭૭,૭૮,૭૯] અરહંત, સિદ્ધ, પ્રવચન, ગુરુ, સ્થવિર, બહુશ્રુત, તપસ્વી [આ સાતેની] વત્સલતા, અભીક્ષણ જ્ઞાનોપયોગ... દર્શન, વિનય, આવશ્યક, નિરતિચાર શીલવ્રત, ક્ષણલવ, તપ, ત્યાગ, વૈયાવચ્ચ, સમાધિ... અપૂર્વ નાણગ્રહણ, શ્રુતભક્તિ, પ્રવચન પ્રભાવના. આ વીશ કારણોથી જીવ તીર્થકરત્વ પામે. [અન્યત્ર આમાં પાઠ ભેદ જોવા મળે છે.]

[૮૦] ત્યારે તે મહાબલ આદિ સાત મુનિઓ માસિકી ભિક્ષુપ્રતિમા સ્વીકારીને વિચરે છે યાવત્ (બાસ્મી) એકરાખિકી.

ત્યારપછી તે મહાબલ આદિ સાતે મુનિ લઘુ સીંહનિષ્કીડિત તપોકર્મ સ્વીકારીને રહે છે. ઉપવાસ કરીને સર્વકામગુણિત પારણું કરે છે. પછી બે ઉપવાસ - પછી એક ઉપવાસ, પછી અઢમ-પછી છઠ્ઠ, પછી ચાર ઉપવાસ-પછી અઢમ, પછી પાંચ ઉપવાસ - પછી ચાર ઉપવાસ, પછી છ ઉપવાસ-પછી પાંચ, પછી સાત ઉપવાસ-પછી છ, પછી આઠ ઉપવાસ - પછી છ, પછી નવ ઉપવાસ - પછી આઠ, પછી નવ ઉપવાસ - પછી સાત, પછી આઠ ઉપવાસ - પછી છ, પછી સાત ઉપવાસ -પછી પાંચ, પછી છ ઉપવાસ - પછી ચાર, પછી પાંચ ઉપવાસ - પછી અઢમ, પછી ચાર ઉપવાસ - પછી બે, પછી અઢમ-પછી એક ઉપવાસ કરીને છઠ્ઠ કરે છે, કરીને ઉપવાસ કરે છે. બધામાં સર્વકામગુણિત પારણું કરે છે. એ રીતે આ લઘુસીંહનિષ્કીડિત તપની પહેલી પરિપાટી છ માસ અને સાત અહોરાત્રથી યથાસૂત્ર યાવત્ આરાધિત થાય છે.

ત્યારપછી બીજી પરિપાટીમાં ઉપવાસ કરે છે, ઈત્યાદિ. વિશેષ એ કે વિગર્હરહિત પારણું કરે છે. - - - એ રીતે ત્રીજી પરિપાટીમાં વિશેષ એ કે અલેપકૃત્ પારણું કરે છે. - - - એ રીતે ચોથી પરિપાટી જાણવી. વિશેષ એ કે - પારણામાં આર્યબિલ કરે છે. - - ત્યારે તે મહાબલ પ્રમુખ સાત મુનિ લઘુસિંહ

નિષ્કીડિત તપોકર્મ બે વર્ષ, ૨૮-અહોરાત્ર વડે યથાસૂત્ર યાવત્ આજ્ઞાનુસાર આરાધે છે.

ત્યારપછી સ્થવિર ભગવંતો પાસે આવીને તેમને વાંદી, નમીને આમ કહ્યું - હે ભગવન્ ! અમે મહા સીંહનિષ્કીડિત તપ કરવા ઈચ્છીએ છીએ ઈત્યાદિ પૂર્વવત્. વિશેષ એ કે - સોળ ઉપવાસ કરીને પાછા ફરે છે. એક પરિપાટીમાં એક વર્ષ, છ માસ, ૧૮ અહોરાત્રે પૂર્ણ થાય છે. આખો તપ છ વર્ષ, બે માસ, ૧૨-અહોરાત્રથી થાય.

ત્યારે તે મહાબલ આદિ સાત મુનિઓ મહાસીંહનિષ્કીડિત તપ યથાસૂત્ર યાવત્ આરાધીને સ્થવિર ભગવંતો પાસે આવે છે, આવીને તેમને વાંદે છે, નમે છે. પછી ઘણાં ઉપવાસ યાવત્ કરતા વિચરે છે. ત્યારે તે મહાબલ આદિ સાત મુનિ તે ઉદાર તપથી સ્કંદક માફક શુષ્ક, રુક્ષ થયા. વિશેષ એ કે - સ્થવિરોને પૂછીને ચારુ પર્વતે ચડે છે. યાવત્ બે માસિકી સંલેખના કરીને, ૧૨૦ ભક્તનું અનશન કરીને, ૮૪-લાખ વર્ષોનો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળીને, ૮૪-લાખ સર્વાયુ પાળીને જયંત વિમાને દેવપણે ઉપજ્યા.

● વિવેચન-૭૬ થી ૮૦ :-

બધું સુગમ છે. વિશેષ આ - શીતોદાના દક્ષિણ કિનારે જે સલિલાવતી કહ્યું, તે બીજા ગ્રંથમાં નલિનાવતી કહી છે. ચક્રવર્તી વિજય-ચક્રવર્તીએ જિતવાનો ક્ષેત્રખંડ. ઇમેણ કારણ-પ્રતિજ્ઞા જુદી અને પ્રવૃત્તિ જુદી કરવી, આ માયારૂપ છે. માયા જ સ્ત્રીત્વનું નિમિત્ત સંભળાય છે. - X - સ્ત્રીનામ-સ્ત્રી પરિણામ, જેના ઉદયે સ્ત્રીત્વ થાય. જેનું ગોત્ર છે, તે સ્ત્રી નામ ગોત્ર અથવા જે સ્ત્રીપ્રાયોગ્ય નામકર્મ ગોત્ર, તે સ્ત્રીનામ ગોત્ર - કર્મ બાંધ્યું. સ્ત્રીનામકર્મ મિથ્યાત્વ અનંતાનુબંધી પ્રત્યયપણાથી છે, તેથી તે કાળે મિથ્યાત્વ અથવા સાસ્વાદન અનુભવેલ હતું. - X - X -

અરહંત ગાહાં અર્હત્ આદિ સાત પદો, તેમાં પ્રવચન-શ્રુતજ્ઞાન, તેના ઉપયોગથી અથવા સંઘ ગુરુ-ધર્મોપદેશક, સ્થવિર-જાતિ, શ્રુત, પર્યાય એ ત્રણ ભેદથી. - X - બહુશ્રુત-પરસ્પર અપેક્ષા વડે અધિક જ્ઞાતા. તપસ્વી-અનશનાદિ વિચિત્ર તપયુક્ત, અથવા સામાન્ય સાધુ. તેમાં અરહંતાદિ સાતેની વત્સલતા-વાત્સલ્ય વડે - અનુરાગથી, યથાવસ્થિત ગુણના કીર્તનરૂપ. - X -

તેસિં - આ જગત્ વંદનીય અરહંતાદિ, તેમાં અભીક્ષણ-અનવરત જ્ઞાનોપયોગ. દંસણ ગાથા:- દર્શન-સમ્યકત્વ, વિનયજ્ઞાનાદિ વિષય. તેમાં નિરતિચાર થઈને. આવશ્યક-અવશ્ય કર્તવ્ય સંયમ વ્યાપાર નિષ્પન્ન, તેમાં નિરતિચાર થઈને. શીલ - ઉત્તરગુણ અને વ્રત - મૂલગુણ, તેમાં નિરતિચાર થઈને.

ક્ષણલવ-કાળનું લક્ષણ છે, તેમાં સંવેગ ભાવના, ધ્યાન આસેવનથી નિર્વર્તિત તપ-ત્યાગથી નિર્વર્તિત. સમાધિ-ગુરુ આદિના કાર્યકરણ દ્વારથી ચિત્ત સ્વાસ્થ્ય ઉત્પાદનથી નિર્વર્તિત. અપૂર્વ જ્ઞાન ગ્રહણ થકી નિર્વર્તિત. શ્રુતભક્તિ યુક્ત પ્રવચન પ્રભાવના, શ્રુતભક્તિ પ્રવચનપ્રભાવના વડે નિર્વર્તિત. યથાશક્તિ માગદિશનાદિ. વડે પ્રવચન પ્રભાવના. ઉક્ત હેતુ તીર્થકરત્વ કારણરૂપે કહ્યા. - X -

જાવ ઇગરાય - બે માસિકી, ત્રણ માસિકી, ચાર માસિકી, પાંચ માસિકી, છ માસિકી, સાતમાસિકી, પહેલી સાત અહોરાત્રિકી, બીજી સાત અહોરાત્રિકી, ત્રીજી સાત અહોરાત્રિકી, અહોરાત્રિકી.

સિંહનિહિડિત-સિંહ જ વિચરતા પાછળના ભાગને અવલોકે છે, તેમ અહીં પણ બતાવ્યું. આ તપ બે ભેદે છે - મહા અને લઘુ. તેમાં લઘુ સિંહનિહિડિતમાં એકથી નવ ઉપવાસ સુધી પછી પાછા ફરતા નવથી એક ઉપવાસ સુધી. તે બંનેની વચ્ચે છ-છ ઉપવાસ સહિત આવે છે. અહીં - X - ૧૫૪ તપના દિવસ અને ૩૩-પારણા દિનની એક પરિપાટી છ માસ અને સાત રાતદિવસ અધિક થાય છે. પહેલી પરિપાટીમાં બધાં સર્વકામગુણિક પારણા-વિગઈયુક્ત પારણા. બીજામાં વિગઈ સહિત, ત્રીજામાં અલેખકૃત, ચોથામાં આયંબિલથી પારણું. પહેલી પરિપાટીનું ચારગણું તે સર્વ પ્રમાણ.

મહાસિંહનિહિડિત પણ એ રીતે જ થાય. માત્ર-ઉપવાસથી ૧૬ ઉપવાસ સુધીની પ્રત્યાવૃત્તિમાં ૧૬થી એક ઉપવાસ પર્યન્ત મધ્યે ૧૫-૧૫ ઉપવાસાદિ બધું સ્વયં જાણવું. સ્કંદક, ભગવતીના બીજા શતકમાં છે તે, અથવા અહીં જેમ મેઘકુમારમાં વર્ણવ્યું તે. - X - રોજના બે ભોજન પ્રસિદ્ધ હોવાથી બે માસના ઉપવાસમાં ૧૨૦ ભક્ત, જયંત તે અનુત્તરવિમાન.

● સૂત્ર-૮૧ :-

ત્યાં કેટલાંક દેવોની સ્થિતિ ૩૨-સાગરોપમ છે, ત્યાં મહાબલ સિવાયના છ દેવોની સ્થિતિ દેશોન ૩૨-સાગરોપમ હતી, મહાબલ દેવની પ્રતિપૂર્ણ ૩૨-સાગરોપમ સ્થિતિ હતી.

ત્યારપછી તે મહાબલ સિવાયના છ દેવો ત્યાંથી આયુ-સ્થિતિ-ભવનો ક્ષય થતાં અનંતર ચ્યવીને આ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં વિશુદ્ધ પિતૃ-માતૃ વંશમાં રાજકુળમાં અલગ-અલગ કુમારપણે ઉત્પન્ન થયા. તે આ - પ્રતિબુદ્ધિ ઈશ્વરકુ રાજ-પ્રતિબુદ્ધિ અંગરાજ-ચંદ્રચાય, કાશીરાજ-શંખ, કુલાલાધિપતિ રુક્મિ, કુરુરાજ-અદીનશત્રુ, પંચાલાધિપતિ જિતશત્રુ. - -

ત્યારપછી મહાબલ દેવ ત્રણ જ્ઞાન સહિત, ઉચ્ચ સ્થાન સ્થિત ગ્રહોમાં, સૌમ્ય, વિતિમિર અને વિશુદ્ધ દિશા હતી, જયકારી શકુનમાં, દક્ષિણી-અનુકૂળ-ભૂમિમાં પ્રસરતો વાયુ વહેતો હતો ત્યારે, ધાન્ય નિષ્પન્ન થયેલ કાળમાં, પ્રમુદીત-પ્રક્રિડીત-જનપદ હતું ત્યારે મધ્ય રાત્રિ કાળ સમયમાં, અશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ થતા, હેમંતઋતુના ચોથો માસ, આઠમો પક્ષ, ફાગણ સુદ ચોથે જયંત વિમાનથી બીજી સાગરોપમ સ્થિતિ પૂર્ણ કરી, અનંતર ચ્યવીને, આ જ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં મિથિલા રાજધાનીમાં કુંભ રાજાની પ્રભાવતી રાણીની કુક્ષીમાં દેવ સંબંધી આહાર-શરીર-ભવ છોડીને ગર્ભપણે ઉપજ્યા.

તે રાત્રે ચૌદ મહારવણ જોયા-વર્ણન. કુંભ રાજાને કહેવું. સ્વપ્ન પાઠકોને પૂછ્યા. યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારપછી તે પ્રભાવતીને ત્રણ માસ પ્રતિપૂર્ણ થતાં આવા સ્વરૂપનો દોહ

ઉપજ્યો-તે માતાઓ ધન્ય છે, જે જલ-સ્થલજ ઉત્પન્ન અને દેદીચ્યમાન, પંચવર્ણી પુષ્પમાળાથી આચ્છાદિત-પ્રચ્છાદિત શય્યામાં સુખથી સુતી વિચરે છે, પાડલ-માલતી-ચંપક-અશોક-પુત્રાગ-નાગ-મરુત-દમનક-અનવધ-કોરંટ પત્રોથી ગુંથેલી, પરમ સુખદ સ્પર્શવાળી, દર્શનીય, મહા સુગંધયુક્ત શ્રી દામકાંડના સમૂહને સુંઘતી દોહદ પૂર્ણ કરે છે.

ત્યારપછી તે પ્રભાવતી રાણીને આવા સ્વરૂપના દોહદ ઉત્પન્ન થયેલ જાણીને, નીકટવર્તી વ્યંતર દેવો જલ્દીથી જલ-સ્થલજ યાવત્ પંચવર્ણી કુંભ અને ભાર પ્રમાણ પુષ્પ કુંભ રાજાના ભવનમાં સંહરે છે. એક મહાન્ શ્રીદામ કાંડ યાવત્ સુગંધ છોડતું લાવે છે. ત્યારે તે પ્રભાવતી રાણી જલસ્થલજ યાવત્ માલ્યથી દોહદને પૂર્ણ કરે છે ત્યારે તે પ્રભાવતી રાણી પ્રશસ્ત દોહદ થઈને યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારપછી તે પ્રભાવતી દેવી નવ માસ અને સાડા સાત દિવસ પૂર્ણ થતાં, હેમંતઋતુના પહેલા માસે, બીજા પક્ષમાં, માગસર સુદ-૧૧-ના મધ્ય રાત્રિમાં, અશ્વિની નક્ષત્રમાં, ઉચ્ચ સ્થાને ગ્રહો હતા, યાવત્ પ્રમુદિત-પ્રક્રિડિત જનપદમાં અરોગી માતાએ અરોગી ૧૯માં તીર્થકરને જન્મ આપ્યો.

● વિવેચન-૮૧ :-

ઈશ્વરકુ વંશજ કે ઈશ્વરકુ જનપદનો રાજા, તે કોશલ જનપદ પણ કહેવાય છે. જેમાં અયોધ્યા નગરી છે. અંગરાય-અંગજનપદ. જેમાં કાંપિલ્ય-ચંપાનગરી છે, કાશી જનપદમાં વારાણસી છે ઈત્યાદિ - X -

ઉચ્ચદ્વારસ્થિત-સૂર્ય આદિ ગ્રહો, મેષાદિ રાશિમાં ઉચ્ચ સ્થાને રહેલ હતા. મેષ-વૃષભ-મકર-કન્યા-કર્ક-મીન-તુલામાં ઉચ્ચ થાય છે. સૂર્યાદિના ઉચ્ચ અંશો અનુક્રમે ૧૦,૩,૨૮,૧૬,૫,૨૭,૨૦ કહ્યા છે.

સૌમ્ય-દિગ્દાહાદિ ઉત્પાદવર્જિત, વિતિમિર-તીર્થકર ગર્ભાધાનના અનુભાવથી અંધકાર રહિત, વિશુદ્ધ-ધૂળરહિત, જયિક-રાજાદિને વિજયકારી શકુન, પ્રદક્ષિણાવર્તતી અનુકૂળ, વાયુ વહેવાથી, ધાન્ય નિષ્પન્ન ભૂમિવાળો કાળ, તેથી હર્ષિત થઈ ક્રીડા કરતા વિદેહ જનપદમાં વસતા લોકો, શીતકાળનો ચોથો માસ, આઠમો પક્ષ તે ફાગણ સુદની ચોથ, મધ્યરાત્રિમાં. - - બીજી વાયનામાં ગ્રીષ્મમાં પહેલો માસ લખે છે, તેમાં ચૈત્રસુદ-૪- થાય. ત્યાંથી માગસર સુદ-૧૧-સુધીમાં સાતિરેક નવ માસ, અભિવર્ધિત માસની કલ્પનાથી સંભવે છે. અહીં સત્ય શું ? તે વિશિષ્ટ જ્ઞાનીગમ્ય છે.

અનંતર-અલ્પવહિત, ચમ્પતા-ત્યજીને, આહારાદિ-દેવ આહાર છોડીને, દેવગતિ છોડીને, વૈક્રિય શરીર છોડીને અથવા અપૂર્વાહાર છોડીને મનુષ્યાહાર ગ્રહણ. વ્યુત્કાંત-ઉત્પન્ન માલ્ય-પુષ્પ, અત્યુચપસ્યત્યુચ - આચ્છાદિત, પુનઃ પુનઃ આચ્છાદિત, નિવજ્ઞા-સુતેલ, શ્રીદામ્ન-શોભાવાળા પુષ્પોનું કાંડ-સમૂહ અથવા ગંડ-દંડ, પાટલ આદિ પુષ્પજાતિ છે. જો કે મરુબક-પત્રની જાતિ છે. અણોજજ-નિર્દોષ, કુબ્જક-શતપત્રિકા. મહયા ગંધદ્વંશિમુચંત-મહા પ્રકારે સુરભિગંધગુણ વૃષ્ટિ હેતુ પુદ્ગલ સમૂહ છોડતાં. - X - આરોગ્યારોગ-બાધારહિત માતા અને તીર્થકર.

● સૂત્ર-૮૨ થી ૮૫ :-

[૮૨] તે કાળે, તે સમયે અધોલોકમાં વસનારી આઠ મહત્તરિકા દિશાકુમારીઓ, જેમ જંબૂદ્વીપપ્રજાપ્તિમાં જન્મ-વર્ણન છે, તે સર્વે કહેવું. વિશેષ આ - મિથિલામાં કુંભના ભવનમાં, પ્રભાવતીનો આલાવો કહેવો. યાવત્ નંદીશ્વર દ્વીપમાં મહોત્સવ કર્યો. ત્યારપછી કુંભ રાજ તથા ઘણાં ભવનપતિ આદિ ચારેએ તિર્થંકરનો જન્માભિષેક યાવત્ જાતકર્મ યાવત્ નામકરણ કર્યું. કેમકે અમારી આ પુત્રીની માતાને પુષ્પની શય્યામાં સૂવાના દોહદ થયા, તેથી “મલ્લિ” નામ યાચો. જેમ [ભગવતીમાં] ‘મહાબલ’ નામ થયું યાવત્ મોટો થયો.

[૮૩,૮૪] દેવલોકથી ચ્યુત તે ભગવતી વૃદ્ધિ પામી, અનુપમ શોભાવાળી થઈ, દાસી-દાસોથી પરિવૃત્ત અને પીઠ મદોથી ઘેરાયેલી રહેવા લાગી... કાળા વાળચુકત મસ્તકવાળી, સુનયના, બિંબોઈ, ઘવલ દંત પંક્તિવાળી, વર-કમલ-કોમલાંગી, વિકસિત કમળગંધી શ્વાસવાળી.

[૮૫] ત્યારે તે શ્રેષ્ઠ વિદેહ રાજકન્યા મલ્લી, બાલ્યભાવથી મુક્ત થઈ યાવત્ રૂપ, યૌવન, લાવણ્યથી અતિ-અતિ અને ઉત્કૃષ્ટ-ઉત્કૃષ્ટ શરીરવાળી થઈ. ત્યારપછી તે મલ્લી દેશોન ૧૦૦ વર્ષની થઈ, તેણી છએ રાજને વિપુલ અવધિજ્ઞાનથી જોતી-જોતી વિચરવા લાગ્યા. તે આ - પ્રતિબુદ્ધિ યાવત્ પંચાલાધિપતિ જિતશત્રુ.

ત્યારપછી તે મલ્લીએ કૌટુંબિક પુરુષોને કહ્યું - તમે અશોક વાટિકામાં એક મોહનગૃહ કરો, તે અનેક શત સ્તંભ ઉપર રચાવો. તે મોહનગૃહના બહુ મધ્યદેશ ભાગમાં છ ગર્ભગૃહ કરાવો, તે ગર્ભગૃહના બહુ મધ્યદેશ ભાગમાં જાલગૃહ કરાવો. તે જાલગૃહના બહુ મધ્યદેશ ભાગે મણિપીઠિકા કરો. યાવત્ તેઓએ આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારપછી તે મણિપીઠિકા ઉપર મલ્લિએ પોતાની સદેશ, સમાન ત્વચા-વચ-લાવણ્ય-યૌવન-ગુણચુકત સુવર્ણમયી, મસ્તકમાં છિદ્રવાળી, પદ્મ-કમળથી ઢાંકેલી પ્રતિમા કરાવી. કરાવીને જે વિપુલ અશન આદિ આહારે છે, તે મનોજ્ઞ અશનાદિમાંથી પ્રતિદિન એક-એક કોળીયો લઈને, તે સ્વર્ણમયી, મસ્તકે છિદ્રવાળી પ્રતિમામાં એક-એક કોળીયો પ્રક્ષેપતી હતી. ત્યારપછી તે સ્વર્ણમયી યાવત્ મસ્તકે છિદ્રવાળી પ્રતિમામાં એક-એક પિંડ નાંખતી, તેમાંથી એવી દુર્ગધ ઉત્પન્ન થતી હતી કે જાણે કોઈ સર્પનું મડદું યાવત્ એથી અનિષ્ટતર, અમણામતર હતી.

● વિવેચન-૮૨ થી ૮૫ :-

ગજદંતાની નીચે અધોલોકમાં રહેલી આઠ દિશાકુમારીઓ, અહીં સંક્ષેપાર્થે અતિદેશ કરી કહ્યું - જંબૂદ્વીપપ્રજાપ્તિમાં સામાન્યથી જિન જન્મ કહ્યો, તેમ મલ્લી તીર્થંકરની સર્વ જન્મ વક્તવ્યતા કહેવી. વિશેષ આ - મિથિલામાં કુંભ રાજ, પ્રભાવતી રાણી એમ જોડવું. - X -

જન્મ વક્તવ્યતાને અંતે કહે છે - યાવત્ નંદીશ્વરમાં, મહિમ - અતિદિષ્ટ ગ્રંથના અર્થથી જાણવું. જેમકે - આઠ દિશાકુમારિકાઓનું તે સમયે સિંહાસન કંપ્યુ, અવધિજ્ઞાનથી ૧૯માં તીર્થંકરનો જન્મ જાણ્યો. જિનનાયકના જન્મમાં મહામહિમ

વિધાન કરવું તે આપણો આચાર છે, તેમ નિશ્ચય કર્યો. પોત-પોતાના દિવ્ય વિમાનમાં બેસી, સામાનિકાદિથી પરિવરીને, સર્વ ઋદ્ધિથી મલ્લિ જિન જન્મ નગરીએ આવી, જન્મભવનને વિમાન વડે ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને, ઈશાન ખૂણામાં વિમાનને સ્થાપ્યુ.

જિનમાતા સમીપ જઈ. ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને, અંજલિ કરીને કહ્યું - હે રત્નકુક્ષિધારિકા, જગત્પ્રદીપ દાયિકા તમને નમસ્કાર થાયો. અમે અધોલોકમાં રહેનારી દિક્કુમારીઓ જિન જન્મ મહિમા કરીશું, તો તમારે ડરવું નહીં. જિન જન્મ ભવનની ચોતરફ યોજન પરિમંડલ ક્ષેત્રના તૃણાદિ દૂર કરી, શુદ્ધિ કરી, જિનના અસાધારણ, અગણિત, ગુણ ગણને ગાતી ત્યાં ઉભી રહી. એ રીતે ઉર્ધ્વલોકમાં રહેનારી આઠ દિક્કુમારીઓએ આવીને અભ્રવાદલિકા રચી, યોજન ક્ષેત્રમાં ગંધોદક-પુષ્પવર્ષા અને ઘૂપ ઘટા કરીને જિન સમીપે આવીને ગાતી એવી ત્યાં રહી.

પૂર્વરુચકમાં વસનારી - X - આઠ દિક્કુમારીકારો આવી, હાથમાં દર્પણ લઈ ગાતી એવી ત્યાં રહી. દક્ષિણ રુચકમાં રહેનારી, જિનની દક્ષિણે ભુંગાર હાથમાં લઈને રહી. પશ્ચિમ રુચકમાં રહેનારી જિનની પશ્ચિમે હાથમાં પંખો લઈને રહી. ઉત્તરરુચકમાં રહેનારી હાથમાં ચામર લઈ જિનની ઉત્તરે રહી. રુચકની વિદિશાથી આવેલ ચાર કુમારી દીપિકા હાથમાં લઈને જિનની ચારે વિદિશામાં ઉભી રહી. મધ્યમ રુચકમાં રહેનારી ચાર કુમારીએ આવીને જિનની નાભિનાલ છેદન કરી, ખાડો ખોદી, નાભિનાલ નિધાનને રત્નપૂરી, તેની ઉપર હરિતાલિકા પીઠબંધ કરી, પશ્ચિમ સિવાયના ત્રણ દિશામાં ત્રણ કદલીગૃહ બાંધ્યા.

તેની મધ્યે ત્રણ ચતુ:શાલાભવન, તેની મધ્યે ત્રણ સિંહાસન, દક્ષિણ સિંહાસનમાં જિનજનનીને બેસાડી અભ્યંગન-ઉદ્વર્તન-મજ્જન-વિભૂષણા કરી - અગ્નિહોમ અને ભૂતિકર્મ કરી રક્ષાપોટલી બાંધી, - X - પછી જિનને માતા સાથે સ્વભાવને લાવ્યા, શય્યામાં સુવડાવ્યા. - X -

સૌધર્મકલ્પમાં શકનું સહસા આસન કંપ્યુ, અવધિથી તીર્થંકરજન્મ જોયો (જાણ્યો) સિંહાસનેથી ઉતરી, પાદુકા ઉતારી, ઉત્તરાસંગ કરી, સાત-આઠ પગલાં જિન અભિમુખ ગઈને ભક્તિ સભર થઈ યથાવિધિ જિનને નમ્યો, ફરી સિંહાસને બેઠો, પદાતિ સૈન્યાધિપતિ હરિણેગમેષી દેવને બોલાવ્યો. સુઘોષા ઘંટ વગાડી, ઉદ્ઘોષણા કરાવી કે તીર્થંકરનો જન્મ મહોત્સવ કરવા શક જઈ રહેલ છે, જલ્દી શકની પાસે આવો. તેણે તેમ કર્યું. ઘંટ વાગતા એક ન્યૂન ૩૨-લાખ વિમાને ઘંટારૂપ રણરણરવ કર્યો. ઘોષણા સાંભળી દેવો આવ્યા.

પછી પાલક આભિયોગિક દેવે લાખ યોજન પ્રમાણ, પશ્ચિમ સિવાયની ત્રણ દિશામાં તોરણવાળું - X - મહાવિમાન કર્યું. આમાનિકાદિ કરોડો દેવથી પરિવરીને - X - વિમાન નંદીશ્વર દ્વીપના દક્ષિણપૂર્વ રતિકર પર્વતે ઉતાર્યું. દિવ્ય વિમાન ઋદ્ધિને સંહરીને મિથિલા નગરી ગયા. વિમાનમાં બેસીને જ જન્મભવનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી. ઈશાન ખૂણે વિમાન સ્થાપી. ભગવંત અને માતાને વંદીને જિનમાતાને અવસ્વાપીની નિદ્રા આપીને જિન પ્રતિબિંબ ત્યાં મૂકી, પોતાના પાંચ રૂપ કરી શકે એક રૂપે જિનને હથેળીમાં લીધા, એક રૂપે છત્ર, બે રૂપે ચામર અને એક રૂપે હાથમાં વજ્ર લઈને

આગળ ચાલ્યો. - X -

પાંડુકવન જઈને પાંડુકંબલા શિલાના સિંહાસને પૂર્વાભિમુખ બેઠો. એ રીતે ઈશાનાદિ વૈમાનિકો, ભવનપતીન્દ્રો, વ્યંતર ઈન્દ્રો, ચંદ્ર-સૂર્યાદિ જ્યોતિષ્કો સપરિવાર મેરુ પર્વતે આવ્યા.

પછી અસ્યુત દેવેન્દ્રે જિનાભિષેક માટે આભિયોગિક દેવોને આદેશ આપ્યો. તેઓ ૧૦૦૮ સોનાના ઈત્યાદિ કળશો, ભુંગાર, દર્પણ, સ્થાલાદિ અભિષેક યોગ્ય સામગ્રી બનાવી. તે કળશાદિમાં ક્ષીરોદકાદિનું જળ, કમળ આદિ, માટી, હિમવત્ આદિ પર્વતો અને ભદ્રાશાલાદિવનના પુષ્પ, ગંધ, ઔષધિ આદિ એકઠા કર્યા. અસ્યુત દેવરાજે, હજારો સામાનિક દેવો સાથે જિનપતિનો અભિષેક કર્યો. અભિષેકમાં વર્તમાન ઈન્દ્રાદિ દેવોએ હાથમાં છત્ર, ચામર આદિ લીધેલા. વજ્ર, શૂલાદિ આયુધ લીધા. આનંદાશ્રુ સહ ચાવત્ પર્યુપાસના કરી.

કેટલાંકે-ચતુર્વિધ વાઘ વગાડ્યા-ગીતો ગાયા-નૃત્ય કર્યા - ચારે અભિનય કર્યા - બત્રીશ પ્રકારે નાટ્યવિધિ દર્શાવી. પછી ગંધ કાષાયિક વસ્ત્રથી ગાત્રો લુંછ્યા, પછી અસ્યુતેન્દ્ર એ મુગુટાદિ વડે જિનને અલંકૃત્ કર્યા. પછી જિનપતિ પાસે અષ્ટ મંડલિક આલેખ્યા. પુષ્પપુંજ વિખેર્યો. સુગંધી ઘૂપ કર્યો. ૧૦૮ સ્તુતિથી સ્તવના કરી.

હે સિદ્ધ !, બુદ્ધ !, નીરજ !, શ્રમણ ! સમાહિત સમસ્ત સમ !, યોગી શત્યકર્તન ! નિર્ભય !, નીરાગદ્વેષ !, નિર્મમ !, નિઃશત્ય !, નિસદ્ધ !, માનમૂરણાગણ ગુણસ્તન ! શીલસાગર ! ધર્મવર ચાતુરંગ ચક્રવર્તી ! તમને નમસ્કાર થાઓ. હે અરહંત ! ભગવંત ! તમને નમસ્કાર. એમ કહીને વાંદીને, તેમની સમીપે રહી પર્યુપાસના કરે છે, એ રીતે બધાંએ અભિષેક કર્યો. માત્ર બધાં પછી શકે અભિષેક કર્યો. અભિષેક અવસરે ઈશાને શકની જેમ પાંચ રૂપ કરી, જિનને ખોળામાં બેસાડવાની ક્રિયા કરી. પછી શકે જિનની ચારે દિશામાં ચાર શ્વેત વૃષભ કર્યા. તેના શીંગડાથી આઠ જળધારા એક સાથે છોડી. તે ભગવંતના મસ્તકે પડતી હતી. બાકીનું અસ્યુતેન્દ્રની માફક તેણે કર્યું.

પછી શકે ફરી પાંચ રૂપ કર્યા. પૂર્વવત્ જિનને લઈને ચારે નિકાયના દેવથી પરીવરીને, વાઘના નિનાદ સાથે, જિનનાયકને જિનમાતા સમીપે સ્થાપ્યા. જિન પ્રતિબિંબને નિદ્રાને પાછી સંહર્યા. ક્ષોમ અને કુંડલ યુગલ તીર્થકરના ઓશીકાના મૂલે સ્થાપ્યા. શ્રીદામગંડ આદિ જિનના આલોક માટે રાખ્યા. પછી શકે, વૈશ્રમણને કહ્યું—

ઓ દેવાનુપ્રિય ! બત્રીશ હિરણ્ય કોટી અને સુવર્ણકોટી જિન્મ જન્મ ભવનમાં સંહરો. જૈમક દેવોએ તેમ કર્યું. - X - દોહદના શબ્દથી નિપાતન માટે ‘મલ્લી’ નામ કર્યું. અહીં જે સ્ત્રીત્વ હોવા છતાં અર્હત્-જિન-તીર્થકર ઈત્યાદિ શબ્દોથી જે કહેવાયુ છે, તે અર્હત્ આદિ શબ્દોની બહુલતાથી પુંસત્વથી પ્રવૃત્તિ દર્શાવવા છે. - X - ઋષભ, મહાવીરના વર્ણને ઘણાં વિશેષણ સાધર્મ્યથી અહીં કહેવું. તેથી આવશ્ય નિર્યુક્તિની બે ગાથા કહી નથી.

મલ્લિ, ઐશ્વર્યાદિ ગુણ યોગથી ભગવતી અને અનુત્તર વિમાનથી અવતરેલ હોવાથી અનુપમ શોભાયુક્ત હતી. પરિકીર્ણ-પરિકરિત, પીઠમર્દ-વયસ્ય, આ પ્રાયઃ

સ્ત્રીઓ જ સંભવે. અથવા અલૌકિક ચરિત્રત્વથી પીઠમર્દકનું વિશેષણ ભગવતીને ન સંભવે તેમ નહીં. અસિતશિરોજ-કાળાકુંડલવાળ, સુનયના-સુલોચના, બિંબોષ્ઠી-ફળ વિશેષ જેવા આકારના હોહવાળી, વરકમલગર્ભગૌરી એ વિશેષણ ન સંભવે, કેમકે ભગવતી મલ્લી પ્રિયંગુવર્ણત્વથી શ્યામ હતા. [? લીલો વર્ણ અર્થ થવો જોઈએ, વ્યવહારમાં શ્યામ અર્થ કાળો કહેવાય છે જે સુપ્રત-નેમિનો કહ્યો છે. અથવા ‘શ્યામ’ શબ્દથી પ્રિયંગુઆબા જાણવી.] અથવા વરકમલ-હરણના જેવો ગર્ભ, તેના જેવી ગૌરી, કસ્તુરી પણ શ્યામ હોય, તેમ શ્યામ વર્ણપણે જાણવી. પાઠાંતરથી વરકમલ કોમલાંગી. કુલ્લ-વિકસિત, કમળ જેવા શ્વાસવાળી. - X - X -

વિદેહરાયવરકમલ-મિથિલાનગરીના રાજા કુંભની શ્રેષ્ઠ કન્યા. ઉક્કિદ્ધા-રૂપાદિ વડે ઉત્કૃષ્ટ. દેશોન ૧૦૦ વર્ષ થતાં, મોહનધર એટલે સંમોહ ઉત્પાદક ગૃહ કે રતિગૃહ, ગર્ભગૃહ-મોહનગૃહના ગર્ભ ભૂત વાસભવન, જાલધર-જાળી જેવી ભીંતો જેમાં છે તેવું અહિમ્દે ઇવ - મૃત સર્પના કલેવરની ગંધ જેવી ગંધ કે તેની જ ગંધ અહીં ચાવત્ શબ્દથી ગોમૃતક, શ્વાનમૃતક, દીપડાનું મૃતક, માર્જરમૃતક, મનુષ્ય મૃતક, મહિષમૃતક, ઉંદરમૃતક, અશ્વમૃતક આદિ જાણવું. અહીં મૃતક અર્થાત્ જીવ વિમુક્ત માત્ર હોવાથી કોહવાયેલ, તેના જેવી દુર્ગંધ.

વિનષ્ટ-વિવિધ વિકારોથી સ્વરૂપ રહિત, જેનાથી તીવ્રતર દુષ્ટ ગંધ યુક્ત હતું, શીકારી શીયાળાદિ વડે ભક્ષણથી વિરૂપ અને બિભત્સ અવસ્થાને પ્રાપ્ત તીવ્ર અશુભ ગંધ. કિમ્બિ-કૃમિ, આકુલ-સંકીર્ણ, સંસકત-સંબદ્ધ, અશુચિ-અસ્પૃશ્યત્વથી અપવિત્ર, વિલિન-જુગુપ્સાના ઉત્પાદકત્વથી, વિકારત્વથી વિકૃત્, જોવાને અયોગ્ય હોવાથી બીભત્સ, અર્થાત્ ભોજનના કોળીયાની ગંધ આનાથી પણ અનિષ્ટતર, અકાંતતર, અપ્રીતિકર, અમનોજાતર હતી.

● સૂત્ર-૮૬ :-

તે કાળે, તે સમયે કૌશલ જનપદ હતું, ત્યાં સાકેત નગર હતું. તેના ઈશાન ખૂણામાં એક મોટું નાગગૃહ હતું. તે દિવ્ય, સત્ય, સત્ય-ઉપાય, દેવાધિષ્ઠિત હતું. તે નગરમાં પ્રતિબુદ્ધિ ઈક્ષ્વાકુરાજ રહેતો હતો. પદ્માવતી રાણી, સુબુદ્ધિ અમાત્ય હતો, તે શામ-ઈન્દ્રાદિ નીતિકુશલ હતો.

ત્યારે પદ્માવતીને કોઈ દિવસે નાગપૂજા અવસર આવ્યો. ત્યારે તે પદ્માવતી નાગપૂજા ઉત્સવ જાણીને, પ્રતિબુદ્ધિ પાસે આવી. બે હાથ જોડીને કહ્યું — હે સ્વામી ! મારે કાલે નાગપૂજા આવશે. તો હે સ્વામી ! હું ઈચ્છુ છું કે તમારી અનુજ્ઞા પામીને નાગપૂજાથી જઈ. હે સ્વામી ! મારી નાગપૂજામાં પધારો. ત્યારે પ્રતિબુદ્ધિએ પદ્માવતી દેવીની આ વાત સ્વીકારી.

ત્યારે પદ્માવતી, પ્રતિબુદ્ધિ રાજાની આજ્ઞા પામી, હર્ષિત થઈ. કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું — હે દેવાનુપ્રિયો ! મારે કાલે નાગપૂજા છે. તમે માલાકારને બોલાવો અને કહો — પદ્માવતી રાણીને કાલે નાગયજ્ઞ છે, તો હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જલજ, સ્થલજ. પંચવર્ણી કૂલો નાગગૃહે લઈ જાઓ અને એક મોટું શ્રીદામકાંડ લઈ જાવ. ત્યારપછી જલ-સ્થલજ. પંચવર્ણી પુષ્પોથી

વિવિધ પ્રકારની રચના કરીને તેને સજાવો. તેમાં હંસ, મૃગ, મયૂર, કૌંચ, સારસ, ચક્રવાક, ચકલી, કોકીલના સમૂહથી યુક્ત, ઈલામૃગ યાવત્ રચના કરાવીને મહાર્ધ, મહાર્દ, વિપુલ પુષ્પ મંડપ બનાવો. તેના બહુ મધ્યદેશ ભાગમાં એક મોટું શ્રીદામ કાંડ યાવત્ ગંધસમૂહ છોડનારને ઉલ્લોચ ઉપર લટકાવો. પછી પદ્માવતી દેવીની રાહ જોતા ત્યાં રહો.

ત્યારે તે કૌટુંબિકો યાવત્ રહે છે. પછી તે પદ્માવતીદેવી કાલે કૌટુંબિકોને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! જલ્દીથી સાકેત નગરને અંદર-બહારથી પાણી વડે સીંચી, સંમાર્જન અને લેપન કરી યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપો. પછી તે પદ્માવતીએ બીજી વખત કૌટુંબિકો જલ્દીથી લઘુકરણથી યુક્ત યાવત્ જોડીને ઉપસ્થિત કરો. તેઓએ પણ તે ઉપસ્થાપિત કર્યો.

ત્યારપછી તે પદ્માવતી અંતઃપુરમાં સ્નાન કરી યાવત્ ધાર્મિક યાનમાં બેસી. ત્યારે તે પદ્માવતી નિજક-પરિવારથી પરિવૃત્ત થઈ સાકેત નગરની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળીને પુષ્કરિણી પાસે આવી. તેમાં પ્રવેશ કર્યો. જલમજ્જન કરી યાવત્ પરમ શૂચિરૂપ થઈ, ભીની સાડી પહેરી, ત્યાં વિવિધ જાતિના કમળ યાવત્ લઈને નાગગૃહે જવા નીકળી.

ત્યારપછી પદ્માવતીની દાસચેટીઓ ઘણાં પુષ્પપટલક અને ધૂપના કડછા હાથમાં લઈને પાછળ અનુસરી, ત્યારે પદ્માવતી સર્વ ઋદ્ધિથી નાગગૃહે આવી. તેમાં પ્રવેશી, પછી મોરપીંછી યાવત્ ધૂપ કર્યો. પછી ત્યાં પ્રતિબુદ્ધિની રાહ જોતી રહી. ત્યારે પ્રતિબુદ્ધિ, સ્નાન કરી, ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે બેસી, કોરંટપુષ્પ યાવત્ ઉત્તમ શ્વેત ચામરથી વિંજાતો, ઘોડા-હાથી-રથ-ચોદ્ધા-મોટા ભડ ચટકર પહકરથી પરીવરીને સાકેતનગરથી નીકળ્યા, નીકળીને નાગગૃહે આવ્યો, હાથીના સ્કંધથી ઉતર્યો, નાગપ્રતિમા જોઈને પ્રણામ કર્યા, પુષ્પમંડપમાં પ્રવેશ્યો, ત્યાં એક મોટા શ્રીદામકાંડ જોયું.

ત્યારે પ્રતિબુદ્ધિ, તે શ્રીદામકાંડને લાંબા કાળ નિરખ્યું, પછી તે શ્રીદામકાંડના વિષયમાં આશ્ચર્ય થયું. તેણે સુબુદ્ધિ અમાત્યને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તમે, મારા દૂત રૂપે ઘણાં ગામ, આકર યાવત્ સંનિવેશમાં ફરો છો. ઘણાં રાજ, ઈશ્વર યાવત્ ઘરમાં જાઓ છો, ત્યાં તમે ક્યાંય આવું શ્રીદામકાંડ પૂર્વે જોયું છે, જેવું આ પદ્માવતીનું શ્રીદામકાંડ છે ?

ત્યારે સુબુદ્ધિએ પ્રતિબુદ્ધિ રાજાને કહ્યું - હે સ્વામી ! હું કોઈ વખતે તમારા દુતરૂપે મિથિલા રાજધાની ગયેલ, ત્યાં મેં કુંભરાજાની પુત્રી અને પદ્માવતી રાણીની આત્મજા મલ્લીના સંવત્સર-પ્રતિલેખનમાં દિવ્ય શ્રીદામકાંડ પૂર્વે જોયેલ. તે શ્રીદામકાંડ સામે આ પદ્માવતીનું શ્રીદામકાંડ લાખમાં અંશે પણ નથી. ત્યારે પ્રતિબુદ્ધિએ સુબુદ્ધિ અમાત્યને કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! તે વિદેહની શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા કેવી છે ? જેના સંવત્સર પ્રતિલેહણમાં બનાવેલ શ્રીદામકાંડ સામે પદ્માવતીદેવીનું શ્રીદામકાંડ લાખમા ભાગે પણ નથી ? ત્યારે સુબુદ્ધિએ પ્રતિબુદ્ધિ રાજાને કહ્યું - શ્રેષ્ઠ વિદેહ રાજકન્યા

સુપ્રતિષ્ઠિત-કૂર્મોત્ત-સુંદર ચરણવાળી હતી ઈત્યાદિ વર્ણન. ત્યારે પ્રતિબુદ્ધિએ સુબુદ્ધિ અમાત્ય પાસે આ સાંભળી, સમજી, શ્રીદામકાંડ જનિત હાસ્યથી દૂતને બોલાવીને કહ્યું-

હે દેવાનુપ્રિય ! તું જા, મિથિલા રાજધાની જઈને કુંભક રાજાની પુત્રી, પ્રભાવતી દેવીની આત્મજા, વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા મલ્લિને મારી પત્ની રૂપે માંગો, ભલે, તે માટે આખું રાજ્ય શુલ્ક રૂપે દેવું પડે. ત્યારે તે દૂતે પ્રતિબુદ્ધિ રાજાએ એમ કહેતા હર્ષિત થઈ તે સ્વીકારીને, પોતાના ઘેર, ચાતુર્દિ અશ્વરથ પાસે આવી, ચતુર્દિ અશ્વરથ તૈયાર કરાવ્યો, તેમાં આરૂઠ થઈ યાવત્ અશ્વ-હાથી-મોટા ભટ ચટકર સાથે સાકેતથી નીકળ્યો. પછી મિથિલા રાજધાની જવા નીકળ્યો.

● વિવેચન-૮૬ :-

નાગગૃહ-સર્પ પ્રતિમાયુક્ત ચૈત્ય, દિવ્ય-પ્રધાન, સસ્ય-તેના આદેશનું અવિતથત્વ, સસ્યોવાએ-સેવાની સફળતા, સંલિહિયપાડિહેર-વ્યંતરદેવ દ્વારા સન્નિહિત પ્રતિહાર કર્મ - અર્થાત્ દેવતાધિષ્ઠિત. નાગજાણએ-નાગપૂજ, નાગોત્સવ - X - દોસ્ય-દૂતકર્મ વડે - X - સંવચ્છર પડિલેહણ-વાર્ષિક જન્મ દિન મહોત્સવ, વર્ષગાંઠ - X - કૂર્મોત્ત ચારુ ચરણ ઈત્યાદિ સ્ત્રી વર્ણન છે, તે જંબૂદ્વીપ પ્રજાપ્તિ આદિમાં પ્રસિદ્ધ છે, તે અહીં જાણવું. શ્રીદામકાંડ વડે જનિત હર્ષ-પ્રમોદ, અનુરાગ. અતિય-આત્મજા. સચંસ્વયં, સ્વજસુંક-રાજ્યમૂલ્ય - X - પહારેત્યગમનાય-જવાનો સંકલ્પ.

● સૂત્ર-૯૭,૮૮ :-

તે કાળે, તે સમયે અંગ જનપદ હતું, તેમાં ચંપાનગરી હતી. ત્યાં ચંદ્રચાય અંગરાજ હતો. તે ચંપાનગરીમાં અર્દ્ધજ્ઞક આદિ ઘણાં સાંચાત્રિક, નૌવણિક રહેતા હતા. તેઓ આદ્ય યાવત્ અપરિભૂત હતા. તેઓમાં તે અર્દ્ધજ્ઞક શ્રાવક હતો, જીવા-જીવનો જ્ઞાતા હતો.

ત્યારપછી તે અર્દ્ધજ્ઞક આદિ સાંચાત્રિક નૌવણિક અન્ય કોઈ દિવસે એકઠા થયા, મળીને આવા સ્વરૂપનો પરસ્પર કથા-સંલાપ થયો. આપણે માટે ઉચિત છે કે ગણિમ, ઘરિમ, મેય, પરિચ્છેદ, ભાંડક લઈને લવણસમુદ્રમાં પોત-વહનથી અવગાહન કરવું, એમ વિચારી પરસ્પર આ વાતને સ્વીકારીને ગણિમાદિ લઈને ગાડાં-ગાડી તૈયાર કર્યા. ગણિમાદિના ભાંડથી તેને ભર્યા. શુભ તિથિ-કરણ-નક્ષત્ર-મુહૂર્તમાં વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા, મિત્રાદિને ભોજનવેળાએ જમાડ્યા. યાવત્ પૂણ્યું, પૂણીને ગાડાં-ગાડી જોડ્યા. જોડીને ચંપાનગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઈ ગંભીર નામક પોતપક્ટને આવ્યા. ગાડાં-ગાડી છોડ્યા.

પછી પોત વહાણ સજ્જ કર્યું, ગણિમ યાવત્ ચાર પ્રકારના ભાંડને ભર્યા, તેમાં ચોખા, લોટ, તેલ, ઘી, ગોરસ, પાણી, પાણીના વાસણ, ઔષધ, ભેષજ, તૃણ, કાષ્ઠ, વસ્ત્ર, શસ્ત્ર, અન્ય પણ વહાણમાં ભરવા યોગ્ય દ્રવ્યો વહાણમાં ભર્યા. શુભ તિથિ-કરણ-નક્ષત્ર-મુહૂર્તમાં વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવી, મિત્રાદિને પૂણીને પોતસ્થાને આવ્યા.

ત્યારે તે અર્હજ્ઞક યાવત્ વલિકોના પરિજન યાવત્ તેવી વાણીથી અભિનંદતા, અભિસ્તવતા આમ કહ્યું - હે દાદા, પિતા, માતા, મામા, ભાણેજ ! આપ આ ભગવાન્ સમુદ્ર વડે પુનઃ પુનઃ રક્ષણ કરાતા ચિરંજીવ થાઓ. આપનું ભદ્ર થાઓ. ફરી પણ લબ્ધાર્થ થઈ, કાર્યકરીને, વિના વિઘ્ને પોતાના ઘેર જલ્દી આવો, તે અમે જોઈએ, એમ કહીને સ્નેહમય, સત્પણ અને આંસુભરી આંખોથી જોતા-જોતા મુહૂર્ત માત્ર ત્યાં ઉભા રહ્યા. ત્યારપછી પુષ્પબલિ સમાપ્ત થતાં, સરસ સત્તચંદનના પાંચે આંગળીઓથી થાપા માર્યા. ધૂપ ઉવેખ્યો, સમુદ્રવાયુની પૂજા થઈ, વલય બાહા યથાસ્થાને સંભાળીને રાખી, શ્વેત પતાકા ફરકાવી, વાઘોનો મધુર ધ્વનિ થયા, વિજયકારક શકુન થયા. રાજનો આજ્ઞાપત્ર પ્રાપ્ત થયો. મહાન્ અને ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ યાવત્ ધ્વનિથી, અત્યંત ક્ષુબ્ધ થયેલ મહાસમુદ્રની ગર્જના સમાન, પૃથ્વીને શબ્દમય કરતા, એકદિશામાં યાવત્ વલિજો નાવમાં ચડયા. ત્યારે પુષ્પમાનવે આવા વચનો કહ્યા -

ઓ વલિજો ! તમને બધાને અર્થની સિદ્ધિ થાઓ. કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાઓ. તમારા બધાં પાપ નષ્ટ થયા છે. હાલ પુષ્પ નક્ષત્ર યુક્ત, વિજય નામે મુહૂર્ત છે, આ દેશકાળ [યાત્રાર્થે ઉત્તમ છે.] પછી પુષ્પ માનવ દ્વારા આ પ્રકારે વાક્ય કહેવાથી હૃષ્ટ-તુષ્ટ થયેલ-કુક્ષિધાર-કર્ણધાર-ગર્ભજ અને તે સાંચાત્રિક નૌકાવલિફ્ પોત-પોતાના કાર્યમાં લાગી ગયા. પછી તે પરિપૂર્ણ મધ્ય ભાગવાળી, મંગલથી પરિપૂર્ણ અગ્રભાગવાળી નૌકાને બંધનમુક્ત કરી.

ત્યારપછી તે નાવ બંધનમુક્ત થઈ, પવનના બળથી ચાલતી થઈ. તે સફેદ વસ્ત્ર યુક્ત હતી, તે પાંખ ફેલાવેલ ગરુડ યુવતી જેવી લાગતી હતી. ગંગાજળના તીવ્ર પ્રહાર વેગથી ક્ષુબ્ધ થતી-થતી, હજારો મોટા-નાના તરંગોના સમૂહને ઉલ્લંઘતી, થોડા દિનોમાં લવણસમુદ્રમાં અનેકશત યોજન અવગાહ્યા પછી તે અર્હજ્ઞક આદિ સાંચાત્રિક નૌવલિકોને ઘણાં સેકંડો ઉત્પાત્ ઉપજયા, તે આ પ્રમાણે - અકાલમાં ગર્જના-વિદ્યુત્-સ્તનિત શબ્દો, વારંવાર આકાશમાં દેવનૃત્ય, એક મોટો પિશાય દેખાયો.

તે પિશાય, તાડ જેવી જંઘવાળો, આકાશે પહોંચતી બાહુવાળો, કાજળ-ઉંદર-ભેંસ જેવો કાળો, જળભરેલ મેઘ જેવો, લાંબા હોઠ-દાંત બહાર-બહાર નીકળેલ બે જીભ-મોટામાં ઘસી ગયેલ ગાલ, નાનું ચપટું નાક-બીહામણી અને વક્ર ભ્રમર-આગીચા જેવી ચમકતી આંખ-ત્રાસ દાયક-વિશાળ છાતી-વિશાળ પેટ-લબડતી કુક્ષી-હંસતો કે ચાલતો હોય ત્યારે ટીલા દેખાતા અવચવ-નાચતો-આસ્ફોટ કરતો-સામે આવતો-ગાજતો. ઘણું જ અદ્ભુત કરતો હતો. તે કાળું કમળ, ભેંસના શીંગડા, અળસીના ફૂલ જેવી કાળી તથા છરાની ઘાર જેવી તીક્ષ્ણ તલવાર લઈને આવતા પિશાયને જોયા.

ત્યારે તે અર્હજ્ઞક સિવાયના સાંચાત્રિક વલિજો, એક મોટા તાલપિશાયને જોયો. [તાલ પિશાય સંબંધી આ બીજો પાઠ છે.] તાડજંઘા, આકાશે જતી બાહા, કુટેલ માર્થું, ભ્રમર સમૂહ-ઉત્તમ અડદનો ટગલો-ભેંસ સમાન કાળો, ભરેલ

મેઘવર્ણનો, શૂપર્ણ, હળ જેવી જીભ, લાંબા હોઠ, ઘવલ-ગોળ-પૃથક્-તીખી-સ્થિર-મોટી-વક્ર દાટોવાળુ મુખ, વિકસિત-તલવારની ઘાર જેવી બે પાતળી ચંચળ ચપળ લાળ ટપકતી જીભ, રસલોલુપ, ચપળ, લપલપાતી, લબડતી હતી. મુખ ફાટેલું હોવાથી ખુલ્લું દેખાતું લાલ તાળવું ઘણું વિકૃત, બીભત્સ, લાળાંરતું હતું, હિંગલોક વ્યાપ્ત અંજનગિરિની ગુફા જેવું અગ્નિ જ્વાળા ઓકતું મુખ, સંકોચેલ અક્ષ સમાન ગાલ, કડચલીવાળી ચામડી, હોઠ, ગાલ, નાનું-ચપટું-વાકું-ભાંગેલ નાક, કોઘને કારણે નીકળતો નિહુર અને કર્કશ શ્વાસ, ઘાત માટે રચેલ ભીષણ મુખ, ચપળ-લાંબા કાન, ઉંચા મુખવાળી શકુલી, તેના ઉપર લાંબા, વિકૃત વાળ જે કાન-આંખના હાડકાંને સ્પર્શતા હતા, પીળા-ચમકતા નેત્ર, લલાટ ઉપર ચટેલી વિજળી જેવી દેખાતી ભૂકુટી, મનુષ્ય મસ્તકની માળા પહેરેલ ચિંઘ, વિચિત્ર ગોનસથી બદ્ધ બક્ષર હતું. અહીં-તહીં ફરતા-કુત્કારતા સર્પો-વિંછી-ઉંદર-નકુલ-ગિરગિટના વિચિત્ર ઉત્તરાસંગ જેવી માળા, ભયાનક ફેણવાળી અને ધમધમાતા બે કાળા સાંપના લટકતા કુંડલ, બંને ખભે બિડાલી અને શિયાળ હતા. મસ્તકે દિપ્ત-અદ્ભુત કરનાર ઉલ્લુનો મુગટ, ઘંટાના શબ્દથી ભીમ અને ભયંકર, કાયરજન હૃદય સ્ફોટક હતો. તે દિપ્ત-અદ્ભુત કરનાર હતો. તેનું શરીર ચરબી-લોહી-પરુ માંસ-મલથી મલિન અને લિપ્ત હતું. તે ત્રાસોત્પાદક, વિશાળ છાતીવાળો, વ્યાધનું વિચિત્ર ચામડું પહેરેલ, જેમાં નખ, મુખ, નેત્ર, કાન આદિ વ્યાધ અવચવ દેખાતા હતા. રસ-રુધિર લિપ્ત હાથીનું ચામડું ફેલાવેલ બંને હાથ હતા. તે, નાવમાં બેસેલ લોકોની કઠોર-સ્નેહહીન-અનિષ્ટ-ઉત્તાપજનક-અશુભ-અપ્રિય-અકાંત વાણીથી તર્જના કરતો હતો. આવા પિશાયને લોકોએ જોયો.

આવા તાલપિશાયને આવતો જોઈને લોકો ડર્યા, ભયવાળા થયા, એકબીજાના શરીરે ચીપકતા અને ઘણાં ઈન્દ્રો, સ્કંદો, રુદ્ર, શિવ, વૈશ્રમણ ગણ, ભૂત, ચક્ષ, અજજ, કોટ્કિયા દેવીની ઘણી માનતા માનવા લાગ્યા. તે રીતે ત્યાં રહ્યા.

ત્યારે તે અર્હજ્ઞક શ્રાવક, તે દિવ્ય પિશાયરૂપને આવતો જોઈને અભીત, અત્રસ્ત, અચલિત, અસંભ્રાંત, અનાકુલ, અનુદ્વિગ્ન, અભિન્ન મુખ રાગ નયન વર્ણ, અદીન વિમન માનસ રહી પોતવહનના એક દેશમાં વસ્ત્રના છેડાથી ભૂમિને પ્રમાર્જી, તે સ્થાને રહી, હાથજોડી આમ કહ્યું - અરહંત યાવત્ સંપ્રાપ્ત ભગવંતને નમસ્કાર હો. હું જો આ ઉપસર્ગથી મુક્ત થાઉં તો મને કાર્ત્ત્વિય પારવો કલ્પે, જો આ ઉપસર્ગથી મુક્ત ન થાઉં તો આ પ્રત્યાખ્યાન કલ્પે છે, એમ કહી સાગારી અનશન ગ્રહણ કર્યું.

ત્યારે તે પિશાયરૂપ અર્હજ્ઞક શ્રાવક પાસે આવીને અર્હજ્ઞકને આમ કહ્યું - ઓ અપ્રાર્થિતના પ્રાર્થિત યાવત્ પરિવર્જિત અર્હજ્ઞક, તને શીલવ્રત-ગુણ-વિરમણ-પ્રત્યાખ્યાન-પૌષ્ઠોપવાસથી ચલિત-ક્ષોભિત-ખંડિત-ભંજિત-ઉષ્ણિત કે પરિત્યક્ત કરવું કલ્પવું નથી, જો તું આ શીલવ્રતાદિનો યાવત્ ત્યાગ નહીં કરે,

તો હું આ પોતવહનને બે આંગળી વડે લઈને સાત-આઠ તલની ઉંચાઈ સુધી આકાશમાં ઉછાળી, જળમાં ડૂબાડી દર્શાવ. જેથી તું આત્મધ્યાનમાં વશ થઈ, અસમાધિ પામી, મરી જઈશ.

ત્યારે તે અર્હજ્ઞક શ્રાવકે તે દેવને મનથી જ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! હું જીવાજીવનો જ્ઞાતા અર્હજ્ઞક શ્રાવક છું, નિશ્ચયે મને કોઈ દેવ, દાનવ નિર્ગન્થ પ્રવચનથી ચલિત, ક્ષોભિત, વિપરિણામિત કરવા સમર્થ નથી, તમારી જે ઈચ્છા હોય તે કરો. એમ કહીને અર્હજ્ઞક નિર્ભય, મુખનો રંગ કે નેત્રનો વર્ણ બદલ્યા વિના, અહીન-વિમન માનસ, નિશ્ચલ, નિસ્પંદ, મૌન, ધર્મધ્યાનોપગત થઈને રહ્યો.

ત્યારે તે દિવ્ય પિશાચરૂપ અર્હજ્ઞક શ્રાવકને બીજી-ત્રીજી વખત આમ કહ્યું - ઓ અર્હજ્ઞક ! યાવત્ ધર્મધ્યાને વિચરે છે.

ત્યારે તે દિવ્ય પિશાચરૂપ અર્હજ્ઞકને ધર્મધ્યાનોપગત જાણીને ઘણો-ઘણો ક્રોધિત થઈ, તે પોતવહનને બે આંગળી વડે ઉપાડી, સાત-આઠ તલ યાવત્ અર્હજ્ઞકને કહ્યું - અપ્રાર્થિતના પ્રાર્થિત જો તને શીલવ્રત ઓડવા ન કલ્પતા હોય. યાવત્ ધર્મધ્યાનયુક્ત વિચરે છે. ત્યારે તે પિશાચ અર્હજ્ઞકને નિર્ગન્થ પ્રવચનથી ચલિત કરવા સમર્થ ન થયો, ત્યારે ઉપશાંત યાવત્ ખેદવાળો થઈ, ધીમે ધીમે પોતવહનને પાણી ઉપર સ્થાપ્યું, તે દિવ્ય પિશાચરૂપ સંહરી દિવ્ય દેવરૂપ વિકુલ્યું, પછી આકાશમાં સ્થિર થઈ, ઘુંઘરુના ધ્વનિથી યુક્ત, પંચવર્ણી ઉત્તમ વસ્ત્ર ધારણ કરી અર્હજ્ઞક શ્રાવકને કહ્યું -

હે અર્હજ્ઞક ! તું ધન્ય છે, હે દેવાનુપ્રિય ! યાવત્ તારું જીવન સફળ છે, જેથી તને નિર્ગન્થ પ્રવચનમાં આવી શ્રદ્ધા લબ્ધ-પ્રાપ્ત અને અભિસમન્વાગત થઈ. હે દેવાનુપ્રિય ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્યો સૌધર્મકલ્પે સૌધર્માવતંસક વિમાને સુધર્માસભામાં ઘણાં દેવો મધ્યે મહા શબ્દોથી આમ કહ્યું - નિશ્ચે જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં, ચંપાનગરીમાં અર્હજ્ઞક શ્રાવક, જીવાજીવનો જ્ઞાતા છે, તેને કોઈ દેવ કે દાનવ નિર્ગન્થ પ્રવચનથી ચલિત યાવત્ વિપરિણામિત કરવા સમર્થ નથી. ત્યારે મેં શકની આ વાતની શ્રદ્ધા ન કરી. પછી મને આવો વિચાર આવ્યો કે - હું અર્હજ્ઞક પાસે પ્રગટ થાઉં અને જાણુ કે અર્હજ્ઞક પ્રિયધર્મી-દંદધર્મી છે કે નહીં? શીલવ્રતગુણથી ચલિત થઈ યાવત્ ત્યાગ કરે છે કે નહીં, એમ વિચારી, અવધિજ્ઞાન વડે તમને મેં જોયા. ઈશાન કોણમાં ઉત્તર વૈકિયં કરી ઉત્કૃષ્ટ ગતિથી સમુદ્રમાં આપની પાસે આવ્યો. આપને ઉપસર્ગ કર્યો. પણ આપ ડચાં નહીં, તો શકેન્દ્રને કહ્યું, તો આ અર્થ સત્ય છે, મેં આપની ઋદ્ધિ-ધૃતિ-યશ-યાવત્ પરાક્રમ લબ્ધ, પ્રાપ્ત, અભિસમન્વાગત જાણ્યા છે, તો હે દેવાનુપ્રિય ! તમને ખમાવું છું, આપ ખમવા યોગ્ય છો, એ રીતે ફરી નહીં કરું. પછી હાથ જોડી, પગે પડી, આ અર્થ માટે વિનયપૂર્વક વારંવાર ખમાવ્યા, ખમાવીને અર્હજ્ઞકને બે કુંડલ યુગલ આપ્યા. આપીને જે દિશામાંથી આવેલો, ત્યાં પાછો ગયો.

[૮૮] ત્યારપછી તે અર્હજ્ઞકે નિરુપસર્ગતા જાણી પ્રતિજ્ઞા પારી, ત્યારે તે અર્હજ્ઞકાદિ યાવત્ વણિકો દક્ષિણના અનુકૂળ વાયુથી ગંભીર પોતપટ્ટણ ગયા.

વહાણ રોક્યું, ગાડાં-ગાડી સજ્જ કર્યા, તે ગણિમ આદિ વડે ગાંડા-ગાડી ભર્યા. ગાડાં-ગાડી બેડ્યા, મિથિલાએ આવ્યા, મિથિલા રાજધાની બહાર અગ્રઉદ્યાનમાં ગાડાં-ગાડી છોડ્યા. છોડીને મિથિલા રાજધાનીએ મહાર્થ-મહાર્થ-મહાર્હ-વિપુલ રાજયોગ્ય પ્રાભૂત કુંડલ-યુગલ લીધા, લઈને પ્રવેશ્યા, કુંભક રાજ પાસે આવીને બે હાથ જોડી, તે મહાર્થ, દિવ્ય કુંડલ ભેટ ધર્યા. પછી કુંભકે તે સાંચાગ્રિકોની યાવત્ ભેટ સ્વીકારી, પછી ઉત્તમ વિદેહ રાજકન્યા મલ્લિને, બોલાવીને તે દિવ્ય કુંડલ યુગલ રાજકન્યા મલ્લિને પહેરાવીને વિસર્જિત કરી.

ત્યારે તે કુંભક રાજ, તે અર્હજ્ઞક યાવત્ વણિકોને વિપુલ અશન-વસ્ત્ર-ગંધ યાવત્ ઉત્સુલ્ક કરી, તેમને વિદાય કર્યા. પછી તેઓ રાજમાર્ગે આવાસે આવ્યા, આવીને ભાંડનો વ્યાપાર કરવા લાગ્યા. તેમણે બીજા ભાંડ ખરીદ કરી ગાડાં-ગાડી ભર્યા. ગંભીર પોતપટ્ટણે આવ્યા, આવી પોતવહન સજાવ્યું. તેમાં બધાં ભાંડ ભર્યા. ભરીને દક્ષિણ દિશાનો અનુકૂળ વાયુ જાણી ચંપાનગરીના પોતસ્થાને આવ્યા. વહાણ લાંગરી ગાડાં-ગાડી સજ્જ કરી, તે ગણિમાદિ ભર્યા, ભરીને યાવત્ મહાર્થ પ્રાભૂત દિવ્ય કુંડલ યુગલ લીધા. લઈને ચંદ્રચાચ અંગરાજ પાસે આવીને તે મહાર્થ ભેટ યાવત્ ધરી. ત્યારે અંગરાજએ તે દિવ્યકુંડલ સ્વીકાર્યા, સ્વીકારીને અર્હજ્ઞક આદિને આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ઘણાં ગામ આકર યાવત્ ફરો છો, પોતવહનથી વારંવાર લવણસમુદ્રને અવગાહો છો, તો તમે ક્યાંય, કોઈ આશ્ચર્ય પૂર્વે જોયું ? ત્યારે અર્હજ્ઞક આદિએ ચંદ્રચાચ અંગરાજને કહ્યું - હે સ્વામી ! અમે - X - બધાં ચંપાનગરીમાં વસીએ છીએ. અમે અન્ય કોઈ દિવસે ગણિમાદિ પૂર્વવત્ અહીનાતિરિક્ત કહેવું. યાવત્ કુંભરાજને ભેટ ધરી. ત્યારે તે કુંભકે શ્રેષ્ઠ વિદેહ રાજકન્યા મલ્લિને તે દિવ્ય કુંડલયુગલ પહેરાવી, પ્રતિવિસર્જિત કરી. તો હે સ્વામી ! અમે કુંભરાજના ભવનમાં વિદેહ કન્યા મલ્લિ આશ્ચર્યરૂપે જોઈ. તેવી બીજી કોઈ તેવી દેવકન્યા યાવત્ જોઈ નથી, જેવી મલ્લિ છે.

ત્યારે તે ચંદ્રચાચે તે અર્હજ્ઞક આદિને સત્કારી, સન્માનીને વિસર્જિત કર્યા. પછી રાજએ વણિકોના કથનથી હર્ષિત થઈ દૂતને બોલાવી યાવત્ રાજ્યના મૂલ્યથી પણ તે મલ્લિની પત્ની રૂપે યાચના કરવા કહ્યું. ત્યારે દૂત પણ યાવત્ જવાને નીકળ્યો.

● વિવેચન-૮૭,૮૮ :-

સંજાત્તાનાવાણિયગા - દેશાંતરે સાથે જનાર, તત્પ્રધાન પોતવણિકો. સમણોવાસગે - માત્ર આદ્યાદિ ગુણયુક્ત નહીં પણ શ્રાવક પણ હતો. ગણિમ-નાળિયેર, સોપારી આદિ ધરિમ-ત્રાજવે તોલાય, મેય-પલ્લાદિથી મપાય, પરિચ્છેદ-ગુણથી પરીક્ષા કરાય તે વસ્ત્રાદિ. ઓસહ-ત્રિકટુકાદિ, ભેસજજ-પથ્ય આહાર વિશેષ અથવા એક દ્રવ્યરૂપ તે ઔષધ, દ્રવ્ય સંયોગરૂપ તે ભેષજ - X - આર્ય-પિતામહ આદિ.

ખે - આપને, અનંધ - નિર્દૂષણતાથી, સમગ્ર-અહીન ધન પરિવારપણે. - X - સોમા-નિર્વિકારત્વથી, નિહ્વા-સસ્નેહત્વ, દીહ-અવલોકનથી દૂર, સમાણિઅ-આપ્યા,

દીધા સરસ રક્ત ચંદનના થાપા. - X - સંસારિયાસુ વલયબાહાસુ-બીજા સ્થાનેથી ઉચિત સ્થાને મૂકેલ લાંબા કાષ્ટરૂપ બાહુ-આવલ્લક સંભવે છે. ઉચ્છ્રિત-ઉર્ધ્વી કૃત્ - X - જયિક-જયને આપનાર, રાજવર શાસન-આજ્ઞાપટ્ટક.

પુસ્તમાણવો વક્કમુયાહુ-માગધ મંગલવચનને કહે છે. આપને અર્થ સિદ્ધિ થાઓ. સર્વ પાપ-સર્વે વિદ્નો દૂર થાઓ. પુષ્ય-એક નક્ષત્ર, તેમાં ચંદ્રમાં હોય ત્યારે, પુષ્ય નક્ષત્ર યાત્રામાં સિદ્ધિકર થાય છે. વિજય-ત્રિશમુહૂર્ત મધ્યે એક મુહૂર્ત. એ જવા માટે યોગ્ય છે. - X - કર્ણધાર-નિર્વામક, કુદિધાર-નાવની પાસે નિયુક્ત આવેલ્લક વાહકાદિ. ગર્ભજ-નાવ મધ્યે નાના મોટા કર્મ કરનાર. - X - વાવારિસુ-સ્વસ્વ વ્યાપારમાં પ્રવૃત. પછી તે નાવ પૂર્ણોત્સજ્ઞા-વિવિધ ભાંડથી મધ્યે ભરેલ કેમકે મધ્ય ભાગે માંગલ્ય વસ્તુ રખાય છે, તેવી પૂર્ણમુખી કે પુન્ય મુખી, તે રીતે બંધનથી મુક્ત કરાઈ.

પવનબલસમાહત-વાયુના સામર્થ્યથી પ્રેરિત, ઊંચિયસિય-શ્વેતપટ્ટ ઉંચો કરાયેલી, ચાનમાં જ વાયુના સંગ્રહ માટે મોટો પટ્ટ ઉંચો કરાય છે, તેને માટે ઉપમા આપી કે - પક્ષીના પક્ષે ગરુડયુવતિ માફક, ગંગાના પાણીનો જે તીવ્ર વેગ, તેના વડે ક્ષોભ પમાડતી-પ્રેરતી, ઉર્મી-મોટા મોજા, તરંગ-નાના મોજા, તેની માલા-સમૂહ, સમતિચ્છમાણિ-સમ્યક્ અતિ ક્રમે છે. ઓગાટ-પ્રવિષ્ટ.

તાલજંગમ આદિ-તાલ એ વૃક્ષ વિશેષ છે, તે લાંબુ હોય છે, તેથી જેની જંઘા તાડ જેવી છે તે. આકાશને અડતી અર્થાત્ ઘણી લાંબી બાહુ કાજળ, ઉંદર વિશેષ અથવા મધીપ્રધાન તામ્રાદિ ઘાતુને ગરમ કરવાનું વાસણ તેના જેવો કાળો. નિગગયગદંત-જેના મુખમાં આગળ દાંત નીકળેલા છે તે. નિલ્લાલિય જમલજુલજુહ-પહોળા મુખથી નીકળેલી સમાન બે જુભવાળો, આઊંચિયવચણ ગંડેસ-જેના કપાળનો ભાગ મુખમાં પ્રવેશતો હોય તે. ચીણચિપિડ નાસિય-લઘુ અને ચપટાં નાકવાળો, વિકૃત કે વક્ર ભમશેવાળો, ખદોતની માફક દીપ્ત અને લાલ નેત્રવાળો - X - ઈત્યાદિ “સૂત્રાર્થ”માં જણાવ્યા મુજબ જાણવું. - X -

નીલુપ્પલ ઈત્યાદિમાં ગવલ-ભેંસના શીંગડા, અળસી-માલવ દેશ પ્રસિદ્ધ ઘાન્ય વિશેષ. ખુરહાર-છરાના જેવી ધારા જેની છે તે, તમસિ-ખડ્ગ, છરો જ અતિ તીક્ષ્ણ ધાર હોય છે. - X -

અર્હજ્ઞક સિવાયના સાંચાત્રિક પિશાચરૂપ જોઈને જે કરે છે, તે કહે છે - X - X - ઘણાં ઈન્દ્રાદિની ઘણી માનતા માની, માનતા ઉભા રહ્યા. અથવા અર્હજ્ઞક સિવાયના ઈત્યાદિ આલાવા પછી “આકાશદેવતા” નાચે છે, તેના પછી જાણવું, ખે કે બીજી વાયનામાં આ પદ મળતું નથી, પણ આ પ્રમાણે મળે છે - અભિમુખ આવતો જુએ છે. - X - તેમાં તાલપિશાચ-અતિ લાંબો હોવાથી તાલ વૃક્ષાકાર પિશાચ. કુટ્ટસિર-અબંધત્વથી વિખરાયેલ મસ્તકના વાળવાળો, ભ્રમરસમૂહ-ઉત્તમ અડદને ટગલો-મહિષની જેવો કાળો. સૂર્પ-સુપદું તેવા નખવાળો. ફાલ-બાવન પલ પ્રમાણ, લોહમય, દિવ્ય વિશેષ, તે અગ્નિ વડે તાપિત હોય તે અહીં લેવું, તેના સાધર્મ્યથી જુભનો વર્ણ જાણવો. - X - નિશ્ચલત્વથી સ્થિર, ઉપચિતત્વથી પીન, વક્રતાથી કુટિલ,

દાંતો વડે વ્યાપ્ત વદનવાળો. વિકોશિત-નિરાવરણ.

ધારાસ્ય-ધારાપ્રધાન ખડ્ગનું યુગલ, તેના વડે સમસદૃશ્યો. અત્યંત તુલ્ય, તનુક-પાતળું, ચંચલ-જેનાથી વિમુક્ત સ્થૈર્ય થાય, ગલંતિ-રસની અતિ લોલુપતાથી, રસલોલ-ભક્ષ્ય રસ લંપટ, ચપળ-ચંચળ, કુરકુરાયમાણ-પ્રકંપ, નિર્લાલિત-મુખથી નિષ્કાશિત, અવસ્થિય-પ્રસારિત અથવા પ્રસારિત મુખપણાથી. મહલ્લ-મહત્, વિકૃત-બીભત્સ - X - હિંગલુક-વર્ણકદ્રવ્ય વિશેષ - X - અંજનગિરિ-કૃષ્ણ પર્વત વિશેષ - X - X - X - આઊંચિય-સંકોચાયેલ જે અદાયર્મ-જલાકર્ષણ કોશની જેમ. ઉષ્ઠ-અપકૃષ્ટ, અપકર્ષવાળો સંકુચિત ગંડદેશ જેનો છે તે. આમૂષિત-સંકુટિત, અક્ષ-ઈન્દ્રિય, - X - ચીન-હ્રસ્વ, ચિવડ-ચપટું, વંક-વક્ર, લોટાના ઘણથી કુટેલ એવી નાસિકાવાળો, ઘમઘમ્ત-પ્રબળતાથી ઘમઘમ શબ્દ કરતો.

નિષ્કુર-નિર્ભર, ખરપરુષ-અતિ કર્કશ, શુષિર-પોલુ. અવભુગ્ન-વક્ર, નાસિકા જેની છે તે. ઘાતાય-પુરુષાદિના વધને માટે, ઘાટ-મસ્તક અવચલ વિશેષ, ઉદ્ભટ-વિકરાળ, - X - મહાન્-દીર્ઘ, વિકૃત રોમવાળો, સંખાલગ-શંખવાળો, શંખ-આંખની નજકનો અવચલ વિશેષ, સંલગ્ન-સંબદ્ધ, લંબમાન-પ્રલંબ, ચલિત-ચલંત કર્ણવાળો, પિંગલ-પીળા, દીપ્તમાન-ભાસુર લોચનવાળો, ભૃકુટી-કોપકૃત્ ભૂવિકાર, તડિત્-વિદ્યુત્, - X - પરિણદ્ધ-વેષ્ટિત, ચિન્હ-પિશાચની ધજા અથવા મનુષ્ય મસ્તક માળા પહેરેલ તે જ ચિન્હવાળો. વિચિત્ર-બહુવિધ, ગોનસ-સરીસૃપ વિશેષ, - X - અવહોલ-ડોલતો, કુકુચાચંત-કુલ્કાર કરતા જે સર્પ, વીંછી, ગોધો, ઉંદર, નકુલ, સરટ, તેના વડે વિરચિત, વિચિત્ર-વિવિધરૂપવાળી, વૈકેક્ષ-ઉતરાસંગ, માલિકા-માલા, ભોગ-ફણ, કુર-રૌદ્ર - X - કર્ણપુર-કર્ણાભરણ વિશેષ, લગિત-નિયોજિત, - X - ધુધુચંત-ધુલ્કાર શબ્દ કરતો જે ધુવડ, કુંતલ-મુગટ.

ઘંટોના સ્વણ-શબ્દ, તેના વડે ભીમ-ભયંકર, કાયરજનના હૃદયને સ્ફોટક, દીપ્ત-અટ્ટહાસ્ય કરતો - X - પોચ્ચડ-વિલીન, તનુંશરીર જેનું છે તે, - X - પેચંત-પ્રેક્ષમાણ, અભિન્ન-અખંડ, - X - X - X - સરસ-રુધિરપ્રધાન જે હસ્તિચર્મ, વિનત-વિસ્તારિત, ઊંચવિચ-ઉર્ધ્વીકૃત બાહુ યુગલવાળો. - X - અસ્નિગ્ધ-સ્નેહરહિત, દીપ્ત-જ્વલંત, અનિષ્ટ-અભિલાષ અવિષયભૂત, અશુભ, સ્વરૂપથી અપ્રિય - X - X - એજજમાણ-નાવ પ્રત્યે આવતો જુએ છે. સમતુરંગેમાણ-ચીપકતા.

સ્કંદ-કાર્તિકેય, શિવ-મહાદેવ, વૈશ્રમણ-ચક્ષનાયક, નાગ-ભવનપતિ વિશેષ, ભૂતચક્ષ-વ્યંતરનો ભેદ છે, આર્યા-પ્રશાંત, દુર્ગા-કોટકિયા, તે જ મહિષાઝટરૂપે, ઉપચાચિત-પૂજાદિપૂર્વક પ્રાર્થના. ઉપચાચિતવંત-કરતા રહેલા. અર્હજ્ઞક સિવાયનાનું આ કર્તવ્ય કહ્યું.

હવે અર્હજ્ઞકનું કહે છે :- અપ્રાર્થિત-જે કોઈ ન પ્રાર્થે તે. અથવા મરવાને ઈચ્છતો, દુરંત-દુષ્ટ પર્યંત, પ્રાંત-અપસત્ લક્ષણ, હીન-અસમગ્ર, પુણ્ય-પવિત્ર, ચૌદશે જન્મેલ, - X - X - શીલવ્રત-અણુવ્રત. ગુણ-ગુણવ્રત, વિરમણ-રાગાદિ વિરતિ, પ્રત્યાખ્યાન-નવકારશી આદિ, પૌષ્ઠોપવાસ-આઠમ આદિ દિવસે, પર્વદિને ઉપવસન, તે આહાર-શરીર સત્કાર-અબ્રહ્મ-વ્યાપારનો ત્યાગ. ચાલિતએ-ભંગ કરવો, ક્ષોભચિતું-

આને પાળું કે છોડી દઈ એવો ક્ષોભ કરવો, ખંડયિતું-દેશથી, ભંકતું-સર્વથી ઉર્જિતું-સર્વથા દેશ વિરતિના ત્યાગથી, પરિત્યકતું-સમ્યકત્વના પણ ત્યાગથી.

દોહિં અંગુલીહિં-અંગુઠો અને તર્જની કે તર્જની-મધ્યમા વડે. તલ - હથેળી કે તાલવૃક્ષ, પ્રમાણ-માન, સાત-આઠ તલ પ્રમાણ માત્રા. આકાશ સુધી. ઉડ્ડંવહેસા-ગગન, - X - અદ્દુહદ્દુવસદ્દુ- આર્તધ્યાન, દુર્નિસેધને પરતંબ્રતાવશ, તેનાથી પીડિત. અસમાધિ પ્રાપ્ત - X - ચાલિતએ-અન્યથા ભાવત્વ. જોભયિતું-સંશયોત્પાદનથી, વિપરિણામિત્તએ-વિપરીત અધ્યવસાય ઉત્પાદનથી. સંત-મનથી શ્રાંત કે શાંત, તંત-કાયાથી ખેદવાળો. પરિતંત-સર્વ રીતે ખિન્ન, નિર્વિવિણ-તેને ઉપસર્ગ કરવાથી અટકેલ. લબ્ધ-ઉપાર્જનથી, અભિસમન્વાગત-સમ્યક્ આસેવનથી, આખ્યાતિ-સામાન્યથી કહેવું, ભાષતે-વિશેષથી કહેવું. આ બંને ક્રમથી પ્રજ્ઞાપચતિ અને પ્રરૂપચતિ શબ્દથી કહેલ છે.

દેવ-વૈમાનિક કે જ્યોતિષ્ક, દાનવ-ભવનપતિ, કિંનરાદિ બાકીના વ્યંતરના ભેદ છે. નો સદ્દહામિ-વિશ્વાસ ન કરે, નો પતિયામિ પ્રીતિ ન કરે, ન રોચયામિ-રુચિવિષયી ન કરે, પિયદામ્મ-ધર્મપ્રિય, દેટદમ્મા-આપતિમાં પણ ધર્મથી અવિચલ, - X - ઈડિટ-ગુણમ્મદ્ધિ, ધુતિ-અંતરતેજ, યશ-ખ્યાતિ, બળ-શારીરિક, વીર્ય-જીવથી ઉત્પન્ન. પુરુષકાર-અભિમાન વિશેષ - X - ઉસ્સુક્કં વિચરઈ-શુલ્કના અભાવની અનુજ્ઞા. ગ્રામ-જનપદ અધ્યાસિત, આકર-હિરણ્યાદિ ઉત્પત્તિ સ્થાન, નગર-કરરહિત, ખેટ-ધૂળીયો કિલ્લો, કર્બટ-કુનગર, મડંબ-સંનિવેશથી દૂરવર્તિ, દ્રોણમુખ-જળપથ સ્થળ પથચુક્ત, નિગમ-વણિજનાધિષ્ઠિત, સંનિવેશ-સૈન્યોનો આવાસ. વાણિયગજનિયહાસ-મલ્લી વિષયાનુરાગ.

● સૂત્ર-૮૯,૯૦ :-

[૮૯] તે કાલે, તે સમયે કુણાલ જનપદ હતું. શ્રાવસ્તી નગરી હતી. ત્યાં રુકમી કુણાલાધિપતિ નામે રાજા હતો. તે રુકમીની પુત્રી, ધારિણી રાણીની આત્મજા સુબાહુ નામે કન્યા હતી. તે સુકુમાર, રૂપ-ચૌવન અને લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ શરીરી હતી. તે સુબાહુ કન્યાને કોઈ દિવસે ચાતુર્માસિક સ્નાનનો અવસર આવ્યો. ત્યારે રુકમીરાજાએ સુબાહુ કન્યાનો ચાતુર્માસિક સ્નાનોત્સવ જાણીને કૌટુંબિક પુરુષો બોલાવ્યા.

તેમને કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! સુબાહુ કન્યાને કાલે ચોમાસી સ્નાન અવસર છે. કાલે તમે રાજમાર્ગ મધ્યે, ચૌકમાં, જલજ-સ્થલજ પંચવર્ણી પુષ્પ લાવો યાવત્ સુગંધ છોડનાર એક શ્રીદામકાંડ લટકાવે છે.

ત્યારપછી કુણાલાધિપતિએ સોનીની શ્રેણી બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! જલ્દીથી રાજમાર્ગ મધ્યે, પુષ્પમંડપમાં વિવિધ પંચવર્ણી ચોખાથી નગરનું ચિત્રણ કરો, તેના ઠીક મધ્ય ભાગે એક પાટ રખાવો. યાવત્ તેઓએ તેમ કરી આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારે તે રુકમી રાજા ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે ચડી, ચતુરંગી સેના, મોટા ભટો અંત:પુરના પરિવારાદિ પરિવૃત્ત સુબાહુ કન્યાને આગળ કરીને, રાજમાર્ગે, પુષ્પ મંડપે આવ્યો. હસ્તિસ્કંધથી ઉતર્યો. પુષ્પમંડપમાં પ્રવેશ્યો, ઉત્તમ સીંહાસને

પૂર્વાભિમુખ થઈ બેઠો.

ત્યારપછી અંત:પુરની સ્ત્રીઓ સુબાહુ કન્યાને પાટે બેસાડી, પછી સોના-ચાંદીના કળશોથી સ્નાન કરાવ્યું, સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરી, પિતાને પગે લગાડવા લાવ્યા, પછી તે સુબાહુ કન્યા રુકમી રાજા પાસે આવી, આવીને પગે પડી. ત્યારે રુકમી રાજાએ સુબાહુ કન્યાને ખોળામાં બેસાડી, પછી તેણીના રૂપ-ચૌવન-લાવણ્યથી યાવત્ વિસ્મીત થઈને વર્ષધરને બોલાવ્યો અને કહ્યું - તું મારા દૂતકાર્યર્થે ઘણાં ગ્રામ-આકર-નગર ગૃહોમાં પ્રવેશો છો. તે ક્યાય, કોઈ રાજ-ઈશ્વરને ત્યાં આવું કોઈ સ્નાનગૃહ પહેલાં જોયું છે, જેવું આ સુબાહુ કન્યાનું છે ?

ત્યારે તે વર્ષધરે, રુકમીને હાથ જોડીને કહ્યું - હે સ્વામી ! હું કોઈ દિવસે તમારા દૂતરૂપે મિથિલા ગયેલ, ત્યાં મેં કુંભરાજની પુત્રી, પદ્માવતી દેવીની આત્મજા શ્રેષ્ઠ વિદેહરાજકન્યા મલ્લીનું સ્નાન ગૃહ જોયેલ. તે મજજનગૃહની તુલનાએ આ સુબાહુ કન્યાનું મજજનગૃહ લાખમાં ભાગે પણ ન આવે. ત્યારે તે રુકમી રાજાએ વર્ષધર પાસે આમ સાંભળી-અવધારીને બાકી પૂર્વવત્. મજજનક જનિત હાસ્યથી દૂતને બોલાવ્યો, બોલાવીને કહ્યું - મિથિલા નગરી જવાને નીકળ્યો.

[૯૦] તે કાળે, તે સમયે કાશી જનપદ હતું. ત્યાં વાણારસી નગરી હતી, ત્યાં શંખ નામે કાશી રાજા હતા. - કોઈ સમયે ઉત્તમ વિદેહ રાજકન્યા મલ્લીના તે દિવ્ય કુંડલયુગલની સંધી ખૂલી ગઈ.

ત્યારે તે કુંભરાજાએ સોનીની શ્રેણીને બોલાવી કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! તમે આ દિવ્ય કુંડલયુગલની સંધિ સંધાવો. ત્યારે તે સોનીની શ્રેણી, આ વાતને 'તહતિ' કહી સ્વીકારી, તે દિવ્ય કુંડલ-યુગલને લીધાં, લઈને સોનીના સ્થાને આવ્યા. આવીને સોનીની દુકાને પ્રવેશ્યા. કુંડલ રાખ્યા. ઘણાં ઉપાય યાવત્ પરિણત કરતા તેની સંધિ સાંધવા ઈચ્છી, પણ સાંધવાને સમર્થ ન થયા.

ત્યારપછી તે સુવર્ણકાર શ્રેણી કુંભરાજ પાસે આવી બે હાથ જોડી, વધાવીને આમ કહ્યું - હે સ્વામી ! આજે તમે અમને બોલાવીને કહેલ કે યાવત્ સંધિ જોડીને મારી આજ્ઞા પાછી આપો. ત્યારે અમે આ દિવ્યકુંડલ લઈને અમારા સ્થાને ગયા યાવત્ અમે તે જોડવા સમર્થ ન થયા. તેથી હે સ્વામી ! અમે આ દિવ્ય કુંડલ સદૈશ બીજા કુંડલ યુગલ ઘડી દઈએ.

ત્યારે કુંભ રાજા તે સુવર્ણકાર શ્રેણી પાસે આ વાતને સાંભલી, અવધારી કોધિત થઈ ગયો. કપાળે ત્રણ સળ ચડાવીને આવું કહ્યું - તમે કેવા સોની છો ? જે આ કુંડલયુગલની જોડ પણ સાંધી શકતા નથી ? આમ કહીને તેમને દેશનિકાલ કર્યાં.

ત્યારે તે સોનીઓ, કુંભરાજ દ્વારા દેશનિકાલની આજ્ઞા પામીને પોત-પોતાના ઘેર આવ્યા, આવીને ભાંડ-માખ-ઉપકરણાદિ લઈને મિથિલા રાજધાનીની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળી વિદેશ જનપદથી વચ્ચેવચ્ચ થઈને કાશી જનપદમાં વાણારસી નગરીએ આવ્યા. આવીને અગ્ર ઉદ્યાનમાં ગાડાં-ગાડી છોડ્યા. મહાર્થ યાવત્

પ્રાભૃત લઈને વાણરસીનગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઈને કાશીરાજ શંખ પાસે આવ્યા. આવીને બે હાથ જોડી યાવત્ હે સ્વામી ! અમે મિથિલા નગરીથી કુંભક રાજ દ્વારા દેશનિકાલની આજ્ઞા પામીને શીઘ્ર અહીં આવ્યા છીએ. હે સ્વામી ! અમે તમારા બાહુની છાયા પરિગૃહિત કરી નિર્ભય, નિરુદ્દેગ થઈ સુખે સુખે વસવા ઈચ્છીએ છીએ.

ત્યારે કાશીરાજ શંખે તે સોનીઓને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમને કુંભરાજએ દેશનિકાલ કેમ કર્યા ? ત્યારે સોનીઓએ શંખને કહ્યું - હે સ્વામી ! કુંભરાજની પુત્રી, પ્રભાવતી દેવીની આત્મજા મલ્લીના કુંડલ યુગલની સંધિ ખુલી ગઈ, ત્યારે કુંભારજએ સુવર્ણકાર શ્રેણિને બોલાવી યાવત્ દેશનિકાલની આજ્ઞા આપી. તો આ કારણે હે સ્વામી ! અમે કુંભક દ્વારા દેશનિકાલ કરાયા. ત્યારે શંખે સોનીઓને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! કુંભની પુત્રી, પ્રભાવતીદેવીની પુત્રી મલ્લી કેવી છે ? ત્યારે સુવર્ણકારોએ શંખરાજને કહ્યું - હે સ્વામી ! જેવી ઉત્તમ વિદેહરાજકન્યા મલ્લી છે, તેવી કોઈ દેવકન્યા કે ગંધર્વકન્યા યાવત્ બીજી કોઈ નથી. ત્યારે તે શંખે કુંડલયુગલ જનિત હર્ષથી દૂતને બોલાવ્યો યાવત્ તે દૂત જવાને નીકળ્યો.

● વિવેચન-૮૯,૯૦ :-

- X - કલાદ-સોની. - X - બાકી સુગમ છે.

● સૂત્ર-૯૧ :-

તે કાળે, તે સમયે કુરુજનપદ હતું, હસ્તિનાપુરનગર હતું, અદીનશત્રુ રાજ હતો યાવત્ વિચરતો હતો. તે મિથિલામાં કુંભકનો પુત્ર, પ્રભાવતીનો આત્મજ, મલ્લીનો અનુજ મલ્લદિન્ન નામે કુમાર યાવત્ તે યુવરાજ હતો.

ત્યારે મલ્લદિન્નકુમારે કોઈ દિવસે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - તમે જાઓ અને મારા પ્રમદવનમાં એક મહા ચિત્રસભા કરાવો જે અનેક સ્તંભવાળી હોય યાવત્ આજ્ઞા પાળી.

ત્યારે તે મલ્લદિન્ને ચિત્રકાર શ્રેણિ બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે ચિત્રસભાને હાવ-ભાવ-વિલાસ-બિબ્બોકના રૂપથી યુક્ત ચિત્રિત કરો. કરીને યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપો.

ત્યારે તે ચિત્રકાર શ્રેણીએ 'તહત્તિ' કહીને આજ્ઞા સ્વીકારી પછી પોત-પોતાના ઘેર આવ્યા. આવીને તુલિકા અને રંગ લઈને ચિત્રસભામાં આવ્યા, આવીને ભૂમિભાગનું વિભાજન કર્યું, કરીને ભૂમિ સજ્જિત કરી, કરીને ચિત્રસભામાં હાવ-ભાવ યાવત્ ચિત્રને પ્રાયોગ્ય બનાવી. તેમાંથી એક ચિત્રકારની આવા પ્રકારની ચિત્રકાર લબ્ધિ લબ્ધ-પ્રાપ્ત-અભિસમન્વાગત હતી કે - જે કોઈ દ્વિપદ કે ચતુષ્પદ કે અપદના એક દેશને પણ જુએ, તે દેશાનુસારે તેને અનુરૂપ ચિત્ર બનાવી શકતો હતો.

ત્યારે તે ચિત્રકારદારકે પડદામાં રહીને જાળી, અંદર રહેલ મલ્લીના પગના અંગુઠો જોયો. ત્યારે તે ચિત્રકારને આવો સંકલ્પ થયો યાવત્ મારે ઉચિત

છે કે મલ્લીના પગના અંગુઠા અનુસાર સદેશ યાવત્ ગુણયુક્ત રૂપનું ચિત્ર બનાવું. એમ વિચારી ભૂમિભાગ સજ્જ કર્યો, કરીને પગના અંગુઠા મુજબ યાવત્ મલ્લીના પૂર્ણ ચિત્રને બનાવ્યું. ત્યારે તે ચિત્રકાર શ્રેણી ચિત્રસભા યાવત્ હાવભાવાદિ ચિત્રિત કર્યા. પછી મલ્લદિન્નકુમાર પાસે આવી, આજ્ઞા સોંપી. ત્યારે મલ્લદિન્ને ચિત્રકાર મંડલીને સત્કારી, સન્માનીને વિપુલ અને જીવિકાયોગ્ય પ્રીતિદાન આપીને તેઓને વિસર્જન કર્યા.

ત્યારે મલ્લદિન્ને કોઈ દિવસે સ્નાન કરી, અંત:પુર અને પરિવારથી પરિવૃત્ત થઈને ધાવમાતા સાથે ચિત્રસભાએ આવ્યા. આવીને ચિત્રસભામાં પ્રવેશ્યા. પછી હાવ-ભાવ-વિલાસ-બિબ્બોક યુક્ત રૂપને જોતાં શ્રેષ્ઠ વિદેહ રાજકન્યા મલ્લીના અનુરૂપ બનાવેલ ચિત્રની પાસે જવાને નીકળ્યા. ત્યારપછી મલ્લદિન્નકુમારે વિદેહકન્યા મલ્લીના તદનુરૂપ નિર્વિત્ત ચિત્રને જોયું. તેને વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે - અરે ! આ તો વિદેહ રાજકન્યા મલ્લી છે, એમ વિચારી તે લજ્જિત, પ્રીડિત, વ્યર્હિત થઈ ગયો. તે ધીમે ધીમે પાછો સરક્યો.

ત્યારે મલ્લદિન્ને પાછો ખસતા જોઈ ધાવમાતાએ કહ્યું - હે પુત્ર ! તું લજ્જિત, પ્રીડિત, વ્યર્હિત થઈને પાસે કેમ ખસ્યો ?

ત્યારે મલ્લદિન્ને ધાવમાતાને આમ કહ્યું - માતા ! મારી મોટી બહેન જે ગુરુ અને દેવરૂપ છે, જેનાથી મારે લજ્જિત થવું જોઈએ, તેની સામે ચિત્રકારોની બનાવેલ સભામાં પ્રવેશવું યોગ્ય છે ?

ત્યારે ધાવમાતાએ મલ્લદિન્નકુમારને કહ્યું - હે પુત્ર ! આ મલ્લી નથી, કોઈ ચિત્રકારે મલ્લીનું તદનુરૂપ ચિત્ર રચેલ છે.

ત્યારે મલ્લદિન્ને, ધાવમાતાની પાસે આ વાત સાંભલીને અતિ કુદ્ધ થઈને બોલ્યો - અપ્રાર્થિતને પ્રાર્થનાર આ ચિત્રકાર કોણ છે યાવત્ જેણે મારી ગુરુ-દેવરૂપ મોટી બહેનનું યાવત્ ચિત્ર બનાવેલ છે, એમ કહી, તે ચિત્રકારના વધની આજ્ઞા આપી.

ત્યારે ચિત્રકાર મંડળીએ આ વાત જાણતા મલ્લદિન્ને કુમારની પાસે આવ્યા. આવીને બે હાથ જોડી યાવત્ વધાવીને કહ્યું - હે સ્વામી ! તે ચિત્રકારને આવા પ્રકારે ચિત્રકારલબ્ધિ લબ્ધ, પ્રાપ્ત, અભિસમન્વાગત છે કે જે કોઈ દ્વિપદને યાવત્ તેના ચિત્રને બનાવી શકે છે. તો હે સ્વામી ! આપ, તે ચિત્રકારના વધની આજ્ઞા ન આપો. તો હે સ્વામી ! તે ચિત્રકારને તેવો બીજો કોઈ દંડ આપો.

ત્યારે તે મલ્લદિન્ને તે ચિત્રકારના સાંઘા છેદાવીને દેશનિકાલની આજ્ઞા આપી. ત્યારે તે ચિત્રકાર, મલ્લદિન્ને દેશનિકાલ કરતા ભાંડ-માઠ-ઉપકરણાદિ સહિત મિથિલા નગરીથી નીકળ્યો. વિદેહ જનપદની વચ્ચોવચ્ચથી હસ્તિનાપુર નગરે, કુરુજનપદમાં અદીનશત્રુ રાજ પાસે આવ્યો. આવીને ભાંડાદિ મૂક્યા, મૂકીને ચિત્રફલક સજ્જ કર્યો, કરીને મલ્લીના પગના અંગુઠા મુજબ રૂપ બનાવ્યું. બનાવીને બગલમાં દબાવીને મહાર્થ યાવત્ પ્રાભૃત લઈને હસ્તિનાપુર નગરની વચ્ચોવચ્ચથી અદીનશત્રુ રાજ પાસે આવ્યો.

ત્યારપછી હાથ જોડી યાવત્ વધાવીને પ્રાપ્ત મૂક્યું. હે સ્વામી ! હું મિથિલા રાજધાનીથી કુંભરાજના પુત્ર, પ્રભાવતી દેવીના આત્મજ મલ્લદિગ્ગજમારે દેશનિકાલ કરતાં, હું શીઘ્ર અહીં આવેલ છું. હે સ્વામી ! હું આપના બાહુની છાયા ગ્રહણ કરી યાવત્ અહીં વસવા ઈચ્છુ છું. ત્યારે અદીનશત્રુએ ચિત્રકારને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુપિય ! મલ્લદિગ્ગે તને શા માટે દેશનિકાલ કર્યો ? ત્યારે તે ચિત્રકારદારકે અદીનશત્રુ રાજાને કહ્યું - હે સ્વામી ! મલ્લદિગ્ગજમારે અન્ય કોઈ દિવસે ચિત્રકાર મંડળીને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપિયો ! તમે મારી ચિત્રસભાને આદિ બધું પૂર્વવત્ કહેવું. યાવત્ મારા સાંઘા છેદાવીને મને દેશનિકાલની આજ્ઞા કરી. - X -

ત્યારે અદીનશત્રુ રાજાએ તે ચિત્રકારને કહ્યું - દેવાનુપિય ! તેં મલ્લીનું તદનુરૂપ નિર્વર્તિત ચિત્ર કેવું છે ? ત્યારે તે ચિત્રકારે બગલમાંથી ચિત્રફલક કાઢીને મૂક્યું. પછી અદીનશત્રુને આપીને કહ્યું - હે સ્વામી ! મલ્લીનું તેણીને અનુરૂપ આ ચિત્ર મેં થોડાં આકાર, ભાવ અને પ્રતિબિંબ રૂપે ચિત્રિત કરેલ છે. પણ મલ્લીનું આબેહૂબ રૂપ તો કોઈ દેવ૦ યાવત્ કોઈ પણ ચિત્રિત કરવા સમર્થ નથી.

ત્યારે અદીનશત્રુએ પ્રતિરૂપ જનિત હર્ષથી દૂતને બોલાવી આમ કહ્યું - પૂર્વવત્ યાવત્ મિથિલા જવા નીકળ્યો.

● વિવેચન-૯૧ :-

પમચવન-ગૃહઉદ્યાન. હાવભાવાદિ-સામાન્યથી સ્ત્રીયેષ્ટા વિશેષ. વિશેષથી આ પ્રમાણે :- હાવ-મુખવિકાર, ભાવ-ચિત્તથી ઉત્પન્ન, વિલાસ-નેત્રજ, વિભ્રમ-ભ્રમર સમુદ્ભવ. બીજા કહે છે - સ્થાન, આસન, ગમનના હાથ-ભ્રમર-નેત્રકર્મ જે વિશેષ ઉત્પન્ન થાય તે વિલાસ છે. ઈષ્ટ અર્થ પ્રાપ્તિમાં અભિમાન ગર્ભ સંભૂત, સ્ત્રીનો અનાદર કરવો તે બિબ્બોક જાણવું. વાળવાળી ચિત્રલેખન પીંછી તે તૂલિકા

● સૂત્ર-૯૨ થી ૯૫ :-

[૯૨] તે કાળે, તે સમયે પાંચાલ જનપદમાં કંપિલપુર નગરમાં જિતશત્રુ નામે પાંચાલાધિપતિ રાજા હતો. તેને ઘારિણી આદિ હજાર રાણી અંત:પુરમાં હતી. - - મિથિલાનગરીમાં ચોકબા નામે પરિવ્રાજિકા રહેતી હતી. તે ઋગ્વેદ યાવત્ પરિનિષ્ઠિત હતી. તે ચોક્ષા પરિવ્રાજિકા મિથિલામાં ઘણાં રાજા, ઈશ્વર યાવત્ સાર્થવાહ આદિ પાસે દાન અને શૌચધર્મ, તિર્થાભિષેકને સામાન્યથી કહેતી, વિશેષથી કહેતી, પ્રરૂપણા કરતી, ઉપદેશ કરતી વિચરતી હતી.

તે ચોક્ષા કોઈ દિવસે ત્રિદંડ, કુંડિકા યાવત્ ગેરુ વસ્ત્રને લઈને પરિવ્રાજિકાના મઠથી બહાર નીકળી, નીકળીને કેટલીક પરિવ્રાજિકા સાથે પરીવરીને મિથિલા રાજધાનીની વચ્ચેવચ્ચ થઈને કુંભક રાજાના ભવનમાં કન્યા અંત:પુરમાં મલ્લી પાસે આવી. આવીને પાણી છાંટ્યું, ઘાસ બિછાવી તેના ઉપર આસન રાખીને બેઠી. બેસીને વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા મલ્લીની સામે દાનધર્મ, શૌચધર્મ,

તીર્થસ્થાનનો ઉપદેશ આપતી વિચરવા લાગી. ત્યારે મલ્લીએ ચોક્ષાને પૂછ્યું - તમારા ધર્મનું મૂળ શું કહેલ છે ?

ત્યારે ચોક્ષા પરિવ્રાજિકાએ મલ્લિને કહ્યું - દેવાનુપિયા ! હું શૌચમૂલક ધર્મ ઉપદેશુ છું, અમારા મતે જે કોઈ અશુચિ હોય છે, તે જળ અને માટીથી સાફ કરી યાવત્ વિઘ્નરહિતપણે, સ્વર્ગે જઈએ છીએ. ત્યારે મલ્લીએ ચોક્ષાને આમ કહ્યું - હે ચોક્ષા ! જેમ કોઈ પુરુષ લોહીથી લિપ્ત વસ્ત્રને લોહી વડે ઘોવે, તો હે ચોક્ષા ! તે લોહી-લિપ્ત વસ્ત્રને લોહી વડે ઘોતા કંઈ શુદ્ધિ થઈ શકે ? ના, ન થાય.

એ પ્રમાણે હે ચોક્ષા ! તમારા મતમાં પ્રાણાતિપાન યાવત્ મિથ્યાદર્શનશત્રુને કારણે કોઈ શુદ્ધિ ન થાય, જેમ તે લોહિલિપ્ત વસ્ત્રને લોહી વડે ઘોતાં ન થાય. - - ત્યારે તે ચોક્ષા, મલ્લી પાસે આમ સાંભળીને શંકિત, કાંક્ષિત, વિચિકિત્સિત, ભેદ સમાપન્ન થઈ. તેણી મલ્લીને કંઈપણ ઉત્તર દેવા સમર્થ ન થઈ, તેથી મૌન રહી.

ત્યારે તે ચોક્ષા, મલ્લીની ઘણી દાસચેટી દ્વારા હીલના-નિંદા-ખિંસા-ગર્હા પામતી, કોઈ દ્વારા ચીડાવાતી, કોઈ મુખ મટકાવતી, કોઈ દ્વારા ઉપહાસ- કોઈ દ્વારા તર્જના કરાતી તેને બહાર કાઢી મૂકાઈ.

ત્યારે તે ચોક્ષા, મલ્લીની દાસચેટી દ્વારા યાવત્ ગર્હા અને હીલના કરાતા અતિ ક્રોધિત યાવત્ મિસિમિસાતી વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા મલ્લી પ્રત્યે દ્વેષ પ્રાપ્ત થઈ. પોતાનું આસન લીધું, કન્યાના અંત:પુરથી નીકળી ગઈ. મિથિલાથી નીકળી, નીકળીને પરિવ્રાજિકાથી પરિવૃત્ત થઈને પાંચાલ જનપદમાં કાંપિલપુરમાં ઘણાં રાજા, ઈશ્વર સન્મુખ યાવત્ પ્રરૂપણા કરતી વિચરવા લાગી.

ત્યારે તે જિતશત્રુ કોઈ સમયે અંત:પુર અને પરિવારથી પરિવૃત્ત થઈને યાવત્ રહેલો, ત્યારે તે ચોક્ષા પરિવ્રાજિકા વડે પરિવરીને જિતશત્રુ રાજાના ભવનમાં જિનશત્રુ પાસે આવી. ત્યાં પ્રવેશી. જિતશત્રુને જય-વિજય વડે વધાવે છે. ત્યારે જિતશત્રુ, ચોક્ષાને આવતી જોઈને સીંહાસનથી ઉભો થાય છે, ચોક્ષાને સત્કારી, સન્માની અને આસને બેસવા નિમંત્રણ આપે છે.

ત્યારે તે ચોક્ષાએ પાણી છાંટ્યું યાવત્ આસને બેઠી. જિતશત્રુ રાજાને રાજ્ય યાવત્ અંત:પુરની કુશલ-વાર્તા પૂછી. ત્યારપછી જિતશત્રુ રાજાને દાનધર્માદિ ઉપદેશ દેતા યાવત્ રહી.

ત્યારે તે જિતશત્રુ પોતાના અંત:પુરમાં યાવત્ વિસ્મયચુક્ત થઈ ચોક્ષાને એમ કહ્યું - હે દેવાનુપિયા ! તમે ઘણાં ગ્રામ, આકર યાવત્ ભમો છો, ઘણાં રાજા, ઈશ્વરનો ઘરોમાં પ્રવેશો છો, તો કોઈપણ રાજાનું યાવત્ આવું અંત:પુર પૂર્વે જોયું છે, જેવું મારું આ અંત:પુર છે ? ત્યારે ચોક્ષાએ જિતશત્રુના આમ કહેવાથી થોડી હસી, હસીને આમ બોલી - હે દેવાનુપિય ! તું તે કૂપમંડૂક જેવો છે ? - હે દેવાનુપિયા ! તે કૂપમંડૂક કોણ ?

હે જિતશત્રુ ! કોઈ એક કૂવાનો દેડકો હતો. તે ત્યાં જ જન્મ્યો, ત્યાંજ

મોટો થયો. બીજા કૂવા-તળાવ-દ્રહ-સરોવર-સાગરને ન જોયા હોવાથી માનતો હતો કે આ જ કૂવો યાવત્ સાગર છે. ત્યારે તે કૂવામાં બીજા સમુદ્રનો દેડકો આવ્યો. ત્યારે તે કૂવાના દેડકાએ, તે સામુદ્રી દેડકાને આમ કહ્યું - તું કોણ છો ? ક્યાંથી અહીં આવ્યો છે ?

ત્યારે તે સામુદ્રી દેડકાએ તે કૂવાના દેડકાને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! હું સામુદ્રી દેડકો છું, ત્યારે તે કૂવાના દેડકાએ તે સામુદ્રી દેડકાને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તે સમુદ્ર કેટલો મોટો છે ? ત્યારે સામુદ્રી દેડકાએ કૂવાના દેડકાને કહ્યું - સમુદ્ર ઘણો મોટો છે.

ત્યારે કૂવાના દેડકાએ પગથી એક લીટી ખેંચીને પૂછ્યું - સમુદ્ર આટલો મોટો છે ? ના, તેમ નથી, સમુદ્ર તેથી મોટો છે. ત્યારે કૂવાના દેડકાએ પૂર્વ કિનારેથી ઉછળીને દૂર જઈને પૂછ્યું કે સમુદ્ર આટલો મોટો છે ? ના, તેમ નથી. આ પ્રમાણે હે જિતશત્રુ ! તેં પણ બીજા ઘણાં રાજા, ઈશ્વર યાવત્ સાર્થવાહ આદિની ભાર્યા, બેન, પુત્રી, પુત્રવદૂને જોયા વિના જ સમજશ કે “જેવું મારું અંતઃપુર છે, તેવું અંતઃપુર બીજા કોઈનું નથી.”

હે જિતશત્રુ ! મિથિલા નગરીએ કુંભકની પુત્રી, પ્રભાવતીની આત્મજા, મલ્લી નામે છે, રૂપ અને ચૌવનથી યાવત્ બીજી કોઈ દેવકન્યાદિ પણ નથી જેવી મલ્લી છે. વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યાના પગના કપાયેલા અંગુઠાના લાખમાં ભાગે પણ તારું અંતઃપુર નથી. એમ કહીને ચોક્ષા જે દિશાથી આવી હતી, તે દિશામાં પાછી ગઈ.

ત્યારે તે જિતશત્રુ પરિવ્રાજિકા દ્વારા જનિત હાસ્યથી દૂતને બોલાવે છે. યાવત્ દૂત જવાને સ્વાના થયો.

[૯૩] ત્યારે તે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાના દૂતો મિથિલા જવાને સ્વાના થયા. ત્યારપછી છ એ દૂતો મિથિલા આવ્યા, આવીને મિથિલાના અગ્રોધાનમાં દરેકે અલગ-અલગ છાવણી નાંખી. પછી મિથિલા રાજધાનીમાં પ્રવેશ્યા. પછી કુંભરાજા પાસે આવી દરેકે દરેકે હાથ જોડી પોત-પોતાના રાજાના વચન સંદેશ આપ્યા.

ત્યારે તે કુંભરાજાએ તે દૂતોની પાસે આ અર્થને સાંભળી, ક્રોધિત થઈ યાવત્ મસ્તકે ત્રિવલી યડાવીને કહ્યું - હું તમને [કોઈને] વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા મલ્લી આપીશ નહીં, તે છ એ દૂતોને સત્કાર્યા, સન્માન્યા વિના પાછલા દ્વારેથી કાઢી મૂક્યા.

ત્યારે જિતશત્રુ આદિના છ રાજદૂતો કુંભ રાજા વડે સત્કાર-સન્માન કરાયા વિના પાછલા દ્વારેથી કાઢી મૂકાતા પોત-પોતાના જનપદમાં, પોત-પોતાના નગરમાં, પોત-પોતાના રાજાઓ પાસે આવ્યા, બે હાથ જોડીને કહ્યું - હે સ્વામી ! અમે જિતશત્રુ આદિના છ રાજદૂતો એક સાથે જ મિથિલા યાવત્ અપ્દારેથી કાઢી મૂકાયા, હે સ્વામી ! કુંભ રાજા, મલ્લીને તમને નહીં આપે. દૂતોએ પોત-પોતાના રાજાઓને આ વૃત્તાંતનું નિવેદન કર્યું.

ત્યારે તે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાએ તે દૂતની પાસે આ વૃત્તાંત સાંભળી, સમજી, ક્રોધિત થઈ પરસ્પર દૂતો મોકલ્યા અને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણા છ એ રાજદૂતોને એક સાથે જ યાવત્ કાઢી મૂકાયા, તો એ ઉચિત છે કે આપણે કુંભ રાજા ઉપર યડાઈ કરવી જોઈએ. એમ કહીને પરસ્પર આ વાતને સ્વીકારી.

પછી સ્નાન કર્યું, સન્નિદ્ર થયા, ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે આરૂઢ થયા, કોરંટ પુષ્પની માળા યુક્ત છત્ર યાવત્ ઉત્તમ શ્વેત ચામર વડે મોટી હાથી-ઘોડા-સ્થ પ્રવર યોદ્ધા યુક્ત ચાતુરંગિણી સેના સાથે પરિવરીને સર્વઝલ્હિ યાવત્ નાદ સહિત, પોત-પોતાના નગરથી યાવત્ નીકળ્યા, એક જગ્યાએ ભેગા થઈ, જ્યાં મિથિલા નગરી હતી ત્યાં જવાને પ્રસ્થાન કર્યું.

ત્યારે કુંભરાજા આ વૃત્તાંતને જાણીને સેનાપતિને બોલાવ્યો. બોલાવીને કહ્યું - જલ્દીથી અથ યાવત્ સેના સજ્જ કરો યાવત્ સેનાપતિએ તેમની આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારપછી કુંભરાજાએ સ્નાન કર્યું, હાથી ઉપર બેઠો, છત્ર ધર્યું, ચામરથી વિંઝાવા લાગ્યો. યાવત્ મિથિલા મધ્યેથી નીકળ્યો. વિદેહની વચ્ચોવચ્ચ થઈ દેશના અંત ભાગે આવીને છાવણી નાંખી, પછી જિતશત્રુ આદિ છ રાજાની રાહ જોતા, યુદ્ધ માટે સજ્જ થઈને રહ્યા, ત્યારપછી તે જિતશત્રુ આદિ છ રાજા, કુંભ રાજા પાસે આવ્યા, આવીને કુંભરાજા સાથે યુદ્ધ કરવા લાગી ગયા.

ત્યારપછી તે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાએ કુંભરાજાની સેનાને હત-મથિત કરી દીધી, તેમના પ્રવર વીરોનો ઘાત કર્યો, ચિન્હ અને પતાકાને પાડી દીધાં, તેના પ્રાણ સંકટમાં પડી ગયા. સેના ચારે દિશામાં ભાગી ગઈ. ત્યારે તે કુંભરાજા, જિતશત્રુ આદિ છ રાજા વડે હત-મથિત યાવત્ સેના ભાગી જતાં સામર્થ્ય-બળ-વીર્ય હીન થઈ યાવત્ શીઘ્ર, ત્વરિત યાવત્ વેગથી મિથિલાએ આવી, મિથિલામાં પ્રવેશી, મિથિલાના દ્વારોને બંધ કરી, રોધ સજ્જ થઈને રહ્યા.

ત્યારે તે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજા મિથિલાએ આવ્યા, મિથિલા રાજધાનીને નિસ્સંચાર, નિરુચ્ચાર કરી, ચોતરફથી ઘેરી.

ત્યારે તે કુંભ રાજા, મિથિલા રાજધાનીને અવરોધાયેલ જાણીને અભ્યંતર ઉપસ્થાન શાળામાં ઉત્તમ સીંહાસને બેસી, તે જિતશત્રુ આદિ છ રાજાના છિદ્રો, વિવરો, મર્મો ન પામી શકતા, ઘણાં આય-ઉપાય-ઔત્પાતિકી આદિ બુદ્ધિથી વિચારતા પણ કોઈ આય કે ઉપાયને પ્રાપ્ત ન થતાં અપહૃત મનો સંકલ્પ યાવત્ ચિંતાતુર થયો.

આ તરફ મલ્લી, સ્નાન કરી યાવત્ ઘણી કુબ્જાદિથી પરિવૃત્ત થઈને કુંભ રાજા પાસે આવી. તેમને પગે પડી, ત્યારે કુંભકે મલ્લીનો આદર ન કર્યો, જાણી નહીં, મૌનપૂર્વક રહ્યો. ત્યારે મલ્લીએ કુંભને આમ કહ્યું - હે પિતાજી ! તમે મને બીજા કોઈ સમયે આવતી જાણીને યાવત્ બેસાડો છો, આજ તમે કેમ ચિંતામગ્ન છો ?

ત્યારે કુંભરાજાએ મલ્લિને કહ્યું - હે પુત્રી ! તારા માટે જિતશત્રુ આદિ છ રાજાએ દૂત મોકલેલ. મેં તેમનો અસત્કાર કરીને યાવત્ કાઢી મૂકેલા, ત્યારે તે જિતશત્રુ આદિ તે દૂતોની પાસે આ વૃત્તાંત સાંભળીને કોપાયમાન થઈને મિથિલા રાજધાનીને નિઃસંચાર કરીને યાવત્ ઘેરો ઘાલીને રહેલા છે. તેથી હે પુત્રી ! હું જિતશત્રુ આદિ છ રાજાના છિદ્રાદિ ન પામીને યાવત્ ચિંતામગ્ન છું.

ત્યારે તે મલ્લીએ કુંભક રાજાને કહ્યું - હે તાત ! તમે અપહત મને સંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન ન થાઓ. તે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાને પ્રત્યેકને ગુપ્તરૂપે દૂત મોકલો. એક-એકને એક કહો કે - તમને વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા મલ્લિ આપીશ, એમ કરી સંઘ્યા કાળ સમયમાં વિરલ મનુષ્ય ગમનાગમન કરતા હોય ત્યારે દરેકને મિથિલા રાજધાનીમાં પ્રવેશ કરાવી, ગર્ભગૃહમાં પ્રવેશ કરાવી, મિથિલા રાજધાનીના દ્વાર બંધ કરાવો, કરાવીને રોધસર્જ કરીને રહો. ત્યારે કુંભરાજા એ પ્રમાણે કરીને યાવત્ પ્રવેશ-રોધસર્જ કરી રહ્યો.

ત્યારે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાઓ બીજે દિવસે, સૂર્ય ઉગતા યાવત્ જાલીના છિદ્રમાંથી સુવર્ણમયી, મસ્તકે છિદ્રવાળી, કમળ વડે ઢાંકેલી પ્રતિમા જોઈ. આ વિદેહ રાજકન્યા મલ્લી છે. એમ વિચારીને તેના રૂપ-ચૌવન-લાવણ્યમાં મૂર્છિત, ગૃહ યાવત્ આસક્ત થઈને અનિમેષ દંષ્ટિએ જોતા-રહ્યા. ત્યારપછી મલ્લીએ સ્નાન યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા, સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થઈ, ઘણી કુબ્જાદિ યાવત્ પરીવરીને જાલગૃહે સુવર્ણપ્રતિમા પાસે આવી. તે સુવર્ણ પ્રતિમાના મસ્તકેથી કમળનું ઢાંકણ હટાવ્યું. તેમાંથી ગંધ છૂટી તે સર્પના મૃતક જેવી યાવત્ તેથી પણ અશુભતર દુર્ગંધ હતી.

ત્યારે જિતશત્રુ આદિ તે અશુભ ગંધથી અભિભૂત થઈને પોત-પોતાના ઉત્તરીય વડે મુખને ઢાંકીને મુખ ફેરવીને ઊભા રહ્યા. ત્યારે મલ્લીએ જિતશત્રુ આદિને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે કેમ પોતપોતાના ઉત્તરીય વડે યાવત્ મુખ ફેરવીને રહ્યા છો ? ત્યારે જિતશત્રુ આદિએ મલ્લીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! અમે આ અશુભગંધથી અભિભૂત થઈને પોત-પોતાના યાવત્ રહ્યા છીએ.

ત્યારે મલ્લીએ જિતશત્રુ આદિને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! જો આ સુવર્ણ યાવત્ પ્રતિમામાં દરરોજ તેવા મનોજ્ઞ અશનાદિના એક-એક પિંડ નાંખતા-નાંખતા આવા અશુભ પુદ્ગલ પરિણામ થયા, તો આ ઔદારિક શરીર તો કફ-વાત-પિત્તને ઝરાવનાર છે, શુક-લોહી-પરુને ઝરાવનાર છે. ખરાબ ઉચ્ચ્વાસ-નિઃશ્વાસ. ખરાબ મળ-મૂત્ર-પૂતિથી પૂર્ણ છે, સડવાના યાવત્ સ્વભાવવાળું હોવાથી તેનું પરિણામન કેવું થશે ? તેથી હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે માનુષી કામભોગોમાં સર્જ ન થાઓ, રાગ-ગુહિ-મોહ-આસક્તિ ન કરો.

હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે-અમે આજથી પૂર્વે ત્રીજા ભવમાં પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં સલિલાવતિ વિજયમાં વીતશોકા રાજધાનીમાં મહાબલ આદિ સાત બાલમિત્રો રાજાઓ હતા. સાથે જન્મ્યા યાવત્ પ્રવ્રજ્યા લીધી, ત્યારે હે દેવાનુપ્રિયો ! મેં આ કારણે સ્ત્રી નામ ગોત્રકર્મ બાંધ્યું - જ્યારે તમે ઉપવાસ કરતા, ત્યારે હું છઠ્ઠ

કરતી હતી. બાકી બધું પૂર્વવત્. હે દેવાનુપ્રિયો ! ત્યાંથી તમે કાળમાસે કાળ કરી જયંત વિમાને ઉપજ્યા, ત્યાં તમે દેશોન બગીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા દેવ થયા. પછી તે દેવલોકથી અનંતર ચ્યવીને આ જ જંબૂદ્વીપમાં યાવત્ પોત-પોતાના રાજ્યને અંગીકાર કરીને વિચરવા લાગ્યા અને હે દેવાનુપ્રિયો ! હું તે દેવલોકથી આયુક્ષ્યથી યાવત્ કન્યારૂપે જન્મી.

[૯૪] શું તમે ભૂલી ગયા ? જ્યારે તમે જયંત અનુતર વિમાને વસતા હતા ? પરસ્પર પ્રતિબોધનો સંકેત કરેલો, તે યાદ કરો.

[૯૫] ત્યારે તે જિતશત્રુ આદિ છ રાજાઓ વિદેહ શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા પાસે આ અર્થને સાંભળી, અવધારી, શુભ પરિણામથી પ્રશસ્ત અધ્યવસાયથી, વિશુદ્ધ થતી લેશ્યાથી, તદ્ આવરણીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી, ઇલા-અપોહાદિથી યાવત્ સંજ્ઞી જાતિસ્મરણ ઉપજ્યું. આ અર્થને સમ્યક્ રીતે જાણ્યો. પછી મલ્લી અરહંતે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાને જાતિસ્મરણ ઉત્પન્ન થયું જાણીને ગર્ભગૃહ દ્વાર ખોલાવ્યા. ત્યારે જિતશત્રુ આદિ મલ્લી અરહંત પાસે આવ્યા, ત્યારે તે મહાબલ આદિ સાત બાલમિત્રોનું પરસ્પર મિલન થયું.

ત્યારે મલ્લી અરહંતે જિતશત્રુ આદિ છ એ રાજાને કહ્યું - નિશ્ચે હે દેવાનુપ્રિયો ! હું સંસાર ભયથી ઉદ્ધિગ્ન યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું, તો તમે શું કરશો ? કેમ રહેશો ? હૃદય સામર્થ્ય શું છે ?

જિતશત્રુ આદિએ મલ્લિ અરહંતને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! જો તમે યાવત્ દીક્ષા લેશો, તો અમારે બીજું કોણ આલંબન, આધાર, પ્રતિબંધ છે ? જેમ તમે આજથી ત્રીજા ભવે ઘણાં કાર્યોમાં તમે અમારા મેટી, પ્રમાણ યાવત્ ધર્મધુરા હતા. તે રીતે જ હે દેવાનુપ્રિયા ! આ ભવમાં પણ તમે થાઓ. અમે પણ સંસારના ભય ઉદ્ધિગ્ન યાવત્ જન્મ-મરણથી ડરેલા છીએ, આપની સાથે મુંડ થઈ યાવત્ દીક્ષા લઈશું.

ત્યારપછી મલ્લી અરહંતે તે જિતશત્રુ આદિને કહ્યું - જો તમે સંસાર યાવત્ મારી સાથે દીક્ષા ઈચ્છતા હો તો તમે પોત-પોતાના રાજ્યમાં જાઓ, જયેષ્ઠ પુત્રને રાજ્યમાં સ્થાપીને સહસ્ર પુરુષવાહિની શિબિકામાં આરૂઢ થઈને, મારી પાસે આવો. ત્યારે જિતશત્રુ આદિએ મલ્લી અરહંતની આ વાત સ્વીકારી.

ત્યારે મલ્લી અરહંત તે જિતશત્રુ આદિની સાથે કુંભ રાજા પાસે આવ્યા, આવીને કુંભના પગે પડ્યા. ત્યારે કુંભકે તેઓને વિપુલ અશનાદિ, પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકારથી સત્કાર કરીને યાવત્ વિદાય આપી. ત્યારે કુંભરાજાથી વિદાય પામેલા જિતશત્રુ આદિ રાજા પોત-પોતાના રાજ્યમાં, નગરમાં આવ્યા. આવીને પોત-પોતાના રાજ્યને સ્વીકારીને વિચરવા લાગ્યા. ત્યારે મલ્લી અરહંતે એવી મનમાં ધારણા કરી કે - એક વર્ષ પછી હું દીક્ષા લઈશ.

● વિવેચન-૯૨ થી ૯૫ :-

- X - હીલંતિ-જાતિ આદિ ઉઘાડી કરવી, નિંદતિ-મન વડે નિંદવું, ખિંસતિ-તેના દોષ કહેવા, ગર્હતિ-તેની સમક્ષ જ નિંદવા. હરુયાતિ-કોપિત કરવું, વઘાડિય-

ઉપહાસ કરવો, કુશલોદંત - કુશળવાર્તા, અગડદુર-કૂવાનો દેડકો, જમગસમગ-સાથે, - X - બલવાયુઈ-વ્યાપાર વંત સૈન્ય. સંપલગ્ગે-યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. હત-સૈન્યના હણાવાથી, મથિત-માનના નિર્મથથી, વીર-સુભટ, ઘાતિત-વિનાશિત, ચિહ્ન-ધ્વજા - X - X - અથવા હયમથિત-અશ્વમર્દન કરાયેલ - X - દિસોદિસ-ચોતરફ, પડિસેહંતિ-કાઠી મૂક્યા-ભાગી ગયા.

અધારણિજ્જ-અધારણીય અથવા અચાપનીય, નિસ્સંચાર-દ્વાર-અપદ્ધારેથી લોકોના ગમનાગમન વર્જિત, નિરુચ્યાર-કિલ્લાની ઉપરથી લોકોના ગમનાગમનથી રહિત અથવા મળ વિસર્જનાર્યે બહાર જવાનું વર્જિત હોવું. - X - અવરુદ્ધ-રોધ કરીને, રહસ્સિએ-ગુપ્ત રીતે, - X - X - X - જઈ તાવે - જે આ આહાર પિંડના આ પરિણમન છે, તો ઔદારિક શરીરનું કેવું પરિણમન થશે ? - X - કલ્લાકલિં-પ્રતિદિન.

ખેલાસવ-કફનું ઝરવું તે, વાંત-વમન, પિત્ત-દોષ વિશેષ, શુક્ર-સપ્તમઘાતુ, શોષિત-આર્તવ કે લોહી, પૂય-પરિપકવ, દુરૂપ-વિરૂપ, પૂતિક-અશુભગંધવાળા મૂત્રાદિથી પૂર્ણ, શટન-આંગળી આદિનું સડવું, કુષ્ઠાદિથી પડવું, છેદન-બાહુ આદિનું વિધ્વંસન, ધર્મ-સ્વભાવ, સજ્જહ-સંગ કરવો, રજ્જ-રાગ, ગિર્જ્ઞ-ગૃહિ, પ્રાપ્ત ભોગમાં અતૃપ્તિ, મુર્ખ-મોહાવું, મોહ, મૂઢત્વ. અર્જુનોવવજ્જ-તે અપ્રાપ્તની પ્રાપ્તિમાં એકાગ્ર થવું. - X - પમ્હુકુ-વિસ્મૃત - X - જયંત પ્રવરે-જયંત નામક પ્રવર અનુત્તર વિમાનમાં, વુત્ય-નિવાસ કરવો, સમય નિબદ્ધ-મનથી સંકેત કરવો કે પરસ્પર પ્રતિબોધવા - X -

● સૂત્ર-૯૬ થી ૧૦૮ :-

[૯૬] તે કાળે, તે સમયે શકનું આસન ચલિત થયું, ત્યારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકે આસનને ચલિત થતું જોયું, અવધિ પ્રયોજ્યું, મલ્લિ અરહંતને અવધિ વડે જોઈને આવો મનોગત સંકલ્પ ઉપજ્યો કે - નિશ્ચે જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં, મિથિલામાં, કુંભકરાજાની પુત્રી, મલ્લી અરહંતે દિક્ષા લેવાનો મનોસંકલ્પ કર્યો છે. તો અતીત-અનાગત-વર્તમાન શકનો આચાર છે કે - અરહંત ભગવંત દીક્ષા લેતા હોય ત્યારે આવા સ્વરૂપની અર્થ-સંપત્તિ આપવી જોઈએ. તે આ પ્રમાણે -

[૯૭] ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ દ્રવ્ય ઈન્દ્ર અરહંતને આપે.

[૯૮] આવું વિચારી શકે વૈશ્રમણ દેવને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપિય ! નિશ્ચે જંબૂદ્વીપના, ભરતક્ષેત્રમાં યાવત્ દ્રવ્ય આપે. તો હે દેવાનુપિય ! જાઓ અને ત્યાં કુંભકના ભવનમાં આ પ્રકારે અર્થસંપત્તિ સંહરીને જલ્દીથી મારી આ આજ્ઞા પાછી સોંપો.

ત્યારે શકેન્દ્રને આમ કહેતા જાણી, હર્ષિત થઈ, બે હાથ જોડી, યાવત્ સ્વીકારીને, જંબક દેવને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપિયો ! તમે જાઓ અને જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં, મિથિલા રાજધાનીમાં, કુંભક રાજાના ભવનમાં ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ એ પ્રમાણે અર્થસંપત્તિને સંહરો અને મારી આ આજ્ઞા મને પાછી સોંપો.

ત્યારે તે જંબક દેવો, વૈશ્રમણ પાસે યાવત્ સાંભલીને ઈશાન ખૂણામાં જઈને ઉત્તર વૈકિય રૂપ વિકુર્વે છે, વિકુર્વીને ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ ગતિથી જતાં, - X - મિથિલા રાજધાનીમાં કુંભ રાજાના ભવનમાં આવ્યા. ત્યાં અર્થસંપત્તિ સંહરી. સંહરીને વૈશ્રમણ દેવ પાસે આવીને બે હાથ જોડી યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપી. ત્યારપછી વૈશ્રમણ દેવ પાસે આવીને બે હાથ જોડી યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપી. ત્યારપછી વૈશ્રમણ દેવ શકેન્દ્ર પાસે જઈ, બે હાથ જોડી, યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારપછી મલ્લી અરહંત પ્રતિદિન યાવત્ માગદેશના પ્રાતઃરાશ સમય સુધી [મધ્યાહ્ન સુધી] ઘણાં સનાથ, અનાથ, પાંચિક, પથિક, કરોટિકા અને કાપાટિકોને પુરા એક કરોડ અને આઠ લાખ, એટલી અર્થસંપત્તિને દાનમાં દેવા લાગ્યા.

ત્યારે તે કુંભરાજાએ મિથિલા રાજધાનીમાં તેમાં - તેમાં અને ત્યાં-ત્યાં, સ્થાને-સ્થાને ઘણી ભોજનશાળાઓ બનાવી. ત્યાં ઘણાં મનુષ્યો દૈનિક ભોજન અને વેતનથી વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરતાં હતા, કરીને જે લોકો જેમ-જેમ આવે, જેમકે પાંચિક, પથિક, કરોટિક, કાપાટિક, પાખંડી કે ગૃહસ્થોને ત્યાં આશ્રસ્ત, વિશ્વસ્ત કરી ઉત્તમ સુખાસને બેસાડી વિપુલ અશનાદિને આપતા-પિરસતા રહેતા હતા. ત્યારે મિથિલાએ શ્રૃંગાટકે યાવત્ ઘણાં લોકો પરસ્પર આમ કહેતા હતા - હે દેવાનુપિયો ! કુંભ રાજાના ભવનમાં સર્વકામગુણિત, મનોવાંછિત, વિપુલ અશનાદિ ઘણાં શ્રમણાદિને યાવત્ દેવાય છે.

[૯૯] સુર-અસુર-દેવ-દાનવ-નરેન્દ્રએ નિષ્કમણ અવસરે (આવી) વરવરિકા ઘોષણા કરાવી કે યાચકને ઘણાં પ્રકારે ઈચ્છિત દાન અપાય છે.

[૧૦૦] ત્યારે અરહંત મલ્લીએ ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ આ પ્રમાણે અર્થ સંપત્તિનું દાન દઈને 'દીક્ષા લઈ' એવું મનમાં ધાર્યું.

[૧૦૧] તે કાળે, તે સમયે લોકાંતિક દેવો, જે બ્રહ્મલોક કલ્પના સિષ્ટ વિમાન પ્રસ્તટમાં પોત-પોતાના વિમાનમાં પોત-પોતાના ઉત્તમ પ્રાસાદાવતંસકમાં દરેકે દરેક પોતાના ૪૦૦૦ સામાનિક દેવો, ત્રણ પર્ષદા, સાત સૈન્ય, સાત સૈન્યાધિપતિ, ૧૬,૦૦૦ આત્મરક્ષક દેવો અને બીજા ઘણાં લોકાંતિક દેવો સાથે પરીવરીને, ઘણાં જોરથી વગાડાતા નૃત્યો-ગીત-વાજિંત્ર યાવત્ શબ્દોની સાથે ભોગ ભોગવતો વિચરે છે. તે [લોકાંતિક દેવો] આ પ્રમાણે છે -

[૧૦૨] સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, વરુણ, ગર્દતોય, તુષિત, અલ્યાબાઘ, આગ્નેય અને સિષ્ટ.

[૧૦૩] ત્યારે તે લોકાંતિક દેવોના પ્રત્યેકના આસન ચલિત થયા. ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ યાવત્ નિષ્કમણ કરતા અરહંતોને સંબોધને કરવું. તેથી આપણે જઈએ અને અર્હત્ મલ્લીને સંબોધન કરીએ, એમ વિચારીને, ઈશાન ખૂણામાં વૈકિય સમુદ્ઘાત વડે સમવહત થઈને સંખ્યાત યોજન૦ જંબક દેવની માફક જાણવું યાવત્ મિથિલા રાજધાનીમાં કુંભક રાજાના ભવનમાં મલ્લી અર્હત્ પાસે ગયા. જઈને આકાશમાં (અધર) સ્થિત રહીને, ઘુંઘરુંના શબ્દ સહિત યાવત્ ઉત્તમ

વસ્ત્રો પહેરીને, બે હાથ જોડી તેવી ઈષ્ટ૦ વાણીથી કહ્યું - હે લોકનાથ ! બોધ પામો. જીવોને હિત-સુખ-નિઃશ્રેયસકર થનાર ધર્મ તીર્થને પ્રવર્તાવો. એમ કહીને બીજી-ત્રીજી વખત પણ આમ કહ્યું. કહીને મલ્લિ અરહંતને વાંદી, નમીને જે દિશામાંથી આવ્યા હતા, તે દિશામાં પાછા ગયા.

ત્યારપછી અરહંત મલ્લિ, તે લોકાંતિક દેવોથી સંબોધિત થઈને માતા-પિતાની પાસે આવ્યા. આવીને બે હાથ જોડી બોલ્યા - હે માતા-પિતા ! હું આપની અનુજ્ઞા પામીને મુંડ થઈને યાવત્ પ્રવર્જિત થવા ઈચ્છુ છું. - - હે દેવાનુપ્રિયો ! સુખ ઉપજે તેમ કરો, પ્રતિબંધ ન કરો. ત્યારે કુંભરાજાએ કૌટુંબિક-પુરુષોને બોલાવ્યા અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું -

જલ્દીથી ૧૦૦૮ સુવર્ણ કળશ યાવત્ માટીના કળશ, બીજા પણ મહાર્થ યાવત્ તિર્થંકરાભિષેકને યોગ્ય સામગ્રી ઉપસ્થિત કરો. યાવત્ [કૌટુંબિક પુરુષોએ સામગ્રી] ઉપસ્થિત કરી.

તે કાળે, તે સમયે અસુરેન્દ્ર ચમર યાવત્ અચ્યુતકલ્પ સુધીના બધાં ઈન્દ્રો આવ્યા. પછી શકેન્દ્રએ આભિયોગિક દેવોને બોલાવીને કહ્યું - જલ્દીથી ૧૦૦૮ સુવર્ણ કળશો યાવત્ અભિષેક યોગ્ય બીજી સામગ્રી ઉપસ્થિત કરો યાવત્ ઉપસ્થાપિત કરી, તે દેવી કળશો, તે માનુષી કળશોમાં સમાઈ ગયા.

ત્યારપછી દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકે, કુંભરાજાએ, અરહંત મલ્લિને સીંહાસનમાં પૂર્વાભિમુખ બેસાડ્યા, પછી સુવર્ણ આદિના ૧૦૦૮ પૂર્વોક્ત કળશોથી યાવત્ અભિષેક કર્યો. ત્યારે, ભગવતી મલ્લિનો અભિષેક ચાલતો હતો ત્યારે કેટલાંક દેવોએ મિથિલાની અંદર અને બહાર યાવત્ સર્વે દિશા-વિદિશામાં દોડવા લાગ્યા.

ત્યારે કુંભ રાજાએ બીજી વખત ઉત્તરદિશામાં સીંહાસન રખાવ્યું યાવત્ મલ્લિને સર્વાલંકાર વિભૂષિત કર્યા. કરીને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - જલ્દીથી “મનોરમા” શિબિકા લાવો - લાવ્યા.

ત્યારે શકેન્દ્રએ આભિયોગિક દેવને કહ્યું - જલ્દીથી અનેક સ્તંભવાળી યાવત્ મનોરમા શિબિકા ઉપસ્થિત કરો. યાવત્ [તેમણે કરી] તે શિબિકા પણ [મનુષ્યની] શિબિકામાં સમાઈ ગઈ.

ત્યારપછી અરહંત મલ્લિ સીંહાસનથી ઉભા થઈને મનોરમા શિબિકા પાસે આવ્યા, આવીને તે શિબિકાને અનુપ્રદક્ષિણા કરીને શિબિકામાં આરૂટ થયા. થઈને ઉત્તમ સીંહાસને પૂર્વાભિમુખ બેઠા. - - ત્યારપછી કુંભકે ૧૮-શ્રેણિ પ્રશ્રેણિજનોને બોલાવ્યા અને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે સ્નાન યાવત્ સર્વાલંકાર વિભૂષા કરી મલ્લિની શિબિકાનું વહન કરો યાવત્ વહન કરે છે.

ત્યારે તે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકે મનોરમા શિબિકાની દક્ષિણા બાહા વહન કરી, ઈશાનેન્દ્રએ ઉત્તરી ઉપરી બાહા વહન કરી, ચમરે દક્ષિણી નીચેની અને ઉત્તરી નીચેની બાહા વહન કરી અને શેષ દેવોએ - યથાયોગ્ય મનોરમા શિબિકાનું વહન કર્યું.

[૧૦૪] મનુષ્યોએ સર્વ પ્રથમ શિબિકા વહન કરી, હર્ષથી તેમના રોમકૂપ

વિકસ્વર થયા, પછી અસુરેન્દ્ર, સુરેન્દ્ર અને નાગેન્દ્રોએ તે શિબિકાને વહન કરી.

[૧૦૫] ચલ-ચપલ-કુંડલ ધારક, સ્વચ્છંદ-વિકુર્વિત-આભરણધારી દેવેન્દ્ર, દાનવેન્દ્રોએ જિનેન્દ્રની શિબિકા વહન કરી.

[૧૦૬] ત્યારપછી અરહંત મલ્લિ, મનોરમા શિબિકામાં આરૂટ થયા ત્યારે આ આઠ-આઠ મંગલ અનુક્રમે આગળ ચાલ્યા. એ પ્રમાણે જમાલિની જેમ નિર્ગમન કહેવું. - - ત્યારપછી અરહંત મલ્લિ, દીક્ષા લેવા નીકળ્યા ત્યારે કેટલાંક દેવોએ મિથિલાને પાણીથી સીંચી. અભ્યંતર-બહાર વિધિ કરીને યાવત્ ચોતરફ દોડ્યા.

ત્યારપછી અરહંત મલ્લિ સહસ્રાપ્રવન ઉદાનમાં ઉત્તમ અશોકવૃક્ષે આવ્યા, આવીને શિબિકાથી નીચે ઉતર્યા, આભરણ-અલંકાર પ્રભાવતીએ ગ્રહણ કર્યા. પછી અરહંત મલ્લિએ સ્વયંમેવ પંચમુષ્ટિક લોચ કર્યો. ત્યારે શકેન્દ્રએ મલ્લિના વાળ ગ્રહણ કર્યા અને ક્ષીરોદક સમુદ્રમાં પધરાવ્યા.

ત્યારપછી અરહંત મલ્લિએ “સિદ્ધોને નમસ્કાર” એમ કહીને સામાયિક ચારિત્ર સ્વીકાર્યું, જે સમયે અરહંત મલ્લિએ ચારિત્ર સ્વીકાર્યું, તે સમયે દેવો અને મનુષ્યો મનુષ્યોનો નિર્દોષ, વાદ્યોનો નાદ, ગીતાગાનનો નિર્દોષ શકના વચન સંદેશથી પૂર્ણ બંધ થયા.

જે સમયે અરહા મલ્લિએ સામાયિક ચારિત્ર સ્વીકાર્યું, તે સમયે અરહંત મલ્લિને મનુષ્ય ધર્મથી ઉપરનું મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. અરહંત મલ્લિએ જે આ હેમંતનો બીજો માસ, ચોથો પક્ષ, પોષ સુદ-૧૧-ના [વ્યવહારમાં માગસર સુદ-૧૧ પ્રસિદ્ધ છે, તેને મતભેદ જાણવો. આવશ્યક નિર્યુક્તિ મુજબ મા.સુ.૧૦ બંધ બેસે છે.] પૂર્વાહ્ણ કાળ સમયમાં નિર્જળ અદ્દમ ભક્ત તપ પૂર્વક, અશ્વિની નક્ષત્ર સાથે ચંદ્રનો યોગ થતાં, અભ્યંતર પર્ષદાની ૩૦૦ સ્ત્રીઓ અને બાહ્ય પર્ષદાના ૩૦૦ પુરુષો સાથે મુંડ થઈ, દીક્ષા લીધી. અરહંત મલ્લિને અનુસરીને આઠ રાજકુમારે દીક્ષા લીધી.

[૧૦૭] તે આ - નંદ, નંદિમિત્ર, સુમિત્ર, બલમિત્ર, ભાનુમિત્ર, અમરપતિ, અમરસેન અને મહસેન.

[૧૦૮] ત્યારપછી તે ભવનપતિ આદિ ચારેએ અરહંત મલ્લિનો નિષ્કમણ મહિમા કર્યો, કરીને નંદીશ્વરદ્વીપે. અષ્ટાક્ષિકા મહોત્સવ કર્યો યાવત્ પાછા ગયા. ત્યારપછી અરહંતમલ્લિએ જે દિવસે દીક્ષા લીધી, તે જ દિવસે, દિવસના અંતિમ ભાગે ઉત્તમ અશોક વૃક્ષની નીચે પૃથ્વીશિલાપટ્ટક ઉપર ઉત્તમ સુખાસને બેસીને શુભ પરિણામથી, પ્રશસ્ત અધ્યવસાયથી, પ્રશસ્ત અને વિશુદ્ધ લેશ્યાથી તદાવરક કર્મ-રજને દૂર કરનાર અપૂર્વકરણમાં અનુપ્રવેશીને અનંત યાવત્ કેવળજ્ઞાન-દર્શન ઉત્પન્ન થયા.

● વિવેચન-૯૬ થી ૧૦૮ :-

પ્રાતરાશ-પ્રાભાતિક ભોજનકાળ અર્થાત્ બે પ્રહર સુધી. સનાથ-સ્વામી સહિત, અનાથ-રંક, પંચિય-રોજ માર્ગે જનાર, પહિય-પથિક, ક્વચિત્ માર્ગે જનાર, કરોટિકા-કપાલ વડે ચરનાર, કાયકોડિક-ભારને વહેનાર, તેની કોટી, તેના વડે ચરનાર.

કાર્પટિક-કર્પટ વડે ચરનાર અથવા કાપિટક-કપટચારી, વાયનાંતરમાં હથ્થામાસ છે, અર્થાત્ હાથ વડે હિરણ્યનો પરમાર્શ-ગ્રહણ અથવા તેટલું પરિમાણ હિરણ્ય. ણા-હિરણ્ણકોડી. શક્યે આપેલ હિરણ્ય દાન પ્રમાણ જ. કેમકે બીજું પણ સ્વકીય ધન-દાન્યાદિ ગત દાન સંભવે છે.

તત્થ તત્થ-પુર આદિની અંદર, દેશે દેશે - શ્રંગાટક આદિ, તહિં તહિં-મહાપથ-પથાદિના ઘણાં સ્થાને, મહાનસસાલા-રસોઈગૃહ. ભયભત્તવેતન-દ્રવ્ય ભોજનરૂપ અને મૂલ્યરૂપ, પાસંડ-લિંગી, વેશધારી. સવ્વકામગુણિય-અભિલાષ યોગ્ય રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શરૂપ હોય કે તૈયાર કરેલ. કિમીસ્થિયં-ઈચ્છાનુસાર જે દેવાય તે. - X -

વાયનાંતરમાં “સુરાસુરિયં” પાઠ છે. તેમાં ભોજનમાં આ સૂર અને આ સૂરમુંકત, યથેષ્ટ જે પીરસવાની ક્રિયા તે. વરસવરિયા-ઈષ્ટ અર્થનું ગ્રહણ - X - સારસ્વતાદિમાં સારસ્વતથી આગ્નેય એ આઠ કૃષ્ણરાજિના અવકાશ અંતરમાં રહેલ આઠ વિમાનવાસી છે અને રિષ્ઠ, રિષ્ઠ નામક વિમાન પ્રસ્તટવાસી છે. ક્વચિત્ દશ ભેદે લોકપાલો કહેવાય છે. અમે અહીં સ્થાનાંગ અનુસાર જ કહ્યા છે.

હૃદ્યોમકૂવેહિં-રોમાંચિત, - X - સચ્ચંદ વિઉલ્લિયાબરણ ધારિ-પોતાની ઈચ્છા મુજબ વિકુર્વિત આભરણને ધારણ કરે છે તે. “જહા જમાલિ” ભગવતી સૂત્રમાં જેમ જમાલિનું નિષ્ક્રમણ કહ્યું તેમ અહીં કહેવું અથવા મેઘકુમારનું કહેવું. વિશેષ આ - ચામરધારી તરુણી આદિમાં શકેન્દ્ર, ઈશાનેન્દ્ર હોય તેટલું અહીં વિશેષ. - X - આસિય. ગાથા-તેમાં -

કેટલાંક દેવો મિથિલા રાજધાનીને અંદર-બહારથી પાણી વડે સીંચીને સંમાર્જન કરીને, સંમૃષ્ટ - X - કરે છે. કેટલાંક દેવો મંચાતિમંચ યુક્ત કરે છે. - X - કેટલાંક દેવો હિરણ્યની વર્ષા, સુવર્ણની વર્ષા, રત્ન-વજ્ર-પુષ્પ-માલ્ય-ગંધ-ચૂર્ણ-આભરણની વર્ષા કરે છે. કેટલાંક હિરણ્યવિધિ, સુવર્ણ ચૂર્ણવિધિ કરે છે ઈત્યાદિ. - X - આ રાજપ્રશ્નીયમાં જોવું. - X -

સુદ્ધસ્સ એકકારસીપક્ષ્મ-શુકલપક્ષ્મની જે એકાદશી તિથિ, નાયકુમાર-ઈદવાકુવંશ વિશેષ ભૂત, તેના કુમાર-રાજ્યને યોગ્ય. તસ્સેવ દિવસસ્સ. - જે દિવસે દીક્ષા લીધી, તે જ - પોષ સુદ-૧૧-લક્ષ્ણ, તેના પશ્ચિમ ભાગમાં. આ જ વાત આવશ્યકમાં માગસરના પૂર્વાહ્ણમાં કહી છે. કહ્યું છે - ત્રેવીશ તીર્થકરને પૂર્વાહ્ણમાં કેવળજ્ઞાન ઉપજવું તથા માગસર સુદ-૧૧, મલ્લિને અશ્વિનીના યોગમાં, (મલ્લિનો) તેમાં અહોરાત્રનો છન્દસ્થ પર્યાય કહેલ છે. તેથી આ બંને અભિપ્રાયમાં ભેદ કેમ છે ? તે બહુશ્રુત જાણે.

કમ્મરચવિકરણકર - કર્મરજને દૂર કરનાર, અપૂર્વકરણ એ આઠમું ગુણસ્થાનક, અનંત-વિષયના અનંતપણાથી, અનુત્તર-સમસ્ત જ્ઞાનપ્રદાન, નિર્વ્યાધાત-અપ્રતિહત, નિરાવરણ-ક્ષાયિક, કૃત્સ્ન-સર્વ અર્થના ગ્રાહકપણાથી, પ્રતિપૂર્ણ-પૂર્ણિમાના ચંદ્રવત્ સકલ અંશયુક્ત.

● સૂત્ર-૧૦૯ :-

તે કાળે, તે સમયે બધાં દેવોના આસનો ચલિત થયા, ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો,

નંદીશરે મહોત્સવ કર્યો. પાછા ગયા, કુંભ પણ ગયો.

ત્યારે જિતશત્રુ આદિ છએ રાજાએ મોટા પુત્રને રાજ્યમાં સ્થાપીને હજાર પુરુષવાહિની શિબિકામાં આરૂટ થઈ સર્વ ઋદ્ધિથી અરહંત મલ્લિ પાસે યાવત્ પર્યુપાસના કરી - - ત્યારે અરહંત મલ્લિએ તે મોટી પર્ષદા, કુંભરાજા અને જિતશત્રુ આદિને ધર્મ કહ્યો. પર્ષદા - X - પાછી ગઈ. કુંભ રાજા શ્રાવક થયો, પ્રભાવતી શ્રાવિકા થઈ. જિતશત્રુ આદિ છ રાજા ધર્મ સાંભલીને. ભગવન્ ! આ સંસાર આદિષ્ટ છે. યાવત્ દીક્ષા લીધી અને ચૌદપૂર્વી થઈ, અનંત કેવલ પામી સિદ્ધ થયા.

ત્યારપછી અરહંત મલ્લિ, સહસ્રાપ્રવનથી નીકળ્યા, નીકળીને બહારના જનપદમાં વિચરવા લાગ્યા. ભ. મલ્લિને ભિષગ આદિ ૨૮-ગણ, ૨૮-ગણધર થયા. ૪૦,૦૦૦ સાધુઓ, બંધુમતિ આદિ ૫૫,૦૦૦ સાધ્વીઓ, ૧,૮૪,૦૦૦ શ્રાવકો, ૩,૬૫,૦૦૦ શ્રાવિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા થઈ.

અરહંત મલ્લિને ૬૦૦ ચૌદપૂર્વી, ૨૦૦૦ અવધિજ્ઞાની, ૩૨૦૦ કેવળજ્ઞાની, ૩૫૦૦ વૈક્રિયલબ્ધિધર, ૮૦૦ મન:પર્યવજ્ઞાની, ૧૪૦૦ વાદી, ૨૦૦૦ અનુત્તરોપપાતિકોની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા થઈ. બે પ્રકારે અંતકૃત્ ભૂમિ થઈ - યુગાંતકૃત્ ભૂમિ, પર્યાયાંતકૃત્ ભૂમિ યાવત્ ૨૦માં પુરુષ યુગ સુધી યુગાંતકૃત્ ભૂમિ થઈ, બે વર્ષના પર્યાયે કોઈ મોક્ષે ગયું.

અરહંત મલ્લિ ૨૫-ધનુષ્ ઉંચા-ઉંચાઈથી, પ્રિયંગુ સમાન વર્ણવાળા, સમયતુરસ સંસ્થાની, વજ્રઋષભ નારાય સંઘચણી, મધ્ય દેશમાં સુખે સુખે વિચરતા સમ્મેત પર્વતે આવ્યા. આવીને સંમેતશૈલના શિખરે પાદપોપગમન અનશન કર્યું. મલ્લિ અરહંત ૧૦૦ વર્ષ ઘરમાં રહ્યા. ૧૦૦ વર્ષ ન્યૂન ૫૫,૦૦૦ વર્ષ કેવલી પર્યાય પાળીને, ૫૫,૦૦૦ વર્ષ સર્વાયુ પાળીને, ગ્રીષ્મનો પહેલો માસ, બીજો પક્ષ, ચૈત્રસુદ-૪-ના ભરણી નક્ષત્રમાં, અર્ધરાત્રિના કાળ સમયમાં ૫૦૦ સાધ્વીની અભ્યંતર પર્ષદા, ૫૦૦ સાધુની બાહ્ય પર્ષદાયુક્ત, નિર્જળ માસિક અનશન સહ, લાંબા હાથ રાખી [ઉભા-ઉભા] વેદનીય-આયુ-નામ-ગોત્ર કર્મનો ક્ષય કરીને સિદ્ધ થયા. એ રીતે પરિનિર્વાણ મહિમા કહેવો, જેમ જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાતિમાં કહ્યો છે. નંદીશરે આઠાહિક મહોત્સવ કરી દેવો પાછા ગયા.

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે આઠમાં જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તે હું કહું છું.

● વિવેચન-૧૦૯ :-

અઠ્ઠાહિયમહિમા - આઠ દિવસોનો સમૂહ જે મહોત્સવમાં હોય તે આઠાહિકા. આ વ્યુત્પત્તિ છે, પ્રવૃત્તિથી મહિમા માત્ર જાણવો. તેથી એક દિવસમાં વિરુદ્ધ નથી. અંતગડ-ભવનો અંત કરનાર, મોક્ષે જનાર. ભૂમિ-કાલાંતર ભૂમિ. યુગ-કાલમાન વિશેષ, તે ગુરુ-શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિ રૂપે કમવર્તી. આ યુગ વડે માપેલ તે યુગાંતકર. પર્યાય-તીર્થકરના કેવલિત્વ કાળને આશ્રીને છે. - X - X - મલ્લિ જિનથી આરંભી વીસમાં પુરુષ સુધી સાધુઓ સિદ્ધ થયા, પછી સિદ્ધિગમનનો વિચ્છેદ થયો. ભગવંતના

બે વર્ષના કેવલી પર્યાયમાં કોઈક જીવે સંસારનો અંત કર્યો. ક્યાંક બે માસ પર્યાયે અને ક્યાંક ચાર માસ પર્યાયે અંત કર્યો, તેવો પાઠ પણ મળે છે.

વઘારિયપાણી-લટકતી ભૂજા. - - જંબૂદ્વીપપ્રજાપ્તિમાં ભન્નકષભના નિર્વાણ મહિમાવત્ મલ્લિજિનનો પણ કહેવો. તે આવું કંઈક - મલ્લિ અર્હત્ નિર્વાણ પામ્યા ત્યારે શકનું આસન ચલિત થયું, અવધિજ્ઞાનથી તે જાણી, પરિવાર સહિત સમ્મેતશૈલ શિખરે આવ્યો. વિમનસ્ક, નિરાનંદ, આંસુ સાથે જિનશરીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, સમીપે રહી નમન-પર્યુપાસના કરી. આ રીતે બધાં વૈમાનિકાદિ દેવેન્દ્રો આવ્યા. પછી શકના દેવો નંદન વનથી ગોશીર્ષ ચંદનાદિ લાવ્યા, ક્ષીર સમુદ્રના જળથી જિનદેહને નવડાવ્યો, ચંદનનો લેપ કર્યો, શ્વેત સાડી પહેરાવી, સવાલંકારથી વિભૂષા કરી. ગણધરના શરીરને પણ તેમ કર્યું. ત્રણ શિબિકા કરાવી, અરિહંત-ગણધર-સાધુને શિબિકામાં સ્થાપી, ચિતામાં સ્થાપ્યા.

અગ્નિકુમાર દેવોએ અગ્નિ વિકુલ્યો, વાયુકુમારે વાયુ વિકુલ્યો, બાકીના દેવોએ ધૂપ-ધી આદિ નાંખ્યા. બળી જતાં મેઘકુમાર દેવે ક્ષીરોદકથી ચિતાને ઠારી. શકે જમણી બાજુની ઉપરની દાઢા લીધી. ઈશાને ડાબી બાજુની, ચમર નીચેની જમણી, બલીએ ડાબી બાજુની અને બાકીના દેવોએ યથાયોગ્ય અંગોપાંગ ગ્રહણ કર્યા.

પછી તીર્થકરાદિની રાખાદિ ઉપર મહાસ્તૂપ કર્યો અને પરિનિર્વાણ મહિમા કર્યો. પછી શકે નંદીશ્વરે જઈને અંજનક પર્વતે જિનાયતન મહિમા કર્યો. ચારે લોકપાલે દધિ મુખ પર્વતે સિદ્ધાયતને મહિમા કર્યો. એ રીતે ઈશાનાદિના - X - લોકપાલ પણ જાણવા. શકે પોતાના વિમાને જઈ સુધર્મા સભામાં માણવક સ્તંભમાં સમુદ્ગકમાં દાઢા પધરાવી, સિંહાસને બેસી, મલ્લિજિનના સર્કિય પૂજ્યા.

અહીં દેષ્ટાંતનો નિષ્કર્ષ બતાવ્યો નથી. પણ માયા ન કરવી.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૮-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

❧ અધ્યયન-૮-“માકંદી” ❧

— X — X — X — X —

હવે નવમાંની વ્યાખ્યા કહે છે. તેનો સંબંધ આ છે - પૂર્વમાં માયાવાળાનો અનર્થ કહ્યો, અહીં ભોગથી અવિરતનો અનર્થ છે -

● સૂત્ર-૧૧૦ થી ૧૧૨ :-

[૧૧૦] ભગવન્ ! જો શ્રમણ યાવત્ નિર્વાણ પ્રાપ્ત ભગવંતે આઠમા જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો ભગવન્ ! શ્રમણ ભગવંતે નવમાં અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે ચંપાનગરી હતી. પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું, ત્યાં માકંદી નામે સાર્થવાહ રહેતો હતો. તે ઋદ્ધિમાન્ હતો. તેને ભદ્રા નામે પત્ની હતી. તે ભદ્રાને બે સાર્થવાહ પુત્રો હતો. તે આ - જિનપાલિત અને જિનરક્ષિત. તે બંને માકંદિક પુત્રો, અન્ય કોઈ દિવસે એકઠા થયા, તેઓમાં પરસ્પર આવો વાર્તાલાપ થયો -

આપણે પોત વહનથી લવણસમુદ્રને અગિયાર વખત અવગાહ્યો, હંમેશા આપણે ઘન પ્રાપ્ત કર્યો, કાર્ય સંપન્ન કર્યા, વિના વિઘ્ને પોતાને ઘેર શીઘ્ર પાછા આવ્યા. તો હે દેવાનુષિય ! આપણે ઉચિત છે કે આપણે બારમી વખત લવણસમુદ્રને પોતવહનથી અવગાહીએ. એમ કહીને એકબીજાની આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો.

પછી માતાપિતા પાસે આવીને કહ્યું - હે માતાપિતા ! અમે અગિયાર વખત આદિ પૂર્વવત્. યાવત્ પોતાને ઘેર પાછા આવ્યા. અમે આપની અનુજ્ઞા પામીને બારમી વખત પોત-વહનથી લવણસમુદ્ર અવગાહવા ઈચ્છીએ છીએ. ત્યારે માતાપિતાએ તેમને કહ્યું -

હે પુત્રો ! બાપદાદાથી પ્રાપ્ત યાવત્ ભાગ પાડવા માટે પર્યાપ્ત સંપત્તિ છે. તો હે પુત્રો ! વિપુલ માનુષી ઋદ્ધિ-સત્કાર સમુદય ભોગોને ભોગવો. વિઘ્નવાળા, નિરાલંબન લવણસમુદ્ર ઉત્તરવાથી તમને શો લાભ છે ? વળી બારમી યાત્રા સોપસર્ગ થાય છે. માટે હે પુત્રો ! તમે બારમી વખત લવણસમુદ્રને ન અવગાહો, જેથી તમારા શરીરને કોઈ આપત્તિ ન થાય. ત્યારે તે પુત્રોએ બીજી-ત્રીજી વખત આમ કહ્યું -

હે માતાપિતા ! અમે અગિયાર વખત યાવત્ લવણ સમુદ્ર અવગાહીએ. ત્યારે તે માકંદી પુત્રોને જ્યારે ઘણાં સામાન્ય કે વિશેષ કથનથી કહેવા - સમજાવવામાં, તેઓ સમર્થ ન થયા ત્યારે ઈચ્છારહિતપણે જ આ વાતની અનુજ્ઞા આપી, ત્યારે તે માકંદિક પુત્રોએ માતા-પિતાની અનુજ્ઞા પામીને ગણિમ-ધરિમ-મેય-પરિચ્છેદ ભરીને, અર્હન્નકની માફક યાવત્ લવણસમુદ્રમાં અનેક યોજન ગયા.

[૧૧૧] ત્યારે તે માકંદિક પુત્રો અનેક શત યોજન અવગાહન કર્યા પછી અનેક શત ઉત્પાદો ઉત્પન્ન થયા. જેમકે - અકાળે ગર્જના યાવત્ ગંભીર મેઘગર્જના, પ્રતિકૂળ, તેજ હવા ચાલવા લાગી.

ત્યારે તે નાવ તે પ્રતિકૂળ વાયુથી વારંવાર અથડાતી-ઉછળતી-ક્ષોભિત

થતી, પાણીના તીક્ષ્ણ વેગથી વારંવાર ટકરાતી, હાથથી ભૂતલ ઉપર પછાડેલ દડાની જેમ સ્થાને સ્થાને ઉંચી-નીચી થતી, વિદાધર કન્યા માફક ઉછળતી, વિદાબ્રહ્મ વિદાધર કન્યાના માફક આકાશતલથી નીચે પડતી, મહાન્ ગરુડના વેગથી ત્રાસિત નાગકન્યા માફક ભાગતી, ઘણાં લોકોના કોલાહલથી સ્થાનબ્રહ્મ અશ્વકિશોરી માફક અહીં-તહીં દોડતી, ગુરુજન દેષ અપરાધથી સર્જન કુળ કન્યાની માફક (શરમથી) નીચે નમતી, તરંગોના પ્રહારથી તારિત થઈ થરથરતી, આલંબન રહિત માફક આકાશથી નીચે પડતી, પતિ મૃત્યુ પામતા રૂદન કરતી નવવધૂ માફક પાણીથી ભીંજાયેલ સાંધાથી જળ ટપકાવતી એવી - -

- - પરચકી રાજા દ્વારા અવરુદ્ધ અને પરમ મહાભયથી પીડિત કોઈ મહા ઉત્તમ નગરી સમાન વિલાપ કરતી, કપટથી કરેલ પ્રયોગ યુક્ત, યોગ પરિવાજિકાની જેમ ધ્યાન કરતી અર્થાત્ સ્થિર થતી, જંગલથી નીકળી પરિશ્રાંત થયેલ વૃદ્ધ માતાની જેમ હાંફતી, તપ-ચરણનું ફળ ક્ષીણ થતાં, સ્યવન કાળે શ્રેષ્ઠ દેવી માફક શોક કરતી એવી નૌકાના કાષ્ઠ અને કૂર્પર ચૂર-ચૂર થઈ ગયા. મેઢી ભાંગી, માળ સહસા નમી ગઈ, શૂળી ઉપર ચડેલ જેવી થઈ ગઈ, જળનો સ્પર્શ વક થવા લાગ્યો. જોડેલા પાટિયા તડ-તડ કરવા લાગ્યા. લોટાની કિલ નીકળી ગઈ, બાંધેલ દોરડા ભીના થઈ ટૂટી ગયા. - -

- - તે નાવ કાયા શકોરા જેવી થઈ ગઈ. અભાગી મનુષ્યના મનોરથ જેવી ચિંતનીય થઈ ગઈ. કર્ણધાર, નાવિક, વણિક્ષજન, કર્મકર હાય-હાય કરતા વિલાપ કરવા લાગ્યા. તે વિવિધ રત્નો અને માલથી ભરેલી હતી. ઘણાં-સેંકડો પુરુષો રુદન-કંદન-શોક-અશ્રુપાત-વિલાપ કરવા લાગ્યા, ત્યારે એક મોટા જળગત ગિરિ શિખર સાથે ટકરાઈને નાવનું કૂપ-તોરણ ભાંગી ગયું, ધ્વજ દંડ વળી ગયો. વલય જેવા સો ટુકડા થઈ ગયા. કડકડ કરતી ત્યાં જ નષ્ટ થઈ ગઈ. - - ત્યારે તે નૌકા ભંગ થવાથી ઘણાં પુરુષો રત્ન-ભાંડ-માગાની સાથે પાણીમાં ડૂબી ગયા.

[૧૧૨] ત્યારે તે ચતુર, દક્ષ, પ્રાપ્તાર્થ, કુશલ, મેઘાવી, નિપુણ, શીલ્પોપગત, ઘણાં પોતવહનના યુદ્ધ કાર્યોમાં કૃતાર્થ, વિજયી, અમૂઢ, અમૂઢ હસ્તા માર્કંદે પુત્રોને એક મોટું પાટીયું પ્રાપ્ત કર્યું. જે પ્રદેશમાં તે પોતવહન નષ્ટ થયેલ, તે પ્રદેશમાં એક રત્નદ્વીપ નામે મોટો દ્વીપ હતો. તે અનેક યોજન લંબાઈ-પહોળાઈવાળો, અનેક યોજન પરિધિવાળો, વિવિધ વનખંડથી મંડિત હતો. તે સશ્રીક, પ્રાસાદીયાદિ હતો.

તેના બહુમધ્યદેશ ભાગે એક મોટો પ્રાસાદાવતંસક હતો. તે ઘણો ઉંચો ચાવત્ સશ્રીકરૂપ તથા પ્રાસાદીયાદિ હતો. તેમાં રત્નદ્વીપ દેવી નામે દેવી રહેતી હતી, તે પાપીણી, ચંડા, રુદ્રા, સાહસિકા હતી. તે ઉત્તમ પ્રાસાદની ચારે દિશામાં ચાર વનખંડો કાળા, કાળી આભાવાળા હતા.

ત્યારપછી તે માર્કંદે પુત્રો તે પાટીયા વડે તરતા-તરતા રત્નદ્વીપની સમીપ પહોંચ્યા. તે માર્કંદેપુત્રોને યાહ મળી. મુહૂર્ત પર્યન્ત વિશ્રામ કર્યો. પાટીયાને

છોડી દીધું. રત્નદ્વીપમાં ઉતર્યા. પછી ફળોની માર્ગલા-ગવેષણા કરી, ફળ મેળવીને ખાધા. પછી નાળિયેરની માર્ગલા-ગવેષણા કરી, કરીને નાળિયેર ફોડ્યું, તેના તેલથી એકબીજાના ગાત્રોનું અભ્યંગન કર્યું, પછી પુષ્કરિણીમાં ઉતરીને, સ્નાન કરી ચાવત્ બહાર આવ્યા.

ત્યારપછી પૃથ્વીશિલા પટ્ટક ઉપર બેઠા. ત્યાં આશ્વસ્ત, વિશ્વસ્ત થઈ, ઉત્તમ સુખાસને બેઠા. ત્યાં બેઠા-બેઠા ચંપાનગરી માતા-પિતાથી આજ્ઞા લેવી, લવણસમુદ્રમાં ઉતરવું, તોફાની વાયુ ઉપજ્યો. નાવ ભાંગીને નાશ પામી, પાટીયું મળવું, રત્નદ્વીપે આવવું, આ બધું વિચારતા-વિચારતા અપહત મન સંકલ્પ થઈ ચાવત્ ચિંતામગ્ન થયા.

ત્યારે તે રત્નદ્વીપ દેવી, તે માર્કંદે પુત્રોને અવધિજ્ઞાનથી જુએ છે. જોઈને હાથમાં ઢાલ અને તલવાર લીધી. સાત-આઠ તાડ પ્રમાણ ઉંચી આકાશમાં ઉડી, ઉડીને ઉત્કૃષ્ટ ચાવત્ દેવગતિથી જતી-જતી માર્કંદે પુત્રો પાસે આવી. આવીને કોધિત થઈ, માર્કંદે પુત્રોને તીખા-કઠોર-નિષ્ઠર વચનોથી આમ કહેવા લાગી - ઓ માર્કંદે પુત્રો ! અપ્રાર્થિતના પ્રાર્થિત, જે તમે મારી સાથે વિપુલ ભોગોપભોગ ભોગવતા વિચરશો, તો તમારું જીવન છે, અને જે તમે મારી સાથે વિપુલ ભોગ ભોગવતા નહીં વિચરો, તો તમારા મસ્તક, આ નીલકમલ-ભેંસના શૃંગ-ચાવત્-અસ્ત્રાની ધાર જેવી તલવાર વડે તાડફળની જેમ કાપીને એકાંતમાં ફેંકી દઈશ, જે ગંડસ્થળ અને દાટી-મૂંછને લાભ કરનાર છે, મૂંછોથી સુશોભિત છે.

ત્યારપછી તે માર્કંદેપુત્રો રત્નદ્વીપ દેવતાની પાસે આ વાત સાંભળી, ભયભીત થઈ, બે હાથ જોડી કહ્યું - હે દેવાનુષિયા ! આપ જેમ કહેશો, તેમ વર્તીશું, આપના આજ્ઞા-ઉપપાત-વચન નિર્દેશમાં રહીશું. ત્યારે તે રત્નદ્વીપની દેવી, તે માર્કંદે પુત્રોને લઈને ઉત્તમ પ્રાસાદે આવી. આવીને અશુભ પુદ્ગલો દૂર કર્યા, કરીને શુભ પુદ્ગલો પ્રદોષ્યા, પછી તેની સાથે વિપુલ ભોગોપભોગ ભોગવવા લાગી. રોજ અમૃતફળ લાવતી હતી.

● વિવેચન-૧૧૦ થી ૧૧૨ :-

બધું સુગમ છે. [અહીં - X - નિશાની અનેક સ્થાને છે, કેમકે તે સૂત્રાર્થમાં આવી ગયેલ છે.] નિરાલંબન-નિષ્કારણ અથવા મુશ્કેલીમાં શરણને માટે આલંબનીય વસ્તુ વર્જીને. કાલિકાવાત-પ્રતિકૂળ વાયુ, આહુલિજ્જમાણી-કંપતુ, ડગતુ, વિદ્રવ પ્રાપ્ત. સંચાલ્યમાન-એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને જવું, સંક્ષોભ્યમાના-નીચે ડૂબતી, અથવા તેમાં રહેલ લોકને ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરતી. - X - તેંદુસ-દડો, તે જ પ્રદેશમાં નીચે જતી-ઊંચે આવતી. - X - X - વિપલાયમાનેવ-ભયથી દોડતી એવી - X - X - વિગુંજતીવ-અવ્યક્ત શબ્દ કરતી કે નીચે નમતી, ગુરુજન-પિતા આદિ. - X -

ધૂર્ણન્તિ-વેદના વડે થરથરતી એવી. - X - ગણિતલંબનેવ-આલંબનથી ભ્રષ્ટ જેવી, આકાશથી પડતી. - X - લંબના-દોરડાં - X - વિષ્વર્મમાણ-પાણી ઝરતી એવી, - X - પરચકરાજેન-બીજા સેન્યના રાજા વડે અભિરોહિતા-બધી તરફથી નિરોધ કરાયેલી - X - X - કપટ-વેશ આદિના અન્યથાપણાથી જે છદ્મ, તેના વડે પ્રયોગ-

પરપ્રતાતરણ વ્યાપાર, તેના વડે યુક્ત. યોગ પરિગ્રાજિકા-સમાધિ પ્રધાનવ્રતવાળી, - X - X - પરિણતવયા - ચૌવન વીતી ગયેલી, અમ્મય-પુત્રને જન્મ દેનારી, - X - X - તપશ્ચરણ-બ્રહ્મચર્યાદિ, ઉપચારથી તેનું ફળ. - X -

કાષ્ઠ અને કૂપર ચૂર-ચૂર થઈ ગયા તથા મેટી-બધાં પાટીયાનું આધારભૂત કાષ્ઠ, ભાંગી ગયું. મોટિત-ભગ્ન, સહસા-અકસ્માત્, અથવા સહસ્ર સંખ્યજનાશ્રયભૂત, માલ-ઉપરનો ભાગ - X - શૂલાચિતેવ-શૂળીમાં પરોવેલ એવી. - X - વંક-વક, પરિમર્શ-સમુદ્રના જળનો સ્પર્શ, અથવા શૂલાચિત-શૂલા રૂપે આચરેલ, પરિમાસ-નાવ ગત કાષ્ઠ વિશેષ, ફલકાંતર-જોડેલ પાટીયાના છિદ્રમાં, તટતટાયમાન-તેવા પ્રકારના ધ્વનિને કરતા, સ્ફૂટંત-વિદ્યતિત થતાં, સંધિ-જોડ, - X - સર્વાક્ષ-સર્વ અવયવ વડે વિજૃંભિત-વિવૃતતાને પામેલ. રજ્જવ:- ફલકને જોડતા દોરડા, વિસરંત-બધાં ગાઓ વિશીર્ણ થયા. - X -

આમકમલ્લકભૂતા-કાર્યા શરાવલા સમાન, જળ સંપર્કથી ક્ષણમાં નષ્ટ થવાથી. ચિંત્યમાન-આ આપત્તિમાંથી કેમ નીકળશું તેમ વિકલ્પો કરતા, - X - X - હાહાકૃત્-હાહાકાર વડે, કર્ણધાર-નિર્યામિક, - X - X - X - રોચમાણ-શબ્દ સહિત આંસુને છોડતા, કંદમાણ-શોકથી મોટો અવાજ કરતાં, સોચમાણ-મનથી ખેદ પામતા, તિષ્પમાણ-ભયથી પરસેવો અને લાળ પાડતાં, વિલપત્-પીડાથી બોલતા, અંતો જલગય-પાણીની અંદર, ગિરિ શિખરને પામીને કૂપક સ્તંભ ભાંગી ગયો. - X -

વલક-લાંબા કાષ્ઠ રૂપના સેંકડો ટુકડા જેમાં થયા તે અથવા વલયાકાર સો ટુકડા વડે ખંડિતા એવી. - X - વિદ્રવ-વિનાશ પામી. સંપરાય-સંગ્રામ, તેની જેમ જે ભીષણ પોતવહન કાર્યો. દેવતાના વિશેષણ, વિજય ચોરના વિશેષણવત્ જાણવા. અસિખેડગવગ્ગહત્ય-જેના હાથ ખડ્ગ અને કૂલકમાં વ્યગ્ર છે તે. સ્તંગંડમંસુચ-જેનાથી ગંડ લાલ થાય, તેવા દાઢી-મૂછના વાળ. માઉચાઉ-હોઠના વાળ સંભવે છે અથવા માઉચા-સખી કે માતા, તેના વડે ઉપશોભિત-સમારચિત કેશત્વ આદિથી જનિત શોભા કે ઉપશોભિત. - X - વદિષ્યતિ-ઉપદેશ આપે છે. - X - આજ્ઞા-અવશ્ય કરવું, આદેશ, ઉપપાત-સેવાવચન - X - અથવા જે આપ કહેશો, તેમાં આજ્ઞાદિ રૂપે સ્થાસ્થામ:-વર્તીશું. અમચ્છલ-અમૃત જેવા ફળ.

● સૂત્ર-૧૧૩ થી ૧૨૨ :-

[૧૧૩] ત્યારે તે રત્નદ્વીપદેવી, શકના વચન આદેશથી, લવણાધિપતિ સુસ્થિતે કહ્યું - તું લવણસમુદ્રનું ૨૧-વખત ભ્રમણ કર, ત્યાં જે કોઈ વૃણ-પાન-કાષ્ઠ-કચરો-અશુચિ-સડેલ ગાળેલ વસ્તુ કે દુર્ગંધિત વસ્તુ આદિ અશુદ્ધ વસ્તુ હોય, તે બધું ૨૧-૨૧ વખત હલાવીને સમુદ્રથી કાઢીને એક તરફ ફેંકી દેવો. એમ કહી તેણીને નિયુક્ત કરી.

ત્યારે તે રત્નદ્વીપદેવીએ તે માકંદીપુત્રને કહ્યું - નિશ્ચે હે દેવાનુપ્રિયો ! શકાદેશ સુસ્થિતના કહેવાથી યાવત્ નિયુક્ત થઈ છું તો યાવત્ હું લવણસમુદ્રથી જ્યાં સુધીમાં આવું, ત્યાં સુધી આ ઉત્તમ પ્રાસાદમાં સુખેસુખે રમણ કરતા રહો. જો તમે આ સમયમાં ઉદ્ધિગ્ન, ઉત્સુક કે ઉપદ્રવ પામો તો તમે પૂર્વદિશાના

વનખંડમાં ચાલ્યા જશે. ત્યાં બે ઋતુ સદા સ્વાધીન છે -પ્રાવૃટ અને વર્ષાઋતુ. [૧૧૪] તેમાં કંદલ અને સિલિંદ્રરૂપ દાંત, નિકુરના ઉત્તમ પુષ્પ રૂપ ઉત્તમ સૂંદ, કૂટજ-અર્જુન-નીપના પુષ્પ રૂપ સુગંધિ મદજલ છે, એવી પ્રાવૃટ ઋતુરૂપ હાથી સદા સ્વાધીન છે.

[૧૧૫] તેમાં-ઈન્દ્રગોપ રૂપ વિચિત્ર મણિ, દેડકાના સમૂહના શબ્દરૂપ ઝરણાનો ધ્વનિ, શિખરે સદા વિચરતો મચ્છરસમૂહ એવો વર્ષાઋતુરૂપ પર્વત સદા સ્વાધીન ચે.

[૧૧૬] હે દેવાનુપ્રિયો ! પૂર્વદિશામાં ઘણી વાવડી યાવત્ સર-સર પંક્તિઓમાં, ઘણાં લતામંડપ, વેલીમંડપ યાવત્ પુષ્પમંડપોમાં સુખે સુખે રમણ કરતાં સમય વીતાવોય. જો તમે ત્યાં પણ ઉદ્ધિગ્ન-ઉત્સુક કે ઉપદ્રવ પામો તો તમે ઉત્તરના વનખંડમાં જશે, ત્યાં બે ઋતુ સદા સ્વાધીન છે. તે આ - શરદ અને હેમંત.

[૧૧૭] સન, સપ્તચ્છદ વૃક્ષ રૂપ કાંધ, નીલોત્પલ, પદ્મ, નલિન રૂપ શૃંગ, સારસ, ચક્રવાકના કુંજનરૂપ ઘોષ, યુક્ત શરદઋતુરૂપી બળદ સદા સ્વાધીન છે.

[૧૧૮] શ્વેતકુંદ રૂપ ધવલ જ્યોત્સના, પ્રકુલ્લિત લોદ્રવાળા વનખંડરૂપ મંડલતલ, તુષારના જલબિંદુની ધારારૂપ કિરણો, એવી ચંદ્રમા જેવી હેમંતઋતુ ત્યાં સદા સ્વાધીન છે.

[૧૧૯] હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે ત્યાં વાવડીમાં યાવત્ વિચરો, જ્યારે તમે ત્યાં ઉદ્ધિગ્ન યાવત્ ઉત્સુક થઈ જાઓ, તો તમે પશ્ચિમના વનખંડમાં જશે, ત્યાં બે ઋતુ સ્વાધીન છે. તે આ - વસંત, ગ્રીષ્મ.

[૧૨૦] વસંતરૂપી ઋતુ-રાજ સદા વિદ્યમાન છે. વસંત-રાજના આશ્રના પુષ્પોનો મનોહર હાર છે, કિંશુક-કર્ણિકાર-અશોકના પુષ્પોનો મુગટ છે, તથા ઉંચા તિલક, બકુલ વૃક્ષોના છત્ર છે.

[૧૨૧] તે વનખંડમાં ગ્રીષ્મઋતુ રૂપી સાગર સદા વિદ્યમાન રહે છે. તેમાં પાટલ અને શિશિખના પુષ્પો રૂપી જળથી પરિપૂર્ણ રહે છે. મલ્લિકા, વાસંતિકી લતાના પુષ્પો તેની વેળા, શીતલ પવન તે મગરો છે.

[૧૨૨] ત્યાં ઘણું જ યાવત્ વિચરો. હે દેવાનુપ્રિય ! જો તમે ત્યાં પણ ઉદ્ધિગ્ન અને ઉત્સુક થાઓ, તો તમે આ ઉત્તમ પ્રાસાદમાં જશે અને મારી વાટ જોતા-જોતા ત્યાં રહો, પણ તમે દક્ષિણી વનખંડમાં ન જશો, ત્યાં એક મોટો ઉગ્રવિષ, ચંડવિષ, ઘોરવિષ, મહાવિષ અતિકાય, મહાકાય છે, “તેજો નિસર્ગ” મુજબ જાણવો. તે કાજળ-ભેંસ-મૂષા સમાન કાળો, નેત્રવિષ અને રોષથી પૂર્ણ, અંજનપુંજ સમાન કાળો, રક્ત આંખ, ચંચળ-ચપળ-બંને જીભો, ઘરણિની વેણીરૂપ, ઉલ્કટ-સ્ફૂટ-કુટિલ-જટીલ-કર્કશ-વિકટ કૂટાટોપ કરવામાં દક્ષ, લુહારની ધમણમાં ધમાતા થતા અવાજ સમાન, અનાગણિત પ્રચંડ, તીવ્ર શેષ, ત્વરિત-ચપલ-ધમધમતો, દૈદિમાં વિષ વાળો સર્પ વસે છે. (તેનાથી) કચાંક તમારું શરીર વિનાશ પામશે.

તે દેવીએ બે-ત્રણ વખત આમ કહ્યું, કહીને વૈકિચ સમુદ્ધાત કર્યો. કરીને ઉત્કૃષ્ટ દેવગતિથી લવણસમુદ્રના એકવીશ ચક્કર લગાવવામાં પ્રવૃત થઈ.

● વિવેચન-૧૧૩ થી ૧૨૨ :-

દેશાંતરમાં રહેલને કહેવું તે શકવચન સંદેશ, અશુચિ-અપવિત્ર, - X - દુરભિગંધ-દુષ્ટગંધ, અચોક્ષ-અશુદ્ધ, તિસતખુતો-એકવીશ વખત, એયંસિ અંતરંસિ-આ અવસરમાં કે વિરહમાં, ઉત્વિગ્ગ-ઉદ્વિગ્ન, ઉદ્વેગવાળો, પાઠાંતરથી ઉત્પ્લુતો-ડરેલ, ઉસ્સુચ-ઉત્સુક તત્વ દો ઉદ્ભૂ આદિ, તેમાં પૂર્વના વનખંડમાં બે ઋતુ-કાળ વિશેષ સદા સ્વાધીન છે - પ્રાવૃટ અને વર્ષારાત્ર અર્થાત્ અષાઠથી આસો. - X - કંદલ-પ્રત્યગ્રાલતા, સિલિંદ્ર-ભૂમિકોડા અથવા કંદલપ્રધાન શિલિંદ્ર વૃક્ષ વિશેષ. - X - X - નિકુર-વૃક્ષ વિશેષ તેના ઉત્તમ પુષ્પો. - X - કુટબજુનનીપ-વૃક્ષવિશેષ. સુરભિદાન-સુગંધી મદજલ, પ્રાવૃટ ઋતુ તે જ ઉત્તમ હાથી. - X -

સુરગોપ-ઈન્દ્રગોપ નામક લાલ વર્ણી કીડા જેવા પન્નરાગ આદિ વર્ણવાળા મણી, તેનાથી ચિત્રિત, દર્દુરકુલરસિત-દેડકાના સમૂહનો અવાજ, તેના જેવા ઝરણાના શબ્દો, બર્હિણવુંદ-મોરનો સમૂહ, પરિણદ્ધ-પરિગત. - X - તેવો વર્ષાઋતુ વત્ પર્વત. સ્વાધીન-સ્વાયત.

સરઓહેમંત-કારતકથી માઘ. તેમાં સન-વલ્કલ પ્રધાન વનસ્પતિ, સાપ્તવર્ણ-સાપ્તચ્છ, તે બંનેના પુષ્પો. તે રૂપ સ્કંધ, - X - સારસ, ચક્રવાક-પક્ષી વિશેષ, રવિચ-રુત, તેના જેવો ઘોષ તેવો શરદ્ઋતુ એ જ બળદ તેવી ઋતુ સ્વાધીન છે. - - તે જ વનખંડમાં-કુંદ-કુંદ નામે વનસ્પતિના પુષ્પો, તેના જેવી જ્યોત્સ્ના-ચંદ્રિકા. - X - તુષાર-હિમ, ઉદકધારા-ઉદકબિંદુપ્રવાહ, પીવર-સ્થૂલ, કર-કિરણ જેના છે, તેવી હેમંતઋતુ રૂપ ચંદ્ર, સ્વાધીન છે.

તે રીતે વસંત ગ્રીષ્મ-ફાગણથી જેઠ. સહકાર-ચૂતપુષ્પો, - X - કિંશુક-પલાશના પુષ્પો, મુગટ-કિરીટ, ઉચ્છિત-ઉજ્જત, તિલક-બકુલના ફૂલો, આતપત્ર-છત્ર, વસંતઋતુ રૂપ રાજા સ્વાધીન છે. - X - મલ્લિકા-વેલ, વાસંતિકા-લતા વિશેષ, ઘવલ-શ્વેત, વેલા-પાણીની ભરતી, અનિલ-વાયુ. - - આવો ગ્રીષ્મઋતુસાગર સ્વાધીન ચે.

ઉગ્ર-દુર્જરત્વ વિષ જેવું છે તે, - X - પાઠાંતરથી ભોગવિષ, તેમાં ભોગ-શરીર, તેના જેવું વિષ. ઘોર-પરંપરાએ હજાર પુરુષનું ઘાતક. મહત્-વિષપણે જંબૂદ્વીપ પ્રમાણ શરીર પણ થાય. કાયા-શરીર, બીજા કરતા અતિકાચ હોવાથી મહાકાચ. જહા તેચનિસગ્ગ - શેષ વિશેષણો ગોશાલક ચરિત્ર મુજબ કહેવા. મૂષા - સ્વર્ણાદિ તપાવવાનું ભાજન વિશેષ. આ બધાંની જેમ કાળો. નયનવિસરોસપુણ-દૃષ્ટિના વિષ અને રોષથી પૂર્ણ, અંજણપુંજનિગરખગાસે - કાજળના પુંજના કિરણ સમાન પ્રકાશતો. ચમલ-સહવર્તી, યુગલ-બે, ચલંત-અતિ ચપળ. વેણીભૂત-સ્ત્રીના મસ્તકનો કેશબંધ વિશેષ - X - ઉત્કટ-બળવાન્, સ્ફૂટ-વ્યક્ત, કુટિલ-તેના સ્વરૂપથી - X - કર્કશ-નિષ્કુર, વિકટ-વિસ્તીર્ણ, ફટાટોપ-ફેણ ફેલાવવી-- લુહારની ભઠ્ઠીમાં અગ્નિ વડે તપાવાતું લોહું, તેની જેમ જે 'ધમધમ' એવો અવાજ, અનર્ગલિત-અનિવારિત, અપ્રમેય. ચંડતીવ્ર-અતિ તીવ્ર રોષ, સમુહ-કુતરાનું મુખ, તેના જેવું આચરણ. - X -

● સૂત્ર-૧૨૩ થી ૧૪૦ :-

[૧૨૩] ત્યારે તે માર્કંદિક પુત્રો મુહૂર્ત માત્રમાં જ તે ઉત્તમ પ્રાસાદમાં સ્મૃતિ, રતિ, ધૃતિ ન પામતા પરસ્પર કહ્યું - દેવાનુપ્રિયા ! રત્નદ્વીપદેવીએ આપણને કહ્યું કે - હું શકના વચનસંદેશથી સુસ્થિત લવણાધિપતિ વડે યાવત્ આપતિ થશે. તો દેવાનુપ્રિય ! આપણે ઉચિત છે કે પૂર્વીય વનખંડમાં જઈએ. પરસ્પર આ અર્થ સ્વીકાર્યો. સ્વીકારીને પૂર્વીય વનખંડમાં જઈએ. ત્યાં વાવમાં યાવત્ રમણ કરતા, વલ્લી મંડપમાં યાવત્ વિચરીશું.

ત્યારપછી તે માગંદી પુત્રોને ત્યાં પણ સ્મૃતિ યાવત્ પ્રાપ્ત ન થતાં ઉત્તરી વનખંડમાં ગયા. ત્યાં વાવમાં યાવત્ જાણી ગૃહોમાં વિચરે છે. ત્યારપછી તે માર્કંદી પુત્રોને ત્યાં પણ સ્મૃતિ યાવત્ પ્રાપ્ત ન થતાં પશ્ચિમી વનખંડમાં જઈ યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારપછી તે માર્કંદીપુત્રોને ત્યાં પણ સ્મૃતિ યાવત્ ન પામતા પરસ્પર કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! આપણને રત્નદ્વીપદેવીએ કહેવું કે - હું શકના વચન સંદેશથી - X - યાવત્ તમારા શરીરને આપતિ થશે. તો તેમાં કોઈ કારણ હોવું જોઈએ. આપણે ઉચિત છે કે દક્ષિણી વનખંડમાં જઈએ, એમ કરી પરસ્પર આ વાતને સ્વીકારીને દક્ષિણી વનખંડમાં જઈએ, એમ કરી પરસ્પર આ વાતને સ્વીકારીને દક્ષિણી વનખંડમાં જવાને નીકળ્યા.

ત્યાં ઘણી ગંધ ફૂટતી હતી, જેવી કે - કોઈ સાપનું મૃત કલેવર હોય યાવત્ અનિષ્ટતર હોય. ત્યારે તે. માર્કંદીપુત્રો, તે અશુભ ગંધથી અભિભૂત થઈને પોત-પોતાના ઉત્તરીયથી મુખ ઢાંકી દીધું. પછી દક્ષિણ દિશાના વનખંડમાં ગયા.

ત્યાં તેઓએ એક મોટું વધસ્થાન જોયું, સેંકડો હાડકાંના સમૂહથી વ્યાપ્ત, જોવામાં ભયંકર હતું, ત્યાં શૂલી પર ચઢાવેલ એક પુરુષને કરુણ, વિરસ, કષ્ટમય શબ્દ કરતો જોયો. જોઈને ડરી ગયા યાવત્ ભય ઉત્પન્ન થયો. તે શૂળીએ ચઢાવેલ પુરુષ પાસે આવ્યા, આવીને તેને કહ્યું - હે દેવનુપ્રિય ! આ વધસ્થાન કોનું છે? તું કોણ છે? ક્યાંથી આવ્યો છે? કોણે આપતિમાં નાંખ્યો?

ત્યારે શૂલીએ ચઢેલ પુરુષે માર્કંદીપુત્રને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! આ રત્નદ્વીપ દેવીનું વધસ્થાન છે. હું જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રથી, કાર્કંદીનો અશ્વ વણિફ છું. વિપુલ પણ્ય-ભાંડમાત્રથી લવણ સમુદ્રમાં ચાલ્યો. પછી મારું પોતવહન ભાંગી ગયું. ઉત્તમ ભાંડાદિ બહુ ડૂબી ગયું. એક પાટીયું હાથમાં આવ્યું, તેના વડે તરતો-તરતો રત્નદ્વીપે પહોંચ્યો. ત્યારે રત્નદ્વીપદેવીએ મને અવધિજ્ઞાન વડે જોઈને, મને પકડી, મારી સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવતી વિચરવા લાગી. પછી તે દેવીએ કોઈ વખતે કોઈ નાના અપરાધ વખતે અતિ ક્રુપિત થઈને મને આ વિપત્તિમાં નાંખ્યો. ખબર નહીં. તમારા આ શરીરને કેવી આપતિ પ્રાપ્ત થશે ?

ત્યારે તે માર્કંદીપુત્રો તે શૂળીએ ચઢેલ પુરુષ પાસે આ વાત સાંભળી, સમજીને ઘણાં જ ડર્યા યાવત્ સંજાતભયવાળા થઈને તે પુરુષને પૂછ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! અમે રત્નદ્વીપદેવી પાસેથી કઈ રીતે છુટકારો પામી શકીએ ? ત્યારે

તે શૂળી ચટેલ પુરુષે તે માકંદી પુત્રોને કહ્યું - આ પૂર્વ દિશાના વનખંડમાં શૈલક યક્ષનું યજ્ઞાયતન છે, ત્યાં શૈલક નામે અશ્વરૂપધારી યક્ષ વસે છે. તે શૈલક યક્ષ ચૌદશ-આઠમ-પૂનમ-અમાસમાં આગત સમય અને પ્રાપ્ત સમયમાં મોટા મોટા શબ્દોથી કહે છે - કોને તારું ? કોને પાળું ? તો તમે પૂર્વીય વનખંડમાં જઈ, શૈલક યક્ષની મહાઈ પુષ્પોથી અર્ચના કરો. યક્ષને પગે પડીને, અંજલી જોડી વિનયથી સેવતા ત્યાં રહેજો. જ્યારે તે શૈલક યક્ષ આગત સમયે - પ્રાપ્ત સમયે એમ કહે કે કોને તારું ? કોને પાળું ? ત્યારે તમે કહેજો કે અમને તારો, અમને પાળો. શૈલકયક્ષ જ તમને રત્નદ્વીપદેવીના હાથમાંથી સ્વહસ્તે છોડાવશે, અન્યથા તમારા શરીરને શું આપતિ આવશે ? તે હું જાણતો નથી.

[૧૨૪] ત્યારે તે માકંદીપુત્રો, તે શૂળીએ ચટેલ પુરુષ પાસે આ અર્થ સાંભળી, સમજી શિશ્ય-ચંડ-ચપલ-ત્વરિત વેગથી પૂર્વી વનખંડમાં આવી, પુષ્કરિણીમાં આવ્યા. તેમાં ઉતર્યા, જળકીડા કરી, કરીને ત્યાં જે કમળ હતાં યાવત્ તે લીધા, લઈને શૈલકયક્ષના યજ્ઞાયતને આવ્યા. જોતાં જ પ્રણામ કર્યા, મહાઈ પુષ્પોથી અર્ચના કરી, કરીને યક્ષને પગે પડી, સેવા કરતા અને નમન કરતા પર્યુપાસવા લાગ્યા. ત્યારે શૈલકયક્ષે નિયત સમયે કહ્યું -

કોને તારું ? કોને પાળું ? ત્યારે માકંદી પુત્રો ઉભા થયા, બે હાથ જોડીને કહ્યું - અમને તારો, અમને પાળો. ત્યારે તે શૈલક યક્ષે, માકંદીપુત્રોને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે મારી સાથે લવણસમુદ્રની મધ્યે જતાં હશો, ત્યારે તે પાપી-ચંડા-રુદ્રા-ક્ષુદ્રા-સાહસિકા ઘણાં જ કઠોર-કોમળ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ, શ્રૃંગારક અને કરુણ ઉપસર્ગોથી ઉપસર્ગ કરશે. જો તમે રત્નદ્વીપદેવીના આ અર્થનો આદર કરશો-જાણશો કે અપેક્ષા કરશો, તો હું તમને પીઠ ઉપરથી પાડી દર્શશ. જો તમે રત્નદ્વીપદેવીના આ અર્થનો આદર નહીં કરો, જાણશો નહીં, અપેક્ષા નહીં કરો, તો હું તમને રત્નદ્વીપદેવીના હાથથી, મારા હાથે છોડાવીશ.

ત્યારે તે માકંદીપુત્રોએ શૈલક યક્ષને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જે કરશો, તે ઉપાપાત-વચન-નિર્દેશમાં રહીશું, ત્યારે તે શૈલક યક્ષે પૂર્વ દિશામાં જઈને વૈકિય સમુદ્ઘાત કરીને સંખ્યાત યોજન દંડ કાઢે છે, બીજી-ત્રીજી વખત પણ વૈકિય સમુદ્ઘાત કરીને, એક મહા અશ્વનું રૂપ વિકુવીને, તે માકંદીપુત્રોને આમ કહ્યું - ઓ માકંદીકો ! મારી પીઠ ઉપર બેસી જાઓ. ત્યારે તે માકંદીકો હર્ષિત થઈ શૈલક યક્ષને પ્રણામ કરીને તેની પીઠ ઉપર બેઠા. ત્યારે શૈલકે, તેમને બેઠેલા જાણીને આકાશમાં સાત-આઠ તાડ પ્રમાણ ઉંચે ઉડ્યો, ઉડીને તેવી ઉત્કૃષ્ટ-ત્વરિત-દેવગતિથી લવણસમુદ્ર મધ્યેથી જંબૂદ્વીપમાં, ભરત ક્ષેત્રમાં, ચંપાનગરી તરફ જવાને નીકળ્યો.

[૧૨૫] ત્યારે તે રત્નદ્વીપદેવી, લવણસમુદ્રને એકવીશ ચક્કર લગાવી, જે ત્યાં તૃણાદિ હતા, તેને દૂર કર્યા. પછી ઉત્તમ પ્રાસાદે આવી. તે માકંદીપુત્રોને પ્રાસાદમાં ન જોતા, પૂર્વના વનખંડમાં ગઈ યાવત્ ચોતરફ માર્ગલા-ગવેષણા કરે છે. તે માકંદીપુત્રોની ક્યાંચ શ્રુતિ આદિ પ્રાપ્ત ન થતા, ઉત્તરી અને પશ્ચિમીમાં

યાવત્ ન જોતાં, અવધિજ્ઞાન પ્રયોજ્યું. તે માકંદીપુત્રોને શૈલકની સાથે લવણ સમુદ્રની વચ્ચેવચ્ચથી પસાર થતાં જોયા.

જોઈને, કોષિત થઈને, અસિ ખડ્ગ લઈને સાત-આઠ યાવત્ ઉંચે ગઈ, તેવી ઉત્કૃષ્ટ ગતિથી માકંદીપુત્રો પાસે આવી. આવીને બોલી - ઓ માકંદીકો ! અપ્રાર્થિતને પ્રાર્થનારા ! તમે મને છોડીને શું શૈલકયક્ષ સાથે લવણસમુદ્ર મધ્યે થઈ જઈ શકશો ? આટલું જવા છતાં, જો તમે મારી અપેક્ષા રાખશો, તો તમે જીવતા રહેશો ? જો મારી અપેક્ષા નહીં રાખો તો તમને આ નીલોત્પલ-ગવલ તલવાર વડે યાવત્ તમારું મસ્તક કાપીને ફેંકી દર્શશ.

ત્યારે તે માકંદીપુત્રો રત્નદ્વીપ દેવી પાસે આ અર્થ સાંભળી, સમજી ભય-ત્રાસ-ઉદ્વેગ-ક્ષોભ-સંભ્રાંત પામ્યા વિના, રત્નદ્વીપદેવીના આ અર્થનો આદર ન કર્યો, ન જાણ્યું, અપેક્ષા ન કરી. આદર ન કરતા, ન જાણતાં, ન અપેક્ષા કરતા, શૈલક યક્ષની સાથે લવણસમુદ્ર મધ્યે થઈને ચાલ્યા.

ત્યારે તે રત્નદ્વીપદેવી, તે માકંદીકોને જ્યારે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો દ્વારા ચલિત-ક્ષુબ્ધ-વિપરિણામિત-લોભિત કરવામાં સમર્થ ન થઈ, ત્યારે મધુર-શ્રૃંગારી-કરુણ [અનુકૂળ] ઉપસર્ગોથી ઉપસર્ગ કરવામાં પ્રવૃત્ત થઈ. ઓ માકંદીપુત્રો ! જ્યારે તમે મારી સાથે હર્યા, રમ્યા, ચોપાટ રમી, કીડા કરી, મુલે મુલ્યા, રતિકીડા કરી, આ બધું ન ગણકારીને તમે મને છોડીને શૈલક સાથે લવણસમુદ્ર મધ્યે થઈ જઈ રહ્યા છો ?

ત્યારપછી તે રત્નદ્વીપદેવી, જિનરક્ષિતના મનને અવધિજ્ઞાન વડે જોયું, જોઈને કહ્યું - હું નિત્ય જિનપાલિત માટે અનિષ્ટ આદિ હતી અને જિનપાલિત પણ મને નિત્ય અનિષ્ટાદિ હતો. પણ જિનરક્ષિતને હું નિત્ય ઈષ્ટ આદિ હતી અને જિનરક્ષિત પણ મને ઈષ્ટ આદિ હતી. જો જિનપાલિત, મને રૂદન-કંદન-શોક-તિષ્ણણ-વિલાપ કરતી, મારી પરવા કરતો નથી. જિનરક્ષિત ! તું પણ મારી યાવત્ પરવા નથી કરતો ?

[૧૨૬] ત્યારે તે ઉત્તમ રત્નદ્વીપની દેવી અવધિ વડે જિનરક્ષિતના મનને જાણીને, તેના વધના નિમિત્તે બીજી વાર બોલી.

[૧૨૭] દ્વેષયુક્ત, લીલા સહિત, વિવિધ સૂર્ણવાસ મિશ્રિત, દિવ્ય, નાસિકા અને મનને તૃપ્તિદાયી, સર્વઋતુક પુષ્પવૃષ્ટિ કરતી -

[૧૨૮] વિવિધમણિ, સુવર્ણ, રત્ન, ઘંટિકા, ઘુંઘરુ, ઝાંઝર, મેખલા, આ આભુષણના શબ્દોથી, દિશા-વિદિશાને પૂરતી તે દેવી આમ બોલી -

[૧૨૯] હે હોલ ! વસુલ ! ગોલ ! નાથ ! દયિત ! પ્રિય ! રમણ ! કાંત ! સ્વામી ! નિર્ઘ્ણ ! નિસ્થક્ક ! સ્ત્યાન ! નિષ્કૃપ ! અકૃતજ્ઞ ! શિથિલ ભાવ ! નિર્લજ્જ ! રુક્ષ ! અકરુણ ! મારા હૃદયરક્ષક જિનરક્ષિત !

[૧૩૦] મને એકલી, અનાથ, અબાંધવ, તમારી ચરણ સેવનારી, અધન્યાને છોડીને જવું તારે યોગ્ય નથી. હે ગુણશંકર ! હું તારા વિના ક્ષણભર પણ જીવિત રહેવાને સમર્થ નથી.

[૧૩૧] અનેક મત્સ્ય, મગર, વિવધ ક્ષુદ્ર જલચર પ્રાણીથી વ્યાપ્ત ગૃહરૂપ, આ રત્નાકર મધ્યે, હું તારી સામે મારો વધ કરું છું. ચાલો, પાછા જઈએ. બે તું કુપિત હો, તો મારો એક અપરાધ ક્ષમા કર.

[૧૩૨] તારું મુખ મેઘવિહિન વિમલ ચંદ્ર સમાન છે, તારા નેત્ર શરદઋતુના સઘ વિકસિત કમલ, કુમુદ, કુવલયના પત્ર સમાન અતિ શોભિત છે આવા નયનવાળા તારા મુખદર્શનતૃષ્ણાથી હું અહીં આવી છું, તારું મુખ જોવું છે. હે નાથ ! મને જુઓ, જેથી તમારું મુખ કમળ જોઈ લઉં.

[૧૩૩] આ રીતે પ્રેમપૂર્ણ, સરળ, મધુર વચન વારંવાર બોલતી, તે પાપિણી, પાપપૂર્ણ હૃદયા દેવી માર્ગમાં પાછળ ચાલવા લાગી.

[૧૩૪] ત્યારે તે જિનરક્ષિત, તે કાનને સુખદારી, મનોહર, આભૂષણ-શબ્દોથી, તે પ્રણયયુક્ત-સરળ-મધુર વચનોથી ચલિત-મન થયો. બમણો રાગ જન્મ્યો. તે રત્નદ્વીપ દેવીના સુંદર સ્તન, જઘન, વદન, કર, ચરણ, નયન, લાવણ્ય, રૂપ, ચૌવનશ્રી, તથા તેણી સાથે હર્ષથી કરાયેલ આલિંગન, બિબ્બોક વિલાસ, વિહસિત, કટાક્ષ દૃષ્ટિ, નિઃશ્વાસ, મર્દન, ઉપલલિત, સ્થિત, ગમન, પ્રણય કોપ અને પ્રાસાદિતનું સ્મરણ કરતા, રાગમોહિત મતિથી અવશ, કર્મવશ થઈ, લજ્જા સાથે પાછળ તરફ, તેણીના મુખને જોવા લાગ્યો.

ત્યારે તે જિનરક્ષિતને અનુરાગભાવ ઉત્પન્ન થયો, મૃત્યુ રાક્ષસે તેના ગળામાં હાથ નાંખી મતિ ફેરવી દીધી, દેવીને જોતો હતો, તે વાત, શૈલકે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને, ધીરે-ધીરે પીઠથી ઉતારી દીધો. ત્યારે તે રત્નદ્વીપદેવી, દયનીય જિનરક્ષિતને શૈલકની પીઠથી પડતો જોયો. જોઈને કહ્યું - હે દાસ ! તું મર્યો. એમ બોલી, સાગરના જળ સુધી પહોંચતા પહેલા, બંને હાથ પકડી, બરાડતી, તેણીએ જિનરક્ષિતને ઉપર ઉછાળ્યો, નીચે પડતા પહેલા, તલવારની અણીએ ઝીલી લીધો. નીલકમલ-ગવલય-અળસીના પુષ્પ સમાન શ્યામરંગી શ્રેષ્ઠ તલવારથી જિનરક્ષિતના ટુકડે-ટુકડા કરી દીધા. ત્યાં વિલાપ કરતી, રસથી વધ કરાયેલ તેના લોહી વ્યાપ્ત અંગોપાંગને ગ્રહણ કરી, અંજલિ કરી, હર્ષિત થઈ, તેણે ઉત્ક્રિષ્ટ બલિ માફક ચારે દિશામાં બલિ ઉછાળ્યા.

[૧૩૫] એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ-સાધવી પ્રવર્જિત થઈને ફરી માનુષી કામભોગમાં આશ્રય-પ્રાર્થના-સ્પૃહા-અભિલાષા કરે છે, તે આ ભવમાં જ ઘણાં શ્રમણાદિ ચારેથી હીલના પામી યાવત્ તે જિનરક્ષિતની જેમ સંસારમાં ભમે છે.

[૧૩૬] પાછળ જનાર (જિનરક્ષિત) છળાયો, પાછળ ન જોનાર (જિનપાલિત) નિર્વિઘ્ને (સ્વસ્થાને) પહોંચ્યો. તેથી પ્રવચનસાર (ચારિત્ર)માં આસક્તિ રહિત રહેવું જોઈએ.

[૧૩૭] ચારિત્ર લઈને જે ભોગોની આસક્તિ કરે છે, તે ઘોર સંસાર સાગરમાં પડે છે, ભોગોથી નિરાસક્ત સંસારકાંતારને પાર કરે છે.

[૧૩૮] ત્યારે તે રત્નદ્વીપ દેવી, જિનપાલિત પાસે ગઈ, ઘણા અનુકૂળ-

પ્રતિકૂળ, કઠોર-મધુર, શૃંગારી-કરુણ ઉપસર્ગોથી જ્યારે તેને ચલિત-ક્ષોભિત-વિપરિણામિત કરવા અસમર્થ બની, ત્યારે શ્રાંત, તાંત, પરિતાંત, નિર્વિણ થઈ જે દિશાથી આવી, તે દિશામાં પાછી ગઈ.

ત્યારે તે શૈલક યક્ષ, જિનપાલિત સાથે લવણસમુદ્રની વચ્ચેવચ્ચથી ચાલતો-ચાલતો ચંપાનગરીએ આવ્યો. ત્યાં અગ્રોધાનમાં જિનપાલિતને પીઠથી ઉતારીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! આ ચંપાનગરી દેખાય છે. આમ કહી જિનપાલિતની રજા લઈ, યાવત્ પાછો ગયો.

[૧૩૯] ત્યારપછી જિનપાલિત ચંપામાં પ્રવેશી, પોતાને ઘેર, માતાપિતાની પાસે આવ્યો. તેણે રોતા યાવત્ વિલાપ કરતા કરતા જિનરક્ષિતના મૃત્યુના સમાચાર કહ્યા. પછી જિનપાલિત અને માતાપિતાએ, મિત્ર, જ્ઞાતિ યાવત્ પરિજનની સાથે રોતા-રોતા ઘણાં લૌકિક મૃતક કાર્ય કર્યા અને કેટલોક કાળ જતાં શોકરહિત થયા.

ત્યારપછી જિનપાલિતે અન્ય કોઈ દિને ઉત્તમ સુખાસને બેઠો હતો ત્યારે તેના માતાપિતાએ પૂછ્યું - હે પુત્ર ! જિનરક્ષિત કઈ રીતે મૃત્યુ પામ્યો ? ત્યારે જિનપાલિતે તેમને લવણસમુદ્રમાં પ્રવેશ, તોફાની વાયુ ઉઠવો, વહાણનું નષ્ટ થવું, પાટીયું મળવું, રત્નદ્વીપે પહોંચવું, રત્નદ્વીપદેવીના ગૃહે ભોગ વૈભવ, દેવીનું વધસ્થાન, શૂળીએ ચટેલા પુરુષને જોવો, શૈલક યક્ષ ઉપર આરોહણ, દેવી દ્વારા ઉપસર્ગ, જિનરક્ષિતનું મૃત્યુ, લવણસમુદ્ર પાર કરવો, ચંપાએ આવવું, શૈલકયક્ષે રજા લેવી, આદિ જે બન્યુ તે સત્ય, પુરેપૂરુ જણાવ્યું. પછી જિનપાલિત યાવત્ શોકરહિત થઈ વિપુલ ભોગ ભોગવતો રહે છે.

[૧૪૦] તે કાળે, તે સમયે ભગવંત પદાર્યા. ધર્મ સાંભળ્યો, દીક્ષા લીધી, અગિયાર અંગવિદ્ થયા, માસિક અનશન, સૌધર્મકલ્પે બે સાગરોપમ સ્થિતિવાળો દેવ થઈ તે જિનપાલિત મહાવિદેહ ક્ષેત્રે સિદ્ધ થશે. - - આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! યાવત્ માનુષી કામભોગની પુનઃ અભિલાષા કરતા નથી, તે યાવત્ જિનપાલિતની જેમ સંસાર સમુદ્ર પાર પામે છે.

હે જંબૂ ! નિશ્ચે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે નવમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તે હું તમને કહું છું.

● વિવેચન-૧૨૩ થી ૧૪૦ :-

સહ - સુખલક્ષણ ફળની બહુલતાથી સ્મૃતિ કે સ્મરણ, અતિ વ્યાકુળ ચિત્તપણે પામતા નથી, રતિં-ચિત્તરમણ, ધિયં-ધૃતિ, ચિત્ત સ્વાસ્થ્ય. આસ-મુખ, પિહિંતિ-સ્થગિત કરતા. આઘયણ-વધસ્થાન. સૂતાઘયગ-શૂલિકામિત્ર. કલુષાઈ-કરુણાજનક, કઠ્ઠ-કષ્ટ, દુઃખ. વિસ્સર-વિરૂપ. કૂર્જત-અવ્યક્ત શબ્દો કરવા. ઓચાએ-ઉપાગત. અહાલહુસ્સાંસિ-યથા પ્રકારે લઘુસ્વરૂપ, ઉદ્દિહ્-અમાસ, આગયસમય-નીકટના અવસરે, હત્યાઓ-હાથથી, ગ્રહણ પ્રવૃત્તવથી. સાહત્યિ-સ્વહસ્તે, સિંગાર-શૃંગારરસ, - x - ઉપસર્ગ-વચનરોષ્ટાવિશેષરૂપ ઉપદ્રવ.

અવયક્ષ્મહ-અપેક્ષા કરો. મારી સાથે કરેલ હાસ્યાદિ, તેમાં અક્ષાદિ વડે

રમવું, તે લલિત, જળ આંદોલનાક કીડાદિ. હિંડિત-વનાદિમાં વિહરણ, મોહિત-રતિકીડા. આ રીતે ઉપાલંભ આપ્યો. - X - X - X - તે દેવીએ જિનરક્ષિતને જાણીને, તેના વધ નિમિત્તે આ વચનો કહ્યા.

દોસ કલિય-દ્વેષયુક્ત, સલીલય-જે રીતે લીલા કરતી તેવી યુણવાસ-ચૂર્ણ લક્ષણ વાસ, તેના વડે મિશ્ર તથા તે દિવ્યા મનને સુખકારી ગંધ, સર્વઋતુકના સુગંધી કુસુમોની વૃષ્ટિ કરતી.

વિવિધ મણિ, કનક, રત્ન સંબંધી ઘંટિકા અને નાની ઘંટિકા, નુપૂર, મેખલા ઇત્યાદિ લક્ષણ જે આભુષણોમાં જે રક્ત. દિશા-વિદિશાને પૂરતી, આ કહેવાનાર વચન તે દેવી બોલે છે :- સકલુષ-પાપપૂર્વક વર્તતી. હે હોલ !, હે ગોલ ! આ પદો વિવિધ દેશની અપેક્ષાએ પુરુષાદિના આમંત્રણ વચનો ગૌરવ અને કુત્સાદિમાં વર્તે છે. - X - નાથ-યોગ ક્ષેમકારી, દયિત-વલ્લભ. પ્રિય-પ્રેમકર્તા, રમણ-ભર્તા, કાંત-કમનીય, સ્વામી-અધિપતિ, નિર્ઘૃણ-નિર્દય, વિયોગના દુઃખમાં સ્થાપી, મારો ત્યાગ કરનાર. નિત્યક્ક-અવસરને ન જાણનાર. - X - છિન્ન-સ્ત્યાન, કઠિન. નિષ્કૃપ-મને દુઃખીણીને અપ્રીતિ કરવાથી. અકૃતજ્ઞ-મારા ઉપકારને ન જોતો. શિથિલભાવ-અકસ્માત મને છોડવાથી. નિર્લજ્જ-સ્વીકારીને છોડવાથી. રૂક્ષ-સ્નેહ કાર્ય ન કરવાથી. એવા હે જિનરક્ષિત ! મારા હૃદયના રક્ષક ! વિયોગના દુઃખથી સેંકડો ટુકડા થતાં હૃદયના રક્ષક. ફરી મને સ્વીકાર.

નહુ - એમ નહીં, યુજયસે-યોગ્ય છે - X - ચલનોપપાત કારિકા-પાદ સેવા કરનારી એવી મને અઘળ્યાને છોડીને. અહીં સમાનાર્થી અનેક શબ્દો લેવા છતાં, તેમાં પુનરુક્તિ દોષ નથી. - X - ગુણસંકર-ગુણ સમુદાયરૂપ. તારા વિના ક્ષણમાત્ર પણ જીવવાને હું સમર્થ નથી.

અનેક એવા જે ઝખા-મત્સ્યો, મકર-ગ્રાહ, ક્ષુદ્ર જલચર જીવરૂપ વિવિધ શ્યાપદ. જે તે આકીર્ણગૃહમાં હતા. રત્નાકર-સમુદ્ર મધ્યે હું મને તારી આગળ હણીશ. જો કોપેલ હો, તો મારો અપરાધ ખમો. તુજ્ઞ તારું વિગતઘન અને વિમલ જે ચંદ્રમંડલ, તેના જેવો આકાર, જેની શોભા સાથે જે વર્તે છે તે. - X - શારદ-શરત્ કાળમાં સંભવતા જે નવ - પ્રત્યગ્ર, કમલ-સૂર્ય વિકાસી, કુમુદ-ચંદ્ર વિકાસી, કુવલય-નીલોત્પલ, તેમાં જે દલવૃંદ, તેના જેવું નિભ અને નયન જેમાં છે તે. - X - વદન-મુખ, પિપાસાગતાયા-મુખદર્શન રૂપ જલપાનની ઈચ્છાથી - X - પ્રેક્ષિતું-અવલોકવાને માટે. - X - X -

એ પ્રમાણે સપ્રણય-સસ્નેહ, સરલ-સુખે જાણી શકાય, મધુર ભાષા વડે કોમળ એવી તથા કરુણા-કરુણા ઉત્પાદક વચનોને બોલતી, તે પાપીણી, પાપહૃદયા પાછળ-પાછળ આવે છે ત્યારે આ જિનરક્ષિતને ચલિત ચિતવાળો જાણીને, પહેલા કરતા બમણાં રાગથી તે રત્નદ્વીપ દેવી પૂર્વોક્ત આભૂષણના નાદથી, પૂર્વવર્ણિત સપ્રણય-સરળ-મધુર વચનોથી બોલી તથા તે દેવીના સુંદર સ્તન, જઘન, વદનાદિના લાવણ્ય, શરીરની સુંદરતા, તારુણ્ય, સંપત્તિ, તે દિવ્યને સ્મરણ કરતો તથા સરભ-સહર્ષ, ઉપગૂહિત-આલિંગિત, બિબ્બોચક-સ્ત્રી ચેષ્ટા વિશેષ, વિલસિત-નેત્રવિકારરૂપ. વિહસિત-અર્દ્રહસિત, દષ્ટિ-વિલોકિત, નિઃશ્ચસિત-કામક્રિડા સમુદ્ભવ, મલિત-પુરુષની અભિલાષીણી સ્ત્રીના

અંગોનું મર્દન. - X - લલિત-ઈચ્છિત કીડિત, સ્થિત-સ્વભવનમાં ઉત્સંગમાં બેસવું, અવસ્થાન કરવું, જવું-હંસ ગતિએ જવું. પ્રણય ખેદિત-પ્રણય રોષથી - X - સ્મરન્-વિચારતા. રાગમોહિત મતિથી જાતે અવશ થઈ, કર્મની પરતંત્રતાથી વિડંબિત થયો.

મચ્યુ-ચમરાક્ષસથી. ગલત્યલ્લા-હાથ વડે ગળાને ગ્રહણ કરવા રૂપ. નોદિતા-સ્વદેશગમનથી વિમુખ અને ચમપુરી જવાને અભિમુખી કૃત્ મતિવાળો. તે પ્રમાણે શૈલક યક્ષે જાણીને, ધીમે ધીમે ઉંચેથી નીચે ફેંક્યો. - X - X - વિગયસત્ય-સ્વાસ્થ્ય અથવા શ્રદ્ધા રહિત. - X - સરસ-અભિમાન રસ યુક્ત, વધિત-હણાયો. અંગમંગાઈ-શરીરના અવયવો. ઉક્ષિપ્ત બલિ-આકાશમાં ફેંકેલ જે દેવતાનો ઉપહાર. પંજલિ-અંજલિ કરી - X - એવમેવે - એ નિષ્કર્ષ છે.

આસાય-પ્રાપ્તનો આશ્રય કરવો, ભજતે-અપ્રાપ્તની પ્રાર્થના કરવી - ઋદ્ધિમાન્ પાસે યાચના, સ્પૃહચતિ-પ્રાર્થના ન કરે તો, આ શ્રીમાન્ મને “ભોગ” આપે તો સારું, એવી સ્પૃહા કરવી. અભિલપતિ-દેષ્ટ, અદેષ્ટ શબ્દાદિમાં ભોગેચ્છા કરવી. છલિઉં-છળાયો, અનર્થને પ્રાપ્ત. અવકાંક્ષાન્-પાછળના ભોગે જોતો-જિનરક્ષિત. નિરવચક્ષુ-પાછળના ભાગે ન જોતો, તેનાથી નિસ્પૃહ, ગત:-વિઘ્ન રહિત, સ્વસ્થાનને પામનાર-તે જિનપાલિત.

ઉપર દેષ્ટાંતનો અનુવાદ કહ્યો. દાર્ષાન્તિક (નિષ્કર્ષ) આ પ્રમાણે છે. - પ્રવચનસાર - ચારિત્ર પામ્યા પછી, નિરવકાંક્ષ-ભોગો ત્યજ્યા પછી, તેના પ્રતિ નિરપેક્ષ-અભિલાષ રહિત થવું. તેથી ગાથા-ચારિત્ર સ્વીકાર્યા પછી, ભોગોની અભિલાષા કરી, જિનરક્ષિતવત્ ઘોર સંસારમાં પડે છે, તેમ ન કરીને જિનપાલિત વત્ તરી જાય છે.

હવે વ્યાખ્યા દ્વારા વિશેષ ઉપનય કહે છે - જે રત્નદ્વીપદેવી તે અવિરતી અને મહાપાપ છે. જે લાભાર્થી વણિક્ તે ભૌતિક સુખના કામી જીવો છે. જે તેઓએ ડરીને શૂળીએ ચડેલ પુરુષ બેયો, તે સંસારના દુઃખથી ડરેલ, તેની જેમ ધર્મકથક. જેમ તેના વડે તેણીને દુઃખોના ઘોર કારણો કહ્યા, પછી શૈલક યક્ષથી નિસ્તાર થશે - પણ બીજાથી નહીં. તે રીતે ધર્મકથકો ભવ્યોને અવિરતિ સ્વભાવ કહેશે - બતાવશે, જીવો સર્વ દુઃખના હેતુભૂત વિષયોથી વિરમશે, દુઃખાર્ત જીવોને જિનેન્દ્રના ચરણનું શરણ કહ્યું છે. તે રીતે જ આનંદરૂપ નિર્વાણ સાધન દર્શાવે છે. જે રીતે તેમના વડે રુદ્ર સમુદ્ર તરાયો, તેમ સંસાર તરાયો, જે રીતે તેમનું સ્વગૃહે ગમન કહ્યું, તે રીતે નિર્વાણ ગમન જાણવું. જે રીતે તે દેવીમાં મોહિતમતિ થઈ શૈલકની પીઠથી ભ્રષ્ટ થયો અને હજારો શ્યાપદથી પ્રચુર સાગરમાં નિઘન પામ્યો, તેમ અવિરતિથી નટિત, ચારિત્રથી ચ્યવીને શ્યાપદ રૂપ દુઃખથી આકીર્ણ, દારુણ સ્વરૂપ અપાર સંસાર સાગરમાં પડે છે. જે રીતે દેવી વડે ક્ષોભ પામ્યા વિના સ્વસ્થાન અને જીવિતસુખને પામ્યો, તેમ ચારિત્રસ્થિત સાધુ, ક્ષોભ પામ્યા વિના નિર્વાણને પામે છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૯-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૦-“ચંદ્ર” 卐

— X — X — X — X —

૦ હવે દશમાં અધ્યયનની વ્યાખ્યા, તેનો પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વે અવિરતિ વશવર્તી અને અવશવર્તીના અનર્થ-અર્થ કહ્યા. અહીં ગુણ-હાનિ વૃદ્ધિ લક્ષણ અનર્થ-અર્થ પ્રમાદી-અપ્રમાદી કહે છે.

● સૂત્ર-૧૪૧ :-

ભગવન્ ! જે શ્રમણ ભગવંતે નવમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તો દશમાં અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહનગરે સ્વામી પધાર્યા. ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું - ભગવન્ ! જીવ કઈ રીતે વૃદ્ધિ કે હાનિ પામે છે ?

હે ગૌતમ ! જેમ કૃષ્ણ પક્ષની પ્રતિપદાનો ચંદ્ર, પૂનમના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ-સૌમ્યતા-સ્નિગ્ધતા-કાંતી-દીપ્તી. ચુક્તિ-છાયા-પ્રભા-ઓજસ-લેશ્યા અને મંડલથી હીન હોય છે. ત્યારપછી બીજનો ચંદ્ર, એકમના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ યાવત્ મંડલથી હીન હોય છે. ત્યારપછી ત્રીજનો ચંદ્ર, બીજના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ યાવત્ મંડલથી હીન હોય છે. આ પ્રમાણે આ ક્રમથી હીન થતા-થતા યાવત્ અમાસનો ચંદ્ર, ચૌદશના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ યાવત્ મંડલથી નષ્ટ હોય છે.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ કે સાધ્વી યાવત્ દીક્ષા લઈને ક્ષાંતિ, મુક્તિ, ગુપ્તિ, આર્જવ, માર્દવ, લાઘવ, સત્ય, તપ, ત્યાગ, અકિંચનતા, બ્રહ્મચર્યવાસથી હીન થાય છે. ત્યારપછી ક્ષાંતિ યાવત્ બ્રહ્મચર્યવાસથી હીન, હીનતર થતો જાય છે. એ પ્રમાણે નિશ્ચે આ ક્રમથી ઘટતા-ઘટતા ક્ષાંતિ યાવત્ બ્રહ્મચર્યથી નષ્ટ થાય છે.

જેમ શુક્લ પક્ષના એકમનો ચંદ્ર, અમાસના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ યાવત્ મંડલથી અધિક હોય છે. ત્યારપછી બીજનો ચંદ્ર, એકમના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ યાવત્ મંડલથી અધિકતર હોય છે. એ પ્રમાણે એ ક્રમથી વધતા-વધતા યાવત્ પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર, ચૌદશના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ષ યાવત્ મંડલથી પ્રતિપૂર્ણ હોય છે.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! યાવત્ પ્રવ્રજ્યા લઈને ક્ષાંતિ યાવત્ બ્રહ્મચર્યથી અધિક થાય છે. પછી અધિકતર થાય છે, આ ક્રમે વધતા-વધતા યાવત્ બ્રહ્મચર્યવાસથી પ્રતિપૂર્ણ થાય છે.

હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે દશમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તે હું [તને] કહું છું.

● વિવેચન-૧૪૧ :-

બધું સુગમ છે. જીવોનું દ્રવ્યથી અનંતત્વ અને પ્રદેશથી પ્રત્યેકનું અસંખ્યાત-પ્રદેશત્વથી અવસ્થિત પરિણામત્વથી, ગુણો વડે વધે અથવા ઘટે છે. પહેલા હાનિ કહી છે. પાણિહાએ - અપેક્ષાએ. વર્ષ-શુક્લતા લક્ષણ, સૌમ્યતા-સુખ દર્શનીયપણે, સ્નિગ્ધતા-અરૂક્ષતા, કાંતિ-કમનીયતા, દીપ્તિ-દીપન, જુતિ-આકાશ સંયોગથી ચુક્તિ,

- X - છાયા-પાણી આદિમાં પ્રતિબિંબ લક્ષણ કે શોભા, પ્રભા-ઉદ્ગમન સમયમાં, ઓચાએ-દાહ અપનયન આદિ સ્વકાર્ય કરણ શક્તિથી, લેશ્યા-કિરણરૂપ, મંડલ વૃત્ત.

ક્ષાંતિ આદિ ગુણની હાનિ-કુશીલ સંસર્ગ, સદ્ગુણની અપર્યુપાસના, રોજ પ્રમાદ પદના સેવન, તથાવિધ ચારિત્રાવરણ કર્મના ઉદયથી થાય છે. તેના વિપરીતપણાથી ગુણવૃદ્ધિ થાય છે. આ પ્રમાણે દ્વીયમાન જીવોને વાંછિત નિર્વાણ સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તે અનર્થ છે.

કહ્યું છે - કૃષ્ણપક્ષના ચંદ્રની જેમ પ્રમાદ પર પદે પદે ઘટે છે, તે રીતે દ્રવ્યથી ઉદ્ગ્રહ-વિગ્રહ-નિરંજન પણ ઈચ્છિતને ન પામે. ગુણથી વધતા એવાને જ વાંછિતાર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. વિશેષ યોજના આ પ્રમાણે છે - જેમ ચંદ્ર, તેમ સાધુ, જેમ રાહુ ચંદ્રને અવરોધે, તેમ પ્રમાદ સાધુને અવરોધે છે. વર્ણાદિ ગુણગણ માફક ક્ષમાદિ શ્રમણ ધર્મ જાણવો. જેમ પૂર્ણ એવો પણ ચંદ્ર, રોજ હાનિ પામતા, અંતે સર્વથા નાશ પામે છે. તેમ પૂર્ણ ચારિત્રી પણ કુશીલ સંસર્ગાદિથી નાશ પામે છે. પ્રમાદી થયેલ સાધુ, પ્રતિદિન ક્ષમાદિથી હાનિ પામે છે, પછી નષ્ટ ચારિત્ર થઈ દુઃખને પામે છે, હીનગુણ પણ થઈને શુભગુણ યોગાદિ જનિત સંવેગથી, વધતા જતાં ચંદ્રની જેમ પૂર્ણસ્વરૂપ થાય છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૦-નો ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

❧ અધ્યયન-૧૧-“દાવદ્રવ” ❧

— X — X — X — X —

૦ હવે ૧૧-માંની વ્યાખ્યા. પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે - પ્રમાદી-અપ્રમાદીના ગુણની ઠાનિ-વૃદ્ધિ કહી, અહીં માર્ગ આરાધના-વિરાધના.

● સૂત્ર-૧૪૨ :-

ભગવન્ ! જો દશમાનો આ અર્થ છે, તો ૧૧-માંનો શું છે ?

હે જંબૂ! તે કાળો, તે સમયે રાજગૃહે ગૌતમે આમ પૂછ્યું - ભગવન્! જીવ કઈ રીતે આરાધક કે વિરાધક થાય? ગૌતમ! જેમ એક સમુદ્રના કિનારે દાવદ્રવ નામે વૃક્ષ હતું. તે કૃષ્ણવર્ણી યાવત્ ગુચ્છ રૂપ હતું. તે પત્ર-પુષ્પ-ફળ-હરિતતાથી મનોહર, શ્રી વડે અતી શોભિત હતું. જ્યારે દ્વીપ સંબંધી ઈષત્ પુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત, મહાવાત વાય છે, ત્યારે ઘણાં દાવદ્રવ વૃક્ષો, પત્રાદિયુક્ત યાવત્ સ્થિર રહે છે. કેટલાંક દાવદ્રવ વૃક્ષો, જીર્ણ થઈ ઝડી બન્યા છે. તેથી ખરી પડેલ પાંડુપુત્ર-પુષ્પ-ફળ યુક્ત થઈ, શુષ્ક વૃક્ષ માફક મ્લાન થઈને રહે છે.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ-સાધ્વી યાવત્ દીક્ષા લઈ, ઘણાં શ્રમણાદિ ચારેના પ્રતિકૂળ વચનાદિને સમ્યક્ રીતે સહે છે યાવત્ વિશેષરૂપે સહે છે, પણ ઘણાં અન્યતીર્થિક અને ગૃહસ્થોના દુર્વચન સમ્યક્ રીતે યાવત્ વિશેષરૂપે સહેતા નથી, તે દેશવિરાધક છે.

આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જ્યારે સામુદ્રક ઈષત્ પુરોવાત યાવત્ મહાવાત વાય છે, ત્યારે ઘણાં દાવદ્રવ વૃક્ષો જીર્ણ થઈ, ઝડી યાવત્ મ્લાન થઈને રહે છે, કેટલાંક દાવદ્રવ વૃક્ષો, પત્ર-પુષ્પ યુક્ત થઈ યાવત્ ઉપશોભિત થઈને રહે છે, તેમ જે આપણાં સાધુ-સાધ્વી, દીક્ષા લઈને ઘણાં અન્યતીર્થિક અને ગૃહસ્થોના ઉપસર્ગને સારી રીતે સહે છે, પણ ઘણાં શ્રમણાદિ ચારેના નથી સહેતા, તેને મેં દેશ આરાધક કહ્યા છે.

આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જ્યારે દ્વીપ કે સમુદ્ર સંબંધી ઈષત્ પુરોવાત યાવત્ મહાવાત વહેતો નથી, ત્યારે બધાં દાવદ્રવ વૃક્ષો જીર્ણ થઈ, ઝડે છે, એ રીતે હે શ્રમણો ! યાવત્ પ્રવર્જિત થઈને, ઘણાં શ્રમણાદિ ચારેના, ઘણાં અન્યતીર્થિક અને ગૃહસ્થોના દુર્વચન સમ્યક્ રીતે સહેતા નથી, તેવા પુરુષને મેં સર્વ વિરાધક કહેલ છે.

આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જ્યારે દ્વીપ અને સમુદ્ર સંબંધી, ઈષત્ પુરોવાતાદિ યાવત્ વહે છે, ત્યારે બધાં દાવદ્રવ વૃક્ષો પત્રિત યાવત્ સુશોભિત રહે છે. એ રીતે આપણાં જે સાધુ-સાધ્વી દીક્ષા લઈ ઘણાં શ્રમણાદિ ચારેના, ઘણાં અન્યતીર્થિક અને ગૃહસ્થોના દુર્વચનો સમ્યક્ સહે છે, એવા પુરુષને મેં સર્વારાધક કહ્યો છે.

આ પ્રમાણે, ગૌતમ ! જીવો આરાધક કે વિરાધક થાય છે. હે જંબૂ ! ભગવંત મહાવીરે ૧૧- માંનો આ અર્થ કહ્યો, તે હું કહું છું.

● વિવેચન-૧૪૨ :-

બધું સુગમ છે. આરાધક-જ્ઞાનાદિ મોક્ષ માર્ગના વિરાધક પણ તેનાજ.

દીવિચ્યાગા-દ્વીપ સંબંધી. ઈષત્-થોડો, પુરોવાત-સસ્નેહ વાત-પવન, અથવા પૂર્વ દિશાનો વાયુ. પથ્યવાત - વનસ્પતિને હીતકર વાયુ અથવા પશ્ચિમી વાયુ. મંદ-ધીમે ચાલતો, મહાવાત-ઉદ્દંડ વહેતો. આપ્તેગમ્યા-કેટલાંક, થોડાં. જુષ્ણ-જીર્ણ, ઝોડ-પત્રાદિની ઝડવું. - X - X - અન્નઉત્થિય-બીજા તીર્થવાળા, દુર્વચનાદિ ઉપસર્ગોને સમ્યક્ સહેતા નથી. એવા પ્રકારનો પુરુષ જ્ઞાનાદિ મોક્ષમાર્ગનો દેશ વિરાધક છે - જેમ દાવદ્રવ્ય વૃક્ષ સમૂહ સ્વભાવથી દ્વીપના વાયુ વડે ઘણાં દેશે સમૃદ્ધિ અનુભવે, દેશથી અસમૃદ્ધિ અનુભવે.

(૨) સમુદ્ર વાયુ વડે દેશથી અસમૃદ્ધિ અને દેશથી સમૃદ્ધિ. (૩) આ બંને વાયુના અભાવે સમૃદ્ધિ અભાવ. (૪) બંનેના સદ્ભાવે સર્વ સમૃદ્ધિ. આ ક્રમે સાધુ કુતીર્થિક અને ગૃહસ્થોના દુર્વચનાદિને ન સહેતો ક્ષાંતિ પ્રધાન જ્ઞાનાદિ મોક્ષમાર્ગની દેશથી વિરાધના કરે. કેમકે શ્રમણાદિના બહુમાન વિષયોમાં દુર્વચનાદિ ખમવાથી બહુતર દેશની આરાધના છે. શ્રમણાદિના દુર્વચનાદિ ન સહે, પણ કુતીર્થિકાદિના સહે તે બહુ દેશનો વિરાધક અને દેશથી જ આરાધના કરે છે. બંનેના ન સહે તે સર્વથા વિરાધનામાં વર્તે છે અને સહે તો સર્વથા આરાધના કરે છે.

આ જ વાત વિશેષ યોજનાથી ટુંકમાં આ રીતે - દાવદ્રવવન જેવા સાધુ, દ્વીપિયવાયુ તે શ્રમણાદિક સ્વપક્ષીય દુઃસહ વચનો. સામુદ્રીવાયુ તે અન્યતીર્થિકાદિના કુવચનો. કુસુમાદિ સંપત્તિ તે શિવ માર્ગ આરાધના કુસુમાદિ વિનાશ તે શિવમાર્ગ વિરાધના. - X - સાધર્મિક વચનોને સહેવા વડે ઘણી આરાધના. બીજાના ન સહેવા તે શિવમાર્ગની થોડી વિરાધના. ઈત્યાદિ - X - શેષ વર્ણનનો ગાથાર્થ ઉપર કહેવાઈ ગયા મુજબ જ છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૧-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૨-“ઉદક” 卐

— X — X — X — X —

૦ હવે અધ્યયન-૧૨-ની વ્યાખ્યા કરીએ છીએ. તેના સંબંધ આ - અનંતર જ્ઞાતમાં ચારિત્ર ધર્મનું વિરાધકત્વ-આરાધકત્વ કહ્યું, અહીં ચારિત્ર આરાધકત્વ ભવ્યોને સદ્ગુરુ પરિકર્મણાથી થાય છે તે - X - કહે છે -

● સૂત્ર-૧૪૩,૧૪૪ :-

[૧૪૩] ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંતે ૧૧-મા જ્ઞાતનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો બારમા જ્ઞાત અધ્યયનનો શો અર્થ છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે ચંપાનગરી-પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય-જિતશત્રુ રાજા-દારિણી દેવી-અદીનશત્રુકુમાર યુવરાજ હતા. સુબુદ્ધિ અમાત્ય યાવત્ રાજયદુરાનો ચિંતક, શ્રાવક હતો.

તે ચંપાનગરી બહાર, ઈશાનપૂણામાં એક ખાઈમાં પાણી હતું, તે મેદ, ચરબી, માંસ, લોહી, પરુ, સમૂહથી યુક્ત હતું. મૃતક શરીરથી વ્યાપ્ત, અમનોજ વર્ણ યાવત્ સ્પર્શયુક્ત હતું. જેમ કોઈ સર્પ કે ગાયનું મૃતક યાવત્ મૃત-કુચિત-વિનષ્ટ-કીડા વ્યાપ્ત દુર્ગંધ વાળું હતું, ફૂમિ સમૂહથી પરિપૂર્ણ, જીવોથી ભરેલું, અશુચિ-વિકૃત-બીભત્સ દેખાતું હતું. શું તે આવું હતું ? ના, તેમ નથી. તેનાથી પણ અનિષ્ટતર યાવત્ ગંધવાળું તે પાણી હતું.

[૧૪૪] ત્યારે તે જિતશત્રુ રાજા અન્ય કોઈ દિવસે સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ કર્યું યાવત્ અલ્પ પણ મહાર્થ આભરણથી અલંકૃત શરીર, ઘણાં રાજા, ઈશ્વર યાવત્ સાર્થવાહ આદિ સાથે ભોજન વેળાએ ઉત્તમ સુખાસને બેસી વિપુલ અશનાદિ ખાતા યાવત્ વિચરે છે. જમીને પછી યાવત્ શુચિભૂત થઈને તે વિપુલ અશનાદિ વિષયમાં યાવત્ વિસ્મય પામીને ઘણાં ઈશ્વર યાવત્ આદિને કહ્યું -

અહો, દેવાનુપ્રિયો ! આ મનોજ્ઞ અશનાદિ ઉત્તમ વર્ણ યાવત્ સ્પર્શથી યુક્ત છે, આસ્વાદનીય-વિસ્વાદનીય-પુષ્ટિકર-દીપ્તિકર - દર્પણીય-મદનીય-બૃહણીય-સર્વેન્દ્રિય અને ગામને આહ્લાદક છે. ત્યારે તે ઘણાં ઈશ્વર યાવત્ આદિએ જિતશત્રુને કહ્યું - હે સ્વામી ! તમે જેમ કહો છો, તેમ આ મનોજ્ઞ અશનાદિ યાવત્ આહ્લાદક છે.

ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિ અમાત્યને કહ્યું - ઓ સુબુદ્ધિ ! આ મનોજ્ઞ અશનાદિ યાવત્ આહ્લાદનીય છે. ત્યારે સુબુદ્ધિએ જિતશત્રુની આ વાતનો આદર ન કરીને યાવત્ મૌન રહ્યો. ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિને બીજી-ત્રીજી વખત આમ કહેતા જિતશત્રુ રાજાને આમ કહ્યું - હું આ મનોજ્ઞ અશનાદિમાં જરા પણ વિસ્મીત નથી. હે સ્વામી ! શુભ શબ્દ પુદ્ગલો પણ અશુભ શબ્દપણે પરિણમે છે અને અશુભ શબ્દ પુદ્ગલો પણ શુભ શબ્દપણે પરિણમે છે. એ રીતે સુરૂપ-સુગંધ-સુરસ અને સુખ સ્પર્શો પણ (અનુક્રમે) દુરૂપ-દુર્ગંધ-દુરસ અને દુઃખ સ્પર્શપણે પરીણમે છે અને દુરૂપ આદિ પુદ્ગલો પણ સુરૂપ આદિ પુદ્ગલપણે પરીણમે છે. હે સ્વામી ! પુદ્ગલો પ્રયોગ અને વિસ્રસા પરિણત પણ હોય છે.

ત્યારે તે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિ અમાત્યના આ કથનનો આદર ન કર્યો, બાણ્યો નહીં, પણ મૌન થઈને રહ્યો.

ત્યારપછી જિતશત્રુ અન્ય કોઈ દિવસે સ્નાન કરી, ઉત્તમ અશ્વની પીઠ ઉપર સવાર થઈને, ઘણાં ભટ-સુભટ-સાથે ઘોડેસ્વારીને માટે નીકળ્યો અને તે ખાઈના પાણી પાસે પહોંચ્યો. ત્યારે તે ખાઈના પાણીની અશુભ ગંધથી અભિભૂત થઈને પોતાના ઉત્તરીય વડે મુખને ઢાંકી દીધું. તે એકાંતમાં ચાલ્યો ગયો. તે ઘણાં ઈશ્વરાદિને કહ્યું -

અહો દેવાનુપ્રિયો ! આ ખાઈનું પાણી અમનોજ વર્ણ આદિથી છે, જેમકે - સર્પનું મૃતક યાવત્ તેથી પણ અમણામતર છે. ત્યારે તે રાજા, ઈશ્વર આદિ યાવત્ પણ એમ બોલ્યા કે - હે સ્વામી ! તમે જેમ કહો છો, તેમજ છે. આ ખાઈનું પાણી વર્ણથી અમનોજ છે, જેમ સર્પનું મૃત કલેવર યાવત્ અમણામતર છે.

ત્યારે તે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિ અમાત્યને કહ્યું - અહો સુબુદ્ધિ ! આ ખાઈનું પાણી, વર્ણથી અમનોજ છે, જેમકે - સર્પનું મૃતક યાવત્ અમણામતરક છે. ત્યારે સુબુદ્ધિ અમાત્ય યાવત્ મૌન રહ્યો. ત્યારે તે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિ અમાત્યને બીજી-ત્રીજી વખત પણ કહ્યું ઈત્યાદિ પૂર્વવત્. ત્યારે તે સુબુદ્ધિ અમાત્ય, જિતશત્રુ રાજાએ બે-ત્રણ વખત આમ કહેતા, તેણે કહ્યું - હે સ્વામી ! હું આ ખાઈના પાણીથી કોઈ આશ્ચર્ય નથી. હે સ્વામી ! શુભ શબ્દ પુદ્ગલ પણ અશુભ શબ્દપણે પરિણમે છે, આદિ પૂર્વવત્. યાવત્ પ્રયોગ-વિસ્રસા પરિણતપણ છે.

ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિના કથનનો આદર ન કર્યો.

જિતશત્રુએ કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તું તને પોતાને, બીજાને અને બંનેને ઘણી અસદ્ભાવ ઉદ્ભાવના અને મિથ્યાભિનિવેશથી વ્યુદ્યાહિત અને વ્યુત્પાદિત કરતો ન વિચર. ત્યારે સુબુદ્ધિને આ પ્રકારે મનોગત સંકલ્પ થયો કે - અહો ! જિતશત્રુ રાજા, સત્-તત્ત્વરૂપ-તથ્ય-અવિતથ-સદ્ભુત-જિનપ્રજ્ઞપ્ત ભાવોને જાણતો નથી. તેથી મારે ઉચિત છે કે હું રાજાને સત્-તત્ત્વરૂપ-તથ્ય-અવિતથ અને સદ્ભુત, જિનેન્દ્ર પ્રરૂપિત ભાવોને સમજાવીને આ વાત સ્વીકારાવું.

આ પ્રમાણે વિચારીને વિશ્વાસુ પુરુષો સાથે, માર્ગમાંથી નવા ઘડા અને વસ્ત્ર લીધા, લઈને સંઘ્યાકાળ સમયે પ્રવિરલ મનુષ્યોજ આવાગમન કરતા હોય ત્યારે ખાઈના પાણી પાસે આવી, તેને ગ્રહણ કરાવીને નવા ઘડામાં ગળાવ્યું, નવા ઘડામાં નંખાવીને, તેને લાંછિત-મુદ્રિત કરાવ્યા. પછી સાત રાત્રિ, તેને રહેવા દીધું, ફરી નવા ઘડામાં ગળાવી, નવા ઘડામાં નંખાવી, તેમાં ત્રણ રાત્રિ નંખાવીને તેને લાંછિત-મુદ્રિત કરાવ્યા. સાત રાત્રિ રખાવીને, ત્રીજી વખત નવા ઘડામાં નંખાવી યાવત્ સાત રાત્રિ રહેવા દીધા.

આ પ્રમાણે આ ઉપાય વડે વચ્ચે-વચ્ચે ગળાવી, વચ્ચે-વચ્ચે નંખાવી, વચ્ચે-વચ્ચે રખાવાતું પાણી સાત રાત્રિ-દિન રખાવ્યું.

ત્યારપછી તે ખાઈનું પાણી, સાત સપ્તાહમાં પરિણત થતું-થતું ઉદકરત્વન થઈ ગયું. તે સ્વચ્છ, પથ્ય, જાત્ય, હલ્કુ, સ્ફટિક જેવી આભાવાળું અને મનોજ્ઞ

વર્ણાશ્રી યુક્ત થઈ ગયું. આ સ્વાદનીય યાવત્ સર્વેન્દ્રિય અને ગાત્રોને પ્રહલાદનીય થયું.

ત્યારે તે સુબુદ્ધિ અમાત્ય, તે ઉદકરત્ન પાસે આવ્યો. હથેળીમાં લઈને તે યાજ્યું, તે ઉદકરત્નને મનોજ્ઞ વર્ણાશ્રીયુક્ત તથા આસ્વાદનીયાદિ જાણીને હર્ષિત-સંતુષ્ટ થઈને, પાણીને સુસ્વાદુ બનાવતા ઘણાં દ્રવ્યોથી સંવાર્યું. પછી જિતશત્રુ રાજાના જળગૃહ કર્મચારીને બોલાવીને કહ્યું - તું આ ઉદકરત્ન લઈને જિતશત્રુ રાજાને ભોજનવેળાએ પીવા માટે આપજે. ત્યારે તે પાણી આપનારે સુબુદ્ધિની આ વાત સાંભળીને તે ઉદકરત્ન લીધું, લઈને જિતશત્રુ રાજાને ભોજનવેળાએ ઉપસ્થિત કર્યું.

ત્યારે જિતશત્રુ રાજા વિપુલ અશનાદિને આસ્વાદતો યાવત્ વિચરતો હતો. ભોજન કર્યા પછી યાવત્ પરમશૂચિભૂત થઈને તે ઉદકરત્નમાં વિસ્મીત થઈને, તે ઘણાં રાજા, ઈશ્વરાદિને યાવત્ કહ્યું - અહો, દેવાનુપ્રિયો ! આ ઉદકરત્ન સ્વચ્છ યાવત્ પ્રહ્લાદનીય છે. ત્યારે ઘણાં રાજા, ઈશ્વરાદિએ યાવત્ કહ્યું - હે સ્વામી ! જે તમે કહો છો યાવત્ પૂર્વવત્ પ્રહ્લાદનીય છે.

ત્યારે જિતશત્રુ રાજાએ પાણી ધારકને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તું આ ઉદકરત્ન ક્યાંથી લાવ્યો ? ત્યારે તે પાણીધારકે જિતશત્રુને કહ્યું - હે સ્વામી ! મેં આ ઉદકરત્ન સુબુદ્ધિ પાસેથી મેળવ્યું. ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિ અમાત્યને બોલાવીને કહ્યું - અહો સુબુદ્ધિ ! ક્યા કારણે હું તને અનિષ્ટ આદિ છું, જેથી તું મને રોજ ભોજનવેળાએ આ ઉદકરત્ન ઉપસ્થિત કરતો નથી ? તને આ ઉદકરત્ન ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયું ? ત્યારે સુબુદ્ધિએ જિતશત્રુને કહ્યું - હે સ્વામી ! આ તે જ ખાઈનું પાણી છે. ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિને પૂછ્યું -

હે સુબુદ્ધિ ! ક્યા કારણે આ તે ખાઈનું પાણી છે ? ત્યારે સુબુદ્ધિએ જિતશત્રુને કહ્યું - હે સ્વામી ! મેં તમને ત્યારે પુદ્ગલનું પરિણમન કહેલું, તમે તેની શ્રદ્ધા ન કરી, તેથી મને મનોગત સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો કે અહો ! જિતશત્રુ રાજા સત્ યાવત્ ભાવની શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ - રુચિ કરતા નથી, તે મારે ઉચિત છે કે જિતશત્રુ રાજાને સત્ યાવત્ સદ્ભુત, જિનપ્રજ્ઞાત ભાવોને સમજાવીને આ અર્થ સ્વીકારાવું.

આ પ્રમાણે વિચારીને પાણિધારકને બોલાવ્યો, યાવત્ તેને કહ્યું કે તું આ ઉદકરત્ન જિતશત્રુ રાજાને ભોજન વેળાએ આપજે. તો આ કારણથી હે સ્વામી ! આ તે ખાઈનું પાણી છે.

ત્યારે જિતશત્રુ રાજાને સુબુદ્ધિ અમાત્યે આમ કહેતા, આ અર્થના શ્રદ્ધાદિ ન કર્યા. અશ્રદ્ધાદિ કરતો અભ્યંતર સ્થાનીય પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ માર્ગમાંથી નવા ઘડા અને વસ્ત્રો લ્યો યાવત્ પાણીને સુસ્વાદુક દ્રવ્યોથી સુસ્વાદુ કરી, તેને તે રીતે જ - તે પ્રમાણે સંવારીને લાવો. ત્યારપછી જિતશત્રુએ ઉદકરત્નને હથેળીમાં લઈ આસ્વાદ્યું. તેને આસ્વાદનીય યાવત્ સર્વેન્દ્રિય અને ગાત્રોને પ્રહ્લાદનીય જાણીને સુબુદ્ધિ અમાત્યને બોલાવીને

કહ્યું -

હે સુબુદ્ધિ ! તેં આ સત્, તથ્ય યાવત્ સદ્ભુત ભાવો ક્યાંથી ઉપલબ્ધ થયા ? ત્યારે સુબુદ્ધિએ જિતશત્રુને કહ્યું - હે સ્વામી ! મેં સત્ યાવત્ ભાવો જિનવચનથી પ્રાપ્ત કર્યા છે.

ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! હું તારી પાસે જિનવચન સાંભળવા ઈચ્છુ છું. ત્યારે સુબુદ્ધિએ જિતશત્રુને આશ્ચર્યકારી કેવલી પ્રજ્ઞાત, યતુચાર્ય ધર્મ કહ્યો. જે પ્રકારે જીવકર્મ બંધ કરે છે, યાવત્ પાંચ અણુવ્રત છે તે કહ્યું. ત્યારે જિતશત્રુ, સુબુદ્ધિની પાસે ધર્મ સાંભળી, સમજી, હર્ષિત થઈ સુબુદ્ધિને કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! નિર્ગન્ય પ્રવચનની હું શ્રદ્ધાદિ કરું છું યાવત્ જે રીતે તમે કહ્યા, (તે રીતે) હું તમારી પાસે પાંચ અણુવ્રત, સાત શિક્ષાવ્રત યાવત્ સ્વીકારીને વિચરવા ઈચ્છુ છું. - - હે દેવાનુપ્રિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો, પ્રતિબંધ ન કરો. ત્યારપછી તે જિતશત્રુ, સુબુદ્ધિ અમાત્ય પાસે પાંચ અણુવ્રત યાવત્ બાર ભેદે શ્રાવક ધર્મ સ્વીકાર્યો. પછી જિતશત્રુ શ્રાવક, જીવાજીવ જ્ઞાતા થઈ યાવત્ (સાધુ-સાધવીને) પ્રતિલાભિત કરતો વિચરવા લાગ્યો.

તે કાળે, તે સમયે સ્થવિરો પધાર્યા. જિતશત્રુ રાજા અને સુબુદ્ધિ નીકળ્યા. સુબુદ્ધિએ ધર્મ સાંભળ્યો, વિશેષ એ કે - જિતશત્રુને પૂછીશ યાવત્ પ્રવજ્યા લઈશ. - - સુખ ઉપજે તેમ કરો.

ત્યારે સુબુદ્ધિ, જિતશત્રુ પાસે આવ્યો. આવીને કહ્યું - હે સ્વામી ! મેં સ્થવિરો પાસે ધર્મ સાંભળ્યો. તે ધર્મ મને ઈચ્છિત-પ્રતિચ્છિત છે. હે સ્વામી ! હું સંસારના ભયથી ડર્યો છું યાવત્ હું આપની અનુજ્ઞા પામીને યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું.

ત્યારે જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! થોડાં વર્ષો રોકાઈને ઉદાર યાવત્ ભોગ ભોગવતા રહો, પછી આપણે બંને સાથે સ્થવિરો પાસે મુંડ થઈને યાવત્ દીક્ષા લઈશું. ત્યારે સુબુદ્ધિ જિતશત્રુની આ વાતને સ્વીકારે છે. ત્યારે તે જિતશત્રુ અને સુબુદ્ધિને સાથે વિપુલ માનુષી ભોગ અનુભવતા બાર વર્ષ વીત્યા.

તે કાળે, તે સમયે, સ્થવિરો પધાર્યા. ત્યારે જિતશત્રુએ ધર્મ સાંભળ્યો, ઈત્યાદિ. વિશેષ આ - સુબુદ્ધિને બોલાવું, મોટા પુત્રને રાજ્યમાં સ્થાપુ, પછી આપની પાસે દીક્ષા લઈશ. - - સુખ ઉપજે તેમ કરો. - - પછી જિતશત્રુ પોતાના ઘેર આવ્યો. સુબુદ્ધિને બોલાવીને કહ્યું - હું સ્થવિરો પાસે યાવત્ દીક્ષા લઈશ. તું શું કરીશ ? ત્યારે સુબુદ્ધિએ જિતશત્રુને કહ્યું - યાવત્ કોણ બીજો આધાર છે ? યાવત્ દીક્ષા લઈશ. - - જો તું યાવત્ દીક્ષા લેવી છે, તો જા, અને મોટા પુત્રને કુટુંબમાં સ્થાપી, શિબિકામાં આરૂઠ થઈ. મારી પાસે યાવત્ અહીં આવ. ત્યારે સુબુદ્ધિ યાવત્ આવ્યો.

ત્યારે જિતશત્રુએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - તમે જાઓ અને

અદીન શત્રુકુમારની રાજ્યાભિષેક સામગ્રી લાવો. યાવત્ અભિષેક કર્યો, યાવત્ દીક્ષા લીધી. પછી જિતશત્રુ, ૧૧-અંગ ભણી, ઘણાં વર્ષો દીક્ષા પાળી, માસિકી સંલેખના કરી સિદ્ધ થયા. પછી સુબુદ્ધિ ૧૧-અંગ ભણી, ઘણાં વર્ષો યાવત્ સિદ્ધ થયા.

હે જંબૂ ! ભ૦ મહાવીરે ૧૨-માં જ્ઞાનનો આ અર્થ કહ્યો.

● વિવેચન-૧૪૩,૧૪૪ :-

બધું સુગમ છે. ફરિહોદએ-પરિખા ઉદક, વૃત ખાઈનું જળ. - X - મેય. આદિ. મેદ આદિનો પટલ-સમૂહ, પોસ્યડ-મૃતકોનું વિલિન. જેમ કે દ્વિપદ આદિના કલેવર. સર્પાદિ કલેવરને વિશેષથી કહે છે :- મૃત-જીવ વિમુક્ત માત્ર કુચિત-કંઈક દુર્ગન્ધ. વિનષ્ટ-ઉત્શૂનત્વાદિ વિકાર વત્. કિમિલં-કૃમિવત્, વ્યાપન્ન-સમળી આદિ દ્વારા ભક્ષણથી બીભત્સતાને પ્રાપ્ત દુરભિ ગંધ-તીવ્રતર દુષ્ટ ગંધ. - X - પ્રયોગ-જીવ વ્યાપારથી, વિશ્રસા-સ્વાભાવિક પરિણત-અવસ્થાંતરને પ્રાપ્ત. સ્કંધ-પુદ્ગલના સંચયરૂપ - X -

અસબ્ભાવુભાવણા - અસત્ ભાવોની - વસ્તુની કે વસ્તુ ધર્મોની જે ઉદ્ભાવના-ઉત્ક્રોપણા, મિથ્યાત્વાભિનિવેશ-વિપર્યસ અભિમાન વડે, વ્યુદ્ગ્રાહ્યન્-વિવિધત્વ અને આધિક્યથી ગ્રહણ કરતો, વ્યુત્પાદ્યન્-અવ્યુત્પન્ન મતિને વ્યુત્પન્ન કરતો સત્-વિધમાન, તસ્ય-તત્ત્વરૂપ, તસ્ય-સત્ય, અવિતથ. - X - અથવા આ શબ્દો એકાંક છે. - X -

- એતમદ્વં - પુદ્ગલોના અપર-અપર પરિણામ રૂપ અર્થ. ઉપાદાપચિતું-ગ્રહણ કરવાને માટે. અંતરાવણાઉ-પરિખા ઉદકના માર્ગમાં વર્તતી કુંભારના હાટમાંથી સજ્જખાર-તુરંતની રાખ. અચ્છ-નિર્મળ, પથ્ય-આરોગ્યકર, જાત્ય-પ્રદાન, તનુક-લઘુ, સંભારયતિ-સંભૂત કરે છે.

સૂત્ર ઉપનય-મિથ્યાત્વ મોહિત મનથી પાપ પ્રસક્ત એવા વિગુણ પ્રાણી, પરિખોદક વત્ ઉત્તમ ગુરુકૃપાથી ગુણી થાય છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૨-નો ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

ॐ અધ્યયન-૧૩-“દર્દુર” ॐ

— X — X — X — X —

૦ હવે ૧૩-માં અધ્યયનની વ્યાખ્યા. પૂર્વના સાથે આ સંબંધ છે - ત્યાં સંસર્ગથી ગુણોત્કર્ષ કહ્યો, અહીં ગુણાપકર્ષ કહે છે.

● સૂત્ર-૧૪૫ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંતે બારમા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો તેરમા અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહે, ગુણશીલ ચૈત્ય હતું. ભગવંત પધાર્યા, પર્યાદા નીકળી. - - - તે કાળે, તે સમયે સૌધર્મકલ્પમાં દર્દુરવતંસક વિમાનમાં સુધમસિભામાં, દર્દુરક સિંહાસને દર્દુરદેવ ૪૦૦૦ સામાનિક, ચાર અગ્રમહિષી, પર્યાદા સહિત “સૂર્યાભદેવ” માફક યાવત્ દિવ્ય ભોગ ભોગવતો વિચરતો હતો. આ સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપને વિપુલ અવધિજ્ઞાન વડે જોતો-જોતો યાવત્ “સૂર્યાભદેવ”ની માફક નૃત્યવિધિ દેખાડીને પાછો ગયો.

ભગવન્ ! એમ આમંત્રીને ભગવન્ ગૌતમે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદી, નમીને કહ્યું - અહો ! ભગવન્ ! દર્દુરદેવ મહર્ષિક આદિ છે, તો ભગવન્ ! તે દર્દુરદેવની તે દિવ્ય દેવશક્તિ આદિ ક્યાં ગઈ ? ગૌતમ ! શરીરમાં ગઈ, શરીરમાં પ્રવેશી. (અહીં) કૂટાગારનું દેષ્ટાંત (જાણવું).

ભગવન્ ! તે દર્દુરદેવે, તે દિવ્ય દેવશક્તિ ક્યાંથી પ્રાપ્ત યાવત્ અભિસન્મુખ કરી ? ગૌતમ ! આ જ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં રાજગૃહમાં ગુણશીલ ચૈત્ય હતું. શ્રેણિક રાજ હતો. તે જ રાજગૃહમાં નંદ મણિકાર શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો, જે શક્તિમાન, તેજસ્વી આદિ હતો.

તે કાળે, તે સમયે, હે ગૌતમ ! હું આવ્યો, પર્યાદા નીકળી, શ્રેણિક રાજ નીકળ્યો, ત્યારે તે નંદ મણિકાર શ્રેષ્ઠીએ આ વૃત્તાંત જાણીને, સ્નાન કરી, પગે ચાલીને યાવત્ પર્યુપાસે છે. નંદે ધર્મ સાંભળ્યો, શ્રાવક થયો. ત્યારે હું રાજગૃહથી નીકળી બહારના જનપદમાં વિચર્યો.

ત્યારે તે નંદ મણિકારે, અન્ય કોઈ દિને, સાધુના દર્શન-ઉપાસના-અનુશાસન અને જિનવચનશ્રવણના અભાવે સમ્યકત્વ પર્યાયો ક્રમશઃ હીન-હીન થતાં, મિથ્યાત્વ પર્યાયોથી ક્રમશઃ વૃદ્ધિ પામતા-પામતા મિથ્યાત્વ પ્રતિપન્ન થઈ ગયો.

ત્યારે નંદ મણિકારે કોઈ દિને ગ્રીષ્મકાલ સમયે, જેઠ માસમાં અહમ ભક્ત સ્વીકાર્યો, પછી પૌષઠશાળામાં યાવત્ રહ્યો. ત્યારે નંદને અહમ ભક્તમાં પરિણત હતો ત્યારે તરસ, ભુખથી અભિભૂત થઈને આવો મનગત સંકલ્પ થયો - તે ઈશ્વર આદિ યાવત્ ધન્ય છે, જેમની રાજગૃહની બહાર ઘણી વાવ, પુષ્કરિણી યાવત્ સરસર પંક્તિઓ છે. જ્યાં ઘણાં લોકો સ્નાન કરે છે, પાણી પીએ છે, પાણી ભરે છે. તો મારે માટે ઉચિત છે કે આવતીકાલે, સૂર્ય ઉગ્યા પછી શ્રેણિક રાજને પૂછીને રાજગૃહની બહાર ઈશાન દિશામાં વૈભાર પર્વતની

સમીપે વાસ્તુપાઠક પસંદિત ભૂમિ ભાગમાં યાવત્ નંદ પુષ્કરિણી ખોદાવું, આ પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યો.

બીજે દિવસે યાવત્ પૌષ્ઠ પાયો, પારીને સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરીને મિત્ર, જ્ઞાતિ યાવત્ પરીવરીને મહાર્થ યાવત્ રાજાને યોગ્ય પ્રાભૂત લઈને શ્રેણિક રાજા પાસે આવ્યો. યાવત્ પ્રાભૂત ઉપસ્થિત કર્યું. પછી કહ્યું - હે સ્વામી ! હું આપની અનુજ્ઞા પામીને રાજગૃહની બહાર યાવત્ ખોદાવવાને ઈચ્છુ છું. હે દેવાનુપ્રિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો.

ત્યારપછી નંદે, શ્રેણિક રાજાની અનુજ્ઞા પામીને, હર્ષિત થઈને રાજગૃહની વચ્ચોવચ્ચ થઈ નીકળ્યો, પછી વાસ્તુપાઠક પસંદિત ભૂમિ ભાગમાં નંદા પુષ્કરિણી ખોદાવવાને પ્રવૃત્ત થયો. ત્યારપછી તે નંદા પુષ્કરિણી અનુક્રમે ખોદાતા-ખોદાતા પુષ્કરિણી થઈ ગઈ તે ચતુષ્કોણ, સમતીર, અનુપૂર્વ-સુખત-વપ્ર-શીતલ જળવાળી થઈ. જળપત્ર, બિસતંતુ અને મૃણાલોથી આચ્છાદિત થઈ. ઘણાં ઉત્પલ-પદ્મ-કુમુદ-નલિન-સુભગ-સૌગંધિક-પુંડરીક-મહાપુંડરીક-શતપત્ર-સહસ્રપત્ર-કમલ-કેસર યુક્ત થઈ. પરિહત્ય જલતંતુ, ભ્રમણ કરતા મદોન્મત્ત ભ્રમર, અનેક પક્ષી યુગલ દ્વારા કરેલ શબ્દોથી ઉજ્જત અને મધુર સ્વરથી તે પુષ્કરિણી-ગુંજવા લાગી. - X -

ત્યારપછી તે નંદમણિકારે નંદા પુષ્કરિણીની ચારે દિશામાં ચાર વનખંડ રોપાવ્યા. તે વનખંડને અનુક્રમે સંરક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કરતા, તે વનખંડ કૃષ્ણ યાવત્ નિકુરંબભૂત, પત્ર-પુષ્પયુક્ત યાવત્ ઉપશોભિત થઈ ગયા. ત્યારપછી નંદે પૂર્વીય વનખંડમાં એક મોટી ચિત્રસભા કરાવી, તે અનેક શત સ્તંભ સંનિવિષ્ટ, પ્રાસાદીય હતી. ત્યાં ઘણાં કૃષ્ણ યાવત્ શુક્લવર્ણી કાષ્ઠ-પુસ્તક-ચિત્ર-લેખ્ય-ગ્રંથિત-વેદિમ-પૂરિમ-સંઘાતિમ કર્મની દર્શનીય [કલાકૃતિઓ] હતી.

ત્યાં ઘણાં આસનો, શયનો, નિરંતર પાથરેલા રહેતા હતા. તેમાં ઘણાં નટ, નૃત્યક યાવત્ દૈનિક ભોજન-વેતનવાળા પુરુષો હતા, જે તાલાચર કર્મ કરતા વિચરતા હતા. રાજગૃહથી નીકળેલ ઘણાં લોકો ત્યાં આવીને પહેલાથી રાખેલ આસન, શયને બેસતા-સુતા, કથાદિ સાંભળતા નાટકાદિ જોતાં, શોભા અનુભવતા સુખે-સુખે વિચરતા હતા.

ત્યારપછી નંદે દક્ષિણી વનખંડમાં એક મોટું રસોઈગૃહ કરાવ્યું, તે અનેક સ્તંભ સંનિવિષ્ટ યાવત્ પ્રતિરૂપ હતી. ત્યાં ઘણાં પુરુષો દૈનિક ભોજન-વેતનથી હતા, તે વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરતા હતા. તે ઘણાં શ્રમણ-બ્રાહ્મણ-અતિથી-કૃપણ-વનીપકોને આપતા હતા.

ત્યારપછી નંદમણિકારે પશ્ચિમી વનખંડમાં એક મોટી ચિકિત્સાશાળા કરાવી, તે અનેક શત સ્તંભ સંનિવિષ્ટ યાવત્ પ્રતિરૂપ હતી, ત્યાં ઘણાં વૈદ્યો-વૈદ્ય પુત્રો, જ્ઞાયક-પુત્રો, કુશલ-કુશલ પુત્રો, દૈનિક ભોજન-વેતનથી નિયુક્ત કરાયેલ હતા. તેઓ ઘણાં રોગી-ગ્લાન-વ્યાધિત અને દુર્બલોની ચિકિત્સા કરતા વિચરતા હતા. ત્યાં બીજા પણ ઘણાં પુરુષો દૈનિક વેતન-ભોજનથી હતા, જે વ્યાધિત યાવત્ દુર્બલોને ઔષધ, ભેસજજ, ભોજન, પાણી વડે પ્રતિચાર કર્મ કરતા

વિચરતા હતા.

ત્યારપછી તે નંદે ઉત્તરી વનખંડમાં એક મોટી અલંકારસભા કરાવી. તે અનેક શત સ્તંભો પર બનેલી યાવત્ પ્રતિરૂપ હતી. ત્યાં ઘણાં આલંકારિક પુરુષો દૈનિક ભોજન-વેતનથી રાખ્યા હતા. તે ઘણાં શ્રમણો, અનાથો, ગ્લાનો, રોગીઓ, દુર્બલોના અલંકારકર્મ કરતા રહ્યા હતા.

ત્યારપછી તે નંદા પુષ્કરિણીમાં ઘણાં સનાથ, અનાથ, પાંથિક, પથિક, કારોટિક, ઘસિયારા, વૃણ-પત્ર-કાષ્ઠાહારક આદિ આવતા હતા. કેટલાંક સ્નાન કરતા, કેટલાંક પાણી પીતા, કેટલાંક પાણી ભરતા, કેટલાંક પસીનો-જલ્લ-મલ-પરિશ્રમ-નિદ્રા-ભુખ-તરસ નિવારતા સુખે સુખે વિચરતા હતા. રાજગૃહથી નીકળતા ઘણાં લોકો શું કરતા હતા ? તેઓ જલરમણ, વિવિધ મજ્જન, કદલી-લતાગૃહોમાં પુષ્પશય્યા અને અનેક પક્ષી સમૂહના શબ્દોથી યુક્ત પુષ્કરિણીમાં સુખે સુખે વિચરતા.

ત્યારે નંદા પુષ્કરિણીમાં ઘણાં લોકો સ્નાન કરતા, પાણી પીતા, પાણી ભરતા, એકબીજાને આમ કહેતા - હે દેવાનુપ્રિય ! નંદમણિયાર ધન્ય છે, કૃતાર્થ છે, યાવત્ તેનું જન્મ અને જીવન સફળ છે. જેની આવી ચાતુષ્કોણ યાવત્ પ્રતિરૂપ નંદા પુષ્કરિણી છે, ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ વર્ણન ચારે વનખંડોનું જાણવું યાવત્ રાજગૃહથી નીકળતાં, ઘણાં લોકો ત્યાં આસન-શયનમાં બેસતા-સુતા-જોતા-શોભતા સુખે વિચરતા હતા.

તેથી તે નંદ મણિકાર ધન્ય, કૃતાર્થ, કૃતપુન્યાદિ છે, તેણે મનુષ્ય જન્મ અને જીવિતનું ફળ પ્રાપ્ત કરેલ છે. ત્યારે રાજગૃહના શૃંગાટકાદિમાં યાવત્ ઘણાં લોકોને પરસ્પર આમ કહેતા-પ્રરૂપતા આદિ - X - X - સાંભળીને તે નંદ મણિકાર - X - X - હર્ષિત થયો, ધારાથી આહત કર્દબવૃક્ષ સમાન તેની રોમરાજી વિકસ્વર થઈ, તે પરમ શાતાસુખ અનુભવતો વિચરવા લાગ્યો.

● વિવેચન-૧૪૫ :-

બધું સુગમ છે. સુરિચામ - “રાજપ્રશ્નીય” સૂત્રમાં કરાયેલ સૂર્યાભદેવનું વર્ણન અહીં જાણવું. - X - કેવલ-પરિપૂર્ણ, કલ્પ-સ્વ કાર્ય કરણ સમર્થ. અથવા કેવલ એવો કલ્પ. તેને જોતો જોતો, શ્રમણ ભગવન્ મહાવીરને જોયા. કૂટાગાર દેષ્ટાંત-તે આ રીતે છે. ભગવન્ ! એમ કેમ કહ્યું કે શરીરમાં ગઈ, શરીરમાં પ્રવેશી ? ગૌતમ ! કોઈ કૂટાગારશાળા હતી. તે બહારથી અને અંદરથી આવરણયુક્ત અને છાણ આદિ ઉપલેપનથી લિપ્ત અને ગુપ્ત હતી. બહારથી પ્રાકાર વડે આવૃત્ત અને અંદરથી ગુપ્ત અથવા ગુપ્ત દ્વારોમાં કેટલાંક બંધ કરેલ અને કેટલાંક બંધ ન કરેલ એવી. વાયુના પ્રવેશરહિત, નિવાતગંભીર. તે કૂટાગાર શાળાથી નજીક એક મોટો જનસમૂહ હતો. તેમણે એક મોટું વર્ષાનું વાદળ કે અભ્રવાદળ કે મહાવાતને આવતો જોયો. તેઓ શાળામાં પ્રવેશીને રહ્યા. તે રીતે હે ગૌતમ ! એમ કહ્યું કે શરીરમાં ગઈ, શરીરમાં પ્રવેશી.

અસાધુદર્શન-સાધુને ન જોવાથી. અપર્યુપાસના-સેવના ન કરવાથી. અનનુ-શાસનયા-શિક્ષાના અભાવે. અશુશ્રૂષણયા-શ્રવણેચ્છા અભાવ. સમ્યકત્વપર્યય-

સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામ વિશેષ. મિથ્યાત્વપર્યય-મિથ્યાત્વ, વિપ્રતિપક્ષ-વિશેષથી પ્રતિપક્ષ. કાષ્ઠકર્મ-લાકડાની પુતળી આદિની રચના. એ રીતે બધે જાણવું. પુસ્ત-વસ્ત્ર, ગ્રથિમ-સૂત્ર વડે માળાની જેમ ગુંથેલ વેષ્ટિમ-પુષ્પમાળાના લંબૂસની જેમ વીરેલ સંઘાતિમ-રથ આદિની જેમ સંઘાતથી રચેલ. ઉપદેશ્યમાન-લોકો વડે પરસ્પર દેખાડાતું. તાલાયરકમ્મ-પ્રેક્ષણકર્મ વિશેષ તેગિચ્છિયશાલ-ચિકિત્સાશાળા - X - જ્ઞાયક-શાસ્ત્ર ન ભણવા છતાં પ્રવૃત્તિ દર્શનથી શાસ્ત્રજ્ઞ, કુશલ-સ્વવિતર્કથી ચિકિત્સાદિમાં પ્રવીણ. વાહિય-વિશિષ્ટ ચિત્તપીડાવાળા, શોકાદિમાનસયુક્ત અથવા વિશિષ્ટ આદિ, કુષ્ઠાદિ સ્થિર રોગ, ગ્લાન-ક્ષીણહર્ષ, અશક્ત. રોગી-શીઘ્ર ઘાતિ રોગ વડે યુક્ત. ઔષધ-એક દ્રવ્યરૂપ, ભૈષજ-દ્રવ્ય સંયોગરૂપ. ભક્ત-ભોજન - X -

અલંકારિયસહ-વાણંદની કર્મશાળા. વિસર્જિત-વિસૃષ્ટ, ત્યાગવું. જલ્લ-કઠણ થયેલ મેલ. - X - જલરમણ-જલકીડા. વિવિધ મજજન-ઘણાં પ્રકારના સ્નાન વડે. - X - રિભિત-સ્વરઘોલનાવત્ મધુર. - X - સંતુચટ્ટ-સુવું, સાહેમાણે-પ્રતિપાદિત કરતા. ગમય-પૂર્વોક્ત પાઠ. સાયોસોક્ષ્મ-સાતા વેદનીયના ઉદયથી થતું સુખ.

● સૂત્ર-૧૪૬,૧૪૭ :-

[૧૪૬] ત્યારપછી તે નંદમણિકાર શ્રેણીને અન્ય કોઈ દિવસે શરીરમાં સોળ રોગ ઉત્પન્ન થયા. તે આ - શ્વાસ, ખાંસી, જ્વર, દાહ, કૂક્ષિ શૂળ, ભગંદર, અર્શ, અજીર્ણ, નેત્રશૂળ, મસ્તક શૂળ, ભોજન અરુચિ, નેત્રવેદન, કર્ણ વેદના, ખુજલી, જલોદર અને કોટ.

[૧૪૭] ત્યારે તે નંદમણિકાર સોળ રોગથી અભિભૂત થતાં કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે રાજગૃહના શૃંગારક યાવત્ પથમાં જઈને મોટા શબ્દોથી ઉદ્ઘોષણ કરાવો કે - હે દેવાનુપ્રિયો ! નંદ મણિકારના શરીરમાં ૧૬-રોગો ઉત્પન્ન થયા છે - શ્વાસ યાવત્ કોટ. તો જે વૈદ્ય-વૈદ્યપુત્ર, જ્ઞાયક-જ્ઞાયકપુત્ર, કુશલ-કુશલપુત્ર નંદમણિકારના તે ૧૬-રોગાતંકમાંથી એક પણ રોગાતંકને ઉપશામિત કરી દે, તેને નંદ મણિકાર વિપુલ અર્થસંપત્તિ આપશે. એ રીતે બે-ત્રણ વખત ઘોષણા કરાવીને મારી આજ્ઞા પાછી સોંપો. તેઓએ પણ તેમ કરી આજ્ઞા સોંપી.

ત્યારે રાજગૃહમાં આવા પ્રકારની ઘોષણા સાંભળી, સમજી ઘણાં વૈદ્યો યાવત્ કુશલપુત્રો, હાથમાં શસ્ત્રપેટી-શિલિકા-ગુલિકા-ઔષધ-ભૈષજ લીને પોત-પોતાના ઘરેથી નીકળ્યા. નીકળીને રાજગૃહની વચ્ચે થઈને નંદ મણિકારના ઘેર ગયા. જઈને તેના શરીરને જોયું. તેના રોગાતંકનું નિદાન પૂછ્યું. તેને ઘણાં ઉદ્દલન, ઉદ્દર્તન, સ્નેહપાન, વમન, વિરેચન, સ્વેદન, અપદહન, અપસ્નાન, અનુવાસન, વસ્તિકર્મ, નિરુદ્ધ, શિરાવેદ, તક્ષણ, શિરોવેદન, તર્પણ, પુટપાક, છલ્લી, વલ્લી, મૂલ, કંદ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ, બીજ, શિલિકા, ગુલિકા, ઔષધ, ભૈષજ વડે તે સોળ રોગાતંકમાંથી એકાદ રોગાતંક પણ શાંત કરવા ઈચ્છ્યો, પણ તેઓ એક પણ રોગને શાંત કરવામાં સમર્થ થઈ ન શક્યા.

ત્યારે તે ઘણાં વૈદ્ય આદિ જ્યારે એકપણ રોગાતંકને શાંત કરવામાં સમર્થ

ન થયા, ત્યારે શ્રાંત, તાંત થઈ યાવત્ પાછા ગયા.

ત્યારે તે નંદ તે સોળ રોગાતંકથી અભિભૂત થઈને, નંદા પુષ્કરિણીમાં મૂર્છિત થઈને, તિરચિયોનિકનું આયુ બાંધીને, પ્રદેશો બાંધીને આર્તદયાનને વશ થઈને કાળમાસે કાળ કરીને નંદા પુષ્કરિણીમાં દેડકીની કુક્ષિમાં દેડકા રૂપે ઉત્પન્ન થયો. પછી નંદ દેડકો ગર્ભથી બહાર નીકળ્યો. પછી બાલ્યભાવ છોડીને, વિજ્ઞાન પરિણત થઈ અને યૌવનને પામ્યો. નંદાપુષ્કરિણીમાં રમણ કરતો વિચરવા લાગ્યો.

ત્યારે નંદા પુષ્કરિણીમાં ઘણાં લોકો સ્નાન કરતા, પાણી પીતા કે લઈ જતાં એકબીજાને આમ કહેતા હતા કે હે દેવાનુપ્રિય ! તે નંદ મણિકાર ધન્ય છે, જેણે આવી નંદા પુષ્કરિણી, ચાતુષ્કોણ યાવત્ પ્રતિરૂપ બનાવી, જેના પૂર્વીય વનખંડમાં અનેક સ્તંભ વિશિષ્ટ ચિત્રસભા છે, ઈત્યાદિ ચારે સભા પૂર્વવત્ કહેવી યાવત્ તેનું જીવન સફળ છે.

ત્યારે તે દેડકો વારંવાર ઘણાં લોકો પાસે આ અર્થને સાંભળીને, સમજીને આવા પ્રકારે વિચારવા લાગ્યો કે - મેં ક્યાંક-ક્યારેક આવા શબ્દો પૂર્વે સાંભળ્યા છે. એ રીતે શુભ પરિણામથી યાવત્ જાતિ સ્મરણ ઉત્પન્ન થયું, પૂર્વજાતિને સમ્યક્ પ્રકારે જાણી. ત્યારે તે દેડકાને આવા સ્વરૂપે સંકલ્પ થયો કે હું અહીં નંદ નામે આદ્ય મણિકાર હતો.

તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પધારેલા, તેમની પાસે મેં પાંચ અણુવ્રત, સાત શિક્ષાવ્રત યાવત્ સ્વીકારેલા. ત્યારે હું અન્ય કોઈ દિવસે અસાદુદર્શનથી યાવત્ મિથ્યાત્વ પામેલો. પછી હું કોઈ દિવસે ગ્રીષ્મકાળ સમયમાં યાવત્ સ્વીકારીને વિચરતો હતો. ઈત્યાદિ પૂર્વવત્. પુષ્કરિણી-વનખંડ-સભા બનાવ્યા. યાવત્ હું દેડકો થયો. અરેરે ! હું અધન્ય, અપુન્ય, અકૃતપુણ્ય છું, નિર્ગન્ય પ્રવચનથી નષ્ટ, ભ્રષ્ટ, પરિભ્રષ્ટ છું, તો મારે ઉચિત છે કે - હું સ્વયં જ પૂર્વ પ્રતિપક્ષ. પાંચ અણુવ્રતાદિ સ્વીકારીને વિચરું. આમ વિચારીને પૂર્વે સ્વીકારેલ પાંચ અણુવ્રતાદિ સ્વીકારીને વિચરું. આમ વિચારીને પૂર્વે સ્વીકારેલ પાંચ અણુવ્રતાદિ ફરી અંગીકાર કર્યા. આવા પ્રકારનો અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો કે મારે જાવજીવન નિરંતર છટ્ટ છટ્ટ તપ કરી, આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવું. છટ્ટના પારણે પણ મારે નંદા પુષ્કરિણીમાં પર્યન્ત ભાગમાં પ્રાસુક સ્નાનના જળ અને ઉન્મર્દનથી ઉતરેલ મનુષ્યમેલ વડે આજીવિકા ચલાવવી કલ્પે. આવો અભિગ્રહ કરી, છટ્ટ તપપૂર્વક યાવત્ વિચરે છે.

તે કાળે, તે સમયે હે ગૌતમ ! હું ગુણશિલ ચૈત્યે આવ્યો, પર્યાદા નીકળી. ત્યારે નંદાપુષ્કરિણીએ ઘણાં લોકો સ્નાનાદિ કરતાં પરસ્પર કહેતા હતા કે યાવત્ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર અહીં ગુણશિલ ચૈત્યમાં પધાર્યા છે. હે દેવાનુપ્રિયો ! તો જઈએ અને ભગવંતને વાંદીએ યાવત્ પર્યુપાસના કરીએ. જે આપણા માટે આ ભવ અને પરભવમાં હિતને માટે યાવત્ આનુગામિકપણે થશે.

ત્યારે તે દેડકાએ ઘણાં લોકો પાસે આમ સાંભળી, સમજી આવા સ્વરૂપ

મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. - ભ૦ મહાવીર પધાર્યા છે, તો હું જાઉં વાંદું આમ વિચારીને નંદા પુષ્કરિણીથી ધીમે ધીમે બહાર નીકળ્યો, રાજમાર્ગે આવ્યો. પછી ઉત્કૃષ્ટ દર્દુરગતિથી ચાલતો મારી પાસે આવવાને માટે નીકળ્યો.

આ તરફ રાજા ભંભસાર-શ્રેણિક સ્નાન કરી, કૌતુકાદિ કરી યાવત્ સર્વાલંકાર વિભૂષિત થઈ, ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે બેસી, કોરંટ પુષ્પની માળા યુક્ત છત્ર૦ ઉત્તમ શ્વેત ચામર૦ હાથી-ઘોડા-રથ૦ મોટા ભટ-સુભટ૦ ચતુરંગિણી સેના સાથે પરીવરીને મારા પાદવંદનાર્થે જલ્દી આવતો હતો. ત્યારે તે દેડકો, શ્રેણિક રાજાના એક અશ્વકિશોરના ડાબા પગે આકાંત થતાં, તેના આંતરડા બહાર નીકળી ગયા.

ત્યારપછી તે દેડકો શક્તિ-બળ-વીર્ય-પુરુષાકાર પરાક્રમ રહિત થઈ ગયો. “જીવન ધારણ કરવું અશક્ય” માની એકાંતમાં ગયો. બે હાથ જોડીં અરિહંત યાવત્ નિર્વાણ પ્રાપ્તને નમસ્કાર હો, મારા ધર્માચાર્ય યાવત્ મોક્ષ પ્રાપ્તિના ઉન્મુખ ભ૦ મહાવીરને નમસ્કાર હો. પહેલાં પણ મેં ભ૦ મહાવીરની પાસે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત યાવત્ સ્થૂલ પરિગ્રહના પર્યક્ષમાણ કરેલા. હાલ પણ તેમની સમીપે જ સર્વ પ્રાણાતિપાત યાવત્ સર્વ પરિગ્રહનું જાવજીવનું પ્રત્યાખ્યાન કરું છું. જાવજીવ માટે સર્વે અશનાદિને પર્યક્ષ્યું છું. આ જે મારું ઈષ્ટ, કાંત યાવત્ રોગાદિ ન સ્પર્શેલ આ શરીરનો પણ છેલ્લા શ્વાસે ત્યાગ કરું છું.

ત્યારપછી તે દેડકો કાળમાસે કાળ કરીને યાવત્ સૌધર્મકલ્પમાં દર્દુરાવતંસક વિમાનમાં ઉપપાત સભામાં દર્દુર દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. હે ગૌતમ ! આ રીતે તે દેડકો દિવ્ય દેવ-ઋદ્ધિ પામ્યો.

ભગવન્ ! તે દર્દુર દેવની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? ગૌતમ ! ચાર પલ્લોપમની. તે દર્દુર દેવ૦ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધબુદ્ધ યાવત્ અંતકર થશે. - - ભ૦ મહાવીરે તેરમાં જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તેમ હું કહું છું.

● વિવેચન-૧૪૬,૧૪૭ :-

સાસ૦ આદિ શ્લોક પ્રતીત છે. અર્જીરણ - આહારની અપરિણતિ, દંષ્ટિ શૂળ-નેત્ર શૂળ, મૂર્છશૂળ-મસ્તકશૂળ. અકારક-ભોજનદ્વેષ. કંડુ-ખણજ, દઉદર-જલોદર, સત્યકોસ-શસ્ત્રની પેટી, શિલિકા-છરી આદિ શસ્ત્રને તીક્ષ્ણ કરનારી, ગુટિકા-દ્રવ્યસંયોગથી નિષ્પાદિત ગોળી, ઉદ્ભવન-દેહ ઉપલેપન વિશેષ, દેહને હાથ વડે મસળીને મેલને દૂર કરનાર ઉદ્ભવન-તે જ, વિશેષથી લોકરૂઢિથી જાણવું. સ્નેહપાન-દ્રવ્ય વિશેષથી પકાવેલ ઘૃતાદિપાન, સ્વેદન-સપ્તધાન્યકાદિ, અવદહન-ડામ દેવો, અપસ્નાન-સ્નિગ્ધતા દૂર કરવા દ્રવ્ય સંસ્કારિત જળ વડે સ્નાન. અનુવાસન-ચર્મ ચંબ્રના પ્રયોગથી જઠરમાં તેલ વિશેષનો પ્રવેશ કરાવવો. બસ્તિકર્મ-ચર્મ વેષ્ટન પ્રયોગથી માથા વગેરેમાં તેલ આદિ પૂરવા અથવા ગુદામાં વર્તી આદિ નાંખવા. નિરુહ-અનુવાસના જ. શિરોવેધ-નાડી વેધન, લોહી કાઢવું, તક્ષણ-છરી આદિથી ત્વચા પાતળી કરવી, પ્રક્ષણ-થોડી ચામડી કાઢવી - X - તર્પણ-સ્નિગ્ધ દ્રવ્યો ચોપડવા. પુટપાક-પકાવેલ ઔષધ વિશેષ. છલ્લી-રોહિણી આદિ, વલ્લી-ગડુચી આદિ.

નિબદ્ધાયુ-પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ બંધ અપેક્ષાઓ. - X - સર્વ પાણાઘવાયં આના દ્વારા જે કે સર્વ ગ્રહણ છે, તો પણ તિર્યચોને દેશવિરતિ જ હોય. જે કે તિર્યચોમાં ચારિત્રનો નિષેધ છે, તો પણ ઘણાં તિર્યચોએ મહાવ્રત ગ્રહણ કર્યાનો આગમમાં ઉલ્લેખ છે. પણ મહાવ્રતોના સદ્ભાવ છતાં, તેઓને ચારિત્ર પરિણામનો સંભવ નથી. જેમ ઘણાં ગુણો હોવા છતાં કેવળજ્ઞાન થવાના પરિણામ ન હોય.

ઉપનય-ગુણસંપન્ન હોવા છતાં, સુસાધુ સંસર્ગવર્જિત પ્રાયઃ, દર્દુરજીવ મણિકારની પેઠે ગુણની હાનિ પામે છે અને તીર્થંકર વંદનાર્થે ભાવથી જનાર પણ દર્દુરદેવની માફક સ્વર્ગને પામે છે.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૩-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૪-“તેતલિપુત્ર” 卐 — X — X — X — X —

૦ હવે ચૌદમાં જ્ઞાતનું વિવરણ. આનો પૂર્વ સાથે સંબંધ આ છે - પૂર્વે સજ્જનોને ગુણ-સામગ્રી અભાવે હાનિ કહી. અહીં તથાવિધ સામગ્રી સદ્ભાવે ગુણસંપત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, તે કહે છે -

● સૂત્ર-૧૪૮ થી ૧૫૧ :-

[૧૪૮] ભગવન્ ! જો તેરમાં જ્ઞાતનો આ અર્થ કહ્યો, તો ચૌદમાંનો શો અર્થ કહ્યો છે ? - હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે તેતલિપુત્ર નામે નગર, પ્રમદવન ઉદ્યાન, કનકરથ રાજા, તેની પદ્માવતી રાણી, તે કનકરથનો તેતલિપુત્ર નામે ભેદનિતિજ્ઞ તેતલિપુત્ર અમાત્ય હતો.

તે તેતલિપુત્રમાં મૂષિકારદારક નામે એક સોની હતો. જે આદ્ય યાવત્ અપરિભૂત હતો. તેને ભદ્રા નામે પત્ની હતી. તે સોનીની પુત્રી અને ભદ્રાની આત્મજા પોહિલા નામે પુત્રી હતી, જે રૂપ-લાવણ્ય અને ચૌવનથી ઉત્કૃષ્ટ, ઉત્કૃષ્ટ શરીરવાળી હતી.

તે પોહિલા બાલિકા કોઈ દિવસે સ્નાન કરી, સર્વાલંકાર વિભૂષિત થઈ, દાસીના સમૂહથી પરિવરેલ થઈ, ઉત્તમ પ્રાસાદની અગાસીની ભૂમિમાં સોનાના દડા વડે રમતી વિચરતી હતી.

આ તરફ તેતલિપુત્ર અમાત્ય, સ્નાન કરી, ઉત્તમ અશ્વની પીઠે બેસીને મોટા ભટ-સુભટની સાથે ઘોડે સ્વારીએ નીકળેલો. તે મૂષિકારદારક સોનીના ઘર પાસે, સમીપથી પસાર થયો. ત્યારે તેતલિપુત્રે, તે સોનીની પોહિલાપુત્રીને ઉત્તમ પ્રાસાદમાં ઉપર અગાસીની ભૂમિમાં સોનાના દડા વડે રમતી જોઈ. ત્યારે તેણીના રૂપ આદિમાં આસક્ત થઈને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને આમ કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિયો ! આ કોની પુત્રી છે ? શું નામ છે ? ત્યારે કૌટુંબિક પુરુષોએ તેને કહ્યું - હે સ્વામી ! આ મૂષિકારદારક સોનીની પુત્રી અને ભદ્રાની આત્મજા પોહિલા નામે કન્યા છે. ઈત્યાદિ - X -

ત્યારે તેતલિપુત્રે ઘોડેસ્વારીથી પાછા આવીને અભ્યંતર સ્થાનીય પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ અને મૂષિકારદારકની પુત્રી, ભદ્રાની આત્મજા પોહિલાની મારી પત્નીરૂપે માંગણી કરો. ત્યારે અભ્યંતર સ્થાનીય પુરુષો, તેતલિ દ્વારા આમ કહેવાતા હર્ષિત થઈ, બે હાથ જોડી, ‘તહતિ’ કહી, સોનીના ઘેર ગયા.

ત્યારે તે સોની, પુરુષોને આવતા જોઈને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ આસનેથી ઉભો થયો, સાત-આઠ ડગલાં સામે ગયો, બે સવા માટે નિમંત્રણ આપ્યું. તેઓ આશ્ચર્ય, વિશ્વસ્ત થઈને ઉત્તમ સુખાસને બેઠા. પછી સોનીએ પૂછ્યું - આપના આગમનનું પ્રયોજન જણાવો.

ત્યારે તે અભ્યંતર સ્થાનીય પુરુષોએ તેને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! અમે, તમારી પુત્રી અને ભદ્રાની આત્મજા પોહિલા કન્યાની તેતલિપુત્રની પત્ની રૂપે

માંગણી કરીએ છીએ. જો તમે માનતા હો કે આ સંબંધ યુક્ત, પાત્ર, પ્રશંસનીય, સદૃશ છે, તો તેતલિપુત્રને પોહિલાકન્યા આપો. તેના બદલામાં શું શુલ્ક અમે આપીએ ?

ત્યારે મૂષિકારદારક સોનીએ, તે અભ્યંતર સ્થાનીય પુરુષોને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તેતલિપુત્ર મારી પુત્રી નિમિત્તે અનુગ્રહ કરે છે, તે જ મારે શુલ્ક છે. પછી તેઓને વિપુલ અશનાદિ, પુષ્પ, વસ્ત્ર યાવત્ માળા, અલંકારથી સત્કારીને વિદાય આપી. પછી તે સોની પણ ઘેરથી નીકળીને તેતલિપુત્રને ત્યાં ગયો અને તેતલિપુત્રને આ અર્થનું નિવેદન કર્યું.

ત્યારપછી મૂષિકારદારકે કોઈ દિવસે શોભન તિથિનક્ષત્ર-મુહૂર્તમાં પોહિલા કન્યાને સ્નાન કરાવી, સર્વાલંકાર ભૂષિત કરી, શિબિકામાં બેસાડીને, મિત્ર-જ્ઞાતિથી સંપરિવૃત્ત થઈ, પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો. નીકળીને સર્વ ઋદ્ધિપૂર્વક તેતલિપુત્રની મધ્યેથી તેતલિના ઘેર આવ્યો. પોતે જ પોહિલા કન્યાને તેતલિપુત્રને પત્નીરૂપે આપી. ત્યારે તેતલિપુત્રે પોહિલા કન્યાને પત્નીરૂપે આવેલી જોઈને, પોહિલાની સાથે પાટ ઉપર બેઠો. પછી સોના-ચાંદીના કળશો વડે પોતે સ્નાન કર્યું, અગ્નિહોમ કર્યો, પાણિગ્રહણ કર્યું. પછી પોહિલા ભાર્યાના મિત્ર, જ્ઞાતિ યાવત્ પરિજનને વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ વડે પુષ્પાદિથી સત્કારી યાવત્ વિદાય આપી. પછી પોહિલામાં અનુરક્ત-અવિરક્ત થઈ ઉદાર ભોગ ભોગવતો રહ્યો.

[૧૪૯] તે સમયે તે કનકરથ રાજા, રાજ્ય-રાષ્ટ્ર-સૈન્ય-વાહન-કોશ-કોષાગાર-અંતઃપુરમાં મૂર્છિતાદિ હતો. જે-જે પુત્ર ઉત્પન્ન થાય, તેને વિકલાંગ કરી દેતો. કોઈના હાથી આંગણી કે અંગુઠો, કોઈના પગની આંગણી કે અંગુઠો, કાનની પાપડી કે નાસિકાપુટ છેદી નાંખતો, એ રીતે અંગ-ઉપાંગને વિકલ કરી દેતો.

ત્યારે પદ્માવતી રાણીને કોઈ દિવસે મધ્યરાત્રિએ આવો સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે - કનકરથ રાજા રાજ્યાદિમાં લુબ્ધ થઈ યાવત્ પુત્રને વિકલાંગ કરી દે છે. તેથી હું જ્યારે બાળકને જન્મ આપું, ત્યારે મારે ઉચિત છે કે - મારે તે બાળકને કનકરથથી છુપાવી સંરક્ષા-સંગોપતી રહું. આમ વિચારીને તેણીએ તેતલિપુત્ર અમાત્યને બોલાવ્યા અને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! કનકરથ રાજા યાવત્ વિકલાંગ કરી દે છે. તો જ્યારે હું બાળકને જન્મ આપું, ત્યારે તમારે કનકરથથી છુપાવીને, અનુક્રમે તે બાળકનું સંરક્ષણ-સંગોપન કરતાં મોટો કરવો. ત્યારપછી તે બાળક બાલ્ય ભાવથી મુક્ત થઈ, ચૌવનને પામે, ત્યારે તમારા અને મારા માટે તે ભિક્ષાનું ભાજન બનશે. તેતલિપુત્ર આ વાત સ્વીકારીને પાછો ગયો.

ત્યારપછી પદ્માવતી રાણી અને પોહિલા અમાત્યી એક સાથે ગર્ભવતી થયા, સાથે જ ગર્ભનું વહન કર્યું. ત્યારપછી પદ્માવતીએ નવ માસ પૂરા થતાં યાવત્ પ્રિયદર્શન, સુરૂપ બાળકને જન્મ આપ્યો. જે રાત્રિએ પદ્માવતીએ પુત્રને

જન્મ આપ્યો, તે જ રાત્રિએ પોહિલાએ પણ નવમાસઁ યાવત્ બાલિકાને જન્મ આપ્યો.

ત્યારે પદ્માવતીએ ધાવમાતાને બોલાવીને કહ્યું - માં ! તમે તેતલિપુત્રના ઘેર જઈ, તેને ગુપ્તરૂપે બોલાવી લાવો. ત્યારે તે ધાવમાતાએ 'તહતિ' કહી તે વાત સ્વીકારી. અંત:પુરના પાછલા દરવાજેથી નીકળીને તેતલિના ઘેર, તેતલિપુત્ર પાસે આવી હાથ જોડીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપિય ! પદ્માવતી રાણી બોલાવે છે.

ત્યારે તેતલિપુત્રે ધાવમાતા પાસે આ વાત સાંભળી, હર્ષિત થઈ, ધાવમાતાની સાથે પોતાના ઘેરથી નીકળીને અંત:પુરના પાછલા દ્વારેથી ગુપ્ત રીતે જ પ્રવેશ કર્યો. પછી પદ્માવતી પાસે આવીને બે હાથ જોડીને કહ્યું - હે દેવાનુપિયા ! મારે કરવા યોગ્યની આજ્ઞા આપો. ત્યારે પદ્માવતીએ તેને કહ્યું - કનકરથ રાજા યાવત્ વિકલાંગ કરી દે છે, હે દેવાનુપિય ! મેં પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. તું તે બાળકને લઈ જા યાવત્ તે તને અને મને ભિક્ષાનું ભાજન બનશે, એમ કરીને તેતલિપુત્રને તે બાળક આપ્યો.

ત્યારપછી તેતલિપુત્ર, પદ્માવતીના હાથેથી બાળકને ગ્રહણ કરીને, ઉત્તરીય વડે ઢાંકીને, અંત:પુરના અપદ્વારથી ગુપ્ત રીતે નીકળી ગયો અને પોતાના ઘેર, પોહિલા પાસે આવ્યો, પછી પોહિલાને કહ્યું - હે દેવાનુપિયા ! કનકરથ રાજા રાજ્યમાં લુબ્ધ થઈને યાવત્ બાળકને વિકલાંગ કરી દે છે. આ બાળક કનકરથનો પુત્ર અને પદ્માવતીનો આત્મજ છે, તું આ બાળકને કનકરથથી છુપાવીને અનુક્રમે સંરક્ષણ-સંગોપન કરતી ઉછેર. પછી આ બાળક બાલ્યભાવ છોડીને તને, મને અને પદ્માવતીદેવીને આધારરૂપ થશે. એમ કહીને બાળકને પોહિલા પાસે રાખ્યો અને પોહિલા પાસેથી મૃત પુત્રી લઈ, તેને ઉત્તરીય વસ્ત્રથી ઢાંકીને અંત:પુરના પાછલા દ્વારેથી પ્રવેશ્યો. પ્રવેશીને પદ્માવતી દેવી પાસે આવીને, તેણીના પડખે સ્થાપીને યાવત્ પાછો ગયો.

ત્યારપછી તે પદ્માવતીની અંગપ્રતિચારિકાઓએ પદ્માવતી દેવી અને વિનિઘાત પ્રાપ્ત જન્મેલી બાલિકાને જોઈ. જોઈને કનકરથ રાજા પાસે આવી, હાથ જોડીને કહ્યું - હે સ્વામી ! પદ્માવતી દેવીએ મૃત બાલિકાને જન્મ આપ્યો છે. ત્યારે કનકરથરાજાએ તે મૃત પુત્રીનું નીહરણ કર્યું, ઘણાં લૌકિક મૃતક કાર્ય કર્યાં. થોડા સમય બાદ શોકરહિત થયા. પછી તેતલિપુત્રે બીજા દિવસે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે જલ્દીથી કેદીઓને મુક્ત કરો યાવત્ સ્થિતિપતિકા કરો. અમારો આ બાળક કનકરથના રાજ્યમાં જન્મ્યો છે, તેથી તેનું કનકદ્વજ નામ યાવત્ તે ભોગસમર્થ થયો.

[૧૫૦] ત્યારે તે પોહિલા કોઈ દિવસે તેતલિપુત્રને અનિષ્ટ આદિ થઈ. તેતલિપુત્ર, તેનું નામગોત્ર પણ સાંભળવાને ઈચ્છતો ન હતો. પછી દર્શન કે પરિભોગની વાત જ ક્યાં રહી ? પછી તે પોહિલાને કોઈ દિવસે મધ્યરાત્રિએ આવો મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. - હું તેતલિને પૂર્વે ઈષ્ટ આદિ હતી, હવે અનિષ્ટ થઈ છું. તેતલિપુત્ર મારું નામ યાવત્ પરિભોગને ઈચ્છતા નથી. તે

અપહત મન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ.

ત્યારે તેતલિપુત્રે પોહિલાને અપહત મનો સંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન જોઈને કહ્યું - હે દેવાનુપિયા ! અપહત મનોસંકલ્પ ન થા. તું મારા રસોઈગૃહમાં વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરીને, ઘણાં શ્રમણ, બ્રાહ્મણ યાવત્ વનીપકોને આપતી, અપાવતી વિચર. ત્યારે તે પોહિલા, તેતલિપુત્રને આમ કહેતા સાંભળીને હર્ષિત થઈ, તેના આ અર્થને સ્વીકારીને પ્રતિદિન રસોઈગૃહમાં વિપુલ અશનાદિ યાવત્ અપાવતી વિચરે છે.

[૧૫૧] તે કાળે, તે સમયે સુવ્રતા નામે આર્યા ઇયાસિમિતા યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી, બહુશ્રુતા, બહુ પરિવારવાળા હતા, તે અનુક્રમે તેતલિપુત્ર નગર આવ્યા, આવીને યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ ગ્રહણ કરી, સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવા લાગ્યા.

ત્યારપછી તે સુવ્રતા આર્યાના એક સંઘાટકે પહેલી પોરિસીમાં સર્જાયા કરી યાવત્ ભ્રમણ કરતા તેતલિના ઘેર પ્રવેશ્યા. ત્યારે પોહિલા તે આર્યાઓને આવતા જોઈને હર્ષિત થઈ, આસનથી ઉભી થઈ, વંદન-નમસ્કાર કર્યાં. વિપુલ અશનાદિથી પ્રતિલાભ્યા. પછી કહ્યું કે - હે આર્યાઓ ! હું તેતલિપુત્રને પૂર્વે ઈષ્ટઁ હતી, હવે અનિષ્ટઁ થઈ છું ઈત્યાદિ. હે આર્યાઓ ! તમે શિક્ષિત છો, ઘણાં ભણેલા છો. ઘણાં ગ્રામ, આકર યાવત્ ભ્રમણ કરો છો, ઘણાં રાજ, ઈશ્વર યાવત્ ઘરોમાં પ્રવેશો છો, તો હે આર્યા ! તમારી પાસે કોઈ ચૂર્ણ-મંત્ર-કાર્મણ યોગ, હૃદય કે કાયાનું આકર્ષણ કરનાર, આભિયોગિક, વશીકરણ, કૌતુકકર્મ, ભૂતિકર્મ અથવા મૂલ, કંદ, છાલ, વેલ, શિલિકા, ગુટિકા, ઔષધ, ભૈષજ પૂર્વે પ્રાપ્ત હોય, જેથી હું તેતલિપુત્રને ફરી ઈષ્ટ થાઉં ?

ત્યારે તે આર્યાઓએ, પોહિલાને આમ કહેતી સાંભલીને પોતાના બંને કાન બંધ કરી દીધા. પોહિલાને આમ કહ્યું - અમે શ્રમણીઓ-નિર્ગન્થી છીએ યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણીઓ છીએ. અમને આવા વચનો કાનોથી સાંભળવા પણ ન કલ્પે, તો તેનો ઉપદેશ કે આચરણ કઈ રીતે કલ્પે ? અમે તમને આશ્ચર્યકારી કેવલિપ્રજ્ઞાત ધર્મ કહી શકીએ.

ત્યારે પોહિલાએ, તે આર્યાઓને કહ્યું - હે આર્યાઓ ! હું આપની પાસે કેવલિપ્રજ્ઞાત ધર્મ સાંભળવાને ઈચ્છુ છું. ત્યારે આર્યાઓએ પોહિલાને આશ્ચર્યકારી ધર્મ કહ્યો. ત્યારે પોહિલા, ધર્મ સાંભળી, અવધારી હર્ષિત થઈને કહ્યું - હે આર્યાઓ ! હું નિર્ગન્થ્ય પ્રવચનની શ્રદ્ધા કરું છું યાવત્ તમે કહો છો તે યોગ્ય જ છે. હું આપની પાસે પાંચ અણુવ્રતયુક્ત યાવત્ ધર્મ સ્વીકારવાને ઈચ્છુ છું. - - 'યથાસુખં', ત્યારે તે પોહિલાએ તે આર્યાઓ પાસે પાંચ અણુવ્રતિક યાવત્ ધર્મ સ્વીકાર્યો. તેમને વંદન-નમસ્કાર કરીને વિદાય આપી. ત્યારપછી તે પોહિલા શ્રાવિકા થઈ ગઈ યાવત્ પ્રતિલાભિત કરતા વિચરવા લાગી.

● વિવેચન-૧૪૮ થી ૧૫૧ :-

સર્વ સુગમ છે. આભ્યંતર-આપ્ત, વિયંગેઈ-કાન, નાક, હાથ આદિ અંગોનો

નાશ કરતી. વિષંતેતિ-છેદે છે. સંસ્કૃતમાણી-આપતથી રક્ષણ કરવું. પ્રચ્છાદનથી સંગોપન કરવું, ભિક્ષાભાજન-તેની જેમ નિર્વાહનું કારણ. પહેલી પોરિસીમાં સજ્જાય - બીજામાં ધ્યાન કરે, ત્રીજામાં ત્વરા-ચપળતા-સંભ્રાંત રહિત મુહપતિ પડિલેહે, ભાજન વસ્ત્રો પડિલેહે, ભાજન પ્રમાર્જે, ભાજન લે, સુવતા આર્યા પાસે આવે છે, વંદન-નમસ્કાર કરી કહે છે - આપની અનુજ્ઞા પામી તેતલીપુરના ઉચ્ચ-નીચ-મધ્યમ કુળોમાં ગૃહ સામુદાનિક ભિક્ષાયાર્યે જવા ઈચ્છિએ છીએ. ઈત્યાદિ - X - X -

સૂર્યયોગ-દ્રવ્ય સૂર્યોનો યોગ, સ્તાંભનાદિ કર્મકારી, કર્મણ યોગ - કુષાદિ રોગ હેતુ, કામ્યયોગ-કમનીયતા હેતુ, હિયઉચ્ચવણ-ચિત આકર્ષણ હેતુ. કાઉચ્ચવણ-કાયાકર્ષણ હેતુ, આભિયોગિક-પરાભિભવન હેતુ, વસીકરણ-વશ્યતા હેતુ, કૌતુકકર્મ-સૌભાગ્ય નિમિત્ત સ્વપનાદિ.

● સૂત્ર-૧૫૨,૧૫૩ :-

[૧૫૨] ત્યારપછી પોહિલાને અન્ય કોઈ દિવસે મધ્યરાત્રિ કાલસમયે કુટુંબ જાગરિકા કરતા આવા સ્વરૂપનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો. હું પહેલા તેતલિપુત્રને ઈષ્ટ૦ હતી, હવે અનિષ્ટ થઈ છું યાવત્ પરિભોગની વાત જ ક્યાં? મારે ઉચિત છે કે સુવ્રતા આર્યા પાસે દીક્ષા લઈ, આમ વિચારી, બીજે દિવસે સૂર્ય ઉગ્યા પછી તેતલિપુત્ર પાસે જઈ, હાથ જોડી યાવત્ કહ્યું - મેં સુવ્રતા આર્યા પાસે ધર્મ સાંભળ્યો યાવત્ આપની અનુજ્ઞાથી દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું. ત્યારે તેતલિપુત્રે પોહિલાને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયા! તું મુંડ અને પ્રવ્રજિત થઈને કાળમાસે કાળ કરીને, કોઈ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થઈશ, તો જો તું મને તે દેવલોકથી આવીને કેવલિપ્રજાપ્ત ધર્મનો બોધ કરે, તો હું તને રજા આપું, જો તું મને બોધ નહીં આપે તો આજ્ઞા નહીં આપું. ત્યારે પોહિલાએ તેતલિપુત્રની આ કથનનો સ્વીકાર કર્યો.

ત્યારપછી તેતલિપુત્રે વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા. મિત્ર, જ્ઞાતિં યાવત્ આમંથ્યા, યાવત્ સન્માન કર્યું. પછી પોહિલાને સ્નાન કરાવ્યું યાવત્ સહસ્ર પુરુષ વાહિની શિબિકામાં બેસાડી. મિત્ર, જ્ઞાતિં યાવત્ પરિવૃત્ત થઈ, સર્વ ઋદ્ધિ યુક્ત થઈ યાવત્ નાદ સાથે તેતલીપુરની વચ્ચોવચ્ચ થઈ, સુવ્રતા આર્યાના ઉપાશ્રયે આવી, પછી શિબિકાથી ઉતરીને પોહિલાને આગળ કરીને સુવ્રતા આર્યા પાસે આવી, વંદન, નમસ્કાર કર્યા. પછી કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! મને પોહિલા ભાર્યા ઈષ્ટ૦ છે. તે સંસારના ભયથી ઉદ્ધિગ્ન થઈ છે. યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છે છે. હું આપને શિષ્યાની ભિક્ષા આપું છું, સ્વીકાર કરો.

જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો, પ્રતિબંધ ન કરો.

ત્યારપછી પોહિલા, સુવ્રતા આર્યાને આમ કહેતા સાંભળી, હર્ષિત થઈ. ઈશાન ખૂણામાં સ્વયં જ આભરણ, માલા, અલંકાર ઉતાર્યા, સ્વયં જ પંચમુદ્રિક લોચ કર્યો. સુવ્રતા આર્યા પાસે આવી. વંદન-નમન કર્યું, પછી કહ્યું - ભગવન્ ! [ભગવતી !] આ લોક આલિપ્ત છે. એ પ્રમાણે દેવાનંદા માફક યાવત્ અગીયાર અંગો ભણી. ઘણાં વર્ષ ચારિત્ર પાળ્યું, પછી માસિકી સંલેખના કરી, આત્માને ઝોસિત કરીને સાઈઠ ભક્તોનું અનશન કરીને, આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરી,

સમાધિ પામી, કાળમાસે કાળ કરીને કોઈ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થઈ.

[૧૫૩] ત્યારપછી તે કનકરથ રાજા કોઈ દિવસે મરણ પામ્યો. ત્યારે રાજા, ઈશ્વર૦ યાવત્ નીહરણ કર્યું. પરસ્પર એમ કહ્યું કે - હે દેવાનુપ્રિયો ! કનકરથ રાજા રાજ્યમાં યાવત્ પુત્રને વિકલાંગ કરી દેતો. આપને રાજાધીન, રાજાધિષ્ઠિત, રાજાધીન કાર્યકર્તા છીએ. આ તેતલી અમાત્ય કનકરથ રાજાના સર્વસ્થાન, સર્વભૂમિકામાં વિશ્વાસપાત્ર, વિચાર દેનાર, સર્વે કાર્ય ચલાવનાર છે. આપણે માટે યોગ્ય છે કે આપણે તેતલિપુત્ર અમાત્ય પાસે કુમારની યાચના કરીએ.

આ પ્રમાણે પરસ્પર આ અર્થને સ્વીકાર્યો. પછી તેતલિપુત્ર અમાત્ય પાસે આવીને, તેને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! કનકરથ રાજા રાજ્ય આદિમાં લુબ્ધ થઈ યાવત્ પુત્રને વિકલાંગ કરતો હતો. આપણે રાજાધીન યાવત્ રાજાધીનકાર્ય કર્તા છીએ. તમે કનકરથ રાજાના સર્વ સ્થાનોમાં યાવત્ રાજ્યધુરા ચિંતક છો. તેથી જો કોઈ કુમાર રાજ્યલક્ષણ સંપન્ન અને અભિષેકને યોગ્ય હોય, તો તે અમને આપો. જેનો અમે મહાન્ એવા રાજ્યાભિષેકથી અભિષેક કરીએ.

ત્યારે તેતલિપુત્રે તે ઈશ્વર૦ આ વાત સ્વીકારી, કનકધ્વજ કુમારને સ્નાન કરાવી યાવત્ વિભૂષિત કર્યો, કરીને તે ઈશ્વરાદિ પાસે યાવત્ લાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! કનકરથ રાજાનો પુત્ર, પદ્માવતી દેવીનો આત્મજ, કનકધ્વજ નામે કુમાર અભિષેક યોગ્ય, રાજ્યલક્ષણસંપન્ન છે. મેં કનકરથ રાજાથી છુપાવીને ઉછેર્યો છે. તમે તેને મહાન્ રાજ્યાભિષેકથી અભિષેક કરો. પછી તેનો સર્વ પાલન-પોષણ વૃતાંત કહ્યો.

ત્યારપછી તે ઈશ્વર૦ આદિએ કનકધ્વજકુમારનો મહાન્ અભિષેક કર્યો. પછી કનકધ્વજકુમાર રાજા થયો - મહાહિમવંત૦ આદિ વર્ણન કરવું. યાવત્ રાજ્યનું પ્રશાસન કરતાં વિચરવા લાગ્યો.

ત્યારે પદ્માવતી દેવીએ કનકધ્વજ રાજાને બોલાવીને કહ્યું - હે પુત્ર ! તારું આ રાજ્ય યાવત્ અંતઃપુર, તને તેતલીપુત્રની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયું છે, તેથી તેતલિપુત્ર અમાત્યનો આદર કરજે, જાણજે, સત્કાર-સન્માન કરજે. અભ્યુત્થિત થજે, પર્યાપાસજે. પાછળ જજે, પ્રશંસા કરજે, અર્ધાસિને બેસાડજે, તેમના વેતનાદિમાં વૃદ્ધિ કરજે. ત્યારે કનકધ્વજે પદ્માવતીના કથનનને 'તહતિ' કહી સ્વીકાર્યા યાવત્ વતનમાં વૃદ્ધિ કરી.

● વિવેચન-૧૫૨,૧૫૩ :-

રાજાધીન - રાજવશવર્તી, રાજાધીનાનિ-રાજાધીન કાર્યા. ઉદ્ઘાણપરિચાવણિયં-ઉત્પત્તિ અને કાલાંતર સુધીની સ્થિતિ. વચંત પડિસંસાહેહિ-વિનયથી, જતો હોય ત્યારે પાછલ જવું. અથવા બોલતા હોય ત્યારે “સારું કહ્યું, સારું કહ્યું” એમ પ્રશંસા કરવી. ભોગ-વર્તન.

● સૂત્ર-૧૫૪ થી ૧૫૬ :-

[૧૫૪] ત્યારે પોહિલા દેવે, તેતલિપુત્રને વારંવાર કેવલિ પ્રજાપ્ત ધર્મનો બોધ કર્યો. તેતલિપુત્ર બોધ ન પામ્યો. ત્યારે પોહિલાદેવને આવા પ્રકારે વિચાર

આવ્યો. કનકધ્વજ રાજા તેતલિપુત્રનો આદર કરે છે, યાવત્ ભોગની વૃદ્ધિ કરે છે. તેથી તેતલિ, વારંવાર બોધ કરવા છતાં ધર્મમાં બોધ પામતો નથી, તો ઉચિત છે કે કનકધ્વજને તેતલિપુત્રથી વિમુખ કરું.

ત્યારપછી તેતલિપુત્ર બીજે દિવસે સ્નાન કરી યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ઉત્તમ અશ્વ ઉપર આરૂઢ થઈ, ઘણાં પુરુષોથી પરિવરીને પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો. પછી કનકધ્વજ રાજા પાસે જવા નીકળ્યો. ત્યારે તેતલિપુત્ર અમાત્યને જે-જે ઘણાં રાજા, ઈશ્વર, તલવર આદિ જોતા, તેઓ તેમજ તેનો આદર કરતા, જાણતા, ઉભા થતા, હાથ જોડતા, ઈષ્ટ-કાંત યાવત્ વાણીનો આલાપ-સંલાપ કરતા, આગળ-પાછલ-આજુ-બાજુ અનુસરતા હતા.

ત્યારપછી તે તેતલિપુત્ર કનકધ્વજ પાસે આવ્યો. ત્યારે કનકધ્વજ, તેતલિપુત્રને આવતો જોઈને, આદર ન કર્યો - જાણ્યો નહીં - ઉભો ન થયો, આદર ન કરતો યાવત્ પરાંગમુખ થઈને રહ્યો. ત્યારે તેતલિપુત્રે કનકધ્વજ રાજાને અંજલિ કરી, ત્યારે કનકધ્વજ રાજા આદર ન કરતો મૌન થઈ પરાંગમુખ થઈને રહ્યો. ત્યારે તેતલિપુત્ર, કનકધ્વજને વિપરીત થયો જાણીને ડરીને યાવત્ સંજાત ભય થયો. બોલ્યો કે - કનકધ્વજ રાજા મારાથી રૂઠેલ છે, મારા પરત્વે હીન થયેલ છે, મારું ખરાબ વિચારે છે. કોણ જાણે મને કેવા મોતે મારશે. એમ વિચારી ભયભીત થઈ, ઋત્ત થઈ યાવત્ ધીમે-ધીમે પાછો સરક્યો, તે જ અશ્વ સ્કંધે બેસીને, તેતલિપુત્રની વચ્ચોવચ્ચ થઈ પોતાના ઘેર જવાને મારે રવાના થયો. ત્યારે તેતલિપુત્રને જે ઈશ્વર આદિ યાવતા જોતા, તે તેમનો આદર કરતા ન હતા, જાણતા ન હતા, ઉભા થઈ - અંજલિ ન કરતા, ઈષ્ટ યાવત્ બોલતા ન હતા, આગળ-પાછળ જતાં ન હતા.

ત્યારે તેતલિપુત્ર પોતાના ઘેર આવ્યો, જે તેની બાહ્ય પર્યાદા હતી, જેમકે દાસપ્રોથ્ય-ભાગીદાર, તેઓ પણ આદર કરતા ન હતા. જે તેની અભ્યંતર પર્યાદા હતી, જેમકે - પિતા, માતા યાવત્ પુત્રવધૂ, તે પણ આદર કરતા ન હતા. ત્યારે તેતલિપુત્ર વાસગૃહમાં પોતાના શય્યા પાસે આવ્યો, શય્યામાં બેઠો, આ પ્રમાણે કહ્યું - હું પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો આદિ પૂર્વવત્ યાવત્ અભ્યંતર પર્યાદા આદર કરતા નથી, જાણતા નથી, ઉભા થતા નથી, તો મારે ઉચિત છે કે - હું મને જીવિત રહિત કરી દઈ - એમ વિચાર્યું.

પછી તેણે તાલપુટ વિષ મુખમાં નાંખ્યું. તેનું સંક્રમણ ન થયું. પછી તેતલિપુત્રે નીલોત્પલ સમાન યાવત્ તલવારનો પ્રહાર કર્યો, તેની પણ ધાર કુંઠિત થઈ ગઈ. પછી તેતલિપુત્ર, અશોકવાટિકામાં ગયો, જઈને ગળામાં દોરડું બાંધ્યું, વૃક્ષે ચઢીને પાશને વૃક્ષે બાંધ્યું, પોતાને લટકાવ્યો. ત્યારે તે દોરડું ટૂટી ગયું. પછી તેતલિપુત્રે ઘણી મોટી શિલા ગળે બાંધી, પછી અથાહ, અપૌરુષ પાણીમાં પોતે પડતું મૂક્યું. પણ પાણી છીછરું થઈ ગયું. પછી તેતલીએ સુકા ઘાસના ટગલામાં અગ્નિકાય ફેંક્યું, પોતે તેમાં પડતું મૂક્યું, ત્યારે તે અગ્નિ બુઝાઈ ગયો. પછી તેતલિપુત્ર બોલ્યો -

શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, શ્રમણ-બ્રાહ્મણ શ્રદ્ધેય વચન બોલે છે. હું એક જ અશ્રદ્ધેય વચન બોલું છું. હું પુત્રો સહિત હોવા છતાં, અપુત્ર છું, તે વાતની શ્રદ્ધા કોણ કરશે ? મિત્રો સહિત છતાં અમિત્ર છું, તેની શ્રદ્ધા કોણ કરશે ? એ રીતે ધન-પુત્ર-દાસ-પરિજન સાથે કહેવું. એ પ્રમાણે તેતલિપુત્ર, કનકધ્વજ રાજાથી અપધ્યાન કરાવ્યો પછી “તાલપુટ વિષ મુખમાં નાંખ્યું, તે પણ ન સંક્રમ્યું “તે કોણ માનશે ?” નીલોત્પલ યાવત્ તલવાર ચલાવી, તેની ધાર પણ બુઝી થઈ ગઈ “તે કોણ માનશે ?” ગળામાં દોરડું બાંધીને લટક્યો, દોરડું ટૂટી ગયું “- કોણ માનશે ?” મોટી શિલા બાંધીને અથાહ પાણીમાં પડ્યો, તે છીછરું થઈ ગયું “કોણ માનશે ?” સુકા ઘાસમાં અગ્નિ સળગાવ્યો, તે બુઝાઈ ગયો “- કોણ માનશે ? તે અપહત મનોસંકલ્પ થયો યાવત્ ચિંતામગ્ન થયો. ત્યારે પોહિલ દેવે પોહિલાનું રૂપ વિકુલ્યું.

તેણે તેતલિપુત્ર સમીપે રહીને કહ્યું - ઓ તેતલિપુત્ર ! આગળ ખાઈ અને પાછળ હાથીનો ભય, બંને બાજુ ન દેખાય તેવો અંધકાર, મધ્યે બાણોની વર્ષા, ગામમાં આગ અને વન સળગતું હોય, વનમાં આગ અને ગામ સળગતું હોય, હે તેતલિપુત્ર ! તો ક્યાં જઈશું ? ત્યારે તેતલિપુત્રે, પોહિલને કહ્યું - ભયભીતને પ્રવજ્યા શરણ છે, ઉલ્કંઠિતને સ્વદેશ ગમન, ભુખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી, બીમારને ઔષધ, માયાવીને ગુપ્તતા, અભિયુક્તને વિદ્યાર્ણ, માર્ગે પરિશ્રાંતને વાહન થકી ગમન, તરવાને ઈચ્છુકને વહાણ, શત્રુ પરાભવકર્તાને સહાયકત્વ છે. ક્ષાંત-દાંત-જિતેન્દ્રિયને આમાંથી કોઈ ભય હોતો નથી. ત્યારે પોહિલદેવે, તેતલિપુત્ર અમાત્યને કહ્યું - તેતલિપુત્ર ! તે ઠીક કહ્યું આ અર્થને સારી રીતે જાણ. એમ કહી બીજી વખત આમ કહ્યું, પછી જ્યાંથી આવેલ, ત્યાં પાછો ગયો.

[૧૫૫] ત્યારપછી તેતલિપુત્રને શુભ પરિણામથી જાતિ સ્મરણ ઉત્પન્ન થયું. ત્યારે તેતલિપુત્રને આવો વિચાર ઉપજ્યો કે - હું આ જ જંબૂદ્વીપમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પુષ્કલાવતી વિજયમાં પુંડરીકિણી રાજધાનીમાં મહાપત્ર નામે રાજા હતો. ત્યારે મેં સ્થવિરો પાસે મુંડ થઈને યાવત્ ચૌદ પૂર્વ ભણી, ઘણાં વર્ષ શ્રામણ્ય પર્યાય પાળી, માસિકી સંલેખના કરીને, મહાશુક કલ્પે દેવ થયો. પછી તે દેવલોકથી આયુક્ષય થતાં, આ તેતલિપુત્રમાં તેતલિ અમાત્યની ભદ્રા નામે પત્નીના પુત્રરૂપે ઉપજ્યો. તો મારે ઉચિત છે કે પૂર્વે સ્વીકૃત્ મહાવ્રત સ્વયં જ સ્વીકારીને વિચરું, એમ વિચારી, સ્વયં જ મહાવ્રત સ્વીકાર્યાં. પ્રમદ વન ઉદ્યાને આવ્યા, ઉત્તમ અશોકવૃક્ષ નીચે, પૃથ્વીશિલાપટ્ટકે સુખે બેસી, ચિંતવના કરતા, પૂર્વે અદીત સામાયિક આદિ ચૌદ પૂર્વ સ્વયં જ સ્મરણમાં આવી ગયા. પછી તેતલિપુત્ર અણગારને શુભ પરિણામથી યાવત્ તદાવરણીય કર્મના કાયોપશમથી, કર્મરજના નાશક અપૂર્વકરણમાં પ્રવેશી કેવલ ઉપજ્યું.

[૧૫૬] ત્યારે તેતલિપુત્ર નગરમાં નીકટ રહેલ વ્યંતર દેવ-દેવીએ દેવદુંદુભી વગાડી. પંચવર્ણી પુષ્પોની વર્ષા કરી, દિવ્ય ગીત-ગંધર્વનો નિનાદ કર્યો. ત્યારે કનકધ્વજ રાજા આ વૃત્તાંત જાણી બોલ્યો - નિશ્ચે તેતલિનું મેં અપમાન કરતાં,

મુંડ થઈને, પ્રવ્રજિત થયા, તો હું જઈ અને તેતલિપુત્ર અણગારને વંદન-નમન કરી, તે વાત માટે વિનય પૂર્વક વારંવાર ખમાવું. એમ વિચારી ચાતુરંગિણી સેના સહિત પ્રમદવન ઉદ્યાનમાં તેતલિપુત્ર અણગાર પાસે આવ્યો. વંદન-નમસ્કાર કર્યા. તે અર્થ માટે વિનયથી વારંવાર ખમાવી યાવત્ પર્યુપાસના કરી.

ત્યારે તેતલિપુત્ર અણગારે કનકધ્વજ રાજા અને મોટી પર્ષદાને ધર્મ કહ્યો. ત્યારે કનકધ્વજ રાજા, તેતલિપુત્ર કેવલિ પાસે ધર્મ સાંભળી, અવધારી, પાંચ અણુવ્રત - સાત શિક્ષાવ્રતવાળો શ્રાવક ધર્મ સ્વીકાર્યો, તે શ્રાવક થયો યાવત્ જીવાજીવનો જ્ઞાતા થયો.

તેતલિપુત્ર કેવલી ઘણાં વર્ષો કેવલિ પર્યાય પાળીને યાવત્ સિદ્ધ થયા.

- - - X - હે જંબૂ ! ભગવંતે - X - આ અર્થ કહ્યો છે - X -

● વિવેચન-૧૫૪ થી ૧૫૬ :-

હીન - પ્રીતિથી, અપદ્યાત-દુષ્ટ ચિંતાવાળો. પાઠાંતરથી દુર્ધ્યાત-દુષ્ટ ચિંતાવિષયી કૃત - X - કુમારણ-વિરુપમારણ પ્રકારથી. ઉવહરર્ષ-વિનાશ કરવો. ઓપલ્લ-બુઢી થઈ. અત્યાહ-અધસ્તલ દેખાતું ન હોવું. - X - અતાર-તરી ન શકાય, પુરુષ પ્રમાણથી વધુ તે અપૌરુષેય. આત્મા-પરલોકાદિને શ્રમણો કહે છે, તે અતીન્દ્રિય છતાં શ્રદ્ધેય છે. માત્ર હું જ અશ્રદ્ધેય છું [શેષ કથન સૂત્રાર્થ મુજબ જણવું.] - X -

પુરત:-આગળ, પ્રપાત-ખાઈ, - X - અચક્ષુ:સ્પર્શ- અંધકાર, - X - શર-બાણ, તેથી બધે ભય વર્તે છે, તેમ જાણવું. પ્રદીપ્ત-અગ્નિ વડે બળે છે, અરણ્ય-અનુપશાંતદાહ - X - X - એ પ્રમાણે બધા ભયાનકત્વથી, સ્થાનાંતરના અભાવે, તેતલિપુત્ર ! તું ક્યાં જઈશ ? - X - X - છુહિય-ભુષ્યો, માયી-વંચક, રહસ્ય-ગુપ્તત્વ, અભિયુક્ત-સંપાદિત દૂષણ, પ્રત્યયકરણ-પ્રતીતિ ઉત્પન્ન કરવી. અધ્વપરિશ્રાંત-જવાને અશક્ત. વાહન ગમન - ગાડાદિમાં બેસાડવો. પ્લવન-તરણ. પરમભિયોક્તુ-પરાજય કરવાને. સહાયકૃત્ય-મિત્રાદિ કૃત્ય.

ભયભીતને પ્રવ્રજ્યા શરણરૂપ કઈ રીતે ? કોઘનિગ્રહથી ક્ષાંત, ઈન્દ્રિયાદિ દમનથી દાંત, વિષયોમાં રાગાદિ નિરોધથી જિતેન્દ્રિય. - X - X - પ્રવ્રજિત-સામાયિક પરિણતિ વડે શરીરાદિમાં અનાસક્ત હોવાથી મરણાદિ ભયના અભાવથી. એ રીતે દેવે, અમાત્યને સ્વ વાચા વડે ભયભીતને પ્રવ્રજ્યા શ્રેય છે, તેવું સ્વીકારાવું - X - X - અનુષ્ઠાન દ્વારથી જાણીને, પ્રવ્રજ્યા સ્વીકાર. સૂત્રનો ઉપનય આ છે -

પ્રાણીઓ પ્રાયઃ ભાવથી ધર્મ ગ્રહણ ન કરે, જ્યાં સુધી તે માનબ્રહ્મ તેતલીપુત્રની જેમ દુઃખ પામતો નથી.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૪-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૫-“નંદીકૃત” 卐

— X — X — X — X —

○ હવે પંદરમું વણવે છે. પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વમાં અપમાનથી વિષયત્યાગ કહ્યો. અહીં તે જિનોપદેશથી છે. - X - X -

● સૂત્ર-૧૫૭ :-

ભગવન્ ! જો ચૌદમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો પંદરમાંનો શો અર્થ છે ? - - હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય, જિતશત્રુ રાજા હતો. તે ચંપાનગરીમાં ધન્ય નામે સાર્થવાહ હતો. તે ઋક્ષિમાન્ યાવત્ અપરાભૂત હતો.

તે ચંપાનગરીના ઈશાનકોણમાં અહિચ્છાનગરી હતી, જે ઋક્ષ-સ્તિમિત-સમૃદ્ધ હતી. વર્ણન. તે નગરીમાં કનકકેતુ રાજા હતો, તેનું વર્ણન. ચંપામાં ધન્ય સાર્થવાહને કોઈ દિવસે મધ્યરાત્રિએ આવો અભ્યર્ચિત, ચિંતિત, પ્રાર્થિત, મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો - મારે માટે ઉચિત છે કે વિપુલ પણ્ય-ભાંડ-માત્ર લઈ અહિચ્છા નગરમાં વ્યાપાર માટે જવું આ પ્રમાણે વિચારીને ગણિમાદિ ચાર પ્રકારનો માલ લીધો. ગાડાં-ગાડી સજ્જ કર્યા, ગાડાં-ગાડી ભર્યા, પછી કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિયો ! જઈને ચંપાનગરીના શ્રૃંગાટક યાવત્ પથોમાં ઘોષણા કરાવો કે - હે દેવાનુપ્રિયો ! ધન્ય સાર્થવાહ વિપુલ માલ ભરી, અહિચ્છા નગરે વેપારાર્થે જવા ઈચ્છે છે, તે જે કોઈ ચરક, ચીરિક, ચર્મખંડિક, ભિક્ષાંડ, પાંડુરંક, ગોતમ, ગોવ્રતી, ગૃહિધર્મી, ગૃહિધર્મચિંતક, અવિરુદ્ધ-વિરુદ્ધ-વૃદ્ધશ્રાવક - રક્તપટ-નિર્ગન્ય આદિ પાષંડ સ્થ કે ગૃહસ્થ, ધન્યની સાથે અહિચ્છા નગરીમાં જવા ઈચ્છે, તેને ધન્ય સાથે લઈ જશે. અછત્રકને છત્ર, અનુપાનહને ઉપાનહ, અકુંડિકને કુંડિક, પથ્યોદન રહિતને પથ્યોદન અને અપ્રક્ષોપકને પ્રક્ષોપ આપશે. માર્ગમાં જે પડી જશે, ભગ્ન કે રુગ્ણ થઈ જશે, તેને સહાય આપશે. સુખે સુખે અહિચ્છા પહોંચાડશે. બે-ત્રણ વખત આવી ઘોષણા કરાવી, મારી આજ્ઞા મને પાછી સોંપો.

ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષો યાવત્ ઘોષણા કરી કે - હે ચંપાનગરી નિવાસી ભાગ્યવાનો ! ચરક આદિ યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારે તે કૌટુંબિકોની ઘોષણા સાંભળીને ચંપાનગરીથી ઘણાં ચરક યાવત્ ગૃહસ્થો ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવ્યા. પછી ધન્યએ તે ચરક આદિ ગૃહસ્થોને અછત્રકને છત્ર યાવત્ પથ્યોદન આપ્યું. કહ્યું કે તમે ચંપાનગરી બહાર અગ્રોદ્યાનમાં મારી રાહ બેતાં રહો. ત્યારે તે ચરકો આદિ, ધન્ય સાર્થવાહે આમ કહેતા યાવત્ રાહ બેતાં રહે છે.

ત્યારપછી ધન્ય સાર્થવાહ, શોભન તિથિ-કરણ-નક્ષત્રમાં વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા. મિત્ર, જ્ઞાતિ. આમંત્ર્યા. ભોજન કરાવ્યું. તેમને પૂછીને ગાડાં-ગાડી બેસાવ્યા. ચંપાનગરીથી નીકળે છે. બહુ દૂર-દૂર પડાવ ન કરતાં, માર્ગમાં વસતા-વસતા, સુખેથી વસતિ અને પ્રાતરાશ કરતા અંગ જનપદની મધ્યેથી

દેશની સીમાએ પહોંચ્યા, પછી ગાડાં-ગાડી ખોલ્યા, સાર્થ નિવેસ કરાવીને, કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું -

હે દેવાનુષિયો ! તમે મારા સાર્થનિવેશમાં મોટા-મોટા શબ્દોથી ઉદ્દોષણ કરાવતા કહો કે - હવે આગામી અટવી છિન્નાપાત અને ઘણો લાંબો માર્ગ છે, તેમાં બહુ મધ્ય દેશ ભાગે ઘણાં નંદિક્ષણ વૃક્ષો છે, જે કૃષ્ણ યાવત્ પખિત, પુષ્પિત, ફલિત, વનસ્પતિની શોભતા, સૌંદર્યથી અતી-અતી શોભતા રહ્યા છે, વર્ષાદિથી મનોહર યાવત્ સ્પર્શ અને છાયા વડે મનોહર છે, જે કોઈ તે નંદી ફળ વૃક્ષના મૂળ, કંદ, ત્વચા, પત્ર, પુષ્પ, ફળ, બીજ કે હરિત ખાય કે તેની છાયામાં વિશ્રામ લેશે. તેમને તોડીવાર તો સારું લાગશે, પણ પછી પરિણમન થતાં અકાલે મૃત્યુ પામશે, તો હે દેવાનુષિયો ! કોઈ તે નંદિક્ષણના મૂળ ન ખાશો યાવત્ છાયામાં વિશ્રામ ન કરશો, જેથી અકાળે મૃત્યુ ન પામો. તમે બીજા વૃક્ષોના મૂળ યાવત્ હરિતનું ભક્ષણ કરજો અને છાયામાં વિશ્રામ લેજો આવી ઘોષણા કરાવીને યાવત્ મારી આજ્ઞા પાછી સોંપો.

ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે ગાડાં-ગાડી ખેડ્યા અને નંદીવૃક્ષે આવ્યા. આવીને નંદીવૃક્ષ નજીક સાર્થનિવાસ કર્યો. પછી બીજી-ત્રીજી વખત કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - તમે મારા સાર્થના પડાવમાં મોટા શબ્દોથી ઘોષણા કરતા-કરતા કહો કે હે દેવાનુષિયો ! તે નંદિક્ષણ કૃષ્ણ યાવત્ મનોહર છાયાવાળું છે, પણ આ વૃક્ષના મૂળ, કંદાદિ ન ખાશો યાવત્ અકાળે મરણ પામશો. યાવત્ દૂર રહીને જ વિશ્રામ કરજો, જેથી અકાળે મરણ ન પામો. બીજા વૃક્ષના મૂળાદિ ખાજો યાવત્ વિશ્રામ કરજો. આવી ઘોષણા કરી.

ત્યાં કેટલાંક પુરુષોએ ધન્ય સાર્થવાહની આ વાતની શ્રદ્ધા યાવત્ રુચિ કરી, આ અર્થની શ્રદ્ધાદિ કરતા, તે નંદિક્ષણોના દૂર-દૂરથી ત્યાગ કરતાં કરતાં અન્ય વૃક્ષોના મૂળોને યાવત્ વિશ્રામ કર્યો. તેઓને તત્કાળ સુખ ન થયું, ત્યારપછી પરિણમતા-પરિણમતા, સુખરૂપણે આદિ વારંવાર પરિણમતા ચાલ્યા.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ-સાધ્વી યાવત્ પાંચે કામગુણોમાં આસક્ત અને અનુરક્ત થતાં નથી તેઓ આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણાદિઓને પૂજનીય થાય છે. પરલોકમાં પણ દુઃખી થતાં નથી યાવત્ આ સંસારનો પાર પામે છે.

તેમાં જે કેટલાંક પુરુષોએ ધન્યના આ અર્થના શ્રદ્ધાદિ ન કર્યા, તેઓ ધન્યના આ અર્થની અશ્રદ્ધાદિ કરતાં નંદિક્ષણે આવ્યા. તેનું મૂળ આદિ ખાધાં યાવત્ ત્યાં વિશ્રામ કર્યો. તેમને તત્કાળ સારું લાગ્યું, ત્યારપછી પરિણામ પામતા યાવત્ મૃત્યુ પામ્યા. આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ-સાધ્વી દીક્ષા લઈને પાંચે કામગુણોમાં આસક્તાદિ થાય છે, યાવત્ તેઓ તે પુરુષોની જેમ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરશે.

ત્યારપછી ધન્યે ગાડાં-ગાડી ખેડાવ્યા. અહિંચ્છા નગરીએ આવ્યા. અહિંચ્છા નગરી બહાર અગ્રોધાનમાં સાર્થનિવેશ કરે છે. કરીને ગાડાં-ગાડી

છોડે છે. ત્યારે તે ધન્ય સાર્થવાહ મહાર્થ યાવત્ રાજને યોગ્ય પ્રાભૂત લઈને, ઘણાં પુરુષો સાથે પરીવરીને અહિંચ્છા નગરની વચ્ચેવચ્ચથી પ્રવેશીને કનક કેતુ રાજ પાસે આવ્યા. બે હાથ જોડી યાવત્ વધાવ્યા. તેમને મહાર્થાદિ પ્રાભૂત ધર્યું.

ત્યારે કનકકેતુ રાજએ હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ તે મહાર્થાદિ યાવત્ પ્રાભૂત સ્વીકાર્યું. પછી ધન્ય સાર્થવાહને સત્કારી, સન્માની, શુલ્ક માફ કરી, વિદાય આપી. ધન્યે પોતાના માલનો વિનિમય કર્યો બીજો માલ ખરીદ્યો. સુખે સુખે ચંપાનગરીએ આવ્યા. આવીને મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિને મળ્યો અને વિપુલ માનુષી ભોગ યાવત્ વિચરવા લાગ્યો.

તે કાળે, તે સમયે સ્થવિરો આવ્યા. ધન્યએ ધર્મ સાંભળી, મોટા પુત્રને કુટુંબમાં સ્થાપીને દીક્ષા લીધી. સામાયિકાદિ અગિયાર અંગો ભણ્યા. ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળી, માસિકી સંલેખના કરી, કોઈ દેવલોકમાં દેવપણે ઉપજ્યા. મહાવિદેહમાં સિદ્ધ યાવત્ અંત કરશે.

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પંદરમાં અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો.

● વિવેચન-૧૫૭ :-

બહું સુગમ છે. ચરક-દાદિ ભિક્ષાચર, ચીરિક-માર્ગમાં પડેલ વસ્ત્ર પહેરનાર. ચર્મખંડક-ચામડું પહેરનાર, ભિક્ષાંડ-ભિક્ષાભોજી, પાંડુરાગ-શૈવ, ગૌતમ-બળદને અક્ષમાલા પહેરાવી, વિચિત્ર શિક્ષાથી શિક્ષિત કરી, આજીવિકા ચલાવનાર. ગોવ્રતિક-ગાયત્રી ચર્યાને અનુસરતો કહ્યું છે કે - ગાયત્રી માફક પ્રવેશ-નિર્ગમ સ્થાન-આસનાદિ કરનાર, ગાયત્રી જેમ ખાનાર ગાયત્રી માફક તિર્થગવાસ કરતો, તે ગોવ્રતિક.

ગૃહિધર્મા-ગૃહસ્થધર્મને જ શ્રેય માની જીવતો. ધર્મચિંતક-ધર્મસંહિતાનો જ્ઞાતા, અવિરુદ્ધ-વૈનયિક. કહ્યું છે - અવિરુદ્ધ વિનયકારી, દેવાદિની પરમ ભક્તિવાળો, વિરુદ્ધ-અક્રિયાવાદી, પર લોકને ન માનતો, સર્વ વાદીથી વિરુદ્ધ. વૃદ્ધ-તાપસ. - X - શ્રાવક-બ્રાહ્મણ. રક્તપટ-પરિવ્રાજક, નિર્ગ્રન્થ-સાધુ આદિ - કાપિલાદિ જાણવા.

પથ્યદન-ભાતું, પક્ષિવ-માર્ગમાં ભાતું ખુટે તો તે દ્રવ્યની પૂર્તિ કરે, પકિય-વાહનથી પડેલ કે રોગમાં પડેલ લગ્ગરુગ્ગ-વાહનથી પડીને ભાંગેલ અને જીર્ણ થયેલ. વિગિદ્ધ-અતિદીર્ઘ, અદ્વાણ-પ્રયાણ માર્ગ, વસતિ-આવાસ સ્થાન, પ્રાતરાશ-પ્રાતર્ભોજન.

અહીં સૂત્રમાં જ ઉપનય કહ્યો છે. વિશેષ આ પ્રમાણે - ચંપા જેવી મનુષ્યગતિ, ધન્ય વત્ ભગવાન્, અહિંચ્છાનગરી સમાન અહીં નિર્વાણ જાણવું. ઘોષણા-તીર્થકરની નિર્દોષ શિવમાર્ગ દેશના, ચરકાદિને શિવસુખના કામી જીવો જાણવા. નંદિક્ષણ જેવા શિવપથ વિરોધી વિષયો છે, જેમ અહીં વિષયથી સંસાર ભ્રમણ કહ્યું, તેમ તેના ફળ ખાવાથી મરણ કહ્યું. વિષયવર્જનની માફક, તેના વર્જનથી ઈષ્ટ નગરે ગમન કહ્યું. પરમાર્થ નિબંધક શિવપુર ગમન જાણવું.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૫-નો ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૬-“અપરકંકા” 卐 — X — X — X — X —

૦ હવે સોળમાંની વ્યાખ્યા કરે છે, તેનો પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વે વિષયોમાં આસક્તને અનર્થ કહ્યો, અહીં તેનું નિયાતું જણાવે છે—

● સૂત્ર-૧૫૮ થી ૧૬૦ :-

[૧૫૮] ભગવન્ ! જ્યારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પંદરમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તે સોળમાં અધ્યયનનો શું કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. તે ચંપાનગરીની બહાર ઈશાન ખૂણામાં સુભૂમિભાગ ઉદ્યાન હતો. તે ચંપાનગરીમાં ત્રણ બ્રાહ્મણ ભાઈઓ રહેતા હતા. - સોમ, સોમદત્ત, સોમભૂતી. તેઓ ઋદ્ધિવાન્ યાવત્ ઋગ્વેદાદિમાં સુપરિનિષ્ઠિત હતા.

તે બ્રાહ્મણો કોઈ દિવસે, એક સ્થાને મળ્યા. યાવત્ આવા પ્રકારનો પરસ્પર કથા-વાર્તા થઈ, હે દેવાનુષિયો ! આપણી પાસે આ વિપુલ ધન યાવત્ સ્વાપતેય-દ્રવ્યાદિ છે, યાવત્ સાત પેટી સુધી ઘણું જ આપતા-ભોગવતા-ભાગ પાડતા પણ ખુટે નહીં. તો આપણે ઉચિત છે કે એકબીજાને ઘેર પ્રતિદિન વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવી, પરિભોગ કરતા વિચરીએ, એકબીજાની આ વાત સ્વીકારી, પ્રતિદિન એકબીજાના ઘરમાં વિપુલ અશનાદિને તૈયાર કરાવીને પરિભોગ કરતા વિચરવા લાગ્યા.

ત્યારપછી કોઈ વખત તે નાગશ્રી બ્રાહ્મણીને ત્યાં ભોજનનો વારો આવ્યો. ત્યારે નાગશ્રીએ વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યું. એક રસયુક્ત તુંબાનું શાક ઘણાં મસાલો નાંખી, તેલથી વ્યાપ્ત કરી તૈયાર કર્યું. એક બુંદ હાથમાં લઈને ચાખ્યું, તો ખારું-કડવું-અખાધ-અભોગ્ય અને વિષ જેનું જાણ્યું. જાણીને બોલી કે :- મને - અધન્યા, પુણ્ય, હીના, દુર્ભગા, દુર્ભગસત્વા, દુર્ભગ નિંબોલી સમાન નાગશ્રીને ઘિસ્કાર છે. જેણે આ રસદાર તુંબાના શાકને મસાલાવાળું, તેલથી યુક્ત તૈયાર કરેલ છે, તે માટે ઘણાં દ્રવ્યો અને તેલનો વિનાશ કર્યો છે.

તો, જો મારી દેરાણીઓ જાણશે, તો મારી ખિંસા કરશે યાવત્ મારી દેરાણીઓ ન જાણે, ત્યાં સુધીમાં મારે માટે ઉચિત રહેશે કે આ ઘણાં તેલ-મસાલાવાળું શાક, એકાંતમાં ગોપવીને, બીજું સારયુક્ત મધુર તુંબાને યાવત્ તેલયુક્ત કરી તૈયાર કરું. આમ વિચારીને, તે સારયુક્ત તુંબાને ગોપવીને મીઠું તુંબશાક બનાવ્યું.

તે બ્રાહ્મણોએ સ્નાન કરીને યાવત્ ઉત્તમ સુખાસને બેસીને તે વિપુલ અશનાદિ પીરસાયા. ત્યારપછી તે બ્રાહ્મણો ભોજન કરીને, આરામન કર્યા પછી, સ્વસ્થ થઈ, પરમશૂચિભૂત થઈ સ્વ કાર્યમાં લાગી ગયા. પછી તે બ્રાહ્મણીઓએ સ્નાન કર્યું યાવત્ વિભૂષા કરીને તે વિપુલ અશનાદિ આહાર કર્યો. પછી પોત-પોતાના ઘેર ગઈ, જઈને પોત-પોતાના કાર્યમાં લાગી ગઈ.

તે કાળે, તે સમયે ધર્મઘોષ નામે સ્થવિર યાવત્ ઘણાં પરિવાર સાથે

ચંપાનગરીના સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનમાં આવેલા, ત્યાં યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ લઈ યાવત્ વિચરતા હતા. પર્યદા નીકળી, ધર્મ કહ્યો, પર્યદા પાછી ગઈ. - - ત્યારે તે ધર્મઘોષ સ્થવિરના શિષ્ય ધર્મરુચિ અણગાર. ઉદાર યાવત્ તેજેલેશ્યી હતા, માસલક્ષણ તપ કરતા-કરતા વિચરતા હતા. તે ધર્મરુચિ અણગારે માસક્ષમણને પારણે પહેલી પોરિસીમાં સજ્જાય કરી, બીજી પોરિસીમાં ઈત્યાદિ ગૌતમસ્વામીની માફક પાત્રો ગ્રહણ કરીને, તે પ્રમાણે જ ધર્મઘોષ સ્થવિરને પૂછીને ચંપાનગરીના ઉચ્ચ-નીચ-મધ્યમ કુળોમાં યાવત્ ભ્રમણ કરતા નાગશ્રી બ્રાહ્મણીના ઘરમાં પ્રવેશ્યા.

ત્યારે તે નાગશ્રી બ્રાહ્મણીએ ધર્મરુચિને આવતા જોયા. જોઈને તે ઘણાં તેલ-મસાલાવાળું તિક્ત-કટુક શાક આપી દેવાનો અવસર જાણીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ ઉઠીને ભોજનગૃહમાં આવી, પછી તે સરસ, તિક્ત-કટુક, તેલ-મસાલાવાળું બધું જ શાક, ધર્મરુચિ અણગારના પાત્રમાં નાંખી દીધું. ત્યારે ધર્મરુચિ અણગારે પર્યાપ્ત આહાર જાણીને નાગશ્રીના ઘેરથી નીકળીને ચંપાનગરીની મધ્યેથી નીકળીને સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનમાં આવ્યા, આવીને ધર્મઘોષ સ્થવિર નીકટ આવીને અન્ન-પાન પડિલેહીને, હાથમાં લઈને ગુરુને દેખાડ્યા.

ત્યારે તે ધર્મઘોષ સ્થવિર, તે સરસ, તેલ-મસાલા યુક્ત શાકની ગંધથી અભિભૂત થઈને, તે તેલ મસાલાવાળા તુંબાના શાકનું એક બિંદુ હાથમાં લઈને ચાખ્યું, તેને તિક્ત-ક્ષાર-કટુક-અખાધ-અભોગ્ય-વિષભૂત જાણીને ધર્મરુચિને કહ્યું - હે દેવાનુષિય ! જો તું આ તુંબાનું શાક યાવત્ ખાઈશ, તો અકાળે જ યાવત્ જીવિતથી રહિત થઈશ. તો હે દેવાનુષિય ! તું જ અને આ તુંબાના શાકને એકાંત-અનાપાત-અચિત્ત સ્થંડિલ ભૂમિમાં પરઠવી દે, બીજા પ્રાસુક, એષણીય અશનાદિને ગ્રહણ કરીને તેનો આહાર કર.

ત્યારે ધર્મરુચિ અણગારે, ધર્મઘોષ સ્થવિર પાસેથી આ પ્રમાણે સાંભળીને, ધર્મઘોષ સ્થવિર પાસેથી નીકળીને સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનથી થોડે દૂર સ્થંડિલ ભૂમિ પડિલેહી, પછી તે શાકનું એક બિંદુ લીધું, લઈને તે સ્થંડિલ ભૂમિમાં નાંખ્યું. ત્યારે તે શરદ ઋતુ સંબંધી, તિક્ત-કટુક અને ઘણાં તેલથી વ્યાપ્ત શાકની ગંધથી ઘણી-હજારો કીડીઓ આવી. જેવું તે કીડીઓએ શાક ખાધું કે તે બધી અકાળમાં જ જીવનથી રહિત થઈ ગઈ.

ત્યારે તે ધર્મરુચિ અણગારને આવા પ્રકારનો મનોગત સંકલ્પ થયો કે - જો આટલા માત્ર શાકના યાવત્ એક બિંદુના પ્રક્ષેપથી અનેક હજાર કીડીઓ મૃત્યુ પામી, તો જો હું આ બધું જ શાક સ્થંડિલ ભૂમિમાં પરઠવીશ, તો ઘણાં પ્રાણાદિનો વધ કરનાર થઈશ. તો મારે માટે ઉચિત છે કે આ શાક યાવત્ સ્વયં જ ખાઈ જવું. જેથી આ શાક મારા શરીરની સાથે જ સમાપ્ત થઈ જાય.

ધર્મરુચિએ આમ વિચારી મુહપત્તિનું પડિલેહણ કર્યું, કરીને મસ્તકની ઉપરી કાયાને પ્રમાજી, પછી તે શારદીય તુંબાનું તિક્ત-કટુક, ઘણાં તેલથી વ્યાપ્ત શાકને, બિલમાં સર્પ પ્રવેશે કરે, તે પ્રકારે પોતાના શરીરરૂપી કોઠામાં બધું જ પ્રક્ષેપી દીધું. ત્યારે તે ધર્મરુચિને તે શાક ખાવાથી મુહૂર્તાન્તરમાં પરિણમતા

શરીરમાં ઉજ્જવલ યાવત્ દુઃસહ્ય વેદના ઉદ્ભવી. ત્યારે તે ધર્મરુચિ અણગાર અસ્થામ, અબલ, અવીર્ય, અપુરુષાકાર પરાક્રમ, અધારણીય છે, તેમ જાણીને, આચાર-ભાંડ એકાંતમાં સ્થાપીને સ્થંડિલ પડિલેહણ કર્યું, દર્ભનો સંચારો પાથર્યો. દર્ભ સંચારે આરૂઠ થઈને, પૂર્વ દિશા અભિમુખ થઈને પલ્લંક આસને બેસી, હાથ જોડી, બોલ્યા -

અરહંત યાવત્ સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્તને નમસ્કાર થાઓ. મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક ધર્મઘોષ સ્થવિરને નમસ્કાર થાઓ. પૂર્વે પણ મેં ધર્મઘોષ સ્થવિર પાસે જાવજીવને માટે સર્વ પ્રાણાતિપાત યાવત્ પરિગ્રહના પર્યક્ષાણ કરેલ હતા. અત્યારે પણ હું તે જ ભગવંતની પાસે સર્વ પ્રાણાતિપાત યાવત્ પરિગ્રહને જાવજીવને માટે પર્યક્ષુ છું. સ્કંદકની માફક યાવત્ છેલ્લા ઉચ્છ્વાસે મારા શરીરને પણ વોસિરાવું છું, એમ કરી આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરી, સમાધિ પ્રાપ્ત થઈને કાળધર્મ પામ્યા.

ત્યારે તે ધર્મઘોષ સ્થવિર ધર્મરુચિ અણગારને ગયે. ઘણો કાળ થયો જાણીને શ્રમણ-નિર્ગન્થોને બોલાવ્યા અને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! આ પ્રમાણે ધર્મરુચિ અણગારને માસક્ષમણના પારણે શરદઋતુ સંબંધી યાવત્ તેલથી વ્યાપ્ત શાક મળેલ, તે પરઠવવા ગયે ઘણો કાળ થયો. તો હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જઈને ધર્મરુચિ અણગારની ચોતરફ માર્ગણા-ગવેષણા કરો.

ત્યારે તે શ્રમણ-નિર્ગન્થોએ યાવત્ તે વાત સ્વીકારી, ધર્મઘોષ સ્થવિર પાસેથી નીકળ્યા, નીકળીને ધર્મરુચિ અણગારની ચોતરફ માર્ગણા-ગવેષણા કરતા, સ્થંડિલ ભૂમિએ આવ્યા. પછી ધર્મરુચિ અણગારનું નિષ્પ્રાણ, નિશ્ચેષ્ટ, જીવરહિત શરીરને જોયું. જોઈને હા, હા, અહો ! અકાર્ય થયું, એમ કહીને ધર્મરુચિ અણગારના પરિનિર્વાણ નિમિત્તે કાયોત્સર્ગ કર્યો. ધર્મરુચિના આચાર-ભાંડ લીધા, લઈને ધર્મઘોષ સ્થવિર પાસે આવ્યા. આવીને ગમનાગમનનું પ્રતિક્રમણ કર્યું. પછી કહ્યું કે - અમે તમારી પાસેથી નીકળ્યા, પછી સુભૂમિભાગ ઉદાનની ચોતરફ ધર્મરુચિ અણગારની યાવત્ માર્ગણા કરતા, સ્થંડિલ ભૂમિએ ગયા. યાવત્ જલ્દી અહીં આવ્યા, હે ભગવન્ ! ધર્મરુચિ અણગાર કાળધર્મ પામ્યા, આ તેના આચાર-ભાંડ.

ત્યારે ધર્મઘોષ સ્થવિરે, પૂર્વશ્રુતમાં ઉપયોગ મૂક્યો. પછી શ્રમણ નિર્ગન્થ-નિર્ગન્થીને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે - હે આર્યો ! મારા શિષ્ય ધર્મરુચિ અણગાર, પ્રકૃતિભદ્રક યાવત્ વિનીત હતા. નિરંતર માસ-માસક્ષમણ તપોકર્મ વડે યાવત્ નાગશ્રી બ્રાહ્મણીના ઘેર પ્રવેશ્યા. ત્યારે નાગશ્રી બ્રાહ્મણી યાવત્ શાક વહોરાવ્યું. ત્યારે તે ધર્મરુચિ અણગારે તેને પર્યાપ્ત આહાર જાણી યાવત્ કાળની અપેક્ષા ન કરતા વિચરવા લાગ્યા.

તે ધર્મરુચિ અણગાર, ઘણાં વર્ષોનો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળીને, આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરી, સમાધિ પ્રાપ્ત થઈ, કાળ માસે કાળ કરી, ઉંચે સૌધર્મ યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાને દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં અજઘન્યોત્કૃષ્ટ ૩૩-સાગરોપમની

સ્થિતિ કહી છે, ત્યાં ધર્મરુચિ દેવની પણ ૩૩-સાગરોપમ સ્થિતિ થઈ. તે ધર્મરુચિ દેવ, તે દેવલોકથી યાવત્ મહાવિદેહે ક્ષેત્રે સિદ્ધ થશે.

[૧૬૦] હે આર્યો ! તે અઘન્યા, અપુણ્યા યાવત્ નિંબોલી સમાન કડવી નાગશ્રી બ્રાહ્મણીને ધિક્કાર છે, જેણે તથારૂપ સાધુ ધર્મરુચિ અણગારને માસક્ષમણના પારણે શારદીય યાવત્ તેલ વ્યાપ્ત શાક વહોરાવ્યું. તેનાથી તે અકાળે જ મરણ પામ્યા.

ત્યારે તે શ્રમણ નિર્ગન્થો ધર્મઘોષ સ્થવિર પાસે આ અર્થને સાંભળી, સમજીને ચંપાના શૃંગાટક યાવત્ ઘણાં લોકોને આમ કહેવા લાગ્યા - હે દેવાનુપ્રિયો ! તે નાગશ્રીને ધિક્કાર છે, યાવત્ જેણે તથારૂપ સાધુ અને સાધુરૂપને જીવિતથી રહિત કર્યા.

ત્યારે તે શ્રમણો પાસે આ અર્થને સાંભળી, સમજીને ઘણાં લોકો પરસ્પર આમ કહેવા લાગ્યા. તે નાગશ્રી બ્રાહ્મણીને ધિક્કાર છે યાવત્ જેણીએ મુનિને મારી નાંખ્યા.

ત્યારે તે બ્રાહ્મણો ચંપાનગરીમાં ઘણાં લોકો પાસે આ અર્થને સાંભળી-સમજીને, કોધિત થઈ યાવત્ સળગવા લાગ્યા, પછી નાગશ્રી બ્રાહ્મણી પાસે આવ્યા, આવીને નાગશ્રીને કહ્યું - ઓ નાગશ્રી ! અપ્રાર્થિતને પ્રાર્થનારી ! દુરંત-પ્રાંત લક્ષણ ! હીનપુન્ય-ચૌદશી, અઘન્યા, અપુણ્યા યાવત્ નિંબોડી સમાન કડવી, તને ધિક્કાર છે, જે તે તથારૂપ સાધુ, સાધુરૂપને માસક્ષમણના પારણે યાવત્ મારી નાંખ્યા. ઉંચા-નીચા આકોશ વચનથી આકોશ કરતા-ભર્ત્સના વચનથી ભર્ત્સના કરતા, નિર્ભર્ત્સના વચનથી નિર્ભર્ત્સના કરતા, નિશ્ચોટના-તર્જના-તાડના કરતાં, તેને ઘરેથી કાઢી મૂકી.

ત્યારે તે નાગશ્રી, પોતાના ઘેરથી કાઢી મૂકતા, ચંપાનગરીના શૃંગાટક-ત્રિક-ચતુષ્ક-ચત્વર-ચતુર્મુખાદિમાં ઘણાં લોકો, વડે હીલના-ખિંસા-નિંદા-ગર્હ-તર્જના-વ્યથા-ધિક્કાર-થુત્કાર કરાતી, ક્યાંય પણ સ્થાન કે નિવાસને ન પામતી, દંડી ખંડ વસ્ત્ર પહેરી, હાથમાં કુટલું શકોરું અને કુટલો ઘડો લઈ, વિખરાયેલ વાળ વાળા મસ્તકે, મોઢે મંડરાતી માંખી સહિત, ઘેર-ઘેર દેહબલિ દ્વાર પોતાની આજીવિકા ચલાવતી ભટકતી હતી.

ત્યારે તે નાગશ્રી બ્રાહ્મણીને તે ભવમાં ૧૬-રોગાતંક ઉત્પન્ન થયા. તે આ - શ્વાસ, કાશ, ચોનિશૂળ યાવત્ કોટ. ત્યારે તે નાગશ્રી બ્રાહ્મણી ૧૬-રોગાતંકથી અભિભૂત થઈ, અતિ દુઃખને વશ થઈ, કાળમાસે કાળ કરી છઠ્ઠી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ બાવીશ સાગરોપમ સ્થિતિવાળા નરકમાં નૈરયિકરૂપે ઉત્પન્ન થઈ. તે ત્યાંથી ઉદ્ધતીને અનંતર મત્સ્યમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાં શરભથી વધ્ય થઈ, દાહ ઉત્પન્ન થતાં કાળમાસે કાળ કરી અઘઃસપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ ૩૩-સાગરોપમ સ્થિતિવાળા નૈરયિકમાં ઉત્પન્ન થઈ, ત્યાંથી ઉદ્ધતીને ફરી મત્સ્યમાં ઉપજી.

ત્યાં શરભથી વધ પામી, દાહ ઉત્પન્ન થતાં, નીજી વખત અઘઃસપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ ૩૩-સાગરોપમ સ્થિતિવાળા નરકમાં ઉપજી તે ત્યાંથી યાવત્

ઉદ્ધર્તાને ત્રીજી વખત મત્સ્યમાં ઉત્પન્ન થઈ, ત્યાં પણ તે શસ્ત્રથી વધ પામી યાવત્ કાળ કરીને બીજી વખત છઠ્ઠી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ૦ ત્યાંથી ઉદ્ધર્તાને અનંતર નરકમાં, એ પ્રમાણે ગોશાળામાં કહ્યા મુજબ જાણવું. યાવત્ રત્નપ્રભાદિ સાતેમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી ઉદ્ધર્તાને યાવત્ ખેતરોની વિવિધ યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થઈ યાવત્ પછી તેણી ખરબાદર પૃથ્વીકાચિકપણે અનેક લાખવાર ઉપજી.

● વિવેચન-૧૫૮ થી ૧૬૦ :-

બધું સુગમ છે. સાલહય - શારદિક કે સ-રસ, ચિત્ત - યુક્ત, તિતાલાઉચ-કડવું તુંબડું, સંભારદ્રવ્ય-ઉપર નાંખવાના દ્રવ્ય, સ્નેહાવગાટ સ્નેહ [તેલ] વ્યાપ્ત, દૂભગસત્તા-દુર્ભગ પ્રાણી, નિંબોલિ-લીમડાનું ફળ, અતિ અનાદેયત્વના સાધર્મ્યથી દુર્ભગો મધ્યે નિંબગુલિકા. જાઉં ચાઉં-દેરાણી, બિલ-છિદ્ર, પશ્ચગ-સર્પ - X - જેમ સર્પ બિલમાં જાય ત્યારે પડખાને ન સ્પર્શે, તેમ મુખરૂપી ગુફાના પાર્શ્વને ન સ્પર્શીને, આહાર કરે. ગમનાગમન-ઈર્ષ્યાપથિકી, અક્કોસ-તું મર્યો આદિ વચનથી, ઉદ્ધંસણ-દુષ્કુલીન, નિચ્છુહણા-ઘર આદિથી કાઢી મૂકવી. નિચ્છોડણા-ત્યજેલ વસ્ત્રાદિ.

તાલિંતિ-થપ્પડ આદિથી, હીલ્યમાન-જત્યાદિ ઉદ્દઘાટનથી, ખિંસ્યમાન-પરોક્ષ કુત્સા વડે, ગર્હ્યમાણ-તેની સમક્ષ નીંદા, તર્જ્યમાન-આંગળી ચીંધીને, પ્રવ્યથમાન-ચટાદિતાડનથી - X - દંડી-સાંધવું. - X - X - ખંડમલ્લક-ભિક્ષા ભાજન, ખંડઘટક-પાણીનું ભોજન, કુટ્ટ-વિખરાયેલ વાળ, - X - ચટકર-સમુદાય - X - દાહ વક્કંતિએ-દાહોત્પત્તિ - X - X -

● સૂત્ર-૧૬૧ થી ૧૬૫ :-

[૧૬૧] તે ત્યાંથી ઉદ્ધર્તાને આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રમાં ચંપાનગરીમાં સાગરદત્ત સાર્થવાહની ભદ્રા ભાર્યાની કુક્ષિમાં પુત્રીરૂપે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યારે તે ભદ્રા સાર્થવાહીએ નવ માસ પછી પુત્રીને જન્મ આપ્યો. તે હાથીના તાલુ સમાન સુકુમાલ અને કોમળ હતી. તે બાલિકાને બાર દિવસ વીત્યા પછી માતા-પિતાએ આ આવા સ્વરૂપનું ગૌણ, ગુણનિષ્પન્ન નામ કર્યું - કેમકે અમારી આ બાલિકા હાથીના તાલુ સમાન સુકુમાલ છે, તેથી તેનું 'સુકુમાલિકા' નામ થાયો. ત્યારે તે પુત્રીના માતા-પિતાએ 'સુકુમાલિકા' નામ પાડ્યું. પછી તે બાલિકા પાંચઘાત્રીથી પરિગૃહીત થઈ - ક્ષીરઘાત્રી યાવત્ પર્વતીય ગુફામાં રહેલ ચંપકલતા, નિવ્યાઘાત નિર્વાત યાવત્ મોટી થઈ. ત્યારપછી સુકુમાલિકા બાલ્યભાવ છોડીને યાવત્ રૂપ, ચૌવન, લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ, ઉત્કૃષ્ટ શરીરી થઈ.

[૧૬૨] તે ચંપાનગરીમાં જિનદત્ત નામે આદ્ય સાર્થવાહ હતો. તે જિનદત્તની ભદ્રા ભાર્યા સુકુમાલ, ઈષ્ટા યાવત્ માનુષી કામભોગ અનુભવતી વિચરતી હતી. તે જિનદત્તનો પુત્ર, ભદ્રા ભાર્યાનો આત્મજ સાગર નામે સુકુમાલ યાવત્ સુરૂપ પુત્ર હતો.

ત્યારે તે જિનદત્ત સાર્થવાહ અન્ય કોઈ દિને પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો, સાગરદત્તના ઘરની થોડે દૂરથી જતો હતો, આ તરફ સુકુમાલિકા સ્નાન કરીને,

દારીસમૂહથી પરિવૃત્ત થઈ, અગારીમાં ઉપર સોનાના દડાથી રમતી હતી. ત્યારે જિનદત્ત સાર્થવાહે સુકુમાલિકાને જોઈ, જોઈને તેણીના રૂપ આદિથી વિસ્મિત થઈ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા અને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! આ કોની પુત્રી છે ? શું નામ છે ?

ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષોએ જિનદત્ત સાર્થવાહ પાસે આ વાત સાંભળી હૃષ્ટ થઈ, બે હાથ જોડી યાવત્ કહ્યું - આ સાગરદત્ત સાર્થવાહની પુત્રી, ભદ્રાની આત્મજા સુકુમાલિકા નામે પુત્રી છે, તે સુકુમાલ હાથ-પગવાળી યાવત્ ઉત્કૃષ્ટા હતી. ત્યારે જિનદત્ત સાર્થવાહે તે કૌટુંબિકની પાસે આ અર્થ સાંભળીને પોતાના ઘેર આવ્યો. આવીને સ્નાન કરીને યાવત્ મિત્ર, જ્ઞાતિથી પરિવરીને ચંપાનગરીમાં સાગરદત્તના ઘેર ગયો. ત્યારે સાગરદત્ત સાર્થવાહે જિનદત્તને આવતો જોઈને આસનેથી ઉભો થયો, આસને બેસવા નિમંત્રણ આપ્યું, તે આશ્ચર્ય, વિશ્ચર્ય થઈ, ઉત્તમ સુખાસને બેઠો ત્યારે કહ્યું -

હે દેવાનુપ્રિય ! કહો, આપના આગમનનું પ્રયોજન શું છે ? ત્યારે જિનદત્તે, સાગરદત્તને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તમારી પુત્રી અને ભદ્રાની આત્મજા સુકુમાલિકાની સાગરની પત્નીરૂપે માંગણી કરું છું. જો તમે આ યુક્ત-પાત્ર-પ્રશંસનીય અને સમાન સંયોગ સમજતા હો તો સુકુમાલિકા સાગરને આપો. અમે સુકુમાલિકા માટે શું શુલ્ક દઈએ ?

ત્યારે સાગરદત્તે જિનદત્તને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! સુકુમાલિકા મારી એક જ પુત્રી છે, ઈષ્ટા છે, યાવત્ દર્શનનું કહેવું જ શું ? હું સુકુમાલિકાનો ક્ષણમાત્ર પણ વિયોગ ઈચ્છતો નથી. તેથી જો સાગર મારો ઘર જમાઈ થાય તો હું સાગરને સુકુમાલિકા આપું.

ત્યારે જિનદત્ત, સાગરદત્તને આમ કહેતો સાંભળીને પોતાના ઘેર આવીને સાગરકુમારને બોલાવીને કહ્યું - હે પુત્ર ! સાગરદત્ત સાર્થવાહે મને કહ્યું - સુકુમાલિકા ઈષ્ટા છે, જો સાગરકુમાર ઘરજમાઈ થાય તો મારી પુત્રી આપું. ત્યારે સાગરકુમાર, જિનદત્તની આ વાત સાંભળીને મૌન રહ્યો. ત્યારપછી જિનદત્તે કોઈ દિવસે શોભન તિથિ-કરણાદિ જોઈને વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા. મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિને આમંત્ર્યા યાવત્ સન્માનિત કરીને સાગરકુમારને સ્નાન કરાવી યાવત્ સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરીને સહસ્ર પુરુષ વાહિની શિબિકામાં આરૂઠ કરાવીને મિત્ર-જ્ઞાતિ આદિથી પરિવરીને સર્વ ઋદ્ધિ સાથે પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો, નીકળીને ચંપાનગરની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળી સાગરદત્તના ઘેર આવ્યો, શિબિકાથી ઉતાર્યો. સાગરકુમારને સાગરદત્ત સાર્થવાહની પાસે લઈ ગયો.

ત્યારપછી સાગરદત્ત સાર્થવાહે વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા યાવત્ સન્માનિત કરી, સાગરકુમારને સુકુમાલિકા કન્યા સાથે પાટ ઉપર બેસાડ્યો, બેસાડીને સોના-ચાંદીના કળશો વડે સ્નાન કરાવ્યું, હોમ કરાવ્યો. તે બંનેનું પાણિગ્રહણ કરાવ્યું.

[૧૬૩] સાગરકુમારને સુકુમાલિકાનો હાથનો સ્પર્શ અસિપત્ર જેવો યાવત્ મુર્મર, તેનાથી પણ અનિષ્ટતર આ સ્પર્શ હતો. ત્યારે સાગરકુમાર અનિચ્છાએ, વિવશ થઈને, મુહૂર્ત માત્ર ત્યાં રહ્યો. ત્યારપછી સાગરદત્ત સાર્થવાહે, સાગરકુમારના માતા, પિતા, મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિને વિપુલ અશનાદિ, પુષ્પ-વસ્ત્રથી યાવત્ સન્માનીને વિસર્જિત કર્યા. પછી સાગરકુમાર સુકુમાલિકા સાથે વાસગૃહે આવ્યો. તેણી સાથે શય્યામાં સુતો.

ત્યારે સાગરકુમાર, સુકુમાલિકાના આવા પ્રકારનો અંગ સ્પર્શ અનુભવ્યો - જેમ કોઈ અસિપત્ર યાવત્ અતિ અમનોજ્ઞ અંગ સ્પર્શ અનુભવ કરતો રહ્યો. ત્યારે સાગરકુમાર આ અંગસ્પર્શને ન સહેતો, પરવશ થઈ મુહૂર્ત માત્ર ત્યાં રહ્યો. ત્યારે સાગરે, સુકુમાલિકાને સુખે સુતેલી જાણીને, તેણીની પડખેથી ઉઠ્યો, પોતાની શય્યામાં આવ્યો, ત્યાં સૂઈ ગયો. પછી મુહૂર્ત માત્રમાં સુકુમાલિકા જાગી, તેણી પતિવ્રતા અને પતિ અનુરક્ત હતી, પડખે પતિને ન જોઈને શય્યાથી ઉઠે છે, ઉઠીને પતિની શય્યા પાસે આવી, સાગરની પાસે સુઈ ગઈ.

ત્યારપછી સાગરકુમાર સુકુમાલિકાનો બીજી વખત પણ આવા પ્રકારનો અંગસ્પર્શ અનુભવતો યાવત્ અનિચ્છાએ અને વિવશ થઈને મુહૂર્ત માત્ર ત્યાં રહ્યો. પછી તેણીને સુખે સુતેલી જોઈને શય્યાથી ઉઠી, ઉઠીને વાસગૃહના દ્વાર ઉઘાડ્યા, મારનારથી મુક્ત થયેલ કાકની જેમ જે દિશામાંથી આવેલ, ત્યાં પાછો ગયો.

[૧૬૪] ત્યારપછી સુકુમાલિકા મુહૂર્ત પછી જાગી, પતિવ્રતા એવી તેણીએ યાવત્ પતિને ન જોઈને, શય્યાથી ઉઠી, સાગરકુમારની ચોતરફ માગણા - ગવેષણા કરતી વાસગૃહનું દ્વાર ઉઘડેલું જોયું, જોઈને 'સાગર તો ગયો' એમ જાણી અપહતમન સંકલ્પા થઈ - x - રહી.

ત્યારે તે ભદ્રા સાર્થવાહીએ બીજે દિવસે દાસચેટીને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયા ! જા, વર-વધૂને માટે મુખ શોધનિકા લઈ જા. ત્યારે દાસચેટી, ભદ્રાને એમ કહેતી સાંભળી, આ અર્થને 'તહતિ' કહી સ્વીકાર્યો. મુખધોવણ લીધું, વાસગૃહે આવી. આવીને સુકુમાલિકાને યાવત્ ચિંતામગ્ન થયેલ જોઈ, જોઈને પૂછ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! તું અપહતમન સંકલ્પા યાવત્ ચિંતામગ્ન કેમ છે ?

ત્યારે તે સુકુમાલિકા એ દાસચેટીને કહ્યું - સાગરકુમાર મને સુખે સુતેલી જાણીને મારી પડખેથી ઉઠ્યો, વાસગૃહ દ્વાર ઉઘાડીને યાવત્ ચાલ્યો ગયો. ત્યારપછી મુહૂર્તાન્તર પછી યાવત્ ઉઘાડા દ્વાર જોઈને "સાગર તો ગયો, એમ જાણી યાવત્ ચિંતામગ્ન છું.

ત્યારે દાસચેટી, સુકુમાલિકાની આ વાત સાંભળીને સાગરદત્ત પાસે આવી, તેમને આ વૃત્તાંત જણાવ્યો, સાગરદત્ત આ વાત સાંભળી, સમજીને ક્રોધિત થઈ જિનદત્ત સાર્થવાહના ઘેર આવ્યો, જિનદત્તને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! શું આ

યુક્ત-પ્રાપ્ત-કુલાનુરૂપ કે કુલસદૈશ છે કે જે સાગરકુમાર, અદૈષ્ટદોષા-પતિવ્રતા એવી સુકુમાલિકાને છોડીને અહીં આવી ગયો. ઘણી ખેદ યુક્તક્રિયા કરીને તથા ઠદનની ચેષ્ટાપૂર્વક તેમને ઉપાલંબ આવ્યો.

ત્યારે જિનદત્તે, સાગરદત્ત પાસે આ વૃત્તાંત સાંભળીને સાગરકુમાર પાસે આવ્યો, સાગરકુમારને કહ્યું - હે પુત્ર ! તેં ખોટું કર્યું, જે સાગરદત્તનું ઘર છોડીને અહીં ચાલ્યો આવ્યો. હે પુત્ર ! જે થયું તે, પણ તું હવે સાગરદત્તને ઘેર પાછો જા. ત્યારે સાગરકુમારે જિનદત્તને કહ્યું - હે તાત ! મને પર્વતથી પડવું, ઝાડથી પડવું, મરુ પ્રદેશે જવું, જલપ્રવેશ, વિષભક્ષણ, વેહાનસ, શસ્ત્રાવપાટન, ગૃહ્ણ પૃષ્ઠ, પ્રવ્રજ્યા કે વિદેશગમન સ્વીકાર્ય છે, પણ હું સાગરદત્તના ઘેર નહીં જાઉં.

ત્યારે સાગરદત્ત સાર્થવાહે ભીંતની પાછળ રહી સાગરના આ અર્થને સાંભળીને, લજ્જિત-વીડિતાદિ થઈ, જિનદત્તના ઘેરથી નીકળી પોતાના ઘેર આવ્યો. સુકુમાલિકાને બોલાવીને, ખોળામાં બેસાડીને કહ્યું - હે પુત્રી ! સાગરકુમારે તને છોડી દીધી તો શું ? હું તને એવા પુરુષને આપીશ, જેને તું ઈષ્ટા યાવત્ મનોજ્ઞા થઈશ. એમ કહી સુકુમાલિકાને તેવી ઈષ્ટા, વાણીથી આશ્વાસન આપીને વિદાય કરી.

ત્યારે સાગરદત્ત સાર્થવાહે અન્ય કોઈ દિને અગાસી ઉપરથી સુખે બેઠા-બેઠા રાજમાગ્નિ અવલોકતો હતો. ત્યારે સાગરદત્તે એક અત્યંત દીન ભિખારીને જોયો. તે ફાટેલ-તુટેલ વસ્ત્ર પહેરી, હાથમાં ફૂટલું શકોરું અને ઘડો હાથમાં લઈ, હજારો માંખીઓ દ્વારા અનુસરાતો યાવત્ જતો હતો.

ત્યારે સાગરદત્તે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે તમે આ ભિખારીપુરુષને વિપુલ અશનાદિથી લોભિત કરી ઘરમાં લાવો, લાવીને ફૂટલું શકોરું અને ઘડો એકાંતમાં મૂકી, અલંકારિક કર્મ કરાવી, સ્નાન-બલિકર્મ કરાવી યાવત્ સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરાવી, મનોજ્ઞ અશનાદિ ખવડાવો. પછી મારી પાસે લાવો. ત્યારે કૌટુંબિક પુરુષોએ તે વાત યાવત્ સ્વીકારીને તે ભિખારી પાસે જઈને, યાવત્ ઘરમાં લાવ્યા. તેનો ફૂટલો ઘડો, ફૂટલું શકોરું એકાંતમાં મૂક્યા. ત્યારે તે ભિખારી ફૂટલું શકોરું અને ઘડો એક બાજુએ મૂકાયેલ જોઈને મોટા-મોટા શબ્દોથી બરાડવા લાગ્યો.

ત્યારે સાગરદત્તે, તે ભિખારીને મોટા-મોટા શબ્દોથી બરાડતા સાંભળી, સમજીને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને પૂછ્યું - દેવાનુપ્રિયા ! આ ભિખારી કેમ બરાડે છે ? ત્યારે કૌટુંબિક પુરુષોએ કહ્યું - હે સ્વામી ! તેના ફૂટલા શકોરા અને ફૂટલો ઘડો. એકાંતમાં મૂકવાથી મોટા-મોટા અવાજે રડે છે. ત્યારે સાગરદત્તે તેઓને કહ્યું કે - તમે, આ ભિખારીના ફૂટલા શકોરા યાવત્ લાવીને, તેની પાસે રાખો, તેથી તેને વિશ્વાસ થાય. તેમણે તેમ કર્યું.

ત્યારપછી તે કૌટુંબિક પુરુષોને ભિખારીની હજામત કરાવી, શતપાક,

સહસ્રપાક તેલથી અભ્યંજન કર્યું, સુગંધી ઉબટન વડે શરીરનું ઉબટન કર્યું, ઉષ્ણોદક-ગંધોદક-શીતોદક વડે સ્નાન કરાવ્યું, રુંવાટીવાળા-સુકુમાલ-ગંધકાષાયિક વસ્ત્રથી શરીર લુંછ્યું, શ્વેત પટ્ટ-શાટક પહેરાવ્યું, સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કર્યો. વિપુલ અશનાદિનું ભોજન કરાવ્યું, સાગરદત્તની સમીપ લઈ ગયા. પછી સાગરદત્તે, સુકુમાલિકાને સ્નાન યાવત્ સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરીને, તે ભિખારીને કહ્યું - આ મારી પુત્રી, મને ઈષ્ટ છે, તે તને પત્ની રૂપે આપું છું, તું આ કલ્યાણકારિણી માટે કલ્યાણકારી થજે.

ત્યારે તે ભિખારીએ, સાગરદત્તની આ વાત સ્વીકારી, પછી સુકુમાલિકા સાથે વાસગૃહમાં ગયો. તેણી સાથે શય્યામાં સૂતો. ત્યારે તે ભિખારીએ સુકુમાલિકાના આવા પ્રકારના અંગસ્પર્શને અનુભવ્યો. બાકીનું સાગરકુમાર મુજબ જાણવું યાવત્ શય્યામાંથી ઉઠીને, વાસગૃહથી નીકળ્યો, પછી કુટલું શકોરું, કુટલો ઘડો લઈને, મારથી મુક્ત કાકની જેમ જે દિશાથી આવેલો, તે દિશાએ પાછો ગયો. ત્યારપછી સુકુમાલિકા તે ભિખારીને ચાલ્યો ગયેલ જાણીને અપહત મનસંકલ્પા થઈ યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ.

[૧૬૫] ત્યારે તે ભદ્રાએ બીજે દિવસે દાસચેટીને બોલાવીને કહ્યું કે યાવત્ સાગરદત્તને આ વૃત્તાંત કહ્યો. ત્યારે તે સાગરદત્ત તેમજ સંબ્રાંત થઈને વાસગૃહે આવ્યા. આવીને સુકુમાલિકાને ખોળામાં બેસાડીને કહ્યું - અહો ! પુત્રી ! તું પૂર્વે બાંધેલ કર્મ યાવત્ અનુભવતી વિચરી રહી છો, તો હે પુત્રી ! તું અપહત મન યાવત્ ચિંતામગ્ન ન થા. મારા રસોઈગૃહમાં વિપુલ અશનાદિ પોહિલાની જેમ યાવત્ દેતી એવી વિચર. ત્યારે તેણીએ આ વાત સ્વીકારી. રસોઈગૃહમાં વિપુલ અશનાદિ યાવત્ આપતી વિચરવા લાગી.

તે કાળે, તે સમયે બહુશ્રુતા ગોપાલિક આર્યા, “તેતલિ”માં કહેલ સુવ્રતા આર્યા માફક સમોસર્યા. તે રીતે જ સાધ્વી સંઘાટક આવ્યા, યાવત્ સુકુમાલિકાએ પ્રતિલાભિત કરી પૂછ્યું - હે આર્યાઓ ! હું સાગરને અનિષ્ટ યાવત્ અમણામ છું, સાગર મારું નામ યાવત્ પરિભોગને ઈચ્છતો નથી, જેને - જેને અપાઈ છે, તેને-તેને અનિષ્ટ યાવત્ અમણામ થઈ છે, તો હે આર્યાઓ ! આપ ઘણાં જ્ઞાની છો, ઈત્યાદિ “પોહિલા”વત્ કહેવું. યાવત્ હું સાગરકુમારને ઈષ્ટ, કાંત યાવત્ થાઈ. આર્યાઓએ પૂર્વવત્ કહ્યું, તે રીતે જ શ્રાવિકા થઈ, તેમજ વિચાર્યું, તે રીતે જ સાગરદત્ત સાર્થવાહને પૂછ્યું, યાવત્ ગોપાલિકા આર્યા પાસે દીક્ષા લીધી.

ત્યારે સુકુમાલિકા ઈયાસમિત યાવત્ બ્રહ્મચારિણી આર્યા થયા, ઘણાં ઉપવાસ, છક, અક્રમ યાવત્ વિચરવા લાગી. ત્યારપછી સુકુમાલિકા આર્યા કોઈ દિવસે ગોપાલિકા આર્યા પાસે જઈ વાંદી-નમીને કહ્યું - હે આર્યાજી ! હું આપની આજ્ઞા પામીને ચંપાની બહાર સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનથી થોડે દૂર નિરંતર છક-છકના તપોકર્મ સહ સૂર્યાભિમુખ આતાપના લેતી વિચરું, ત્યારે ગોપાલિકા

આર્યાએ, સુકુમાલિકાને કહ્યું - હે આર્યા ! આપણે ઈયાસમિત યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી શ્રમણી-નિર્ગન્થીઓ છીએ. આપણે ગામ યાવત્ સંનિવેશ બહાર યાવત્ વિચરવું ન કલ્પે. આપણને વાડથી ઘેરાયેલ ઉપાશ્રયમાં વસ્ત્રબદ્ધ થઈ બંને પગ સમતલ રાખી આતાપના લેવી કલ્પે છે. ત્યારે સુકુમાલિકાએ ગોપાલિકાની આ વાતની શ્રદ્ધા, પ્રીતિ, રુચિ ન કરી. આ અર્થની અશ્રદ્ધાદિ કરતા સુભૂમિભાગથી સમીપ યાવત્ વિચરે છે.

● વિવેચન-૧૬૧ થી ૧૬૫ :-

સુકુમાલ કોમલિકા-અતિસુકુમાર. યુક્ત-સંગત, પત-પાત્ર અથવા પ્રાપ્ત, - X - અસિપત્રઃ યાવત્થી કરુપત્ર, ક્ષુપત્ર, કલંબચીરિકાપત્ર, શક્તિઅગ્ર, કોંતાગ્ર, તોમરાગ્ર, ભિંડિમાલાગ્ર, શૂચિકલાપક, વિચ્છુચડક, ઇંગાલ, મુર્મુર, અર્ચીઃ, જાલ, અલાય, શુદ્ધાગ્નિ. તેનાથી પણ અનિષ્ટતર, અકાંતતર, અપ્રિયતર, અમનોજાતર, અમણામતર (તે સ્પર્શ) હતો. - X - X - X -

અકામક-નિરભિલાષ, અવસ્સવશ-પરવશ, તલિયંસિ નિવજ્જઈ-શય્યામાં સુતા, પઇવય-પતિવ્રતા, પતિને અનુસરનારી. પતિમનુરકતા-પતિ પ્રત્યે રાગવાળી, મારામુક્કેવિવકાએ-શિકારીથી મુક્ત કે મારક પુરુષથી છુટેલો કાગડો. - X - કુલાનુરૂપ-કુલોચિત, - X - દોષ-દૂષણ, પતિતા-સમાપણ, ખિજ્જણિયાદિ-ખેદક્રિયા વડે, રુંટનકાદિ-રોદનક્રિયાથી, મરુપ્પવાચં-નિર્જલ દેશપ્રાપ્ત, સત્યોવાડણ-શરીરને વિદારવું. ગૃધ્રસ્પૃષ્ટ-ગીઘ વડે પોતાનું ભક્ષણ કરાવવું, - X - પુરા પોરાણાણ - દુશ્ચિર્ષ, દુષ્પરાકાંત, કરેલ પાપ કર્મોનું ફળ વિશેષ અથવા ભૂતકાળમાં દુશ્ચરિત મૃષાવાદ-પરદારદિ, તદ્દેતુક કર્મ, દુષ્પરાકાંત-પ્રાણિઘાત, અદત્ત લેવું આદિ. પાપ-અપુન્યરૂપ, કર્મ-જ્ઞાનાવરણાદિ, પાપક-અશુભ - X - સંઘાટી-નિર્ગન્થીનું વસ્ત્ર વિશેષ, તે કાયા ઉપર ઓટવું. - X -

● સૂત્ર-૧૬૬,૧૬૭ :-

[૧૬૬] તે ચંપામાં લલિતા નામે ટોળી હતી. રાજાએ આપેલ આજ્ઞાથી વિચરતા માતા-પિતા-સ્વજનોની પરવા ન કરતા, વેશ્યાના ઘરને આવાસ બનાવી, વિવિધ પ્રકારે અવિનય પ્રધાન, ઘનાદય યાવત્ અપરિભૂત હતા. - - તે ચંપામાં દેવદત્તા ગણિકા હતી, તે સુકુમાલ હતી, તેનું વર્ણન ‘અંડક’ અધ્યયનથી જાણવું.

ત્યારપછી લલિતા ટોળીના કોઈ પાંચ પુરુષ દેવદત્તા ગણિકા સાથે સુભૂમિભાગ ઉદ્યાનની ઉદ્યાનશ્રી અનુભવતા હતા. તેમાં એક પુરુષે દેવદત્તાને ખોળામાં બેસાડી, એકે પાછળ છત્ર ધર્યું, એકે પુષ્પોનું શેખર રચ્યું, એકે પગ રંગ્યા, એક યામર ટોળતો હતો. ત્યારે સુકુમાલિકા આર્યાએ દેવદત્તાને પાંચ ગોઠિકપુરુષો સાથે ઉદાર માનુષીક, ભોગ ભોગવતી જોઈ, જોઈને આવા પ્રકારનો સંકલ્પ થયો કે - અહો ! આ સ્ત્રી પૂર્વાચરિત કર્મો યાવત્ અનુભવે છે તો જે કંઈ આ સુચરિત તપ-નિયમ-બ્રહ્મચર્યવાસનું કલ્યાણ ફળવૃત્તિ વિશેષ હોય તો, હું પણ આગામી ભવગ્રહણમાં આવા પ્રકારના ઉદાર યાવત્ વિચરું, એમ નિદાન કરી, પાછી આવી.

[૧૬૭] ત્યારપછી સુકુમાલિકા આર્યા શરીરબહુશા થઈ. વારંવાર હાથ-પગ-માથું-મુખ-સ્તનાંતર-કઢાંતર-ગુહાંતરને ધોવા લાગી, જ્યાં સ્થાન-શય્યા-નિષ્ઠાઈ કરતી, ત્યાં પણ પહેલાં પાણી છાંટતી, પછી સ્થાનાઈ કરતી. ત્યારે ગોપાલિકા આર્યાએ તેને કહ્યું - હે દેવાનુપિયા ! આપણે ઇચ્છાસિમિત યાવત્ બ્રહ્મચર્યધારણી શ્રમણી-નિર્ગન્થી-આર્યાઓ છીએ, આપણે શરીર બાહુશિકા થવું ન કલ્પે, હે આર્યા ! તું પણ શરીરબાહુશિકા થઈ, વારંવાર હાથ ધોવે છે યાવત્ પાણી છાંટે છે, તો તું તે સ્થાનની આલોચના કર યાવત્ પ્રાયશ્ચિત અંગીકાર કર.

ત્યારે સુકુમાલિકાએ, ગોપાલિકા આર્યાના આ અર્થનો આદર ન કર્યો, જાણ્યા નહીં, એ રીતે અનાદર ન કરતી, ન જાણતી વિચરતી હતી. ત્યારે તે આર્યાઓ સુકુમાલિકા આર્યાની વારંવાર હીલના યાવત્ પરાભવ કરવા લાગી, આ માટે તેને રોકવા લાગ્યા.

ત્યારે સુકુમાલિકા શ્રમણી-નિર્ગન્થી દ્વારા હીલણ કરાતી યાવત્ નિવારાતી હતી ત્યારે આવો વિચાર યાવત્ આવ્યો જ્યાં સુધી હું ઘરમાં હતી, ત્યાં સુધી હું સ્વાધીન હતી, જ્યારથી મેં મુંડ થઈને પ્રવ્રજ્યા લીધી, ત્યારથી હું પરાધીન થઈ છું, પહેલા મને આ શ્રમણીઓ આદર કરતી હતી, હવે નથી કરતી, તો મારે ઈચ્છિત છે કે આવતી કાલે સૂર્ય ઈગ્યા પછી ગોપાલિકા પાસેથી નીકળી અલગ ઈપાશ્રયમાં જઈને વિચરવું જોઈએ. આમ વિચારી બીજે દિવસે ગોપાલિકા પાસેથી નીકળી, અલગ સ્થાને રહેવા લાગી.

ત્યારપછી સુકુમાલિકા આર્યા અનોહક્રિકા, અનિવારિતા, સ્વચ્છંદ મતિ થઈને વારંવાર હાથ ધોવે છે યાવત્ પાણી છાંટીને કાયોત્સર્ગ કરે છે. ત્યાં તે પાર્શ્વસ્થા-પાર્શ્વસ્થવિહારી, અવસન્ન-અવસન્નવિહારી, કુશીલા-કુશીલ વિહારી, સંસકૃતા સંસકૃત વિહારી થઈ, ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળી, અર્ધમાસિકી સંલેખના કરી, તે સ્થાનની આલોચના-પ્રતિક્રમણ ન કરીને કાળમાસે કાળ કરી, ઈશાનકલ્પે કોઈ વિમાનમાં દેવ-ગણિકાપણે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાં દેવીની નવ પત્ત્યોપમ સ્થિતિ કહી છે. ત્યાં સુકુમાલિકા દેવીની પણ નવ પત્ત્યોપમ સ્થિતિ થઈ.

● વિવેચન-૧૬૬,૧૬૭ :-

લલિયા-કીડાપ્રધાન, ગોષ્ઠી-જનસમુદાય વિશેષ, નરવર્ધનિજ્ઞપચાર-રાજાનું જ્ઞાત કામચારી, નિષ્પિવાસ-નિરપેક્ષ, વેસવિહારકય નિકેય-વેશ્યા મંદિરમાં નિવાસ કરેલ - X - X - પાસે રચેઈ-પગે અલતાદિથી રંગવું, રાવેઈ-જલાદિથી ભીંજવવું, બહુશ-શબલ ચરિત્ર, શરીર બહુશ - તદ્વિભુષાનુવર્તિની.

ઠાણ-કાયોત્સર્ગ સ્થાન, શય્યા-સુવું, નૈષેધિકી-સ્વાધ્યાય ભૂમિ, ચેતયતિ-કરે છે. આલોચના યાવત્ શબ્દથી નિંદા, ગર્હા, પ્રતિક્રમણ, વિત્રોટન, વિશોધિ ન કરીને ઈત્યાદિ. આલોચના-ગુરુ પાસે નિવેદન, નિંદન-પશ્ચાત્તાપ, ગર્હણ-ગુરુ સમક્ષ નિંદના, પ્રતિક્રમણ-મિથ્યાદુષ્ટ્ આપવું કે અકૃત્યથી નિવર્તવું. વિત્રોટન-અનુબંધ

છેદન, વિશોધન-પ્રતોનું પુનઃ નવીકરણ. પડિએક્ક-પૃથક્ - X - X - નિવારક-નિષેધ કરનાર.

● સૂત્ર-૧૬૮ થી ૧૭૧ :-

[૧૬૮] તે કાળે, તે સમયે આ જ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં પાંચાલ જનપદમાં કાંપિલ્ય પુરમાં નગર હતું. વર્ષન કરવું. ત્યાં દ્રુપદ રાજા હતો-વર્ષન. તેને યુલણી નામે રાણી, ઘૃષ્ટદ્યુમ્ન કુમાર યુવરાજ હતો. ત્યારે સુકુમાલિકા દેવી, તે દેવલોકથી આયુક્ષ્યથી યાવત્ સ્યવીને, આ જ જંબૂદ્વીપમાં, - X - કંપીલપુર નગરમાં દ્રુપદ રાજાની (પત્ની) યુલણીરાણીની કુક્ષિમાં બાલિકા રૂપે જન્મી. યુલણીદેવીએ નવ માસે પુત્રીને જન્મ આપ્યો.

ત્યારે તે બાલિકાને બાર દિવસ વીતતા આવા પ્રકારે નામ કર્યું - કેમકે આ બાલિકા દ્રુપદ રાજાની પુત્રી અને યુલણી દેવીની આત્મજા છે, તેથી અમારી આ બાલિકાનું દ્રૌપદી નામ થાયો. ત્યારે તેના માતા-પિતાએ આ આવા પ્રકારનું ગૌણ, ગુણનિષ્પન્ન એવું દ્રૌપદી નામ રાખ્યું. પછી દ્રૌપદી બાલિકા પાંચ ઘાત્રી વડે ગૃહિત થઈ યાવત્ પર્વતીય ગુફામાં રહેલ ચંપકલતાની જેમ નિવાતિ-નિવ્યાઘાતપણે સુખેસુખે વધવા લાગી.

ત્યારે તે દ્રૌપદી રાજકન્યા, બાલ્યભાવથી મુક્ત થઈ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટશરીરી થઈ. ત્યારપછી દ્રૌપદી રાજકન્યા કોઈ દિવસે અંતઃપુરમાંથી સ્નાન યાવત્ વિભૂષા કરીને દ્રુપદ રાજાને પગે લાગવા મોકલાઈ. ત્યારે તેણી રાજા પાસે આવી, દ્રુપદ રાજાને પગે પડી. ત્યારે રાજાએ દ્રૌપદીને ખોળામાં બેસાડી, દ્રૌપદી રાજકન્યાના રૂપ-ચૌવન-લાવણ્યથી વિસ્મીત થયો. રાજકન્યાને કહ્યું - હે પુત્રી ! હું રાજા કે યુવરાજને પત્નીરૂપે, જાતે જ તને કોઈને આપીશ, તો કોણ જાણે તું સુખી કે દુઃખી થઈશ ? તો મને જાવજીવ હૃદયમાં દાહ રહેશે. તેથી હે પુત્રી ! હું તારો આજથી સ્વયંવર રચું છું. જેથી તું તારી ઈચ્છાથી કોઈ રાજા કે યુવરાજને પસંદ કરજે, તે જ તારો પતિ થશે. એમ કહી ઈષ્ટ વાણીથી આશ્વાસિત કરી.

[૧૬૯] ત્યારપછી દ્રુપદ રાજાએ દૂતને બોલાવ્યો અને કહ્યું - દેવાનુપિય ! તું દ્વારવતી નગરી જા, ત્યાં તું કૃષ્ણ વાસુદેવ, સમુદ્રવિજય આદિ દશ દશાર્હ, બલદેવાદિ પાંચ મહાવીરો, ઈગ્રસેનાદિ ૧૬,૦૦૦ રાજાઓ, પ્રદ્યુમ્ન આદિ સાડા ત્રણ કરોડકુમારો, શાંબ આદિ ૬૦,૦૦૦ દુર્દાન્તો, વીરસેન આદિ ૨૧,૦૦૦ વીર પુરુષો, મહસેન આદિ ૫૬,૦૦૦ બલવક, બીજા પણ ઘણાં રાજા, ઈશ્વર, તલવર, માડંબિક, કૌટુંબિક, ઈભ્ય, શ્રેષ્ઠી, સેનાવતી, સાર્થવાહ આદિને બે હાથ જોડી, દશ નખ ભેગા કરી, મસ્તકે આવર્ત અને અંજલિ કરી, જય-વિજય વડે વધાવીને કહેજો કે -

હે દેવાનુપિયો ! કાંપિલ્યપુર નગરમાં દ્રુપદ રાજાની પુત્રી, યુલણી દેવીની આત્મજા, ઘૃષ્ટદ્યુમ્નકુમારની બહેન ઉત્તમ રાજકન્યા દ્રૌપદીનો સ્વયંવર થશે, તો હે દેવાનુપિયો ! દ્રુપદ રાજાને અનુગ્રહ કરતા, વિલંબ કર્યા વિના કાંપિલ્યપુર

નગરે પધારો. ત્યારે તે દૂતે હાથ જોડી યાવત્ દ્રુપદ રાજાની આ વાત સ્વીકારી, પોતાના ઘેર આવ્યો. કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા અને કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! યાતુર્ધટ અશ્વરથ જોડીને ઉપસ્થિત કરો, યાવત્ તેઓએ રથ ઉપસ્થિત કર્યો.

ત્યારે તે દૂત, સ્નાન કરી યાવત્ અલંકારથી શરીર વિભૂષા કરી, યાતુર્ધટ અશ્વરથમાં બેઠો. પછી સન્નિહ્ય યાવત્ આયુધ-પ્રહરણ સહિત પરીવરેલ ઘણાં પુરુષો સાથે કાંપિલ્યપુર નગરની મધ્યેથી નીકળ્યો. પાંચાલ જનપદની મધ્યેથી દેશની સીમાએ આવ્યો. સૌરાષ્ટ્ર જનપદની મધ્યેથી દ્વારાવતી નગરીએ આવ્યો, દ્વારાવતી મધ્યે પ્રવેશ્યો. પછી કૃષ્ણ વાસુદેવની બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળાએ આવ્યો. આવીને યાતુર્ધટ અશ્વરથ ઉભો રાખ્યો, પછી રથમાંથી નીચે ઉતર્યો. પછી મનુષ્યના સમૂહથી ઘેરાયેલો તે પગે ચાલતો કૃષ્ણ વાસુદેવની પાસે આવ્યો. પછી કૃષ્ણ વાસુદેવને, સમુદ્રવિજયાદિ દશ દશાર્હ યાવત્ બલવકોને યાવત્ પધારવા કહ્યું.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે તે દૂતની પાસે આ વાત સાંભળી, અવધારી, હર્ષિત યાવત્ હૃદયી થઈ, તે દૂતને સત્કારી, સન્માનીને વિદાય આપી. ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવ, કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ, સુધર્માસભામાં સામુદાનિક ભેરીને વગાડો. ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષોએ હાથ જોડી યાવત્ કૃષ્ણ વાસુદેવના આ અર્થને સ્વીકારીને, સુધર્મા સભામાં સામુદાનિક ભેરી પાસે આવ્યા, પછી સામુદાનિક ભેરીને મોટા-મોટા શબ્દોથી વગાડી.

ત્યારે સામુદાનિક ભેરી તાડન કરાતા સમુદ્ર વિજય આદિ દશ દશાર યાવત્ મહસેન આદિ ૫૬,૦૦૦ બલવકો, સ્નાન કરી યાવત્ વિભૂષિત થઈને પોત-પોતાના વૈભવ મુજબ ઋદ્ધિ સત્કારના સમુદયથી, કેટલાંક યાવત્ પગે ચાલીને કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે આવ્યા, આવીને બે હાથ જોડી યાવત્ કૃષ્ણ વાસુદેવને જય-વિજયથી વધાવે છે.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા, કહ્યું કે ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી આભિષેક્ય હસ્તિરત્નને તૈયાર કરો, ઘોડા-હાથી યાવતા યાતુર્ગિણી સેનાને સજ્જ કરી, તેઓએ આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવ સ્નાનગૃહે આવ્યો, મોતીના ગુચ્છથી મનોહર યાવત્ અંજનગિરિકૂટ સમાન ગજપતિ ઉપર તે નરપતિ આરૂઠ થયા. પછી કૃષ્ણ વાસુદેવ, સમુદ્રવિજયાદિ દશ દશાર યાવત્ અનંગસેનાદિ અનેક હજાર ગણિકાઓ સાથે પરીવરીને સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ નાદ સાથે દ્વારાવતી નગરીની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળ્યો. પછી સૌરાષ્ટ્ર જનપદની મધ્યેથી દેશની સીમાએ આવ્યો, આવીને પાંચાલ જનપદની મધ્યેથી કાંપિલ્યપુર નગરે જવાને રવાના થયો. - - પછી દ્રુપદ રાજાએ બીજી વખત દૂતને બોલાવ્યો અને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! તું હસ્તિનાપુર નગરે જા. ત્યાં તું પાંડુરાજાને પુત્રો - યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન, અર્જુન, નકુલ, સહદેવ સહિત તથા સો ભાઈ સહિત દુર્યોધનને, ગાંગેય-વિદુર-દ્રૌણ-જયદ્રથ-શકુની-કર્ણ અશ્વસ્થામાને હાથ જોડી યાવત્ પૂર્વવત્ પધારવા માટે કહો.

ત્યારે તે દૂતે પહેલાં દૂત માફક વાસુદેવને કહ્યું. વિશેષ એ કે - ભેરી નથી યાવત્ કાંપિલ્યપુર નગરે પાછો જવાને ઉદ્યત થયો.

આ જ ક્રમે ત્રીજા દૂતને ચંપાનગરી મોકલ્યો, ત્યાં તું અંગરાજ કૃષ્ણ, શૈલક, નંદિરાજને બે હાથ જોડી ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ પધારવા કહ્યું.

ચોથા-દૂતને શુકિતમતિ નગરી મોકલ્યો, ત્યાં તું દમઘોષ પુત્ર અને ૫૦૦ ભાઈઓથી પરિવૃત્ત શિશુપાલને પૂર્વવત્ પધારવા કહેજે.

પાંચમાં દૂતને હસ્તિશીર્ષ નગરે મોકલ્યો. ત્યાં તું દમદંત રાજાને પૂર્વવત્ પધારવા કહેજે. - - છઠ્ઠા દૂતને મથુરાનગરી મોકલ્યો, ત્યાં ઘર રાજાને યાવત્ પધારવા કહેજે. - - સાતમા દૂતને રાજગૃહનગરે, જરાસિંધુપુત્ર સહદેવને યાવત્ પધારવા કહેજે. આઠમા દૂતને કૌંડિન્ય નગરે, ભેષજપુત્ર રુકમીને - X - નવમા દૂતને વિરાટનગરે, ૧૦૦ ભાઈઓ સહિત કીચકને - X - દશમા દૂતને બાકીના ગ્રામ-આકર-નગરમાં અનેક હજાર રાજાને યાવત્ પધારવા કહ્યું. ત્યારે તે દૂતો પૂર્વવત્ નીકળ્યા - X -

ત્યારે તે અનેક હજાર રાજાઓ, તે દૂતની પાસે આમ સાંભળી, અવધારી હર્ષિત થઈ, તે દૂતને સત્કારી-સન્માનીને વિદાય કર્યા. ત્યારે તે વાસુદેવ આદિ ઘણાં હજારો રાજા, પ્રત્યેક-પ્રત્યેક સ્નાન કરી, સન્નિહ્ય થઈ, ઉત્તમ હાથીના સ્કંદે બેસી, ઘોડા-હાથી-રથ૦ મહા ભટસમૂહ૦ પોત-પોતાના નગરેથી નીકળ્યા, નીકળીને પાંચાલ જનપદ જવાને નીકળ્યા.

[૧૭૦] ત્યારે દ્રુપદ રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું. દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ, કંપિલપુર નગરની બહાર ગંગા મહાનદીની બહાર થોડે દૂર એક મોટો સ્વયંવર મંડપ રચાવો, જે અનેક શત સ્તંભ પર સંનિવિષ્ટ, લીલા કરતી શાલભંજિકા-યુક્ત યાવત્ તેઓએ આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારપછી દ્રુપદરાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી વાસુદેવ આદિ હજારો રાજાને માટે આવાસ તૈયાર કરો, તેઓએ તેમ કર્યું, ત્યારપછી દ્રુપદે, વાસુદેવ આદિ હજારો રાજાનું આગમન જાણીને, પ્રત્યેક પ્રત્યેકને હાથીના સ્કંદેથી ઉતારી યાવત્ પરિવૃત્ત થઈને અર્ધ્ય અને પાદ લઈને, સંપૂર્ણ ઋદ્ધિ સાથે કાંપિલ્યપુરથી બહાર નીકળ્યા. તે વાસુદેવ આદિ ઘણાં હજારો રાજા પાસે આવ્યા. તે વાસુદેવાદિને અર્ધ્ય અને પાદથી સત્કારી-સન્માની, તે વાસુદેવાદિ પ્રત્યેક પ્રત્યેકને અલગ-અલગ આવાસ આપ્યા.

ત્યારે તે વાસુદેવાદિ પોત-પોતાના આવાસે આવ્યા. હાથીના સ્કંદેથી ઉતર્યા, બધાંએ સ્કંદાવાર નિવેસ કર્યો, પોત-પોતાના આવાસમાં પ્રવેશ્યા. પછી પોત-પોતાના આવાસોમાં આસનોમાં બેઠા, શયનોમાં સુતા, ઘણાં ગાંધર્વોથી ગાન કરવા અને નટો નાટક કરવા લાગ્યા. - - ત્યારે દ્રુપદ રાજા કંપિલપુર નગરમાં પ્રવેશીને વિપુલ અશન આદિ તૈયાર કરાવ્યા. પછી કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા, કહ્યું. દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ, વિપુલ અશનાદિ, સુરા, મધ, માંસ,

સીધુ, પ્રસન્ના, ઘણાં પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકારને વાસુદેવાદિ હજારો રાજાના આવાસમાં લઈ જાઓ, તેઓ પણ લઈ ગયા.

ત્યારે વાસુદેવાદિ તે વિપુલ અશનાદિ યાવત્ પ્રસન્નાને આસ્વાદતા વિચરવા લાગ્યા. જમીને પછી આચમન કરીને યાવત્ ઉત્તમ સુખાસને બેઠા, ઘણાં ગંધર્વ વડે યાવત્ વિચરતા હતા. ત્યારપછી દ્રુપદ રાજાએ સંધ્યાકાળે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ અને કંપિલપુરના શ્રૃંગાટક યાવત્ માર્ગમાં તથા વાસુદેવાદિ હજારો રાજાઓના આવાસમાં, ઉત્તમ હાથી ઉપર બેસીને મોટા-મોટા શબ્દોથી યાવત્ ઉદ્ઘોષણ કરાવતા કહો કે - કાલે, સૂર્ય ઉગ્યા પછી દ્રુપદ રાજાની પુત્રી, ચુલનીની આત્મજા યાવત્ દ્રૌપદી રાજકન્યાનો સ્વયંવર થશે.

હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે દ્રુપદ રાજાને અનુગ્રહ કરવા, સ્નાન કરી યાવત્ વિભૂષિત થઈ, ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે બેસી, છત્ર ધરાવી, ઉત્તમ શ્વેત ચામરથી વીંગતા, ઘોડા-હાથી-રથ૦ મોટા સુભટ સમૂહ યાવત્ પરીવરીને સ્વયંવર મંડપમાં આવે. આવીને પોતાના નામાકિંત આસનોએ બેસે. બેસીને રાજકન્યા દ્રૌપદીની રાજ બેતા રહો. - આવી ઘોષણા કરો. કરીને મારી આ આજ્ઞા પાછી આપો. કૌટુંબિકોએ તે પ્રમાણે યાવત્ પાછી સોંપી.

ત્યારપછી દ્રુપદ રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો ! તમે સ્વયંવર મંડપને પાછી છાંટી, સંમાર્જ, લીંપી, સુગંધવર ગંધિક, પંચવર્ણી પુષ્પોપચાર ચુક્ત, કાલાગરુ-પ્રવર કુંદુરુષ્ક-તુરુષ યાવત્ ગંધવર્તીભૂત, મંચાતિમંચયુક્ત કરો. કરીને વાસુદેવાદિ ઘણાં હજારો રાજાના પ્રત્યેકના નામથી અંકિત આસનો શ્વેત વસ્ત્રથી ઢાંકીને તૈયાર કરો. આ આજ્ઞા પાછી સોંપો, તેઓએ પણ યાવત્ પાછી સોંપી.

ત્યારે તે વાસુદેવાદિ ઘણાં હજારો રાજા, કાલે-સૂર્ય ઉગ્યા પછી સ્નાન કરી યાવત્ વિભૂષિત થઈ, ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે બેસી, છત્ર-ચામર ધારણ કરી, ઘોડાં-હાથી યાવત્ પરિવૃત્ત થઈ, સર્વઋદ્ધિ યાવત્ નાદ સાથે સ્વયંવરમાં આવ્યા. મંડપમાં પ્રવેશ્યા, પ્રત્યેક નામાકિંત આસને બેઠા, ઉત્તમ રાજ કન્યા દ્રૌપદીની રાહ બેતાં રહ્યા.

ત્યારે પાંડુ રાજા, બીજે દિવસે સ્નાન કરી યાવત્ વિભૂષિત થઈ ઉત્તમ હાથીના સ્કંધે બેસી, છત્ર ધરી૦ ઘોડા-હાથી૦ કંપિલપુરની મધ્યેથી નીકળી, સ્વયંવર મંડપમાં, વાસુદેવાદિ ઘણાં હજારો રાજા હતા, ત્યાં આવ્યા, આવીને વાસુદેવ આદિને હાથ જોડીને૦ વધાવીને કૃષ્ણ-વાસુદેવને ઉત્તમ શ્વેત ચામર ગ્રહણ કરી, વીંગતા ઉભા રહ્યા.

[૧૭૧] ત્યારપછી ઉત્તમ રાજકન્યા દ્રૌપદી, સ્નાનગૃહે આવી, આવીને સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક-મંગલ-પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, શુદ્ધ પ્રાવેશ્ય મંગલ ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરી, સ્નાનધરથી નીકળીને જિનગૃહે આવી, જિનગૃહમાં પ્રવેશી,

જિનપ્રતિમાને જોઈને પ્રણામ કર્યા. પછી મોરપીંછીથી પ્રમાર્જના કરી, એ પ્રમાણે સૂર્યાભિદેવ માફક જિનપ્રતિમા પૂજી, ઇત્યાદિ તેમજ કહેલું યાવત્ દૂપ ઉવેખ્યો, ડાબો ઘુંટણ ઉંચો કર્યો, જમણો ઘુંટણ ઘરણિ તલે રાખ્યો. પછી ત્રણ વખત મસ્તકને ઘરણિતલે નમાવ્યું, નમાવીને મસ્તકે થોડું ઉંચું કર્યું. બે હાથ જોડી યાવત્ આમ બોલી-અરિહંત ભગવંતોને યાવત્ સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્તને નમસ્કાર થાઓ, એમ કહીને વંદન-નમસ્કાર કર્યા, જિનગૃહથી નીકળી, અંત:પુરમાં આવી.

● વિવેચન-૧૬૮ થી ૧૭૧ :-

અજ્જયાણ - આજથી, અગ્ધ-પુષ્પાદિ પૂજા દ્રવ્યો, પર્જ-પાદ, પગ ધોવા, સ્નેહન, ઉદ્ગતન. - X - X - જિણપડિમા૦ અહીં યાવત્ શબ્દથી-મોરપીંછીથી જિનપ્રતિમા પ્રમાર્જ, સુગંધી ગંધોદકથી સ્નાન કરાવ્યું, ગોશીર્ષ-ચંદન વડે લેપન કર્યું, વસ્ત્રો પહેરાવ્યા. પછી પુષ્પોની માળા, ગંધચૂર્ણ. વસ્ત્ર-આભરણનું આરોપણ કર્યું. ચોખા વડે દર્પણાદિ અષ્ટમંગલ આલેખન કર્યું. અંગેઈ-ઉંચો કર્યો. નિહટ્ટુ-સ્થાપ્યો - X - X - વંદન-ચૈત્યવંદન વિધિથી પ્રસિદ્ધ છે. નમસ્યતિ-પ્રણિધાનાદિ યોગથી.

સૂત્રમાં દ્રૌપદીએ પ્રણિપાત દંડક માત્ર ચૈત્યવંદન કર્યાનું નથી કહ્યું. સૂત્રમાત્રના પ્રામાણ્યથી બીજા શ્રાવકોને પણ ત્યાં સુધી હોય તેમ માનવું. આ ચરિતાનુવાદરૂપથી કહ્યું. કેમકે ચરિતાનુવાદ વચનો વિધિ-નિષેધ સાધક થતા નથી. અન્યથા સૂર્યાભિ આદિ દેવ વક્તવ્યતામાં ઘણાં શસ્ત્રાદિ વસ્તુની પૂજા કહી છે, તે પણ વિદેય થાય. અવિરતોને પ્રણિપાત દંડક માત્ર પણ ચૈત્યવંદન સંભવે છે, - X - વિરતિમાનને જ પ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન વિધિ હોય. બીજાને તેના સ્વીકારપૂર્વક કાર્યોત્સર્ગ અસિદ્ધ છે. તેથી વંદન-આમાન્યથી અને નમસ્કાર-પ્રીતિ ઉત્પાનરૂપ છે.

વળી શ્રમણ-શ્રમણી-શ્રાવક-શ્રાવિકા તસ્થિત, તન્મન, તલ્લેશ્ય ઉભયકાળે આવશ્યક માટે રહે, તે લોકોત્તર ભાવાવશ્યક. તથા સમ્યગ્દર્શન સંપન્ન, પ્રવચન ભક્તિવાળા છ આવશ્યકમાં રત, છ સ્થાનયુક્ત શ્રાવક હોય. એ વચનથી શ્રાવકને છ ભેદે આવશ્યક સિદ્ધ હોવાથી આવશ્યક અંતર્ગત પ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન સિદ્ધ જ છે.

● સૂત્ર-૧૭૨ થી ૧૭૬ :-

[૧૭૨] ત્યારપછી ઉત્તમ રાજકન્યા દ્રૌપદીને અંત:પુરની સ્ત્રીઓએ સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરે છે. તે શું? પગમાં શ્રેષ્ઠ ઝાંઝર પહેરાવ્યા યાવત્ દાસીઓના સમૂહથી પરીવરીને, બધાં અંગોમાં વિભિન્ન આભુષણ પહેરેલી તેણી અંત:પુરથી બહાર નીકળી. બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળામાં ચાતુર્દિ અશ્વરથ પાસે આવી. કિડા કરાવનારી અને લેખિકા સાથે ચાતુર્દિ અશ્વરથમાં બેઠી. પછી દુષ્ટદુષ્ટનકુમારે દ્રૌપદી કન્યાનું સારથ્ય કરે છે.

ત્યારપછી રાજકન્યા દ્રૌપદી, કંપિલપુરની મધ્યેથી સ્વયંવર મંડપમાં આવી, રથ ઉભો રાખ્યો, રથથી ઉતરી, કિડા કરાવનારી અને લેખિકા સાથે

સ્વયંવર મંડપમાં પ્રવેશી, હાથ જોડી તે વાસુદેવ આદિ ઘણાં હજારો શ્રેષ્ઠ રાજાને પ્રણામ કર્યા, પછી રાજકન્યા દ્રૌપદીએ એક મોટું શ્રીદામકાંડ લીધું. તે કેવું હતું? તે કેવું હતું? પાટલ, મલ્લિકા, ચંપક યાવત્ સપ્તપર્ણ આદિથી ગુંથેલ, ગંધ ફેલાવતું, પરમ સુખસ્પર્શ અને દર્શનીય હતું.

ત્યારપછી તે કિંડાપિકા યાવત્ સુરૂપા યાવત્ ડાબા હાથમાં ચિલ્લલક દર્પણ લઈને, તેમાં જે-જે રાજાનું પ્રતિબિંબ પડતું હતું. તે પ્રતિબિંબ દ્વારા દેખાતા શ્રેષ્ઠ સિંહ સમાન રાજાને પોતાના જમણા હાથે દેખાડતી હતી. તે ધાવમાતા સ્ફુટ, વિશદ, વિશુદ્ધ, રિખિત, ગંભીર, મધુર વચન બોલતી, તે બધાં રાજાઓના માતા-પિતાના વંશ, સત્ત્વ, સામર્થ્ય, ગોત્ર, પરાક્રમ, કાંતિ, બહુવિધ જ્ઞાન મહાત્મ્ય, રૂપ, યૌવન, ગુણ, લાવણ્ય, કુલ, શીલ જાણતી હોય, તે કહેવા લાગી.

તેમાં સર્વ પ્રથમ વૃષ્ટિપ્રધાન દશ દસાર વીર પુરુષો ત્રૈલોક્ય બળવાનુ લાખો શત્રુનું માનમર્દન કરનાર ભવસિદ્ધિપ્રવર પુંડરીક ચિલ્લલગ, બળ-વીર્ય-રૂપ-યૌવન-ગુણ-લાવણ્ય-કીર્તિ કે કિર્તન કરે છે. ત્યારપછી ઉગ્રસેન આદિ યાદવોનું કિર્તન કરે છે - સૌભાગ્ય-રૂપથી યુક્ત, શ્રેષ્ઠ પુરુષોમાં ગંધહસ્તી સમાન છે, આમાંથી તારા હૃદય વલ્લભને વર.

ત્યારપછી શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા દ્રૌપદી, અનેક હજાર શ્રેષ્ઠ રાજાઓ મધ્યેથી અતિક્રમતી, પૂર્વકૃત્ નિદાનથી પ્રેરિત થતી-થતી, પાંચ પાંડવો પાસે આવી. તે પાંચ પાંડવોને પંચરંગી કુસુમદામથી આવેષ્ટિત, પરિવેષ્ટિત કરે છે, કરીને કહ્યું - હું આ પાંચ પાંડવોને વરી છું. ત્યારે તે વાસુદેવ આદિ ઘણાં હજારો રાજાઓ મોટા-મોટા શબ્દોથી ઉદ્ઘોષણ કરતા કહ્યું - અહો! શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા દ્રૌપદીએ સારું વરણ કર્યું. એમ કહીને સ્વયંવર મંડપથી નીકળીને પોતપોતાના આવાસે આવ્યા.

ત્યારે ધૃષ્ટદ્યુમ્નકુમારે પાંચે પાંડવોને અને શ્રેષ્ઠ રાજકન્યા દ્રૌપદીને ચાતુર્ધટ અશ્વરથમાં બેસાડી અને કાંપિલ્યપુરના મધ્યે થઈ યાવત્ પોતાના ભવનમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી દ્રુપદ રાજાએ પાંચ પાંડવો અને રાજકન્યા દ્રૌપદીને પાટ ઉપર બેસાડ્યા. ચાંદી-સોનાના કળશોથી સ્નાન કરાવ્યું, અગ્નિહોમ કરાવ્યો, પાંચ પાંડવો સાથે દ્રૌપદીનું પાણિગ્રહણ કરાવ્યું, ત્યારે તે દ્રુપદ રાજાએ રાજકન્યા દ્રૌપદીને આ પ્રમાણેનું પ્રીતિદાન આપ્યું - આઠ કોડી હિરણ્ય યાવત્ આઠ પ્રેષણકારી દાસચેટી. નીજું પણ વિપુલ ધન, કનક યાવત્ આપ્યું. ત્યારે તે દ્રુપદ રાજાએ તે વાસુદેવ આદિને વિપુલ અશનાદિ, વસ્ત્ર-ગંધ યાવત્ વિદાય આપી.

[૧૭૩] ત્યારપછી પાંડુરાજા, તે વાસુદેવ આદિ ઘણાં રાજાને બે હાથ જોડીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો! હસ્તિનાપુર નગરમાં પાંચ પાંડવો અને દ્રૌપદીના કલ્યાણકરણ મહોત્સવ થશે. તેથી દેવાનુપ્રિય! તમે મને અનુગ્રહ

કરતાં, વિલંબ કર્યા વિના પધારજો. ત્યારપછી વાસુદેવ આદિ અલગ અલગ યાવત્ જવાને માટે પ્રવૃત્ત થયાં!

ત્યારપછી તે પાંડુરાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો! તમે જાઓ અને હસ્તિનાપુરમાં પાંચ પાંડવોને માટે પાંચ પ્રાસાદાવતંસક કરાવો. તે ખૂબ ઉંચા હોય, સાત માળના હોય ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ યાવત્ તે પ્રતિરૂપ હોય. ત્યારે તે કૌટુંબિક પુરુષોએ, તે વાત સ્વીકારી યાવત્ કરાવે છે. ત્યારે પાંડુરાજા પાંચે પાંડવો અને દ્રૌપદીદેવી સાથે અશ્વ-હાથી આદિથી પરીવરીને કાંપિલ્યપુરથી નીકળીને, હસ્તિનાપુર પહોંચ્યો.

ત્યારપછી પાંડુરાજાએ તે વાસુદેવ આદિનું આગમન જાણીને. કૌટુંબિક-પુરુષોને બોલાવ્યા અને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો! તમે જાઓ, હસ્તિનાપુર નગરની બહાર વાસુદેવાદિ ઘણાં હજારો રાજાના આવાસ કરાવો, તે અનેકશત સ્તાંભ ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપે છે, ત્યારે વાસુદેવાદિ ઘણાં હજાર રાજા હસ્તિનાપુર આવ્યો. ત્યારે તે પાંડુરાજા તે વાસુદેવાદિનું આગમન જાણીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ, સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી યાવત્ યથાયોગ્ય આવાસ આપ્યા.

ત્યારપછી તે વાસુદેવાદિ ઘણાં હજારો રાજા પોતપોતાને આવાસોમાં આવ્યા યાવત્ પૂર્વવત્ વિચરે છે. ત્યારપછી પાંડુરાજા હસ્તિનાપુર નગરમાં પ્રવેશે છે, કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, એમ કહ્યું કે - તમે વિપુલ અશનાદિ પૂર્વવત્ યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારપછી તે પાંડુરાજા, પાંચ પાંડવ અને દ્રૌપદીદેવીને પાટે બેસાડે છે. સોના-ચાંદીના કળશોથી સ્નાન કરાવી, કલ્યાકર ઉત્સવ કરે છે. કરીને તે વાસુદેવાદિ ઘણાં હજાર રાજાને વિપુલ અશનાદિ તથા પુષ્પ-વસ્ત્રથી સત્કારી સન્માની યાવત્ વિદાય આપે છે. પછી તે વાસુદેવાદિ ઘણાં રાજાઓ યાવત્ પાછા ગયા.

[૧૭૪] ત્યારપછી તે પાંચ પાંડવો, દ્રૌપદીદેવી સાથે અંત:પુર પરિવાર સહિત એક-એક દિવસ વારા ફરતી ઉદાર ભોગો ભોગવતા યાવત્ વિચરે છે. - - ત્યારપછી તે પાંડુરાજા કોઈ દિવસે પાંચ પાંડવ, કુંતીદેવી, દ્રૌપદી સાથે અંત:પુર અંદર પરિવાર સાથે, ઉત્તમ સીંહાસને યાવત્ બેઠેલા હતા.

એ સમયે કચ્છુલ્લ નારદ, જે જોવામાં અતિભદ્ર અને વિનીત પણ અંદરથી કલુષહૃદયી, મધ્યસ્થતા પ્રાપ્ત, આલીન-સૌમ્ય-પ્રિયદર્શન, સુરૂપ, ઉજ્જવલ-સકલ પહેરેલ, કાળા મુગયર્મ ઉત્તરાસંગ વક્ષસ્થળે ધારણ કરીને, હાથમાં દંડ-કમંડલ લઈ, જટારૂપી મુગટથી દીપ્ત મસ્તકે, યજ્ઞોપવિત-ગણેમિક-મુંજ મેખલા-વલ્કલધર, હાથમાં કચ્છુપી લઈ, પ્રિયગંધર્વ, ધરણિ ગોચર પ્રધાન, સંચરણ-આવરણ-અવતરણ-ઉત્પત્તની-શ્લેષણીમાં અને સંકામણી-અભિયોગની-

પ્રજ્ઞાપિત-ગમની-સ્તાંભનીમાં ઘણી વિદ્યાધરી વિદ્યામાં, વિશ્રુતયશસ્વી હતા. રાજા અને કેશવના ઈષ્ટ, પ્રદ્યુમ્ન-પ્રદીપ-શાંભ-અનિરુદ્ધ-નિષદ-ઉન્મુખ-સારણ-ગજસુકુમાલ-સુમુખ-દુર્મુખાદિ સાડા ત્રણ કરોડ યાદવકુમારોના હૃદયના પ્રિય, સંસ્તવિત હતા. કલહ-યુદ્ધ-કોલાહલ પ્રિય, ભાંડ સમાન વચન જોલવાના અભિલાષી, ઘણાં સમર અને સંપરાયમાં દર્શનરત, ચોતરફ દક્ષિણા દર્શને પણ કલહને શોધતા, અસમાધિકર, [એવા તે નારદ] ત્રિલોકમાં બળવાનુ દશાર શ્રેષ્ઠ વીરપુરુષ દ્વારા વાર્તાલાપ કરીને, તે ભગવતી-એક્કમણિ-ગગનગમન વિદ્યા સ્મરીને ઉડ્યા, આકાશને ઉલ્લંઘતા, હજારો ગામ-આકર-નગર-ખેડ-કર્મટ-મડંબ-દ્રોણમુખ-પાટણ-સંબાધથી શોભિત, ઘણાં દેશોથી વ્યાપ્ત પૃથ્વીનું અવલોકન કરતાં-કરતાં, રમ્ય હસ્તિનાપુરે આવ્યા, પાંડુરાજાના ભવનમાં, અતિવેગથી પધાર્યા.

ત્યારે તે પાંડુરાજા, કચ્છુલ્લ નારદને આવતા જોઈને, પાંચ પાંડવ અને કુંતીદેવી સાથે આસનેથી ઉડ્યા, કચ્છુલ્લનારદ પ્રતિ સાત-આઠ પગલાં સામે ગયા, ત્રણ વખત આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણા કરી, વંદન-નમન કર્યું, મહાહ આસને બેસવા નિમંત્રણ કરી.

ત્યારે કચ્છુલ્લ નારદે પાણી છાંટી, દર્ભ બિછાવી, તેના ઉપર આસન રાખીને બેઠા, બેસીને પાંડુરાજા, રાજ્ય યાવત્ અંત:પુરના કુશલ સમાચાર પૂછ્યા. ત્યારે પાંડુરાજા, કુંતીદેવી અને પાંચ પાંડવોએ કચ્છુલ્લનારદનો આદર યાવત્ પર્યુપાસના કરી. પણ દ્રૌપદી, કચ્છુલ્લ નારદને અસંચત, અવિરત, અપ્રતિહત પ્રત્યાખ્યાત પાપકર્મા જાણીને આદર ન કર્યો, જાણ્યા નહીં, ઉભી ન થઈ, ન સેવા કરી.

[૧૭૫] ત્યારે કચ્છુલ્લનારદને આવા પ્રકારે અભ્યર્ચિત, ચિંતિત, પ્રાર્થિત, મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. અહો ! દ્રૌપદીદેવી રૂપ યાવત્ લાવણ્યથી પાંચ પાંડવોથી અનુભજ્ઞ થયેલ મારો આદર યાવત્ ઉપાસના કરતી નથી, તો મારે ઉચિત છે કે દ્રૌપદીનું વિપ્રિય કરું, એમ વિચારે છે, પછી પાંડુરાજાની રજા લઈને ઉત્પતની વિદ્યાનું આહ્વાહન કરે છે, પછી તેવી ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ વિદ્યાધર ગતિથી લવણસમુદ્રની વચ્ચોવચ્ચ થઈ પૂર્વાભિમુખ જવા પ્રવૃત્ત થયો.

તે કાળે, તે સમયે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં પૂર્વદિશા તરફના દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્રમાં અપરકંડા નામે રાજધાની હતી. ત્યાં પદ્મનાભ રાજા હતો, તે મહાહિમવંતાદિ હતો. તે પદ્મનાભ રાજાના અંત:પુરમાં ૭૦૦ રાણીઓ હતી, તે પદ્મનાભને સુનાભ નામે પુત્ર, યુવરાજ હતો. તે સમયે પદ્મનાભ રાજા અંત:પુરમાં રાણીઓ સાથે ઉત્તમ સિંહાસને બેઠેલો.

ત્યારે તે કચ્છુલ્લ નારદ અપરકંડા રાજધાનીમાં પદ્મનાભના ભવનમાં આવ્યો, પદ્મનાભના ભવનમાં વેગથી ઉતર્યો. ત્યારે પદ્મનાભ રાજા કચ્છુલ્લ નારદને આવતા જોઈને આસનેથી ઉભો થયો. અર્ધ્ય આપી યાવત્ આસને

બેસવાને નિમંત્રણ આપ્યું.

ત્યારપછી કચ્છુલ્લનારદે પાણી છાંટ્યું, ઘાસ બિછાવી, ત્યાં આસન બિછાવ્યું, આસને બેઠો યાવત્ કુશલ સમાચાર પૂછ્યા. ત્યારે કચ્છુલ્લનારદે પોતાના અંત:પુરમાં વિસ્મીત થઈને કચ્છુલ્લ નારદને પૂછ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ઘણાં ગામ યાવત્ ઘરોમાં જાઓ છો, તો ક્યાંય આવું અંત:પુર પૂર્વે જોયેલ છે, જેવું મારું છે ?

ત્યારે કચ્છુલ્લ નારદ, પદ્મનાભ રાજાએ આમ કહેતા થોડું હસ્યો અને કહ્યું - તું કુવાના દેડકા જેવો છો. - - હે દેવાનુપ્રિય ! તે કુવાનો દેડકો કોણ ? 'મલ્લિ' જ્ઞાત માફક જાણવું, દેવાનુપ્રિય ! જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાપુરમાં દ્રુપદ રાજાની પુત્રી, યુલણી રાણીની આત્મજા, પાંડુની પુત્રવધૂ, પાંડવોની પત્ની દ્રૌપદીદેવી રૂપથી યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ શરીરી દ્રૌપદી દેવીના છેદાયેલા પગના અંગુઠાની સોમી કળાની પણ બરાબરી આ અંત:પુર ન કરી શકે. આમ કહી પદ્મનાભને પૂછીને યાવત્ નારદ પાછો ગયો.

ત્યારે તે પદ્મનાભ રાજા, કચ્છુલ્લ નારદ પાસે આ વાત સાંભળી દ્રૌપદીદેવીના રૂપાદિમાં મૂર્છિત થઈ દ્રૌપદીમાં આસક્ત થઈ, પૌષ્પશાળામાં ગયો, જઈને પૂર્વ સંગતિક દેવને જોલાવ્યો. કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાપુરમાં યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ શરીરી છે, હું ઈચ્છુ છું કે - તે દ્રૌપદી દેવીને અહીં લાવ.

ત્યારે તે પૂર્વસંગતિક દેવે પદ્મનાભને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! એવું થયું નથી - થતું નથી - થશે પણ નહીં કે - દ્રૌપદી દેવી, પાંચ પાંડવોને છોડીને બીજા પુરુષ સાથે અંત:પુરમાં યાવત્ વિચરે. તો પણ હું તારા પ્રિય અર્થને માટે દ્રૌપદી દેવીને અહીં જલ્દી લાવું છું, એમ કહી પદ્મનાભને કહીને, ઉત્કૃષ્ટ ગતિથી, લવણસમુદ્ર થઈ હસ્તિનાપુર જવાને નીકળ્યો.

તે કાળે, તે સમયે હસ્તિનાપુરમાં યુધિષ્ઠિર રાજા દ્રૌપદી સાથે અગાસીમાં ઉપર સુખે સુતા હતા. ત્યારે તે પૂર્વસંગતિક દેવ યુધિષ્ઠિર રાજા અને દ્રૌપદી રાણી હતા ત્યાં આવીને, અવસ્થાપિની નિદ્રા આપીને દ્રૌપદીને લઈને ઉત્કૃષ્ટ ગતિએ અપરકંડામાં પદ્મનાભના ભવનમાં ગયો, તેની અશોકવાટિકામાં દ્રૌપદીરાણીને રાખી, અવસ્થાપિની નિદ્રા પાછી ખેંચીને પદ્મનાભ પાસે આવીને કહ્યું - મેં હસ્તિનાપુરથી દ્રૌપદીને જલ્દી અહીં લાવીને, તારી અશોકવાટિકામાં રાખી છે. હવે તું જાણ, એમ કહી જે દિશામાંથી આવેલ, તે દિશામાં પાછો ગયો.

ત્યારે તે દ્રૌપદી, ત્યારપછી મુહૂર્તાન્તરમાં જાગીને તે ભવનની અશોકવાટિકાને ન જાણી શકી. તે કહેવા લીગ - આ મારું શયનભવન નથી, આ મારી અશોકવાટિકા નથી. ન જાણે હું કોઈ દેવ, દાનવ, કિંપુરુષ, કિંનર, મહોરગ, ગંધર્વ કે અન્ય રાજા વડે અશોક વાટિકામાં સંહરાયેલ છું,

એમ કહીને તેણી અપહત મનસંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ.

ત્યારે તે પદ્મનાભ રાજા સ્નાન કરી યાવત્ સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થઈ, અંતઃપુર પરિવારથી પરીવરીને અશોક વાટિકામાં દ્રૌપદીદેવી પાસે આવ્યો. આવીને દ્રૌપદીને યાવત્ ચિંતામગ્ન બોધને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! તું શા માટે યાવત્ ચિંતામગ્ન છે ? તને મારો પૂર્વસંગતિક દેવ જંબૂદ્વીપ યાવત્ હસ્તિનાપુર નગરથી યુધિષ્ઠિર રાજાના ભવનથી સંહરીને લાવેલ છે. તું અપહતસંકલ્પા યાવત્ ચિંતામગ્ન નથી. મારી સાથે વિપુલ ભોગ-ભોગવતો યાવત્ વિચર.

ત્યારે તે દ્રૌપદીએ પદ્મનાભને કહ્યું - જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં દ્વારવતી નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ, મારા સ્વામીના ભાઈ રહે છે, તે જો છ મહિનામાં મને છોડાવવા ન આવે, તો હું, તમે જે કહો તે આજ્ઞા-ઉપાય-વચન-નિર્દેશમાં રહીશ, ત્યારે પદ્મનાભે દ્રૌપદીની આ વાતને સ્વીકારીને, દ્રૌપદીદેવીને કન્યા અંતઃપુરમાં રાખી, ત્યારે દ્રૌપદીદેવી નિરંતર છટ્ટ તપ કરી, પારણે આચંબિલ કરતા, તપોકર્મથી, પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવા લાગી.

[૧૭૬] ત્યારપછી તે યુધિષ્ઠિર રાજા, અંતર્મૂર્ત પછી જાગતા દ્રૌપદી દેવીને પડખે ન જોતાં શય્યામાંથી ઉઠ્યા, ઉઠીને દ્રૌપદી દેવીની ચોતરફ માર્ગલા-ગવેષણા કરાવી, દ્રૌપદીની ક્યાંય કોઈ શ્રુતિ, ક્ષુતિ, પ્રવૃત્તિ ન મળતાં, આવીને પાંડુરાજાને કહ્યું - હે તાત ! અગાસીમાં ઉપર સુતેલી, દ્રૌપદીદેવીને ન જાણે કોણ દેવ, દાનવ, કિંનર, મહોરગ કે ગંધર્વ હરી ગયો, લઈ ગયો કે ખેંચી લીધી ? હે તાત ! દ્રૌપદી દેવીની ચોતરફ માર્ગલા-ગવેષણા કરાવવા ઈચ્છુ છું.

ત્યારે પાંડુરાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જઈને હસ્તિનાપુરનગરમાં શ્રૃંગાટક, બ્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ અને માર્ગમાં મોટા-મોટા શબ્દોથી ઉદ્ઘોષણા કરતા કહો કે - હે દેવાનુપ્રિયો ! યુધિષ્ઠિર રાજા અગાસીમાં ઉપર સુખે સુતા હતા ત્યારે પડખે રહેલ દ્રૌપદીને ન જાણે કોઈ દેવ આદિ હરણ કરી ગયું - લઈ ગયું, તો જે કોઈ દ્રૌપદી દેવીની શ્રુતિ યાવત્ પ્રવૃત્તિ કહેશે, તેને પાંડુ રાજા વિપુલ અર્થ સંપદાનું દાન કરશે. આવી ઘોષણા કરાવો, કરાવીને આ આજ્ઞા પાછી આપો. તેઓએ તેમ કર્યું.

ત્યારપછી તે પાંડુ રાજા, દ્રૌપદીદેવીની શ્રુતિ આદિને યાવત્ ક્યાંય ન મેળવીને કુંતીદેવીને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! દ્વારવતી નગરીએ કૃષ્ણ વાસુદેવને આ વાત કહે. કૃષ્ણ વાસુદેવ જ દ્રૌપદીની માર્ગલા-ગવેષણા કરશે. અન્યથા દ્રૌપદી દેવીની ક્ષુતિ, પ્રવૃત્તિ કે શ્રુતિ આપણને મળે, તેમ લાગતું નથી.

ત્યારે તે કોંતી દેવી, પાંડુરાજાએ આમ કહેતા યાવત્ સ્વીકારીને, સ્નાન કરી - બલિકર્મ કરી, ઉત્તમ હસ્તિ ઉપર બેસી, હસ્તિનાપુરની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળીને, સૌરાષ્ટ્ર જનપદમાં દ્વારવતી નગરીના અગ્રોધાનમાં, હાથીના સ્કંધથી ઉતરે છે, ઉતરીને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! જાઓ અને દ્વારવતી નગરીમાં જઈને કૃષ્ણ વાસુદેવને બે હાથ બેડીને કહો કે - હે સ્વામી ! આપની ફોઈ કુંતીદેવી હસ્તિનાપુર નગરથી અહીં જલ્દી આવે છે, તમારા દર્શનને ઝંખે છે. ત્યારે કૌટુંબિક પુરુષે યાવત્ કહ્યું.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે, કૌટુંબિક પુરુષો પાસે આ સાંભળી, સમજીને, ઉત્તમ હસ્તિ સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થઈને, હાથી-ઘોડા સહિત દ્વારવતીની વચ્ચોવચ્ચથી નીકળી, કુંતીદેવીની પાસે આવીને હાથીના સ્કંધથી ઉતરે છે, પછી કુંતીદેવીને પગે લાગે છે. કુંતીદેવી સહિત હાથીના સ્કંધે ચડીને દ્વારવતીની વચ્ચોવચ્ચ થઈ, પોતાના ઘેર આવે છે, ઘરમાં પ્રવેશે છે. ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવે, કુંતીદેવી સ્નાન-બલિકર્મ કરી, ભોજન કરી, સુખાસને બેસીને કહ્યું કે - હે ફોઈ ! આપના આગમનનું પ્રયોજન શું છે ? ત્યારે કુંતીદેવી બોલ્યા -

હે પુત્ર ! હસ્તિનાપુર નગરમાં યુધિષ્ઠિરની પડખે અગાસીએ સુખે સુતેલ દ્રૌપદીદેવીને ન જાણે કોઈ ગયું યાવત્ અપહરણ કરી ગયું, તેથી હું પુત્ર ! હું ઈચ્છુ છું કે દ્રૌપદીદેવીની માર્ગલા-ગવેષણા કરવી, ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે કુંતિ ફોઈને કહ્યું - જો હું દ્રૌપદી દેવીની શ્રુતિ આદિ યાવત્ નહીં મેળવું, તો હું પાતાલ, ભવન કે અર્ધભરતથી, બધે જઈને મારા હાથે તેણીને લાવીશ, એમ કહીને કુંતીફોઈને સત્કારી, સન્માની યાવત્ વિદાય કર્યા. ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવ દ્વારા વિદાય કરાયેલા કુંતીદેવી જે દિશાથી આવ્યા હતા, તે દિશામાં પાછા ગયા.

ત્યારે તે કૃષ્ણ વાસુદેવે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! દ્વારવતીમાં જઈ, પાંડુની માફક ઘોષણા કરાવો. યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપે છે, ઈત્યાદિ વૃત્તાંત પાંડુ માફક કહેવું.

ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવ, અન્યદા અંતઃપુરમાં રાણી સાથે વિચરતા હતા, એટલામાં કચ્છુલ્લ યાવત્ આકાશથી ઉતર્યા. યાવત્ બેસીને કૃષ્ણ વાસુદેવના કુશલવાર્તા પૂછી. ત્યારપછી તે કૃષ્ણવાસુદેવે કચ્છુલ્લને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ઘણાં ગામોમાં યાવત્ જાઓ છો, તમે ક્યાંય પણ દ્રૌપદીદેવીની શ્રુતિ યાવત્ જાણી છે ? ત્યારે કચ્છુલ્લે કૃષ્ણ વાસુદેવને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! કોઈ દિવસે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં પૂર્વ દિશામાં દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્રની અપરકંકા રાજધાનીમાં ગયેલ, ત્યાં મેં પદ્મનાભ રાજાના ભવનમાં દ્રૌપદી જેવી સ્ત્રી, પૂર્વે જોયેલ.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે કચ્છુલ્લને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! આ તમારું જ પૂર્વ કર્મ લાગે છે. ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવને આમ કહેતા સાંભલી કચ્છુલ્લનારદે ઉત્પત્તની વિદ્યાનું સ્મરણ કરીને - X - પાછા ગયા.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે દૂતને બોલાવીને કહ્યું - તું જા. હસ્તિનાપુર પાંડુરાજાને આ વૃત્તાંત કહે - હે દેવાનુપ્રિય ! ઘાતકીખંડદ્રીપમાં પૂર્વ દિશામાં અપરકંકા રાજધાનીમાં પદ્મનાભના ભવનમાં દ્રૌપદીદેવીની પ્રવૃત્તિ જાણી છે, તો પાંચે પાંડવો, ચતુરંગી સેનાથી પરીવરીને, પૂર્વીય વૈતાલિકના કિનારે મારી પ્રતીક્ષા કરો. તેઓ પણ યાવત્ તેમ રહ્યા. ત્યારપછી કૃષ્ણવાસુદેવે કૌટુંબિકોને કહ્યું કે -

હે દેવાનુપ્રિયો ! સન્નાહિક ભેરી વગાડો. તેઓએ વગાડી. ત્યારે તે સન્નાહિક ભેરીનો શબ્દ સાંભળીને સમુદ્રવિજયાદિ દશ દશાર યાવત્ ૫૬,૦૦૦ બલવકો સન્નહ્યબહ્ન યાવત્ આયુધ-પ્રહરણ લઈને, કોઈ ઘોડા ઉપર, કોઈ હાથી ઉપર યાવત્ સુભટોથી પરીવરીને સુધર્માસભામાં કૃષ્ણવાસુદેવ પાસે આવી, હાથી જોડી યાવત્ વધાવ્યા.

ત્યારપછી કૃષ્ણવાસુદેવ, કોરંટપુષ્પ યુક્ત છત્ર ધારણ કરી, ચામરસહ, હાથી-ઘોડા ઘણાં સુભટાદિથી પરીવરીને દ્વારવતી નગરીની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળે છે, પૂર્વી વૈતાલિક પાસે આવ્યા. આવીને પાંચ પાંડવોની સાથે, એકત્ર થઈને, છાવણી નાંખે છે, પછી પૌષ્ઠશાળામાં પ્રવેશે છે, પ્રવેશીને સુસ્થિત દેવને મનમાં ધારણ કરીને રહ્યા. ત્યારપછી કૃષ્ણવાસુદેવે અદ્ભુતભક્તમાં પરિણમમાણ થતાં સુસ્થિત દેવ આવ્યો. બોલ્યો કે - મારે શું કરવું જોઈએ તે કહો.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે સુસ્થિતને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! દ્રૌપદીદેવી યાવત્ પદ્મનાભના ભવનમાં સંહરાવી છે, તો તમે પાંચ પાંડવો સાથે, મને છટ્ટાને એમ છએના રથોને લવણસમુદ્રમાં માર્ગ આપો, જેથી હું અપરકંકા રાજધાનીમાં દ્રૌપદીને પાછી લાવવા જઈ. ત્યારે સુસ્થિત દેવે, કૃષ્ણ વાસુદેવે કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! જેમ પદ્મનાભે પૂર્વ સંગતિક દેવ પાસે દ્રૌપદીને યાવત્ સંહરાવી, તેમ દ્રૌપદીદેવીને ઘાતકીખંડ દ્રીપના, ભરતથી યાવત્ હસ્તિનાપુરે સંહરું અથવા પદ્મનાભ રાજાને નગર-બલ-વાહન સાથે લવણસમુદ્રમાં પટકું.

ત્યારે કૃષ્ણવાસુદેવે સુસ્થિતદેવને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! તું તેને સંહરતો નહીં, તું અમને છને માટે રથ માર્ગ તૈયાર કર. હું જાતે દ્રૌપદીને પાછી લાવવા જઈશ. ત્યારે સુસ્થિતદેવે કૃષ્ણને કહ્યું - ભલે, તેમ થાઓ. પાંચ પાંડવ સહ છ માટે રથ માર્ગ બનાવ્યો.

ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવે ચાતુરંગિણી સેનાને વિદાય કરી. પાંચ પાંડવ અને પોતે છટ્ટા, છ એ રથ સાથે લવણસમુદ્રની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળ્યા, નીકળીને અપરકંકા રાજધાનીમાં ત્યાંના અગ્રોધાનમાં આવ્યા, રથ ઉભો

રાખ્યો, દારુક સારથીને બોલાવ્યો. કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! તું જા, અમરકંકા રાજધાનીમાં જઈને, પદ્મનાભ રાજાની પાદપીઠને તારા ડાબા પગથી ઠોકર મારી, ભાલાની અણીથી આ પત્ર આપજે. કપાળમાં ત્રણ સળ ચડાવી, ભુકુટી ચડાવી, કોધિત થઈ, રુષ્ટ-કુહ્ન-કુપિત-ચાંડિક્ય થઈને આમ કહેજે-

હે, ભો ! પદ્મનાભ ! અપ્રાર્થિતના પ્રાર્થિત ! દુરંત પ્રાંત લક્ષણ ! હીનપુન્ય ચૌદશીયા ! શ્રી-હ્રી-ધી રહિત ! તું આજ નહીં રહે, કેમકે તું જાણતો નથી કે કૃષ્ણ વાસુદેવની ભગિની દ્રૌપદીદેવીને અહીં જલ્દી પાછી લાવવા આવેલ છે. તો તું જલ્દી દ્રૌપદીદેવી, કૃષ્ણ વાસુદેવને પાછી આપી દે અથવા યુદ્ધને માટે તૈયાર થા. કૃષ્ણ વાસુદેવ, પાંચ પાંડવો સાથે દ્રૌપદીને પાછી લેવા આવી ગયા છે.

ત્યારે દારુક સારથી, કૃષ્ણવાસુદેવને આમ કહેતા સાંભળીને હ્રષ્ટ-તુષ્ટ થઈને યાવત્ આજ્ઞા સ્વીકારી. પછી અપરકંકા રાજધાનીમાં પ્રવેશ્યો, પદ્મનાભ પાસે આવ્યો, બે હાથ જોડી યાવત્ વધાવીને કહ્યું - હે સ્વામી ! આ મારી વિનય પ્રતિપત્તિ છે. મારા સ્વામીએ બીજી આજ્ઞા કહી છે. એમ કહી, કોધિત થઈ, ડાબા પગે પાદપીઠને ઠોકર મારી, પછી ભાલાની અણીથી પત્ર આપ્યો. યાવત્ દ્રૌપદીને પાછી લેવા આવી પહોંચ્યા છે. ત્યારે દારુક સારથીને આમ કહેતો સાંભળી પદ્મનાભે કોધિત થઈ, કપાળે ત્રણ સળ ચડાવી, ભુકુટી ખેંચીને કહ્યું - હું કૃષ્ણ વાસુદેવને દ્રૌપદી પાછી નહીં આપું, હું સ્વયં જ યુદ્ધ માટે સજ્જ થઈને નીકળું છું, એમ કહી દારુકને કહ્યું - રાજાનીતિમાં દૂત અવધ્ય છે. એમ કહી સત્કાર-સન્માન ન કરીને પાછલા દ્વારેથી કાઠી મૂક્યો. ત્યારે દારુક સારથી, પદ્મનાભ વડે અસત્કારિત થતાં યાવત્ બહાર કઠાતા, કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે આવી, હાથ જોડી યાવત્ કહ્યું - હે સ્વામી ! યાવત્ મને કાઠી મૂક્યો.

ત્યારે તે પદ્મનાભે, સેનાપતિને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! જલ્દીથી આભિષેક્ય હસ્તિરત્નને તૈયાર કરો. ત્યારપછી કુશલ આચાર્યના ઉપદેશથી ઉત્પન્ન મતિ કલ્પના વિકલ્પોથી યાવત્ હાથી લાવ્યા. પછી પદ્મનાભ સન્નહ્ય થઈ, હાથી પર બેસી, ઘોડા-હાથી સાથે યાવત્ કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે જવા નીકળ્યો.

ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવે પદ્મનાભ રાજાને આવતો જોઈને, પાંચ પાંડવોને કહ્યું - હે બાળકો ! તમે પદ્મનાભ સાથે યુદ્ધ કરશો કે જોશો ? ત્યારે પાંચે પાંડવોએ કૃષ્ણને કહ્યું - હે સ્વામી ! અમે લડશું, આપ યુદ્ધ જુઓ. ત્યારે પાંચે પાંડવો સન્નહ્ય યાવત્ શસ્ત્રો. યુક્ત થઈ રથમાં બેઠા. બેસીને પદ્મનાભ રાજા પાસે આવીને કહ્યું - “આજ અમે નહીં કે પદ્મનાભ નહીં,” એમ કહી યુદ્ધમાં લાગી ગયા.

ત્યારપછી પદ્મનાભ રાજાએ, તે પાંચે પાંડવોને જલ્દી જ હત-મથિત-

પ્રવર-વિવૃત ચિન્હ-ધ્વજ-પતાકા યાવત્ દિશા-દિશિમાં ભગાડી દીધા. ત્યારે પાંચે પાંડવ પદ્મનાભ રાજા વડે હત-મથિતાદિ થઈ યાવત્ ભગાડાયેલ, અસમર્થ થઈ યાવત્ અધારણીય થઈ, કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે આવ્યા. ત્યારે પાંચે પાંડવોને કૃષ્ણ વાસુદેવે કહ્યું - તમે પદ્મનાભ રાજા સાથે યુદ્ધમાં કઈ રીતે સંલગ્ન થયેલા ? ત્યારે પાંચે પાંડવોએ કૃષ્ણ વાસુદેવને કહ્યું - અમે આપની આજ્ઞા પામીને, સન્નિદ્ર થઈને, રથમાં બેઠા, પદ્મનાભની સામે ગયા ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ કહેવું. યાવત્ તેણે અમને ભગાડી દીધા.

પાંડવોનો ઉત્તર સાંભળી, કૃષ્ણ વાસુદેવે તેમને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! જો તમે કહ્યું હોત કે - “અમે છીએ, પદ્મનાભ નહીં.” એમ કહી યુદ્ધ કરતા, તો તમને પદ્મનાભ હત-મથિત યાવત્ ભગાડત નહીં, હવે તમે જુઓ, “હું છું - પદ્મનાભ નહીં” એમ કહીને પદ્મનાભ રાજા સાથે લડું છું, એમ કહીને રથમાં બેઠા. પછી પદ્મનાભ રાજા પાસે આવ્યા. તેમણે શ્રેત, ગોક્ષીર-હાર-ધવલ, મલ્લિકા-માલતી-સિંદુવાર-કુંદપુષ્પ અને ચંદ્રમાં સમાન શ્રેત, પોતાની સેનાને હર્ષોત્પાદક પંચજન્ય શંખ હાથમાં લીધો, મુખવાયુથી તેને પૂર્યો.

ત્યારે તે શંખ શબ્દથી પદ્મનાભની ત્રીજા ભાગની સેના યાવત્ ભાગી ગઈ, પછી કૃષ્ણ વાસુદેવે ધનુષ્ હાથમાં લઈ, પ્રત્યંચા ચટાવી, તેનો ટંકાર કર્યો. તે શબ્દથી પદ્મનાભની બીજી ત્રીભાગ સેના હત-મથિત થઈ યાવત્ ભાગી ગઈ. ત્યારે પદ્મનાભ રાજા, અવશેષ ત્રિભાગ સેના રહેતા તે અસમર્થ. અબલ, અવીર્ય, અપુરુષાકાર પરાક્રમ, અધારણીય થઈ, જલ્દીથી, ત્વરીત અપરકંકા જઈને, રાજધાનીમાં પ્રવેશી, દ્વાર બંધ કરીને, નગરનો રોધ કરીને, સજ્જ થઈને રહ્યો.

ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવ, અપરકંકા આવ્યા, રથને રોક્યો, રથથી ઉતર્યા, વૈકિંચ સમુદ્ઘાતથી સમવહત થયા. એક મોટું નરસીંહરૂપ વિકુલ્યુ, મોટા-મોટા શબ્દથી પગ પછાડી, પછી મોટા-મોટા શબ્દથી પાદ આસ્ફાલન કરવાથી અપરકંકા રાજધાનીના પ્રાકાર, ગોપુર, અટ્ટાલક, ચરિકા, તોરણ, પલ્લસ્તિક, પ્રવર ભવન, શ્રીગૃહ સર-સર કરતા ભાંગીને જમીનદોસ્ત થઈ ગયા.

ત્યારે પદ્મનાભ રાજા અપરકંકાને ભાંગતી જોઈને, ભયભીત થઈને, દ્રૌપદીના શરણે ગયા. ત્યારે દ્રૌપદીદેવીએ પદ્મનાભ રાજાને કહ્યું - શું તું જાણતો નથી કે ઉત્તમપુરુષ કૃષ્ણ વાસુદેવનું વિધિય કરતો તું મને અહીં લાવ્યો છે. હવે જે થયું તે. તું જા, સ્નાન કરી, ભીના વસ્ત્ર પહેરી, પહેરેલ વસ્ત્રનો છેડો નીચે રાખી, અંત:પુર-પરિવારથી પરીવરીને, ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ રત્નોને લઈ, મને આગળ રાખી, કૃષ્ણ વાસુદેવને હાથ જોડી, પગે પડીને શરણે જા. હે દેવાનુપ્રિય ! ઉત્તમ પુરુષો પ્રણિપતિત વત્સલ હોય છે. ત્યારે પદ્મનાભે દ્રૌપદીદેવીની આ વાત સ્વીકારી.

પછી સ્નાન કરી યાવત્ શરણે જઈ, હાથ જોડીને કહ્યું - આપની

ઋદ્ધિ યાવત્ પરાક્રમ જોયા. હે દેવાનુપ્રિય ! મને ક્ષમા કરો. યાવત્ આપ ક્ષમા કરવા યોગ્ય છો. યાવત્ હવે હું ફરી આખું નહીં કરું, એમ કહી, અંજલી જોડી, પગે પડી, કૃષ્ણ વાસુદેવને દ્રૌપદી દેવી, પોતાના હાથે પાછી સોંપી. ત્યારે કૃષ્ણે, પદ્મનાભને કહ્યું - ઓ પદ્મનાભ ! અપ્રાર્થિતના પ્રાર્થિત ! શું તું જાણતો નથી કે તું મારી બહેન દ્રૌપદીદેવીને જલ્દી અહીં લાવ્યો છે ? એમ કયા પછી પણ હવે તને મારાથી ભય નથી. એમ કહી પદ્મનાભને છુટો કર્યો. દ્રૌપદીદેવીને લઈને રથમાં બેઠા. પાંચ પાંડવો પાસે આવ્યા. પોતાના હાથે દ્રૌપદીને પાંડવોને સોંપી. પછી કૃષ્ણ પોતે અને પાંચે પાંડવો, છ એ રથ વડે લવણ સમુદ્રની વચ્ચોવચ્ચ થઈને, જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્ર જવાને નીકળ્યા.

● વિવેચન-૧૭૨ થી ૧૭૬ :-

સારથ્ય - સારથિ કર્મ. - X - ક્રીડાપિકા-ક્રીડનઘાત્રી, સાભાવિય-સાદ્ભાવિક, - X - તરુણ લોકને પ્રેક્ષણ લંપટત્વ કર, વિચિત્ર મણિ, રત્ન વડે બદ્ધ, છરુક-મુષ્ટિગ્રહણ સ્થાન. ચિલ્લગ-દીપ્યમાન, દર્પણ-અરીસો, દર્પણમાં સંક્રાંત, જે રાજાના પ્રતિબિંબ પડતા હતા, તે તથા તેને જમણા હાથે, દ્રૌપદીને દેખાડે છે.

વિશુદ્ધ - શબ્દાર્થ દોષરહિત, રિખિત-સ્વર ધોલના પ્રકાર યુક્ત, ગંભીર-મેઘશબ્દવત્, મધુર-કાનને સુખકર, ભણિત-બોલ્યા. વંશ-હરિવંશાદિ, સત્ત્વ-આપતિમાં અવૈકલ્યકર અને અધ્યવસાનકર, સામર્થ્ય-બળ, ગોત્ર-ગૌતમાદિ, કાંતિ-પ્રભા, કીર્તિ-પ્રખ્યાતિ, બહુવિધાગમ-વિવિધ શાસ્ત્ર વિશારદ, માહાત્મ્ય-મહાનુભાવપણું, કુલ-વંશનો અવાંતર ભેદ, શીલ-સ્વભાવ.

વૃષ્ટિપુંગવ-ચાદવોમાં પ્રધાન, દસાર-સમુદ્ર વિજયાદિ અથવા વાસુદેવ. - X - X - જેમની સિદ્ધિ થવાની છે, તે ભવસિદ્ધિક, તેમની મધ્યે વરપુંડરિક સમાન. ચિલ્લગ-તેજથી દીપ્યમાન, બલ-શારીરિક, વીર્ય-જીવથી ઉત્પન્ન, રૂપશરીર સૌંદર્ય, ચૌવન-તારુણ્ય, ગુણ-સૌંદર્યાદિ, લાવણ્ય-સ્પૃહણીય, આ બધાનું ક્રીડાપન ધાત્રીએ કીર્તન કર્યું. - X -

દસદ્વવણ-પૂર્વગૃહીત શ્રીદામકાંડ, કલ્લાણકાર-માંગલ્યકર, કચ્છુલ્લનારદ નામે એક તાપસ. - X - વ્રત ગ્રહણથી સમતાને પામેલ. આલીન-આશ્રિત, સૌમ્ય-અરોદ્ર, અમલિન સકલ-અખંડ વલ્કલ. - X - X - ગણેશિકા-રુદ્રાક્ષ કૃત્ માળા, મુંજમેખલા-ઘાસનું બનેલ કમરનું આવરક, વલ્કલ-ગ્રાડની છાલ, - X - પિયગંધલ્લ-ગીતપ્રિય. ધરણિગોચર-આકાશગામીત્વથી, સંચણાદિ-વિદ્યાઓ, વિજ્ઞા હરિ-વિદ્યાધર સંબંધી, વિશ્રુયશા-ખ્યાત કીર્તિ. - X - X - હિચયદઈય-વલ્લભ. - X -

કલહ-વાક્યુદ્ધ, યુદ્ધ-આયુધયુદ્ધ, કોલાહલ-બહુજન મહાધ્વનિ, - X - સમરસંપરાય-સમર સંગ્રામ, સદ્દિખણ-દાનસહિત, - X - X - X - અસંચત-સંચતરહિત, અવિરત-વિશેષથી તપમાં અ-રત, પ્રતિહત-પ્રતિષેધિત, અતીતકાળ

કૃતને ન નિંદીને, ભાવિકાલકૃત્નું પસ્યક્રમાણ ન કરીને, પાપકર્મ-પ્રાણાતિપાતાદિ ક્રિયા - X - X - પાપકર્મ-જ્ઞાનાવરણાદિ.

કૂવ - કૂજક, પાછી લાવવી. સુધ-શ્રુતિ, શબ્દ. ખુતિ-શ્રુતિ, છીંક, પ્રયુક્તિ-વાર્તા. હિયા-હરણ કરી, બીજા સ્થાને લઈ ગયેલ. નીતા-લઈને, પોતાના સ્થાને રાખેલ, આક્ષિપિતા-આકૃષ્ટા. સમુહાણ-સ્વમુખે, સ્વકીયવદનથી. આજ્ઞાપિત-આદેશ, આજ્ઞા. આસુરુત-કુહ્લ. બલવાઉચ-બલવ્યાપૃત, સેનાપતિ. આભિષેક્ય-અભિષેકને યોગ્ય. છેક-નિપુણ, આચાર્ય-કલાચાર્ય, મતિ-બુદ્ધિ, કલ્પના-વિકલ્પ ઉદ્ભવલનેપસ્ય-નિર્મળ વેષ, હલ્વ-જલ્દી, પરિક્ષિપ્ત-પરિગૃહિત, - X - X - વમ્બિય-વાર્મિક, શરીરે ગોઠવેલ. સન્નહ-સન્નાહ કરેલ, બહ્લકવય-સન્નાહ વિશેષથી બહ્લ. - X - ઉત્પીડિત-ગાઠ કરેલ, કક્ષા-હૃદયરજ્યુ, ત્રૈવેચક-ગ્રીવાનું આભરણ, ગલ-કંઠ - X - X - X - મધુકર-ભ્રમર.

ચિત્ત-વિચિત્ર, પ્રચ્છેદ-વસ્ત્ર વિશેષ, પ્રહરણ-કુંતાદિ શસ્ત્રો, - X - આપીડ-શૈખર વડે પરિમંડિત, અભિરામ-રમ્ય. અવસારિત-અવલંબિત, ચમલ-સમ, યુગલ-ને. - X - વિજ્યુ પ્પણિહ્લ-વિદ્યુત્ સમાન હાથીના દેહના કાળાપણાથી કે મહતપણાથી - X - સક્ષ - સાક્ષાત્, મત્ત-મદવાળો, મણપવણ જઈલાવેગ-મનથી અને પવનજયી વેગવાળી, સંગામિય-સાંગ્રામિક - X -

હતમથિત-અત્યંત હત, અથવા પ્રહારથી હણેલ. માનના મથનથી મથિત. - X - કિચ્છોવગરખાણ-કષ્ટગત ખુવિતવ્ય. “અહે વા પઉમનાભ”-અમારા અને પદ્મનાભના સંગ્રામમાં કાં અમે રહીશું અથવા પદ્મનાભ રહેશે. “અહે નો પઉમનાભ” - સંગ્રામમાં અમે જ જય પામશું, પદ્મનાભ નહીં - અર્થાત્ સ્વવિષયમાં વિજયનો નિશ્ચય કરીને પદ્મનાભ સાથે યુદ્ધ કરશો, તો પરાજય નહીં થાય. કહું છે - સર્વે શુભ-અશુભ નિમિત્તો સાથે હોય, ત્યારે એકને મનમાં રાખતા, જયને મેળવે છે. જે એકનિષ્ઠામાં રહે, તો મનુષ્ય કાર્યસિદ્ધિ જ પામે, સંશયક્ષુણ્ણ ચિત્તને કાર્યમાં સંશીતિ જ થાય.

શ્વેત, ગો-ક્ષીર આદિ શંખના સફેદપણાના વિશેષણો છે. તેમાં તણસોલ્લિય-મલ્લિકા, સિંદુવાર-નિર્ગૂણી, પંચજણ-પાંચજન્ય નામનો શંખ, વેટ-વેટક, એક વસ્તુ વિષયક પદ પદ્ધતિ તે અહીં ધનુષ્ય વિષયક છે, તે જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞાપિત પ્રસિદ્ધ છે. તે આ -

તુરંતનો ઉગેલ જે શુકલપદ્મની બીજનો ચંદ્ર, તેના જેવી ઈન્દ્રધનુષા વક્રતા સદૈશ તથા ઉત્તમ મહિષના દર્પાતિશય થકી સંજાત, જે દંટ, ઘન, અગ્ર શ્રંગ, તેના વડે રચિત. શ્રેષ્ઠ સર્પ, ઉત્તમ મહિષ શ્રંગ, શ્રેષ્ઠ કોકિલ, ભ્રમરનો સમૂહ, નીલગુણિકાની જેમ સ્નિગ્ધ, કાળી કાંતિવાળો, તેજથી બળતો, નિર્મળ પૃષ્ઠયુક્ત. તથા નિપુણ શિલ્પી વડે ઉજવવલિત, મણિ-રત્ન-ઘંટિકાની જે જાળ, તેના વડે વીટેલ તથા વિદ્યુત્ વત્, તરુણ કિરણોવાળો, સુવર્ણ સંગંધી લંછન બહ્લ તથા દર્દર અને મલય નામક જે ગિરિ, તેના જે શિખર, તત્સંગંધી જે સિંહ

સ્કંધ ચમરપુચ્છ કેશવાળો અર્ધચંદ્ર લક્ષણ ચિહ્નો તથા કાલાદિ વર્ણ બહ્લ પ્રત્યંચા ઈત્યાદિ.

સંભગ્ગ-ભાંગી ગયા, ગોપુર-પ્રતોલી, અટ્ટાલક-પ્રાકાર, ઉપરિસ્થાન વિશેષ, ચરિકા-નગરના પ્રાકારાંતરમાં આઠ હાથનો માર્ગ. - X - X - અવયૂલ-અધોમુખ ચૂલ-ઉત્કલનો છેડો.

● સૂત્ર-૧૭૭ થી ૧૮૩ :-

[૧૭૭] તે કાળે, તે સમયે ઘાતકીખંડદ્વીપના પૂર્વાર્ધમાં ભરતક્ષેત્રમાં ચંપા નામે નગરી હતી, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું, ત્યાં ચંપા નગરીમાં કપિલ વાસુદેવરાજ હતો. તે મહાહિમવંતાદિ હતો.

તે કાળે, તે સમયે મુનિસુવ્રત અરહંત ચંપામાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યે પધાર્યા. કપિલ વાસુદેવ ધર્મ સાંભળે છે, ત્યારે મુનિસુવ્રત અરહંત પાસે ધર્મ સાંભળતા કપિલ વાસુદેવે, કૃષ્ણ વાસુદેવના શંખનો શબ્દ સાંભળ્યો, ત્યારે કપિલને આવો સંકલ્પ થયો કે - શું ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રમાં બીજા વાસુદેવ ઉત્પન્ન થયા છે? જેથી આ શંખશબ્દ મારા જ મુખના વાયુથી પૂરિત થયો હોય [તેમ લાગે છે!]

કપિલ વાસુદેવને સંજોધીને મુનિસુવ્રત અરહંતે કહ્યું કે - હે કપિલ વાસુદેવ! મારી પાસે ધર્મ સાંભળતા, શંખ શબ્દ સાંભળીને આવા પ્રકારે સંકલ્પ થયો કે - શું ઘાતકીખંડમાં યાવત્ શંખ વગાડ્યો. હે કપિલ! શું આ અર્થ સમર્થ છે? હા, છે. હે કપિલ! એવું થયું નથી, થતું નથી કે થશે નહીં કે જે એક જ ક્ષેત્ર-યુગ-સમયમાં બે અરહંત-ચક્રી-બલદેવ કે વાસુદેવ ઉત્પન્ન તથા હોય, થતા હોય કે થશે. હે વાસુદેવ! જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રથી હસ્તિનાપુર નગરથી પાંડુ રાજાની પુત્રવધૂ, પાંચ પાંડવોની પત્ની દ્રૌપદી દેવીને, તારા પદ્મનાભ રાજાએ પૂર્વસંગાતિક દેવે અપરકંકા નગરીમાં સાહરાવી. તેથી તે કૃષ્ણ વાસુદેવે પાંચ પાંડવો સાથે, પોતે છટ્ટા, એમ છ રથ સાથે અપરકંકા રાજધાનીને દ્રૌપદી દેવીને પાછી લાવવા, જલ્દી આવ્યો. ત્યારપછી તે કૃષ્ણ વાસુદેવનો પદ્મનાભ રાજા સાથે સંગ્રામમાં લડીને આ શંખ શબ્દ, તારા મુખના વાયુથી પૂરિત. એવો ઈષ્ટ, કાંત છે, જે તને અહીં સંભળાઈ રહ્યો છે.

ત્યારે તે કપિલ વાસુદેવે મુનિ સુવ્રત અરહંતને વાંદીને કહ્યું - હે ભગવન્! હું જાઉં, ઉત્તમ પુરુષ કૃષ્ણ વાસુદેવ જેવા પુરુષને જોઉં, ત્યારે અરહંત મુનિસુવ્રતે કપિલ વાસુદેવને કહ્યું - એવું કદી બન્યું નથી, બનતું નથી, બનશે નહીં કે અરહંત-અરહંતને, ચક્રી-ચક્રીને, બલદેવ-બલદેવને કે વાસુદેવ-વાસુદેવને જુઓ. તો પણ તું વાસુદેવ કૃષ્ણને લવણસમુદ્ર મધ્યેથી જતા, શ્વેત-પીત ધનનો અગ્રભાગ જોઈશ.

ત્યારે તે કપિલ વાસુદેવ મુનિસુવ્રત સ્વામીને વાંદીને હસ્તિ સ્કંધે

આરૂટ થઈને જલ્દી વેલાકુલે આવ્યો. આવીને કૃષ્ણ વાસુદેવને લવણસમુદ્રની મધ્યેથી જતાં, તેમની શ્વેત-પીત ઘબના અગ્રભાગને જોયો. જોઈને કહ્યું - મારા સદેશપુરુષ, ઉત્તમપુરુષ કૃષ્ણ વાસુદેવ, લવણસમુદ્રના મધ્યે થઈને જાય છે, એમ કરીને પંચજન્ય શંખને મુખવાયુથી વગાડ્યો. ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે, કપિલ વાસુદેવનો શંખ શબ્દ સાંભળ્યો, સાંભળીને તેણે પણ પંચજન્ય શંખ યાવત્ વગાડ્યો. બંનેએ શંખથી મિલન કર્યું.

ત્યારપછી કપિલ વાસુદેવ અપરકંકા આવ્યો, અપરકંકામાં ભાંગેલ તોરણ યાવત્ જોયા, જોઈને પદ્મનાભને કહ્યું - હે દેવાનુષિય ! આ અપરકંકા કેમ સંભળ્ન યાવત્ સંજ્ઞિપાતિત છે ? ત્યારે પદ્મનાભે, કપિલ વાસુદેવને કહ્યું - હે સ્વામી ! જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રથી અહીં સહસ્રા આવીને કૃષ્ણ વાસુદેવે આપનો પરાભવ કરી અપરકંકા યાવત્ ભાંગી નાખી.

ત્યારે તે કપિલ વાસુદેવે, પદ્મનાભની પાસે આ અર્થને સાંભળીને પદ્મનાભને આમ કહ્યું - ઓ ! પદ્મનાભ ! અપ્રાર્થિત પ્રાર્થિત ! શું તું જાણતો નથી કે મારા સદેશ પુરુષ કૃષ્ણ વાસુદેવનું અનિષ્ટ કર્યું છે ? કુહુરૂ થઈને યાવત્ પદ્મનાભને દેશનિર્વાસની આજ્ઞા આપી. પદ્મનાભના પુત્રને અપરકંકા રાજધાનીમાં રાજ્યાભિષેક કરીને પાછો ગયો.

[૧૭૮] ત્યારપછી તે કૃષ્ણ વાસુદેવ, લવણસમુદ્રની મધ્યેથી થઈને ગંગા નદી આવ્યા. તે પાંચ પાંડવોને કહ્યું - દેવાનુષિય ! તમે જાઓ, ગંગા મહાનદીને ઉતરો, ત્યાં સુધી હું લવણસમુદ્રના અધિપતિ સુસ્થિત દેવને મળી લઉં. ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવને એમ કહેતા સાંભળી, પાંચ પાંડવો, ગંગા મહાનદીએ આવીને, એક નાવની માર્ગલા-ગવેષણા કરી, કરીને તે નાવથી, ગંગા મહાનદીને ઉતરે છે. પછી અન્યોન્ય એમ કહ્યું - દેવાનુષિયો ! કૃષ્ણ વાસુદેવે ગંગા મહાનદીને પોતાની ભુજાથી પાર ઉતરવા સમર્થ છે કે નહીં, એમ કહી નાવને છુપાવી દીધી. છુપાવીને કૃષ્ણ વાસુદેવની રાહ જોતાં ઊભા રહ્યા.

ત્યારે તે કૃષ્ણવાસુદેવ લવણાધિપતિ સુસ્થિત દેવને મળ્યા. પછી ગંગાનદીએ આવ્યા. તેમણે ચોતરફ નાવની તપાસ કરી. એક પણ નાવ ન જોઈ. ત્યારે પોતાની એક ભુજાથી અથ્ર અને સારથી સહિત રથ ગ્રહણ કર્યો, બીજી ભુજાથી સાડા બાસઠ યોજન વિસ્તીર્ણ ગંગા મહાનદી પાર કરવા ઉદ્યત થયા. તેઓ ગંગા મહાનદીના મધ્ય દેશ ભાગમાં પહોંચ્યો ત્યારે શ્રાંત, તાંત, પરિતાંત થયા, ઘણો પરસેવો તેને આવી ગયો.

ત્યારે કૃષ્ણવાસુદેવની આવા પ્રકારનો મનોગત સંકલ્પ થયો કે - અહો ! પાંચ પાંડવો ઘણાં બળવાન્ છે, જેણે દુરા યોજન વિસ્તીર્ણ ગંગાનદી, બાહુ વડે પાર કરી. તેમણે ઈરાદાપૂર્વક જ પદ્મનાભ રાજાને યાવત્ પરાજિત ન કર્યો. ગંગાદેવીએ કૃષ્ણ વાસુદેવનો આવો સંકલ્પ યાવત્ જાણીને થાહ

દીધો. તે સમયે કૃષ્ણ વાસુદેવે મુહૂર્તાર વિશ્રામ કર્યો. ગંગા મહાનદીને યાવત્ નદી પાર કરી. પાંચ પાંડવો પાસે આવ્યા. આવીને કહ્યું - અહો દેવાનુષિયો ! તમે મહાબલવાન્ છો. જેથી તમે ગંગામહાનદી યાવત્ પાર કરી, ઈરાદાપૂર્વક તમે પદ્મનાભને પરાજિત ન કર્યો. પાંચે પાંડવોએ કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે આમ સાંભળીને કહ્યું-

હે દેવાનુષિય ! આપના દ્વારા વિસર્જિત કરાઈને અમે ગંગા મહાનદી આવ્યા. એક નાવની શોધ કરી, યાવત્ નાવને છુપાવીને તમારી પ્રતીક્ષા કરતાં ઊભા રહ્યા. ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવ, તે પાંચ પાંડવો પાસે આ અર્થને સાંભળીને ક્રોધિત થઈ યાવત્ ત્રિવલી ચટાવીને કહ્યું - અહો ! જ્યારે મેં જે લાખ યોજન વિસ્તીર્ણ લવણસમુદ્રને પાર કરીને પદ્મનાભને હત-મથિત કરીને યાવત્ પરાજિત કરીને અપરકંકાને ભાંગી નાખી. સ્વહસ્તે દ્રૌપદી તમને સોંપી, ત્યારે તમે મારું માહાત્મ્ય ન જાણ્યું, હવે તમે જાણશો, એમ કહી લોહદંડ લઈને પાંચે પાંડવોનો રથ ચૂર-ચૂર કરી દીધો. દેશનિકાલની આજ્ઞા કરી. ત્યાં રથમર્દન નામે કોટ્ટ સ્થાપ્યો. પછી કૃષ્ણ વાસુદેવ પોતાની સેનાના પડાવમાં આવ્યા. આવીને કૃષ્ણ વાસુદેવ દ્વારાવતી નગરીએ આવીને, તેમાં પ્રવેશ્યા.

[૧૭૯] ત્યારે તે પાંચે પાંડવો, હસ્તિનાપુર આવ્યા. પછી પાંડુરાજ પાસે આવીને કહ્યું - હે તાત ! અમને કૃષ્ણે દેશનિકાલ કર્યા છે. ત્યારે પાંડુરાજએ તેઓને પૂછ્યું - હે પુત્રો ! તમને કૃષ્ણ વાસુદેવે શા માટે દેશનિકાલ કર્યા છે ? ત્યારે પાંડવોએ પાંડુરાજને કહ્યું - હે તાત ! અમે અપરકંકાથી નીકળી, લવણસમુદ્ર - જે લાખ યોજન પાર કરીને, પછી કૃષ્ણ વાસુદેવે અમને કહ્યું - તમે જાઓ, ગંગાનદી પાર કરી યાવત્ મારી પ્રતીક્ષા કરતા રહો. ઈત્યાદિ પૂર્વવત્. - X - યાવત્ અમને દેશનિકાલ કર્યા. ત્યારે પાંડુરાજએ પાંચે પાંડવોને કહ્યું - તમે કૃષ્ણ વાસુદેવનું અનિષ્ટ કરીને ઘણું ખોટું કર્યું. પછી કુંતીદેવીને બોલાવીને કહ્યું-

હે દેવાનુષિય ! તું દ્વારાવતી જઈ કૃષ્ણ વાસુદેવને નિવેદન કરો કે - આપે પાંચ પાંડવોને દેશનિકાલ કર્યા. દેવાનુષિય ! તમે દક્ષિણાર્ધ ભરતના સ્વામી છો, તો આજ્ઞા કરો કે - પાંચે પાંડવો કઈ દિશા કે વિદિશામાં જાય ? ત્યારે કુંતીએ પાંડુરાજની આ વાત સાંભળીને હસ્તિસ્કંધે બેઠી. પૂર્વવત્ યાવત્ હે ફોઈ ! જણાવો કે આપના આગમનનું પ્રયોજન શું છે ? ત્યારે કુંતીએ, કૃષ્ણ વાસુદેવને કહ્યું - હે પુત્ર ! તમે પાંચે પાંડવોને દેશનિકાલની આજ્ઞા કરી, તું તો દક્ષિણાર્ધ ભરત યાવત્ દિશામાં જાય ? ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું કે -

હે ફોઈ ! ઉત્તમપુરુષ-વાસુદેવ, બલદેવ, ચક્રવર્તીઓ અપૂતિવચન હોય છે. તેથી પાંચે પાંડવો દક્ષિણી વૈતાલિને કિનારે પાંડુમથુરા નામે નગરી

વસાવે, મારા અદેષ્ટ સેવક થઈને રહે. એમ કહી કુંતિદેવીને સત્કારી, સન્માની યાવત્ વિદાય આપી. ત્યારે કુંતિદેવીએ યાવત્ પાંડુને આ વાત જણાવી. ત્યારે પાંડવોને બોલાવીને પાંડુરાજાએ કહ્યું - પુત્રો ! તમે દક્ષિણી વૈતાલીએ જઈને પાંડુમથુરા વસાવો.

ત્યારે પાંચે પાંડવોએ, પાંડુ રાજાની આજ્ઞા યાવત્ 'તહત્તિ' કહીને સ્વીકારી. બલ-વાહન સહિત, હાથી-ઘોડાં હસ્તિનાપુરથી નીકળ્યા, પછી દક્ષિણી વૈતાલીએ જઈ, પાંડુમથુરાનગરી વસાવી. ત્યાં તેઓ વિપુલ ભોગોના સમૂહથી યુક્ત થઈ ગયા.

[૧૮૦] ત્યારપછી દ્રૌપદી દેવીએ કોઈ દિવસે ગર્ભવતી થઈ. ત્યારપછી દ્રૌપદી દેવી, નવ માસે યાવત્ સુરૂપ બાળકને જન્મ આપ્યો, તે સુકુમાલ હતો. બાર દિવસ વીતતા વિચાર્યું કે - કેમકે અમારો આ બાળક, પાંચ પાંડવોનો પુત્ર અને દ્રૌપદીને આત્મજ હોવાથી અમારા આ બાળકનું નામ પાંડુસેન થાઓ. ત્યારે તેનું પાંડુસેન રાખ્યું. તે બોંતેર કળા યાવત્ ભોગ સમર્થ થયો, યુવરાજ થઈ યાવત્ વિચરે છે.

સ્થવિરો સમોસર્યા. પર્ષદા નીકળી. પાંડવો નીકળ્યા. ધર્મ સાંભળી, એમ કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! દ્રૌપદીદેવીને પૂછીને, પાંડુસેન કુમારને રાજ્યમાં સ્થાપી, પછી આપની પાસે મુંડ થઈ યાવત્ પ્રવ્રજિત થઈશું - - હે દેવાનુપ્રિયો ! સુખ ઉપજે તેમ કરો. પછી પાંચે પાંડવોએ ઘેર આવીને દ્રૌપદીદેવીને બોલાવીને કહ્યું - અમે સ્થવિરો પાસે ધર્મ સાંભળી યાવત્ દીક્ષા લઈશું. હે દેવાનુપ્રિયા ! તું શું કરીશ ?

ત્યારે દ્રૌપદી દેવીએ પાંચે પાંડવોને કહ્યું - જે તમે સંસાર ભયથી ઉદ્ધિગ્ન થઈ દીક્ષા લો, તો મારે બીજા કોનું આલંબન યાવત્ થશે ? હું પણ સંસારના ભયથી ઉદ્ધિગ્ન છું, આપની સાથે દીક્ષા લઈશ. ત્યારે પાંચે પાંડવોએ પાંડુસેનનો અભિષેક કર્યો યાવત્ રાજા થયો યાવત્ રાજ્યને પ્રશાસિત કરતો વિચરવા લાગ્યો. ત્યારે પાંચે પાંડવો અને દ્રૌપદી દેવી, કોઈ દિવસે પાંડુસેન રાજાને પૂછે છે. ત્યારે પાંડુસેન રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી નિષ્ક્રમણ અભિષેક યાવત્ ઉપસ્થાપિત કર્યા. સહસ્રપુરુષવાહિની શિબિકા લાવ્યા, યાવત્ બેસીને સ્થવિરો પાસે આવ્યા. યાવત્ શ્રમણો થયા. ચૌદ પૂર્વો ભણ્યા. ઘણાં વર્ષો છઠ્ઠ, અઠ્ઠમાદિતપ કરી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે.

[૧૮૧] ત્યારપછી દ્રૌપદી દેવી શિબિકામાં બેઠા યાવત્ દીક્ષા લઈ, સુવ્રતા આર્યાની શિષ્યારૂપે સોંપ્યા. અગિયાર અંગ ભણ્યા. ઘણાં વર્ષો છઠ્ઠ-અઠ્ઠમ-ચાર ઉપવાસાદિ યાવત્ વિચરવા લાગી.

[૧૮૨] ત્યારપછી સ્થવિર ભગવંતો કોઈ દિવસે પાંડુમથુરાનગરીથી સહસ્રાશ્રવન ઉદ્યાનથી નીકળ્યા. બાહ્ય જનપદવિહારે વિહરવા લાગ્યા. તે

કાળે, તે સમયે અરહંત અરિષ્ટનેમિ સૌરાષ્ટ્ર જનપદમાં પધાર્યા. પછી સૌરાષ્ટ્ર જનપદમાં સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે. ત્યારે ઘણાં લોકો પરસ્પર આમ કહેતા હતા - દેવાનુપ્રિયો ! અરહંત અરિષ્ટનેમિ સૌરાષ્ટ્ર જનપદમાં યાવત્ વિચરે છે.

ત્યારે યુધિષ્ઠિર આદિ પાંચે અણગારો, ઘણાં લોકો પાસે આ વાત સાંભળીને પરસ્પર બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો ! અરહંત અરિષ્ટનેમિ પૂર્વાનુપૂર્વો યાવત્ વિચરે છે, તો આપણે માટે ઉચિત છે કે સ્થવિરોને પૂછીને અરહંત અરિષ્ટનેમિના વંદનાર્થે જઈએ. એકબીજાએ આ વાતને સ્વીકારી. પછી સ્થવિર ભગવંતો પાસે આવીને, સ્થવિરોને વંદન, નમસ્કાર કર્યા. કરીને કહ્યું - આપની અનુજ્ઞા મેળવીને અમે અરહંત અરિષ્ટનેમિના વંદનાર્થે યાવત્ જવા ઈચ્છીએ છીએ. - - "યથાસુખં".

ત્યારપછી યુધિષ્ઠિર આદિ પાંચે અણગારો, સ્થવિરોની આજ્ઞા પામીને, સ્થવિર ભગવંતોને વાંદી-નમીને. ત્યાંથી નીકળ્યા. નિરંતર માસદ્વમણ તપોકર્મ વડે ગ્રામાનુગ્રામ જતાં યાવત્ હસ્તિ કલ્પ નગરે આવ્યા. તેની બહાર સહસ્રાશ્રવન ઉદ્યાનમાં યાવત્ વિચરે છે. ત્યારે યુધિષ્ઠિર સિવાયના ચાર અણગારે માસદ્વમણના પારણે પહેલાં પ્રહરે સ્વાધ્યાય કર્યો, બીજામાં ઈત્યાદિ ગૌતમસ્વામીવત્ જણવું. વિશેષ એ કે યુધિષ્ઠિરને પૂછીને યાવત્ ભિક્ષાર્થે અટન કરતાં ઘણાં લોકો પાસે સાંભળ્યું કે - અરહંત અરિષ્ટનેમિ ઉજ્જયંત પર્વતના શિખરે નિર્જલ માસિક ભક્તથી પૃથ્વિ સાધુઓ સાથે નિર્વાણ પામ્યા યાવત્ સર્વ દુઃખથી મુક્ત થયા. ત્યારે તે ચારે અણગારો ઘણાં લોકો પાસે આ વૃત્તાંત સાંભળી હસ્તિકલ્પથી નીકળીને સહસ્રાશ્રવનમાં યુધિષ્ઠિર અણગાર પાસે આવ્યા. ભોજન-પાનની પ્રત્યુપેક્ષા કરી, ગમનાગમન પ્રતિક્રમણ કર્યું, ઓષણ-અનેષણની આલોચના કરી, ભોજન-પાન દેખાડ્યા.

ત્યારપછી કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! યાવત્ ભગવંત નિર્વાણ પામ્યા. આપણે માટે ઉચિત છે કે - આ પૂર્વગૃહિત ભોજન-પાન પરઠવીને ધીમે ધીમે શત્રુંજય પર્વત ચઢીને, સંલેખના-ઝોષણા કરીને, કાળની અપેક્ષા ન કરતાં વિચરીએ, એમ કહી, એકબીજાની આ વાત સ્વીકારી. પછી પૂર્વગૃહિત ભોજન-પાનને એકાંતમાં પરઠવ્યા. પછી શત્રુંજય પર્વતે આવ્યા. આવીને શત્રુંજય પર્વત ચઢ્યા યાવત્ કાળની અપેક્ષા ન કરતા વિચરવા લાગ્યા. ત્યારપછી યુધિષ્ઠિર આદિ પાંચે અણગારો સામાયિક આદિ ચૌદ પૂર્વો ભણ્યા, ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળી, દ્વિમાસિકી સંલેખના વડે આત્માને ઝોષિત કરીને, જે પ્રયોજન માટે નગ્નતાને ધારણ કરેલ યાવત્ તે પ્રયોજનને આરાધ્યું, પછી અનંત યાવત્ શ્રેષ્ઠ કેવલજ્ઞાન-દર્શન ઉત્પન્ન થયું યાવત્ સિદ્ધ થયા.

[૧૮૩] ત્યારપછી તે આર્યા દ્રૌપદી, આર્યા સુવ્રતા પાસે સામાયિકાદિ

અગિયાર અંગો ભણ્યા. ભણીને ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પચાવિ પાળી, સંલેખના કરી, આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરી, કાળમાસે કાળ કરી બ્રહ્મલોકે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં કેટલાંક દેવોની દશ સાગરોપમ સ્થિતિ છે, ત્યાં દ્રૌપદી દેવની દશ સાગરોપમ સ્થિતિ થઈ. ભગવન્ ! તે દ્રુપદ દેવ ત્યાંથી યાવત્ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં યાવત્ અંત કરશે.

હે જંબૂ ! શ્રમણ સોળમાંનો આ અર્થ કહ્યો, તે કહું છું.

● વિવેચન-૧૭૭ થી ૧૮૩ :-

નૂમ - ગોપવે છે. શ્રાંત - ખિન્ન, તાંત-તરકાંડ કાંધાવાન્ થયો, પરિતાંત-સર્વથા ખિન્ન અથવા આ શબ્દો એકાર્થક છે. વેયાલીય-વેલાતર, સમુદ્ર કિનારે. અહીં સૂત્રમાં ઉપનય દેખતો નથી. તે આ રીતે કહેવો-ઘણો પણ તપ, નિદાનદોષ વડે દૂષિત થતાં, દ્રૌપદીના સુકુમાલિકાના જન્મ માફક કરાતાં મોક્ષ માટે ન થાય. અમનોજા અને અભક્તિથી પાત્રમાં કરેલ દાન, અનર્થને માટે થાય છે, જેમ દ્રૌપદીને નાગશ્રીના ભવમાં કડવા તુંબડાનું દાન અનર્થને માટે થયું.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૬-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

ॐ અધ્યયન-૧૭-“અશ્વ” ॐ

— X — X — X — X —

૦ હવે સત્તરમાંની વ્યાખ્યા. તેનો પૂર્વ સાથે આ સંબંધ છે. અનંતર અધ્યયનમાં નિદાન કે કુત્સિતદાનથી અનર્થ કહ્યો. અહીં તે અનિન્દ્રિય-અનિચંચિત વડે તે કહે છે.

● સૂત્ર-૧૮૪ થી ૧૮૬ :-

[૧૮૪] ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે યાવત્ સોળમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો સત્તરમાંનો શો અર્થ કહ્યો ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે હસ્તિશીર્ષ નગર હતું. વર્ષન. ત્યાં કનકકેતુ રાજા હતો. તે હસ્તિશીર્ષ નગરમાં ઘણાં સાંચાત્રિક નૌવણિક રહેતા હતા. તેઓ આદ્ય યાવત્ ઘણાં લોકોથી અપરિભૂત હતા. એક વખત કોઈ સમયે તે સાંચાત્રિક નૌકાવણિક પરસ્પર મળ્યા. અર્હણકની માફક યાવત્ લવણસમુદ્રમાં અનેક શત યોજન ગયા. તે સમયે તેમને યાવત્ માર્કંદીપુત્રોની માફક ઘણાં સેંકડો ઉત્પાત્ થયા. યાવત્ ત્યાં તોફાની વાયુ ઉત્પન્ન થયો. ત્યારે તે નાવ, તે તોફાની વાયુથી વારંવાર કાંપવા લાગી, ચલાયમાન થવા લાગી, ક્ષુબ્ધ થવા લાગી, ત્યાંજ ભમવા લાગી.

ત્યારે તે નિયામિક નષ્ટમતિક, નષ્ટશ્રુતિક, નષ્ટ સંજ્ઞા, દિશા વિમૂઢ થઈ ગયા. તેઓ જાણતા ન હતા કે કયા દેશ, કઈ દિશા-વિદિશામાં પોતવહન ચાલી રહ્યું છે ? એમ તેઓ અપહત મન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ ગયો. ત્યારે તે ઘણાં કુક્ષિધાર, કર્ણધાર, ગન્ધિલ્લક, સાંચાત્રિક નૌવણિક, નિયામિક પાસે આવ્યા. આવીને કહ્યું — હે દેવાનુપ્રિય ! તું અપહત મનસંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન થયેલ છો ? ત્યારે નિયામિકે તેમને કહ્યું —

હે દેવાનુપ્રિયો ! હું નષ્ટમતિક યાવત્ આ વહાણ ક્યાં જઈ રહ્યું છે ? તેથી હું અપહત મન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતાતુર થયો છું. ત્યારે તે કર્ણધાર, તે નિયામિકની પાસે આ અર્થ સાંભળી, સમજીને ડર્યાં પછી સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, ઘણાં ઈન્દ્ર, સ્કંદ આદિ જેમ મલ્લિજ્ઞાતમાં કહ્યું, તેમ યાવત્ માનતા માનતા-માનતા ઉભા રહ્યા. ત્યારપછી નિયામિકને મુહૂર્તાન્તરમાં લબ્ધમતિ આદિ થતા દિશાનું જ્ઞાન થઈ ગયું. ત્યારે નિયામિકે તે ઘણાં કુક્ષિધાર આદિને એમ કહ્યું — હે દેવાનુપ્રિયો ! હું લબ્ધમતિક યાવત્ અમૂઢ દિશાભાક્ થયો છું. આપણે કાલિકદ્વીપ પાસે પહોંચ્યા છીએ. આ કાલિકદ્વીપ દેખાય છે. ત્યારે તે કુક્ષિધાર આદિ, નિયામિક પાસે આ વાત સાંભળીને હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈને, પ્રદક્ષિણાનુકૂલ વાયુથી કાલિકદ્વીપે પહોંચ્યા. પોતવહને લંગર નાંખ્યું. નાની નાવો દ્વારા કાલિકદ્વીપે ઉતર્યા.

ત્યાં ઘણી હિરણ્ય, સુવર્ણ, રત્ન, વજ્રની ખાણો અને ત્યાં ઘણાં અશ્વો જોયા. તે કેવા હતા ? નીલવર્ણી શ્રોણિસૂત્રક, ઉત્તમ જાતિના હતા.

તે અશ્વોએ, તે વણિકોને જોયા. તેમની ગંધ સુંઘી, સુંઘીને ભયભીત થયા, મસ્ત-ઉદ્વિગ્ન-ઉદ્વિગ્નમના થયા. પછી ઘણાં યોજન દૂર ચાલ્યા ગયા. ત્યાં તેમને પ્રચુર ગોચર, પ્રચુર તૃણ-પાણી પ્રાપ્ત થતાં, તેઓ નિર્ભય, નિરુદ્વિગ્ન થઈ સુખે સુખે વિચરવા લાગ્યા. ત્યારે સાંચાત્રિક નૌવણિકે પરસ્પર કહ્યું - આપણે આ અશ્વોનું શું પ્રયોજન છે ? આ ઘણી હિરણ્ય-સુવર્ણ-રત્ન-વજની ખાણો છે, આપણે ઉચિત છે કે હિરણ્યાદિથી પોતવહન ભરી લઈએ, એમ વિચારી એકબીજાની આ વાત સ્વીકારીને હિરણ્ય, સુવર્ણ, રત્ન, વજ, તૃણ, અન્ન, કાષ્ઠ, પાણીથી પોત-વહન ભર્યાં. ભરીને પ્રદક્ષિણાનુકૂલ વાયુથી ગંભીર પોતવહનપટ્ટને આવ્યા. પોતવહન લાંગર્યાં. ગાડા-ગાડી સજ્જ કર્યાં. તે હિરણ્ય ચાવત્ વજને નાની નાવો દ્વારા સંચાર કર્યાં. કરીને ગાડાં-ગાડી જોડ્યાં. જોડીને હસ્તિશીર્ષ નગરે આવ્યાં. પછી ત્યાં બહારના અગ્રોધાનમાં સાર્થનિવેશ કર્યો. ગાડાં-ગાડી છોડ્યાં. મહાર્થ ચાવત્ પ્રાપ્ત ગ્રહણ કર્યાં, કરીને હસ્તિશીર્ષ નગરમાં પ્રવેશ્યાં. કનકકેતુ રાજા પાસે આવ્યાં. ચાવત્ પ્રાપ્ત ધર્યું. રાજાએ તેમની ભેટ ચાવત્ સ્વીકારી.

[૧૮૫] તે સાંચાત્રિક નૌકાવણિકોને કહ્યું - દેવાનુપિયો ! તમે ગામ, આકર ચાવત્ જાઓ છો તથા લવણસમુદ્રને વારંવાર પોતવહન વડે અવગાહો છો. તો તમે કયાંય કોઈ આશ્ચર્ય પૂર્વે જોયું ? ત્યારે સાંચાત્રિક નૌવણિકોએ કહ્યું - હે દેવાનુપિય ! અમે આ જ હસ્તિશીર્ષ નગરમાં વસીએ છીએ, ચાવત્ કાલિકદ્વીપ સમીપે પહોંચ્યાં. ત્યાં ઘણી હિરણ્યની ખાણો ચાવત્ ઘણાં અશ્વો છે. તે અશ્વો નીલવર્ણાં ચાવત્ અનેક યોજન ચાલ્યા ગયા. તો હે સ્વામી ! અમે કાલિકદ્વીપે તે આશ્ચર્યરૂપ અશ્વો પૂર્વે જોયા.

ત્યારે તે કનકકેતુએ તે સાંચાત્રિક પાસે આ વાત સાંભળી, તેમને કહ્યું - દેવાનુપિયો ! મારા કૌટુંબિક પુરુષો સાથે કાલિકદ્વીપ જાઓ, તે અશ્વોને લઈ આવો. ત્યારે તે સાંચાત્રિકોએ કનકકેતુને કહ્યું - હે સ્વામી ! એમ થાઓ. આજ્ઞાવચનને વિનયપૂર્વક સ્વીકાર્યાં. ત્યારપછી રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપિયો ! સાંચાત્રિકો સાથે તમે કાલિકદ્વીપ જાઓ, મારા માટે અશ્વો લાવો. તેમણે પણ આજ્ઞા સ્વીકારી.

ત્યારપછી તે કૌટુંબિક પુરુષોએ ગાડાં-ગાડી સજ્જ કર્યાં. તેમાં ઘણી વીણા, વલ્લકી, બ્રામરી, કચ્છબી, ભંબા, ઘડ્બ્રામરી, વિચિત્રવીણા અને બીજાં ઘણાં શ્રોત્રેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોને ગાડાં-ગાડીમાં ભર્યાં. ભરીને ઘણાં કૃષ્ણ ચાવત્ શુકલવર્ણી કાષ્ઠકર્માદિ, ગ્રથિમાદિ ચાવત્ સંઘાતિમો અને બીજાં ઘણાં ચક્ષુરિન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોને ગાડાં-ગાડીમાં ભર્યાં. પછી ઘણાં કોષ્ઠપુટ, કેતકીપુટ ચાવત્ બીજા પણ ઘણાં દ્વાલેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યો ગાડાં-ગાડીમાં ભર્યાં. ભરીને ખાંડ, ગોળ, સાકર, મત્સ્યંડિકા, પુષ્પોત્તર, પદ્મોત્તર, બીજાં પણ જિહ્વેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોને ભર્યાં.

ત્યારપછી કોતવક, કંબલ, પ્રાવરણ, નવત્વક્, મલય, મસૂર, શિલાપટ્ટક

ચાવત્ હંસગર્ભ અને બીજાં પણ સ્પર્શનેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોને ચાવત્ ભરીને ગાડાં-ગાડી જોડ્યાં. જોડીને ગંભીર પોત પટ્ટણે આવ્યાં. આવીને ગાડાં-ગાડી છોડ્યાં. પોતવહન સજ્જ કર્યાં. તે ઉત્કૃષ્ટ શબ્દ-સ્પર્શ-રૂપ-રસ-ગંધ દ્રવ્ય, કાષ્ઠ, તૃણ, પાણી, ચોખા, લોટ, ગોરસ ચાવત્ બીજાં પણ ઘણાં પોતવહન પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોથી પોતવહન ભર્યાં.

ત્યારપછી દક્ષિણ અનુકૂળ વાયુથી કાલિકદ્વીપે આવ્યાં. આવીને પોતવહન લાંગર્યાં. પછી તે ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિયુક્ત દ્રવ્યોને નાની નાવમાં લઈને કાલિકદ્વીપે ઉતાર્યાં. પછી તે ઘોડાઓ જ્યાં બેસતા, સુતા, ઉભતા કે આળોટતા હતા, ત્યાં-ત્યાં તે કૌટુંબિક પુરુષોએ તે વીણા ચાવત્ વિચિત્ર વીણા અને બીજાં ઘણાં શ્રોત્રેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યો વગાડતાં રહ્યા અને તેની ચારે તરફ જાળ બીણાવી, નિશ્ચલ-નિષ્પંદ-મૌન થઈ બેઠાં.

જ્યાં-જ્યાં તે અશ્વો બેસતાં ચાવત્ આળોટતા હતા, ત્યાં-ત્યાં તેઓએ ઘણાં કૃષ્ણાદિ કાષ્ઠ કર્મો ચાવત્ સંઘાતિમ તથા બીજા ઘણાં ચક્ષુરિન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યો રાખી, આસપાસ જાળ બીણાવી, ઈત્યાદિ.

જ્યાં-જ્યાં તે અશ્વો બેસતાં ત્યાં-ત્યાં ઘણાં કોષ્ઠપુર આદિ અને બીજા દ્વાલેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોના પુંજ અને નિકટ કર્યાં. કરીને આસપાસ જાળ બિણાવી ચાવત્ રહ્યા. - - જ્યાં - જ્યાં તે અશ્વો બેસતાં ત્યાં-ત્યાં ગોળ ચાવત્ બીજાં ઘણાં જિહ્વેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યોના પુંજ અને નિકટ કર્યાં, કરીને ખાંડાં ખોદ્યાં, તેમાં ગોળ-ખાંડ-પારનું પાણી અને બીજાં પણ ઘણાં પાણી, તે ખાંડામાં ભર્યાં. ભરીને તેની આસપાસ જાળ બિણાવી ચાવત્ મૌન થઈને રહ્યાં. જ્યાં-જ્યાં તે અશ્વો બેસતાં હતા, ત્યાં-ત્યાં ઘણાં કોચવક ચાવત્ શિલાપટ્ટક અને બીજા સ્પર્શનેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય આસ્તરણ-પ્રત્યાસ્તરણ બિણાવીને ચાવત્ રહ્યાં.

ત્યારે અશ્વો આ ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિ હતા ત્યાં આવ્યાં. તેમાં કેટલાંક અશ્વો આ અપૂર્વ શબ્દ-સ્પર્શ-રસ-રૂપ-ગંધ છે એમ વિચારી, તે ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિમાં મૂર્છિત આદિ ન થયા, તે ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિને દૂરથી જ છોડી, ચાલ્યા ગયા. તે ત્યાંથી જઈને પ્રચુર ગોચર, તૃણ-પાણી પામી નિર્ભય, નિરુદ્વિગ્ન થઈ સુખે સુખે વિચરવા લાગ્યા. - - હે આચુષ્યમાન્ શ્રમણો ! આ પ્રમાણે આપણાં જે નિર્ગન્થ-નિર્ગન્થી શબ્દાદિમાં આસક્ત થતા નથી, તેઓ આ લોકમાં ઘણાં શ્રમણ આદિ વડે અર્ચનીય ચાવત્ પાર પામે છે.

[૧૮૬] તે અશ્વોમાં કેટલાક તે ઉત્કૃષ્ટ શબ્દ-સ્પર્શ-રસ-રૂપ-ગંધ પાસે આવ્યાં. તે ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિમાં મૂર્છિત ચાવત્ આસક્ત થઈ, આસેવન કરવા પ્રવૃત્ત થયા. ત્યારે તે અશ્વો આ ઉત્કૃષ્ટ શબ્દાદિને સેવતા તે ઘણાં કૂટ-પાશ-ગલથી બંધાયા. ત્યારે તે કૌટુંબિકોએ તે અશ્વોને પકડી લીધાં. નાની નાવમાં સંચારિત કર્યાં. તૃણ-કાષ્ઠ ચાવત્ ભર્યાં. ત્યારપછી સાંચાત્રિકોએ દક્ષિણાનુકૂલ વાયુથી ગંભીર પોતપટ્ટને આવ્યાં. પોતવહન લાંગર્યાં. અશ્વોને

ઉતાર્યા. પછી હસ્તિશીર્ષ નગરે કનકકેતુ રાજા પાસે આવ્યા. આવીને બે હાથ જોડી યાવત્ વધાવીને અશ્વો આપ્યા.

ત્યારપછી કનકકેતુએ તે સાંચાત્રિક નૌવણિકોને શુલ્ક રહિત કર્યા. પછી સત્કારી, સન્માનીને વિદાય આપી. પછી તે કનકકેતુએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા. સત્કારી-સન્માની યાવત્ વિદાય આપી.

ત્યારપછી કનકકેતુએ અશ્વમર્દકોને બોલાવ્યા, બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુષિયો! તમે મારા અશ્વોને વિનિત કરો. ત્યારે અશ્વમર્દકોએ 'તહતિ' કહી આજ્ઞા સ્વીકારી. તેઓએ તે અશ્વોને ઘણાં મુખ-કર્ણ-નાક-વાળ-પુર-કડગ-ખલિણ બંધનો વડે તથા અહિલાણ-પડિયાણ-અંકલ વડે, વેલ-ચિત-લતા-કશ-છિવ પ્રહાર વડે વિનિત કર્યા. કરીને કનકકેતુ રાજા પાસે લાવ્યા. ત્યારે કનકકેતુએ તેમને સત્કારી યાવત્ વિદાય કર્યા. ત્યારે તે અશ્વો ઘણાં મુખબંધન યાવત્ છિવ પ્રહાર વડે, ઘણાં શારીરિક અને માનસિક દુઃખોને પામ્યા. - - હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો! આ પ્રમાણે આપણાં જે સાધુ-સાધ્વી દીક્ષા લઈને ઈષ્ટ શબ્દાદિમાં સકત, રક્ત, ગૃહ, મુગ્ધ, આસકત થાય છે, તે આ લોકમાં ઘણાં શ્રમણ યાવત્ શ્રાવિકા ડે હેલણા પામી યાવત્ સંસારમાં ભટકશે.

● વિવેચન-૧૮૪ થી ૧૮૬ :-

બધું સુગમ છે. વિશેષ એ કે - ચક્ષુર્જાનના વિષયમાં અનિશ્ચાયકપણાંથી નદ્વમત્તિક. નિર્ચામિક શારત્રથી દિશાદિ વિવેચન કરણમાં અશકતત્વથી નષ્ટશ્રુતિક. મનથી ભ્રાંતત્વથી નષ્ટસંજ્ઞ. મૂટ દિગ્ભાગ-જેને દિશાનો વિભાગ અનિશ્ચિત છે તે. કુક્ષિધાર આદિ ચાન સંબંધી વિશેષ નિયોજેલ (કર્મકર). આકર-ખાણ, તેની ઉત્પત્તિ ભૂમિ.

અશ્વ-ઘોડા, કેવા ? આઈણ-જાતિવંત, વેટ-વેષ્ટક. અશ્વો આવા હતા - કોઈ-કોઈ નીલવર્ણની રેખા સમાન. શ્રોણિસુતક-બાળકોની કમરમાં બાંધવાના કાળા દોરા સમાન, કપિલ-પક્ષી વિશેષ સહ જે માર્જર-બીલાડો, પાદ કુર્કુટ, કાચા કપાસના ફળ સમાન શ્યામવર્ણી. કોઈ ઘઉં અને પાટલપુષ્પ સમાન ગૌરવર્ણવાળા, કોઈ વિદ્રુમ સમાન અથવા તાજી કુંપણ સમાન લાલવર્ણવાળા, કોઈ ઘૂંચવર્ણવાળા હતા. કેફ - કેટલાંક, બધાં નહીં. અહીં હરીતથી આરંભી, કલ્પિત અર્ધરૂપક છે.

કોઈ તાલવૃક્ષના પાન સમાન, કોઈ મદિરા વર્ણવાળા હતા. કોઈ શાલિ જેવા શ્વેતવર્ણા હતા. કોઈ ભસ્મવર્ણા અથવા "ભાષ"-પક્ષી વિશેષ વર્ણા હતા. કોઈ કાલાંતર પ્રાપ્ત તલમાં રહેલ કીડા જેવા વર્ણવાળા, કોઈ ઉદ્યોતવાળા સિંધ રત્ન જેવા વર્ણવાળા. કોઈ ધવલ શ્વેત પગવાળા, કોઈ ઘોડા કનકપૃષ્ઠ-સોનેરી પીઠવાળા હતા.

કોઈ ચક્રવાક પક્ષીની પીઠ જેવા વર્ણવાળા, કોઈ સારસ અને હંસ જેવા વર્ણવાળા, કોઈ મેઘવર્ણા, કોઈ તાલવૃક્ષના પત્ર સમાન વર્ણવાળા અને કોઈ અનેક રંગવાળા હતા. આ રૂપક છે. - - કોઈ સંધ્યાના અનુરાગ સમાન વર્ણવાળા, કોઈ પોપટની ચાંચ તથા ચણોઠીના અર્ધ ભાગ સમાન લાલ હતા.

કોઈ એલા-પાટલ અથવા એલા અને પાટલ જેવા રંગવાળા હતા. કોઈ પ્રિયંગુલતા અને ભેંસના શીંગડા સમાન શ્યામ હતા.

કોઈ-કોઈ અશ્વોના એક વર્ણનો નિર્દેશ થઈ શકે તેમ ન હતો. જેમ કોઈ શ્યામાક, કાસીસ-લાલદ્રવ્ય, લાલ અને પીળા અર્થાત્ શબલ હતા. તે અશ્વો વિશુદ્ધ હતા. આકીર્ણ-જવાદિ ગુણયુક્ત જાતિકુળવાળા હતા. તથા વિનિત, પરસ્પર અસહનશીલતા રહિત અથવા નિર્મસકા હતા. અશ્વો મધ્યે શ્રેષ્ઠ-પ્રધાન. યથોપદિષ્ટ-પ્રશિક્ષણ ક્રમ અનુસાર ગમન કરતા હતા. અશ્વમનક પુરુષે શિક્ષાકરણ સમાન વિનિત તથા ખાડાને ઓળંગવામાં, કૂદવામાં, વેગથી દોડતા, ગતિવિષય ચતુરતાવાળા, મલ્લની જેમ રંગભૂમિમાં ગતિવિશેષ, તે ઘોડાઓ માત્ર શરીરથી જ નહીં. પણ મનથી પણ, તે ઘોડા ઉછળી રહ્યા હતા (સાંચાત્રિકોએ) માત્ર એક જ નહીં, પણ સેંકડો ઘોડા જોયા. આ વર્ણનનો ભાવાર્થ બહુશ્રુત બોધ્ય છે.

પઉર ગોચર-પ્રચુર ચરણ ક્ષેત્ર, વીણા-તંત્રી સંખ્યાદિકૃત્ વિશેષ, બંબા-ટક્કા, કોટ્કપુડ-વાસ વિશેષ, અહીં યાવત્ શબ્દથી તમાલપત્રાદિ પુટ, ત્વક્પુટ-પત્રાદિયુક્ત તદ્ ભાજન, તગરપુટ-એલાપુટ-હિરિનેર પુટ-ચંદનપુટ-કુંકુમપુટ-ઓસીરપુટ-ચંપકપુટ-મરુતકપુટ-દમનકપુટ-જાતિપુટ-જૂહિકાપુટ-મલ્લિકાપુટ-નોમાલિકાપુટ-વાસંતિકાપુટ ઇત્યાદિ. પુષ્પજાતિ પ્રાયઃ જે કે ઘણાં દિવસ ન રહે, તો પણ ઉપાયથી કેટલાંક દિવસ રહી શકે. તે શુષ્ક થાય પછી પણ સર્વથા સુગંધનો અભાવ ન થાય, તેથી તેનું ગ્રહણ અહીં અદુષ્ટ છે.

ઘણી ખાંડ આદિમાં પુષ્પોત્તર, પત્રોત્તર એ શર્કરાનો જ ભેદ છે. - X - પ્રાવાર-પ્રાવરણ વિશેષ, નવતાનિ-જિન, મલય, મસૂરક આસન વિશેષ અથવા મલયાનિ-મલયદેશેત્પન્ન વસ્ત્ર વિશેષ, પાઠાંતરથી મશક-વસ્ત્ર વિશેષ. શિલાપટ્ટ-મસૂરશિલા. - X - X - X -

હવે ઈન્દ્રિય અસંવૃત્તના સ્વરૂપના ઈન્દ્રિય અસંવર દોષ ગાથા.

● સૂત્ર-૧૮૭ થી ૨૦૭ :-

[૧૮૭] કલ, સિમિત, મધુર તંત્રી, તલ, તાલ, વાંસ, કકુદ, રમ્ય, શબ્દોમાં અનુરક્ત થઈ, શ્રોત્રેન્દ્રિયવશાત્ પ્રાણી આનંદ માને છે.

[૧૮૮] શ્રોત્રેન્દ્રિયની દુર્દાન્તતાથી આટલા દોષો થાય છે - જેમ પારધિના પીંજરામાં રહેલ તિતર, શબ્દને ન સહેતા વધ-બંધન પામે છે.

[૧૮૯] ચક્ષુરિન્દ્રિય વશવર્તી, રૂપોમાં અનુરક્ત, સ્ત્રીઓના સ્તન, જઘન, વદન, પગ, નેત્ર તથા ગર્વિષ્ સ્ત્રીની વિલાસયુક્ત ગતિમાં રમે છે.

[૧૯૦] ચક્ષુરિન્દ્રિયની દુર્દાન્તતાથી આટલો દોષ છે - બુદ્ધિહીન પતંગીયુ જલતી એવી આગમાં પડે છે.

[૧૯૧] ઘ્રાણેન્દ્રિય વશવર્તી, ગંધમાં અનુરક્ત પ્રાણી શ્રેષ્ઠ અગર, ઘૂપ, ઋતુસંબંધી માલ્ય, અનુલેપન વિધિમાં રમણ કરે છે.

[૧૯૨] ઘ્રાણેન્દ્રિયની દુર્દાન્તતાથી આટલા દોષ છે - ઔષધિ ગંધથી સર્પ પોતાના બિલથી બહાર નીકળી [કષ્ટ પામે છે.]

[૧૯૩] જિહ્વેન્દ્રિય વશવર્તી, રસાસ્વાદ આસક્ત પ્રાણી તિક્ત-કટુક-કસાયી-અમ્લ-મધુર ઘણાં ખાધ-પેધ-લેહ્યામાં રમે છે.

[૧૯૪] જિહ્વેન્દ્રિય-દુર્દાન્તને આટલા દોષ થાય છે - ગલમાં લગ્ન થઈને પાણીની બહાર ખેંચાયેલ મત્સ્ય, સ્થળે જઈ તરફડે છે.

[૧૯૫] સ્પર્શનેન્દ્રિયવશવર્તી, સ્પર્શમાં રક્ત પ્રાણી ઋતુમાં સેવ્ય સુખોત્પાદક વૈભવસહિત, હૃદય અને મનને સુખદમાં રમે છે.

[૧૯૬] સ્પર્શનેન્દ્રિય દુર્દાન્તના આટલા દોષો થાય છે - લોટાનો તીક્ષ્ણ અંકુશ હાથીના મસ્તકને પીડા પહોંચાડે છે.

[૧૯૭] કલ, સિમિત, મધુર તંત્રી-તલતાલ-વાંસ આદિના શ્રેષ્ઠ અને મનોહર વાદ્યોના શબ્દોમાં આસક્ત ન થતો વશાર્તમરણે ન મરે.

[૧૯૮] સ્ત્રીઓના સ્તન, જઘન, વદન, હાથ, પગ, નયન, ગર્વીય વિલાસી ગતિ આદિ રૂપોમાં અનાસક્ત, વશાર્ત મરણે ન મરે.

[૧૯૯] શ્રેષ્ઠ-પ્રવર અગરુ, ઘૂપ, ઋતુકમાલ્ય-અનુલેપન વિધિ આદિ ગંધમાં ગૃહ્ય ન થનાર વશાર્ત મરણે ન મરે.

[૨૦૦] તિક્ત, કટુક, કષાય, અમ્લ, મધુર ખાધ-પેય-લેહ્ય પદાર્થોના આસ્વાદમાં ગૃહ્ય ન થનાર વશાર્ત મરણે ન મરે.

[૨૦૧] ઋતુભજ્યમાન સુખોમાં, વૈભવ સહિત, હૃદય-મનને આનંદદાયી સ્પર્શોમાં ગૃહ્ય ન થનાર, વશાર્તમરણે મરતા નથી.

[૨૦૨] સાધુએ ભદ્ર, શ્રોત્રના વિષય શબ્દો પામીને તુષ્ટ કે અભદ્ર શબ્દ સાંભળીને રુષ્ટ થવું ન જોઈએ.

[૨૦૩] ભદ્રક કે પાપક યજ્ઞવિષયક રૂપ પામીને સાધુએ કદી તુષ્ટ કે રુષ્ટ થવું ન જોઈએ.

[૨૦૪] ભદ્રક કે પાપક દ્વારાવિષયક ગંધ પામીને સાધુએ ક્યારેય તુષ્ટ કે રુષ્ટ થવું ન જોઈએ.

[૨૦૫,૨૦૬] ભદ્રક કે પાપક જિહ્વેન્દ્રિય અને સ્પર્શનેન્દ્રિયના વિષયક રસ અને સ્પર્શ પામીને સાધુએ કદાપી તુષ્ટ કે રુષ્ટ ન થવું.

[૨૦૭] હે જંબૂ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીર યાવત્ સિદ્ધિને પ્રાપ્તે સત્તરમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તે હું કહું છું.

● વિવેચન-૧૮૭ થી ૨૦૭ :-

કલરિભિયં કલ-અત્યંત શ્રવણહૃદયહર અલ્પકત ધ્વનિરૂપ અથવા કલાવંત-પરિણામવાળા. રિમિત-સ્વર ઘોલના, મધુર-શ્રવણ સુખકર. તંત્રી-વીણા, તલતાલ-હસ્તતાલ અથવા તલ-હાથ, તાલ-કાંસિકા, વંશ-વેણુ - X - શબ્દના કારણે તે કકુદ-પ્રધાન, સ્વરૂપથી અભિરામ-મનોહર. સ્મૃતિ-રતિ પામે છે.

સદ્-મનોહરધ્વનિ, રમ્યમાન-રાગવાળા, વશ-બળ, ઋતા-પીડિત. તે કારણે શ્રોત્રેન્દ્રિય વશ થઈ રમે છે. શ્રોત્રેન્દ્રિય સ્વરૂપ કહ્યું.

સોઈંદિયં શીકારી પુરુષ સંબંધી પાંજરામાં રહેલ તિતિરને દ્વિપિકા કહે છે.

- X - વધ-મરણ, બંધ-પાંજરાનું બંધન, પામે છે.

સ્તન આદિમાં તથા સૌભાગ્યમાનવતી સ્ત્રીની સવિકાર ગતિમાં. - X - X - અગરુ-કૃષ્ણાગરુ, પ્રવરધૂપ-ગંધયુક્તિ ઉપદેશ રચિત ઘૂપ વિશેષ. ઉચ્ચ - ઋતુસંબંધી, માલ્ય-જાત્યાદિ પુષ્પ, અનુલેપન - શ્રીખંડ, કુંકુમ આદિ, વિધય-આના પ્રકારો. - X - X -

તિક્ત-લીંમડા જેવું કડવું, કટુક-શૃંગબેરાદિ, કષાય-મગ આદિ, અમ્લ-છાસ આદિથી સંસ્કારેલ, મધુર-ખાંડ આદિ, ખાધ-કૂર મોદક, પેય-જલ-મધ-દુધ આદિ, લેહ્ય-મધુશિખરિણી આદિ, આસ્વાદ-રસ.

- X - ગલલગ્ગ-કંઠને વિધવાથી, ઉત્ક્રિપ્ત-પાણીમાંથી નીકળેલ. સ્ફૂરતિ-ફરકે છે, સ્થલ-ભૂતળ. વિરેલ્લિય-પ્રસારિત, ક્ષિપ્ત. - X - ઋતુ-હેમંતાદિ, ભજ્યમાન-સેવતા, સુખ-સુખકર, સવિભવ-સમૃદ્ધિયુક્ત, હિતક-પ્રકૃતિઅનુકૂળ - X - X - હવે ઈન્દ્રિયસંવરમાં ગુણો-

અહીં તંત્રી આદિ, શબ્દના કારણત્વથી શબ્દરૂપે જ કહ્યા છે. વશ-ઈન્દ્રિય પરતંત્રતાથી, ઋત-પીડિત અથવા વશ-વિષય પારતંત્ર્ય, ઋત-પ્રાપ્ત. મરણે-મરે છે. - X - X - ઈન્દ્રિયઆશ્રિત ઉપદેશ સરળ છે. વિશેષ એ કે :- ભદ્રક-મનોહર, પાપક-અમનોહર, તુષ્ટ-રાગવાળા, રુષ્ટ-રોષવાળા. આ રીતે પાંચે ગાથા કહેવી. હવે વિશેષ ઉપનયનો સાર કહે છે -

કાલિકદ્વીપ અનુપમ સૌખ્ય જેવો ધર્મ છે. અશ્વો જેવા સાધુ, વણિજ-અનુકુલકારી લોકો. જેમ શબ્દાદિમાં અગૃહ્ય અશ્વો, પાશબંધનને ન પામે, તેમ વિષયમાં અગૃહ્ય સાધુઓ કર્મથી ન બંધાય. જેમ અશ્વોનો સ્વચ્છંદ વિહાર તેમ અહીં શ્રેષ્ઠ મુનિને જરા-મરણ વર્જીને સંપ્રાપ્ત નિર્વાણ આનંદ. શબ્દાદિમાં ગૃહ્ય-બદ્ધ અશ્વો, તેમ વિષયરત, પરમ અસુખના કારણરૂપ કર્મબંધને પામે છે. જેમ કાલકદ્વીપથી લાવેલ, બીજે દુઃખને પામે છે. તેમ અહીં ધર્મથી પરિભ્રષ્ટ જીવો અધર્મ પામે છે. ઈત્યાદિ - X -

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૭-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૮-“સુંસુમા” 卐

— X — X — X — X —

૦ હવે અટારમું આરંભે છે. પૂર્વ સાથે આનો આ સંબંધ છે - પૂર્વમાં ઈન્દ્રિયવશવર્તી અને બીજાના અનર્થ-અર્થ કહ્યો. અહીં લોભવશવર્તી અને બીજાના અનર્થ અને અર્થને કહે છે.

● સૂત્ર-૨૦૮ થી ૨૧૦ :-

[૨૦૮] ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે સત્તરમાંનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો અટારમાં અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંભૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહે નામે નગર હતું. ત્યાં ધન્ય સાર્થવાહ, ભદ્રા તેની પત્ની હતી. તે ધન્ય સાર્થવાહના પુત્રો અને ભદ્રાના આત્મજો, પાંચ સાર્થવાહ પુત્રો થયા. તે આ - ધન, ધનપાલ, ધનદેવ, ધનગોપ, ધનરક્ષિત. તે ધન્ય સાર્થવાહની પુત્રી, ભદ્રાની આત્મજા અને પાંચ પુત્રો પછી જન્મેલી સુંસુમા, સુકુમાલ હાથ-પગવાળી પુત્રી હતી.

તે ધન્ય સાર્થવાહને ચિલાત નામે દાસપુત્ર હતો. તે પાંચે ઈન્દ્રિયો અને શરીરથી પરિપૂર્ણ હતો, માંસોપચિત હતો. બાળકોને રમાડવામાં કુશળ હતો. તે દાસચેટક સુંસુમા બાલિકાનો બાલગ્રાહક નિયત કરાયો. તે સુંસુમાને કમરમાં લઈને અને ઘણાં બાળક-બાલિકા, બચ્ચા-બચ્ચી, કુમાર-કુમારીઓની સાથે અભિરમણ કરતો-કરતો વિચરતો હતો.

ત્યારે તે ચિલાત દાસચેટક, તે ઘણાં બાળકો આદિમાં કેટલાંક કોડીઓ હરી લેતો, એ જ રીતે વર્તક, આડોલિકા, તેંદુસક, કપડાં, સાડોલ્લક હરી લેતો, કોઈના આભરણ-અલંકાર હરી લેતો, કોઈ પરત્વે આકોશ કરતો, એ પ્રમાણે હાંસી કરતો, ઠગતો, ભર્ત્સના-તર્જના કરતો, મારતો, ત્યારે ઘણાં બાળકો આદિ રડતાં યાવત્ માતા-પિતાને કહેતા.

ત્યારે તે ઘણાં બાળકો આદિના માતા-પિતા ધન્યસાર્થવાહ પાસે આવી, ધન્ય સાર્થવાહને ખેદથી-રુદનથી-ઉપાલંબથી, ખેદ કરતા-રડતા-ઉપાલંબ આપતા ધન્યને આ વાત જણાવી. ત્યારે ધન્યએ ચિલાતને આ વાત માટે વારંવાર અટકાવ્યો. પરંતુ ચિલાત અટક્યો નહીં. ત્યારે તે ચિલાત દાસચેટક ઘણાં બાળકો આદિમાંથી કેટલાંકની કોડીઓ હરી લેતો યાવત્ મારતો, ત્યારે ઘણાં બાળકો આદિએ રોતા-રોતા યાવત્ માતાપિતાને જણાવ્યું. ત્યારે તેઓએ કોષિત આદિ થઈને ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવીને ઘણાં ખેદચુક્ત વચનોથી યાવત્ આ વૃત્તાંત કહ્યો. ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે ઘણાં દારક આદિના માતા-પિતાની પાસે આ અર્થ સાંભળીને, કોષિત થઈ ચિલાત દાસચેટકને ઉંચા-નીચા આકોશ વચનથી, આકોશ કરી, તિરસ્કારી, ભર્ત્સના કરી, તર્જના કરી, તાડના વડે તાડના કરી, ઘેરથી કાઢી મૂક્યો.

[૨૦૯] ત્યારે તે ચિલાત દાસચેટક પોતાના ઘેરથી કાઢી મૂકાતા રાજગૃહનગરના શૃંગાટક યાવત્ માર્ગોમાં, દેવકુલમાં, સભામાં, પરબમાં,

જુગારીના અડામાં, વેશ્યાગૃહોમાં, પાનગૃહોમાં સુખે-સુખે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. ત્યારે તે ચિલાત દાસચેટકને કોઈ રોકનાર-અટકાવનાર ન રહેવાથી, સ્વચ્છંદમતિ, સ્વેચ્છાચારી, મધ-ચોરી-માંસ-જુગાર-વેશ્યા અને પરસ્ત્રીમાં આસક્ત થઈ ગયો.

તે રાજગૃહનગરથી થોડે દૂર દક્ષિણ-પૂર્વ દિશામાં સીંહગુફા નામે ચોરપલ્લી હતી. વિષમગિરિ કડગ કોડંબ સંનિવિષ્ટ, વાંસની ઝાડીના પ્રાકારથી ઘેરાયેલી, છિન્ન શૈલ-વિષમ પ્રપાતરૂપી પરિખાથી ટંકાયેલ, એક દ્વારવાળી, અનેકખંડી, જાણકાર લોકો જ નિર્ગમ-પ્રવેશ કરી શકે તેવી, અંદર પાણીથી ચુક્ત, આસપાસમાં પાણીથી દુર્લભ, ઘણી મોટી કૂપિત સેના પણ આવીને તેનું કંઈ બગાડી ન શકે તેવી તે ચોરપલ્લી હતી.

તે સીંહગુફા ચોરપલ્લીમાં વિજય નામે ચોર સેનાપતિ વસતો હતો. તે અધાર્મિક યાવત્ અધર્મકેતુ હતો. ઘણાં નગરોમાં તેનો યશ ફેલાયેલો હતો. તે શૂર, દંટપ્રહારી, સાહસિક, શબ્દવેધી હતો. તે ત્યાં સીંહગુફા ચોરપલ્લીમાં ૫૦૦ ચોરોનું આધિપત્યાદિ કરતો રહ્યો હતો.

તે ચોર સેનાપતિ વિજય તસ્કર, બીજા ઘણાં ચોર, પારદારિક, ગ્રંથિભેદક, સંધિછેદક, ખાત ખોદક, રાજના અપકારી, ઋણધારક, બાલઘાતક, વિશ્વાસઘાતક, જુગારી, ખંડરક્ષક અને બીજા પણ ઘણાં છેદન-ભેદન કરનાર અન્ય લોકો માટે કુડંગ સમાન (શરણભૂત) હતો.

તે ચોર સેનાપતિ, રાજગૃહના દક્ષિણ-પૂર્વી જનપદને, ઘણાં ગ્રામઘાતક, નગરઘાતક, ગોગ્રાહક, બંદિગ્રાહક, પંથકુટ્ટણ, ખાત ખણણ કરતાં પુનઃપુનઃ ઉત્પીડિત કરતો, વિધવસ્ત કરતો, લોકોને સ્થાનહીન-ધનહીન કરતો વિચરતો હતો.

ત્યારે તે ચિલાત દાસપુત્ર રાજગૃહમાં ઘણાં અર્થાભિશંકી, ચોરાભિશંકી, દારાભિશંકી, ધનિક અને જુગારીઓ દ્વારા પરાભવ પામેલ, રાજગૃહનગરીથી નીકળ્યો. નીકળીને સીંહગુફા ચોરપલ્લીએ આવ્યો. આવીને વિજય ચોરસેનાપતિનો આશ્રય કરીને રહેવા લાગ્યો.

ત્યારપછી ચિલાત દાસચેટક, વિજય ચોર સેનાપતિનો પ્રધાન ખડ્ગધારી બની ગયો. જ્યારે પણ વિજય ચોરસેનાપતિ ગામ ભાંગવા યાવત્ પથિકોને મારવા જતો હતો, ત્યાં તે ચિલાત, ઘણી જ કૂપિતસેનાને હત-મથિત યાવત્ બગાડી દેતો હતો, પછી તે ધન આદિ લઈ, પોતાનું કાર્ય કરી, સિંહગુફા ચોરપલ્લીમાં જલ્દી પાછો આવી જતો હતો.

ત્યારે તે વિજય ચોર સેનાપતિએ ચિલાત તસ્કરને ઘણી જ ચોરવિદ્યા, ચોરમંત્ર, ચોરમાયા, ચોરનિકૃતિઓ શીખવાડી. પછી વિજય ચોર સેનાપતિ અન્ય કોઈ દિવસે મૃત્યુ પામ્યો. ત્યારે તે ૫૦૦ ચોરોએ વિજય ચોર સેનાપતિનું મોટા-મોટા ઋદ્ધિ સત્કાર સમૂહથી નીહરણ કર્યું. ઘણાં લૌકિક મૃતકકૃત્યો કર્યા યાવત્ શોકરહિત થઈ ગયા.

ત્યારે તે ૫૦૦ ચોરોએ એકબીજાને બોલાવીને કહ્યું - આપણા વિજય ચોર સેનાપતિ મૃત્યુ પામેલ છે. આ ચિલાત તસ્કર વિજયચોર સેનાપતિ પાસે ઘણી ચોરવિદ્યા યાવત્ શીખેલ છે, તો હે દેવાનુષિયો ! આપણે માટે ઉચિત છે કે ચિલાત તસ્કરને સીંહગુફા ચોરપલ્લીના ચોર સેનાપતિપણે અભિષેક કરીએ, એમ કરીને, એકબીજાની આ વાતને સ્વીકારીને, ચિલાતને તે સીંહગુફામાં ચોર સેનાપતિરૂપે અભિષિક્ત કર્યો.

ત્યારપછી તે ચિલાત ચોર સેનાપતિ થઈ અધાર્મિક યાવત્ વિચરતો હતો. ત્યારે તે ચિલાત ચોર સેનાપતિ, ચોરનાયક યાવત્ કુડંગ થઈ ગયો. તે ત્યાં સીંહગુફા ચોરપલ્લીમાં ૫૦૦ ચોરોનો અધિપતિ ઈત્યાદિ વિજયની માફક બધું કહેવું યાવત્ રાજગૃહના દક્ષિણ-પૂર્વી જનપદ યાવત્ નિસ્થાન, નિર્ધન કરતો વિચરવા લાગ્યો.

[૨૧૦] ત્યારપછી તે ચોર સેનાપતિ ચિલાતે, કોઈ દિવસે વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા. ૫૦૦ ચોરોને આમંત્ર્યા, પછી સ્નાન-બલિકર્મ કરી, ભોજનમંડપમાં તે ૫૦૦ ચોર સાથે વિપુલ અશનાદિ અને સુરા યાવત્ પ્રસન્નને આસ્વાદાદિ કરતા રહ્યા, જમીને-ભોજન કરીને, ૫૦૦ ચોરોને વિપુલ ધૂપ-પુષ્પ-ગંધ-માળા-અલંકારથી સત્કારી, સન્માની એમ કહ્યું - હે દેવાનુષિયો ! રાજગૃહનગરમાં ઋદ્ધિમાન્ ધન્ય સાર્થવાહ છે, તેની પુત્રી, બદ્રાની આત્મજા, પાંચ પુત્રો પછી જન્મેલી સુંસુમા નામે પુત્રી છે, તેણી અહીંન યાવત્ સુરૂપા છે, તો ધન્ય સાર્થવાહનું ઘર લુંટવા જઈએ. વિપુલ ધન-કનક યાવત્ શિલપ્રવાલ તમારા અને સુંસુમા મારી.

ત્યારે તે ૫૦૦ ચોરોએ ચિલાતની વાત સ્વીકારી. ત્યારપછી તે ચિલાત ચોર સેનાપતિ, તે ૫૦૦ ચોરો સાથે આર્દ્ર ચર્મ ઉપર બેઠો, પછી દિવસના અંતિમ કાળ-સમયે ૫૦૦ ચોરો સાથે સન્નિદ્ર થઈ યાવત્ આયુધ-પ્રહરણ લઈ, કોમળ ગોમુખિત ફલક ધારણ કર્યા, તલવાર મ્યાનથી બહાર કાઢી, ખંભા ઉપર તર્કશ ધારણ કર્યા, ધનુષ્ જીવાયુક્ત કર્યા. બાણ બહાર કાઢ્યા, બર્છી-બાલા ઉછાળવા લાગ્યા, જંઘા ઉપર ઘંટિકા લટકાવી, શીઘ્ર વાઘો વાગવા લાગ્યા, મોટા-મોટા ઉત્કૃષ્ટ સીંહનાદ અને ચોરના કલકલ રવ યાવત્ શબ્દ સ્વભૂત કરતાં સીંહગુફા ચોરપલ્લીથી નીકળીને રાજગૃહનગરે આવ્યા, આવીને રાજગૃહથી થોડે દૂર એક મોટા ગહન વનમાં પ્રવેશ્યા, પ્રવેશીને દિવસ સમાપ્ત થવાની રાહ જોવા લાગ્યા.

ત્યારપછી તે ચિલાત ચોર સેનાપતિ અર્ધીરાતના સમયે, શાંતિ અને સુમસામ થઈ ગયેલું, ત્યારે ૫૦૦ ચોરોની સાથે કોમળ ગોમુખ છાતીએ બાંધી યાવત્ જંઘા ઉપર ઘુંઘરુ બાંધી રાજગૃહના પૂર્વીય દ્વારે પહોંચ્યો. જળની મશક લઈ આચમન કર્યું, તાલોદ્ઘાટની વિદ્યાનું આહ્વાન કરી રાજગૃહના દ્વારના કમાડે પાણી છાંટ્યું, કમાડ ઉઘાડ્યા. ઉઘાડીને રાજગૃહીમાં પ્રવેશ્યો. પછી મોટા-મોટા શબ્દોથી ઉદ્ઘોષણ કરતા કહ્યું - હે દેવાનુષિયો !

હું ચિલાત નામે ચોર સેનાપતિ ૫૦૦ ચોરો સાથે સીંહગુફા-ચોરપલ્લીથી અહીં ધન્ય સાર્થવાહનું ઘર ભાંગવા શીઘ્ર આવેલ છું. તે જે નવી માતાનું દુધ પીવા ઈચ્છતો હોય તે મારી સામે આવે.

આ પ્રમાણે કહીને ધન્ય સાર્થવાહના ઘરમાં આવ્યો. ઘર ઉઘાડ્યું. ત્યારે તે ધન્યએ ૫૦૦ ચોરો સાથે ચિલાત ચોર સેનાપતિને ઘરને ભાંગવા આવતો જોયો. જોઈને ભયભીત-ત્રસિતાદિ થઈને પાંચે પુત્રો સાથે એકાંતમાં ચાલ્યો ગયો. ત્યારે ચીલાતે ધન્ય સાર્થવાહનું ઘર ભાંગ્યું, ઘણું ધન-સુવર્ણ યાવત્ સારભૂત દ્રવ્ય અને સુંસુમા કન્યાને લઈને, રાજગૃહથી નીકળી, પલ્લી તરફ ચાલ્યો.

● વિવેચન-૨૦૮ થી ૨૧૦ :-

બધું સુગમ છે. વિશેષ એ કે :- ખુલ્લેએ-કપર્દક વિશેષ, વર્તક-લાખનો ગોળો, આડોલિકા-રુદ્ધા, તેંદુસક-દડો, પોતુલ્લક-વસ્ત્રમય પુતળી કે પરિધાનવસ્ત્ર, સાડોલ્લક-ઉત્તરીય વસ્ત્ર. ખેજજણા-ખેદ સૂચક વાણીથી, રુદન-રડતા, ઉપાલંબ-આપને અચુક્ત છે આદિ.

અણોહટ્ટએ-અકાર્યમાં વર્તનારનો હાથ પકડીને જે રોકે. તેના અભાવે-અનપદ્યક અથવા વાણી વડે નિવારવાના અભાવથી અનિવારક. તેથી જ સ્વચ્છંદમતિ, તેથી સ્વચ્છંદવિહારી. ચોજજપસંગ-ચોરીમાં પ્રસક્ત અથવા આશ્ચર્યથી કુહેટકમાં પ્રસક્ત. ગિરિકટક-પર્વતની તળેટીનો કોલંબ-અંત ભાગ, સન્નિવિષ્ટ-નિવેશિત. કોલંબ-લોકમાં નમેલી વૃક્ષ શાખાગ્ર કહેવાય છે. વંશીકલંક-વાંસની જાળીવાળી વૃત્તિ, તે જ પ્રાકાર, તેના વડે પરિક્ષિપ્ત-વીંટાયેલી અથવા વાંસના કરેલ પ્રાકારવાળી. છિન્ન-અવયવ અંતર અપેક્ષાએ વિભક્ત. પ્રપાત-ખાડ, તે જ પરિખા, તેના વડે ઉપગૂટ-વેષ્ટિત.

એકદાર - એક પ્રવેશ નિર્ગમ માર્ગ. અનેગ ખંડિ-અનેક નાશવા માટેના અપદાર - X - X - કૂવિયબલ-ચોરીને લાવેલ માલને છીનવા આવેલ સૈન્ય વડે દુષ્પ્રધંસ. પાઠાંતરથી-ચતુરંગ સૈન્ય, જેને નિત્ય સાથે હોય તેને. અધમ્મિય-અધર્મથી વિચરનાર. યાવત્ શબ્દથી અધમ્મિદ્ધ-અતિ અધર્મિષ્ઠ, નિર્ધર્મ-નિર્ધર્સ કર્મકારી. અધમ્મકુખાઈ-અધર્મ કહેવાના આચારવાળો. અધમ્માણુગ-અધર્મ કર્તવ્યમાં અનુજ્ઞા-અનુમોદન કરનાર તે. અધમ્મપલોઈ-અધર્મને જ અવલોકવાના આચારવાળો, અધમ્મપલજજણ-અધર્મપ્રાય કર્મમાં પ્રકર્ષથી રક્ત. અધર્મ શીલ-સ્વભાવ અને સમુદાયાર-અનુષ્ઠાન. અધર્મ-સાવધ અનુષ્ઠાન વડે આજીવિકા કરતો વિચરે છે.

હણ-વિનાશ કરવો, છિંદ-બે ભાગ કરવા, ભિંદ-કુંત આદિ વડે ભેદ, કરતો અને બીજાને કરવા પ્રેરતો. - X - લોહિયપાણિ-પ્રાણોનો નાશ કરતા જેના હાથ લોહીવાળા છે તેવો. ચંડ-ઉત્કૃષ્ટ રોષથી, રુદ્ધ-રૌદ્ર, ક્ષુદ્ર-ક્ષુદ્ર કર્મ કરવાથી, સાહસિક-અસમીક્ષિતકારી. ઉત્કંચન-મુગ્ધ પ્રત્યે તેના જેવી વસ્તુ આપીને અસત્ વ્યવહાર કરવામાં પ્રવૃત્ત. વંચન-ઠગવું, માયા-પરવંચન બુદ્ધિ, નિકૃતિ-બગલાવૃત્તિ, બીજાને છળવા, માયાને ઢાંકવા માયાંતર કરણ. કપટ-વેષાદિ વિપરીત કરવા,

ફૂટ-તુલા વ્યવસ્થા પત્રાદિને અન્યથા કરવા.

સાઈ-અવિશ્રંભ, આનો સંપ્રયોગ-પ્રવર્તન, નિસ્સીલ-શુભ સ્વભાવ ચાલ્યો જવો, નિવ્વરો-અણુપ્રત રહિત, નિર્ગુણ-ગુણપ્રતરહિત, નિષ્પ્રસ્યક્રમાણ પોસહોવવાસ-અવિધામાન પૌરુષી આદિ પ્રત્યાખ્યાન અસત્ પર્વદિન ઉપવાસ. - X -

ઘાત-પ્રહાર, વધ-હિંસા, ઉચ્છાદન-જન્મતાં જ વિચ્છેદ, અધર્મકેતુ-પાપપ્રધાન, કેતુ-ગ્રહ વિશેષ, દ્વિપદાદિ સત્ત્વોના ક્ષયને માટે કેતુગ્રહની માફક સમુચિત. બહુનગરેષુનિર્ગત-લોક મુખેથી નિકળેલ, યશ-ખ્યાતિ. સૂર-વિક્રમી, દેવપ્રહારી-ગાઠ પ્રહાર. શબ્દવેધી-શબ્દને લક્ષ કરીને વિંધનાર. ગ્રંથિભેદક-ન્યાસક અન્યથાકારી અથવા જે ગ્રંથીને છેદે છે. સંધિભેદક-ધરના ભીંતની સાંધ વિદારનાર. ક્ષાત્રખાનક-સાંધા છોડીને ભીંતને કાણી કરે છે.

અણધારય-ઝણ અર્થાત્ વ્યવહરદેય દ્રવ્યના ધારક. ખંડરક્ષા-દંડપાશક, છિન્ન-હાથ આદિ, ભિન્ન-નાસિકાદિ, આહત-દંડાદિ વડે, કુડંગ-વંશાદિ ગહન, તેની જેમ જે દુર્ગમત્વથી રક્ષાર્થે આશ્રયણીયત્વના સાધર્મ્યથી. નિત્યાણ-સ્થાનભ્રષ્ટ, અગ્ગમસિલકિંગાહિ-આગળથી ખડ્ગ, લાકડી પકડનાર. અલ્લ-આર્દ.

માઈ-રીંછાદિના વાળ ચુકત હોવાથી કોમળ, ગોમુહી-ગોમુખ વત્ છાતીને આસ્થાદન કરવા કરાયેલ. ફલક-સ્ફૂરક. - X - નિકૃષ્ટ-મ્યાનથી બહાર કરાયેલ તલવાર, અસંગત-ખંભે રહેલ તૂણ-શરભ, અસ્ત્ર, સજીવ-કોટિ આરોપિત પ્રત્યંચા સમુદ્ધિપ્ત-છોડવા માટે ખેંચેલ બાણ વડે. સમુલ્લાસિય-પ્રહરણ વિશેષ, ઓસારિય-પ્રતંબીકૃત્, ઉરુ-જંઘા, તુર-તૂર્ય. - X -

● સૂત્ર-૨૧૧,૨૧૨ :-

[૨૧૧] ત્યારપછી તે ધન્ય સાર્થવાહ, પોતાના ઘેર આવ્યો. પછી ઘણું જ ધન-કનક અને સુંસુમા પુત્રીનું અપહરણ થયું જાણીને મહાર્થ પ્રાપ્ત લઈને નગરરક્ષક પાસે ગયો, તે મહાર્થ ભેટણું યાવત્ આપ્યું અને કહ્યું - હે દેવાનુષિય ! ચીલાત ચોર સેનાપતિ, ચોરપત્નીથી અહીં ૫૦૦ ચોર સાથે શીઘ્ર આવીને મારું ઘર લુંટી, ઘણું ધન-સુવર્ણ અને સુંસુમા કન્યાને લઈને યાવત્ ચાલ્યો ગયો. હે દેવાનુષિય ! હું સુંસુમા કન્યાને પાછી લાવવા ઈચ્છુ છું. તે વિપુલ ધન-કનક તમારું, સુંસુમા પુત્રી મારી. ત્યારે નગરરક્ષકે ધન્યની આ વાત સ્વીકારી.

પછી સન્નહ્ર યાવત્ આયુધ, ઉપકરણ લઈને મોટા-મોટા ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ સમુદ્રના રવ રૂપ અવાજ કરતાં રાજગૃહથી નીકળે છે, ચિલાત ચોર તરફ જાય છે. ચિલાત સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ત્યારે નગર રક્ષકે, ચિલાત ચોર સેનાપતિને હત-મથિત યાવત્ પરાજિત કરી દીધો. ત્યારપછી તે ૫૦૦ ચોર, નગરરક્ષક વડે હત-મથિત યાવત્ પરાજિત થઈને, તે વિપુલ ધન-કનકને ફેંકીને, ચારે તરફ વિખેરીને, બધી દિશામાં ભાગી ગયા. ત્યારે તે નગર રક્ષક તે વિપુલ ધન-કનક લઈને, રાજગૃહે આવ્યો.

ત્યારપછી તે ચિલાત, ચોર સૈન્યને નગરરક્ષક વડે હત-મથિત થયેલ

જોઈને યાવત્ ભયભીત-ત્રસ્ત થઈને સુંસુમાકન્યાને લઈને એક મોટી અગ્રામિક, લાંબા માર્ગવાળી અટવીમાં પ્રવેશ્યો. ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે, સુંસુમાકન્યાને ચિલાત દ્વારા અટવીના મુખમાં લઈ જવાતી જોઈને, પાંચે પુત્રો સાથે, પોતે છઠ્ઠો, સન્નહ્ર-બહ્ર થઈને ચિલાતના પાદ માર્ગે જાય છે, ગર્જના-હક્કાર-પુલ્કાર-તર્જના-ગ્રાસ કરતો કરતો તેની પાછળ જાય છે.

ત્યારે ચિલાતે ધન્ય સાર્થવાહને પાંચ પુત્રો સાથે, તે છઠ્ઠો, સન્નહ્ર-બહ્ર થઈને પાછળ આવતો જોઈને નિસ્તેજાદિ થઈ ગયો, જ્યારે સુંસુમાનો નિર્વાહ કરવા અસમર્થ થયો, ત્યારે શ્રાંત-તાંત-પરિશ્રાંત થઈને નીલોત્પલ તલવાર કાઢીને સુંસુમાનું મસ્તક છેદી નાંખ્યું, તે લઈને, તે અગ્રામિક અટવીમાં પ્રવેશ્યો. પછી તે અગ્રામિક અટવીમાં તરસથી અભિભૂત થઈને દિશાભ્રષ્ટ થઈ ગયો. સીંહગુફા ચોરપત્તિમાં પહોંચતા પહેલાં જ મૃત્યુ પામ્યો.

હે આયુષ્યમાન્ ! શ્રમણો ! યાવત્ દીક્ષા લઈને આ ઔદારિક શરીર, જે વમન ઝરતું યાવત્ વિધ્વંસણ ધર્મના વર્ણ હેતુ યાવત્ આહાર કરે છે. તે આ લોકમાં ઘણાં શ્રમણ યાવત્ શ્રાવકથી હેલણા પામી યાવત્ ચિલાત ચોરની જેમ સંસારમાં ભટકશે.

ત્યારપછી ધન્ય સાર્થવાહ, પાંચે પુત્રો સાથે, પોતે છઠ્ઠો ચિલાતની પાછળ દોડતા-દોડતા ભુખ-તરસથી શ્રાંત-તાંત-પરિતાંત થઈને, ચિલાત ચોર સેનાપતિને પોતાના હાથે પકડવા સમર્થ ન થયો, ત્યારે ત્યાંથી પાછા ફરી, સુંસુમા કન્યાને, ચિલાતે જીવિતથી રહિત કરેલી ત્યાં આવે છે. સુંસુમા પુત્રીને ચિલાતે જીવિતથી રહિત કરેલી જોઈને, કુહાડાથી કાપેલ ચંપકવૃક્ષની માફક ઘડામ કરી પડ્યો.

ત્યારપછી તે ધન્ય સાર્થવાહ, પાંચ પુત્રો સહિત પોતે છઠ્ઠો આશ્ચસ્ત થયો, આર્કંદન-વિલાપ-કુહકુહ કરતો મોટા-મોટા અવાજે રડવા લાગ્યો, તે ઘણાં સમય સુધી આંસુ વહાવવા લાગ્યો.

ત્યારપછી તે ધન્ય, પાંચ પુત્રો સાથે પોતે છઠ્ઠો, ચિલાતની પાછળ તે અગ્રામિક અટવીમાં ચોતરફ દોડતાં ભુખ-તરસથી પીડિત થઈને, તે અગ્રામિક અટવીમાં ચોતરફ પાણીની માર્ગલા-ગવેષણા કરી, કરીને શ્રાંત-તાંત-પરિશ્રાંત-ખિન્ન થઈને, તે અગ્રામિક અટવીમાં પાણીની માર્ગલા-ગવેષણા કરતાં, પાણીને ક્યાંય ન મેળવી શક્યા. ત્યારે પાણીને ન મેળવીને જીવિતથી રહિત થયેલ સુંસુમા પાસે આવ્યા. મોટા પુત્રને બોલાવીને કહ્યું - હે પુત્ર ! સુંસુમા કન્યાને માટે ચિલાત ચોરની પાછળ ચોતરફ દોડતા, ભુખ-તરસથી પીડિત થઈ, આ અગ્રામિક અટવીમાં જળની માર્ગલા-ગવેષણા કરતા, જળને પામી ન શક્યા, પાણીને પીધા વિના, રાજગૃહ પહોંચી નહીં શકીએ.

હે દેવાનુષિયો ! તો તમે મને જીવિતરહિત કરી, માંસ અને લોહીનો આહાર કરો. તે આહાર વડે સ્વસ્થ થઈને, પછી આ અગ્રામિક અટવીને પાર કરી, રાજગૃહ પહોંચી, મિત્ર-જ્ઞાતિકાદિને મળજો તથા અર્થ-ધર્મ-પુણ્યના

ભાગી થજો. ત્યારે ધન્યને આમ કહેતા સાંભળીને મોટા પુત્રે, ધન્ય સાર્થવાહને કહ્યું - હે તાત ! તમે અમારા પિતા, ગુરુજન, દેવતારૂપ, સ્થાપક, પ્રતિષ્ઠાપક, સંરક્ષક, સંગોપક છો, હે તાત ! તો અમે તમને કઈ રીતે જીવિતથી રહિત કરીને, તમારું માંસ અને લોહી આહારીએ ?

હે તાત ! તમે મને જીવિતથી રહિત કરી મારા માંસ અને લોહીનો આહાર કરી, અગ્રામિક અટવી પાર કરો, ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ કહેવું યાવત્ પુન્યના ભાગી બનો. - - ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહના બીજા પુત્રે કહ્યું - હે તાત ! અમારા ગુરુ અને દેવ સમાન, મોટા ભાઈને જીવિતથી રહિત ન કરો, પણ મને જીવિતથી રહિત કરી યાવત્ પુન્યના ભાગી બનો. આ પ્રમાણે યાવત્ પાંચમાં પુત્રે કહ્યું.

ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે પાંચે પુત્રોની હૃદયેચ્છા જાણીને તે પાંચે પુત્રોને કહ્યું - પુત્રો ! આપણે કોઈને જીવનરહિત ન કરીએ, આ સુંસુમાનું નિષ્ણાણ યાવત્ જીવનમુક્ત શરીર છે, તો હે પુત્ર ! આપણે ઉચિત છે કે - સુંસુમા પુત્રીનું માંસ અને લોહી, આહારીએ. પછી આપણે તેના આહારથી આશ્વસ્ત થઈને રાજગૃહે પહોંચીએ. ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહને આમ કહેતો સાંભળી, પાંચે પુત્રોએ આ વાત સ્વીકારી.

ત્યારપછી ધન્યએ પાંચે પુત્રો સાથે અરણિ કરી, શર બનાવ્યું. શર વડે અગ્નિનું મથન કર્યું, અગ્નિ પ્રગટાવ્યો, અગ્નિને સંધુક્યો, લાકડાં નાંખ્યા, અગ્નિ પ્રજ્વાલિત કર્યો. સુંસુમાના માંસ અને લોહી [પકાવીને] તેનો આહાર કર્યો. તે આહારથી આશ્વસ્ત થઈને, રાજગૃહનગરીએ જઈ, મિત્ર-જ્ઞાતિક આદિને મળ્યા, તે વિપુલ ધન-કનક-રત્ન યાવત્ ભાગી થયા. ત્યારપછી ધન્ય સાર્થવાહે સુંસુમા કન્યાના ઘણાં લૌકિક કૃત્ય કરી યાવત્ શોક રહિત થયા.

[૨૧૨] તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ગુણશીલ ચૈત્યે પધાર્યા, તે ધન્ય સાર્થવાહ, ધર્મ સાંભળી, દીક્ષા લઈ, અગ્નિચર અંગ ભણી, માસિકી સંલેખના કરી, સૌધર્મકલ્પે ઉત્પન્ન થઈ, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે. હે જંબૂ ! જેમ ધન્ય સાર્થવાહે વર્ષ-રૂપ-બલ કે વિષયના હેતુથી સુંસુમાકન્યાના માંસ અને લોહીનો આહાર કરેલ ન હતો, માત્ર રાજગૃહ પહોંચવા માટે જ કરેલ હતો. તેમ હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે આપણા સાધુ-સાધ્વી આ વાંત-પિત્ત-શુક-લોહીને ઝરતા ઔદારિક શરીર યાવત્ જે અવશ્ય છોડવાનું છે, તેના વર્ષ-રૂપ-બળ-વિષયના હેતુથી આહાર કરતા નથી, પણ માત્ર સિદ્ધિગતિને પામવાને માટે જ આહાર કરે છે, તે આ ભવમાં જ ઘણાં શ્રમણ યાવત્ શ્રાવિકાના અર્ચનીય થઈ, યાવત્ પાર પામે છે.

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે આ અર્થ કહ્યો, તે હું કહું છું.

● વિવેચન-૨૧૧,૨૧૨ :-

મૂર્ધયાહિ-મુંગો કે નિ:શબ્દ કરાયેલ. ઉદગવત્યિ-પાણી વડે ભરેલ મશક,

પાણી લેવાનું ચામડાનું ભાજન. નવિયા-આગળના ભવમાં ભાવિ, મરવાને તૈયાર થાઓ. આગામિય-અગ્રામિક, દીહમદ્દ-દીર્ઘમાર્ગ. પયમગ્ગવિહિ-પદ માર્ગ પ્રચાર, પમ્હુટ્ટ-વિસ્મૃત. માર્ગમાં જ મૃત્યુ પામ્યો. જે કે આવશ્યકાદિમાં પ્રસિદ્ધ શેષ ચરિત્ર મુજબ સાધુદર્શનથી ઉપશમાદિ ઉપદેશથી સમ્યક્ત્વ ભાવિત થઈ, તીક્ષ્ણ મુખવાળી કીડીઓ વડે ભક્ષણ કરાઈ, દેવલોકે ગયો તેમ કહ્યું. તેમાં વિરોધ ન માનવો. [આ કથામાં મૂળ આગમમાં અને વિવેચન તથા અન્ય ગ્રંથોમાં ઘણો કથા ભેદ જોવા મળે છે, તત્ત્વ બહુશ્રુત જાણે.]

વાહપામોક્ષ-આંસુ મુકવા. પિતા, ઉપચારથી લોકમાં અન્ય રીતે પણ રૂઠ છે. કહ્યું છે - જનેતા અને ઉપનેતા, જે વિદ્યા આપે છે, અજ્ઞદાતા, ભયગ્રાતા આ પાંચેને પિતા જાણવા. તેથી જનક લેવું. સ્થાપક-ગૃહસ્થ ધર્મમાં પત્ની આદિના સંગ્રહથી. પ્રતિષ્ઠાપક-રાજાદિ સમક્ષ સ્વપદ નિવેશનથી, સંરક્ષક-વિવિધ વ્યસનથી, સંગોપક-ચદૈચ્છ આચારના સંવરણથી, અરણિ-અગ્નિ ઉત્પન્ન કરવા માટેનું લાકડું, સરગ-જેના વડે મથન થાય. નો વર્ણહેડ - આદિથી જણાવે છે કે - માત્ર સિદ્ધિ ગતિ પ્રાપ્તિ માટે આહાર કરે, બાકી આહાર ન કરે.

- X - અહીં વિશેષ ઉપનય જણાવે છે - જેમ તે ચિલાતિપુત્ર, સુસુમામાં ગૃહ્ણ થઈ, અકાર્યમાં આસક્ત થઈ, ધન્ય વડે ઘડેલાઈ, સેંકડો આપતિયુક્ત મહા અટવીને પામ્યો, તેમ જીવો વિષયસુખમાં લુબ્ધ થઈ, પાપક્રિયા કરીને, કર્મને વશ થઈ ભવ અટવીમાં મહાદુઃખને પામે છે. ધન્ય શ્રેષ્ઠી જેવા ગુરુ, પુત્રો જેવા સાધુઓ જાણવા. અટવીને ભવરૂપ, પુત્રીના માંસને આહાર રૂપ, રાજગૃહને મોક્ષ રૂપ જાણવો.

જેમ નગરે પહોંચવા, અટવીથી નીકળવા પુત્રીનું માંસ ખાધુ, તેમ સાધુએ ગુરુની આજ્ઞાથી આહાર કરવો. તે આહાર ભવને ઓળંગવા અને મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે ભાવિતાત્મા મહાસત્વી આહાર કરે, ગૃહ્ણિથી નહીં કે વર્ષ-બલ-રૂપ હેતુથી નહીં.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૮-નો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

卐 અધ્યયન-૧૯-“પુંડરીક” 卐 — X — X — X — X —

૦ હવે ઓગણિસમાંની વ્યાખ્યા કરે છે. આનો પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે. પૂર્વમાં અસંવૃત-સંવૃત આશ્રવનો અનર્થ-અર્થ કહ્યો, અહીં દીર્ઘ-અલ્પ સંવૃતાશ્રવ દ્વારા તે કહે છે -

● સૂત્ર-૨૧૩ થી ૨૧૯ :-

[૨૧૩] ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે અટારમાં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો, તો ૧૯માં જ્ઞાતનો શો અર્થ છે ?

હે જંબૂ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે તે કાળે, તે સમયે આ જ જંબૂદ્વીપ દ્વીપમાં પૂર્વવિદેહમાં સીતા મહાનદીના ઉત્તરી કિનારે નીલવંત પર્વતની દક્ષિણે, ઉત્તરી સીતામુખ વનખંડની પશ્ચિમે એકશૈલ વક્ષસ્કાર પર્વતની પૂર્વે પુષ્કલાવતી વિજય કહી છે, તે પુંડરિકિણી નામે રાજધાની છે, તે નવ યોજન વિસ્તીર્ણ અને બાર યોજન લાંબી યાવત્ પ્રત્યક્ષ દેવલોકરૂપ અને પ્રાસાદીય હતી.

તે પુંડરિકિણી નગરીની ઉત્તર-પૂર્વ દિશામાં નલિનિવન ઉદ્યાન હતું, તે પુંડરિકિણી રાજધાનીમાં મહાપદ્મ રાજા હતો. તેને પદ્માવતી નામે રાણી હતી. તે મહાપદ્મરાજના પુત્રો, પદ્માવતી રાણીના આત્મજો બે કુમારો હતા - પુંડરીક અને કંડરીક, તે બંને સુકુમાલ હાથપગવાળા હતા, પુંડરીક યુવરાજ હતો.

તે કાળે, તે સમયે સ્થવિરો આવ્યા. મહાપદ્મ રાજા નીકળ્યો, ધર્મ સાંભળી, પુંડરીકને રાજ્યમાં સ્થાપી, દીક્ષા લીધી. પુંડરીક રાજા થયો, કંડરીક યુવરાજ થયો. મહાપદ્મ અણગાર ચૌદ પૂર્વો ભણ્યા. પછી સ્થવિરો બાહ્ય જનપદ વિહારે વિહરવા લાગ્યા. ત્યારપછી તે મહાપદ્મ ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પાળી, યાવત્ સિદ્ધ થયા.

[૨૧૪] ત્યારપછી સ્થવિરો કોઈ દિવસે ફરી પુંડરિકિણી રાજધાનીના નલિનિવન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. પુંડરીક રાજા નીકળ્યો. કંડરીક ઘણાં લોકોના શબ્દો સાંભળી, મહાબલ માફક યાવત્ પર્યુપાસે છે. સ્થવિરોએ ધર્મ કહ્યો, પુંડરીક શ્રાવક થઈ યાવત્ પાછો ગયો. ત્યારે કંડરીક ઉત્થાનથી ઉઠ્યો, ઉઠીને યાવત્ જેમ આપ કહો છો. વિશેષ એ કે પુંડરીક રાજાને પૂછીને, આપની પાસે યાવત્ દીક્ષા લઈશ.

હે દેવાનુપ્રિય ! સુખ ઉપજે તેમ કરો. ત્યારે કંડરીક યાવત્ સ્થવિરોને વાંદી, નમી, તેમની પાસેથી નીકળ્યો. તે જ ચાતુર્દિગ્ અશ્વરથમાં બેસી યાવત્ ઉત્તરીને પુંડરીક રાજા પાસે આવ્યો. બે હાથ જોડી યાવત્ પુંડરીકને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! મેં સ્થવિરો પાસે યાવત્ ધર્મ સાંભળ્યો, તે ધર્મ મને રુચ્યો છે, યાવત્ હું દીક્ષા લેવા ઈચ્છુ છું, ત્યારે પુંડરીકે કંડરીકને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તું અત્યારે મુંડ યાવત્ પ્રવ્રજિત ન થા. હું તને મહા રાજ્યાભિષેકથી અભિસિંચિત કરીશ. ત્યારે કંડરીકે પુંડરીક રાજાની આ

વાતનો આદર ન કર્યો. યાવત્ મૌન રહ્યો. ત્યારે પુંડરીક રાજાએ કંડરીકને બીજી વખત પણ આમ કહ્યું - યાવત્ તે મૌન જ રહ્યો.

ત્યારે પુંડરીક, કંડરીકકુમારને જ્યારે ઘણી આઘવણા, પદ્મવણાદિથી સમજાવી ન શક્યો, ત્યારે ઈચ્છારહિતપણે, આ વાત માટે અનુજ્ઞા આપી યાવત્ નિષ્કમણાભિષેકથી અભિષિક્ત કર્યો, યાવત્ સ્થવિરોને શિષ્યભિક્ષા આપી. દીક્ષા લઈ, અણગાર થયા અને અગિયાર અંગ ભણ્યા. ત્યારે સ્થવિર ભગવંતો કોઈ દિવસે પુંડરીકિણી નગરીના નલિનિવન ઉદ્યાનથી નીકળ્યા, બહારના જનપદ વિહારમાં વિચરવા લાગ્યા.

[૨૧૫] ત્યારે તે કંડરીક અણગારને તેવા અંત, પ્રાંત ઈત્યાદિ શૈલકાર્ય માફક કહેવું યાવત્ દાહજવર ઉત્પન્ન થતાં ગ્લાન થઈ વિચરવા લાગ્યા. ત્યારપછી કોઈ દિવસે સ્થવિરો પુંડરિકિણી નગરીએ આવ્યા, નલિનિવનમાં સમોસર્યા. પુંડરીક નીકળ્યો, ધર્મ સાંભળ્યો. પછી તે કંડરીક અણગાર પાસે આવ્યો, કંડરીકને વદન-નમસ્કાર કર્યા. કંડરીક અણગારના શરીરને સર્વ બાધાયુક્ત, સરોગી જોઈને સ્થવિર ભગવંતો પાસે ગયો. જઈને સ્થવિરોને વાંદી-નમીને કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું કંડરીક અણગારની યથાપ્રવૃત્ત ઔષધ-ભૈષજ વડે યાવત્ ચિકિત્સા કરાવવા ઈચ્છુ છું, તો આપ મારી યાનશાળામાં પધારો. ત્યારે સ્થવિર ભગવંતોએ પુંડરીકની વાતને સ્વીકારી યાવત્ આજ્ઞા લઈ વિચરવા લાગ્યા.

ત્યારે પુંડરીક રાજા મંડુકે, શૈલકની કરાવેલ તેમ ચિકિત્સા કરાવી યાવત્ કંડરીક અણગાર બળવાન્ શરીરી થયા. ત્યારે સ્થવિરો પુંડરીક રાજાને પૂછીને બાહ્ય જનપદ વિહારે વિચરવા લાગ્યા. ત્યારે કંડરીક તે રોગાતંકથી મુક્ત થવા છતાં, તે મનોજ્ઞ અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમમાં મૂર્છિત, ગૃહ્ણ, ગ્રથિત, અધ્યુપપન્ન થઈ, પુંડરીકને પૂછીને બહારના જનપદોમાં ઉગ્રવિહારે વિચરવા સમર્થ ન થયા. ત્યાં જ અવસન્ન થઈને રહ્યા.

ત્યારે તે પુંડરીક આ કથા જાણીને, સ્નાન કરી અંત:પુર પરિવારથી પરીવરીને કંડરીક અણગાર પાસે આવ્યા, કંડરીકને ત્રણ વખત આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણા કરી, વંદન-નમસ્કાર કર્યા, કહ્યું કે - હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ધન્ય છો, કૃતાર્થ-કૃતપુન્ય-કૃતલક્ષણ છો, તમે મનુષ્ય જન્મ અને જીવિતનું ફળ સુપ્રાપ્ત કર્યું છે, જે તમે રાજ્ય યાવત્ અંત:પુરને છોડીને, દુલ્કારીને યાવત્ પ્રવ્રજિત થયા. હું અધન્ય, અકૃતપુન્ય છું કે રાજ્ય યાવત્ અંત:પુરમાં અને માનુષી કામભોગોમાં મૂર્છિત યાવત્ અત્યાસક્ત થઈને યાવત્ દીક્ષા લેવા સમર્થ થતો નથી. તેથી તમે ધન્ય છો યાવત્ જીવિતફળ.

ત્યારે કંડરીક અણગારે, પુંડરીકના આ અર્થનો આદર ન કર્યો યાવત્ મૌન રહ્યો. પછી પુંડરીકે બીજી-ત્રીજી વખત આમ કહેતા કંડરીક, ઈચ્છા ન હોવા છતાં વિવશતા-લજ્જા-ગૌરવથી પુંડરીક રાજાને પૂછીને સ્થવિરો

સાથે બાહ્ય જનપદ વિહારે વિચર્યા.

ત્યારપછી કંડરીક, સ્થવિરો સાથે થોડો કાળ ઉગ્ર-ઉગ્ર વિહારે વિહર્યા, ત્યારપછી શ્રમણત્વથી યાકીને, નિર્વિણ થઈને, નિર્ભર્ત્સના પામીને, શ્રમણ ગુણોથી રહિત થઈ, સ્થવિરો પાસેથી દીમે દીમે સરકીને પુંડરીક નગરીએ પુંડરીકના ભવને આવ્યા, અશોકવાટિકામાં, ઉત્તમ અશોકવૃક્ષની નીચે પૃથ્વીશિલાપટ્ટકે બેસી ગયા, પછી અપહત મન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈને રહ્યા.

ત્યારે તે પુંડરીકની અંબધાત્રી અશોકવાટિકાએ આવી, કંડરીક અણગારને અશોકવૃક્ષની નીચે પૃથ્વીશિલાપટ્ટકે અપહતમન સંકલ્પ યાવત્ ચિંતામગ્ન જોયા. જોઈને પુંડરીક રાજા પાસે આવી, રાજાને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! તમારા પ્રિય ભાઈ કંડરીક અણગાર અશોકવાટિકામાં અશોકવૃક્ષ નીચે પૃથ્વીશિલાપટ્ટકે યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ બેઠા છે.

ત્યારે પુંડરીકે અંબધાત્રીની આ વાત સાંભળી, સમજી પૂર્વવત્ સંબ્રાંત થઈને ઉત્થાનથી ઉઠીને અંત:પુર-પરિવારથી પરીવરી અશોકવાટિકામાં યાવત્ કંડરીકને ત્રણ વખત કહ્યું - દેવાનુપ્રિય! આપ ધન્ય છો, યાવત્ દીક્ષા લીધી. હું અધન્ય છું યાવત્ દીક્ષા લઈ શકતો નથી, તેથી તમે ધન્ય છો યાવત્ જીવિતનું ફળ પામ્યા છો, ત્યારે પુંડરીકને આમ કહેતા સાંભળીને કંડરીક મૌન રહ્યા. બીજી-ત્રીજી વખત યાવત્ રહ્યા. ત્યારે પુંડરીકે કંડરીકને કહ્યું - તમારે ભોગથી પ્રયોજન છે? - - હા, છે. ત્યારે પુંડરીક રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - ઓ દેવાનુપ્રિય! જલ્દીથી કંડરીકને મહાર્થ યાવત્ રાજ્યાભિષેકને ઉપસ્થાપિત કરો યાવત્ રાજ્યાભિષેકથી અભિસિંચિત કર્યા.

[૨૧૬] ત્યારે પુંડરીકે સ્વયં જ પંચમુષ્ટિક લોચ કર્યો, સ્વયં જ યાતુર્યામિ ધર્મ સ્વીકાર્યો, પછી કંડરીકના ઉપકરણો લીધા. લઈને આવા પ્રકારે અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો - મારે સ્થવિરને વાંદી-નમીને, સ્થવિર પાસે યાતુર્યામિ ધર્મ સ્વીકારીને પછી જ આહાર કરવો કલ્પે. આવો અભિગ્રહ લઈને પુંડરિકિણીથી નીકળ્યા, નીકળીને પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા, ગ્રામાનુગ્રામ જતા-જતા, સ્થવિર ભગવંત પાસે જવાને ઉદ્ધત થયા.

[૨૧૭] ત્યારપછી તે કંડરીક રાજા પ્રણીત પાન-ભોજનનો આહાર કરીને અતિ જાગરણ કરવાથી, અતિ ભોજન પ્રસંગથી તે આહાર સમ્યક્ પરિણત ન થયો, ત્યારે તે કંડરીક રાજા, તે આહાર અપરિણમતા, મધ્યરાત્રિ કાળ સમયે, તેને શરીરમાં ઉજ્જ્વલ-વિપુલ-પ્રગાઠ યાવત્ દુ:સહ્ય વેદના ઉત્પન્ન થઈ, શરીર પિત્તજ્વર વ્યાપ્ત થયું, તેને દાહ ઉત્પન્ન થયો, યાવત્ વિચરવા લાગ્યો.

ત્યારપછી તે કંડરીક રાજા, રાજ્ય-રાષ્ટ્ર-અંત:પુરમાં યાવત્ અતિ આસક્ત થઈને, આર્ત-દુ:ખાર્ત-વશાર્ત થઈ, ઈચ્છારહિતપણે, પરવશ થઈ કાળમાસે કાળ કરી અધ:સપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટકાળસ્થિતિક નરકમાં નૈરચિકપણે ઉત્પન્ન થયો. - - હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! આ પ્રમાણે યાવત્

પ્રવર્જિત થઈને, ફરી પણ કંડરીક રાજાની માફક માનુષી કામભોગમાં આશાવાળો થાય, તે યાવત્ સંસારમાં પુન: પુન: ભટકે છે.

[૨૧૮] ત્યારપછી પુંડરીક અણગાર સ્થવિર ભગવંતો પાસે આવ્યા, તેઓને વંદન-નમન કર્યું, સ્થવિરો પાસે, બીજી વખત યાતુર્યામિ ધર્મ સ્વીકાર્યો, ષષ્ઠભક્તના પારણે, પહેલી પોરિસિમાં સ્વાધ્યાય કર્યો. યાવત્ ભ્રમણ કરતા ઠંડુ-રૂક્ષ પાન-ભોજન ગ્રહણ કર્યા, કરીને યથાપર્યાપ્ત છે, તેમ જાણી પાછા આવ્યા. સ્થવિર ભગવંતો પાસે આવીને ભોજન-પાન દેખાડ્યા. પછી સ્થવિર ભગવંતોની આજ્ઞા પામીને અમૂર્છિત આદિ થઈ, બિલમાં જતા સર્પની માફક, પોતાને તે પ્રાસુક-એષણીય અશનાદિને શરીરરૂપી કોઠામાં નાંખ્યું. ત્યારે તે પુંડરીક અણગાર, તે કાલાતિકાંત અરસ-વિરસ-શીત-રુક્ષ પાન ભોજન આહાર કરવાથી મધ્યરાત્રિએ ધર્મ જાગરિકાથી જાગતા, તે આહાર સમ્યક્ ન પરિણમતાં તે પુંડરીક અણગારના શરીરમાં ઉજ્જ્વલ યાવત્ દુ:સહ્ય વેદના ઉદ્ભવી, પિત્ત-જ્વર પરિગત શરીર થયું, દાહવ્યાપ્ત થઈ ગયો.

ત્યારે તે પુંડરીક અણગાર નિસ્તેજ, નિર્ભળ, અવીર્ય, અપુરુષાકાર પરાક્રમ થઈ, હાથ જોડી યાવત્ બોલ્યા કે - અરિહંત યાવત્ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ને નમસ્કાર થાયો. મારા ધર્મચાર્ય, ધર્મોપદેશક સ્થવિર ભગવંતોને મારા નમસ્કાર થાયો. પૂર્વે પણ મેં સ્થવિરો પાસે સર્વે પ્રાણાતિપાત યાવત્ મિથ્યાદર્શન શલ્યના પચ્ચક્ષ્માણ કરેલ છે યાવત્ આલોચના, પ્રતિક્રમણ કરીને કાળમાસે કાળ કરીને સર્વાર્થસિદ્ધે ઉત્પન્ન થયા, પછી ત્યાંથી સ્વયંને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થઈ યાવત્ સર્વે-દુ:ખોનો અંત કરશે.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! યાવત્ પ્રવર્જિત થઈ, માનુષી કામભોગોમાં આસક્ત-સ્ક્ત યાવત્ પ્રતિઘાતને પ્રાપ્ત થતા નથી. તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણ-શ્રમણી-શ્રાવક-શ્રાવિકાને અર્ચનીય, વંદનીય, પૂજનીય, સત્કારણીય, સન્માનનીય, કલ્યાણ-મંગલ-દેવ-ચૈત્ય સમાન પર્યુપાસનીય થાય છે અને પરલોકમાં પણ ઘણાં દંડન-મુંડન-તર્જન-તાડનને પામતા નથી યાવત્ યાતુરંત સંસાર કાંતારનને પુંડરીક અણગારની માફક પાર પામી જાય છે.

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીર, આદિકર-તીર્થંકર યાવત્ સિદ્ધિગતિ નામધેય સ્થાનને પ્રાપ્તે ૧૯-માં જ્ઞાત અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે. - - હે જંબૂ ! સિદ્ધિગતિ નામધેય સ્થાનને સંપ્રાપ્ત એવા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે છઠ્ઠા અંગના પહેલાં શ્રુતસ્કંધનો આ અર્થ કહ્યો છે, તે હું તમને કહું છું.

[૨૧૯] આ પહેલાં શ્રુતસ્કંધના ઓગણીસ અધ્યયનો, એક્કસરક- [એક એક દિવસે ભણાતા] ઓગણીસ દિવસે પૂર્ણ થાય છે.

● વિવેચન-૨૧૩ થી ૨૧૯ :-

બધું સુગમ છે. વિશેષ એ કે - આ અધ્યયનનો વિશેષ ઉપનય આ છે - એક હજાર વર્ષ સુધી સુવિપુલ સંયમ પાળવા છતાં અંતે ક્લિષ્ટ ભાવ પામતા

કંડરીકની જેમ વિશુદ્ધિ પામતા નથી. જ્યારે અલ્પકાળ પણ કોઈ યથાગૃહીત શીલથી સંયુક્ત પોતાનું કાર્ય પુંડરીક મહર્ષિની જેમ સાધી લે છે.

**મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
અધ્યયન-૧૯-નો ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ**

— x — x — x — x —

ꣳ શ્રુતસ્કંધ-૧-નો અનુવાદ પૂર્ણ ꣳ

— x — x — x — x —

ꣳ શ્રુતસ્કંધ-૨ ꣳ
— ૦ — ૦ — ૦ —

૦ હવે બીજાશ્રુતસ્કંધની વ્યાખ્યા કરે છે. તેનો પૂર્વની સાથે આ સંબંધ છે - પૂર્વમાં આપત ઉપાલંભાદિ જ્ઞાત વડે ધર્મર્થ કહ્યો. અહીં તે સાક્ષાત્ કથા વડે કહેવાય છે. એ પ્રમાણે આ સંબંધ છે -

❁ વર્ગ-૧-અધ્યયન-૧ થી ૫ ❁
— x — x — x — x —

● સૂત્ર-૨૨૦- [અ-૧]

તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું, તે રાજગૃહની બહાર ઈશાન ખૂણામાં ગુણશીલ ચૈત્ય હતું. તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય આર્યસુધર્મા સ્થવિર ભગવંત, જે જાતિસંપન્ન, કુલસંપન્ન યાવત્ ચૈદપૂર્વી, ચાર જ્ઞાનવાળા, ૫૦૦ અણગારો સાથે પરીવરીત હતા, તે પૂર્વાનુપૂર્વી ચાલતા, ગ્રામાનુગ્રામ જતાં, સુખે-સુખે વિચરતા રાજગૃહનગરના ગુણશીલ ચૈત્યે યાવત્ સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરતા હતા. પર્ષદા નીકળી, ધર્મ કહ્યો. પર્ષદા જે દિશાથી આવી હતી, તે જ દિશામાં પાછી ગઈ.

તે કાળે, તે સમયે આર્ય સુધર્મા અણગારના શિષ્ય આર્ય જંબૂ અણગારે યાવત્ પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે કહ્યું - હે ભગવન્ ! જ્યારે યાવત્ સંપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવંતે છઠ્ઠા અંગના પહેલા શ્રુતસ્કંધ “જ્ઞાત સૂત્ર”નો આ અર્થ કહ્યો છે, તો ભગવન્ ! બીજા શ્રુતસ્કંધ “ધર્મકથા”નો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે “ધર્મકથા”ના દશ વર્ગો કહ્યા છે. તે આ - (૧) ચમરની અગ્રમહિષીનો પહેલો વર્ગ, (૨) વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચન રાજબલિની અગ્રમહિષી, (૩) અસુરેન્દ્ર સિવાયના દક્ષિણ દિશાની ઈન્દ્રોની અગ્રમહિષી, (૪) અસુરેન્દ્ર સિવાયના ઉત્તરી ભવનવાસી ઈન્દ્રોની અગ્રમહિષી, (૫) દક્ષિણ દિશાના વ્યંતરેન્દ્રોની અગ્રમહિષી, (૬) ઉત્તરીય વ્યંતરેન્દ્રોની અગ્રમહિષી, (૭) ચંદ્રની અગ્રમહિષી, (૮) સૂર્યની અગ્રમહિષી, (૯) શકની અગ્રમહિષી, (૧૦) ઈશાનની અગ્રમહિષીનો દશમો વર્ગ.

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંતે ધર્મકથાના દશ વર્ગો કહ્યા છે, તો ભગવન્ ! પહેલા વર્ગનો ભગવંતે શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પહેલા વર્ગના પાંચ અધ્યયનો કહ્યા છે - કાલી, રાજી, રજની, વિદ્યુત્, મેઘા.

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પહેલા વર્ગના પાંચ અધ્યયનો કહ્યા છે, તો પહેલા અધ્યયનનો ભગવંતે શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહનગર, ગુણશીલ ચૈત્ય, શ્રેણિક

રાજ, ચેલ્વણા રાણી (હતા.) સ્વામી પધાર્યા, પર્યાદા નીકળી યાવત્ પર્યાદા પર્યુપાસના કરવા લાગી. તે કાલે, તે સમયે કાલી નામક દેવી ચમરચંચા રાજધાનીમાં કાલાવતંસક ભવનમાં કાલ સિંહાસને ૪૦૦૦ સામાનિકો, સપરિવાર ચાર મહત્તરિકારો, ત્રણ પર્યાદા, સાત સૈન્યો, સાત સૈન્યાધિપતિઓ, ૧૬,૦૦૦ આત્મરક્ષક દેવો, બીજા પણ ઘણાં કાલાવતંસક ભવનવાસી અસુરકુમાર દેવ-દેવીઓ સાથે પરીવરીને મહા આહત યાવત્ વિચરતી હતી.

તેણી આ સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપને વિપુલ અવધિજ્ઞાન વડે ઉપયોગપૂર્વક જોતી હતી. ત્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં, રાજગૃહનગરમાં, ગુણશીલ ચૈત્યે યથાપતિરૂપ અવગ્રહ યાચીને સંચમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતાં જોયા, જોઈને હૃષ્ટ-તુષ્ટ-આનંદિત ચિત્ત-પ્રીતિમના યાવત્ હતહૃદયા થઈ સીંહાસનેથી ઉઠી. ઉઠીને પાદપીઠેથી ઉતરી, પછી પાદુકા ઉતારી, પછી તિર્થંકરાભિમુખ થઈ સાત-આઠ ડગલાં સામે ગઈ, પછી ડાબો પગ ઉભો કર્યો, જમણો પગ ઘરણિતલે રાખી, ત્રણ વખત મસ્તકને ઘરણિતલે લગાડ્યું. પછી કિંચિત્ મસ્તક ઉંચું કર્યું, કરીને કડા-ત્રુટિતથી સ્તંભિત ભુજાઓ સાહરી, હાથ જોડીને કહ્યું—

અરહંત યાવત્ સંપ્રાપ્તને નમસ્કાર થાઓ. શ્રમણ ભગવંત મહાવીર યાવત્ સંપ્રાપ્તિની કામનાવાળાને નમસ્કાર થાઓ. ત્યાં રહેલા ભગવંતને વાંદુ છું, તેઓ પણ મને જુઓ. એમ કહી વંદના-નમસ્કાર કર્યા. પછી પૂર્વદિશાભિમુખ થઈને પોતાના શ્રેષ્ઠ સિંહાસને બેઠી. ત્યારે તે કાલીદેવીને આવા પ્રકારે યાવત્ સંકલ્પ થયો - મારા માટે ઉચિત છે કે - શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદુ યાવત્ પર્યુપાસું. એમ વિચારી આભિયોગિક દેવોને બોલાવ્યા, બોલાવીને કહ્યું - હે દેવાનુષિયો! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને ઈત્યાદિ સૂર્યાભિદેવ સમાન કહેવું, તે પ્રમાણે જ આજ્ઞા આપી યાવત્ દિવ્ય સુરવર અભિગમન યોગ્ય વિમાન કરો. કરીને યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપો, તેઓએ પણ તેમ કરી, આજ્ઞા પાછી સોંપી. વિશેષ એ કે - યાન ૧૦૦૦ યોજન વિસ્તીર્ણ હતું. બાકી પૂર્વવત્, તે રીતે જ નામગોત્ર કહ્યા. તેમજ નાદ્યવિધિ દેખાડી યાવત્ પાછી ગઈ.

ભગવન્ ! એ પ્રમાણે આમંત્રી, ગૌતમસ્વામીએ ભગવન્ મહાવીરને વંદન, નમસ્કાર કરીને કહ્યું - કાલીદેવીની તે દિવ્ય દેવહૃદિ આદિ ક્યાં ગયા ? અહીં કૂટાગાર શાળાનું દૈષ્ટાંત (ભગવંતે કહ્યું)

અહો ભગવન્ ! કાલીદેવી મહદ્દિક છે, ભગવન્ ! કાલીદેવીએ તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ આદિ કઈ રીતે લબ્ધ-પ્રાપ્ત-અભિસમન્વાગત કરી ? એ પ્રમાણે સૂર્યાભિદેવ મુજબ કહેવું યાવત્ હે ગૌતમ ! તે કાળે, તે સમયે આ જ જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં આમલકલ્પાનગરી હતી. અંબશાલવન ચૈત્ય હતું, ચિત્તશત્રુ રાજ હતો. તે આમલકલ્પા નગરીમાં કાલ નામે આદ્ય યાવત્ અપરિભૂત ગાથાપતિ હતો. તે કાલગાથાપતિને કાલશ્રી નામે ભાર્યા

હતી, તે સુકુમાલ યાવત્ સુરૂપા હતી.

તે કાલ ગાથાપતિની પુત્રી, કાલશ્રી ભાર્યાની આત્મજા કાલી નામે પુત્રી હતી, તે મોટી-મોટીકુમારી અને જીર્ણ-જીર્ણકુમારી હતી. પતિત-પુતસ્તની, નિર્વિણ-વરવાળી, વરપરિવર્જિત એવી હતી.

તે કાળે, તે સમયે પુરુષાદાનીય અરહંત પાર્શ્વ, આદિકર, વર્ણમાનસ્વામી સમાન હતા. વિશેષ એ - નવ હાથ ઈંચા, ૧૬,૦૦૦ શ્રમણ, ૩૮,૦૦૦ આર્યા સાથે સંપરિવરીને યાવત્ આગ્રશાલવનમાં પધાર્યા. પર્યાદા નીકળી યાવત્ પર્યુપાસે છે. ત્યારપછી તે કાલી દારિકારો આ વાત જાણી, હૃષ્ટ યાવત્ હૃદયી થઈ માતા-પિતા પાસે આવી. બે હાથ જોડીને કહ્યું - હે માતાપિતા ! આદિકર પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અર્હત્ યાવત્ પધારેલ છે, તો હે માતાપિતા ! આપની આજ્ઞા પામીને, તેમની વંદનાર્થે જઈ ?

હે દેવાનુષિયા ! સુખ ઉપજે તેમ કર, પ્રતિબંધ ન કર.

ત્યારે તે કાલિકા કન્યા, માતા-પિતાની આજ્ઞા પામીને હર્ષિત યાવત્ હૃદયા થઈ, સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક-મંગલ-પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, શુદ્ધ પ્રાવેશ્ય ઉત્તમ મંગલ વસ્ત્રો પહેરી, અલ્પ પણ મહાઈ આભરણથી અલંકૃત શરીરા, દાસીના સમૂહથી પરિવરીને પોતાના ઘેરથી નીકળે છે, નીકળીને બાહ્ય ઉપસ્થાન-શાળામાં ધાર્મિક યાનપ્રવર પાસે આવી, તે યાન પ્રવરમાં બેઠી. પછી તે કાલીકુમારી ધાર્મિક યાનપ્રવર ધ્રૌપદીની માફક યાવત્ પર્યુપાસે છે.

ત્યારે પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંતે કાલીકુમારી અને તે મહાન્ મોટી પર્યાદાને ધર્મ કહ્યો. ત્યારે તે કાલીકુમારી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંતની પાસે ધર્મ સાંભળી, સમજીને હર્ષિત યાવત્ હૃદયી થઈ, પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંતને ત્રણ વખત વંદન-નમસ્કાર કરીને કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું નિર્ગન્ય પ્રવચનની શ્રદ્ધા કરું છું યાવત્ આપ જે કહો છો તે (સત્ય છે.) વિશેષ એ કે - હું માતા-પિતાને પૂછીને પછી હું આપ દેવાનુષિયની પાસે પ્રવચ્યા લઈશ. - યથાસુખ - - [સુખ ઉપજે તેમ કરો]

ત્યારે તે કાલીકુમારી, પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંતને આમ કહેતા સાંભળી હર્ષિત યાવત્ હૃદયી થઈ, પાર્શ્વ અરહંતને વાંદે છે, વાંદીને તે જ ધાર્મિક યાન પ્રવરમાં બેસીને, પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંત પાસેથી, આગ્રશાલવન ચૈત્યથી નીકળે છે, નીકળીને આમલકલ્પાએ આવીને, આમલકલ્પાનગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઈને બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળાએ આવી. ધાર્મિક યાન પ્રવર ઉભું રાખી, તેમાંથી નીચે ઉતરી.

ત્યારપછી માતા-પિતા પાસે આવી, હાથ જોડીને કહ્યું - હે માતાપિતા ! મેં પાર્શ્વ અરહંત પાસે ધર્મ સાંભળ્યો, તે ધર્મ ઈચ્છિત, પ્રતિચ્છિત, અભિરુચિત છે. હે માતાપિતા ! હું સંસારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન થઈ છું, જન્મ-મરણથી ભયભીત છું, હું આપની અનુજ્ઞા પામીને પાર્શ્વ અરહંત પાસે મુંડ થઈ, ઘર

છોડીને અણગારિક પ્રવ્રજ્યા લેવા ઈચ્છુ છું.

હે દેવાનુપ્રિયા ! સુખ ઉપજે તેમ કરો, પ્રતિબંધ ન કરો.

ત્યારપછી કાલ ગાથાપતિએ વિપુલ અશનાદિ તૈયાર કરાવ્યા. પછી મિત્ર-જ્ઞાતિક-નિજક-સ્વજન-સંબંધી-પરિજનોને આમંત્રી, ત્યારપછી સ્નાન કરી યાવત્ વિપુલ પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માલા-અલંકારથી સત્કારી, સન્માની, તે જ મિત્ર, જ્ઞાતિક આદિ પાસે કાલિકુમારીને સોના-ચાંદીના કળશોથી ન્હડાવી, સર્વાલંકારથી વિભૂષિત કરી, કરીને સહસ્ર પુરુષવાહિની શિબિકામાં બેસાડી, પછી મિત્ર, જ્ઞાતિક આદિ સાથે પરિવરી સર્વે ઋદ્ધિ યાવત્ સ્વ સાથે આમલકલ્પા નગરી મધ્યેથી નીકળ્યા.

ત્યારપછી આશ્રમશાલવન ચૈત્યે આવ્યા, આવીને છત્રાદિ તીર્થકરાતિશય જોયા, જોઈને શિબિકા રોકી, પછી માતાપિતાએ કાલીકુમારીને આગળ કરીને પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંત પાસે આવી, આવીને વંદન-નમન કરીને કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિયા ! આ કાલીકુમારી અમારી પુત્રી છે, તે ઈષ્ટ, કાંત છે યાવત્ દર્શનનું તો કહેવું જ શું ? હે દેવાનુપ્રિયા ! તેણી સંસારના ભયથી ઉદ્ધિગ્ન થઈ, આપ દેવાનુપ્રિયાની પાસે મુંડ થઈને યાવત્ દીક્ષા લેવા ઈચ્છે છે.

આપ દેવાનુપ્રિયાને અમે આ શિષ્યાની ભિક્ષા આપીએ છીએ, હે દેવાનુપ્રિયા ! તેનો સ્વીકાર કરો. - - સુખ ઉપજે તેમ કરો, વિલંબ ન કરો.

ત્યારે કાલીકુમારીએ પાર્શ્વ અરહંતને વંદના કરી, ઈશાન ખૂણામાં ગઈ, જઈને સ્વયં જ આભરણ-અલંકાર ઉતાર્યા. ઉતારીને સ્વયં જ લોચ કર્યો. પછી પાર્શ્વ અરહંત પાસે આવી. આવીને પાર્શ્વ અરહંતને ત્રણ વખત વંદના કરીને કહ્યું - હે ભગવન્ ! આ લોક આદીપ્ત છે, એ પ્રમાણે દેવાનંદા માફક કહેવું યાવત્ સ્વયં જ પ્રવ્રજિત કરી.

ત્યારપછી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંતે કાલી આર્યાને સ્વયં જ પુષ્પયૂલા આર્યાને શિષ્યારૂપે સોંપી. પછી પુષ્પયૂલા આર્યાએ કાલીકુમારીને સ્વયં જ પ્રવ્રજિત કરી યાવત્ સ્વીકારીને વિચરવા લાગી. ત્યારપછી કાલી, આર્યા ઈર્ચાસમિતા યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી થઈ.

ત્યારે તે કાલી આર્યા, પુષ્પયૂલા આર્યાની પાસે સામાયિકાદિ અગિયાર અંગો ભણી, ઘણાં ઉપવાસાદિ કરતા યાવત્ વિચરવા લાગી.

ત્યારપછી તે કાલી આર્યા, અન્ય કોઈ દિવસે શરીરબાકુશી થઈ ગઈ. વારંવાર હાથ-પગ-મસ્તક-મુખ-સ્તનાંતર-કક્ષાંતર-ગુહ્યાંતરને ઘોવા લાગી. જ્યાં-જ્યાં તે સ્થાન-શય્યા-નિષ્ઠાદિ કરતાં, ત્યાં-ત્યાં પહેલા પાણી છાંટી, ત્યારપછી બેસતી કે સુતા.

ત્યારે પુષ્પયૂલા આર્યાએ, કાલી આર્યાને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયા ! શ્રમણી-નિર્ગન્થીને શરીરબાકુશિકા થવું કલ્પતું નથી, હે દેવાનુપ્રિયા ! તું શરીર બાકુશિકા થઈને વારંવાર હાથ ઘુએ છે યાવત્ બેસે છે, સુવે છે. હે દેવાનુપ્રિયા ! તું આ સ્થાનની આલોચના યાવત્ પ્રાયશ્ચિત સ્વીકાર.

ત્યારે કાલી આર્યાએ, પુષ્પયૂલા આર્યાની આ વાતનો આદર ન કર્યો યાવત્ મૌન રહ્યા. ત્યારે પુષ્પયૂલા આર્યા, કાલી આર્યાની વારંવાર હીલના-નિંદા-ખિંસા-ગર્હા-અવજ્ઞા કરવા લાગ્યા અને વારંવાર આ અર્થને માટે રોકવા લાગી. ત્યારપછી તે કાલી આર્યા, શ્રમણી-નિર્ગન્થી દ્વારા વારંવાર હીલના કરાતી યાવત્ નિવારાતા, આવા પ્રકારનો અભ્યર્થિત યાવત્ સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે જ્યારે હું ગૃહવાસ મધ્યે વસતી હતી, ત્યારે હું સ્વતંત્ર હતી, જ્યારથી હું મુંડ થઈને, ઘર છોડીને અણગારિક પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારી છે, ત્યારથી હું પરતંત્ર થઈ છું મારે માટે ઉચિત છે કે કાલે, રાત્રિ વીત્યા પછી, પ્રભાત થયા બાદ યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી, અલગ ઉપાશ્રય સ્વીકારીને વિચરીશ, આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો.

એમ વિચારી બીજે દિવસે યાવત્ સૂર્ય ઉગ્યા પછી, અલગ ઉપાશ્રય ગ્રહણ કરે છે. ત્યાં અનિવારિત, અનોહટ્ટિક, સ્વચ્છંદમતિ થઈને વારંવાર હાથ ઘુએ છે યાવત્ બેસે કે સુવે છે. ત્યારે તે કાલી આર્યા પાર્શ્વસ્થા-પાર્શ્વસ્થવિહારી, અવસન્ના-અવસન્નાવિહારી, એ રીતે કુશીલા, યથાચંદા, સંસકતા થઈ, ઘણાં વર્ષો શ્રામણ્ય પર્યાય પાળી, અર્ધમાસિકી સંલેખનાથી આત્માને આરાધી, ત્રીશ ભક્તને અનશન વડે છેદીને, તે સ્થાનની આલોચના, પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના કાળમાસે મૃત્યુ પામી, ચમરચંચા રાજધાનીમાં કાલાવતંસક ભવનમાં ઉપપાત સભામાં, દેવશય્યામાં, દેવદ્રવ્યાંતરિત થઈને, અંગુલના અસંખ્યાતભાગ માત્ર અવગાહનાથી કાલીદેવીપણે ઉપજે.

ત્યારપછી અધુનોત્પન્ન તે કાલીદેવી, પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિથી ૦ સૂર્યાભદેવની માફક યાવત્ ભાષામન:પર્યાપ્તિ. - - ત્યારે તે કાલીદેવી ૪૦૦૦ સામાનિક યાવત્ બીજાં કાલાવતંસક ભવનવાસી અસુરકુમાર દેવ-દેવીઓનું આધિપત્ય કરતી યાવત્ વિચરે છે. હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે કાલીદેવીએ દેવઋદ્ધિ ૦ લબ્ધ-પ્રાપ્ત-અભિસન્મુખ કરી.

ભગવન્ ! કાલીદેવીની સ્થિતિ કેટલી છે ? અટી પત્વોપમ. ભગવન્ ! કાલીદેવી, તે દેવલોકથી અનંતર ચ્યવીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉપજશે ? ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રે સિદ્ધ થશે. - - - હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પહેલા વર્ગના પહેલા અધ્યયનનો અર્થ કહ્યો છે.

● વિવેચન-૨૨૦ :-

બધું સુગમ છે. લબ્ધ-ભવાંતરે ઉપાર્જિત, પ્રાપ્ત-દેવભવે ઉપનીત, અભિસન્મવાગત-પરિભોગથી ઉપયોગને પ્રાપ્ત. વહુ-મોટી વચની તે જ મોટી હોવાથી અપરિણિતત્વથી બૃહત્કુમારી. જીર્ણ-શરીર જરણથી વૃદ્ધા. તે જ જીર્ણત્વ-અપરિણત્વથી જીર્ણકુમારી. ઈત્યાદિ

● સૂત્ર-૨૨૧ [અ૦-૨]

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંતે ધર્મકથાના પહેલા વર્ગના પહેલા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો બીજાનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે

જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહનગરે, ગુણશીલ ચૈત્યે, સ્વામી પધાર્યા. પર્ષદા નીકળી યાવત્ પર્યુપાસે છે. તે કાળે, તે સમયે રાજ દેવી ચમરચંચા રાજધાનીમાં ઈત્યાદિ કાલીદેવીવત્ જાણવું. તે પ્રમાણે આવી, નૃત્યવિધિ દેખાડી, પાછી ગઈ. - X - પૂર્વભવ પૃચ્છા - X -

તે કાળે, તે સમયે આમલકલ્પાનગરી, આયશાલવન ચૈત્ય, જિતશત્રુ રાજા, રાજગાથાપતિ, રાજશ્રી ભાર્યા, રાજકન્યા, ભંપાર્થનું પધારવું, કાલીની જેમ રાજ કન્યાનું નિષ્કમણ, તે પ્રમાણે જ શરીર બાકુશિકા, તે પ્રમાણે જ બધું કહેવું યાવત્ અંત કરશે. - - આ પ્રમાણે હે જંબૂ ! બીજા અધ્યયનનો નિક્ષેપ જાણી લેવો.

● સૂત્ર-૨૨૨ [અ-૩]

ભગવન્ ! ત્રીજા અધ્યયનનો ઉત્ક્રોધ કહેવો. હે જંબૂ ! રાજગૃહનગર, ગુણશીલ ચૈત્ય, રાજની માફક 'રજની'ને પણ જાણવી. માત્ર નગરી આમલકલ્પા, રજની ગાથાપતિ, રત્નશ્રી ભાર્યા, રજનીપુત્રી, બાકી બધું પૂર્વવત્ કહેવું યાવત્ અંત કરશે.

● સૂત્ર-૨૨૩,૨૨૪ [અ-૪,૫]

એ પ્રમાણે જ વિદ્યુત્ પણ જાણવી. આમલકલ્પાનગરી, વિદ્યુત્ ગાથાપતિ, વિદ્યુત્ શ્રી ભાર્યા, વિદ્યુત્કુમારી. બાકી પૂર્વવત્ છે. - - એ પ્રમાણે મેઘા પણ જાણવી. આમલકલ્પા નગરી, મેઘ ગાથાપતિ, મેઘશ્રી ભાર્યા, મેઘાકુમારી. બાકી બધું પૂર્વવત્ જાણવું.

હે જંબૂ ! ભગવંતે પહેલા વર્ગનો આ અર્થ કહ્યો છે.

વર્ગ-૨-અધ્યયન-૧ થી ૫

● સૂત્ર-૨૨૫ :-

બીજા વર્ગનો ઉત્ક્રોધ કહેવો. હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે બીજા વર્ગના પાંચ અધ્યયનો કહ્યા છે - શુંભા, નિશુંભા, રંભા, નિરુંભા, મદના. ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંતે ધર્મકથાના બીજા વર્ગના પાંચ અધ્યયનો કહ્યા છે, તો બીજા વર્ગના પહેલા અધ્યયનનો શો અર્થ છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહનગર, ગુણશીલ ચૈત્ય, સ્વામી પધાર્યા, પર્ષદા નીકળી યાવત્ પર્યુપાસે છે - - તે કાળે, તે સમયે શુંભાદેવી, બલિચંચા રાજધાનીથી શુંભાવતંસક ભવનમાં શુભ સીંહાસને ઈત્યાદિ 'કાલી'ના આલાવા મુજબ યાવત્ નૃત્યવિધિ દેખાડી, પાછી ગઈ. પૂર્વભવ પૃચ્છા. શ્રાવસ્તીનગરી, કોઠક ચૈત્ય, જિતશત્રુ રાજા, શુભ ગાથાપતિ, શુંભશ્રી ભાર્યા, શુંભા પુત્રી. બાકી બધું "કાલી" મુજબ. વિશેષ આ - સાડા ત્રણ પલ્લોપમ સ્થિતિ. આ પ્રમાણે હે જંબૂ ! નિક્ષેપો કહેવો. આ પ્રમાણે બાકીના ચારે અધ્યયનો જાણવા. શ્રાવસ્તીનગરી, માતા-પિતાના સદેશ નામો. એ પ્રમાણે

બીજા વર્ગનો નિક્ષેપ કહેવો.

વર્ગ-૩-અધ્યયન-૧ થી ૫૪

● સૂત્ર-૨૨૬ :-

ત્રીજા વર્ગનો ઉત્ક્રોધો કહેવો. હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે મહાવીરે યાવત્ ત્રીજા વર્ગના ૫૪-અધ્યયનો કહ્યા છે - પહેલું યાવત્ ચોપનમું.

ભગવન્ ! શ્રમણ ભગવંતે યાવત્ "ધર્મકથા"ના ત્રીજા વર્ગના ૫૪-અધ્યયનના પહેલા અધ્યયનનો શ્રમણ ભગવંતે શો અર્થ કહ્યો છે ?

હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહનગરે, ગુણશીલ ચૈત્યે સ્વામી પધાર્યા, પર્ષદા નીકળી યાવત્ પર્યુપાસે છે, તે કાળે ઈલાદેવી, ધારણી રાજધાનીમાં ઈલાવતંસક ભવનમાં ઈલા સીંહાસન ઉપર "કાલી"ના ગમક માફક યાવત્ નાટ્યવિધિ દેખાડી, પાછી ગઈ. પૂર્વભવ પૃચ્છા. વાણારસીનગરીમાં કામ મહાવન ચૈત્ય. ઈલાગાથાપતિ, ઈલાશ્રીભાર્યા, ઈલાપુત્રી. બાકી "કાલી" મુજબ જાણવું. વિશેષ એ - ધરણની અગ્રમહિષીરૂપે ઉપપાત, સાતિરેક અર્ધ પલ્લોપમ સ્થિતિ, બાકી પૂર્વવત્ - નિક્ષેપો -

આ કમથી સતેરા, સૌદામિની, ઈન્દ્રા, ઘન્યા, વિદ્યુતા. આ બધી ધરણની અગ્રમહિષીઓ છે. - - આ પ્રમાણે છ અધ્યયન વેણુદેવના કોઈ વિશેષતા વિના કહેવા. એ પ્રમાણે યાવત્ ઘોષ ઈન્દ્રના આ છ અધ્યયનો કહેવા. આ પ્રમાણે દક્ષિણી ઈન્દ્રના ૫૪-અધ્યયનો થાય છે. બધી જ વાણારસી, કામ મહાવન ચૈત્ય, ત્રીજા વર્ગનો નિક્ષેપો કહેવો.

વર્ગ-૪-અધ્યયન-૧ થી ૫૪

● સૂત્ર-૨૨૭ :-

ચોથાનો ઉત્ક્રોધ કહેવો. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે "ધર્મકથા"ના ચોથા વર્ગના ૫૪-અધ્યયનો કહ્યા છે. પહેલું યાવત્ ચોપનમું. પહેલાં અધ્યયનનો ઉત્ક્રોધો. હે જંબૂ ! તે કાળે રાજગૃહે સમોસરણ યાવત્ પર્ષદા પર્યુપાસે છે. - - તે કાળે રૂપા દેવી, રૂપાનંદા રાજધાની, રૂચકાવતંસક ભવન, રુચક સીંહાસન. "કાલી"વત્ જાણવું. પૂર્વભવમાં ચંપાનગરી, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય, રૂચક ગાથાપતિ, રુચકશ્રી ભાર્યા, રૂચા પુત્રી. બાકી પૂર્વવત્. વિશેષ આ - ભૂતાનંદની અગ્રમહિષી રૂપે ઉપપાત, દેશોન પલ્લોપમ સ્થિતિ. આ પ્રમાણે સુરૂપા, રૂપાંશા, રૂચકાવતી, રૂપકાંતા, રૂપાબા પણ જાણવી. આ રીતે ઉત્તરીય ઈન્દ્રો યાવત્ મહાઘોષની કહેવી. નિક્ષેપો કહેવો.

વર્ગ-૫-અધ્યયન-૧ થી ૩૨

- સૂત્ર-૨૨૮ થી ૨૩૩ :-

[૨૨૮] પાંચમાં વર્ગનો ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! યાવત્ ૩૨-અધ્યયનો કહ્યા છે - - [૨૨૯] કમલા, કમલપ્રભા, ઉત્પલા, સુદર્શના, રૂપવતી, બહુરૂપા, સુરુપા, સુભગા. - - [૨૩૦] પુમિકા, ઉત્તમા, ભારિકા, પદ્મા, વસુમતી, કનકા, કનકપ્રભા. - - [૨૩૧] અવતંસા, કેતુમતી, વજ્રસેના, રતિષિયા, રોહિણી, નમિતા, દ્વી, પુષ્પવતી. - - [૨૩૨] ભુજગા, ભુજગવતી, મહાકચ્છા, અપરાજિતા, સુઘોષા, વિમલા, સુસ્વરા, સરસ્વતી. - - [૨૩૩] પહેલા અધ્યયનનો ઉત્ક્રોપ.

હે જંબૂ ! તે કાળે રાજગૃહે સમોસરણ યાવત્ પર્ષદા પર્યુપાસે છે તે કાળે કમલાદેવી, કમલા રાજધાનીમાં, કમલાવતંસક ભવનમાં, કમલ સીંહાસને બાકી “કાલી” મુજબ. વિશેષ - પૂર્વભવે નાગપુર નગરમાં, સહસ્રાબ્રવન ઉદ્યાન, કમલ ગાથાપતિ, કમલશ્રી ભાર્યા, કમલાપુત્રી. પાર્શ્વ અર્ધત્ પાસે દીક્ષા, પિશાચકુમારેન્દ્ર કાળની અગ્રમહિષી, અર્ધપલ્લોપમ સ્થિતિ. બાકીના અધ્યયનો દક્ષિણી દિશાના વ્યંતરેન્દ્રના કહેવા. બધી નાગપુરે સહસ્રાબ્રવન ઉદ્યાન. માતા-પિતા-પુત્રી સદેશનામ અર્ધપલ્લોપમ.

વર્ગ-૬-અધ્યયન-૧ થી ૩૨

- સૂત્ર-૨૩૪ :-

વર્ગ-૬, વર્ગ-૫-સમાન છે. મહાકાલેન્દ્ર આદિ ઉત્તરીય ઈન્દ્રોની અગ્રમહિષી, પૂર્વભવે સાકેતનગર, ઉત્તરકુરુઉદ્યાન બાકી પૂર્વવત્.

વર્ગ-૭-અધ્યયન-૧ થી ૪

- સૂત્ર-૨૩૫ :-

ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! યાવત્ ચાર અધ્યયનો-સૂરપ્રભા, આતપા, અર્ચિમાલી, પ્રભંકરા. પહેલાનો ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! તે કાળે રાજગૃહે પધાર્યા યાવત્ પર્ષદા પર્યુપાસે છે તે કાળે સૂરપ્રભાદેવી, સૂર્યવિમાન, સૂર્યપ્રભા સીંહાસન, બાકી “કાલી” મુજબ. પૂર્વભવ-અરઘુરી નગરી, સૂરપ્રભ ગાથાપતિ, સૂર્યશ્રી ભાર્યા, સૂર્યપ્રભા પુત્રી. સૂર્યની અગ્રમહિષી, ૫૦૦ વર્ષાધિક અર્ધ પલ્લોપમ સ્થિતિ. બાકી કાલી મુજબ, એ રીતે બાકી બધી, અરઘુરી નગરી.

વર્ગ-૮-અધ્યયન-૧ થી ૪

- સૂત્ર-૨૩૬ :-

ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! ચાર અધ્યયનો-ચંદ્રપ્રભા, જ્યોત્સ્નાભા, અર્ચિમાલી,

પ્રભંકરા. - X - હે જંબૂ ! તે કાળે રાજગૃહે સમોસર્યાં તે કાળે ચંદ્રપ્રભા દેવી, ચંદ્રપ્રભા વિમાન, ચંદ્રપ્રભ સીંહાસન. બાકી “કાલી” મુજબ પૂર્વભવે મથુરા નગરી, ચંદ્રાવતંસક ઉદ્યાન, સદેશ નામો, ચંદ્રની અગ્રમહિષી, ૫૦,૦૦૦ વર્ષાધિક અર્ધપલ્લોપમ સ્થિતિ. બાકી કાલી મુજબ. એ રીતે બાકી બધી જાણવી. મથુરા નગરી, પુત્રી સદેશ માતા-પિતાના નામો.

વર્ગ-૯-અધ્યયન-૧ થી ૮

- સૂત્ર-૨૩૭ :-

ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! યાવત્ આઠ અધ્યયનો. પદ્મા, શિવા, સતી, અંબૂ, રોહિણી, નવમિકા, અચલા, અપ્સરા. - X - તે કાળે રાજગૃહે સમોસરણ તે કાળે પદ્માવતી દેવી, સૌધર્મ કલ્પે, પદ્માવતંસક વિમાન, સુધર્મા સભામાં પદ્મ સીંહાસન. “કાલી” માફક આઠે અધ્યયનો જાણવા. બે શ્રાવસ્તીની, બે હસ્તિનાપુરની, બે કાંપિલ્યપુરની, બે સાકેતનગરની. પદ્મ પિતા, વિજયા માતા, બધીએ ભંપાર્શ્વ પાસે દીક્ષા લીધી. શકની અગ્રમહિષી, સાત પલ્લોપમ સ્થિતિ, મહાવિદેહે મોક્ષે જશે.

વર્ગ-૧૦-અધ્યયન-૧ થી ૮

- સૂત્ર-૨૩૮ થી ૨૪૦ :-

[૨૩૮] ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! આઠ અધ્યયનો - [૨૩૯] કૃષ્ણા, કૃષ્ણરાજિ, રામા, રામરક્ષિતા, વસુ, વસુગુપ્તા, વસુમિત્રા, વસુંધરા, આઠે ઈશાનની અગ્રમહિષી. [૨૪૦] ઉત્ક્રોપ છે જંબૂ ! તે કાળે રાજગૃહે સમોસરણ તે કાળે કૃષ્ણાદેવી ઈશાનકલ્પમાં કૃષ્ણાવતંસક વિમાનમાં સુધર્માસભામાં, કૃષ્ણ સીંહાસને બાકી “કાલી” મુજબ આઠે અધ્યયનો જાણવા. પૂર્વભવમાં બે વાણારસીની, બે રાજગૃહની, બે શ્રાવસ્તીની, બે કૌશાંબીની હતી. રામ પિતા, ધર્મા માતા. ભં પાર્શ્વ પાસે દીક્ષા, પુષ્પચૂલાની શિષ્યા, ઈશાનની અગ્રમહિષી, નવ પલ્લોપમસ્થિતિ, મહાવિદેહે મોક્ષે જશે - X -

[૨૪૧] હે જંબૂ ! ભગવંત મહાવીરં બીજા શ્રુતસ્કંધનો આ અર્થ કહ્યો.

મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ
બીજા શ્રુતસ્કંધનો ટીકાસહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

૦ જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્ર-સટીક અનુવાદ પૂર્ણ ૦

— X — X — X — X — X — X — X —

卐 ભાગ-૧૪-મો સમાપ્ત 卐

આગમ સટીક અનુવાદનું વિભાગીકરણ

આગમનું નામ	ભાગ ક્રમાંક
આચારાંગ	૧ અને ૨
સૂત્રકૃતાંગ	૩ અને ૪
સ્થાનાંગ	૫ થી ૭
સમવાયાંગ	૮
ભગવતી	૯ થી ૧૩
જ્ઞાતાધર્મકથા	૧૪
ઉપાસકદશા, અંતકૃત્દશા, અનુતરોપપાતિકદશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ	૧૫
વિપાકશ્રુત, ઔપપાતિક	૧૬
રાજપ્રશ્નીય	૧૭
જીવાજીવાભિગમ	૧૭ થી ૧૯
પ્રજ્ઞાપના	૨૦ થી ૨૨
સૂર્ય/ચંદ્ર-પ્રજ્ઞાપિ	૨૩, ૨૪
જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાપિ	૨૫ થી ૨૭
નિરયાવલિકા પંચક અને પયપ્ત્તાસૂત્રો-૧૦+૧	૨૮
નિશીથ, વ્યવહાર, બૃહલ્કલ્પ	
દશાશ્રુતરર્કધ અને જીતકલ્પ	૨૯
મહાનિશીથ	૩૦
આવશ્યક	૩૧ થી ૩૪
પિંડનિર્યુક્તિ, ઓઘનિર્યુક્તિ	૩૫
દશવૈકાલિક	૩૬
ઉત્તરાધ્યયન	૩૭ થી ૩૯
નંદીસૂત્ર	૪૦
અનુયોગદ્વાર	૪૧
કલ્પ (બારસા) સૂત્ર	૪૨